

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”

Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

PERSPECTIVE ALE SECURITĂȚII ȘI APĂRĂRII ÎN EUROPA

*SESIUNEA ANUALĂ DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
CU PARTICIPARE INTERNAȚIONALĂ
- 19-20 NOIEMBRIE 2009, BUCUREȘTI -
Volumul 1*

*Coordonator
dr. Constantin MOȘTOFLEI*

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI, 2009

Comitet științific:

Dr. Grigore ALEXANDRESCU

Dr. Gheorghe VĂDUVA

Dr. Nicolae DOLGHIN

Dr. Alexandra SARCINSCHI

Dr. Cristian BĂHNĂREANU

COPYRIGHT: Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, cu condiția precizării sursei

- Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorilor.

ISBN : 978-973-663-792-6 (online)

CUPRINS

Implicații ale relațiilor dintre UE și Rusia asupra securității europene <i>Dr. Teodor FRUNZETI</i>	9
Perspective privind factorii de risc din mediul de securitate intern și internațional și schimbările pe care le generează în ecuația securității naționale <i>Dr. Nicolae N. ROMAN</i>	20
Extinderea Uniunii Europene și securitatea la Marea Neagră <i>Georgeta GAVRILĂ</i>	33
Rolul NATO în asigurarea securității Zonei Extinse a Mării Negre <i>Georgeta GAVRILĂ</i>	44
Puterea aeriană în contextul noilor provocări <i>Dr. Ion–Aurel STANCIU</i>	57
Tipuri de conflicte ce se vor manifesta în noul mediu de securitate <i>Gheorghe BADEA</i>	72
Provocări actuale pentru securitatea urbană <i>Dr. Petre DUȚU</i> <i>Cristina BOGZEANU</i>	79
Coooperarea economică – vector al securității și bunăstării <i>Dr. Constantin NĂSTASE</i>	87
Implicațiile crizei globale asupra formelor și metodelor de asigurare a securității umane <i>Dr. Mihai Marcel NEAG</i>	91
Evoluții în politica de securitate și apărare la început de secol <i>Gabriel ANGHEL</i>	100
Condiționări economice în procesul de realizare și garantare a apărării și securității <i>Dr. Cristian BĂHNĂREANU</i>	106

Dezechilibrele economice și conflictele armate Romeo-Aurelian POPOVICI.....	115
Domenii fundamentale de aplicare a expertizei în domeniul securității. Criza economică – posibilă amenințare la adresa securității internaționale? Carmen POSTELNICU	125
Alternative în construcția de securitate în era globalizării - România Lucian SĂCĂLEAN	132
Efectele crizei economice globale asupra securității naționale prin prisma globalizării Dr. Cornelia Elena TUREAC Valentin CURTEANU Alin Constantin FILIP	141
Impactul crizei globale asupra securității naționale Dr. Cornelia Elena TUREAC Valentin CURTEANU Alin Constantin FILIP	149
Revoluția în afacerile militare, sursă de securitate în zonele cu potențial conflictual Adriana UNGUREANU	158
Cooperarea – element esențial pentru asigurarea securității Adriana UNGUREANU	164
The role and utility of military force in fulfilling political objectives in the 21st century Daniel PETRESCU	171
Echilibrul dintre minimalism și intervenționism ca modalitate de ameliorare a crizei internaționale Sorin FETIC	177
Cauze și consecințe asupra securității naționale și internaționale ale slăbiciunii, eșecului sau colapsului statelor Dr. Alexandra SARCINSCHI.....	182
Diplomația economică, o nouă coordonată în sfera securității statului-națiune Cătălin URSU.....	197

Globalizarea, progres sau amenințare? Cătălin URSU.....	210
Siguranța națională în situații de criză Mihai VOICULESCU	221
Contextul general al managementului evenimentelor internaționale strategice Ionel GOIAN.....	229
Provocări geopolitice la adresa mediului de securitate viitor Eduard SIMION Răzvan SURDU	243
Criza economico-financiară și securitatea globală Vasile MUNTEANU.....	265
Criza de energie și mutațiile produse în sistemul de relații politico-militare din zona de est a Mării Negre afectează și interesele României Dr. Ion STAN.....	277
Interdependența securitate națională-securitate energetică în contextul globalizării Mihai MANOLACHE.....	285
Considerații privind rolul și locul securității energetice în cadrul studiilor de securitate Mihai MANOLACHE.....	294
Războiul cald – războiul rece – războiul global. Pacea în armura terorii Dr. Costinel PETRACHE.....	299
Dimensiuni și planuri de acțiune ale alianțelor politico-militare Iulian MĂRGĂRIT	305
Gestionarea crizelor din mediul internațional de securitate fără implicarea componentei militare Iulian MĂRGĂRIT	308
Mutații survenite în cadrul conceptului de securitate sub impactul globalizării Aurelian BĂDULESCU	311

Noul mediu internațional de securitate din perspectivă europeană <i>Nicolae JIANU</i>	322
Competiția proiectelor energetice - Nabucco și South Stream <i>Marian MARINESCU</i>	329
Sisteme, indicatori și platforme OSINT pentru avertizare timpurie, monitorizare și analiză <i>Roxana ȘTEFĂNESCU</i>	337
Redefinirea agresiunii la adresa securității naționale și internaționale <i>Alfred VASILESCU</i>	358
Tipologia și trăsăturile specifice ale agresiunilor nonconvenționale la adresa securității naționale a statelor <i>Alfred VASILESCU</i>	376
Noi actori și tendințe pe piața securității <i>Laurențiu S. HAN</i>	398

***PROCESUL DE SECURITATE
ÎN CONDIȚIILE CRIZEI GLOBALE***

IMPLICAȚII ALE RELAȚIILOR DINTRE UE ȘI RUSIA ASUPRA SECURITĂȚII EUROPENE

Dr. Teodor FRUNZETI*

The relations between Russia and the European Union are extremely important on achieving the European security architecture on the parameters desired by all the actors involved within this process. The nature, the content and the forms for establishing and developing these relations have a significant impact on the European security. These relations require a functional strategic partnership between Russia and EU, both as a form of cooperation mutually beneficial and as a solid fundament of the European security.

1. Considerații preliminare

Securitatea europeană este un construct realizat în mod concertat, conștient, voluntar și responsabil de către toate statele continentului. Totuși, ea este un construct relativ instabil fie că este vorba de obiectivele urmărite (apărarea teritoriului, menținerea sau restaurarea păcii internaționale etc.), de domeniile la care aceasta este asociată (mediu, energie, comerț, imigrație, date informatice etc.), de instrumentele mobilizate (armată, poliție, tehnologie, administrație etc.), fie de instituțiile cărora ea le este asociată (ONU, NATO etc.) întrucât pare într-o recompunere permanentă.

În opinia noastră, premisa teoretică, de la care ar trebui să se plece în analiza implicațiilor relațiilor dintre UE și Rusia asupra securității europene, este că transformările suferite de aceasta din urmă nu sunt neutre, ele nu sunt doar simple ajustări tehnice la un context de evoluție. Dimpotrivă, aceste transformări sunt în mod intim legate de evoluția relațiilor de putere și a reprezentărilor lumii, atât din punct de vedere al genezei lor, cât și din punct de vedere al efectelor lor. În acest sens, avem în vedere două aspecte esențiale.

Mai întâi, transformările securității europene se impun a fi analizate din perspectiva sociologiei actorilor (state europene, think tank, grupuri de presiune, industrie, partide politice, state majore etc., toate în strânsă legătură cu evoluția relațiilor dintre Rusia și UE). În acest context, este posibil să se identifice un câmp de securitate europeană, dominat de o logică a acțiunii particulare, și în care diferiți protagoniști sunt purtători ai intereselor și concepțiilor care le sunt relativ specifice. Pe de altă parte, se cere avută în vedere și măsura în care transformările securității europene răspunde strategiilor de poziționare și de re poziționare interne în câmpul de securitate europeană a actorilor implicați.

În al doilea rând, evoluțiile politicilor de securitate puse în operă de către UE evidențiază anumite aspecte implicite ale proiectului european. Este vorba de orice program de acțiune publică ce informează asupra anumitor orientări fundamentale ale construcției europene. Dacă aceste diferite redefiniri sunt interesante prin ele însele, ele fiind cel puțin la fel de interesante prin aceea că dezvăluie reprezentările și

* General-locotenent profesor universitar, Comandantul (rectorul) Universității Naționale de Apărare „Carol I”

sistemele de valori dominante în elaborarea politicilor europene de securitate. Totodată, se impune să se țină seama de faptul că politicile europene de securitate cuprind referințele legate intrinsec de maniera în care Europa gândește spațiul social și politic, pe de o parte, și relațiile sale cu exteriorul, pe de altă parte.

În acest context, relațiile statornicite între UE și Rusia au implicații profunde asupra securității europene, concepută ca un bun de care trebuie să beneficieze, în egală măsură, toți europenii.

2. Evoluția relațiilor dintre Uniunea Europeană și Rusia și impactul asupra securității europene

Relațiile între UE și Rusia, în opinia noastră, cunosc, în evoluția lor, **trei etape esențiale**. Într-o anumită măsură, fiecare etapă a evoluției relațiilor UE- Rusia a avut, are și va avea un impact specific asupra înfăptuirii securității europene.

Prima etapă începe în 1991 când emergența unei Rusii noi, a cărei imagine nu ar avea decât foarte puțină legătură cu fosta Uniune Sovietică, nu putea lăsa indiferentă Uniunea Europeană (UE), angajată în epoca unei faze de integrare substanțială, prin negocieri și intrarea în vigoare a Tratatului de la Maastricht. UE lansează foarte devreme programul de asistență TACIS (*Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States*) și în 1991 înființează la Moscova un birou de reprezentare¹.

A doua etapă semnificativă a relațiilor între UE și Rusia o constituie semnarea, în 1994, a **Acordului de Parteneriat și Cooperare** la Summit-ul european din Corfu. Practic, acest Acord va intra în vigoare în decembrie 1997 prin ratificarea sa de către Parlamentul Federației Ruse și avea o durată de 10 ani. Acest Tratat dă un nou avânt dialogului politic și încadrează relațiile dintre cele două entități - UE și Rusia- într-un parteneriat echitabil. În fața incertitudinilor politice și economice din Rusia anulului 1998 (criza financiară) și din 1999 (succesiunea lui Boris Elțin), UE caută să fixeze și stabilizeze liniile de cooperare pentru viitor. În acest scop, se adoptă **Strategia comună a UE pentru Rusia** în iunie 1999² care viza întărirea relațiilor dintre Rusia și Uniunea Europeană pe baza unui parteneriat strategic. Totuși, acest instrument nu a avut urmările așteptate de către cei implicați. Rusia a răspuns acestei inițiative a UE câteva luni mai târziu³. Se caută concilierea ambițiilor afirmate în aceste două documente, prin stabilirea, la Summit-ul de la Sankt Petersburg (mai 2003) a 4 mari spații comune de cooperare, în domeniile: **economic; justiției și afacerilor interne; securității externe; cercetării, educației și culturii**.

A treia etapă a relațiilor între UE și Rusia este cea actuală care începe din 2007 și se continuă în zilele noastre. Această etapă este puternic marcată de extinderea UE spre Est, fapt ce deschide o nouă eră între Uniunea Europeană și Rusia, ce pare că necesită punerea în operă a noi mecanisme de cooperare. Ansamblul

¹ Vezi: Laurent Vinatier, Les relations UE-Russie: Moscou pose ses conditions, <http://www.notre-europe.eu/fileadmin/IMG/pdf/Polycypaper20-fr.pdf>

² Vezi: Stratégie commune de l'Union européenne, du 4 juin 1999, à l'égard de la Russie, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31999E0414:FR:HTML>

³ Vezi: The Russian Federation Middle Term Strategy towards the European Union (2000 - 2010), http://www.eur.ru/eng/neweur/user_eng.php?func=apage&id=53

instrumentelor de asistență dezvoltată din cursul deceniului 1990 până la debutul anilor 2000, ce trebuiau să permită integrarea țărilor candidate și să facă această lărgire acceptabilă pentru Rusia nu mai corespunde pe deplin cu relațiile între UE și Rusia așa cum au evoluat ele între timp. TACIS, de exemplu, nu mai este suficient și a fost înlocuit cu un program mult mai ambițios, un „instrument european de parteneriat și de vecinătate” care își propune să ofere cadrul de îndeplinire a foilor de parcurs elaborate pentru fiecare spațiu comun de cooperare. Astăzi, Rusia este un partener vecin cu UE lărgită. Configurația geografică și geopolitică s-a schimbat. Uniunea Europeană perturbată prin punerea în discuție a Tratatului constituțional, se află la un stadiu critic al istoriei sale. Ea este un gigant economic, și, prin urmare nu poate rămâne un pitic politic. De aceea, UE trebuie să-și asume responsabilități mai mari pe scena internațională. În acest scop, o relație mai solidă cu această putere în devenire care este Rusia facilitează progresele politice ale Uniunii Europene, inclusiv în Planul Politicii Externe și de Securitate Comună (PESC). Este posibil ca o apropiere în acest domeniu de Rusia ar forța UE la mai multă coerență și eforturi constructive, accelerând îndeplinirea unei politici externe efective. Rusia actuală, în ceea ce o privește, înțelege destul de bine că o parte din viitorul său se va juca, de asemenea, în cadrul unei relații reînnoite cu UE. Se simte, deci, nevoia stabilirii unui nou parteneriat între Rusia și UE. În prezent, cele două părți sunt în expectativă.

Principala dificultate a unei relații fondate pe ideea unui nou parteneriat strategic ține de locul rezervat Rusiei de către UE. Într-adevăr, relația între UE și Rusia este marcată de o profundă asimetrie⁴. Astfel, în timp ce Uniunea Europeană vorbește de o apropiere sau de o convergență a normelor, mai ales în domeniul economic, în realitate, pare a fi vorba de un proces de aliniere a legislației ruse cu cea a UE. În același fel, cooperarea în materie de justiție și afaceri interne constă mai ales pentru Uniunea Europeană să ceară Rusiei să ratifice instrumentele internaționale la care ea este parte. Dacă pentru țările candidate la aderare UE vine cu oferte tentante în ceea ce privește accesul la vasta piață și la finanțările europene pentru Rusia nu se aplică acest model. În acest context, nu este de mirare că Rusia își exprimă insatisfacția în privința actualului model de relații cu Uniunea Europeană și revendică un parteneriat fondat pe egalitate între cele două.

Pe de altă parte, Rusia dorește să fie asociată la luarea deciziei în sânul Uniunii Europene. Astfel, în cadrul negocierilor privind conținutul noului acord care ar trebui să succedă acordului de parteneriat semnat în 1994, autoritățile rusești au propus o nouă arhitectură a segmentului instituțional ce ar consta în asocierea reprezentanților săi la diferitele niveluri de decizie ale Consiliului (comitete de experți, COREPER și consiliu). Această cerere a Rusiei privește în special Politica Europeană de Securitate și Apărare, și ea se explică prin voința Moscovei de a contrabalansa influența SUA. Totuși, deși UE are relații privilegiate cu Rusia, aceasta nu va răspunde pozitiv solicitării rusești. Dreptul de decizie în UE îl au numai statele membre nu și terțe țări din afara acestei organizații interguvernamentale. La rândul lor, statele membre UE ar dori în ceea ce le privește să permită emergența unui actor democratic și stabil – Rusia - sursă de beneficii mutuale. Fără îndoială pozițiile nu sunt atât de tranșante.

⁴ Union européenne - Russie: quelles relations?, <http://extranet.senat.fr/rap/r06-307/r06-30724.html>

Analiza relațiilor actuale între UE și Rusia scoate în evidență o apropiere a Moscovei, mai degrabă *bazată pe realism* de relațiile internaționale, ce urmărește gestionarea mai bună a raporturilor de forță mondiale în inima unui joc al influenței cu sumă nulă, pe de o parte, și o abordare mai *liberală* a europenilor care tind să privilegieze cooperarea, ca vector de progres comun, pe de altă parte. Totuși, se pare că aceste problematici complică convergențele punctelor de vedere europene-ruse și că cele două entități au mult de lucru până vor ajunge la un acord viabil.

În esență, divergențele dintre UE și Rusia se referă la **patru domenii**. Mai întâi, este vorba de **domeniul energetic**, înainte considerat ca un catalizator al parteneriatului strategic. Deja, înaintea ultimei crize ruso-ucrainene a gazului, el era obiectul unei lupte încrâncenate și durabile. Investitorii europeni sunt interesați de accesul pe piața rusească în amonte care este totuși, în marea sa majoritate, închisă străinilor, excepție pentru anumite acorduri ad-hoc negociate individual. De partea lor, întreprinderile rusești doresc să acceadă pe piețele europene de distribuție în aval, dar ele fac față atât rezistenței monopolurilor locale care, se înțelege nu vor să-și diminueze profiturile, și cu ansamblul actorilor europeni preocupați de faptul că întreprinderile străine putând beneficia de resursele din statele respective ar putea pe nedrept să profite de deschiderea totală a piețelor europene. Rusia dispune de un cvasi-monopol asupra tranzitului resurselor energetice din Asia Centrală și refuză să ratifice protocolul de tranzit anexat la Carta europeană a energiei care ar facilita accesul Europei la această regiune. Este de reținut că sistemul ucrainean de transport al gazului este singurul din regiune care să nu fie controlat de monopolul gazului Gazprom, ceea ce constituie un element important în ecuația globală.

Totuși, mai important este poate faptul că Europa nu se mai gândește că Rusia, cu stagnarea producției sale petroliere și de gaz, va rămâne un furnizor fiabil pe termen lung. „Conflictele” dintre Rusia și statele de tranzit asociate la o insuficientă investiție în amonte în raport cu cererea crescândă suscită preocupări privind aprovizionarea viitoare. Ținând seama de aceste preocupări, Europa nu are altă alegere decât să-și diversifice aprovizionarea ceea ce nu poate decât să accentueze divergențele. Concurența între proiectul Nabucco, susținut de UE, și proiectele North Stream și South Stream (în Marea Baltică și Marea Neagră), susținute de Rusia, ar putea, în anumite circumstanțe, să se transforme într-un veritabil impas cu implicații politice.

În al doilea rând, **UE și Rusia nu pot să găsească un acord asupra viitorului lor de vecinătate comună**. Dacă UE nu dorește aparent să provoace Rusia prin acțiunile sale la est de frontierele posterioare lărgirii din 2004-2007 ale UE, ea nu are altă alegere decât să-și sporească, și nu să-și diminueze, activitatea în această regiune. UE trebuie să realizeze că, fără o veritabilă transformare a regiunii și fără integrarea sa progresivă de facto în spațiul economic și chiar juridic european, ea nu va fi în măsură să depășească prăpastia existentă în termeni de bogăție și să facă față la multiplele provocări legate de „soft security”. În paralel, UE nu poate să accepte ideea unei sfere de influență⁵. UE și Rusia răspund diferit preocupărilor de securitate.

⁵ Arkady Moshes, Les relations UE-Russie: une regrettable continuité, http://www.robert-schuman.eu/question_europe.php?num=qe-129&lg=fr, p.4.

În timp ce UE apelează la instrumente diplomatice și politice (soft security), Rusia este adepta „hard security”.

UE a susținut reformele în Ucraina, care demonstrează puternicele aspirații europene. Ea a chemat la liberalizarea regimului din Belarus. De asemenea, a adoptat o serie de inițiative regionale, cea mai recentă fiind Parteneriatul estic care este suficient de radical pentru ca Rusia să nu participe la el și să rămână la distanță. Dacă Rusia va vedea în aceste inițiative o amenințare pentru ea, atunci va adopta o serie de măsuri de contracarare a lor.

În al treilea rând, *în loc de a evolua pe calea unui spațiu comun de securitate externă, Rusia și Europa continuă să aibă dispute pe principalele chestiuni de actualitate legate de securitatea europeană.* Problema Kosovo constituie un important punct de divergență. SUA și majoritatea statelor membre ale UE, din lipsă de argumente convingătoare pentru a înfrunța opoziția Rusiei privind independența Kosovo, ignoră protestele Moscovei și consideră situația ca un fapt împlinit, ca un ecou al deciziei Rusiei de a recunoaște independența Osetiei de Sud și a Abhaziei. Acțiunile unilaterale mai curând decât cel concertate au devenit o nouă normă.

O inițiativă rusească vizând renegocierea arhitecturii de securitate europeană, chiar dacă ea nu a fost primită negativ, ar putea, de asemenea, să devină o chestiune conflictuală. Europa nu înțelege pe deplin motivele acestei inițiative.

În fine, relația UE-Rusia se caracterizează, de asemenea, acum, printr-un anumit număr *de divergențe între Rusia și unele țări din UE.* Este inevitabil că aceste conflicte bilaterale se înscriu și se vor înscrie, în agenda comună, căci statele membre ale UE dispun de acum înainte de toate instrumentele instituționale pentru ca ele să fie astfel. Totuși, dacă în primii ani posteriori lărgirii, aceasta a privit în esență noile state membre, alte conflicte bilaterale au apărut de curând. Astfel, restricțiile privind exporturile de lemn rusesc, ce atinge sever industria finlandeză, au devenit un subiect de preocupare pentru responsabili Comisiei Europene. Toate aceste raporturi oarecum tensionate se reflectă direct asupra demersurilor concrete de înlăptuire a securității europene.

În opinia noastră, evoluția relațiilor dintre UE și Rusia sunt un indicator esențial al implicațiilor raporturilor dintre cele două entități - UE și Rusia - asupra arhitecturii securității europene.

3. Statutul UE și Rusiei de actori atipici pe scena mondială și implicațiile asupra securității europene

Rusia și Uniunea Europeană se comportă pe scena internațională ca doi actori atipici. Ambele entități îndeplinesc condițiile necesare și suficiente pentru a fi caracterizate în acest mod. De regulă, este „atipic” un actor esențial care nu dispune de panoplia completă a atuurilor de putere. Astfel, jocul și influența sa internațională rămân limitate, căci această unitate politică nu poate fi „un actor complet” și deci un veritabil partener strategic al scenei mondiale. Într-adevăr, relațiile între puterile atipice constituie „parteneriate” dezechilibrate, de semn negativ, fasonate prin importante asimetrii în termeni de resurse și de valori, și supuse șantajului cu ruperea relațiilor și a lipsei de alternative viabile. Este vorba de parteneriate de necesitate sau de circumstanță, legate de instrumentalizarea politică a slăbiciunilor celuilalt,

limitând libertatea de manevră a fiecăruia și căpătând un potențial de rivalitate și „o putere de negare” extinsă și virtual necontrolabilă. Asimetria parteneriatului încetează să se bazeze pe angajamente mutuale de semn pozitiv, iar într-o situație critică sau de șantaj, devine sursă de risc sau de amenințare, ce lasă descoperită o dependență vitală esențială.

În opinia noastră, iată care sunt argumentele că atât Rusia, cât și Uniunea Europeană sunt actori atipici ai scenei mondiale.

Uniunea Europeană, de fapt, întregul continent european reprezintă o „putere atipică” deoarece ea depinde de:

➤ SUA pentru securitatea și stabilitatea sa. Uniunea Europeană nu dispune de o armată proprie, de sisteme de armament, mijloace de transport a trupelor etc.⁶ Ea apelează pentru apărarea sa la Alianța Nord-Atlantică, în compunerea căreia se află majoritatea statelor sale membre. De altfel, chiar când UE se implică în misiuni cu caracter militar se folosește de logistica și infrastructura NATO (acordurile Berlin +);

➤ Rusia pentru aprovizionările sale energetice. De fapt, domeniul economic este cu siguranță cel mai dezvoltat în relațiile dintre Rusia și UE. Progresele realizate în domeniul economic se explică prin aceea că atât economia Rusiei cât și cea a UE sunt, în prezent, puternic integrate. Valoarea comerțului între UE și Rusia a crescut cu 70% în cinci ani și cu 400% în 10 ani⁷. Rusia exportă în UE mai ales materii prime, în principal hidrocarburi. Datele din tabelul nr. 1 prezintă compoziția comerțului dintre UE și Rusia.

	Exporturi UE>Rusia		Importuri UE<Rusia	
	Valori absolute	Valori relative	Valori absolute	Valori relative
Mașini	20,8	36,9	0,7	0,7
Echipament (transport)	5,7	10,1	0,5	0,5
Produse chimice	8,2	14,5	3,5	3,2
Produse agricole	8,0	8,8	2,4	2,3
Petrol și gaz	0,3	0,6	68,7	64,4
Textile și îmbrăcăminte	2,6	4,6	0,2	0,2

Tabelul nr. 1. Compoziția comerțului UE-Rusia (miliarde de dolari, 2005)

Sursa: Comisia Europeană, 2005

⁶ Dr. Petre Duțu și Mihai Ștefan Dinu, *Politica Europeană de Securitate și Apărare - cadru de manifestare și dezvoltare a intereselor de securitate națională*, București, UNAP, 2007, pp.7-8, 11, 12.

⁷ Cf. *Yves Pozzo Di Borgo*, *Rapport d'information n° 307 (2006-2007)*, <http://www.senat.fr/rap/r06-307/r06-307.html>, p.8.

➤ Rezistențele interne pentru procesul său de integrare politică. Pozițiile statelor membre ale Uniunii față de proiectul Constituției Europene sunt diverse și chiar divergente⁸.

Rusia, la rândul său, este o putere atipică căci ea depinde de:

❖ Prezența SUA în Asia Centrală și Orientală, pentru a modera ambițiile Chinei;

❖ Buna sănătate economică a Europei pentru a garanta securitatea aprovizionărilor sale economice și cea de surse de finanțare pentru modernizarea infrastructurilor și a economiei sale. Uniunea Europeană este, de departe, primul partener comercial al Rusiei cu care ea realizează mai mult de jumătate din schimburile sale (55% din exporturile rusești merg către UE și 49% din importurile Rusiei proveneau din UE în 2005)⁹. Aceeași sursă precizează că în 2005, valoarea exporturilor Rusiei către UE reprezentau mai mult de 100 miliarde de dolari și constituiau cea mai importantă sursă de devize străine pentru Rusia. Datele din tabelul nr.2 pun în evidență evoluția comerțului între UE și Rusia în intervalul 2001-2005.

Ani	2001	2002	2003	2004	2005
Activități					
Export UE>Rusia	31,4	34,3	37,1	45,8	56,4
Import UE< Rusia	63,0	62,0	67,8	80,7	106,7
Balanță comercială	-31,6	-27,7	-30,7	-34,9	- 50,3

Tabelul nr.2. Comerțul UE-Rusia (miliarde de dolari, 2005)

Sursa: Comisia Europeană, 2005

În sens invers, Rusia nu constituie decât al treilea partener comercial al UE, după SUA și China.

❖ Ajutorul UE în angajamentul din lumea musulmană pe calea unei dezvoltări durabile și în evoluția contrastantă între tradiție și modernizare.

Însușirea comună a caracterului atipic și specific al condiției lor, pentru Rusia și UE, este că aceste trăsături nu au deloc importanță majoră pentru conducerea politico-diplomatică a sistemului internațional pe termen lung, în raport cu puterile emergente și mai ales cu deplasarea axei de gravitate geopolitică spre Asia Pacifică.

Rolul efectiv al unei puteri nu depinde în mod unic de percepția (aleatoare și schimbătoare), de capacitățile efective și de soluțiile crizelor ci de diferența influenței

⁸ Vers une Constitution européenne? Débats et contributions des pays,

<http://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/constitution-europeenne/projet-vu-par-pays.shtml>

⁹ Cf. Yves Pozzo Di Borgo, Rapport d'information n° 307 (2006-2007), <http://www.senat.fr/rap/r06-307/r06-307.html>, p.9.

asupra eșichierului pe care își etalează prezența efectivă pe un plan regional sau mondial.

Modul de operare al unei unități de acțiune (în politică, tactică sau strategie) ofensiv/defensiv, unilateral/multilateral este legat nu doar de gradul său de integrare în sistem, ci, în egală măsură, de reprezentarea pe care actorii o au despre:

- funcționarea sistemului;
- ierarhia de putere și deci de rolurile respectivilor actori.

În opinia noastră, statutul Rusiei și al Uniunii Europene de actori atipici pe arena internațională constituie o manifestare a implicațiilor relațiilor între cele două entități (Rusia și UE) asupra securității europene.

4. Componente definitorii ale arhitecturii securității europene în contextul relațiilor Rusia-UE

Arhitectura securității europene se poate reprezenta printr-un ansamblu coerent de elemente interdependente de naturi diverse dar complementare. Aceasta este un rezultat al implicațiilor generate de relațiile între Rusia și UE. Structural acest ansamblu este compus din:

1. existența unui dialog pan-european asupra viitorului continentului, dialog care trebuie să se întemeieze pe încredere între participanți, pe de o parte, și pe utilizarea semnificativă a mijloacelor și instrumentelor diplomatice de către structurile politice și militare apte să urmărească împlinirea lui deplină, pe de altă parte. În același timp, acest dialog depinde în mare parte de noile relații pe care SUA, prin înaltul lor statut mondial și rolul asumat și Rusia, prin poziția sa geopolitică, le vor stabili cu Europa. Între cele două, prioritatea o constituie, de o manieră generală, echilibrul de putere în Europa.

2. realizarea unei politici concertate a țărilor membre ale UE față de dezmembrarea sistemului internațional anterior, care lasă să apară o lume de „puteri relative” ce generează instabilitate și insecuritate. Viața a arătat că nu întotdeauna și nu în toate domeniile statele membre ale UE acționează de o manieră unitară, concertată. De exemplu, atitudinea statelor membre ale Uniunii față de proclamarea independenței de către Kosovo în februarie 2008. În timp ce unele state au recunoscut imediat independența autoproclamată a Kosovo (de exemplu, Franța, Germania, Italia), altele, printre care și România nu au făcut acest lucru.

3. dimensiunea securitară a relațiilor triunghiulare SUA-Europa-Rusia pe continent și, în consecință, în emisfera nordică în întregul său. Această componentă trimite la revendicarea „zonelor privilegiate” cu caracter regional din partea UE și a Rusiei în Europa de Est, în Balcani și Caucaz și evitarea „zonelor gri strategice” în țările Baltice, pentru ceea ce reprezintă forțe convenționale în Europa. Aici, se cuvine amintit faptul că în 2009, Parlamentul Federației Ruse a adoptat „Strategia de securitate națională a Rusiei până în 2020”, document ce prezintă principalele obiective ale acestui stat în materie de securitate internă și externă. Astfel, acesta stabilește că obiectivele strategice de securitate națională pe termen mediu trebuie să îmbunătățească calitatea vieții cetățenilor ruși, să reducă inegalitățile sociale și economice

și să îmbunătățească fundamental situația demografică pe termen lung¹⁰. Strategia afirmă că reparația unei forțe unilaterale în relațiile internaționale va avea un impact negativ în realizarea intereselor naționale rusești. De asemenea, strategia susține necesitatea stabilirii unui sistem internațional multipolar și că obiectivul fundamental pe termen lung este de a face din Rusia o putere mondială care caută să mențină o stabilitate strategică și o cooperare mutuală benefică într-o lume multipolară. Aici, trebuie amintit că „Strategia de securitate națională a Rusiei până în 2020” afirmă că „viabilitatea NATO și potențialul său de extindere” constituie o amenințare pentru securitatea națională a Rusiei. Strategia enunță clar că Rusia găsește „inacceptabilă implementarea de infrastructuri militare ale Alianței la frontierele sale”, ca și orice altă tentativă a NATO „de a-și asuma responsabilități mondiale ce sunt în contradicție cu dreptul internațional”. Totodată, Strategia menționează atrage atenția asupra „caracterului nesustenabil al arhitecturii actuale a sistemului de securitate regional și mondial organizat în jurul NATO”. De asemenea, Rusia subliniază importanța unei politici externe și de securitate multivectorială. Noua strategie stabilește că „tranziția de la un bloc de confruntare la principiul diplomației multivectoriale, resursele energetice potențiale ale Rusiei, utilizarea pragmatică a acestui potențial au crescut posibilitățile pentru Rusia de a-și întări influența pe scena internațională”.

4. voința anumitor state europene, Franța în special, de depășire a „experienței atlantice”. În acest scop, unele state europene integrează mizele geostrategice ale UE în dimensiunea evolutivă a caracterului sistematic și tendințial multipolar, în cel al unui „mare joc” planetar. În același timp, relațiile euro-mediterraneene și cele din zona extinsă a Mării Negre, a platoului turcesc (vezi diferendul Turcia – Grecia pentru platoul Mării Egee) și în curând al Asiei Centrale, vor trebui inserate în această evoluție, în speranța obținerii unei palete largi de rezultate internaționale pozitive.

5. maniera de materializare a relațiilor euro-atlantice redefinite și capabilă să genereze o arhitectură modulabilă a securității occidentale și europene. Aceste relații pot fi articulate în două feluri, în jurul unei zone de apărare (PESC/PESA sau SAFE), cât și a unui pilon european în cadrul NATO. Ultima opțiune este justificată de o viziune comună de securitate europeană și rezultă în esență din provocările externe și din reconfirmarea tuturor statelor membre a fermității angajamentului în Alianță în ceea ce privește art.5.

6. aspirațiile Rusiei de obținere a unui înalt statut internațional. În prezent, Rusia își manifestă tot mai evident dorința de a participa activ pe scena internațională ca un actor semnificativ sub toate aspectele.

Astfel, în februarie 2009, în cadrul Adunării Parlamentare a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Viena, Rusia a propus crearea unei noi arhitecturi europene de securitate. Elaborarea unui nou Tratat de securitate în Europa a fost inițiat de președintele rus Dmitri Medvedev¹¹. Examinarea ideii rusești de către OSCE arată interesul crescând pe care ea îl suscită pe lângă partenerii Rusiei. Toată

¹⁰ Vezi: Rokas Grajauskas, *Quoi de neuf dans la stratégie de sécurité nationale de la Russie en 2009 ?* <http://www.diploweb.com/Quoi-de-neuf-dans-la-strategie-de.html>.

¹¹ Cf. La proposition russe de nouvelle architecture de sécurité - thème clé de la session de l'AP de OSCE, <http://french.ruvr.ru/main.php?lng=fr&q=4077&cid=75&p=20.02.2009&pn=12>.

lumea înțelege că Rusia trebuie să fie un membru activ și cu parte întreagă în raporturile transatlantice în materie de securitate. Dar ea nu va putea să atingă acest statut internațional decât dacă preocupările sale în domeniul militar-politic vor fi luat în seamă în contextul acestor raporturi.

În același timp, președintele Federației Ruse¹², a propus un nou pact de securitate care interzice folosirea forței sau chiar amenințarea cu recurgerea la forță și care ar preciza clar că nicio țară, inclusiv Rusia, nu are monopolul menținerii securității în Europa.

De asemenea, premierul rus, Vladimir Putin, în discursul său la Forumul economic de la Davos, din 28 ianuarie 2009, a propus elaborarea unui „...nou cadru legal internațional pentru securitatea energetică. Realizarea inițiativei noastre ar putea, nu mă îndoiesc de acesta, juca un rol politic comparabil cu tratatul ce stabilea Comunitatea europeană a cărbunelui și oțelului”¹³.

În opinia noastră, componentele arhitecturii securității europene reprezintă un produs al implicațiilor generate de relațiile dintre Rusia și Uniunea Europeană.

Concluzii

Interdependența între UE și Rusia este o realitate ce impune în mod imperios necesar existența și funcționalitatea unui parteneriat strategic. În comparație cu SUA sau cu puterile emergente precum China sau India, Uniunea Europeană și Rusia au nevoie una de cealaltă pentru a-și face auzită vocea pe scena internațională. Or, trebuie să se recunoască că aceste relații traversează astăzi puternice tensiuni, legate de deziluziile și de neînțelegerile reciproce. Se pare deci că este indispensabil de a încheia un nou acord de parteneriat și cooperare, și de a întări cooperarea între UE și Rusia, în special în domeniul energetic, al politicii externe și de apărare sau al luptei împotriva terorismului și a criminalității organizate. În același timp, aceasta nu trebuie să se facă în detrimentul respectării principiilor democrației și ale drepturilor omului, care figurează în centrul proiectului european dar nu și a celui rusesc.

Totuși, aceste relații vor rămâne incomplete și fragile dacă ele se limitează în mod unic la întâlniri diplomatice, care ar trebui, de altfel, să fie întărite, atât la nivel de instanțe europene cât și naționale, și dacă ele nu suntacompaniate de o multiplicare a contactelor la nivelul societății civile.

Totodată, este necesară întărirea schimburilor economice, cu obiectivul de a crea în timp un spațiu economic comun între UE și Rusia, de a dezvolta mobilitatea studenților și a cercetătorilor, de a încuraja toate formele de cooperare descentralizată și de a lansa proiecte întrunite în domeniul industrial sau tehnologic. De asemenea, ar trebui suprimată obligația vizelor și să se creeze un spațiu liber circulației persoanelor ceea ce ar permite o mai bună apropiere a cetățenilor UE de cei ai Federației Ruse.

În același timp, relațiile între UE și Rusia trebuie să fie repuse în contextul lor geopolitic. Aici, trebuie să se țină seama, nu doar de UE și Rusia, ci și de ceilalți

¹² Cf. Discours de Dmitri Medvedev contre les Etats-Unis, <http://www.mecanopolis.org/?p=1558>, p.1.

¹³ Le système mondial unipolaire actuel doit être remplacé par un système de coopération (Discours du Premier ministre russe Vladimir Poutine au Forum économique mondial de Davos, le 28 janvier 2009), <http://www.horizons-et-debats.ch/index.php?id=1430>, p.6.

actori, ca NATO, SUA, China sau India, de exemplu. Unii dintre aceștia se pot apropia fie de Rusia, fie de Uniunea Europeană ceea ce poate influența semnificativ echilibrul dinamic ce există, în prezent, în materie de securitate regională și internațională.

Bibliografie:

- [1] *Discours de Dmitri Medvedev contre les Etats-Unis*, <http://www.mecanopolis.org/?p=1558>.
- [2] DUȚU, Petre, dr., DINU, Mihai Ștefan, **Politica Europeană de Securitate și Apărare- cadru de manifestare și dezvoltare a intereselor de securitate națională**, București, UNAp, 2007.
- [3] GRAJAUSKAS, Rokas, *Quoi de neuf dans la stratégie de sécurité nationale de la Russie en 2009 ?* <http://www.diploweb.com/Quoi-de-neuf-dans-la-strategie-de.html>
- [4] MOSHES, Arkady, *Les relations UE-Russie: une regrettable continuité*, http://www.robert-schuman.eu/question_europe.php?num=qe-129&lg=fr
- [5] *La proposition russe de nouvelle architecture de sécurité - thème clé de la session de l'AP de OSCE*, <http://french.ruvr.ru/main.php?lng=fre&q=4077&cid=75&p=20.02.2009&pn=12>
- [6] *Le système mondial unipolaire actuel doit être remplacé par un système de coopération* (Discours du Premier ministre russe Vladimir Poutine au Forum économique mondial de Davos, le 28 janvier 2009), <http://www.horizons-et-debats.ch/index.php?id=1430>,
- [] POZZO di BORGIO Yves, *Rapport d'information n° 307 (2006-2007)*, <http://www.senat.fr/rap/r06-307/r06-307.html>,
- [8] The Russian Federation Middle Term Strategy towards the European Union (2000 - 2010), http://www.eur.ru/eng/neweur/user_eng.php?func=apage&id=53
- [9] *Stratégie commune de l'Union européenne, du 4 juin 1999, à l'égard de la Russie*, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31999E0414:FR:HTML>,
- [10] *Union européenne - Russie: quelles relations?*, <http://extranet.senat.fr/rap/r06-307/r06-30724.html>,
- [11] *Vers une Constitution européenne? Débats et contributions des pays*, <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/constitution-europeenne/projet-vu-par-pays.shtml>,
- [12] VINATIER Laurent, *Les relations UE-Russie: Moscou pose ses conditions*, <http://www.notre-europe.eu/fileadmin/IMG/pdf/Policypaper20-fr.pdf>.

PERSPECTIVE PRIVIND FACTORII DE RISC DIN MEDIUL DE SECURITATE INTERN ȘI INTERNAȚIONAL ȘI SCHIMBĂRILE PE CARE LE GENEREAZĂ ÎN ECUAȚIA SECURITĂȚII NAȚIONALE

Dr. Nicolae N. ROMAN*

National security is the basic requirement of existence of the Romanian state and nation and a fundamental objective of government; it has interests and national objectives as its reference values.

Security environment is complex, full of contradictions and constantly changing under the action of a set of factors converged military, economic, social, political, etc. Current sources of security threat differ fundamentally from those of the end of last millennium and will undergo significant changes for the next 20-25 years. The risks and threats are not confined to military conflicts between states, but are likely to be more complex.

Analyzing prospects for risk factors of domestic and international security environment allows accurate assessment of changes that are generated in the national security equation and identify the main ways to counter their negative effects. Also provides landmarks needed to understand evolution, medium and long term phenomena which may affect the values, interests and national objectives, and create conditions for the taking, in time, measures are taken to ensure safety.

Începutul secolului XXI este caracterizat de schimbări politice majore care influențează semnificativ sistemele de securitate euroatlantice și europene.

Ierarhia centrelor de putere a cunoscut o modificare semnificativă, atât prin schimbarea modului în care protagoniștii își asumă și joacă rolurile, cât și prin accentuarea treptată a tendințelor de reconfigurare strategică a parteneriatelor, în funcție de interesele și obiectivele de securitate ale principalilor actori.

Evoluția societății omenеști este influențată de amplificarea fenomenului globalizării în contradicție tot mai evidentă cu tendințele de regionalizare și fragmentare.

În mediul de securitate continuă să se dezvolte cooperarea statelor în asigurarea propriei securități și în promovarea atât a intereselor naționale, cât și a valorilor universale, pe baza afirmării tot mai evidente a valorilor democrației și economiei de piață.

Riscul unei confruntări majore s-a diminuat și continuă să se diminueze semnificativ, totuși evoluția unor evenimente din ultima perioadă, în care dificultățile economice și sociale caracteristice perioadei de criză, coroborate cu instabilitatea politică și lipsa de reacție fermă în detensionarea situațiilor destabilizatoare, au în continuare implicații majore asupra mediului de securitate. Acestea, alături de terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, crima organizată și corupția, completează paleta amenințărilor la adresa securității și stabilității globale.

* General-maior conferențiar universitar, Șeful Direcției Structuri și Planificarea Înzestrării

1. Perspective privind factorii de risc din mediul de securitate intern

Securitatea națională reprezintă condiția fundamentală a existenței națiunii și a statului român și un obiectiv fundamental al guvernării; ea are ca domeniu de referință valorile, interesele și obiectivele naționale. Securitatea națională este un drept imprescriptibil care derivă din suveranitatea deplină a poporului, se fundamentează pe ordinea constituțională și se înfăptuiește în contextul construcției europene, cooperării euroatlantice și al evoluțiilor globale¹.

Securitatea națională, ca stare prielnică dezvoltării, atât a persoanei, cât și a oricărei comunități umane, este semnificativ influențată de o serie de riscuri și amenințări, atât de natură economică, informațională, ideologică, demografică, culturală etc., cât și de tensiunile și conflictele etnice, religioase etc. specifice unor zone de instabilitate. Toate acestea și-au pus amprenta pe starea și tendințele de evoluție ale mediului de securitate național, regional și mondial.

Din punct de vedere al asigurării securității, România nu mai este singură, fiind membră NATO se poate baza pe forța aliaților în apărarea teritoriului și a intereselor sale naționale, dar în același timp, îi revine misiunea de a participa la efortul de apărare colectivă în cadrul Alianței Nord-Atlantice, la îndeplinirea angajamentelor și responsabilităților asumate către Uniunea Europeană sau alte organizații de securitate, de tip zonal și regional.

România, ca stat european, este direct interesată în descifrarea evoluțiilor fenomenelor și proceselor vieții internaționale, în previzionarea tendințelor din mediul și sistemul european de securitate pentru a găsi soluții eficiente, viabile promovării interesului național.

Toate demersurile României demonstrează importanța pe care aceasta o acordă dublei calități: de consumator și de furnizor de securitate atât pe plan regional, cât și continental. Întreaga politică externă, de securitate și apărare națională poate fi caracterizată printr-un înalt grad de dinamism și flexibilitate, asigurând adaptarea continuă la evoluțiile mediului de securitate, „integrând-o într-o viziune sistemică mai largă, pentru a-și spori capabilitatea de contracarare a măsurilor și amenințărilor care pot afecta interesele României”².

Modificarea substanțială a statutului de securitate al României în plan internațional, apariția unor forme noi de manifestare a riscurilor și amenințărilor internaționale precum și evoluția complexă, dinamică a mediului intern, impune o abordare nouă, într-o manieră integratoare, sistemică și comprehensivă a securității interne.

Absența unui pericol previzibil privind un posibil atac extern face ca, în condițiile actuale și într-o perspectivă previzibilă, sarcina protejării valorilor și libertăților, a vieții oamenilor și a bunurilor lor să fie concepută în termeni noi.

În același timp, experiența atentatelor teroriste de amploare din Statele Unite, din alte state – europene, asiatice și africane – precum și experiența unor dezastre naturale de mari proporții, pun în evidență necesitatea unei strategii adecvate pentru

¹ Strategia de securitate națională a României, București, 2007, p.7.

² Ibidem, p.3.

protecția și apărarea vieții, libertății și demnității umane, precum și a bunurilor și activităților pe teritoriul național, în condiții deosebite de pericol.

Securitatea internă reprezintă ansamblul activităților de protecție, pază și apărare a locuitorilor, comunităților umane, infrastructurii și proprietății împotriva amenințărilor asimetrice de factură militară sau non-militară, precum și a celor generate de factori geo-fizici, meteo-climatici ori alți factori naturali sau umani care pun în pericol viața, libertățile, bunurile și activitățile oamenilor și ale colectivităților, infrastructura și activitățile economico-sociale, precum și alte valori, la un nivel de intensitate și amploare mult diferit de starea obișnuită³.

Securitatea internă privește, deopotrivă, siguranța cetățeanului și securitatea publică, securitatea frontierelor, a energiei, a transporturilor și a sistemelor de aprovizionare cu resurse vitale, precum și protecția infrastructurii critice. Ea include, din punct de vedere structural, securitatea societală și asigurarea stării de legalitate, contracararea terorismului și a criminalității organizate, securitatea activităților financiar-bancare, a sistemelor informatice și a celor de comunicații, protecția împotriva dezastrelor și protecția mediului.

Sarcina asigurării securității interne este complexă și interdependentă. Ea implică responsabilități din partea unui număr mare de instituții și agenții. Aceste responsabilități revin preponderent: administrației publice și structurilor de ordine publică, precum și celor care se ocupă cu prevenirea și gestiunea urgențelor civile, securitatea frontierelor și garda de coastă; structurilor de informații, contrainformații și securitate; organismelor de prevenire a spălării banilor și de control al importurilor și exporturilor strategice; structurilor militare, în situații deosebite, pentru unele activități. Atribuții importante revin, de asemenea, gărzii financiare și structurilor vamale, gărzii de mediu și structurilor de specialitate care veghează la sănătatea populației și a animalelor, precum și celor de protecție a consumatorilor. Un alt set revine operatorilor industriali, agricoli, comerciali și de servicii care desfășoară activități de importanță vitală, sensibile sau periculoase, ori care implică un mare număr de oameni sau interese sociale majore.

Mediul intern de securitate actual poate fi apreciat ca fiind stabil, dar numai o analiză atentă a principalelor sale componente poate aduce argumente pentru o apreciere cât mai corectă a stării sale reale.

Din punct de vedere social riscurile sunt cauzate, în primul rând de modernizarea economică și socială din societățile post-industriale și efectele acesteia asupra evoluției populației.

În acest context, demografia constituie unul dintre cei mai importanți factori cu efect asupra securității României, ce poate fi analizat atât prin prisma dinamicii populației, cât și prin abordarea clasică, aceea a capitalului uman. Cele mai afectate categorii sociale sunt femeile, tinerii sau cei aflați în afara sau la marginea pieței muncii.

Analiza situației demografice furnizate de Institutul Național de Statistică⁴, relevă, pentru România, următoarele aspecte:

³ Ibidem, p.37.

⁴ România în cifre, Breviar statistic, Institutul Național de Statistică, București, 2009, p.10.

- la data de 01.01.2009, populația a fost de 21.499.000 de locuitori (48,7% bărbați și 51,3% femei), în scădere față de 01.01.2008, cu 30.000 de persoane, menținându-se traseul descendent al diminuării populației; în anul 2008, sporul natural a fost unul negativ, de -1,5 la mia de locuitori (‰);

- se manifestă un proces de îmbătrânire a populației, determinat de scăderea populației din grupa de vârstă 0-14 ani (15,2%) și de creștere a populației vârstnice (peste 60 ani), precum și prin creșterea vârstei medii de la 38,6 ani, în 2005, la 39,4 ani, în 2009.

Tendențele demografice menționate vor avea ca rezultat îmbătrânirea populației, depopularea, scăderea drastică a forței de muncă și degradarea acesteia. Pentru menținerea unor indicatori economici acceptabili, este posibil ca, și în România, în condițiile în care ar exista atractivitate, să se practice importul forței de muncă, ceea ce ar provoca alte riscuri pentru care societatea românească este puțin pregătită.

Deși scăderea calității vieții, inegalitățile și excluderea socială, creșterea numărului celor care trăiesc sub pragul sărăciei, ca principale consecințe ale evoluției demografice a României, constituie priorități guvernamentale, riscurile și amenințările la adresa securității naționale se pot concretiza în: creșterea gradului de intoleranță și afectarea solidarității sociale, scăderea inacceptabilă a nivelului de siguranță a cetățeanului, inițierea unor manifestări radicale și extremiste, intensificarea fenomenului migraționist etc.

Organismul militar poate fi influențat de aceste fenomene demografice, astfel:

- pe termen scurt: grupul țintă de recrutare (18-26 ani) poate avea următoarele caracteristici: provine din mediul urban, din regiunile București-Ilfov, Centru, Vest și Muntenia - Sud, cu resursă umană relativ instruită;

- pe termen mediu și lung:

- începând cu anul 2012, contingentele care pot fi recrutate sunt într-un raport de 2/3, în descreștere față de anul 2009, acestea având următoarele caracteristici: provin din mediul rural, din regiunea NE și județele Bistrița-Năsăud, Satu Mare, Maramureș, Ialomița, Covasna, Harghita, Sălaj, Bihor, Mureș, cu resursă umană relativ instruită;

- datorită îngustării bazei de recrutare și selecție se va accentua disputa dintre Ministerul Apărării Naționale și celelalte elemente ale sistemului de apărare și securitate națională, precum și sistemul civil, fiind necesare creșterea atractivității carierei militare și îmbunătățirea procesului de motivare a personalului;

- întrucât există tendința de creștere a gradului de instruire a populației, poate fi luat în calcul ridicarea nivelului de studii pentru recrutarea soldaților voluntari, de la ciclul inferior liceal la ciclul superior liceal, cu diplomă de bacalaureat.

Din punct de vedere economic, România a realizat progrese vizibile în direcția unei economii de piață funcționale și viabile. În prezent, dincolo de efectele negative generate de situația de criză la nivel mondial, România oferă o serie de puncte de atracție pentru investitorii externi, având o poziție geografică bună, o forță de muncă cu o bună pregătire profesională și, nu în ultimul rând, un important potențial industrial.

Se manifestă însă și o serie de vulnerabilități, riscuri și amenințări economice la adresa mediului de securitate național.

Pentru țara noastră, mai importante sunt vulnerabilitățile economice din situația internă, deoarece perpetuarea și conjugarea lor pot afecta mediul de securitate național, prin generarea de efecte interdependente, difuze și multidirecționale. Printre cele care rețin atenția pot fi menționate: persistența problemelor de natură economică, financiară și socială; accentuarea fenomenelor de corupție și de administrare deficitară a resurselor economice și financiare publice; reacțiile inefficiente ale instituțiilor statului în fața acutizării fenomenelor de criminalitate economică; menținerea unor disparități de dezvoltare economică între regiunile țării; emigrarea specialiștilor în domeniile de vârf.

Dintre riscurile economice interne care pot afecta mediul de securitate intern se pot menționa: ineficiența politicii economice, politica economică descurajantă pentru investitorii strategici străini; disparități economice în plan teritorial și departamental; devalorizarea monedei naționale; limitarea accesului la tehnologia modernă; efectele nefaste ale propagării recesiunii economice din țările dezvoltate; cererea scăzută de produse ale economiei naționale pe piața continentală și mondială; dezechilibrul balanței comerciale; creșterea datoriei externe; rata înaltă a inflației.

Pentru România, amenințările economice interne sunt deosebit de importante și trebuie corelate și cu cele externe. Aceasta mai ales în condițiile în care, practic, între toate statele lumii există un război economic care nu ține seama de apartenența sau nu la o alianță politico-militară. De fapt, globalizarea a accentuat dependența economică a fiecărui stat de ceilalți actori economico-financiar statali și non-statali. De aici, o luptă acerbă între acești actori pentru promovarea și apărarea intereselor lor de natură economică și financiară.

Politic, intrarea în NATO, organizație de apărare și securitate a spațiului euro-atlantic, oferă garanția implementării valorilor în jurul cărora s-a constituit Alianța pe un spațiu larg al continentului european. Astfel, se asigură stabilitatea și protecția necesare derulării proceselor de transformare a societății românești. Totodată, se oferă posibilitatea participării active la stabilizarea unor zone fierbinți ale globului prin îndeplinirea unor misiuni asumate.

Statutul de membru al Uniunii Europene a adus cu sine efecte politice ce țin de aspecte ale modernizării și adaptării la globalizare, unul dintre acestea fiind constituit de eventuala influență a UE asupra suveranității.

În aceste condiții, abordarea de către România a problemei suveranității trebuie să fie una modernă, în consens cu direcțiile de acțiune în politica de securitate națională, în scopul realizării obiectivelor de securitate națională.

Trebuie să reținem faptul că dacă NATO este cunoscut drept o alianță politico-militară, iar influența sa asupra societății românești s-a resimțit mai ales în domeniul militar și al mecanismelor politice de decizie în problemele apărării, Uniunea Europeană este o instituție cu un puternic caracter politico-economic și influența sa transformatoare asupra societății românești este mult mai puternică.

În general, din punct de vedere politic, mediul intern de securitate poate fi descris ca unul stabil, având în vedere criteriile general acceptate ce dau măsura unui mediu politic stabil (participare politică competitivă, legiferată; un sistem deschis de

recrutare a aparatului executiv, independența legală și operațională a executivului, separarea puterilor, libertatea presei etc.)⁵, care conferă credibilitate statului, permițând atragerea de investiții private autohtone și străine, ca sursă de dezvoltare economică.

Spațiul cultural românesc este caracterizat în momentul de față de manifestarea a două tendințe prezente, de altfel, și la nivel european: tendința accentuată spre modernitate, tendință care se derulează în paralel cu efortul de conservare a tradițiilor naționale.

Într-un moment în care tensiunile și crizele de natură culturală (etnice, religioase sau combinate, etnico-religioase) încă se manifestă la nivel regional, se poate afirma că în România s-au elaborat formule eficiente pentru implementarea cu succes a unor politici în domeniul minorităților etnice sau religioase.

Stabilirea unor norme și canale firești de comunicare și interacțiune în cadrul triumphiului de factori politic, etnic și religios, existent în momentul de față în plan intern, conduc la formarea opiniei că vulnerabilitățile, riscurile și amenințările de natură culturală, în special cele etnico-religioase, sunt reduse, politicile de largă deschidere către minorități și robusta relație de cooperare ecumenică existentă la nivelul tuturor confesiunilor religioase din România jucând un rol important în această stare de fapt.

În domeniul militar, în condițiile unui mediu intern stabil și sprijinit de progrese reale, în ceea ce privește dezvoltarea economică, România și-a concentrat, în ultima perioadă, eforturile în direcția reformării sistemului militar care include și operaționalizarea forțelor destinate participării la misiuni ale Uniunii Europene, în cadrul politicii europene de securitate și apărare, ca și ale NATO, ONU și ale forumurilor/inițiativelor subregionale.

Obiectivul principal în domeniul militar este dat de realizarea interoperabilității cu celelalte armate ale statelor membre NATO. Este un obiectiv complex și cuprinde toate dimensiunile instituției militare: structuri, pregătire-instrucție, înzestrare. De asemenea, nu exclude componenta statutului social al militarilor și relația civili militari. Ca membru NATO, statului român îi revin misiuni importante în realizarea infrastructurii, trebuind să ofere capacitate de susținere atât pentru Armata României, cât și pentru forțele aliate și parteneri aflate pe teritoriul național.

Nerealizarea acestui obiectiv, cauzată de lipsa capacităților ca urmare a alocării unor cheltuieli limitate pentru apărare, ar putea pune sub semnul întrebării credibilitatea României pe plan extern.

Situarea României la frontiera spațiului euro-atlantic, politico-militar și a celui european, unde capătă contur tot mai evident componenta politico-militară, pe lângă cea economică deja existentă, oferă atât avantaje cât și dezavantaje.

Avantajele vor fi, în primul rând, de natură economică, dar nu vor putea fi operaționalizate decât prin dialog politic.

În ceea ce privește dezavantajele, sunt posibile o serie de distorsiuni caracteristice unor relații de putere afectate: radicalizări ale demersului politic, șicane

⁵ Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Surse de instabilitate, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004, pp. 8-10.

de natură economică, interpretări forțate ale unor acorduri și tratate internaționale (tratatele politice bilaterale, reglementările privind fluviul Dunărea, Marea Neagră etc.), gesturi diplomatice de rea-voință, dificultăți în accesul la resurse etc. Acestea ar putea fi gestionate în așa fel încât să nu fie considerate provocări la adresa NATO sau UE, ci doar o problemă de relații interstatale bilaterale. În spatele lor s-ar putea întrezări relativ ușor și elemente ale potențialelor militare. În același cadru s-ar putea înscrie și alți factori de risc de natură militară care n-ar putea fi incluși în atacuri armate sau pregătiri pentru acțiuni care să necesite invocarea Articolului 5 al Tratatului de la Washington ori alte mecanisme de consultații în cadrul Alianței; reactivarea unor baze militare în proximitatea teritoriului românesc, programe de modernizare a înzestrării și echipării acestora, acțiuni militare demonstrative (exerciții militare, trageri, lansări de rachete etc.) cu alte frecvențe decât cele obișnuite, secvențe ale războiului electronic etc. Asemenea gesturi ar putea declanșa campanii de presă care, încet-încet, ar contribui la proiectarea și menținerea imaginii adversarului cu urmări mult mai grave pe termen îndelungat⁶.

România, prin aplicarea politicii sale de securitate, poate contracara pericolele, amenințările și riscurile la adresa securității sale, dar și vulnerabilitățile prezente în aproape toate domeniile de manifestare ale sferelor socială și economică. Așa cum am arătat și în argumentația anterioară, fragilitatea suportului moral, material și spiritual este accentuată de presiunile unor factori multipli și complecși care, în timp, au influențat toate nivelurile și dimensiunile securității naționale: de la securitatea individului la cea a națiunii și de la dimensiunea socială la cea de mediu.

2. Perspective privind factorii de risc din mediul de securitate internațional

Aprecierile privind transformarea societății la nivel global, pe termen mediu sau lung, nu pot fi, întotdeauna, foarte exacte. Multitudinea factorilor care determină acest fenomen confirmă complexitatea unei asemenea analize dar studierea lor sprijină identificarea punctelor de reper necesare pentru a înțelege direcția pe care lumea se îndreaptă spre viitor și luarea, la timp, a măsurilor care se impun pentru asigurarea securității.

În această lume complexă, dinamică și conflictuală, confruntarea principală are loc între valori, credințe și percepții fundamentale diferite, între democrație și totalitarism, și este determinată de agresiunea majoră a terorismului internațional, de sorginte extremist-religioasă, structurat în rețele transnaționale, împotriva statelor democratice și a forțelor politice raționale din statele angajate în procesul democratizării. Tendințele majore ce guvernează evoluțiile globale generează noi riscuri și provocări la adresa valorilor și intereselor naționale și comune, creează îngrijorări justificate, dar oferă și reale oportunități⁷.

Globalizarea reprezintă principalul fenomen care influențează mediul de securitate contemporan, atât în ceea ce privește geneza noilor riscuri și amenințări,

⁶ Dr. Nicolae Dolghin, Riscuri și amenințări la adresa securității României. Actualitate și perspectivă, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004, p. 38.

⁷ Strategia de securitate națională a României, București, 2007, p.12.

cât și al apariției diferitelor oportunități. În acest mediu, nici un stat nu se poate izola sau rămâne neutru, nici un stat nu este la adăpost și nici unul nu trebuie să rămână în afara proceselor globale.

Astfel, spațiul circumscris zonei în care se materializează interesul României tinde să depășească foarte mult conținutul și sfera de cuprindere a factorului geografic și să includă toate acele arii care poartă în ele o miză economică, politică, militară sau chiar ideologică a căror evoluție poate afecta promovarea, protecția și apărarea valorilor și a intereselor naționale.

Apreciem că mediul de securitate va fi influențat, în principal, de următoarele tendințe majore: accelerarea procesului de globalizare; creșterea nevoilor de energie, apă și hrană; dezvoltarea economică și tehnologică diferențiată și nu în ultimul rând schimbarea situației demografice.

În ceea ce privește procesul de globalizare, la nivelul majorității țărilor dezvoltate este agreată părerea conform căreia continuarea acestuia este una din mizele majore pentru asigurarea progresului umanității. Aceeași opinie este împărtășită și de o mare parte a țărilor în curs de dezvoltare. La celălalt pol se situează criticii globalizării care văd în aceasta imaginea inechității dintre bogați și săraci. Ei susțin că, la nivel global, creșterea resentimentelor și a violenței este un rezultat direct al globalizării.

Continuarea acestui proces poate duce la creșterea nivelului de viață la nivel planetar în general și la nivelul țărilor sărace în mod special. Probleme serioase au apărut, în mod aproape invariabil, acolo unde sistemele politice și economice nu au reușit să îndeplinească așteptările populației. Un eșec al globalizării ar putea să genereze și un eșec al îndeplinirii obiectivelor economice propuse. În condițiile în care chiar și cele mai sărace țări au acces la imagini și descrieri ale lumii dezvoltate există pericolul ca acestea să se revolte pentru o mai „corectă” împărțire a bogățiilor și resurselor.

Trebuie să admitem, de asemenea, că unele țări vor rămâne în afara procesului datorită „neșansei” dispunerii geografice, culturale sau altor cauze. Multe din aceste națiuni vor fi state slabe sau eșuate și vor cere aranjamente internaționale pentru nouă împărțire a resurselor economice, diplomatice și militare pentru a institui și susține stabilitatea.

Energia, apa sau hrana vor constitui, și ele, posibile elemente de dispută. Creșterea populației globului, lipsa hranei, a terenului arabil, accentuată de deșertificare și lipsa apei, mărirea cererii de energie în condițiile epuizării resurselor clasice pot fi tot atâtea cauze care pot conduce la situații grave de criza, haos, colaps sau incapacitate a unor guverne de a gestiona situațiile create și vor trebui avute în vedere pentru a fi soluționate.

Dezvoltarea economică și tehnologică reprezintă un factor important care determină evoluția la nivel global.

Chiar dacă la această dată criza mai afectează economiile lumii pe termen mediu și lung specialiștii prevăd o redresare a acestora și reluarea trendului ascendent.

Dacă la această dată pot fi enumerate ca țări cu o populație de peste 100 milioane de locuitori și un PIB de cel puțin 100 miliarde de dolari S.U.A., China, Rusia, India, Indonezia, Brazilia și Mexic în următorii 20-25 ani alte state ca

Bangladesh, Nigeria, Pakistan, Filipine și Vietnam se vor alătura, probabil, acestui grup. Deci vor fi 11-12 state a căror populație și putere economică le vor permite să-și constituie forțe armate cu capacități semnificative de a-și proiecta forța cel puțin în regiunea în care se găsesc⁸.

Creșterea accelerată a populației va necesita, pentru tânăra generație, înființarea de noi locuri de muncă. Dacă dezvoltarea economică va asigura numărul de locuri de muncă necesare va permite reducerea tensiunilor internaționale și tulburările sociale inerente. Istoria a demonstrat că așteptările neîmplinite au constituit o forță care a condus politici, a generat războaie sau a amenințat pacea.

Chiar și cele mai optimiste scenarii prevăd că o serie de state vor rămâne, economic, în urmă. Multe din acestea vor fi în Africa sub-sahariană și Orientul Mijlociu. O economie slab dezvoltată, decăzută este prevestitoare de colaps social și anarhie sau dictaturi nemiloase. Deși nu este de dorit, este posibil ca la decizia comunității internaționale să se impună intervenția într-o asemenea situație, ceea ce va însemna pierderi de vieți omenești de ambele părți precum și cheltuieli uriașe.

Ceea ce se întâmplă din punct de vedere demografic astăzi permite exprimarea unor aprecieri destul de corecte asupra consecințelor asupra populației la nivel de state sau regiuni.

În medie populația lumii crește anual cu 60 milioane și va atinge 8 miliarde în 20-25 ani. Aproximativ 95% din această creștere va avea loc în țările în curs de dezvoltare. Acolo combinația dintre situația demografică și economie creează condiții favorabile pentru creșterea populației dar face, totodată, dificilă realizarea obiectivelor economice propuse. Performanța economiei globale va fi cheia atât pentru stoparea cât și pentru izbucnirea mișcărilor violente pe baze economice sau sociale.

Lumea dezvoltată se confruntă cu un fenomen opus. În perioada următoare creșterea populației va încetini sau, în unele cazuri, va fi în declin. Deși se încearcă soluționarea situației aceasta va genera o acută problemă a îmbătrânirii populației.

Aceste tendințe fac ușor de estimat faptul că țările dezvoltate vor fi mult mai puțin dispuse să-și sacrifice tinerii în acțiuni militare, cu excepția unor situații extraordinare. Țările din regiuni ca Orientul Mijlociu și Africa sub-sahariană, unde numărul tinerilor va depăși 50% din populație vor avea mai puține rețineri în a se angaja în conflict.

Elementele menționate anterior au detaliat doar câteva din tendințele majore care vor influența, la nivel global, evoluția mediului de securitate pe termen mediu și lung. Acestea, fie că vor evolua conform previziunilor sau nu, se vor combina în diverse modalități și vor genera un mediu și situații specifice mult mai complexe care vor defini lumea și securitatea în viitor.

⁸ The Joint Operating Environment 2008, *Challenges and implications for the Future Joint Force*, United States Joint Forces Command, <https://us.jfcom.mil/sites/J5/J59/default.aspx>, p. 14.

3. Schimbările generate în ecuația securității naționale de evoluția factorilor de risc din mediul de securitate

La această dată, la nivelul strategiilor de securitate, în zonele de interes pentru România, sunt identificate aproximativ aceleași riscuri și amenințări, de natură politică, economică, socială și militară, capabile să pună în pericol securitatea națională a României: instabilitatea regională; proliferarea armelor de distrugere în masă; terorismul internațional structurat în rețele transfrontaliere; diseminarea armelor de distrugere în masă și a tehnologiilor de producție aferente; criminalitatea transnațională organizată; guvernarea ineficientă.

În acest context, deși pericolul unei confruntări armate directe majore a dispărut, în ecuația securității naționale sunt menținute suficiente alte riscuri tradiționale de securitate, precum conflictele interetnice izbucnite în spațiul ex-iugoslav sau și-au făcut apariția o serie de dificultăți politice, economice sau de altă natură, generate de procesul de tranziție sau de criza care se manifestă la nivel global.

În perspectiva următorilor 20-25 ani sursele de amenințare la adresa securității, ca domenii de manifestare, își vor menține actualitatea, dar vor avea o natură mult mai complexă. Caracteristic pentru evoluția acestora va fi apariția, alături de formele de manifestare deja cunoscute, a altora noi, rezultat al schimbărilor din mediul de securitate ce vor avea loc pe fondul evoluției economice, sociale, politice, militare etc. la nivelul întregii lumi.

Din această perspectivă pot fi identificate principalele schimbări și tendințe de evoluție pentru cele mai probabile riscuri și amenințări luate în calcul în ecuația securității naționale.

3.1 Riscurile și amenințările în plan militar

Până nu demult riscurile și amenințările militare au fost percepute ca principalul tip de amenințare la adresa securității.

Situația este ușor de înțeles deoarece acțiunea de forță era singura care putea determina pierderi ireparabile atât pentru baza organizațională a statelor vizate, cât și pentru existența populației acestora.

În privința riscurilor propriu zise trebuie reamintit că în Europa conflictele locale au fost favorizate de o serie de cauze care își vor menține actualitatea: dezmembrarea statelor multinaționale, disputele teritoriale, manipularea minorităților.

Dezmembrarea statelor multinaționale a dus la o serie de conflicte deschise în spațiul european așa cum a fost cazul Iugoslaviei și a URSS. Complementar disputelor teritoriale în viitor poate fi exploatată situația minorităților ca pretext pentru anexări teritoriale ce pot fi urmate sau nu de confruntări interstatale de amploare.

Amenințările directe vor avea diferite modalități de manifestare: de la hărțuirea persoanelor și bunurilor care aparțin unor state aflate în afara frontierelor naționale la raiduri și incursiuni pe teritoriul acestuia; de la blocadă și zone de interdicție aeriană sau navală la demonstrații de forță, acțiuni ale forțelor speciale și a celor de cercetare-diversiune în interiorul statului țintă.

În condițiile statutului României de membru NATO o categorie importantă de amenințări militare la adresa noastră o vor constitui și amenințările îndreptate, în mod direct, asupra unor aliați sau alianței, în general. Deși semnalele sunt receptate în mod indirect ele conduc la declanșarea unor mecanisme de apărare și securitate care aparțin întregului sistem, din care România nu poate să lipsească ca urmare a obligațiilor asumate prin semnarea Tratatului de la Washington.

3.2 Riscuri și amenințări în plan economico-financiar

Într-o economie de piață situația normală a participanților este una de risc și nesiguranță, generată de competiția care asigură progresul și prosperitatea națională. Nesiguranța generată de jocul pieții este terenul fertil al unui pachet substanțial de amenințări economico-financiare.

Amenințările economico-financiare pot fi considerate ca un atac la adresa securității în condițiile în care acțiunea externă conștient dirijată duce la pierderi materiale, presiuni asupra diferitelor instituții și chiar prejudicii substanțiale asupra sănătății și longevității populației statului țintă.

Relațiile comerciale și financiar-bancare, investițiile străine, ajutorul economic, dependența tehnică vor putea fi utilizate pentru a forța un stat mai slab din punct de vedere economic să adopte o anumită atitudine în dauna securității sale pentru a-i perturba unele activități vitale.

Gravitatea riscurilor și amenințărilor în plan economico-financiar și momentul când acestea devin factori perturbatori ai securității nu pot fi stabilite decât de factorii de decizie politică.

Războaiele viitorului nu vor mai fi motivate atât de ideologii sau de conflicte identitare, ci mai degrabă de accesul la resurse. Epuizarea resurselor de către națiunile sărace, în condițiile menținerii unor ritmuri ridicate de creștere demografică și a unor creșteri economice modeste va determina mari fluxuri migratoare, generatoare de noi surse de tensiuni și stări conflictuale, de pericole mari la adresa stabilității și păcii la nivel global.

3.3 Riscuri și amenințări în plan politico-diplomatic

Dacă vulnerabilitățile unui sistem de securitate fie el național sau internațional, sunt destul de concrete, riscurile și amenințările sunt mult mai greu de identificat și definit în contextul politicii internaționale actuale.

Majoritatea amenințărilor în plan politico-diplomatic vor fi îndreptate împotriva ordinii de drept dintr-un stat sau a statutului unui organism internațional. Acestea vor putea fi realizate prin: presiuni asupra organelor de decizie în favoarea unei anumite politici; răsturnarea guvernului dintr-un stat sau a organelor de conducere colectivă ale unui organism internațional; distrugerea structurii politice; izolarea politică; suspendarea sau excluderea din structurile de securitate, desființarea organismului de securitate ș.a.

Gama amenințărilor de natură politică se completează permanent cu noi forme și tehnici iar contracararea acestora este o activitate neîntreruptă, care presupune metode adecvate și acțiuni tip întrunit.

3.4 Riscuri și amenințări în plan informațional

Acestea vor cuprinde o mare diversitate de manifestări ostile și subsumează: acțiuni direcționate asupra sistemelor informatice și de comunicații care deservesc centrele de decizie politico-militară, financiară perturbându-le funcționarea sau lipsindu-le chiar de facilitățile oferite de tehnica de calcul; agresiunea imagologică prin utilizarea mass-media pentru acțiuni indirecte, în vederea creării unei imagini externe defavorabilă statului în cauză, pregătirea elementelor de decizie pentru adoptarea de sancțiuni internaționale, culegerea de informații și dezinformare etc.

3.5 Riscuri și amenințări în plan transfrontalier

În aceste cazuri pericolele, deși sunt latente, scăpând de multe ori de sub atenția noastră pot genera stări de insecuritate cu urmări grave.

Astfel, amenințările nu mai pot fi analizate numai din perspectivă geografică ci, în primul rând, din perspectivă funcțională. Fiind îndeobște de natură trans-națională nu pot fi gestionate de o singură țară, sau numai de un grup restrâns de țări.

Prin urmare, va fi nevoie de o abordare nouă, integrată, polidisciplinară, care să îmbine atât instrumente politice, economico-financiare, cât și o strategie de utilizare de tehnologii noi și structură organizațională adecvată pentru a răspunde în mod conjugat și eficient unor amenințări asimetrice, caracteristică principală a amenințărilor transfrontaliere.

Gama amenințărilor transfrontaliere este surprinzător de mare, iar ordinea de importanță nu poate fi stabilită decât pentru o perioadă scurtă de timp, datorită vitezei mari de schimbare și inovație și datorită existenței disparate și indistincte a parametrilor predictibilitate. Totuși, o scurtă enumerare a unor cazuri concrete, se impune.

Avem în vedere: terorismul, corupția și economia subterană, crima organizată, traficul de persoane, droguri și materiale strategice, amenințările de natură ecologică și cele la adresa informațiilor.

În istoria modernă a omenirii nu au existat niciodată atâtea elemente de incertitudine. În ciuda numeroaselor ipoteze emise în anii din urmă, este dificil să se întrevadă cu exactitate ce se va întâmpla pe termen mediu sau lung.

Multiplicarea componentelor noii ecuații de securitate conduc la concluzia că s-a intrat într-o epocă a insecurității strategice. Din această perspectivă pentru a face față provocărilor secolului al XXI-lea este nevoie de voință politică, cât și de eforturi financiare și militare semnificative din partea tuturor. Mai mult, este nevoie de cooperare și solidaritate din partea tuturor membrilor comunității euro-atlantice pentru protejarea valorilor comune.

Bibliografie:

- [1]. Strategia de securitate națională a României, București, 2007.
- [2]. Strategia națională de apărare a țării, aprobată prin Hotărârea Parlamentului României, nr.30 din 4 noiembrie 2008.
- [3]. Carta albă a securității și apărării naționale, București, 2004.
- [4]. CLAVAL, Paul, **Geopolitică și geostrategie**, Editura Corint, București, 2001.

- [5]. KENNEDY, Paul, **The Rise and Fall of the Great Powers**, London, 1989. CSSAS, Surse de instabilitate, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004.
- [6]. DOLGHIN, Nicolae, dr., **Riscuri și amenințări la adresa securității României. Actualitate și perspectivă**, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004.
- [7]. PARKER, Geoffrey, **Western Geopolitical Thought in the Twentieth Century**, London, 1985.
- [8]. **România în cifre**, Breviar statistic, Institutul Național de Statistică, București, 2009.
- [9]. The Joint Operating Environment 2008, Challenges and implications for the Future Joint Force, United States Joint Forces Command, <https://us.jfcom.mil/sites/J5/J59/default.aspx>.

EXTINDEREA UNIUNII EUROPENE ȘI SECURITATEA LA MAREA NEAGRĂ

Georgeta GAVRILĂ*

The European Union enlargement toward the Black Sea, by the adhesion of Romania and Bulgaria, with all the implications determined by the neighbourhood to a space with a medium level of security, determined a rethinking of the security strategy for the comunitarian block, taking into account the regional security characteristics, the future Turkey's European future and the stage of the mutual Russia – EU relations.

The main objectives of the European Union security strategy for the Wider Black Sea Area regards to assess high level of security for the region, these objectives being followed by a series of initiatives meant to contribute to the development of economic and institutional cooperation with the region's states.

După momentul 2007, în Uniunea Europeană are loc un proces tot mai accentuat de conștientizare a importanței zonei extinse a Marii Negre (formată din statele riverane România, Ucraina, Rusia, Georgia, Turcia și Bulgaria, alături de Moldova, Armenia și Azerbaidjan).

Aderarea României și Bulgariei la Uniunea Europeană, a transformat regiunea Mării Negre într-o zonă de proximitate pentru Occident, evoluțiile mediului de securitate din această zonă având acum un impact direct asupra tuturor statelor din cadrul blocului comunitar. Această nouă situație a deschis și noi posibilități de implicare a blocului comunitar în rezolvarea unor dosare de securitate din zonă, vizând în special problematica conflictelor înghețate democratizarea și dezvoltarea economică a statelor din regiune.

1. Implicațiile aderării României și Bulgariei la Uniunea Europeană asupra securității la Marea Neagră

Extinderea Uniunii Europene la 27 de țări, prefigurată încă din anii '90, nu are precedent în privința numărului de țări și nici a schimbărilor pe care le implică. Integrarea fostelor țări socialiste înseamnă scoaterea acestora din sfera de influență a Rusiei, dar și o încercare de supradimensionare a spațiului deținut, de o creștere a puterii (dacă judecăm lucrurile pe termen lung). Toate acestea se justifică prin prisma presiunii pe care o cunoaște Uniunea Europeană în competiția economică cu celelalte centre de putere¹.

Decizia de extindere a Uniunii Europene cu România și Bulgaria, state riverane Mării Negre, a fost una eminentamente politică. Ca urmare, factorii de decizie de la Bruxelles au acces la principalele rute comerciale din regiune, extinzându-și zona de influență.

* Secretar General al Ministerului Apărării Naționale

¹ Stoica, E., *Procesul de extindere spre est*, Asociația pentru Inițiative Civice, 16 februarie 2007.

Poziționarea geografică a României și Bulgariei ca state riverane la Marea Neagră implică preluarea de către UE a tuturor avantajelor și dezavantajelor oferite de acest statut. Securitatea Uniunii Europene va depinde de capacitatea celor două state de a stopa efectele negative ale situației în proximitatea unui spațiu marcat de o serie de probleme de securitate.

Unul dintre primele dosare de securitate cu care se confruntă Uniunea Europeană după aderarea celor două țări este cel legat de creșterea afluenței persoanelor din zona extinsă a Mării Negre și, prin intermediul acesteia din Orientul Mijlociu și Asia Centrală spre comunitatea europeană și în special spre spațiul Schengen. În condițiile în care se estimează că în anul 2011 România și Bulgaria vor aderarea la zona Schengen, problemele de securitate la adresa Uniunii Europene datorate acestui aflux de persoane vor crește în amploare și se vor diversifica.

Aderarea României și Bulgariei la blocul comunitar a determinat și creșterea atractivității acestei zone pentru rețelele transnaționale de criminalitate organizată existând riscul transformării celor două țări în platforme de dezvoltare a acestora în restul statelor membre. Este de așteptat o intensificare a traficului de arme și droguri, precum și crearea unor rețele de imigrație ilegală în zonele de frontieră a celor două state cu țările care nu aparțin blocului comunitar.

România și Bulgaria sunt statele din Uniunea Europeană cele mai apropiate geografic de zonele de conflict înghețat din Republica Moldova (Transnistria), Georgia (Osetia de Sud, Abhazia), Azerbaidjan (Nagorno-Karabah). Această situație determină luarea unor măsuri concrete din partea Uniunii Europene pentru minimizarea riscurilor situației în proximitatea acestor regiuni recunoscute ca adevărate „zone gri” în privința criminalității organizate, traficului ilicit de arme, materiale sensibile și a terorismului.

Statutul de riveran la Marea Neagră al Uniunii Europene are și consecințe directe asupra modului de abordare a problemelor legate de poluarea Mării Negre și a zonelor costiere ale acesteia. Autoritățile de la Bruxelles sunt direct interesate de inițierea unor demersuri concrete în această direcție, inclusiv prin crearea unor cadre de cooperare regională.

2. Perspectivele de aderare a Turciei la Uniunea Europeană

Orice strategie de securitate a Uniunii Europene la Marea Neagră trebuie să ia în considerare și poziția Turciei. Cu o populație de 72 milioane de locuitori, Turcia este a doua țară ca mărime din zonă, fiind depășită doar de Rusia (140 milioane de locuitori). Din perspectiva lungimii litoralului, a controlului strâmtorilor, dar și a relațiilor cu statele din regiune, Turcia este un important factor de putere în zonă, considerarea poziției acestui stat fiind absolut necesară în luarea oricăror decizii privind zona extinsă a Mării Negre.

Relațiile Turciei cu Uniunea Europeană au fost influențate de-a lungul timpului de o serie de elemente de natură istorică, geografică și chiar religioasă. Dezbaterile privind apartenența Turciei la familia statelor europene suscită un viu interes în cercurile politice de la Bruxelles și Ankara, dar și în lumea academică europeană, până în prezent neputându-se ajunge la o concluzie clară privind apartenența acestei țări la spațiul european sau asiatic.

Ambițiile Turciei de aderare la Uniunea Europeană datează de la Acordurile de la Ankara din 1963. Turcia a început negocieri preliminare de aderare la 3 octombrie 2005. Motivațiile dorinței Turciei de aderare la blocul comunitar sunt evident de natură economică. Ankara dorește un acces pe piața comunitară și toate beneficiile care decurg din statutul de membru al UE.

Din 2005 până în prezent, Turcia a realizat o serie de pași în direcția îndeplinirii criteriilor de aderare ale UE, printre aceștia cei mai importanți fiind cei privind abolirea pedepsei cu moartea, oferirea de drepturi culturale minorității kurde și avansarea în rezolvarea diferendului cipriot.

Pe de altă parte, existența unor serioase diferențe culturale și religioase, face ca Turcia să se lovească de o opoziție puternică privind aderarea din partea unor guverne din cadrul Uniunii Europene. Cele mai vocale state în acest sens sunt Franța, Germania, Austria, Grecia, Cipru și Slovenia.

Dacă opoziția Greciei și a Ciprului este ușor explicabilă printr-o serie de diferende istorice cu Turcia, care au fost rezolvate parțial (în cazul Greciei) sau încă sunt în dezbateri (în cazul Ciprului), factorii care determină opoziția celorlalte state amintite mai sus, în special Franța și Germania, trebuie căutați în altă parte. Opoziția fermă a celor două state este legată de temerile privind pierderea rolului dominant în cadrul mecanismelor de decizie ale Uniunii Europene, prin integrarea unui stat cu o populație de peste 70 de milioane de locuitori (ceea ce ar însemna, potrivit unor estimări, 100 de deputați turci în Parlamentul European, precum și schimbarea structurii religioase a cetățenilor din Uniune prin adăugarea a 70 de milioane de musulmani la populația deja existentă).

Perspectivile Turciei de aderare la Uniunea Europeană sunt destul de îndepărtate. “Dacă Turcia continuă programul de reforme, mă aștept să poată adera la UE în 10-15 ani”, a declarat comisarul european pentru extindere, Olli Rehn, în aprilie 2008. Doar șase capitole de negocieri din 35 au fost deschise de când Bruxelles-ul și Ankara au început negocierile de aderare, iar alte opt capitole sunt blocate din decembrie 2006, din cauza disputei cu Ciprul².

Relațiile tensionate dintre Turcia și unele state din Uniunea Europeană constituie, un important impediment în dezvoltarea și aplicarea unei strategii eficiente a Bruxelles-ului în zona extinsă a Mării Negre. Deblocarea acestei situații nu poate fi realizată decât printr-un dialog susținut între cele două părți implicate și o serie de stimulente de natură economică din partea Uniunii Europene care să compenseze măcar parțial pierderile economice datorate întârzierii momentului aderării la blocul comunitar.

3. Strategia de Securitate a Uniunii Europene pentru regiunea Mării Negre

Strategia de Securitate a Uniunii Europene, adoptată în decembrie 2003 și supusă în prezent unui proces de reactualizare constituie fundamentul din care decurge asumarea de către UE a unui rol proeminent în arena internațională. În timp,

² Marin, M., Turcia, membră UE în 15-20 de ani, Standard.ro, 22 aprilie 2008.

Uniunea și-a construit reputația unui actor capabil de o abordare comprehensivă în materie de gestionare a crizelor, punând accentul atât pe latura militară a implicării în diferite misiuni de gestionare a crizelor, cât și pe cea civilă, mai ales în domeniul statului de drept³.

Implementarea unei politici de securitate și de apărare comună este unul din marile obiective ale UE încă de la începutul anilor 1990. De la UEO la UE, politica europeană de securitate și apărare a devenit un mecanism politic și militar de gestiune a crizelor. Crizele deceniului precedent au izbucnit înainte ca Uniunea să se fi dotat cu structuri de decizie corespunzătoare. Atentatele din 11 septembrie 2001 s-au produs în momentul în care Uniunea era în faza de organizare a capacităților sale operaționale. Cel de-al doilea război din Golf a avut loc atunci când UE se pregătea să facă declarația asupra operaționalității capacităților militare ale acesteia⁴.

Politica Europeană de Securitate și Apărare (PESA) are drept obiectiv să permită Uniunii dezvoltarea capacităților sale civile și militare de gestionare a crizelor și prevenire a conflictelor la nivel internațional. Astfel, contribuția sa la menținerea păcii și a securității internaționale, potrivit Cartei ONU, ar spori considerabil, adică pe măsura forței sale economice și demografice. De la început trebuie menționat că PESA nu implică crearea unei armate europene, ci ea evoluează de o manieră compatibilă și coordonată cu Organizația Atlanticului de Nord⁵.

Odată cu aderarea României și Bulgariei la Uniunea Europeană, țărmurile acestor state au devenit granițe ale blocului comunitar. Inițiativele de securitate pentru zona Mării Negre trebuie să devină părți componente ale prevederilor Strategiei de Securitate a UE.

Realizarea și implementarea de către Uniunea Europeană a unei strategii de securitate pentru zona extinsă a Mării Negre trebuie să presupună implicarea NATO în acest proces. Această implicare este obligatorie datorită: capacităților militare și organizatorice ridicate ale NATO, funcționării parțiale a PESK, statutului Turciei (care este membru NATO, dar nu este membru al UE), precum și legăturilor diplomatice și comerciale pe care SUA le au în această zonă.

Așadar, aceste două organizații, NATO și Uniunea Europeană, pot asigura și garanta modele de securitate atractive pentru statele din regiunea Mării Negre și din zona extinsă a acesteia. Este vorba de două modele de extindere a zonelor de securitate, nu prin export de securitate, ci prin transfer de securitate – Uniunea Europeană fiind și o zonă de construcție economică într-un spațiu economic, politic și

³ PESK/PESA, Ministerul Afacerilor Externe <http://www.mae.ro/index.php?unde=doc&id=4951&idlnk=1&cat=3>.

⁴ Uscoi, N., *Uniunea Europeană și drumul său către o strategie comună de securitate și apărare*, în „Revista Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu” Sibiu”, anul IX / nr.3 (35) trimestrul III – 2004, p.2.

⁵ Dușu, P. Dinu M. Șt., **Politica Europeană de Securitate și Apărare – cadrul de manifestare și dezvoltare a intereselor de securitate națională**, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2007, p.11.

chiar de securitate și apărare⁶.

În consecință, elementele de bază ale unei viitoare strategii viabile, coerente, unitare și eficiente pentru întreaga zonă a Mării Negre trebuie să răspundă deopotrivă atât cerințelor de securitate și apărare asumate de NATO, cât și celor de democrație, progres și prosperitate reclamate de Uniunea Europeană. Mai mult, transformarea regiunii Mării Negre și a zonei extinse a acesteia din zone de confruntare și de falii strategice în zone de confluență, prin apelarea la strategii de confluență, nu se va face de la sine, ci deopotrivă din interior și din exterior⁷.

Cele șase state riverane Mării Negre, dar și cele din zona extinsă, fie că este vorba de Republica Moldova ori statele din Caucazul de Sud – Armenia, Azerbaidjan – ar trebui să construiască această confluență în primul rând din interior. Această construcție – din interior – se referă la ce anume au de făcut toate aceste state ca funcție de sistem, pentru că atât țările din regiunea Mării Negre, cât și cele din zona sa extinsă nu sunt conectate într-un sistem, fiecare fiind racordată la alt areal⁸.

Drumul către realizarea de către Uniunea Europeană a unei strategii de securitate pentru zona extinsă a Mării Negre este încă în faza de construcție, existând încă importante divergențe privind obiectivele și modalitățile de îndeplinire a acestora. Recentul conflict din Osetia de Sud dintre Georgia și Rusia, precum și criza gazelor dintre Ucraina și Rusia de la începutul anului 2009 au determinat o regândire din partea factorilor de decizie de la Bruxelles a obiectivelor prioritare pe care trebuie să le urmărească Uniunea prin strategia de securitate pentru regiunea Mării Negre. De asemenea, există percepții diferite în rândul statelor membre ale Uniunii Europene asupra necesității dezvoltării în viitor a rolului de putere militară al blocului comunitar, cu implicații directe asupra puterii economice și politice.

4. Inițiative de cooperare ale Uniunii Europene în regiunea Mării Negre

Uniunea Europeană a încercat, după destrămarea URSS în 1991, dar mai ales după anul 2000, să genereze în zona extinsă a Mării Negre o serie de inițiative care să ajute statele din regiune în tranziția acestora către regimuri democratice susținute de economii bazate pe principiile pieței, ca fundament pentru creșterea nivelului de securitate zonală. Inițiativele Uniunii Europene nu s-au axat, într-o primă etapă, exclusiv pe regiunea Mării Negre, ci au vizat un proiect mai larg, ca în cazul Politicii Europene de Vecinătate – PEV. Abia odată cu apariția proiectului Sinergia Mării Negre, în 2007, această zonă a căpătat o atenție aparte și unidirecționată în cadrul politicilor Uniunii Europene, statut regăsit și în cadrul inițiativei Parteneriatul Estic.

⁶ Balaban, C. GH., *Securitatea în zona extinsă a Mării Negre, o construcție cu un palier euro-atlantic și un palier local, prin acțiunea integrată a tuturor statelor care o compun*, Sesiunea internațională de comunicări științifice „Securitate și stabilitate în bazinul Mării Negre”, a V-a ediție, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2005, p.315.

⁷ Idem.

⁸ Idem.

4.1. Politica Europeană de Vecinătate (PEV)

Inițiativa reprezintă o nouă abordare în cadrul relațiilor dintre Uniunea Europeană și vecinii săi, abordare ce o depășește pe cea tradițională bazată pe cooperare. Această politică constituie un cadru de consolidare al relațiilor de vecinătate și vizează intensificarea cooperării cu statele din proximitatea UE lărgite, în vederea creării unei zone de prosperitate și bună vecinătate, a unui „cerc de prieteni” la frontierele Uniunii⁹.

Statele incluse în Politica Europeană de Vecinătate sunt:

✓ în Est: Moldova, Ucraina, Belarus. Uniunea Europeană și Rusia au stabilit să dezvolte în continuare parteneriatul strategic deja existent, prin crearea celor patru spații comune, conform deciziilor adoptate la summitul de la St. Petersburg, Rusia, din luna mai 2003;

✓ în Caucazul de Sud: Georgia, Armenia, și Azerbaidjan;

✓ în zona mediteraneeană: Maroc, Algeria, Tunisia, Liban, Libia, Egipt, Israel, Iordania, Siria, Autoritatea Palestiniană.

Obiectivul principal al PEV era împărțirea beneficiilor aduse de extinderea UE din 2004 cu țările sale vecine. Un alt obiectiv este cel stabilit prin Strategia Europeană de Securitate din 2003 – și anume, creșterea securității în vecinătatea Uniunii extinse.

Politica Europeană de Vecinătate nu oferă statelor vizate (statele din estul Europei, statele mediteraneene și, din iunie 2004, și statele sud-caucaziene) perspectiva aderării la UE, ci permite o relație privilegiată cu vecinii și o mai bună focalizare a eforturilor în domenii de importanță vitală pentru apropierea acestor state vizate de standardele europene. Beneficiile oferite de PEV au în vedere dezvoltarea economică și socială, obținerea posibilității de acces pe piața internă și integrarea în cadrul altor politici europene.

Trebuie precizat că Politica Europeană de Vecinătate nu a putut să aibă un impact major asupra țărilor din zona extinsă a Mării Negre datorită caracterului general al acestui program care nu a ținut cont de particularitățile acestui spațiu. Rezultatele obținute în țările regiunii Mării Negre au avut un caracter local, fiind axate pe domenii bine determinate, fără să aibă un impact substanțial asupra dezvoltării de ansamblu a zonei.

4.2. Elementele inițiativei Sinergia Mării Negre

Comisia a prezentat în 2007 o inițiativă de cooperare a Uniunii Europene pentru regiunea Mării Negre în cadrul Politicii Europene de Vecinătate (PEV), numită Sinergia Mării Negre.

Comisia Europeană a vrut să înlocuiască relațiile de până acum, predominant bilaterale, cu statele care nu sunt membre ale UE din bazinul Mării Negre, printr-o componentă de politică regională.

Sinergia Mării Negre are ca obiectiv dezvoltarea cooperării în cadrul regiunii Mării Negre, precum și între această regiune și UE, punând astfel în aplicare

⁹ *Politica Europeană de Vecinătate*, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, <http://www.snspa.ro/Noutăți/Ces/Politica%20europeana%20de%20vecinatate.pdf>.

propunerea Comisiei privind adăugarea unei dimensiuni regionale la PEV. Împreună cu politicile bilaterale ale UE față de țările din regiune stabilite în PEV, cu procesul de preaderare pentru Turcia, precum și cu parteneriatul strategic cu Rusia, Sinergia Mării Negre încearcă să completeze eforturile UE pentru promovarea stabilității și a reformelor în țările din jurul Mării Negre. Această inițiativă completează „lanțul” cadrelor de cooperare regională în vecinătatea UE, alăturându-se Parteneriatului Euromediteranean și Dimensiunii Nordice¹⁰.

Comisarul pentru relații externe și politica de vecinătate, Benita Ferrero-Waldner, a declarat că „odată cu aderarea Bulgariei și a României, UE a devenit parte a regiunii Mării Negre și că a venit momentul concentrării atenției politice la nivel regional și impulsării proceselor de cooperare aflate în desfășurare, prin deschiderea unui spațiu suplimentar de cooperare cu Rusia, Turcia și partenerii PEV din Europa de Est¹¹.

Conceptul „sinergiei” prevede întâlniri regulate între miniștrii de externe ai statelor din regiunea Mării Negre (România, Bulgaria, Grecia, Rusia, Turcia, Ucraina, Armenia, Azerbaidjan, Moldova), dar și cu „troica” președinției UE, cabinetul reprezentantului UE pentru politică externă, Javier Solana și comisarul pentru relații externe. Tematica principală care va sta în atenția miniștrilor va cuprinde: noi proiecte pentru aprovizionare cu petrol și gaze naturale din bazinul Mării Caspice; ameliorarea tensiunilor separatiste; frânarea imigrației ilegale și a contrabandei; încurajarea ONG-urilor pentru susținerea drepturilor omului; combaterea contravențiilor și infracțiunilor ecologice; dezvoltarea infrastructurii în domeniul transporturilor¹².

4.3. O nouă inițiativă europeană Parteneriatul Estic

Lansată oficial pe data de 3 decembrie 2008, noua inițiativă europeană, Parteneriatul Estic, elaborată și promovată intens de Polonia și Suedia, vine să completeze Politica Europeană de Vecinătate. Este propusă vecinilor estici ai Uniunii pentru a stimula, pe de o parte, aspirațiile lor europene, dar și pentru a compensa lipsa unei oferte reale privind graficul viitoarelor extinderi ale UE. Pe de altă parte, această nouă inițiativă europeană se propune vecinilor săi estici și din anumite motive de securitate și cu tentă geopolitică (factorul rusesc, dimensiunea estică a politicii europene de vecinătate, prioritățile PESA, Sinergia Mării Negre etc.) – parteneriatul fiind avansat în negocierile dintre statele membre ale Uniunii Europene în urma evenimentelor din Caucazul de Sud din 7-12 august 2008¹³.

¹⁰ *Sinergia Mării Negre – aducerea regiunii mai aproape de UE*, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/486&format=PDF&aged=1&language=RO&guiLanguage=fr>.

¹¹ Ibidem.

¹² Rettman, A., *EU's new Black Sea policy faces Russian misgivings*, <http://euobserver.com/9/23494>, 16 februarie 2007.

¹³ Balaban, C. Gh., *Parteneriatul Estic, un nou capitol în relațiile Uniunii Europene cu vecinii de la răsărit*, Stabilitate și securitate regională, Sesiune de comunicări științifice participare – Secțiunea 2: Studii de apărare, geopolitică și geostrategie, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2009.

Programul noii inițiative, presupune dezvoltarea relațiilor UE cu Ucraina, Georgia, Moldova, Azerbaidjan și Armenia, precum și cu Belarus, cu condiția implementării reformei de democratizare a acestei țări și apropierea ei de standardele Uniunii Europene.

5. Relația Rusia-UE și influența acesteia asupra securității în zona extinsă a Mării Negre

În prezent, situația de securitate din zona bazinului Mării Negre și a Caucazului este deosebit de complexă, fiind marcată de recentul conflict dintre Georgia și Rusia asupra Osetiei de Sud.

Mare parte din asperitățile care marchează relațiile Rusiei cu Uniunea Europeană au fost însă clarificate în luna noiembrie 2008, în cadrul summit-ului anual comun ce s-a desfășurat la Nisa. Această detensionare s-a produs și pe fondul apariției crizei financiare, atât președintele Franței, Nicolas Sarkozy, cât și cel al Federației Ruse, Dmitri Medvedev constatând că Moscova și Bruxelles au poziții asemănătoare în privința necesității reformării sistemului financiar internațional.

Situația din Georgia face parte dintr-o strategie mai amplă a Rusiei, care vizează relația sa cu statele europene și care are o influență directă asupra securității și stabilității în zona extinsă a Mării Negre.

Ambițiile Rusiei față de Europa au fost formulate în timpul președinției lui Vladimir Putin și vor fi consolidate în timpul mandatului lui Dmitri Medvedev. Aceste ambiții gravitează în jurul extinderii zonei „eurasiatice” în care Rusia este actorul politic dominant. „Eurasianismul” implică două strategii interconectate: transformarea Europei într-o anexă a sferei de influență a Rusiei și subminarea „atlanticismului” prin întreruperea legăturilor Europei cu SUA¹⁴.

Moscova folosește o serie de mijloace pentru slăbirea și dezarmarea Occidentului, incluzând diplomația care vizează generarea de disensiuni, desfășurarea unor acte politice subversive, ducerea unui război informațional și folosirea unor tehnici de manipulare instituțională. O primă armă este reprezentată de acapararea energetică, în condițiile în care Federația Rusă urmărește să monopolizeze piața energetică din Europa în calitate de furnizor și transformă dependența energetică într-o influență interguvernamentală tot mai mare¹⁵.

Criza gazului de la începutul anului 2009 dintre Ucraina și Rusia reprezintă, poate, cel mai bun exemplu în privința utilizării de către Kremlin a resurselor energetice ca mijloc de presiune politică și economică, Rusia negociind de pe poziții de forță atât cu Ucraina, cât și cu Uniunea Europeană.

UE ocupă o poziție esențială în strategia Federației Ruse, dat fiind faptul că poate fie să consolideze, fie să slăbească abordarea Kremlinului. O politică externă unită a UE sincronizată cu SUA, menită să reducă aspirațiile Moscovei, este considerată o sursă de amenințare care trebuie neutralizată. Spre exemplu, agenda UE de democratizare este văzută ca o tactică de subminare a politicii Federației Ruse de

¹⁴ Bugajski, J., *Europa-Federația Rusă: Politici și strategii*, „The Washington Times”, 17 iulie 2008.

¹⁵ Idem.

menținere a unor guverne „flexibile” în statele vecine foste sovietice. În plus, standardele UE pentru responsabilitatea guvernamentală, transparența în mediul de afaceri, o piață competitivă și pentru protecția mediului pun în pericol infiltrarea economică a Rusiei, care în principal este bazată pe practici dubioase de afaceri și legături personale¹⁶.

Totuși, instituțiile UE sau anumite state membre pot de asemenea sprijini strategia la scară largă a Rusiei. Acest lucru este evident în capitale europene precum Berlin, Paris și Roma, unde liderii s-au convins că „interesele comune” vor crea interdependență, fără însă a-și pune întrebări privind obiectivele politice ascunse în spatele ofertei de „parteneriat strategic” propuse de Moscova. Absența unei strategii comune realiste a UE în privința Federației Ruse poate genera o serie de consecințe negative:

- ✓ va permite Moscovei să dezbină UE prin conferirea unui caracter bilateral și național relațiilor cu statele membre, oferind stimulente diplomatice și economice unora și exercitând presiuni asupra altora. Moscova oferă contracte avantajoase mediului de afaceri din Germania și Franța, în timp ce unor state precum Polonia și țările baltice, care se opun politicii sale, le impune embargouri și le șantajează energetic;

- ✓ se vor intensifica disputele în cadrul UE referitoare la abordarea individuală a relațiilor unor state europene cu Federația Rusă. Această situație va submina stabilirea unei poziții comune în privința politicilor externe și de securitate, precum dislocările de trupe NATO și rolul SUA;

- ✓ va fi restricționată extinderea UE și NATO către estul Europei ca rezultat al unei abordări favorabile Moscovei. Acest lucru ar putea dezechilibra perspectivele reformiste ale statelor aspirante din estul Europei și regiunea Mării Negre, incluzând Ucraina și Georgia;

- ✓ disensiunile interne din cadrul UE și lipsa de acțiune față de Moscova vor afecta relațiile cu SUA și vor crea obstacole în calea stabilirii unei strategii comune occidentale¹⁷.

Reușita punerii în practică de către Rusia a unei strategii de relații bilaterale cu statele membre ale Uniunii Europene, bazate pe interese comune și punctuale, în detrimentul unui dialog cu întreg blocul comunitar va determina o redefinire a securității în zona extinsă a Mării Negre. Cele mai afectate state vor fi Ucraina și Georgia, al căror acces la structurile de securitate euroatlantice va fi îngreunat (sau chiar restricționat). La rândul ei, Republica Moldova, stat care are pe teritoriul său republica secesionistă Transnistria, susținută direct de Rusia, va fi supusă la puternice presiuni din partea Moscovei pentru a-și limita legăturile cu România și a renunța la aspirațiile de aderare la Uniunea Europeană.

O situație specială în cadrul zonei extinse a Mării Negre este reprezentată de Azerbaidjan, datorită importantelor rezerve de hidrocarburi ale acestui stat. Rusia, care vizează controlul transportului acestor resurse dinspre acest stat către piața europeană, duce o politică pe două paliere, combinând propunerile de cooperare

¹⁶ Idem.

¹⁷ Bugajski, J., op.cit.

economică cu presiunile exercitate prin controlul indirect al situației din zona secesionistă Nagorno-Kurabah (aflată sub controlul militar al Armeniei, stat sprijinit militar și economic de Moscova).

6. Concluzii

Uniunea Europeană, odată cu aderarea României și Bulgariei, a devenit riverană la Marea Neagră. Efectele poziționării noii granițe a Uniunii nu au vizat numai noile membre riverane, ci s-au extins asupra tuturor statelor din blocul comunitar. La nivelul Uniunii Europene se impune adoptarea unor măsuri de securitate suplimentare, pentru a preveni materializarea unor riscuri existente în această zonă.

Strategia de securitate pentru zona extinsă a Mării Negre realizată la nivelul Uniunii Europene trebuie să țină cont de particularitățile acestui areal geografic. Conlucrarea NATO-UE în cadrul acestei strategii va putea oferi statelor din regiune un model de securitate voluntar, bazat nu pe impunere, ci pe transfer de securitate.

Succesul unei strategii de securitate a Uniunii Europene în regiunea Mării Negre depinde substanțial de implicarea Turciei în acest proces. Se impune o accelerare a procesului de apropiere economică a acestui stat de Uniunea Europeană, concomitent cu găsirea unor căi de diminuare a opoziției statelor europene reticente față de această perspectivă.

Inițiativele Uniunii Europene destinate statelor din zona extinsă a Mării Negre au avut ca scop ajutarea acestor țări în tranziția spre sisteme de guvernare democratice, bazate pe economii de piață. Trebuie remarcată evoluția, de la o inițiativă la alta, în ceea ce privește obiectivele, domeniile abordate, precum și țările cărora li se adresează respectivele inițiative. Acest fapt demonstrează creșterea interesului Uniunii Europene pentru zona extinsă a Mării Negre, dar și cunoașterea necesităților acestei regiuni, inclusiv sub aspectul mijloacelor de creștere a securității regionale.

Relațiile Uniunii Europene cu Rusia, ca important factor de putere în zona extinsă a Mării Negre, trebuie să aibă în vedere considerente de ordin pragmatic. Uniunea trebuie să stabilească relații de parteneriat cu Federația Rusă în această regiune, însă fără a-și diminua rolul de protector al regimurilor democratice și al securității statelor din zonă.

Bibliografie:

- [1] PESC/PESA, Ministerul Afacerilor Externe <http://www.mae.ro>.
- [2] *Politica europeană de vecinătate*, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, <http://www.snsa.ro/Noutati/Ces/Politica%20europeana%20de%20vecinatate.pdf>.
- [3] *Sinergia Mării Negre – aducerea regiunii mai aproape de UE*, <http://europa.eu/>.
- [4] BALABAN, C. GH., *Securitatea în zona extinsă a Mării Negre, o construcție cu un palier euro-atlantic și un palier local, prin acțiunea integrată a tuturor statelor care o compun*, Sesiunea internațională de comunicări științifice „Securitate și stabilitate în bazinul Mării Negre”, a V-a ediție, Centrul de Studii

- Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", București, 2005.
- [5] BALABAN, C. Gh., *Parteneriatul Estic, un nou capitol în relațiile Uniunii Europene cu vecinii de la răsărit*, Stabilitate și securitate regională Sesiune de comunicări științifice participare – Secțiunea 2: Studii de apărare, geopolitică și geostrategie, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2009.
- [6] BUGAJSKI, J., *Europa-Federația Rusă: Politici și strategii*, „The Washington Times”, 17 iulie 2008.
- [7] DUȚU, P., DINU, M. Ș., **Politica Europeană de Securitate și Apărare – cadrul de manifestare și dezvoltare a intereselor de securitate națională**, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", București, 2007.
- [8] MARIN, M., *Turcia, membră UE în 15-20 de ani*, Standard.ro, 22 aprilie 2008.
- [9] RETTMAN, A., *EU's new Black Sea policy faces Russian misgivings*, <http://euobserver.com/9/23494>, 16 februarie 2007.
- [10] STOICA, E., *Procesul de extindere spre est*, Asociația pentru Inițiative Civice, 16 februarie 2007.
- [11] USCOI, N., *Uniunea Europeană și drumul său către o strategie comună de securitate și apărare*, în „Revista Academiei Forțelor Terestre "Nicolae Bălcescu" Sibiu”, anul IX / nr.3 (35) trimestrul III – 2004.

ROLUL NATO ÎN ASIGURAREA SECURITĂȚII ZONEI EXTINSE A MĂRII NEGRE

Georgeta GAVRILĂ*

NATO'S enlargement determined profound transformations of security environment into the Wider Black Sea Area, Turkey, with the new members, Romania and Bulgaria, transformed the Alliance as an important stability factor in the region.

NATO's role in assuring the Wider Black Sea Area regards the creation of a security space needed for increasing influence into the vicinity interest areas from Central Asia and the Middle East.

După sfârșitul Războiului Rece, regiunea Mării Negre devine treptat o zona de importanță strategică pentru NATO, consolidarea prezenței pe țărmurile pontice odată cu aderarea României și Bulgariei fiind o consecință a acestui interes.

Rolul NATO în asigurarea securității în zona extinsă a Mării Negre are la bază conceptele de democrație și bună guvernare și va implica luarea în considerare a tuturor factorilor de putere zonali, dintre care cel mai important este Federația Rusă.

1. Implicațiile extinderii NATO asupra securității în zona extinsă a Mării Negre

Zonă extinsă a Mării Negre cuprinde, pe lângă statele geografic riverane România, Ucraina, Rusia, Georgia, Turcia și Bulgaria și pe cele învecinate, Moldova, Armenia și Azerbaidjan care prin interesele, inițiativele și acțiunile lor influențează mediul de securitate al întregii zone.

Regiunea Mării Negre formează coridorul pe care evoluează două mari curente strategice în sensuri opuse, făcând legătura dintre două zone importante. Pe de o parte, ne referim la traseul dinspre furnizorul de energie (Orientul Mijlociu, Marea Caspică, Asia Centrală) către consumatorul de energie (comunitatea euro-atlantică). Pe de altă parte, avem traseul dinspre furnizorul de securitate (comunitatea euro-atlantică) înspre consumatorul de securitate (Orientul Mijlociu, Asia Centrală)¹.

Regiunea Mării Negre reprezintă, de asemenea, o zonă caracterizată de o largă diversitate etnică, culturală, religioasă și lingvistică. Pentru a avea o imagine cât mai reală asupra diversității acestei regiuni, trebuie menționat faptul că specialiștii recunosc existența în această regiune a 148 de comunități etnice².

* Secretar General al Ministerului Apărării Naționale

¹Degeratu, C., Există Regiunea Mării Negre. Probleme de securitate ale unui spațiu geopolitic strategic cu o dinamică accelerată, în „Monitor strategic – revistă de studii de securitate și apărare”, anul VI, nr. 3-4/2005, p.21.

²Rumer, B. E.; Simon, J., Contribuții la o strategie euroatlantică pentru regiunea Mării Negre, în „Caiete euroatlantice”, Colegiul Național de Apărare, nr.2, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2006, p. 6.

1.1. Motivațiile realizării procesului de extindere a NATO în zona Mării Negre

Evenimentele desfășurate în Europa Centrală și de Est la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90 au transformat de o manieră ireversibilă mediul de securitate global și european. Această transformare s-a evidențiat și în arhitectura de securitate și apărare a zonei extinse a Mării Negre. Înainte de implozia URSS, în regiune erau instalate, față în față, trupele Pactului de la Varșovia și cele ale NATO. Regiunea însăși era o miză importantă în lupta pentru acapararea supremației strategice globale, dacă avem în vedere principalele obiective strategice ale regiunii: bazele navale sovietice din bazinul Mării Negre, radarele Armatei Roșii de pe Insula Șerpilor, bazele armatei americane din Turcia și strâmtoarele Bosfor și Dardanele.

Până în anul 1991, patru state, grupate în două organizații politico-militare – Uniunea Sovietică, România, Bulgaria și Turcia – erau state riverane Mării Negre. Disoluția Uniunii Sovietice a determinat apariția Ucrainei, R. Moldova, Rusiei și Georgiei.

În cadrul post-Război Rece, o nouă paradigmă de securitate înlocuiește mediul de securitate specific Războiului Rece, bazat pe descurajare, dar care asigura, totuși, stabilitatea și securitatea în regiune. În aceste condiții istorice date, cadrul cooperării între statele aparținând blocului socialist a fost abrogat, fiind înlocuit de un sistem „înghețat” de securitate, ale cărui principale caracteristici au fost neîncrederea, disensiunile, lipsa cooperării în unele cazuri, suspiciunea, competiția acerbă în toate domeniile, percepția statelor vecine ca potențiali inamici, cât și cea a unei Rusii hotărâte să-și recupereze fostul statut de mare putere și să-și recâștige influența în regiune³.

Condițiile care au determinat schimbarea de atitudine a Occidentului față de zona Mării Negre, de la dezinteresul aproape total și lipsa de implicare manifestate până în preajma începutului de mileniu la interesul major actual și dorința de prezență activă în întreaga zonă, evidențiază o serie întreagă de aspecte, pe cât de complexe și dificile, pe atât de cronicizate și controversate⁴.

Remodelarea noii arhitecturi de securitate, precum și mecanismele specifice funcționării acesteia, concomitent cu gestionarea evenimentelor generate de procesele de destructurare a sistemului comunist au reprezentat cea mai mare provocare a sfârșitului de mileniu pentru strategii occidentali. Dificila sarcină de a integra țările din Europa Centrală și de Est în Alianța Nord-Atlantică, de a opri conflictele sângeroase din Balcani și de a pregăti țările din zonă în vederea aderării la Uniunea Europeană, precum și necesitatea edificării unor noi relații internaționale de

³ Miclea, M. S., *Caracteristici de securitate ale regiunii extinse a Mării Negre. Paradigma „securității înghețate”*, Centrul de Studii Strategice de Apărare și de Securitate, în „Impact Strategic”, Nr. 2 [27]/2008, p. 20.

⁴ Marin, Gh., *Parteneriatele multilaterale și dialogul politic intensificat – soluții posibile în edificarea stabilității și securității în zona extinsă a Mării Negre*, „Politici și strategii în gestionarea conflictualității”, Sesiunea anuală internațională de comunicări științifice, ediția a-VIII-a, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2008, pp. 10-11.

cooperare în perioada post-Război Rece au devenit preocupările majore ale strategilor și politicianilor din Europa și SUA⁵.

Extinderea NATO până la țărmurile estice ale Mării Negre nu a constituit un obiectiv în sine pentru Alianță, ci a fost un proces gradual determinat de necesități de natură strategică. Acest proces s-a realizat în etape succesive, rapiditatea derulării sale fiind determinată atât de o serie de evenimente regionale (conflictul din Kosovo din 1999), cât și de evenimente cu implicații globale (atentatele de la 11 septembrie 2001 din SUA).

1.2. Etapele procesului de extindere a NATO spre Marea Neagră

Conceptul strategic al NATO, adoptat la Roma în 1991, formulează două obiective complementare ale extinderii: integrarea noilor membri într-o structură instituțională comună și mărirea fondului de securitate colectivă existent. De asemenea, se afirma că „amenințarea unui atac simultan, pe scară largă, asupra tuturor flancurilor europene ale NATO a fost realmente înlăturată”, dar că riscurile la adresa securității europene rămân „multiforme și multidirecționate”, și că „instabilitățile ... pot proveni din serioase dificultăți economice, sociale și politice, inclusiv rivalități etnice și dispute teritoriale, cu care se confruntă multe state din Europa Centrală și de Est” (pct. 10). Prin urmare, extinderea nu reprezintă doar o aplicare a art. 10 din tratat, ci diminuarea sau eliminarea unor riscuri dificil de evaluat la adresa securității⁶.

La Bruxelles, în ianuarie 1994, s-a convenit că, în baza parteneriatului strâns dintre aliații nord-americani și cei europeni, NATO va participa la întărirea securității și stabilității în întreaga Europă și, prin urmare, se dorește consolidarea legăturilor cu statele democratice din Est⁷.

Tot în cadrul acestui summit a fost introdusă și prima inițiativă concretă de cooperare a NATO cu statele din zona extinsă a Mării Negre: Parteneriatul pentru Pace (PfP). Scopul PfP era să consolideze stabilitatea și securitatea în Europa. Membrii PfP au fost Albania, Armenia, Austria, Azerbaidjan, Bulgaria, Belarus, Cehia, Estonia, Finlanda, Georgia, Kazahstan, Kârgâzstan, Letonia, Lituania, Macedonia, Malta, Moldova, Polonia, România, Rusia, Slovacia, Slovenia, Suedia, Turkmenistan, Ucraina, Uzbekistan. Cooperarea în cadrul PfP acoperea o gamă largă de posibilități, atât în domeniul militar, cât și în domeniul apărării în general, dincolo de dimensiunea strict militară.

Procesul de extindere a NATO către Marea Neagră s-a desfășurat în mai multe etape. Primele trei foste țări comuniste care s-au alăturat Alianței în 1999 au fost Ungaria, Republica Cehă și Polonia. La 22 noiembrie 2002, la Summit-ul NATO de

⁵ Coșcodaru, I., *Pentru o strategie euro-atlantică în zona Mării Negre*, Provocări la adresa securității și strategiei la începutul secolului XXI, Sesiunea de comunicări științifice cu participare internațională, Secțiunea: Apărare și securitate națională, Editura Universității Naționale de Apărare, București – 2005, pag. 325.

⁶ Ispas, T., *Extinderea N.A.T.O. și securitate europeană*, în Revista Academiei Forțelor Terestre "Nicolae Bălcescu" Sibiu”, nr.2, 2001; http://www.actrus.ro/reviste/2_2001/c2.html, Accesat 03.03.2009.

⁷ Idem.

la Praga, șapte țări au fost invitate spre a începe negocierile de aderare: Estonia, Letonia, Lituania, Slovenia, Slovacia, Bulgaria și România. În 2004, țările invitate s-au alăturat NATO.

Aderarea României și Bulgariei la NATO s-a datorat, în mare măsură, dovezilor de loialitate față de această organizație ale celor două țări în perioada conflictului din Kosovo, precum și nevoii de închidere a flancului sudic al Alianței și de a izola zona Balcanilor de Vest de spațiul ex-sovietic.

1.3. Atitudinea Rusiei față de procesul de extindere a NATO în Zona Mării Negre

Summit-ul NATO de la București din aprilie 2008 a constituit un moment deosebit de important pentru viitorul rol al Alianței în zona extinsă a Mării Negre. Extinderea NATO a fost unul din subiectele principale ale acestui summit și cu siguranță cel care a produs cele mai multe dezbateri atât în interiorul Alianței, cât și în afara acesteia.

Există două categorii de state în legătură cu care s-a pus problema de a fi cooptate, mai devreme sau mai târziu, în NATO. O primă categorie o formează statele din Balcanii de Vest: Albania, Croația, Macedonia, care se consideră că au îndeplinit standardele politice pentru a fi membre NATO. Singura problemă este cea a Macedoniei, care trebuia să-și reglementeze contenciosul în privința numelui cu Grecia. A doua categorie de state sunt cele care au aparținut fostei Uniuni Sovietice, Ucraina și Georgia. Americanii, canadienii și majoritatea statelor din „Noua Europă” au susținut acordarea unui Plan de Acțiune în vederea Aderării (Membership Action Plan – MAP). Germania și Franța au anunțat încă înaintea întâlnirii de la București că vor face uz de veto în cazul Ucrainei și Georgiei, considerând că:

- nici Ucraina, nici Georgia nu au atins gradul de stabilitate democratică necesar unui stat membru NATO;
- în Ucraina, opinia publică favorabilă aderării țării lor la structura politico-militară occidentală este minoritară;
- Ucraina nu a oferit răspunsuri credibile în legătură cu chestiunea flotei ruse de la Sevastopol;
- Georgia are probleme teritoriale serioase (Abhazia, Osetia de Sud), a căror rezolvare depinde de Federația Rusă⁸.

Temerile europene privind efectele negative asupra relației Rusia-NATO ale invitării Georgiei prin oferirea unui MAP au fost confirmate mult mai devreme decât s-au așteptat majoritatea participanților la acest summit – și anume, cu ocazia conflictului cu Rusia din august 2008 din Osetia de Sud.

La finalul Summit-ului de la București, doar Albania și Croația au fost invitate să adere la NATO. Includerea Ucrainei și Georgiei în MAP – o etapă cheie înaintea aderării – a fost amânată, liderii statelor membre ale NATO afirmând totuși că cele două foste republici sovietice vor adera la Alianță. Decizia privind aceste două state a fost amânată încă o dată la Summit-ul de la Strasbourg și Kehl, din aprilie 2009

⁸ *Summit-ul NATO de la București – sfârșitul unipolarismului?*, Institutul Ovidiu Șincai, București, 10 aprilie 2008, p. 5.

(unde în declarația finală s-au reafirmat concluziile Summit-ului de la București, conform cărora Georgia și Ucraina vor deveni membre ale NATO „la un moment dat”).

În actualul context internațional în care atenția NATO este concentrată pe Afganistan, Pakistan și Iran, dosare de securitate care nu pot fi soluționate fără implicarea Federației Ruse, autoritățile de la Kiev și Tbilisi pot conta doar pe promisiunile Alianței privind asistența acordată în cadrul comisiilor NATO-Ucraina și NATO-Georgia.

Moscova vede Ucraina și Georgia ca făcând parte din vecinătatea acesteia și consideră că orice încercare de apropiere a acestor două state de NATO lezează direct siguranța Rusiei.

Perspectivile invitării Ucrainei și Georgiei la NATO prin oferirea MAP sunt destul de îndepărtate. Războiul din Georgia din luna august 2008, criza politică prelungită din Ucraina, precum și instalarea administrației Obama la Washington vor amâna această decizie pentru o perioadă.

În acest context, trebuie amintită și criza gazelor dintre Ucraina și Rusia, care a readus în memoria europenilor membri ai NATO dependența unei bune părți a vechiului continent de resursele energetice ale Rusiei și, de aici, și nevoia păstrării unor relații bune cu marele vecin de la Răsărit.

Valoarea strategică a Mării Negre va continua să crească, pe măsura conștientizării reale a importanței sale de către toți actorii politici, globali și regionali, cu interese în zonă. Unul dintre principalele mecanisme de garantare a păcii în acest areal îl constituie internaționalizarea procesului de securizare a regiunii. Aceasta presupune prezența politică și militară a NATO și a statelor aliate pentru un management eficient al amenințărilor asimetrice manifestate în zona Mării Negre⁹.

2. Aspecte privind securitatea în zona extinsă a Mării Negre

Situată în proximitatea Heartland-ului, al cărui control face obiectul unui joc politic, diplomatic și economico-militar extrem de complex, Marea Neagră a devenit – în special după 11 septembrie 2001, dar mai ales odată cu extinderea NATO din 2004 – un spațiu de complicată întrepătrundere a frontierelor geopolitice și geoeconomice și un cadru de afirmare a noii comunități euroatlantice¹⁰.

Prin noua configurare geopolitică a Mării Negre – cu România, Bulgaria și Turcia ca țări membre ale NATO, dominând partea de vest și de sud și cu noile state independente Moldova, Ucraina, Rusia și Georgia pe coasta de nord și est – zona a căpătat o nouă identitate, care impune o altă abordare a problematicii specifice întregii regiuni, inclusiv în elaborarea strategiilor și programelor aflate în fază de proiecte. Din această ecuație nu pot fi excluse cele trei țări din Caucazul de Sud (Georgia, Armenia și Azerbaidjan), care reprezintă reperele coridorului energetic euroasiatic. De asemenea, trebuie inclus spațiul situat la nord de Transnistria, Odesa și Suhumi, pentru că un sistem stabil al Mării Negre impune rezolvarea „conflictelor

⁹ Stancu, M. E., *Caracterizarea noilor riscuri, amenințări și acțiuni posibile în regiunea Mării Negre*, în „Buletinul Universității Naționale de Apărare «CAROL I»”, nr. 4 2007, pp.136-141.

¹⁰ Ionescu, C., *Marea Neagră – un pivot geopolitic în dispută?*, în „Revista Geopolitică”, anul IV nr. 1, 2005, p. 45.

înghețate“ de-a lungul arcului de nord-est și accesul la căile fluviale de transport comercial care duc spre Marea Neagră: Dunărea și Nistrul¹¹.

Noua configurație geopolitică a Mării Negre a început să prindă contur încă din anii '90, când s-au trasat primele proiecte de conducte pentru transportul hidrocarburilor dinspre zona Mării Caspice și Federația Rusă spre statele din Uniunea Europeană.

Propulsarea bazinului Mării Negre și zonei adiacente acestuia în planul preocupărilor strategice reprezintă nu numai o cerință a interesului global actual, dar și o condiție pentru evoluția pozitivă a situației politice, garanție a stabilității și securității regionale și mondiale¹².

Situația de securitate din regiune este complexă. Intensificarea procesului ce implică redefinirea arhitecturii de securitate regională – proces caracterizat, pe de-o parte, de eforturile de a construi o structură regională strictă și, pe de altă parte, de tendința de a o include în arhitectura euro-atlantică –, precum și existența unor interese și orientări strategice divergente în ceea ce privește modalitatea de exercitare a controlului asupra regiunii Mării Negre și Mării Caspice reprezintă doar câteva din particularitățile principale în domeniul securității ale regiunii ponto-caspice.

Un alt element ce amplifică gradul de complexitate al situației de securitate din regiune este potențialul ridicat de conflict, ca rezultat al tensiunilor din Afganistan și Irak. Aceste focare cultivă un climat de insecuritate în regiune, fie prin acțiuni care incită la separatism, extremism, intoleranță, cât și ca o consecință a faptului că aceste zone sunt dificil de controlat și au puternice influențe în zona ponto-caspică¹³.

Conflictul ruso-georgian a determinat transformări importante ale mediului de securitate în regiunea Mării Negre. Se observă o serie de modificări ale aspectelor de securitate regională, datorate re poziționării țărilor din zonă în urma acțiunilor Moscovei.

Rusia, prin intervenția sa în Georgia în sprijinul regiunii separatiste Osetia de Sud, a securizat interesele sale în regiunea Mării Negre. Astfel Moscova și-a reiterat statutul de putere dominantă nu numai în Caucaz, ci în întreaga regiune a Mării Negre.

Potrivit unei analize Stratfor, intenția Moscovei de a instala un nou guvern în Georgia este puțin probabil că va fi pusă în practică, de vreme ce Rusia și-a atins, în urma conflictului ruso-georgian, cele mai importante obiective. Aceasta a făcut cunoscut statelor vecine faptul că o relație strânsă cu Occidentul și în special cu SUA nu oferă securitate dacă interesele Federației Ruse sunt amenințate, iar ignorarea dorințelor sale comportă un anumit preț¹⁴.

După recunoașterea independenței de către Rusia a celor două regiuni separatiste Abhazia și Osetia de Sud, guvernului de la Tbilisi îi va fi foarte greu să mențină integritatea teritorială a statului. Realizarea securității naționale la un nivel comparabil cu cel anterior conflictului se va realiza doar în măsura în care misiunea

¹¹ Marin, Gh., op.cit. p.11.

¹² Stancu, M. E., op.cit.

¹³ Rumer, B. E.; Simon, J., op.cit.

¹⁴ *Geopolitical Diary: Lessons Learned from Georgia*, Stratfor, 11 august 2008.

de observator a Uniunii Europene se va extinde și se va transforma într-o forță de menținere a păcii sub comanda UE, OSCE sau ONU.

Ucraina este un alt stat cu probleme din zona Mării Negre. Situația din Crimeea poate deveni oricând la fel de periculoasă ca aceea din Osetia de Sud, regiunea fiind predominant rusofonă, ca majoritatea estului ucrainean, de altfel. Sevastopolul a fost primul oraș care a găzduit demonstrații împotriva Georgiei în timpul celor câteva zile de conflict, fiind același oraș în care se țin, sistematic, demonstrații anti-NATO. De altfel, dintr-un total de 46 de milioane de ucraineni, din care 17% rusofoni, mai mult de jumătate nu doresc conform sondajelor, intrarea țării lor în NATO¹⁵.

Turcia, deși este un partener comercial important al Rusiei, având intense relații de cooperare economică în zona Mării Negre, nu agreează tendințele de dominație regională ale Moscovei. Această nouă atitudine a Rusiei lezează interesele vitale ale Turciei de impunere ca un factor de influență zonală, atât economică, cât și militară în regiunea Mării Negre.

3. Rolul NATO în asigurarea securității zonei extinse a Mării Negre

Extinderea cu succes a NATO și UE prin încorporarea unui grup important de state din centrul și sud-estul Europei, majoritatea foste socialiste, dar și rezultatele obținute de către acestea în tranziția către democrație și economia de piață au contribuit în mod substanțial la trezirea aspirațiilor din regiune. Multe dintre obstacolele și constrângerile manifestate și cronicizate de-a lungul timpului au început să se diminueze sau să dispară.

În aceeași notă, a transformărilor și a schimbărilor de percepții și opțiuni referitoare la Marea Neagră și la zona adiacentă acesteia, se înscriu și eforturile, de data aceasta concertate, ale grupului statelor membre ale Alianței Nord-Atlantice format din Bulgaria, România și Turcia de a sensibiliza Occidentul și de a include pe lista de priorități strategice această regiune.

Se poate aprecia că, după ce o lungă perioadă de timp în care au ignorat zona Mării Negre, instituțiile euroatlantice încep să vizualizeze sub un alt unghi importanța strategică a regiunii. În consecință, se conturează proiectarea unei noi abordări care probabil va fi concretizată în strategii care să vizeze elaborarea unor proiecte și programe cu impact major asupra întregului spațiu cuprins între Balcani, Marea Neagră, Caucaz și mai departe către Asia Centrală și Orientul Mijlociu¹⁶.

Mai întâi, trebuie menționat faptul că toate țările din zonă (Rusia, doar parțial) împărtășesc foarte multe valori privind interesele și activitățile care guvernează evoluția relațiilor internaționale: democrația, drepturile omului, domnia legii, economia de piață, războiul global contra terorismului. Astfel s-a ivit o ocazie istorică de a crea o alternativă realistă la conceptul de „zonă-tampon”.

În al doilea rând, este tot o premieră istorică faptul că majoritatea țărilor din regiune (Rusia, doar parțial) sunt angajate interdependent în arhitectura euroatlantică de securitate, fie că sunt membre ale NATO, participanți activi în programul PfP (Parteneriat pentru Pace) sau că au încheiat acorduri speciale cu Alianța Nord-

¹⁵ Cernahoschi, L., *Ucraina se aruncă în brațele Vestului*, în “Cotidianul”, 17 august 2008.

¹⁶ Stancu, M. E., op.cit.

Atlantică. Mai mult chiar, autoritățile democratice din unele dintre noile state independente și-au exprimat intenția de a dezvolta și a consolida aceste parteneriate, orientându-se către o perspectivă de integrare în NATO.

O a treia observație vizează configurația geopolitică specifică acestei regiuni în contextul mai larg al relațiilor internaționale. După cum am menționat anterior, bazinul Mării Negre și-a depășit capitolul istoric în care putea fi considerat o „zonă-tampon”. În prezent, regiunea Mării Negre se dezvoltă ca un spațiu de securitate de-a lungul unui coridor strategic care leagă zona euroatlantică de zona ce cuprinde Orientul Mijlociu, Marea Caspică și Asia Centrală¹⁷.

Punctul de plecare al abordării occidentale de azi în Marea Neagră a fost 11 septembrie 2001, moment care a condus la o modificare a opticii statelor occidentale față de întreaga regiune. Necesitatea creării unui „springboard”, a unui cap de pod pentru combaterea terorismului islamic este întărită de o serie de factori structurali prezenți în regiunea Mării Negre, cum sunt: state neconsolidate, slabă capacitate administrativă, sărăcie și disparități economice, corupție și crimă organizată. Totodată, lărgirea NATO (2002) și UE (2007) până la granițele Mării Negre și mai ales aspirațiile globale ale acestor organizații determină ieșirea Mării Negre din „conul de umbră” al periferiei Europei și afirmarea unei noi realități geopolitice, de interfață cu alte zone, Asia Centrală și Orientul Mijlociu¹⁸.

Extinderea NATO este un proces care, pe lângă beneficiile aduse statelor implicate, avantajează Alianța în ansamblul ei. Astfel, România și Bulgaria, prin noul lor statut, alături de Turcia, sunt actori importanți și joacă un rol vital în protejarea intereselor NATO în regiune, în special în asigurarea securității flancului sud-estic. Pentru prima dată în istoria acestei zone, există un echilibru: trei state membre ale NATO (Turcia, România, Bulgaria) și trei state nemembre, dar având relații speciale cu Alianța (Rusia, Ucraina, Georgia). Această stare de fapt evidențiază necesitatea ca România și Bulgaria să devină mai active în regiune prin promovarea politicii NATO în zonă, beneficiind de relațiile de cooperare deja dezvoltate cu celelalte state riverane la Marea Neagră¹⁹.

Deși limbajul politic actual, în special cel occidental, este impregnat de expresii precum „noua importanță strategică a Mării Negre”, este clar că problemele cu care se confruntă regiunea se conturau cu mult înaintea datei de 11 septembrie 2001. Pe de-o parte, se impune realizarea unui model de securitate cooperativă cu geometrie variabilă prin utilizarea / completarea reciprocă a unor formule regionale cum sunt ONU, OSCE, UE, NATO/Consiliul de Parteneriat Euro-Atlantic (EAPC)/Parteneriatul pentru Pace (PfP), Inițiativa de Cooperare în Europa de Sud-Est (SECI), GUAM și Organizația Cooperării Economice la Marea Neagră (OCEMN). Pe de altă parte, principala dilemă a strategiilor occidentale se reduce la armonizarea intereselor strategice ale Rusiei (mai puțin cele ale Ucrainei, intrată în urma „revoluției orange” în sfera de influență americană) cu cele ale statelor NATO prezente la Marea Neagră. Astfel, după lărgirea Organizației Nord-Atlantice spre est,

¹⁷ Degeratu, C., , op.cit.

¹⁸ Ionescu, C., op.cit., pp. 44 - 45.

¹⁹ Marin, Gh., op.cit. p.10.

Occidentul este, încă o dată, confruntat cu faptul că o extindere suplimentară a propriei sfere la Marea Neagră „poate fi recepționată de mulți ruși ca fiind ostilă”²⁰.

Noile realități politice și de securitate, insuficiența unor rezultate convingătoare și nevoia unei implicări mai active din partea NATO necesită o reevaluare a situației curente.

Nevoia presantă de schimbare în regiunea Mării Negre provine din relațiile dizarmonice generatoare de seisme geopolitice care compromit rolul creator și sustenabilitatea pe termen lung a geopoliticii spațiului de intersecție. Se impune o armonizare cât mai rapidă a relațiilor în acest perimetru, care să meargă în paralel cu transformările democratice din Orientul Mijlociu și Asia Centrală.

În acest context, toate statele riverane au mari responsabilități în sensul consolidării securității la Marea Neagră. Ne putem da seama că responsabilitățile ce revin anumitor țări riverane sunt încă și mai mari. State ca România, Bulgaria, Turcia, care au beneficiat de ajutor substanțial în pregătirea lor pentru aderarea la NATO, au astăzi datoria politică și morală de a sprijini activ și efectiv procesul de consolidare a democrației în țările vecine – Ucraina, Republica Moldova, Georgia, Federația Rusă. Totodată, aliații și partenerii NATO nu pot fi izolați artificial de dinamica acestui proces. Cu alte cuvinte, le revine un rol de jucat și altor membri importanți ai NATO: SUA, Spania, Germania, Marea Britanie, Franța, Italia, Grecia –, întrucât avem de-a face cu o regiune de rezonanță cu adevărat internațională. Toate cele menționate mai sus constituie argumente în favoarea afirmației inițiale, și anume, că regiunea are nevoie de o strategie completă de securitate, capabilă să faciliteze cooperarea în baza oportunităților care-i stau încă la îndemână și să gestioneze adecvat problemele de securitate existente. După cum bine au observat experții, ori se atacă aceste probleme în momentul și locul în care apar, ori există riscul de a ne pomeni cu ele peste noi²¹.

NATO nu și-a identificat încă un rol regional precis în zona extinsă a Mării Negre. După sfârșitul confruntării Est-Vest, regiunea Mării Negre a intrat în sfera de interes a NATO mai ales ca un spațiu logistic de intervenție pentru Asia Centrală, Europa de Sud-Est și Orientul Mijlociu. Există totuși un potențial de dezvoltare a cooperării regionale sub umbrela NATO. Acesta se bazează pe conceptul de securitate, un termen dezvoltat de NATO, care pune accentul pe democrație și bună guvernare²².

Percepțiile asupra evoluțiilor viitoare din regiune, dar și asupra priorităților în privința asigurării securității sale diferă însă de foarte multe ori, după cum o confirmă articolele și studiile de specialitate sau dezbaterile organizate în cadrul grupurilor de experți. Potrivit unora dintre aceste considerații, regiunea Mării Negre ar trebui să reprezinte îndeosebi un pilon întărit al noii granițe estice a NATO, accentul punându-se în acest sens pe necesitatea securizării acestui limes euroatlantic, pe un model care ar putea fi numit, cu o formulă sui-generis, „pattern-ul intra muros”. Dimpotrivă,

²⁰ Asmus, R. D.; Dimitrov, K.; Forbrig, J., *O nouă strategie euro-atlantică pentru regiunea Mării Negre*, Editura IRSI „Nicolae Titulescu”, 2004, p. 25.

²¹ Degeratu, C., op.cit.

²² *Raport conferință internațională Regiunea Mării Negre – către un parteneriat al secolului al XXI-lea*, Institutul „Ovidiu Șincai”, http://www.fisd.ro/PDF/mater_noi/Raport%20Conferinta%20Marea%20Neagra.pdf, p.5.

vocile care susțin și promovează conceptul zonei extinse a Mării Negre se bazează pe viziuni care extind aria intereselor de securitate a NATO dincolo de actuala configurație, fixată de valurile succesive de extindere, pe baza unei analize ce implică luarea în calcul a contribuției esențiale la acțiunile de parteneriat și cooperare cu vecinii din est, sud și nord ai NATO. Atât pentru primul „pattern” mai sus amintit, cât și pentru cel de-al doilea, trebuie relevat un alt element care conferă un caracter aparte regiunii Mării Negre, ca „inimă a Eurasiei” și coridor de legătură între toate punctele cardinale, dar și între multiplele geografii culturale²³.

Pentru întărirea stabilității și securității în regiune, NATO a dezvoltat parteneriate individuale cu statele din regiune. Documentul adoptat la Istanbul privind orientarea strategică a PfP spre Caucaz și Asia Centrală prevede posibilitatea ca în cadrul PfP să fie dezvoltate acțiuni în domeniul securității maritime și portuare, complementare inițiativelor regionale.

Pentru îmbunătățirea securității în zona extinsă a Mării Negre sunt dezirabile și posibile următoarele acțiuni:

- menținerea și dezvoltarea formulelor preexistente de cooperare intraregională, prin implicarea mai activă a statelor membre NATO și a celor partenere;

- atragerea în formule de cooperare eficiente a unor state neriverane democratice, care manifestă interes în acest sens și pot aduce un real plus de securitate regiunii;

- realizarea unor mecanisme de rezolvare a așa-numitelor zone de „conflict înghețat” prin implicarea statelor din regiune și prin stimulente de natură economică și politică pentru factorii implicați în posibilă rezolvare a acestora (în special Rusia);

- menținerea și dezvoltarea actualelor mecanisme de schimb de informații la nivelul regiunii Mării Negre, îndeosebi pentru sprijinul cooperării pe problemele de securitate „soft” (identificarea, prevenirea și contracararea amenințărilor transfrontaliere și acțiunile de combatere a fenomenului crimei organizate).

În contextul recentului conflict din Osetia de Sud dintre Rusia și Georgia, rolul NATO în asigurarea securității în cadrul zonei extinse a Mării Negre trebuie să se orienteze spre o detensionare a relațiilor dintre cele două state și limitarea posibilităților de reizbucnire a acestuia. Deși o soluție practică pe termen scurt nu se întrevide în cazul celor două republici autonome de pe teritoriul Georgiei (Osetia de Sud și Abhazia), NATO ar putea prevedea o creștere a garanțiilor de securitate acordate Georgiei. În acest fel s-ar mai echilibra balanța de putere net favorabilă Rusiei care, profitând de această situație, a și recunoscut independența celor două republici separatiste.

O altă problemă a zonei extinse a Mării Negre la care NATO trebuie să găsească o soluție este asigurarea securității energetice a Europei, mai ales în contextul recente crize a gazelor provocate de neînțelegerile dintre Rusia și Ucraina pe tema tranzitului gazelor rusești. Deși la o primă evaluare această problemă pare a fi exclusiv a Uniunii Europene, implicarea NATO este necesară – mai ales că un important actor zonal în domeniul energiei, Turcia, este membru NATO, dar nu și al

²³ Stancu, M. E., op.cit.

UE. În același timp, relațiile NATO – în special ale SUA – cu Rusia și Ucraina pot contribui în mod eficient la asigurarea unei mai mari stabilități pe piața regională a hidrocarburilor prin înglobarea acestei probleme în cadrul unor discuții mai ample privind securitatea regională.

4. Noi orientări în strategia de securitate a NATO în regiunea Mării Negre

În contextul evoluțiilor geostrategice și geopolitice de dată recentă, Marea Neagră și statele litoralului său constituie o placă turnantă între spațiul de securitate euroatlantic (al Uniunii Europene și al Alianței Nord-Atlantice extinse) și regiunile Orientului Apropiat, Caucazului și Asiei Centrale. Acest fapt nu face decât să reconfirme și să pună pe un plan superior vocația și caracteristicile recunoscute și analizate de-a lungul timpului (mai întâi de către istorici și diplomați, iar ulterior de către specialiștii în probleme de securitate), ale arealului în cauză²⁴.

Implicarea NATO în conducerea operațiilor militare din Afganistan, coroborată cu planurile de dislocare a bazelor militare ale SUA din vestul Europei către centrul și sud-estul continentului, atestă deplasarea sferei de operații a Alianței către est, concomitent cu lărgirea sferei de interes către Asia Centrală și Orientul Mijlociu.

Cooperarea SUA cu Georgia, Azerbaidjan și Turcia în Caucaz și antrenarea Asiei Centrale în circuitul economiei mondiale sunt elemente ce conduc spre noi structuri și alianțe politico-economice și militare. Scopurile acestei politici sunt de fortificare indirectă a însăși prezenței NATO în regiune și de a încerca evitarea crizelor grave care plutesc încă la orizont.

Îngrijorările NATO și mai ales ale anumitor state membre, ca SUA, față de viitorul securității regionale sunt generate, de politica economică integraționistă practică de Moscova, mai ales pentru cele patru republici din Asia Centrală: Tadjikistan, Kazahstan, Kârgâzstan și Uzbekistan, foste membre ale URSS.

Tema raporturilor cu statele central-asiatice și caucaziene este, așadar, din ce în ce mai importantă pentru NATO fiind motivată economic și militar. Adoptarea noului model de securitate, conținut în sintagma „securitate pentru Europa”, ce înlocuiește vechiul model al „securității și stabilității în Europa” sporește în acest mileniu atenția aliaților pentru respectiva zonă, pentru consolidarea stabilității acesteia, pentru deschiderea sa către sistemul economic mondial, colaborarea și cooperarea regională și globală²⁵.

Relațiile NATO cu Azerbaidjan, Georgia, Armenia, Turkmenistan, Kazahstan, Uzbekistan, Kârgâzstan și Tadjikistan capătă o importanță remarcabilă, mai ales acum când statele respective se află la noua graniță a „noului NATO” de după momentul Praga și pe noua axă geopolitică Marea Caspică - Marea Neagră - Marea Mediterană, datorită potențialului uriaș de energie al regiunii caspice²⁶.

²⁴ Idem.

²⁵ Dolghin, N.; Dinu, M.; Popa, V., **NATO, între certitudini și așteptări**, Universitatea Națională de Apărare, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, 2004, p. 17.

²⁶ Mureșan, L., *Noua axă geopolitică Marea Caspică-Marea Neagră-Marea Mediterană. Energie și securitate – oportunități și sfidări pentru România*, în volumul Integrarea euroatlantică. Priorități post-Praga, Editura AISM, București, 2002, p.106.

Într-o viziune post-pragheză a mediului de securitate, grupul acestor state ex-sovietice formează componente periferice ale spațiului euroatlantic. O creștere a atenției față de strategia generală de securitate în regiunea Mării Caspice și a Caucazului este parte a demersului de asigurare a securității energetice a lumii. Țările NATO, și mai ales SUA, au înțeles acest lucru și își sporesc tot mai mult prezența politică, economică și militară în această parte a Caucazului de Sud și Asiei Centrale²⁷.

5. Concluzii

Marea Neagră constituie o zonă de întrepătrundere a unui număr mare de factori de putere regionali și globali. Vidul de putere la nivelul acestei zone, datorat dizolvării Tratatului de la Varșovia și destrămării URSS, a determinat comunitatea euroatlantică să ia o serie de măsuri de securizare a acestui spațiu.

Procesul de extindere a NATO până la coastele estice ale Mării Negre a fost unul treptat, marcat de o serie de fluctuații datorate atât situațiilor interne ale statelor care urmau să primească invitația de aderare la Alianță (și care, în general, au încetinit acest proces), cât și unor evenimente regionale și globale care au avut rolul de a crește necesitatea integrării anumitor state, în special din considerente de natură strategică. În urma acestor valuri de extindere, în prezent NATO este principalul factor de putere în regiunea Mării Negre.

Atitudinea Moscovei față de extinderea NATO în regiunea Mării Negre a fost și este în continuare una negativă, intensitatea acesteia fiind determinată de situația internă din Rusia și de statutul statelor candidate înainte de destrămarea URSS. Ultimele două candidate la aderare, Georgia și Ucraina, foste republici sovietice, au determinat și cea mai puternică reacție din partea Rusiei care a reușit, ajutată și de problemele interne ale celor două țări, amânarea unei decizii a NATO privind aderarea acestora.

Analizând mediul de securitate din zona extinsă a Mării Negre, mai ales în contextul recentului conflict din Georgia, se impune necesitatea creșterii rolului NATO în această regiune, care să aibă în vedere atât necesitățile de securitate ale țărilor din zonă, cât și relațiile dintre acestea. Modalitatea de implicare a NATO în îmbunătățirea securității în zona extinsă a Mării Negre trebuie să se bazeze în special pe aspecte pozitive de ordin cooperativ, pentru a nu antagoniza Rusia, însă fără a diminua interesele Alianței și ale partenerilor acesteia.

Pentru asigurarea securității zonei extinse a Mării Negre, NATO trebuie să aibă în vedere și statele din regiunea Asiei Centrale, datorită importanței crescânde a zonei Mării Caspice în strategia globală de securitate a Alianței, precum și a legăturilor de natură politică, economică și culturală a acestei zone cu regiunea Mării Negre.

Bibliografie:

[1] ****Geopolitical Diary: Lessons Learned from Georgia*, Stratfor, 11 august 2008.

²⁷ Dolghin, N.; Dinu, M.; Popa, V., op.cit., p.16.

- [2] ****Raport conferință internațională Regiunea Mării Negre – către un parteneriat al secolului al XXI-lea*, Institutul „Ovidiu Șincai”, <http://www.fisd.ro/PDF>.
- [3] ****Summit-ul NATO de la București – sfârșitul unipolarismului?*, Institutul Ovidiu Șincai, București, 10 aprilie 2008.
- [4] ASMUS, R. D.; DIMITROV, K.; FORBRIG, J., **O nouă strategie euro-atlantică pentru regiunea Mării Negre**, Editura IRSI „Nicolae Titulescu”, 2004.
- [5] CERNAHOSCHI, L., *Ucraina se aruncă în brațele Vestului*, în “Cotidianul”, 17 august 2008.
- [6] COȘCODARU, I., *Pentru o strategie euro-atlantică în zona Mării Negre*, Provocări la adresa securității și strategiei la începutul secolului XXI, Sesiunea de comunicări științifice cu participare Internațională, Secțiunea: Apărare și securitate națională, Editura Universității Naționale de Apărare, București – 2005.
- [7] DEGERATU, C., *Există Regiunea Mării Negre. Probleme de securitate ale unui spațiu geopolitic strategic cu o dinamică accelerată*, în „Monitor strategic – revistă de studii de securitate și apărare”, anul VI, nr. 3-4/2005.
- [8] DOLGHIN, N.; DINU, M.; POPA, V., **NATO, între certitudini și așteptări**, Universitatea Națională de Apărare, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, 2004.
- [9] IONESCU, C., *Marea Neagră – un pivot geopolitic în dispută?*, în „Revista Geopolitică”, anul IV nr. 1, 2005.
- [10] ISPAS, T., *Extinderea N.A.T.O. și securitate europeană*, în Revista Academiei Forțelor Terestre "Nicolae Bălcescu" Sibiu”, nr.2, 2001.
- [11] MARIN, Gh., *Parteneriatele multilaterale și dialogul politic intensificat – soluții posibile în edificarea stabilității și securității în zona extinsă a Mării Negre*, „Politici și strategii în gestionarea conflictualității”, Sesiunea anuală internațională de comunicări științifice, ediția a-VIII-a, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2008.
- [12] MICLEA, M. S., *Caracteristici de securitate ale regiunii extinse a Mării Negre. Paradigma „securității înghețate”*, Centrul de Studii Strategice de Apărare și de Securitate, în „Impact Strategic”, Nr. 2 [27]/2008.
- [13] MUREȘAN, L., *Noua axă geopolitică Marea Caspică-Marea Neagră-Marea Mediterană. Energie și securitate – oportunități și sfidări pentru România*, în volumul Integrarea euroatlantică. Priorități post-Praga, Editura AISM, București, 2002.
- [14] RUMER, B. E.; SIMON, J., *Contribuții la o strategie euroatlantică pentru regiunea Mării Negre*, în „Caiete euroatlantice”, Colegiul Național de Apărare, nr.2, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2006.
- [15] STANCU, M. E., *Caracterizarea noilor riscuri, amenințări și acțiuni posibile în regiunea Mării Negre*, în „Buletinul Universității Naționale de Apărare «carol I»”, nr. 4/2007.

PUTEREA AERIANĂ ÎN CONTEXTUL NOILOR PROVOCĂRI

Dr. Ion-Aurel STANCIU*

Presently, the national and international security environment changes so rapidly and radically producing significant transformations into the global, regional and national security field. The provocations the following generation will confront with are already present and will be as difficult and, surely, more complex than the ones coming from in the Cold War and post-Cold War period.

The new manner of approaching security is concentrated on preventive diplomacy aspects, the participation into the cooperative security and the new types of conflicts determining substantial changes in the military field. Therefore, the Army's transformation is necessary from a simply defence structure into one in support of regional peace and stability.

The essential elements of the strategic perspective of using the Air forces in any type of armed conflict, symmetric or asymmetric, are: air superiority, informational superiority, attack with strategic effects, precision engagement, rapid mobility and agile army support in operation, all on the basis of effects-based operations.

Without the capacity of controlling the air space there isn't liberty of action for the land forces or for the naval forces, without capacities of air transportation or attack to land the forces mobility and the possibility to concentrate efforts decreases under the level present a threat for the adversary.

The security environment, the environment of actions/operations development and basic characteristics of the air power determines substantially the distinctive characters of air operations leadership. As a product of altitude, speed and distance factors, the air power characteristics form the basic analytical instruments in explaining the differences between the air operations and the land and maritime ones. Due to the wide distances and big speeds the air operations are executed, these must be lead differently from the land and maritime ones.

The term "air power leadership" is a description necessary for distinct and unique approach of air operations command, determined by the peculiar characteristics of the actual security environment and also of the air field where are developed.

1. Complexitatea noului mediului de securitate. Rolul NATO și UE

Deși am trecut în secolul XXI, lumea încă se confruntă cu greutățile și problemele pe care le-a creat în secolul XX. Mediul de securitate național și internațional se schimbă în prezent atât rapid cât și radical, provocările cu care se vor confrunta generația imediat următoare sunt deja prezente și vor fi la fel de dificile și, cu siguranță, mai complexe decât problemele din perioada Războiului Rece și în cea imediat următoare. Politica externă și de securitate a României este importantă nu doar pentru România și nici chiar numai pentru regiune. Este importantă pentru Europa și pentru Alianța Euro-Atlantică al cărui nucleu este NATO.

Trebuie reamintit faptul că NATO nu este doar o simplă organizație internațională „inclusivistă”, cu toate că scopul său principal, stabilit încă de la creare, a fost de a deveni o comunitate pluralistă de securitate. Mai exact, Alianța a

* General maior, Șeful Statului Major al Forțelor Aeriene

fost proiectată ca un scut de apărare pentru a proteja și promova valorile, normele, regulile și procedurile democratice transatlantice.

Atacurile teroriste de la 11 septembrie au condus la un proces complex de transformare și reevaluare a organizației, a țărilor membre și a celor candidate, atât la nivelul aranjamentelor interne, cât și la cel al interacțiunii lor strategice.

În această privință, se poate observa că principalele capacități instituționalizate aliate au fost menite, încă de la început să apere și să reproducă la nivel interstatal principiile fundamentale ale caracteristicilor instituționale democratice. Mai mult decât atât, după sfârșitul Războiului Rece, NATO a oferit noilor democrații „busola strategică” necesară pentru a înfrunta numărul tot mai mare de provocări complexe internaționale. În același timp nu trebuie neglijat sprijinul față de procesele interne specifice reformelor sectorului de securitate. În consecință, țările din Europa Centrală și de Est și-au definit obiectivul integrării în NATO ca fiind concordant cu intențiile lor politice și strategice și, nu în ultimă instanță, cu nevoile lor culturale.

Alianța Atlanticului de Nord a putut fi, așadar percepută și înțeleasă ca o comunitate de securitate plurală, a cărei tradiție de jumătate de secol și al cărei nivel de instituționalizare democratică ridicat o transformaseră deja în cel mai bun mijloc de a înfrunta tranziția dificilă la realinierea strategice sistemice post-Război Rece. În ultimul deceniu, NATO a evoluat semnificativ către o organizație pentru apărare și securitate colectivă ce se adresează provocărilor mediului internațional actual într-o manieră complexă, cu mai multe fațete: de la promovarea valorilor democratice fundamentale până la exerciții militare și operațiuni în zone de instabilitate sau de la extindere până la cristalizarea diferitelor formate și programe de cooperare cu partenerii.

Această „coloană vertebrală” strategică a fost pusă la grea încercare la 11 septembrie 2001. Aceste evenimente au demonstrat oficialilor Alianței și fiecărui stat membru în parte că mijloacele militare convenționale nu sunt suficiente pentru a face față noului mediu strategic de securitate. Lecția principală a fost că ceea ce s-a întâmplat în Statele Unite s-ar fi putut întâmpla oriunde. Tocmai de aceea, la nivelul Alianței s-a depus o cantitate impresionantă de muncă și s-au desfășurat dezbateri interne în scopul evaluării modalităților colective de înfruntare a noilor amenințări globale, asimetric, iregulare precum terorismul. Premisa de la care s-a pornit a fost că vulnerabilitățile nu se mai măsoară în termeni de național și internațional, ci de fenomene transnaționale. În planul deciziei, consecințele acestor atacuri au determinat comunitatea euroatlantică să se concentreze tot mai mult pe modalitățile și mijloacele de prevenire, descurajare și reacție. Realizarea acestui obiectiv presupune mai întâi înțelegerea și capacitatea de a monitoriza și preveni acțiunile unui dușman impredictibil și complex.

Alianța Atlanticului de Nord este o organizație complexă. Singură, ea nu poate fi capabilă să se confrunte cu actualele amenințări, însă este esențială în asigurarea coeziunii și a modalităților de descurajare a unei potențiale agresiuni. Invocarea Articolului 5, după 11 septembrie, a fost urmată de măsuri specifice în cadrul NATO, în special în scopul intensificării avertizării timpurii și al supravegherii, protejării flancului său sud-mediteranean și sprijinirii eforturilor militare ale statelor membre. Dincolo de dezbaterile politice din acea perioadă, statele membre au conștientizat

faptul că, pentru viitor, va fi nevoie de un tip diferit de forțe și mijloace pentru a reacționa rapid la asemenea evenimente.

Summitul de la Praga, a deschis un număr de inițiative îndreptate către îmbunătățirea capabilităților militare ale Alianței. A devenit evident faptul că prezența NATO este necesară în diferite zone ale lumii. Construirea unei Forțe de Răspuns a NATO (NRF), capabilă de dislocare în cinci zile, îmbunătățirea capabilităților Alianței în direcțiile desfășurării și susținerii forțelor în teatrele de operații, sporirea capacităților de supraveghere și de recunoaștere constituie doar câteva din măsurile ce se dezvoltă în acest moment.

Dimensiunea transformării merge dincolo de o concepție și de aranjamente specifice, strict militare. Confruntarea cu terorismul și rețelele criminale de proliferare a armelor de distrugere în masă ridică inevitabil și problema cooperării instituționalizate interagenții. Spre exemplu, NATO și UE au lansat recent inițiative comune ce vizează securitatea frontierelor și au intensificat cooperarea în domeniul protecției și al schimbului de informații.

Modul în care mediul strategic s-a transformat după 11 septembrie este fără precedent. Dincolo de ciclicitatea istoriei, s-a dovedit încă o dată că omenirea este capabilă de a genera surprizele ei, uneori neplăcute. Percepția asupra terorismului a evoluat de la o problemă eminentă internă, de aplicare a legislației penale, la una de securitate internațională care, dacă este abordată în mod adecvat, necesită un spectru larg de măsuri politice, economice, informaționale și legislative, dar și o serioasă implicare totală, în care factorul militar joacă un rol important.

Dincolo de capabilități, modalitatea de folosire a acestora – când, cum și împotriva cărui inamic? – reprezintă aspecte cruciale în pregătirea politicilor de apărare și securitate. De aceea, este nevoie de o mai mare cantitate de informații de calitate, pentru a defini și îndeplini obiectivele, de forțe rapid dislocabile, capabile, adaptate cerințelor, pentru a fi în măsură să asigurăm succesul operațiilor militare, din ce în ce mai complexe și pentru a contribui direct la asigurarea securității euroatlantice.

Europa noului mileniu este văzută, în special prin prisma Uniunii Europene, drept un spațiu al instituțiilor, cooperării și integrării, o zonă de îndeplinire a preceptelor liberalismului. În termenii securității Uniunea Europeană s-ar putea defini ca o „comunitate de securitate”. Dincolo de acest areal al manifestării pozitive, în Balcani și Caucaz, caracteristicile Europei anilor 1914 sau 1939 – *conflicte etnice, granițe contestate, extremism politic, pasiuni naționaliste, înapoiere economică a unor regiuni* – impregnează în continuare logica raportului internațional. Practic, două lumi coexistă fizic, însă cu racord la timpi fundamentali diferiți: *o lume a secolului XXI, așezată pe principii asumate de legitimitate* ce țin sub control acțiunea forțelor latente, și *o lume a ciocnirilor brute de interese primare*, în care vechile legi, considerate imuabile, ale geografiei și puterii fizice dau în continuare frâu liber exprimării acestor forțe.

2. Noi abordări în domeniul militar

În ultimul deceniu, forțele armate, considerate printre cele mai tradiționale instrumente de acțiune ale unui stat, au fost confruntate cu schimbări fără precedent

În acest secol: necesitatea de a transforma armata într-o structură diferită de simpla armată de apărare, simultan cu necesitatea susținerii financiare a efortului militar de sprijinire a păcii și stabilității regionale.

O nouă abordare a securității focalizată pe aspectele diplomației preventive, pe participarea la securitatea cooperativă și pe transformarea conflictelor determină o modificare substanțială a rolului armatei în secolul XXI. Probabilitatea ca armata României să fie angajată în operațiuni legate de îndeplinirea misiunii sale de bază, apărarea teritoriului național, a scăzut semnificativ, în schimb a crescut participarea forțelor armate la o gamă largă de misiuni de gestionare a crizelor.

În ultimii ani, au avut loc reconceptualizări semnificative în domeniul suveranității și al rolului statului, prin creșterea rolului actorilor non-statali, permeabilizarea granițelor, procesele de integrare și regionalizare, creșterea interdependenței dintre state și diminuarea subsecventă a capacității lor de a-și asigura securitatea în mod unilateral.

Fizionomia viitoarelor conflicte s-a modificat prin preponderența crizelor de joasă intensitate și a conflictelor etnice și religioase față de războaiele convenționale clasice. Intervenția armată a devenit tot mai specializată. Tehnologiile informaționale tind să înlocuiască descurajarea nucleară, iar utilizarea forțelor armate pune tot mai mult accentul pe folosirea sistemelor de înaltă precizie, pe obținerea victoriei prin atacuri punctuale de la mare distanță și evitarea de pierderi umane.

Forțele armate ale României urmează un proces similar celorlalte state membre NATO, de trecere de la armate de apărare la armate de securitate. Stabilitatea în Europa implică o abordare preventivă pe termen lung, în cadrul căreia sistemele militare au un rol important. Asigurarea securității naționale implică în mod direct participarea la menținerea stabilității regionale și integrarea în Alianța Nord-Atlantică, ca garant nu doar al securității frontierelor statelor membre, ci în primul rând a democrației și securității continentale.

Pentru a răspunde obiectivelor politicii de apărare, structura de forțe a armatei României trebuie constituită astfel încât să asigure: o contribuție credibilă la apărarea teritoriului național; o contribuție semnificativă pentru operațiunile de sprijin al păcii și în special pentru cele care își propun să contracareze riscurile la adresa securității naționale a României; o contribuție relevantă pentru apărarea colectivă, în perspectiva integrării depline în NATO și UE și a necesității împărțirii nu doar a beneficiilor, ci și a responsabilităților în cadrul acestor organizații.

3. Semnificația actuală a puterii aeriene și evoluția ei viitoare

În actualul context geopolitic și geostrategic se constată o preocupare permanentă a analiștilor și specialiștilor în domeniu pentru a descifra direcția de evoluție a fenomenului militar și, în funcție de aceasta și de alți factori, de a „construi” sisteme de securitate și de apărare națională viabile și eficiente.

Viitoarele conflicte vor fi caracterizate cel mai probabil de selectarea spațiilor de confruntare și a obiectivelor, de demasificarea acțiunilor de luptă, de o mare intensitate și o scurtă durată de desfășurare a acestora, de sporirea mobilității forțelor și diversificarea procedeelelor de întrebuintare în luptă, de folosirea masivă a noilor generații de “arme inteligente”, sistemelor electronice de supraveghere, cercetare și

lovire, a sistemelor C4I, precum și a întregii game de acțiuni specifice războiului în rețea.

De asemenea, evoluția istorică a conflictelor impune reanalizarea misiunilor forțelor armate în contextul schimbării substanțiale a scopului folosirii instrumentului militar, în conformitate cu conceptul operațiilor bazate pe efecte. Interesul de a ocupa un teritoriu a fost înlocuit cu acela de a influența evenimentele. Necesitatea de a fi prezenți a cedat locul exigenței de a controla pentru a influența și, eventual, a interveni oriunde, pe cât posibil, fără o înfruntare fizică între combatanți, trecându-se de la dorința producerii de pierderi substanțiale inamicului, la aceea de a evita pierderi mari atât în rândul forțelor proprii, cât și în rândul adversarului, în special a populației civile.

În acest context, Forțele Aeriene vor continua să joace un rol important în rezolvarea crizelor la orice nivel al conflictului prin obținerea controlului asupra unei părți a spațiului aerian de interes strategic, producerea de pierderi deosebite elementelor cheie ale potențialului militar și dispozitivului de luptă ale inamicului și crearea condițiilor pentru executarea diferitelor misiuni de către celelalte categorii de forțe ale Armatei. Totodată, operațiile Forțelor Terestre și Forțelor Navale, înainte de a fi concomitente cu cele ale Forțelor Aeriene, vor fi precedate, de regulă, de acestea.

Posibilitățile diverse de întrebuințare a mijloacelor aeriene permit conducerii militare, naționale sau multinaționale, să descurajeze și prevină o agresiune, să adapteze dimensiunea și intensitatea operațiilor aeriene, desfășurate pentru soluționarea unor situații de criză sau conflicte, în conformitate cu comanda politică. Superioritatea aeriană, angajarea cu precizie, superioritatea informațională, operațiile bazate pe efecte, mobilitatea reprezintă elementele esențiale ale perspectivei strategice de întrebuințare a Forțelor Aeriene în orice tip de conflict armat, simetric sau asimetric. În plus, Forțele Aeriene furnizează expertiză specializată și sprijin adecvat structurilor de operații speciale.

Superioritatea aeriană (temporară) trebuie să realizeze ineficiența apărării aeriene a adversarului și să limiteze riscurile aferente atacurilor aeriene ale acestuia. În acest scop, sunt necesare atât asigurarea capacităților de anihilare a apărării aeriene a adversarului pentru a asigura libertatea de acțiune a forțelor proprii, cât și eficiența și persistența operațiilor aeriene dincolo de posibilitățile spațiale ale apărării aeriene a adversarului în condiții meteorologice nefavorabile acțiunilor forțelor aeriene.

Prin efectele directe sau indirecte ale operațiilor aeriene, se creează posibilitatea întrebuințării întrunite a forțelor armate. Efectele directe ale operațiilor aeriene permit sporirea capacității de luptă a forțelor de suprafață, iar cele indirecte se concretizează în izolarea și pregătirea spațiului în care urmează a se desfășura operațiile și acțiunile de luptă ale forțelor de suprafață.

Prin întrebuințarea ofensivă, alegerea (selectarea) corectă a obiectivului de lovit (target acquisition) și eficacitatea armamentului, Forțele Aeriene pot să exercite o influență hotărâtoare asupra intențiilor unui posibil agresor. Prin aceasta, Forțele Aeriene devin elementul cheie pentru dominarea unui conflict și pentru descurajarea adversarului.

Angajarea de precizie asigură creșterea numărului de ținte lovite în cadrul unei ieșiri/avion și obținerea de efecte specifice, eliminarea riscului fratricidului și a celui legat de producerea de daune colaterale și, în ultimă instanță, obținerea de efecte semnificative atât în plan militar, cât și în plan psihologic.

Superioritatea informațională se bazează pe: integrarea sistemelor de cercetare pilotate și nepilotate, precum și a celor spațiale/cosmice; imaginea spațiului de luptă, care include și imaginea aeriană recunoscută, în timp real; alarmarea timpurie; utilizarea eficientă a informațiilor prin asigurarea de informații și ducerea operațiilor informaționale; interzicerea utilizării de către adversar a sistemelor C4ISR.

Mobilitatea rapidă (manevra pe verticală) a crescut în importanță către punctul unde ea este necesară în fiecare acțiune militară. Aceasta permite realizarea în cadrul operațiilor aeriene/operațiilor întruite a unui pod aerian și a unei capacități militare de mișcare eficientă și oportună în interiorul sau în aria de interes adiacentă teatrului de operații, oriunde și în orice condiții.

Sprijinul de luptă agil permite ducerea unor operații sensibile, persistente și eficiente în orice condiții.

Caracteristicile tehnico-tactice și posibilitățile de întrebuințare ale mijloacelor aeriene fac aproape imposibilă sustragerea oricăror ținte atacului acestora. Potențialul de risc care ia naștere din acest fapt, poate fi contracarat numai cu același fel de mijloace. De aceea, puterea aeriană poate fi contrabalansată *numai* prin putere aeriană. Alianțele sau statele solitare pot fi intimidat dacă nu dispun de o putere aeriană credibilă.

În concluzie, importanța Puterii Aeriene, atât în prevenirea cât și în deznodământul conflictelor și crizelor, este dată capacitatea acesteia de a îndeplini o gamă largă de misiuni, de a lovi cu precizie ținte dispuse în întreg teatrul de operații, de a reacționa în timp scurt și, implicit de descuraja orice amenințări. Prin capacitatea ei de reacționa rapid și de a descuraja, apreciez că importanța puterii aeriene va crește/se va menține la un nivel major și în perioada următoare.

4. Influența mediului de securitate contemporan în determinarea capabilităților aeriene

Pentru a înțelege mai bine rolul forțelor aeriene, misiunile pe care acestea le pot executa și capabilitățile necesare, se cuvine să aruncăm o privire asupra caracteristicilor mediului în care Forțele Aeriene pot acționa astăzi. În esență, cam tot ceea ce se vede astăzi în Irak și Afganistan se va vedea și în viitor. Este încă suficient loc pentru surprize și în mod categoric vor fi momente ce vor surprinde indiferent cât de bine pregătite vor fi forțele.

Natura conflictelor viitoare nu va diferi de aceea a conflictelor de azi. Istoria ne învață că trăsăturile fiecărui conflict sunt de fiecare dată diferite și în cel mai sigur mod se vor schimba, dar natura durabilă a războiului ca și întreprindere umană va rămâne în mare parte neschimbată.

Ca și în perioada actuală, viitorii adversari vor determina forțele să se adapteze la fel cum ei înșiși se vor adapta. Ei își vor ataca țintele în punctele vulnerabile, în locațiile și prin metodele cele mai stranii și mai la îndemână. Cel care influențează

tipul acțiunilor ce se doresc a fi întreprinse precum și abilitatea de a le pune în practică este mediul.

Conflictele de astăzi pot apărea și ca o reacție de oponentă la măsurile întreprinse pentru globalizare precum și ca reacție la manifestarea superiorității totale. Viitorii adversarii vor exploata granițele interstatale și alte straturi politice, economice și tribale în scopul identificării unui adăpost pentru a se proteja de capacitățile militare convenționale, lucru ce complică destul de mult planificarea operațională. Acțiunile executate în astfel de medii vor sprijini sau vor ataca actori statali și non statali. Odată definit mediul general, trebuie înțeles contextul zonei sau interesele din zonă pentru obținerea unei imagini complete a problemei strategice. În multe ocazii, mediile în care se operează sunt influențate în mod clar de state externe conflictului direct, care ar putea avea un interes în acesta sau în zonă. În multe cazuri, adversarii vor lupta fără nici o regulă din pur și simplu motiv că ei nu pot reuși și nici măcar supraviețui prin nici o altă modalitate.

În concluzie, în dimensionarea forțelor este absolut necesară structurarea echilibrată a acestora pentru a fi în măsură să facă față atât amenințărilor convenționale cât și celor neconvenționale sau hibride ale viitorului. De ce? Pentru că acum se studiază și se vorbește despre războiul neconvențional, asimetric, „irregular”, hibrid, dar cine se aștepta la un conflict cum a fost cel din Georgia din 2008?!...

Diferența este dată de faptul că în operațiile convenționale adversarul este forțat prin natura pierderilor să se predea în sensul tradițional, pe când în conflictele neconvenționale este posibil ca înfrângerea să nu mai fie un eveniment de mare vizibilitate ci presupus doar atunci când adversarul este “înfrânt” în ochii populației și devine inefficient sau nerelevant, rolul operațiilor informaționale, psihologice și speciale fiind de necontestat.

Dimensionarea capacităților corecte necesare este o mare provocare într-un război neconvențional. Amenințările nu mai sunt create de forțe masive convenționale, nucleare. Acum amenințările sunt generate de adversari care au învățat că pot amenința și distruge națiuni în moduri care sunt sub pragul de răspuns tradițional. Ei pot destabiliza state vecine și pot genera fluxuri de refugiați, se pot implica în narco-terorism, în atacuri la scară mică în sau în afara teritoriului unui stat și intenționează proliferarea armelor de nimicire în masă. Ei au învățat să atragă, să angajeze atacatori sinucigași, să răpească cetățeni, și altele, pe scurt, le numim amenințările războiului asimetric, “irregular”.

Pentru a descuraja și înfrânge aceste amenințări este nevoie de forțe cu capacități noi. Este nevoie de forțe capabile să opereze în tot spectrul conflictului. Aplicarea forței sau amenințarea cu aplicare ei, trebuie să se facă rapid, selectiv și decisiv. Forța trebuie aplicată în așa manieră încât să descurajeze agresorii și să asigure aliații și partenerii. Pentru aceasta este necesară o structură a forței care demonstrează viteză, putere, anduranță, interoperabilitate și precizie chirurgicală. Pentru a fi atât corespunzătoare cât și decisivă în secolul XXI, forța trebuie adaptată pentru a fi în măsură să facă față acestor noi amenințări. Un principiu de bază, însă trebuie aplicat cu orice preț și anume „proportionalitatea” precum și regulile conflictului de joasă intensitate (Low intensity conflict - LIC)

Pentru aceasta trebuie analizat de la bun început ceea ce se așteaptă de la forțele aeriene într-un eventual conflict. Mai întâi, se dorește a se cunoaște ceea ce se petrece în acel spațiu – cunoașterea situației, apoi se dorește să se execute misiuni destinate apărării aeriene și în cel mai bun caz destinate suveranității aeriene (temporare). Apoi este necesară dislocarea rapidă și proiectarea superiorității aeriene în zona acțiunilor militare în timp ce se execută și se susțin operații aeriene. Apare în acest fel următoarea întrebare: care sunt ingredientele necesare forțelor aeriene pentru a fi în măsură să execute misiunile enumerate? Acestea pot fi: supravegherea aeriană, cercetarea, protecția, mobilitatea, distanța și precizia. Ce poate fi identificată, însă, ca și cea mai inconfortabilă problemă, cea mai mare provocare? Ceea ce lipsește este abilitatea de a descoperi, identifica și neutraliza țintele care sunt camuflate, nu numai în modul tradițional (păduri, buncăre, etc.) dar și în zonele populate; dispersate, nu numai în anumite zone de operații dar și în localități în care sunt civili neevacuați (“scuturi umane”); mobile și de scurtă durată (de oportunitate).

Pentru a depăși aceste provocări și a depăși limitările, forțele aeriene trebuie să dispună de senzori cu timp de acțiune îndelungat pentru descoperirea țintelor camuflate și dispersate și să fie în măsură să răspundă și să reacționeze la timp asupra țintelor mobile și de scurtă durată (de oportunitate). Pe aceste două domenii trebuie să se pună un accent deosebit. Aceasta înseamnă superioritate informațională, distanță, precizie și oportunitate.

În final, analizând din nou ceea ce se așteaptă de la forțele aeriene într-un eventual conflict, se poate constata că în ecuație apare abilitatea de a prevedea ceea ce se întâmplă în spațiul de luptă, care devine cea mai importantă capabilitate în conflictele moderne. În viitor, diferența în capabilități a forțelor aeriene, va fi dată de modalitatea de obținere în timp scurt a informațiilor necesare unui sistem de arme pentru a interveni în timp util asupra unei ținte de oportunitate (Time Sensitive Target). Din nou, aceasta înseamnă superioritate informațională, distanță, precizie și oportunitate.

5. Impactul semnificației puterii aeriene în domeniul conceptual și structural

Importanța deosebită pe care o are Puterea Aeriană în ansamblul puterii militare și, implicit, în deznodământul conflictelor armate, a determinat abordarea complexă a acesteia.

În acest sens, în ultimii ani, în Forțele Aeriene Române, a fost intensificat procesul de elaborare a actelor normative specifice, ca urmare atât a necesității privind dezvoltarea unei **componente conceptuale** corespunzătoare conflictelor armate moderne și cerințelor de gestionare a crizelor, cât și asigurării compatibilității conceptuale cu NATO, ca urmare a necesității integrării în această Alianță politico-militară.

Prin conținutul lor, noile doctrine și standarde încearcă să direcționeze modul de întrebuințare a Forțelor Aeriene în cadrul apărării colective și în operațiile de stabilitate, pentru obținerea gradului dorit de control asupra spațiului aerian. De asemenea, se abordează și modul de îndeplinire al unor misiuni pe timp de pace, cum ar fi Poliția Aeriană, participarea la rezolvarea urgențelor civile sau înlăturarea

efectelor dezastrelor.

Totodată, trebuie edificat un cadru eficace de utilizare al lecțiilor identificate și învățate, ce are un rol important privind menținerea în actualitate a principiilor care direcționează întrebuințarea Puterii Aeriene, creșterea eficacității și eficienței activităților la nivel de conducere și execuție, optimizarea structurilor organizatorice specifice Forțelor Aeriene și modernizarea înzestrării acestora.

Este necesar ca Doctrina Forțelor Aeriene să reușească să definească, în corelare cu provocările mediului strategic contemporan și factorii Puterii Aeriene, modalitățile de edificare și de întrebuințare în operații a acestor forțe, asigurând cadrul general, neîngrădit de reguli restrictive, care să permită, pe de o parte, unitatea de concepție și execuție la nivelul tuturor eșaloanelor și, pe de altă parte, manifestarea, din partea celor care o aplică, a gândirii creatoare, inițiativei și capacității de adaptare la situații des schimbătoare și dificil de prevăzut.

În acest sens, procesul de restructurare al Forțelor Aeriene Române s-a desfășurat și se desfășoară pe baza următoarelor principii: **dimensionarea** Forțelor Aeriene în raport cu obiectivele acestora și resursele alocate; **asigurarea eficacității Forțelor Aeriene** prin realizarea identității structurale, funcționale și acționale a acestora în toate situațiile; **asigurarea unui echilibru în ceea ce privește misiunile, personalul, conceptele și echipamentele** care să permită ca structurile organizatorice ale Forțelor Aeriene să poată îndeplini misiunile repartizate, să aibă capacitate ridicată de reacție, să fie flexibile și să poată desfășura acțiuni de durată; **dependența structurilor organizatorice de nivelul dezvoltării armamentului și tehnicii din dotare**, sistemele de armament și tehnica din dotare necesitând personal într-un anumit număr și de o anumită specializare; **realizarea interoperabilității** cu structurile similare din armatele statelor membre NATO.

Exercițiile întrunite trebuie să fie parte a instruirii forțelor aeriene în principal pentru certificarea și afirmarea forțelor dislocabile puse la dispoziția NATO/UE. Pe timpul acestor exerciții se pot identifica limitele capabilităților proprii, în special în ceea ce privește echipamentul aflat în serviciu. În consecință, se pot elabora programe pentru achiziționarea de echipament modern care, în final, ar trebui să elimine aceste limitări.

Pregătirea forțelor dislocabile rămâne în continuare o provocare pentru forțele aeriene. Conectarea la fluxul informațional din teatrul de operații, logistica și protecția forței pe baze aeriene pe care sprijinul națiunii gazdă (HNS) este minim, rămân probleme deschise. Pentru a găsi soluțiile adecvate de rezolvare este necesară continuarea participării la exerciții și antrenamente comune, analizarea cu atenție a rezultatelor acestora și schimbul permanent de informații cu aliații și partenerii de coaliție.

Totodată, în concordanță cu misiunile Forțelor Aeriene reieșite din doctrina operațională și cu cerințele de operare și mentenanță a noilor tipuri de tehnică, trebuie elaborată o strategie de management a resursei umane, care să permită atingerea capacității operaționale finale (FOC). Procesul de reorganizare nu a fost și nu este ușor, ci din contră a fost și este deosebit de dificil în condițiile în care acesta este afectat de resursele bugetare limitate.

Este necesară o reconfigurare substanțială a structurilor din Forțele Aeriene a

căror activitate va fi influențată de cerințele de operare și sprijin logistic a noii tehnici de luptă și a echipamentelor de deservire asociate, de adaptare printr-un efort sincronizat în scopul realizării economiei de resurse și tranziției fluente de la vechi la nou.

Etapa de restructurare este urmată de cea de modernizare care, pe parcursul a unei perioade de aproximativ 10 ani, va aduce toate structurile din Forțele Aeriene la nivelul standardelor NATO, prin achiziții de tehnică nouă sau modernizată.

Este esențial să se înțeleagă faptul că fără capacitatea de a controla spațiul aerian nu există libertate de acțiune pentru forțele terestre sau pentru forțele navale, că fără capacitățile de transport aerian sau de atac la sol, mobilitatea forțelor, inclusiv a Forțelor Speciale și posibilitățile de concentrare a eforturilor scad sub nivelul la care pot constitui o forță de descurajare a adversarului. Pentru viitor avem în vedere tot ceea ce ține de calitate. Orientarea actuală pentru înzestrarea cu avionul multirol ține cont de aceasta. Cerințele operaționale au fost formulate cu un accent deosebit pe calitate și au permis opțiunea pentru un număr mai mic de avioane de luptă decât cel pe care îl avem în prezent în dotare. De asemenea, am luat în considerare crearea de capabilități în domeniul transportului aerian tactic cu avioane și elicoptere, în care, la nivelul NATO, au fost identificate deficite.

6. Leadership-ul puterii aeriene – o perspectivă operațională

Leadershipul este arta de a influența și direcționa personalul pentru îndeplinirea unei misiuni. Acesta subliniază cele două elemente fundamentale: obiectivul/misiunea și oamenii. Toate aspectele leadershipului puterii aeriene trebuie să sprijine aceste două elemente. Un leadership eficient transformă potențialul uman în acțiune și pregătește deasemeni lideri capabili pentru viitor. Forțele Aeriene necesită acești lideri pentru a-și îndeplini obiectivele stabilite, mai ales că aceste obiective vizează apărarea securității naționale, a cetățenilor, cu forțe înarmate.

Leadershipul nu trebuie echivalat cu comanda însă toți comandanții trebuie să fie lideri. Orice comandant și șef din Forțele Aeriene trebuie să fie un lider pentru a-și influența subordonații în îndeplinirea misiunilor/sarcinilor. Marea majoritate a liderilor din Forțele Aeriene nu sunt comandanți. Aceștia sunt investiți cu funcții de conducere și trebuie să-și exprime leadershipul la nivelul subordonaților în timp ce își „urmează” liderul de rang superior. Liderii își influențează pozitiv întreaga organizație fără a fi neapărat comandanți. Un lider din Forțele Aeriene nu trebuie să uite importanța personalului din subordine în îndeplinirea sarcinilor/misiunilor.

Trăsăturile leadershipului operațiilor aeriene vine din natura operațiilor aeriene însăși. Cu alte cuvinte, mediul în care operațiile aeriene se execută și caracteristicile puterii aeriene influențează leadershipul operațiilor aeriene într-o mare măsură.

Această abordare operațională a leadershipului puterii aeriene poate însemna că se aplică/este valabil pentru un număr redus de personal din Forțele Aeriene și anume celui care îl va practica.

A fost menționat în mai multe rânduri că dacă se dorește a înțelege perspectivele leadershipului puterii aeriene atunci trebuie înțeleasă condiția umană în mediul aerian și experiența aviatorului. O astfel de abordare este îngustă/limitată. Leadershipul puterii aeriene nu se referă numai la experiența pilotului ci la modul în

care este dezvoltat un leadership corespunzător pentru forțele care operează în mediul aerian, când se utilizează puterea aeriană și se practică acel leadership.

Mediul de luptă al puterii aeriene este, bineînțeles spațiul aerian. Cum omul nu poate zbura, puterea aeriană a fost și este dependentă de tehnologie și platforme. Proiectarea platformelor este esențială pentru exploatarea puterii aeriene iar viteza mare obținută ca urmare a rezistenței reduse la înaintare, este crucială pentru înțelegerea caracteristicilor puterii aeriene.

Înălțimea, viteza și raza de acțiune sunt elemente esențiale care atribuie puterii aeriene avantaje extraordinare și determină capabilități operaționale esențiale.

Forțele Aeriene au posibilitatea de *a opera în zone potențial mari*, în orice moment. Aceasta nu înseamnă că puterea aeriană poate fi proiectată oriunde și oricum, dar are potențialul de a acoperi zone mari, lucru care creează atât distanțe fizice cât și mentale, care la rândul lor creează condiții specifice.

Distanța dintre lider și subordonat este evidentă în Forțele Aeriene. Dacă privim strict în domeniul aviației, vom vedea că la capătul extrem este o aeronavă sau aeronave de luptă cu unul sau mai mulți piloți, care zboară individual sau în formație, iar această formație este condusă de unul din cei aflați în zbor. În plus, formația poate fi condusă de un comandant care se poate afla într-o altă aeronavă de luptă, sau de comandă-control și/sau de un organ de dirijare de la sol sau din aer. Indiferent care din aceste aranjamente de comandă sunt utilizate pentru o anumită misiune, liderul și subordonatul nu vor avea în nici o circumstanță șansa unui contact față în față. Aceasta înseamnă că leadershipul puterii aeriene este extrem de dependent de tehnologie. Comunicațiile sunt în mod normal efectuate prin voce cu ajutorul stațiilor radio sau digital prin diferite canale de legături de date (text, hărți, alte informații afișate). O primă concluzie este deci că leadershipul operațiilor aeriene este efectuat de oameni care nu își văd camarazii/subordonații și în principal prin mijloace de comunicații voce sau digitale.

Suplimentar, *limbajul utilizat* în NATO este cel cu cuvinte cod, în limba engleză și nu există limitări în ceea ce privește comunicațiile dincolo de acest limbaj operațional. Limbajul operațiilor aeriene economisește timp, chiar dacă are tendințe să fie rigid. Din această perspectivă, leadershipul puterii aeriene este un leadership efectuat prin mesaje într-un format tipic, într-o limbă engleză hibridă, cu ajutorul echipamentului de comunicații și computere. Aceste instrumente ale leadershipului permit, de asemenea, persoanei de la nivelul cel mai înalt să vorbească direct unei anumite entități/persoane aflate la nivelul de execuție. Nu este nimic care să împiedice vreun general de la a conduce el însuși o formație de aeronave de luptă sau o singură unitate de foc de rachete sol-aer. Astfel de leadership poate fi văzut ca unul centralizat (control și execuție centralizate) și de fapt deconectează sau ocolește câteva nivele din structura de comandă. A fost cazul pe timpul războiului din Kosovo din 1999, când nu a fost neobișnuit ca un singur avion aflat într-o misiune importantă să fie condus direct de un general sau un colonel din cadrul Centrului de operații aeriene întrunite, un exemplu clar de deconectare a cel puțin două nivele de comandă.

Cei care conduc operațiile aeriene la nivele diferite se schimbă periodic la posturile de lucru cu alte persoane. Motivul este bineînțeles nevoia operațiilor aeriene de a fi conduse 24 de ore din 24, 7 zile din 7 (24/7). Aceasta înseamnă că persoanele

din cadrul oricărui lanț de comandă, în special la nivelele tactice, nu știu exact cine va conduce misiunea următoare înainte ca ei să îi „întâlnească” prin intermediul comunicațiilor prin voce sau legături de date (link-uri). Un pilot de luptă, în operațiile aeriene multinaționale, de exemplu, va ști în mod normal numai entitatea/organul care va conduce numai misiunea lui următoare și nu cine anume din acea unitate care în mod normal o execută. Într-o ieșire ofensivă pentru sprijinul operațiilor terestre, piloții vor cunoaște arareori controlorul aerian înaintat (FAC – Forward Air Controller), ei trebuind să se încreadă în comenzile acestuia atunci când trebuie să-și lanseze bombe.

Personalul care-și desfășoară activitatea în echipe pe timpul operațiilor aeriene, aeropurtat sau la sol, este posibil ca niciodată să nu se fi întâlnit fizic. Spre exemplu, pe timpul misiunii BALTICA-07 precum și pe timpul misiunilor de Poliție Aeriană cu control executat de aeronava AWACS, au fost testate și alte lanțuri de comandă față de cele normale. Sunt momente în care organul de control, CRC-ul, poate deveni neoperațional. Unități externe cu capacități de comandă-control vor prelua acest rol (CRC de rezervă sau AWACS). Cel mai interesant aspect este cât de bine va merge schimbarea de lider pe parcursul misiunii. Dintr-o dată, pilotul și chiar și controlorul din CRC se poate trezi condus de un controlor de altă naționalitate (american, sau englez, sau german, sau turc, etc.), pe care de fapt nu îl cunoaște și nu l-a întâlnit niciodată. Și, de regulă, lucrurile merg foarte bine.

Motivul principal pentru aceasta este existența procedurilor comune NATO. Acestea nu au fost create numai pentru scopul interoperabilității dar și pentru menținerea tempo-ului operațiilor aeriene. Este ca un efect secundar al procedurilor, pentru că ele permit schimbări rapide în aranjamentele de comandă-control. Încrederea ce trebuie creată între lider și subordonații săi trebuie să fie făcută treptat, pe baza cunoștințelor și a utilizării corecte a limbajului și procedurilor de operare, care în ansamblul lor reprezintă, practic, punctul de referință reciproc.

Aspectul cheie este că leadershipul operațiilor aeriene nu este numai un leadership al personalului ci este un *leadership prin proceduri* iar mediul uman ce înconjoară orice unitate sau pilot, este în continuă schimbare. În operațiile aeriene moderne este posibil să nu știi cu siguranță cine te va conduce/cine va fi liderul tău pentru fiecare zi/misiune.

Distanța dintre atacatorul aerian și țintă se pare că a amplificat dezvoltarea armamentului și munițiilor precise care pot fi lansate de la distanță mai mare față de țintă decât înainte. Nu doresc însă, să abordez din acest unghi această caracteristică. Unele tipuri de operații aeriene au folosit întotdeauna înălțimea ca o măsură centrală de siguranță/protecție și astfel atacatorul nu vedea devastarea și dezastrul creat. Să ne gândim că piloții bombardierelor germane sau aliante din timpul celui de-al doilea război mondial în misiunile lor deasupra Angliei, Germaniei și Japoniei devastau în formații mari orașe întregi.

În operațiile moderne, pilotul sau operatorul arareori mai vizualizează direct ținta ci doar un indicator de ochire sau un semn marcat pe ecranul computerului de bord, reprezentări vizuale care „dezumanizează” ținta. Spre exemplu, pe așa numita „autostradă a morții”, unde forțele coaliției au distrus forțele irakiene ce părăseau

Kuweitul în 1991, țintele se vedeau diferit pe imaginea oferită de sistemele aeronavelor E-8 JSTARS (imagine electronică) decât arătau ele în realitate pe sol.

Această „dezumanizare” este într-un fel modificată de utilizarea crescută a armelor și senzorilor optici și infraroșu, prin care, în unele cazuri, operatorul își poate vedea ținta. Dar un operator aerian vede în principal țintele cu ajutorul tehnologiei. Forțele Aeriene atacă rare ori personalul în mod direct. Atacul aerian este folosit în principal pentru a lovi infrastructura și echipamentul, unde personalul se poate afla, dar rare ori vizibil pe ecranul operatorului. În urma atacurilor, Forțele Aeriene produc efecte.

O schimbare esențială față de cel al doilea război mondial este *relația dintre operator și responsabilitatea acțiunilor sale*. În timpul războiului era neobișnuit să fie lovit ceva cu precizie. Episoadele de avarii colaterale nu mai pot fi explicate astăzi aproape deloc prin lipsa preciziei. În operațiile aeriene moderne, dacă nu se lovește ceea ce ai țintit, percepția este că trebuie să fi fost fie o greșeală umană fie erori ale tehnologiei. Responsabilitatea acțiunilor, așadar, a crescut, ca rezultat al unei mai bune precizii.

Un alt aspect al operațiilor aeriene este că limbajul folosit creează o distanțare chiar mai mare față de ceea ce se întâmplă. Aceasta face oamenii aproape invizibili în limbajul care poate fi văzut ca un simptom al „lăsării armelor să vorbească”. Întâlnim din ce în ce mai frecvent exprimări de genul „a fost rutină pentru aeronavele F-16 în Afganistan” sau „nu s-a tras nici asupra aeronavelor”. Ființele umane joacă rar o parte activă în limbajul forțelor aeriene; obiectele și echipamentul sunt în centrul atenției. Spunem sau scriem că „avioanele au lansat bombe ca și cum ar fi fost responsabilitatea aeronavelor” aceasta este o „*obiectificare*” primejdioasă a meseriei noastre. Suplimentar, limbajul dă responsabilitatea și viața umană echipamentului nostru. Cuvintele cheie prezentate mai devreme amplifică acest efect. Limbajul puterii aeriene mărește distanța și contribuie la crearea unei lumi aproape virtuale.

Războiul din Kosovo din 1999 a fost clasificat drept un război virtual, din cauză că războiul pare că din ce în ce mai mult schimbă violența în ceva virtual. Puterea aeriana este în mod special o formă virtuală a războiului, leadershipul puterii aeriene este deci o așa zisă formă virtuală de leadership. Distanța dintre comandant și subordonații săi și distanța psihologică creată de faptul că rareori se văd reciproc, creează o distanță imaginară chiar mai mare decât distanța reală. Cineva ar putea întreba cum poate funcționa un astfel de leadership, având atât de multe autorități în domeniul comenzii militare explicând că cineva trebuie să fie prezent în persoană pentru a exersa autoritatea necesară în scopul trimiterii oamenilor la luptă. Lipsa prezenței comandantului nu este specifică operațiilor aeriene; aceasta este mai mult o expresie a largii schimbări în natura comenzii militare, de la leadershipul „în persoană” până la centrele de comandă de astăzi, care pot fi poziționate într-o altă parte a lumii.

În operațiile aeriene *sunt puțini cei care sunt implicați direct în acțiuni de luptă*. Royal Air Force (RAF) a publicat un document despre leadership în timpul celui de-al doilea război mondial, care spunea că : „ în război, numai o proporție foarte mică din forțe luptă cu adevărat la un moment dat.” Ceea ce este specific operațiilor aeriene este ca totuși un procent foarte mic de participanți sunt angajați în

luptă restul își folosesc armele numai dacă inamicul acționează împotriva lor. Documentul RAF menționează de asemeni că acest aspect al operațiilor aeriene este una din cele mai mari provocări ale unui comandant de forțe aeriene.

Unul din detașamentele de F-16 participante la războiul din Kosovo din 1999, a cuprins în jur de 180 de persoane dislocate în Italia pentru a opera patru aeronave în timp ce numai două erau de regulă în zbor în zona de luptă. Astfel numai două persoane din 180 își asumau riscul la un moment dat ca parte a planului NATO, ceilalți trebuiau să lupte numai dacă sârbii îi atacau, ceea ce era foarte puțin probabil.

Flexibilitatea puterii aeriene este văzută în principal prin multiplele sale domenii de utilizare. Ea este creată de raza și viteza sa de acțiune. Puterea aeriană este aproape sinonimă cu mare viteză. Viteza unei platforme creează o concentrare pe *decizii rapide*. Această cerere de decizii rapide este cel mai bine arătată în operațiile aeriene defensive. Personalul care operează mijloacele pentru apărarea aeriană, adesea alege timpul când trebuie să apere spațiul de intruziuni ostile. Timpul pentru o apărare activă este decis de inamic și nu de apărător. Atacatorul este acela care alege timpul (și locul) și pentru acest motiv el este în măsură să-și planifice acțiunile mai în detaliu decât apărătorul. În operațiile aeriene defensive există o cerere pentru leadership secundă de secundă.

Nevoia de decizii rapide în operații aeriene nu a fost atât de acută pentru Forțele Aeriene Aliate în ultimii ani. Din cauza superiorității tehnologice și numerice, în special USAF, față de orice inamic de la sfârșitul Războiului Rece, cererea de decizii rapide în operații aeriene defensive a fost într-un fel redusă. Și cererea de decizii rapide în operații aeriene defensive a fost într-un fel redusă. În timpul războiului din Kosovo și al războaielor din Afganistan și Iraq, Forțele Aeriene Aliate au fost atât de bine echipate încât au putut stabili cu ușurință superioritatea aeriană, cel puțin la înălțimi mari. Aeronavele au operat apoi relativ nederanjate.

De când puterea aeriană este folosită asupra țintelor fixe, această superioritate în aer înseamnă că o mulțime de misiuni pot fi planificate până la cel mai mic detaliu și executate așa cum a fost planificat. În același timp, însă, atenția acordată Time-Sensitive sau Dynamic Targeting arată o altă direcție. Unicul scop al acestei proceduri este de a scurta timpul petrecut între detectarea țintei și atac. Deciziile rapide sunt într-un mediu dinamic, sunt deci o caracteristică a leadershipului în operațiile aeriene, chiar dacă unele sunt atent planificate și executate în concordanță.

Cele două lanțuri de comandă ale operațiilor aeriene. Personalul care are responsabilități la nivelul tactic al lanțului de comandă a operațiilor aeriene, este în cea mai mare parte responsabil numai de pregătirea unităților („combat-ready”) și plasarea lor într-o poziție propice din care să poată lupta. Comandantul operațional de la acest eșalon este rar acela care își conduce unitate în luptă. Când aeronava sau sistemul de apărare pe care-l comandă zi de zi sunt implicate în operații aeriene, ele nu sunt sub comanda sa. Ele sunt conduse prin intermediul unui al doilea lanț de comandă denumit ca și comanda operațională și este reprezentată în mod uzual de funcțiile de comandă-control detaliate, exercitate minut de minut. Când sistemele puterii aeriene funcționează/operează, ele sunt comandate prin acest lanț operațional. În Forțele Aeriene Române, aceasta este executată ca și în toate țările NATO, prin intermediul Centrului de Comandă și Raportare (CRC), care este la rândul lui

subordonat unui CAOC NATO (Centru Multinațional de Operații Aeriene) când sunt derulate operații aeriene NATO și Centrului de Operații Aeriene în operațiile aeriene naționale.

Astfel, comandantul unității nu este parte a lanțului de comandă atunci când unitatea sa operează. Unitatea operațională/aeronava nu este condusă de comandantul/comandanții săi normali în cele mai critice părți ale misiunii sale. Aeronavele de luptă sunt spre exemplu, conduse de la un CRC sau un AWACS. La fel se întâmplă și cu sistemele GBAD. Lanțul de comandă al operațiilor aeriene, creează un anumit grad de flexibilitate mentală în cadrul Forțelor Aeriene, care este mai mare decât în celelalte organizații militare.

Puterea aeriană este puterea proiectată prin *tehnologie*. Operațiile aeriene nu sunt posibile fără tehnologie și nici nu se poate zbura din același motiv. Dependența tehnologică determină într-un mod cert crearea unui aparat logistic larg și specializat. Nivelul tehnologic creează o mare nevoie de specialiști în ceea ce privește achiziționarea, utilizarea și mentenanța tehnicii noi. Faptul interesant în acest fel este că leadershipul puterii aeriene, chiar la un nivel relativ mic în organizație, este leadershipul specialiștilor.

* * *

Importanța deosebită pe care o are puterea aeriană în ansamblul puterii militare și, implicit, în deznodământul conflictelor armate, determină abordarea complexă a acesteia.

Termenul „leadership al puterii aeriene” este o descriere necesară pentru abordarea distinctă și unică a comenzii operațiilor aeriene, determinată de caracteristicile deosebite ale mediului de securitate actual precum și al mediului - aerian- în care acestea se desfășoară.

Bibliografie:

- [1]. MAIOR, G. C., **Noul aliat - regândirea politicii de apărare a României la începutul secolului XXI**, RAO International Publishing Company, București, 2009.
- [2]. STRÎMBEANU, V., **Puterea aeriană în paradigma securității naționale și globale**, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2006.
- [3]. **Doctrina pentru operații a Forțelor Aeriene**, București, 2005.
- [4]. MAAO, O.J., articol „*In search of Air Power Leadership*”, Air Power Review, 2008.

TIPURI DE CONFLICTE CE SE VOR MANIFESTA ÎN NOUL MEDIU DE SECURITATE

Gheorghe BADEA*

The last decade has seen an increasing concern with the causes and drivers of violent conflict. Whilst these vary and change over both time and space, there has been increasing recognition that conflict and security are intrinsically linked to the development processes. This has led to the development of new approaches to stabilizing violent contexts, building peace and protecting civilians.

Governments, UN agencies and NGOs are seeking to align traditionally distinct policy spheres to more effectively support transitions from war to peace. Yet, in practice, there is a recognition that engagement in conflict-affected states is not working as well as it should and more needs to be done. There are also ongoing debates on the relationship between security and development, and the ability and role of external actors in stabilizing these contexts and supporting post-conflict transitions.

Motto: „Când veți auzi despre războaie și vești de războaie, să nu vă înspăimântați, căci lucrurile acestea trebuie să se întâmple. Dar încă nu va fi sfârșitul.

Un neam se va scula împotriva altui neam și o împărăție împotriva altei împărății... Aceste lucruri vor fi începutul durerilor.” (Marcu 13,7.8)

Pe unul și același Pământ, aparținând, se pare, uneia și aceleiași specii, trăiesc peste 6,5 miliarde de oameni, structurați într-o multitudine de etnii, națiuni, clase și păături sociale, state naționale, vorbind de circa 2.300 de limbi și dialecte, având o mare diversitate de culturi, credințe obiceiuri și mentalități. Acești oameni „trăiesc în același timp fizic, dar nu și în același timp istoric.”¹

În lume „se strigă neîntrerupt ajutor”², iar din punctul de vedere al condițiilor umane de viață, al gradului de civilizație și de succes, al nevoii de securitate omenirea este profund stratificată într-o formă piramidală.

Izvorul nenorocirilor umane constă, poate, tocmai în faptul că de prea multe ori răspunsurile la marele probleme ale societății sunt căutate pe rafturile bibliotecilor și mai puțin în viața reală. S-au scris sute de cărți, studii și articole despre subiectul supus analizei-prevenirea conflictelor și gestionarea crizelor de securitate - dar câte conflicte au fost prevenite? Este un răspuns greu de formulat având în vedere faptul că în lume, la ora actuală, sunt peste 50 de conflicte sau focare de conflict.

* Colonel, Direcția operațiilor/Statul Major General, doctorand al Universității Naționale de Apărare “Carol I”

¹ Petru Pânzaru, *Condiția umană în perspectiva vieții cotidiene*, Editura Albatros, București, 1981, p.35.

² Augustin Buzura, *Vocile nopții*, Editura Paralela 45, București, p. 350.

Până în acest moment se gestionează vreo criză? Care este interesul gestionării crizei și care este interesul provocării crizei și eliberării ei pe drumul către conflict. Sunt acestea, oare, întrebări retorice sau observații ale condiției umane? Este posibil, deoarece „la început a fost întrebarea și a rămas curiozitatea, setea de a ști”³ nevoia de a clarifica: încotro? spre unde? , iar într-o eră în care se adoptă atâtea măsuri, adesea se poate spune că oamenilor le lipsește măsura.

Având ca punct de plecare considerațiile anterioare, propunem o radiografie a mediului de securitate cu evoluțiile sale mai mult sau mai puțin predictibile, care să ne conducă către acțiuni, măsuri, adevăruri evidente și o finalitate dorită - contribuția la ameliorarea condiției umane.

Pornind de la fapte „să ne ridicăm din ce în ce mai sus în domeniul teoriei ca să înnodăm acolo împletituri de idei; pornind de la vederi teoretice, să pătrundem din ce în ce mai profund în amănuntele faptelor ca să dăm seamă de toate singularitățile lor: acestea sunt cele două demersuri complementare ale oricărei științe”⁴.

Analizând situația internațională putem observa cu destulă ușurință că dificultatea constă nu atât în faptul că, uneori, oamenii nu înțeleg sau nu respectă legile care guvernează societatea, ci în faptul că, de regulă, nu se înțeleg între ei din pricina intereselor, aspirațiilor și ideologiilor diferite. Hotărârile oamenilor de decizie, ca și relațiile interpersonale dintre aceștia, precum și concepțiile și atitudinile lor, stările de spirit, temperamentele, dialogul și comunicarea au influențe asupra vieții miliardelor de locuitori ai Planetei.

De aceea, propun analiză a evoluției mediului de securitate global, având ca bază de plecare rezultatele unor dezbateri și seminarii organizate de diferite organizații cu vocație în domeniul securității, pentru a stabili de unde plecăm și către ce ne îndreptăm, pe termen scurt și mediu. Pe baza rezultatelor să identificăm, astfel, tipurile de conflicte și crize de securitate ce se pot manifesta în societate globalizată și ne pot influența cotidianul, pentru a putea identifica instrumentele optime de prevenire și a determina cele mai eficiente măsuri de gestionare.

1. Drumul de la criză la conflict sau „sfârșitul vorbelor, începutul faptelor”

Peste această frământare privind găsirea căii de prosperitate și securitate, în care interesul constituie obiectivul central, „rămâne totuși adevărul că fiecare sfârșit de istorie conține în chip necesar un nou început; acest început este promisiunea, unicul mesaj pe care îl poate vreodată genera sfârșitul. Începutul, întrucât devine un eveniment istoric, este suprema capacitate a omului.”⁵

De ce acest subtitlu? Deoarece pornind de la sursele instabilității, doresc, ca împerună, să descifrăm acele mecanisme interioare care conduc la forma violentă a crizei, conflictul cu speranța unui nou început în relațiile internaționale. Nici pacea, nici războiul „nu există în forme extreme. Pacea perfectă este un vis utopic...”⁶.

³ Petru Pânzaru, *op.cit.* p. 36.

⁴ Botezatu, Petre, **Semiotică și negație. Orientare critică în logica modernă**, Editura Junimea, Iași, 1973 pp. 243-244.

⁵ George Orwell, **O mie nouă sute optzeci și patru**, București, Editura Polirom, 2002, p 13.

⁶ ***, JWPO-01, **British Defence Doctrine** (2nd edition), pp.6-1.

Analizând frământările și configurația securității globale putem observa faptul că „regiuni întregi sunt afectate de stări de tensiune, instabilitate și conflict, de sărăcie și frustrare care generează sau favorizează proliferarea noilor riscuri și amenințări. Dintre acestea, unele pot avea un impact major și asupra securității României.”⁷

Relațiile interumane, prin natura lor, au o caracteristică conflictuală și, dacă, ne gândim la faptul că relațiile la nivel de macrosistem reprezintă o sumă de microsisteme și la faptul că sistemele sunt conduse de oameni cu comportamente, temperamente, profile psihologice și capacități de înțelegere diferite, putem conștientiza mult mai bine de ce trăim într-o lume conflictuală, pentru că „... nu există în natură două ființe cu adevărat identice, fapt care îi asigură acesteia varietatea.”⁸. Potrivit lui Leibniz, „această lume este cea mai bună dintre lumile posibile”, deoarece conform rațiunii suficiente putem explica „de ce există ceva mai degrabă decât nimic și de ce așa și nu altfel.”⁹ Conflictele sunt inerente tuturor societăților. Diferențele de interese și opinii între grupuri sunt naturale, firești, dar modul cum se manifestă și sunt gestionate determină măsura în care conflictul se manifestă în mod non-violent sau devine violent. Când nu se manifestă violent, conflictul poate fi și sursă imensă de creativitate și progres.

Pentru a continua raționamentul și a explica de ce totuși discutăm foarte mult de securitate, prevenire și gestionare, dar zilnic trăim în mijlocul insecurității, crizei și conflictului, care se găsesc în topul jurnalelor de știri, trebuie să acceptăm faptul că, totuși „suntem o societate care și-a pierdut consensul ...o societate care nu poate cădea de acord asupra normelor de conduită, limbă și obiceiuri, asupra a ceea ce este demn de a fi văzut și auzit.”¹⁰

2. Tipuri de conflicte ce se vor manifesta în noul mediu de securitate

Potrivit Strategiei de Securitate Națională a României, adoptată de Consiliul Suprem de Apărare a Țării în aprilie 2006, la nivel global, lumea continuă să rămână puternic conflictuală¹¹. Motoarele conflictelor operează atât în domeniul accesului la resurse, la mecanismele de distribuție a acestora și la piețe, cât și în cel al diferențelor identitare de natură etnică, religioasă, culturală sau ideologică. Probabilitatea unui conflict militar de mare amploare este redusă, în timp ce conflictele regionale și cele interne pot fi mai frecvente, iar efectul lor, direct sau cumulat, tot mai greu de controlat.

Mediul de securitate internațional se află într-o rapidă schimbare. Unele schimbări sunt lineare și previzibile, fie că decurg din evoluția obiectivă a mediului de securitate, fie că reprezintă rezultatul unor strategii și programe. Altele au caracter surprinzător, seismic sau de discontinuitate strategică și sunt însoțite de o doză de incertitudine semnificativă ca natură, amploare și durată.

Proliferarea noilor riscuri și amenințări amplifică aspectele de insecuritate ale mediului global, astfel că, în perspectiva următorilor 10-15 ani, ordinea globală va

⁷ *** **Strategia de Securitate Națională a României, București, 2007, p.11.**

⁸ ***- **Filosofia de la A la Z, București Editura All 2000, p. 289.**

⁹ Ibidem, p. 289.

¹⁰ Alvin Toffler, **Șocul viitorului**, București, Editura politică, 1973, p. 188.

¹¹ *** **Strategia de Securitate Națională a României, București, 2007, p.15.**

arăta sensibil diferit, în condițiile în care dinamica relațiilor internaționale favorizează eforturile ce vizează construcția unui nou echilibru internațional, capabil să asigure expansiunea și consolidarea libertății și democrației.

Mediul de securitate este caracterizat, în principal, de următoarele tendințe majore: accelerarea proceselor de globalizare și de integrare regională, concomitent cu persistența unor acțiuni având ca finalitate fragmentarea statală; convergența rezonabilă a eforturilor consacrate structurării unei noi arhitecturi de securitate, stabile și predictibile, însoțită de accentuarea tendințelor anarhice în unele regiuni; revigorarea eforturilor statelor vizând prezervarea influenței lor în dinamica relațiilor internaționale, în paralel cu multiplicarea formelor și creșterea ponderii intervenției actorilor nestatali în evoluția acestor relații.

În această lume complexă, dinamică și conflictuală, confruntarea principală se poartă între valori fundamental diferite, între democrație și totalitarism, și este determinată de agresiunea majoră a terorismului internațional de sorginte extremist-religioasă, structurat în rețele transfrontaliere, împotriva statelor democratice și a forțelor politice raționale din statele angajate în procesul democratizării. Tendințele majore ce guvernează evoluțiile globale în epoca postbipolară generează noi riscuri și provocări la adresa valorilor și intereselor naționale, creează îngrijorări justificate, dar oferă și noi oportunități.

Pe temeiul unei astfel de analiză, și al integrării concluziilor desprinse din diferite alte studii și lucrări, apreciez că, pe termen scurt și mediu, lumea se va confrunta cu conflicte interne (intra-state), cu terorismul transnațional și cu conflicte interstatale.

Multe **conflicte interne** vor continua să vicieze mediul de securitate datorită dificultăților de încheierea a acestora și de aplicare a dreptului internațional. Frecvența lor va spori migrația internă, fluxul de refugiați, urgențele umanitare și vor contribui la destabilizarea regională. Acestea pot degenera în conflicte inter-statale, astfel că statele vecine vor exploata oportunitățile de a câștiga sau limita posibilitățile distrugerii propriilor interese.

Ineficiența statelor va duce la sporirea conflictelor interne și amenințarea stabilității și securității internaționale. Originile acestui tip de conflicte pot fi identificate în represiunea statală, diferențele religioase și etnice, creșterea presiunilor imigraționiste și/sau protestelor indigenilor. Acestea se vor produce mai frecvent în Africa Sub-Sahariană, Caucaz, Asia Centrală, sudul și sud-estul Asiei și America Centrală.

Conflictul intern este cea mai letală formă de violență care a erupt în urma Războiului Rece și a produs mai multe victime în rândul civililor decât războaiele terorist și inter-statal la un loc. Rata estimată a pierderilor civil - militare în acest timp de conflicte este de aproximativ 9:1, majoritatea fiind femei, copii și săraci. Conflictele interne au cauzat moartea a unui număr estimat la 4 milioane de oameni în peste 30 de țări începând cu anul 1989 și amenință în continuare mult mai multe vieți. Nici o regiune nu a scăpat de rivalitățile intergrupuri. Conflictele interne violente s-au manifestat sau se manifestă în fosta Uniune Sovietică, în sudul Balcanilor, Africa, Asia, America de Sud și zona Pacificului. Chiar și vecinii SUA se confruntă cu mișcări separatiste de la cererea Quebec-ului pentru autonomie, până la

insurecția armată în provincia Chiapas din Mexic. Care dintre acestea este posibil să se transforme în mișcări violente extreme și care dintre ele pot fi soluționate pe cale pașnică este o întrebare care pune la încercare factorii de decizie din lumea întreaga. Cu toată reținerea unei implicări serioase, atât comunitatea internațională cât și S.U.A. nu pot rămâne indiferente în fața conflictelor.

Astfel, ONU și câteva organizații regionale vor continua să exercite gestionarea conflictelor interne deoarece statele puternice vor dori să minimizeze implicarea directă, în special prin sprijinirea uneia din părți (îndeosebi prin asigurarea armamentului necesar). Este posibil ca, atunci când SUA, UE sau o organizație regională sau societatea civilă vor solicita intervenția militară pentru prevenirea și rezolvarea conflictului, să li se opună unele state precum China, India și Rusia deoarece vor vedea intervenția ca un precedent periculos la adresa propriei lor securități.

Statele cu o guvernare inefficientă, cu tensiuni etnice, culturale sau religioase, cu o economie slab dezvoltată și frontiere permeabile vor constitui baze de dezvoltare a **terorismului transnațional**. În câteva state, grupurile interne vor fi provocări pentru guverne și legăturile transnaționale. În același timp, terorismul politic sponsorizat de statele înscrise pe „axa răului” va continua să se manifeste. Numărul statelor sponsor ale acestui tip de terorism va scădea sau se va reduce ca rezultat al schimbării regimurilor politice, restabilirii relațiilor cu vecinii sau al ajungerii la concluzia că terorismul va deveni contraproductiv. Tacticile teroriste vor deveni mai sofisticate și cu impact de masă. Ne putem aștepta ca tendințele în creșterea letalității, în atacurile teroriste, să continue.

În viitor, sistemul internațional va trebui să-și adapteze schimbările la relațiile de putere în regiuni-cheie. Chiar dacă **conflictele interstatale** vor fi puțin probabile, totuși, unele conflicte înghețate, multe aflându-se la granița dintre state, dar și la confluența unor sfere de influență pot fi activate. Crearea unui pol de putere format din China, Rusia și India poate fi o acțiune care să conducă la realizarea unui nou echilibru pe plan mondial.

Pornind de la analiza mediului de securitate, actual și predictibil, precum de la sursele de insecuritate care persistă în lume putem crea patru scenarii, probabile:

Scenariul nr. 1: Globalizarea cuprinzătoare

Dezvoltarea unui cerc cuprinzând tehnologia, creșterea economică, factorii demografici și guvernarea eficientă face posibilă aplicarea beneficiilor globalizării majorității populației. Acest fapt va avea influență atât asupra mediului și sănătății populației, cât și în lupta cu câteva probleme mondiale. Creșterea economică globală robustă, beneficiind de un puternic consens politic bazat pe un liberalism economic, va împărți bogăția în mare măsură și va reduce câteva probleme democratice și sociale.

Guvernarea eficientă, atât la nivel național cât și internațional, va contribui la intensificarea cooperării pe câteva obiective principale printr-o varietate de aranjamente internaționale. Conflictul va fi minimal atât intra cât și interstatal, ca urmare a beneficiilor globalizării. Totuși o minoritate a populației, în special în Africa sub Sahariană, Orientul Mijlociu și Asia, centrală și de sud, nu va beneficia, probabil, de schimbările pozitive din cauza persistenței conflictelor interne.

Scenariul nr. 2: Globalizarea periculoasă

Elitele globalizării vor prospera, dar majoritatea populației va fi exclusă de la beneficiile acestui fenomen. Creșterea populației, sărăcia și epuizarea resurselor vor fi poveri grele pentru țările dezvoltate, iar migrația va deveni o sursă majoră de tensiuni interne. Tehnologiile nu vor ajuta rezolvarea problemelor țărilor subdezvoltate, dar vor fi exploatate de legăturile ilicite și vor contribui la exporturile de armament. Economia mondială se va scinda în trei categorii: dezvoltarea continuă în țările motor; creșterea lentă sau declinul moderat al capitalului în multe țări dezvoltate, ca rezultat al creșterii decalajelor dintre bogați și sărac și proliferarea dramatică a economiilor ilicite. Guvernele și liderii politici vor fi slabi la ambele nivele-național și internațional. Conflictele interne vor crește ca urmare a frustrărilor, inechității și tensiunilor interne.

Scenariul nr.3: Competiția regională

Accentuarea identităților regionale va conduce la creșterea rezistenței politice locale față de interferențele externe, cu preponderență în Europa, Orientul Mijlociu și estul Asiei.. SUA va conduce procesul globalizării, dar fiecare regiune va fi mai preocupată de prioritățile sale politice și economice. În același timp, crește riscul protecționist, astfel că multe din tehnologiile moderne, revoluționare nu vor mai fi exportate, fapt ce va duce la accentuarea diferențelor regionale. Integrarea economică regională, în special în producție și finanțe, se va amplifica, rezultând un nivel înalt al creșterii economice și al competiției regionale. Țările din afara acestor regiuni, precum cele din Africa Sub-Sahariană, Asia centrală și de sud, multe chiar și din ceea ce se cheamă metaforic "Marele Orient Mijlociu" vor fi lipsite de resurse și sprijin politic. Din punct de vedere militar se poate spune că, deși unul sau mai multe conflicte militare majore în interiorul acestor regiuni nu sunt excluse, cel mai probabil ne putem aștepta la o amplificare a conflictele violente interne, cu tendința generării de haos și anarhie.

Scenariul nr.4: Post Război Rece

Tensiunile politice dintre SUA și Europa vor crește, relațiile transatlantice se vor deteriora, SUA își vor retrage trupele de pe bătrânul continent, în timp ce Uniunea Europeană se va retrage în propriile granițe, concomitent cu alocarea unor resurse semnificative pentru stabilitatea vecinătății apropiate, prin angajarea mai activă a instituțiilor comunitare.

În același timp, crizele din cadrul guvernelor naționale din America Latină (Venezuela, Columbia, Mexic și Panama) vor obliga SUA să se concentreze în regiune. Criza din Indonezia și riscurile dezintegrării ar putea să determine China să destine forțe pentru menținerea păcii în această țară. Normalizarea relațiilor coreene și posibila unificare de facto a celor două țări din peninsula ar putea să determine China și Japonia să asigure sprijinul financiar necesar funcționării Coreei unificate, pe când SUA va decide retragerea propriilor forțe din regiune. În același timp, la nivel geostrategic, rivalitățile naționale dintre puterile Asiei vor conduce la creșterea pregătirilor militare, aflate în „adormire” sau la reluarea programelor de înarmare, inclusiv producția de arme de distrugere în masă.

Pe ansamblu, se poate afirma că instituțiile regionale și mondiale se vor dovedi incapabile să gestioneze eficient situațiile conflictuale din periferiile Europei, Eurasiei, Orientului Mijlociu, Asiei și Africii sub-Sahariene, astfel că prioritățile nesincrone, lipsa de voință regională și inabilitatea centrelor de putere globală vor conduce la marginalizarea multor țări, cu implicații majore asupra stării de securitate, stabilității, democrației, protecției drepturilor omului și prosperității.

Cele patru scenarii oricât de plauzibile ar fi, rămân, pentru moment, ficțiuni. Imaginația poate „să se joace cu posibilități – și, pentru a ține seama de variantele pe care le avem, este necesar s-o facă; absența acestei activități este răspunzătoare de multe dintre dificultățile noastre.”¹²

Totuși, în același timp, scenariile ne ajută să ne organizăm ideile astfel încât să nu fim surprinși de realitatea tangențială și să identificăm cele mai eficiente metode și instrumente pentru prevenirea conflictelor.

Bibliografie:

- [1] *** **Strategia de Securitate Națională a României**, București, 2007.
- [2] *** **Studii de securitate**, București, Editura Cavallioti, 2005.
- [3] *** **Politica de securitate națională: concepte, instituții, procese**, Iași, Editura Polirom, 2007.
- [4] *** JWPO-01, *British Defence Doctrine* (2nd edition), fond Direcția operații.
- [5] *** International Crisis Group, *ICG Bosnia Report No. 17: Aid and Accountability: Dayton Implementation*, November 1996, accesat în februarie 2007.
- [6] *** **Globalization of civil-military relations: democratization, reform and security/ Globalizarea relațiilor dintre societatea civilă și armată: democratizare, reformă și securitate**, București, Editura Enciclopedică Publishing House, 2002.
- [7] *** International Crisis Group, *EUFOR-IA: Changing Bosnia's Security Arrangement*, June 2004, accesat în februarie 2007.
- [8] ***- *Filosofia de la A la Z*, București Editura All 2000.
- [9] BOTEZATU, Petre, **Semiotică și negație. Orientare critică în logica modernă**, Editura Junimea, Iași, 1973.
- [10] BUZURA, Augustin **Vocile nopții**, Editura Paralela 45, București.
- [11] ORWELL, George, **O mie nouă sute optzeci și patru**, Editura Polirom, București, 2002.
- [12] PÂNZARU Petru, **Condiția umană în perspectiva vieții cotidiene**, Editura Albatros, București, 1981.
- [13] TOFFLER, Alvin, **Șocul viitorului**, București, Editura Politică, 1973.
- [14] TOFLER, Alvin, **Raport despre eco-spasm**, Editura Antet, București, 1999.
- [15] http://www.crisisgroup.org/library/documents/report_archive.
- [16] <http://www.crisisgroup.org/home>.
- [17] <http://www.EUABC.com>.

¹² Alvin Tofler, Raport despre eco-spasm, București, Editura Antet 1999, p.79.

PROVOCĂRI ACTUALE PENTRU SECURITATEA URBANĂ

Dr. Petre DUȚU*
Cristina BOGZEANU**

Urban environment faces a large variety of security challenges. The most well-known urban challenges are violence, demographic growth, revolts, organized crime, terrorism and illegal migration.

All of them have a significant impact on urban security. The latter may be increased through political, economical, social, educational measures taken not only by central and local public authorities, but also by civil society organizations.

1. Considerații privind mediul urban

Orașul, prin definiție ar trebui să ofere locuitorilor săi condiții de viață și de muncă decente, salubre, acces liber la educație și îngrijirile de sănătate, posibilitatea unei activități utile social și remunerată adecvat, siguranță acasă, pe stradă, în mijloacele de transport și la locul de muncă, libertatea de a se implica, voluntar și responsabil, în viața comunității. Altfel spus, mediul urban ar trebui să fie unul sigur, în care riscurile, pericolele și amenințările de securitate sunt cunoscute și ținute sub control, bineînțeles în limitele normalului.

În realitate, mediul urban este puternic afectat de insecuritate – pe toate planurile- atât datorită unor *factori interni*, cât și *externi*.

Printre *factorii interni* cu rol negativ în materie de securitate urbană se află: diminuarea capacității autorităților locale de a-și îndeplini complet, întotdeauna și ireproșabil mandatul încredințat de alegători; creșterea violenței și sărăciei; condiții sanitare deplorabile; continua creștere demografică a populației urbane; caracteristicile infrastructurale.

Factorii externi, cu rol semnificativ în diminuarea securității urbane se referă la următoarele aspecte: orașele sunt ținta imigranților legali și ilegali, a crimei organizate și ai proliferării armelor ușoare; valoarea anumitor centre urbane ca ținte ale terorismului internațional (vezi New York, Madrid, Londra, Moscova); efectele catastrofelor naturale sunt mai mari în orașe.

Acțiunea ambelor categorii de factori este puternic potențată de faptul că în mediul urban trăiește jumătate din populația lumii. Cu titlu de exemplu, iată primele trei orașe ale lumii cu populația ce mai numeroasă: Tokyo - 31.112.193; New York - 27.859.667 și Seul - 22.446.567¹.

* Cercetător științific gr. II, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de apărare „Carol I”

** Asistent de cercetare științifică, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de apărare „Carol I”

¹ *Les 100 plus grandes villes du monde vues du ciel*, <http://www.geo-trotter.com/cat-grandes-villes.php>

Mediul urban prezintă astăzi numeroase provocări în materie de securitate, îndeosebi în statele în dezvoltare, dar nici orașele din statele industrializate nu sunt la adăpost de riscuri, pericole și amenințări de securitate. Printre aceste provocări se pot menționa: mixajul etnic și social, promiscuitatea, concentrarea amenințărilor sanitare, omniprezența criminalității, terorismul internațional, creșterea demografică alarmantă, migrația legală și ilegală.

2. Violența urbană - de la risc la amenințare de securitate

Violența urbană este o realitate de netăgăduit ce se manifestă prin forme diferite și diverse ca frecvență, intensitate și amplitudine a gradului de pericolozitate pentru populația orașelor și a comunităților respective în întregul lor. Altfel spus, violența urbană „pleacă” de la risc de securitate (stare latentă) și poate ajunge la amenințare de securitate (stare manifestă).

Formele de manifestare, frecvența, amploarea și intensitatea violenței urbane sunt diferite de la oraș la oraș și de la țară la țară. Studiile publicate indică o generalizare a violenței ca mod de reglare a interacțiunilor umane atât într-un cadru strict reglementat oficial, cât și informal. De asemenea, diverși autori au încercat să explice fenomenul violenței urbane, evidențiindu-i cauzele sociale, economice, politice, culturale, religioase sau etnice.

În același timp, se pare că s-a format o adevărată „cultură” a violenței. În acest sens, revoltele ce au izbucnit în Los Angeles și în alte 20 de orașe americane în 1992 confirmă reprezentarea întreținută de media, cinema și literatură. Pentru a nu lua decât un singur exemplu, televiziunea ca cinema dă sindicatului crimei organizate, Mafia, o imagine romantică și dăunătoare. Organizată pe structuri familiale, Mafia apare ca o întreprindere foarte lucrativă, depășind primele 500 de întreprinderi a căror listă apare anual în revista Fortune. Semnele consumului ostentativ al membrilor „familiei” corespunde simbolurilor reușitei în societatea americană².

Există mai multe forme de manifestare a violenței urbane. Astfel, se vorbește despre: *violența juvenilă*; *violența bandelor de cartier*; *revolte*; *violența statală*. Fiecare dintre aceste forme au actori specifici, scopuri diverse urmărite, efecte sociale, economice, politice etc. perverse și finalități diferite atât pentru cei ce „produc” violența, cât și pentru instituțiile statului abilitate prin lege să asigure ordinea și liniștea publică a cetățenilor.

Astăzi, violența, reală sau potențială, legitimă sau nu, este pretutindeni prezentă în lume. Totodată, violența poate fi individuală, colectivă, organizată, impredictibilă, instrumentală, „irațională”, ritualizată³. Aceasta fără a spune nimic despre motivația actorilor care pot face să izbucnească violența din toate sentimentele, din toate interesele și din numeroase ideologii. Un alt autor distinge 4 forme de violență și de reprezentare a acesteia: *violența juvenilă privată de spațiul de reglare*, *violența teritoriilor*, *violența pieței* și *violența furiei*⁴.

² Vezi: Sophie Body-Gendrot, *Les nouvelles formes de la violence urbaine aux Etats-Unis*, <http://www.conflicts.org/document647.html>

³ François Dubet, *A propos de la violence et des jeunes*, (Cultures & Conflicts n.6 /1992 pp. 7-24), <http://www.conflicts.org/document672.html>

⁴ Idem.

Violența juvenilă și violența unor bande de tineri sunt adesea construite ca spectacol de actorii înseși și de media. Reportajele consacrate violenței bandelor care fac uneori obiectul unor anchete sociale sunt construite ca o regizare. Legătura dintre violență și spectacol a apărut și mai evidentă în revolta din Los Angeles din aprilie-mai 1992. A scrie despre violența tinerilor, violența puțin cunoscută și măsurată înseamnă să participi direct la fenomenul însuși și din frica pe care ea o generează, mai moderat fără îndoială decât nu o fac ziarele, dar de o manieră care nu este pe fond diferită.

Dacă se admite că violența este o conduită „naturală”, o agresivitate necesară supraviețuirii și un răspuns „normal” la agresiune, se poate înțelege de ce statele nu se limitează la a o reprimă pentru a supraviețui, ci sunt preocupate să o reglementeze și să o canalizează mai mult decât să o interzică⁵. În acest sens, există o violență acceptată și „normală”, nu doar violența legală a forțelor de ordine, ci, de asemenea, violența „spontană” ce-și află exprimări diverse.

Societățile puternic integrate, se pare, au oferit întotdeauna tinerilor, mai ales băieților, spații de violență tolerată. *Violența tolerată* a tinerilor este simultan explicit condamnată și implicit încurajată de adulți. Se poate imagina că aceste violențe participă mai mult sau mai puțin „conștient” la ritualuri inițiatice. Violența tinerilor și a bandelor de tineri este veche. Ea face parte din acele „noutăți” descoperite de fiecare generație pe parcursul evoluției ei spre maturizare și integrare socială, spre asumarea de responsabilități în cadrul comunității de apartenență.

Se poate imagina că cu cât o societate este integrată într-un mod comunitar, cu atât ea este mai deschisă la violența tolerată, de aceeași manieră în care școlile autoritare erau cele care autorizau cele mai violente acțiuni contestatate.

Dezordinea, provocările și încăierările tinerilor în oraș sunt cu atât mai percepute ca violențe cu cât adulții nu se mai simt capabili să intervină și cu cât tinerii nu-i cunosc deloc, nu le acordă acest drept.

Este posibil ca absența violenței tolerate să nu nască o violență mai mare, dar ea antrenează actorii la o interpretare a violențelor la care iau parte sau sunt spectatori.

Analizele delincvenței și a violenței tinerilor în termeni de criză a socializării sunt atât de banale că este suficient să se reamintească rapid principiile. În cursul adolescenței și al tinereții, actorii se ciocnesc de probleme de identificare și de interiorizare a normelor, de reglare a conduitelor și manifestă o incapacitate sporită de a rezista la dorințe și constrângeri.

Pe lângă *violența „normală”* a tinerilor, acceptată de societate tacit, dacă nu produce efecte indezirabile, există *violența tinerilor constituiți în bande de cartier și/sau bande de răufăcători*. Dacă prima formă de violență poate aduce o oarecare atingere securității individuale, cel de-al doilea tip de violență a tinerilor afectează negativ pe toate persoanele ce-i cad victimă, dar și securitatea comunității urbane, în general. Acest din urmă aspect se poate evidenția prin apariția și manifestarea sentimentului de insecuritate la locuitorii ce trec prin zonele „de influență” ale respectivelor grupuri de tineri. Sentimentul menționat apare ca urmare a fricii pe care

⁵ Idem.

o încearcă persoanele ce cad victime acțiunii acestor bande de cartier când le străbat teritoriul. De regulă, aceste bande au un lider, grade de angajament divers în delincvență, arme adesea și numeroase victime. Anomia și dezorganizarea socială nu eliberează numai pasiunile, ele eliberează, de asemenea, interesele sub forma unui „capitalism sălbatic” și delincvent antrenând o violență instrumentală, interesată și nu mai expresivă.

Slăbiciunea normelor și a controlului social nu diminuează forța aspirațiilor tinerilor din orașe spre modele conformiste de reușită. În ciuda a ceea ce se numește criză, șomaj, marginalizare, tinerii din cartierele sărace trăiesc într-o societate de masă în care modelele de urmat de către clasa mijlocie se impun în majoritate. Or, aceștia se simt excluși în mii de feluri de la un parcurs social normal: prin eșecul școlar, absența locurilor de muncă, rasism, atunci când modelele de consum și de reușită sunt la îndemâna publicității și a televiziunii. În acest context, delincvența juvenilă apare ca o manieră de a reduce tensiunea creată între nivelul de aspirație al tinerilor respectivi și realitatea socială în care trăiesc.

În același timp, mediul urban și grupul de tineri constituie resurse economice prin intermediul unei economii deviate construită pe furt, traficuri diverse - droguri, armament, ființe umane. Furturile și degradările de bunuri sunt trăite tot ca violențe, ca agresiuni asupra locuitorilor orașului.

Astăzi, se vorbește tot mai mult despre violența din școli, căreia îi cad pradă atât elevii, cât și unii profesori. Ea este o expresie a nevoii unor tineri de a-și defini o identitate proprie în raport cu ceilalți colegi, dar diferită de cea prescrisă prin normelor oficiale de conduită în școală și în societate.

Violența este multiplă. Pe lângă formele amintite mai sus, există și o *violență criminală* ale cărei forme principale de exprimare sunt omuciderile și furturile calificate. Acest tip de violență aduce o atingere semnificativă atât securității persoanelor, cât și celei a comunității urbane. Datele statistice menționează că omuciderile în marile orașe sunt de 4 la 8 ori mai numeroase decât în mediul rural⁶. În același timp, această violență criminală, este puternic diferită în conformitate cu grupurile sociale. Ea este, între altele, mult mai prezentă la afro-americani. Aceștia cunosc de 6 ori mai mult riscul de a fi victimă a unui omor criminal decât albi indică sursa citată.

De asemenea, există o *violență statală*, adesea justificată prin lupta dusă de instituțiile statului împotriva crimelor și a drogurilor. Așa se explică creșterea efectivelor forțele de ordine din mai toate statele lumii și adoptarea unei legislații adecvate sancționării crimelor și traficului de droguri. De cele mai multe ori acest tip de violență este întreținut de atitudinea și comportamentul membrilor forțelor de ordine, a instanțelor de judecată față de persoanele ce încalcă norme statale riguros precizate în legi sau alte acte normative. Totodată, excesul de zel al unor membri ai forțelor de ordine în reprimarea unor manifestări violente ale unor grupuri de cetățeni pot conduce la izbucnirea unor revolte. Acestea din urmă sunt un risc major în materie de securitate umană, ce în numite condiții se poate transforma într-o

⁶ Vezi: Pierre Landreville, *Violence individuelle et violence étatique*, http://www.cjf.qc.ca/relations/archives/themes/textes/guerre/guer_land_0011.htm

amenințare concretă, întrucât ele aduc o gravă atingere integrității fizice a celor care întâmplător trec prin zona de conflict și sunt generatoare de mari distrugerii de bunuri materiale ale unor locuitori, dar și ale comunității în întregul său.

Mediul urban este propice manifestării violenței, sub diverse forme, deoarece aici controlul social oficial și informal este diminuat mult față de mediul rural, unde relațiile interumane de cunoaștere sunt puternic dezvoltate. Astăzi, populația orașelor este într-o continuă creștere, de multe ori aceasta din urmă scăpând total sau parțial de sub controlul comunității și societății.

3. Creșterea demografică necontrolată din mediul urban

Mediul urban atrage populația rurală prin condițiile de viață și muncă percepute ca fiind mai bune decât în mediul rural, prin locuri de muncă mai multe și mai bine remunerate, prin accesul relativ mai liber la educație, sănătate și activitatea comunitară. Migrația dinspre rural, migrația internațională și creșterea demografică a populației din urban vor conduce în timp la mărirea numărului de locuitori din orașe.

Potrivit previziunilor, jumătate din populația mondială trăia în zonele urbane în 2007. Populația urbană mondială a atins 2,9 miliarde de locuitori în 2000 și va crește până la 5 miliarde în 2030. În timp ce 30% din populația mondială trăia în zone urbane în 1950, această proporție era de 47% în 2000 și ar trebui să atingă 60% în 2030. Aproape toată creșterea demografică prevăzută între 2000 și 2030 va fi absorbită de zonele urbane din regiuni mai puțin dezvoltate. Pe această perioadă, populația urbană a regiunilor mai puțin dezvoltate ar trebui să crească cu 2 miliarde de persoane, aproape atât cât a fost creșterea populației 2,2 miliarde de persoane⁷.

Aproape întreaga creștere demografică prevăzută la nivel mondial în cursul următorilor 30 de ani (începând din anul 2000) va fi concentrată în zonele urbane. Astfel, pentru prima dată în istoria umanității, populația urbană a fost egală cu cea rurală în 2007⁸.

Anul Locul	2000	2030
Populație mondială	47%	60%
Țări dezvoltate	75 % din populație	84 % din populație
Țări în dezvoltare	40 % din populație	56% din populație

Tabelul nr. 1. Evoluția populației urbane în perioada 2000- 2030

Sursă: Une planète. Ses habitants, http://www.un.org/french/pubs/chronique/2002/numero3/0302p36_urbanisation_mondiale.html

Datele din tabelul nr. 1 dovedesc că, în viitor, este de așteptat să se producă o substanțială creștere a numărului persoanelor ce locuiesc în mediul urban. Pentru securitatea persoanelor și securitatea comunității acest fapt poate reprezenta un risc

⁷ *La future croissance démographique mondiale sera concentrée dans le zone urbaines du monde*, <http://www.un.org/News/fr-press/docs/2002/POP815.doc.htm>, p.1.

⁸ *Une planète. Ses habitants*, http://www.un.org/french/pubs/chronique/2002/numero3/0302p36_urbanisation_mondiale.html, p.1.

major, cu posibilitatea transformării în amenințare, dacă responsabili locali și centrali în materie de securitate nu vor ști să adopte măsuri adecvate. Aici este vorba de măsuri sociale, economice, sanitare, alimentare și de mediu care să răspundă nevoilor locuitorilor dar și să fie în concordanță cu resursele reale ale localității respective.

Perioada Locul	1995-2000	2000-2030
Mondial	2,2 %	1,8%
Regiuni dezvoltate	0,5 %	0,6%
Regiuni mai puțin dezvoltate	3 %	2,4 %

Tabelul nr. 2. Evoluția ratei anuale creșterii populației urbane în perioada 1995-2030

Sursă: Une planète. Ses habitants, http://www.un.org/french/pubs/chronique/2002/numero3/0302p36_urbanisation_mondiale.html

Datele statistice din tabelul nr.2 atrag atenția asupra faptului că regiunile mai puțin dezvoltate ale omenirii vor cunoaște o accelerare a creșterii numărului locuitorilor din mediul urban. Aceasta va solicita eforturi stăruitoare din partea edililor pentru a asigura apa, hrana, locuințele și locurile de muncă necesare și suficiente pentru toți locuitorii orașelor. În prezent, dar și în viitor, regiunile mai puțin dezvoltate se vor confrunta cu grave probleme în privința asigurării condițiilor de viață și de muncă decente întregii populații, nu numai celei din mediul urban. Decalajul existent, acum, între țările bogate și cele sărace se va menține și în viitor. La fel, și aspectele ce definesc securitatea personală și comunitară, națională și internațională.

Anul Orașe	2000		2015	
Având o populație de peste 10 milioane de locuitori	3,7% din populația mondială		4,7% din populația mondială	
Având o populație sub 500.000 de locuitori	24,8 % din populația mondială		27,1 % din populația mondială	
	41,8 % din populație statelor dezvoltate	20,7 % din populație statelor în dezvoltare	43 % din populație statelor dezvoltate	23,8% din populație statelor în dezvoltare

Tabel nr.3. Evoluția populației urbane în perioada 2000-2015

Sursă:: Une planète. Ses habitants, http://www.un.org/french/pubs/chronique/2002/numero3/0302p36_urbanisation_mondiale.html

Este necesară stabilizarea creșterii demografice în lume (vezi tabelele nr.3 și 4) în vedere garantării, în special în țările sărace, a posibilității oricărei persoane de a-și ameliora nivelul de viață. În prezent, creșterea demografică este mai rapidă decât dezvoltarea economică într-un număr mare de țări.

Creștere demografică	Anul	
	2000	2030
Tip de stat		
State dezvoltate	75% din populația lor totală	84% din populația lor totală
State în dezvoltare	40% din populația totală	56% din populația totală

Tabel nr. 4, Creșterea demografică în mediul urban între anii 2000-2030

Sursă: La future croissance démographique mondiale sera concentrée dans le zone urbaines du monde, <http://www.un.org/News/fr-press/docs/2002/POP815.doc.htm>.

Concluzii

Violența urbană, în sine, reprezintă un risc de securitate, dar în anumite condiții se transformă rapid într-o amenințare de securitate pentru locuitorii orașelor. Ea îmbracă forme diferite de manifestare de la violența juvenilă la revolta urbană. Consecințele sale pot fi semnificativ negative pentru comunitatea urbană, accentuând insecuritatea locuitorilor acesteia prin afectarea negativă a climatului psihosocial, a coeziunii sociale, a relațiilor interumane și interpersonale, a opiniei colective și publice.

Violența urbană poate și trebuie prevenită prin măsuri adecvate, adoptate de instituțiile statului și puse în practică de către acestea cu implicarea activă a organizațiilor societății civile. Este vorba atât de măsuri educative, cât și de atragerea populației orașelor, îndeosebi a tinerilor, la gestionarea afacerilor comunității respective. Protejarea persoanelor marginalizate și/sau defavorizate prin intermediul unor acțiuni coerente și concertate de intervenție socială opinăm că ar reduce semnificativ riscul de securitate generat de violența urbană.

De asemenea, asigurarea securității urbane impune instituțiilor statului să adopte măsuri preventive și adecvate în direcția creșterii demografice a populației urbane. O populație mai numeroasă decât poate „suporta” urbea respectivă din punct de vedere al protejării mediului înconjurător, al asigurării locurilor de muncă și locuințelor pentru toți solicitanții îndreptățiți, al transportului în comun, al educației primare și nu numai, al garantării unor condiții de viață decente și de sănătate pentru toți cetățenii poate constitui un risc major în materie de securitate urbană.

Bibliografie:

- [1] BODY-GENDROT Sophie, *Les nouvelles formes de la violence urbaine aux Etats-Unis*, <http://www.conflits.org/document647.html>
- [2] DUBET François, *A propos de la violence et des jeunes*, (Cultures & Conflits n.6 /1992 pp. 7-24), <http://www.conflits.org/document672.html>
- [3] LANDREVILLE Pierre, *Violence individuelle et violence étatique*, [http://www.cjf.qc.ca/relations/archives/themes/textes/guerre/guer_land_0011.htm](http://www.cjf.qc.ca/rerelations/archives/themes/textes/guerre/guer_land_0011.htm)
- [4] *La future croissance démographique mondiale sera concentrée dans le zone urbaines du monde*, <http://www.un.org/News/fr-press/docs/2002/POP815.doc.htm>,
- [5] *Les 100 plus grandes villes du monde vues du ciel*, <http://www.geo-trotter.com/cat-grandes-villes.php>
- [6] *Une planète. Ses habitants*, http://www.un.org/french/pubs/chronique/2002/numero3/0302p36_urbanisation_mondiale.html

COOPERAREA ECONOMICĂ – VECTOR AL SECURITĂȚII ȘI BUNĂSTĂRII

Dr. Constantin NĂSTASE*

Into a globalised world, the economic forms of cooperation multiply the international economic organizations evolve unpredictably, therefore some become stronger and other weaken and all of them try to adapt to the concrete conditions of the international emerging environment.

The essence of the newly concept “strategic economic partnership” is represented by the fulfillment of a security environment allowing a good vicinity and an harmonized economic and social development.

Dimensiunea economică a securității a ocupat deja un loc central între celelalte. Astăzi, s-a împământenit ideea că, dacă ai suficienți bani și mijloace economice, în pofida vulnerabilităților numeroase pe care le generează bogăția, poți să ai și securitatea necesară. Cu alte cuvinte, pe de o parte, vulnerabilitățile sunt direct proporționale cu valoarea și impactul social al bogăției iar, pe de altă parte, securitatea este direct proporțională cu puterea economică și financiară iar insecuritatea este direct proporțională cu sărăcia, cu neputința, cu dificultățile vieții.

În general, puterea economică generează securitate, iar sărăcia produce nesiguranță, neliniște și insecuritate. Dar securitatea nu înseamnă doar sistem de protecție împotriva răufăcătorilor, iar insecuritatea nu se reduce la lipsa unui astfel de sistem de protecție.

Securitatea economică, în esența sa, vizează asigurarea condițiilor pentru menținerea activității economice în parametri normali și contracararea a numeroase tipuri de atacuri dintre care cele mai importante sunt: fraudele financiare; dependențe strategice; ciber-criminalitate; spionaj industrial; corupție; economie subterana.

Securitatea economică ar trebui înțeleasă ca fiind: un factor esențial al securității naționale și anume acela care asigură resursele și echilibrul dinamic al celorlalte componente ale acestui sistem (securitatea națională); una dintre dimensiunile securității naționale, regionale și planetare¹, deziderat al fiecărui individ, comunitate umană, stat național etc.; obiectiv prioritar al guvernelor, al organizațiilor regionale și internaționale care au ca menire asigurarea și garantarea securității umane globale; stare a economiei naționale văzută ca sursă și fundament al eradicării sărăciei, foametei, inegalităților sociale și economice atât între indivizi, cât și diferite regiuni ale unor țări.

Asigurarea securității economice este rezultatul interacțiunii dintre factorii interni și cei externi care potențează sau nu întreg procesul de producție, repartiție și consum al bunurilor și serviciilor realizate într-o economie națională.

* **General-maior, Șeful Direcției Financiar-Contabile, Statul Major General**

¹ Aurel Băloi, **Conceptul de securitate - Școli de gândire**, în <http://www.studiidesecuritate.ro>

Economia și finanțele reprezintă potențialul economic al unei țări și influențează potențialul militar, de ordine și siguranță publică, deci de securitate, așa cum și acesta asigură buna funcționare a economiei și finanțelor.

Puterea economică este strict legată de ceea ce presupune securitate economică. Nu există putere economică acolo unde nu există securitate economică și nici securitate economică acolo unde nu există putere economică.

Dimensiunea economică a securității are o geometrie complexă, variabilă și contradictorie. Pe de o parte, ea reprezintă un suport și un pilon esențial al oricărui tip de securitate și, pe de altă parte, se constituie totdeauna într-o sursă de conflict, de generare a conflictualității și chiar de insecuritate.

Cauzele principale care determină trecerea de la confruntare la parteneriat sau la atenuarea confruntărilor prin dialectica parteneriatelor derivă, în primul rând, din dezvoltarea economică și tehnologică. Este drept, decalajele uriașe care se mențin și se accentuează sunt puternice surse de instabilitate, care duc la regrouparea lumii, la schimbarea permanentă a ordinii și la apariția numeroaselor vulnerabilități și amenințări disproporționate sau asimetrice, dar, tocmai pentru a le face față, marile entități statale, organismele și organizațiile internaționale instituie, desfășoară, susțin și încurajează relațiile de parteneriat.

Cu alte cuvinte, între multiplele și complexe cauze care determină trecerea de la confruntare la parteneriat sau la predominanța parteneriatelor în spațiul confruntării, îndeosebi în cel al bătăliei pentru piețe, influență și resurse, s-ar putea situa cele economice precum: globalizarea tot mai accentuată a economiei; creșterea interdependențelor economice și financiare; împuținarea resurselor; necesitatea soluționării problemei piețelor și a diseminării rapide a producției; existența decalajelor și creșterea conflictualității economice și sociale; apariția și proliferarea unor vulnerabilități specifice; necesitatea securității și siguranței economice.

Parteneriatele sunt cele mai eficiente modalități de securitate economică, politică, informațională și militară a statelor și entităților internaționale și regionale. Fiind o soluție de stabilitate, stabilizare și siguranță într-o lume a nesiguranței, haosului și confruntării, parteneriatele cunosc o dinamică fără precedent. De aceea, considerăm că epoca de început a globalizării, în care tocmai am intrat, este, prin excelență, o epoca a dinamicii parteneriatelor de tot felul.

Strategia parteneriatelor, în general, este condiționată de o mulțime de factori, dintre care cei mai importanți ar putea fi: configurația politică a mediului economic, social și informațional; realitatea economică, politică, socială, etnică și religioasă; capacitatea inegalabilă a mijloacelor de distrugere în masă și sistemelor de arme; recrudescența amenințărilor asimetrice și creșterea ponderii lor în cadrul amenințărilor de ansamblu (simetrice, disimetrice și asimetrice) din cadrul societății globale.

Parteneriatul strategic este o declarație politică, dar care are în spate mai multe argumentații: istorice, economice, de afinitate culturală etc. Este, mai curând, recunoașterea faptului că două state au nevoie cu precădere unul de celălalt, din diverse motive.

Principalul parteneriat economic la care participă România este cel cu Uniunea Europeană ca entitate, care reprezintă, în fapt, parteneriat cu fiecare dintre statele membre ale acesteia.

Unificarea monetară europeană constituie un palier al parteneriatului Uniunii Europene și un factor extrem de important de securitate economică și financiară a continentului, asigurarea securității reprezentând scopul fundamental al unificării monetare europene care are la bază unitatea monetară europeană (ECU), mecanismele de cursuri de schimb și de intervenție (MCI) și Fondul European de Cooperare Monetară (FECOM).

Cooperarea cu organizațiile economice la nivel național reprezintă una dintre liniile urmate de diplomația economică pentru asigurarea unui climat favorabil pentru România. Aceasta se realizează prin coordonarea ansamblului activităților desfășurate de România pe lângă Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), promovarea, împreună cu alte instituții abilitate, a intereselor României în/pe lângă organizații economice internaționale (Fondul Monetar Internațional, Grupul Băncii Mondiale, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Organizația Mondială a Comerțului, CEFTA ș.a.), valorificarea prezenței reprezentanților României la/pe lângă organizațiile internaționale cu caracter economic și monitorizarea rapoartelor elaborate de diferite organizații economice internaționale, precum și a calificativelor de țară acordate de diferite agenții de rating, inclusiv instituții financiare.

De asemenea, Parteneriatul strategic cu Statele Unite constituie o componentă de bază a politicii externe și de securitate a României. Se urmărește, de către țara noastră, consolidarea acestui parteneriat, cu accent pe facilitarea unei cooperări economice sporite și a schimburilor culturale. Există premise favorabile pentru un salt calitativ în relația strategică cu Statele Unite. În prezent, cooperarea cu Administrația de la Washington este esențială pentru menținerea nivelului excelent al dialogului politic la toate nivelurile, aprofundarea agendei și pentru consolidarea coeziunii transatlantice în ansamblu. Teme majore ale politicii externe a României precum mediul de securitate în regiunea Mării Negre, dosarul energetic sau intrarea pe o traiectorie europeană ireversibilă a Balcanilor de Vest vor fi incluse pe agenda cooperării în cadrul Parteneriatului cu SUA, urmărindu-se materializarea unor proiecte concrete și relevante pentru acestea. O preocupare majoră va viza cooperarea sporită cu autoritățile americane pentru includerea României în programul Visa Waiver și eliminarea regimului de vize pentru cetățenii români care doresc să călătorească în SUA.

Politica externă a României se adaptează continuu tendințelor multipolare urmărind, în acest sens, concentrarea eforturilor în direcția aprofundării și diversificării relațiilor speciale cu China și India, dar și cu Brazilia, ca actori globali în ascensiune.

În scopul valorificării oportunităților de cooperare cu partenerii asiatici, se va acorda atenție în special implementării parteneriatului strategic cu Coreea de Sud, cooperarea concentrându-se cu precădere pe componenta economică.

Concluzii

Un posibil model al securității economice naționale ar trebui să țină seama, pe de o parte, de politicile, strategiile și inițiativele Uniunii Europene, de relațiile României de parteneriat strategic cu Statele Unite și, pe de altă parte, de interesele economice, de apărare și securitate naționale, de particularitățile economiei românești, aflate în una dintre perioadele cele mai dificile ale revenirii mai ales în situația actuală în care economia națională este chinuită de criza economico-financiară de la nivel mondial.

Un parteneriat strategic este un indicator deopotrivă pasiv și activ, adică este o fotografie a prezentului, pentru că decodează viziunea de politică externă a unui stat, dar și o imagine a viitorului, pentru că decodează tendințe.

Un parteneriat strategic are nevoie ulterior de instituții și oameni pentru a se concretiza, adică pentru a deveni real.

Bibliografie:

- [1] BĂLOI, Aurel, **Conceptul de securitate - Școli de gândire**, în <http://www.studiidesecuritate.ro>
- [2] PIGUI, Traian, *Securitatea economică și securitatea umană globală*, Colocviu Strategic nr. 10/ august 2004, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate.
- [3] VĂDUVA, Gheorghe, **Dinamica parteneriatelor**, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004.
- [4] www.mae.ro.

IMPLICAȚIILE CRIZEI GLOBALE ASUPRA FORMELOR ȘI METODELOR DE ASIGURARE A SECURITĂȚII UMANE

Dr. Mihai Marcel NEAG*

Relations between development and security gain different valences when conditioned by the global crisis, which implies applying specific measures as well as at a global level, but especially at regional and zonal level. The components and mechanisms of human development imply a reorientation of purposes in conformation with actual conditions in which can be adapted the social reforms which backs up the support and substance of contributions for insuring human security.

Mai mult ca oricând, la începutul acestui mileniu, securitatea umană a devenit un deziderat social care dă naștere la contradicții și dezbateri aprinse, atunci când statele își proiectează propriile politici de securitate. După cum se știe, securitatea nu mai reprezintă de multă vreme un concept aparținând exclusiv statalității, al națiunii, noțiunea de securitate colectivă, ca și cea de globalizare a procesului de asigurare a securității, devenind imperative ale acestui secol. Procesul deosebit de dinamic al creșterii interdependențelor dintre statele naționale, în tot mai largi și mai variate sfere ale vieții, solicită o soluționare mai curând globală, decât națională a problemelor de securitate.¹ Statele au conștientizat tot mai mult nevoia unei securități colective, tot mai globalizate, și prin aceasta au înțeles să-și transfere atribuțiile suverane de securitate către organisme internaționale specializate printr-un management colectiv al deciziei în domeniul securității, prin afirmarea parteneriatului și a membership-ului la organizații internaționale în acest domeniu.

Pe scena internațională au apărut și s-au afirmat noi actori ceea ce a indus creșterea puternică a interdependențelor între state. Totuși, specialiștii studiilor în domeniu apreciază că, „...statul național continuă să fie încă cel mai important jucător al lumii contemporane”². Asigurarea securității și apărării statelor se poate considera realizată în momentul în care nu trebuie sacrificate interesele proprii în favoarea altui stat, grup de state sau organisme internaționale și care, în caz că se atentează la componente ale securității ei, poate să și le mențină, inclusiv cu ajutorul forțelor armate. Opțiunile de securitate națională au ca surse realitatea internă, situația internațională și sunt determinate de interesele comune ale cetățenilor, precum și de potențialul societății de a le susține.

Fiecare națiune își stabilește, pe baza analizelor proprii, strategia de securitate și apărare pe termen scurt, mediu și lung, care să răspundă intereselor, valorilor și așteptărilor cetățenilor proprii. Totodată, apartenența la structuri internaționale de securitate și apărare colectivă, pe lângă beneficiile unei contribuții partajate la

* **Colonel, profesor universitar, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu**

¹ Bari, Ioan, *Probleme globale contemporane*, Editura Economică, București, 2003, p. 37.

² Col.prof.univ.dr. Preda, Grațiela Barna Constantin, **Considerații privind interesele naționale ale României**, Editura U.N.Ap., București, 2006, p. 5.

eforturi comune, obligă la responsabilități de dezvoltare participativă a unor capacități interoperabile într-un sens unic acceptat prin consens sau agreat. Cu cât fiecare stat component își creează structuri, facilități și echipamente moderne prin care gestionează aspectele de securitate internă, cu atât sistemul colectiv este mai puternic, iar strategia comună, mai realistă și credibilă.

Necesitatea presantă de a construi și pregăti forțele armate în măsură să răspundă noului mediu de securitate și de conflict a fost abordată de numeroase studii. Acestea au definit interesele de securitate națională, au descris mediul de securitate internațional, au identificat viitoarele obiective de securitate națională și conceptele strategice care derivă din analiza mediului de securitate și au determinat și formulat capacitățile militare necesare la începutul secolului al XXI-lea. Majoritatea studiilor ce abordează problema definirii forțelor armate reclamate de mediul de securitate și conflict, relevă faptul că acestea vor diferi în mod distinct ca rol, structură, doctrină și concepte de angajare operațională față de cele pe care le cunoaștem astăzi.

Globalizarea are anumite efecte de natură economică, politică, socială (demografică, culturală, religioasă), militară și ecologică, ce implică diverse riscuri și beneficii. Înțelegerea acestor aspecte este deosebit de importantă deoarece interacțiunile dintre ele pot fi distructive și pot crea noi riscuri, pericole și amenințări la adresa securității în general și asupra securității umane în special. Evenimentele actuale din mediul internațional sunt efectul pervers al globalizării deoarece criza economică, deși pornită la nivel național, a atins foarte rapid dimensiuni planetare. Globalizarea trebuie reconsiderată sub mai multe aspecte:

- a. economic, din cauza crizei economice actuale;
- b. instituțional, pe fondul perimării instituțiilor internaționale înființate după cel de-al doilea război mondial;
- c. geografic, datorită mutării centrului de greutate al lumii contemporane, spre est, spre Asia;
- d. ierarhic, datorită reconsiderării distribuției rolurilor interpretate de principali actori în ansamblul relațiilor internaționale³.

Așa cum afirma Robert Kogan, lumea nu s-a transformat, „...națiunile rămân la fel de puternice ca întotdeauna, și la fel ambițiile naționaliste, pasiunile și competiția între națiuni care a dat formă istoriei”⁴. Lumea de azi, lipsită de conflicte ideologice și strategice, se îndreaptă către un sistem global multipolar, cu o economie globalizată și globalizantă, caracterizată de ascensiunea noilor puteri și o influență crescută a actorilor non-statali.

Existența națiunilor și statelor presupune un permanent avans al cunoașterii, capacitatea de a analiza și prognoza, spiritul de adaptare și acțiunea anticipativă. Realizarea securității umane este o condiție obligatorie pentru supraviețuirea și dezvoltarea sistemelor social-politice. În mediile academice securitatea umană este abordată prin asocierea situațiilor referitoare la drepturilor omului, interesului

³ Dr. Teodor Frunzeti, dr. Vladimir Zodian, coordonatori, **Lumea 2009, Enciclopedie politică și militară**, Editura CTEA, București, 2009, p. 11.

⁴ Robert Kogan, *End of Dream, Return of History*, in *Toward the World. American Strategy after the Bush Doctrine*, Eds. Melvyn P. Leffler, Jeffrey W. Legro, Oxford University Press, 2008, p. 51.

național și cooperării/concurenței internaționale, integrității teritoriale, vulnerabilităților, pericolelor, amenințărilor și riscurilor. Analiza stării de securitate umană include de regulă alegerea politică, capacitățile și intențiile unui actor internațional, și tot mai presant, amenințările⁵.

Continuând analiza de la general la particular, distingem stări definite de un mediu fragil de siguranță și stabilitate, cu conflicte aflate într-o fază latentă, pe punctul de a se acutiza în conflict deschis. O astfel de analiză divizată regional, scoate în evidență numărul mare de state din Africa care parcurg perioadă de război civil, instabilitate prelungită politică, sărăcie și subdezvoltare economică dificil de redresat pe termen lung. În aceste condiții, Uniunea Africană și chiar ONU sunt copleșite în încercarea de a interveni cu măsuri de sprijin care să producă o redresare într-un termen previzibil.

Asia se confruntă cu provocări și sfidări prin proliferarea armamentului nuclear, creând o amenințare globală, dar și cu conflictul din Afganistan, mai greu de gestionat decât s-a anticipat inițial și cu efecte de extindere în țările vecine.

Irakul, după o perioadă de război deschis, urmată de una tulbure de reconstrucție cu angajare internațională, și-a ales calea consolidării securității prin resurse proprii, fiind încă departe de reconciliere și stabilitate durabilă.

În Europa, persistă controlul internațional în Balcanii de Vest, prin misiuni ale unor organizații diferite, concentrate în Kosovo dar și în Bosnia și Herțegovina, la care se adaugă implicațiile războiului dintre Rusia și Georgia din august anul trecut. Implicațiile acestuia, își extind efectele asupra altor regiuni separatiste din regiune prin negocieri asistate, fără rezultate notabile. Relațiile actuale ale Federației Ruse cu instituțiile internaționale care se regăsesc cu responsabilități în domeniul securității și viitoarea configurație a acestora, constituie de asemenea, un subiect de sine stătător.

Prezumată drept următorul hegemon internațional China trebuie să beneficieze de o atenție cuvenită. „*China este prea mare pentru a fi ignorată, prea veche să nu fie respectată, prea slabă pentru a nu fi tratată cu înțelegere și prea ambițioasă pentru a avea deplină încredere în ea istoriei*”⁶.

Cele câteva aspecte prezentate, interpretate global sau fiecare în parte, reprezintă temeuri pentru analize și studii asupra impactului pe care îl pot avea asupra securității indivizilor și a organizărilor umane la orice nivel. Totodată analiza evoluțiilor din mediului de securitate internațional vor testa, pe de-o parte, capacitatea de absorbție de către NATO, UE sau OSCE în conceptele proprii strategice a unor măsuri de prevenire sau răspuns, iar pe de altă parte, vor influența adaptări ale strategiilor de securitate și apărare din țările membre sau nemembre influențate direct.

Aspectele ce țin de asigurarea securității umane sunt o problemă universală. Ea privește populația de pretutindeni, din țările sărace, înainte de toate, dar și din țările bogate. Multe din amenințările existente sunt comune tuturor popoarelor, putând menționa în acest sens violările drepturilor omului, crima, drogurile, poluarea

⁵ Dr. Teodor Frunzeti, dr. Vladimir Zodian, *op. cit.*, p. 78.

⁶ Zbigniew Brzezinski, **Triada geostrategică. Conviețuirea cu China, Europa și Rusia**, Historia, București, 2006, p.19.

și șomajul. Intensitatea acestora diferă de la țară la țară, de la regiune la regiune, însă, în ansamblul lor, toate aceste amenințări sunt reale și în continuă dezvoltare. Tendința de a defini amenințările pe termen lung la adresa securității umane, nu poate evita o serie de stări în evoluție, care riscă să se acutizeze. Specialiștii consideră că există o serie de amenințări care vizează atât statele puternice cât și pe cele slabe⁷:

- a. consecințele negative ale globalizării economiei, soldate cu sărăcire a milioane de oameni;
- b. răspândirea epidemiilor;
- a. proliferarea armelor de distrugere în masă;
- b. actorii non-statali capabili să-și procure mijloace de luptă din această categorie;
- c. terorismul internațional;
- d. conflictele locale și interne, inter-religioase și interetnice;
- e. sărăcia, epidemiile și degradarea mediului ce stimulează războaie locale și terorismul internațional;
- f. rețelele crimei organizate care amenință stabilitatea internațională.

Însuși fenomenul globalizării este o cauză a creșterii criminalității transnaționale și a terorismului, deoarece sporește inegalitățile economice, ceea ce determină predispoziția actorilor statali sau nonstatali de a participa în astfel de forme de acțiune criminală. De asemenea, globalizarea a contribuit la intensificarea acestor activități antisociale atât prin accelerarea fluxurilor de oameni, bunuri și informații, cât și prin conferirea unei dimensiuni internaționale corupției.

Este evident faptul că insecuritatea, și, în special, insecuritatea umană, existentă în mai multe domenii ale vieții sociale, poate conduce la declanșarea unui conflict, ce poate degenera în unul armat. Războaiele dintre state sau armate naționale au devenit un anacronism, deoarece interdependența globală, inclusiv legăturile transnaționale la nivel politic și militar, interzic agresiunile de acest tip. Conflictele armate, războaiele (precum cele din Bosnia, Kosovo, Ruwanda etc.), sunt purtate împotriva civililor, în numele dorinței de putere. Scopul violențelor este, de cele mai multe ori, controlul teritoriului *prin excluderea celorlalți* sau controlul resurselor naturale. Adesea numite *războaie civile*, acestea sunt intrastatale, însă, simultan și războaie globale, născute în contextul globalizării și caracterizate de o multitudine de conexiuni globale. Conflictele armate desfășurate în plan național au implicații și efecte asupra nivelului internațional și, în același timp, conflictele armate internaționale pot avea ca sursă starea de insecuritate existentă la nivel național, local sau chiar uman.

Experții apreciază că o contracarare autentică a amenințărilor la adresa securității colective și implicit a protejării ființei umane, se poate realiza doar prin cooperare internațională. Acest tip de *securitate cooperativă* impune măsuri complexe și combinate, de natură militară, politică și economică, bazată pe suveranitatea și responsabilitatea statelor.

Politicieni, comentatori și experți deopotrivă consideră actuala criză financiară rezultatul *lăcomiei* și al *capitalismului sălbatic*. În realitate însă, ea nu este decât consecința firească a unui lung șir de politici intervenționiste care au subminat

⁷ Dr. Teodor Frunzeti, dr. Vladimir Zodian, *op. cit.*, p. 85.

economia de piață. Criza actuală - ca orice fluctuație ciclică, de altfel - se prezintă sub forma unui cumul de erori antreprenoriale care au dus la o alocare greșită a unui volum imens de capital la nivelul societății. Acest fapt presupune un scurtcircuit sistemic în mecanismul prețurilor și competiției care de regulă coordonează activitatea economică a milioane de indivizi. Kjell Nordstrom, autorul cărții *Funky Business*, afirma că „...este cu siguranță o criză temporară și putem vedea deja unele urme verzi pe ici pe colo. Lucrurile se stabilizează, nu vor mai merge în jos. Totuși e nevoie de mult timp pentru a reclădi încrederea distrusă foarte ușor. Este valabil și pentru economie și pentru sectorul bancar. Ceea ce am distrus într-un an, vom reconstrui în 3-4 ani.”⁸

Actuala deteriorare a economiei globale provocată de criza financiară este una dintre cele mai mari amenințări la adresa securității globale, pentru că va reduce la sărăcie și la resentimente sute de milioane de oameni. Criza pe care o traversăm la scară globală accentuează decalajele între state, datorită modului diferit în care acestea înțeleg să intervină în dezvoltarea capitalului social instituțional și cognitiv, precum și în gestiunea riscurilor. Nu este suficient să se obțină creștere economică pentru a depăși această stare. Creșterea economică poate constitui premisa dezvoltării, dar nu se confundă cu aceasta. Este nevoie de un efort de schimbare a normelor și valorilor ca să se producă dezvoltarea, de înlăturare a unor riscuri la adresa sistemului.

În opinia unor experți există temeri tot mai clare că actuala criză economică globală va îndreaptă Europa de Est spre o violentă *perioadă a nemulțumirilor*, ce va genera proteste în masă periculoase favorizând menținerea unor stări tensionate în rândul populației. În această *ecuație*, România fiind următoarea, într-un clasament probabil, după tensiunile din Bulgaria și țările baltice⁹, existând probabilitatea uneori concedieri masive în principalele companii, ceea ce ar conduce spre o scădere și mai severă a nivelului de trai al populației dar și accentuarea stării de nesiguranță a *zilei de mâine*. Criza economică creează probleme serioase îndeosebi pentru populația din clasa de mijloc datorate căderii veniturilor din impozite care va conduce la probleme majore pentru bugetul de stat concomitent cu reducerea numărului de angajați ai statului și scăderea salariilor acestora.

În ceea ce privește rata șomajului, România stă cel mai bine în ceea ce privește ținerea în frâu a șomajului, dintre toate statele membre ale Uniunii Europene. În primele trimestre ale lui 2009, șomajul a crescut la 6,2%, de la 5,7% în perioada similară a lui 2008, aceasta fiind cea mai redusă majorare din UE (Agenția Națională a Forței de Muncă a raportat o rată a șomajului de 6,4% în luna septembrie și creșterea numărului de șomeri din România cu aproape 170.000, până la 572.562 de persoane). La polul opus, statele baltice se confruntă cu problemele cele mai grave pe piața muncii. Astfel, în Lituania s-a înregistrat cea mai mare creștere a șomajului: de la 5,8% la 16,7%. Letonia se află pe locul doi la cele mai mari creșteri ale acestui indicator, de la 6,9% la 17,4%, în timp ce în Estonia, rata șomajului a ajuns la 13,3%. Cu implicații pentru România sunt situațiile din țările în

⁸ <http://standard.money.ro/articles>.

⁹ The Guardian, 19 ianuarie 2009, http://standard.money.ro/articol_76830

care au ales să muncească românii. În Spania rata șomajului a atins cel mai ridicat nivel din Uniunea Europeană: 18,5%, față de 11,4% în iulie 2008. În Italia, altă țară cu foarte mulți români activi pe piața muncii, cel mai recent nivel al ratei șomajului a fost comunicat în mai: 7,4%.¹⁰

Riscul principal cu care se confruntă România ține de degradarea continuă a capitalului social al națiunii. Un al doilea risc ține de disfuncționalitățile sistemului public, ce generează costuri mari de tranzacție în economie și, paradoxal, întreține eșecurile de piață, în loc să le diminueze (asimetria informațională este una dintre cele mai mari probleme ale economiei românești, din cauza calității slabe a reglementărilor în baza cărora funcționează piețele). Alt risc ține de faptul că în România nu există o clarificare a modelelor economice pe care le putem aplica și, de aceea, alocarea resurselor se face inefficient. Sunt urmate mecanic modelele altora, iar problema nu constă în faptul că acestea sunt bune sau proaste, ci faptul că neînțelegerea acestor modele conduce la aplicarea paralelă a programelor economice. În acest context putem spune că statul român pentru a putea deveni un luptător anticriză trebuie să se transforme profund, dar și rapid, printr-un evantai de metode și politici care trec prin descentralizare, de-reglementare, prin subsidiaritate, dar și prin adevărate revoluții instituționale și fiscale, ce conduc nu numai la simplificarea birocrăției, ci și la creșterea încrederii cetățeanului în voința și putința statului de a-l servi și nu de a-l umili, de a-i respecta drepturile și demnitatea de cetățean, nu numai obligațiile de contribuabil.

În contradicție cu aspectele crizei globale, care evident afectează bunăstarea și siguranța cetățenilor, politicile care se ar trebui să genereze securitate umană presupun o nouă paradigmă a dezvoltării, care consideră evoluția economică un mijloc și nu un scop, protejează șansele la viață atât a viitoarelor generații cât și a celor actuale. Cu alte cuvinte, securitatea umană necesită o dezvoltare umană. Pentru a susține această idee cu privire la dezvoltare, se poate afirma că *preocuparea reală pentru securitate* este mai curând sărăcia decât violența. Prin urmare politicile de dezvoltare umană trebuie să aibă prioritate. În timp ce sărăcia și violența conduc amândouă spre insecuritate, sărăcia este cea care dă naștere la violență (sărăcia și violența sunt înrudite iar noțiunea de securitate umană exprimă această relație).

Asigurarea continuă a unor standarde de trai și îmbunătățirea condiției umane precum și acțiunea pentru diminuarea efectelor crizei economico – financiare, impun valorificarea resurselor umane ca nucleu primar integrator al ordinii sociale și economiei globale. Indicatorul dezvoltării umane începe să-și afirme treptat rolul politic, de influențare a deciziilor vizând dezvoltarea. Preluarea sa în campaniile persuasive ale societății civile, folosirea în comparațiile internaționale în multe dintre organismele internaționale, frecventă în retorica și dezbaterile referitoare la reformă și adaptarea instituțiilor, invocarea sa în demersurile lumii a treia față de organismele multilaterale și în relațiile bilaterale, sunt indicii în acest sens. Dezvoltarea umană ca obiectiv generic este deja tot mai larg recunoscută. Mai devreme sau mai târziu, indicatorul dezvoltării umane, ca și generațiile viitoare de criterii de evaluare a

¹⁰ <http://standard.money.ro/articles>

acesteia, vor fi luate în considerare, în ciuda limitelor, la fundamentarea unor decizii și vor produce măsuri concrete tot mai substanțiale.

Analiza profundă a problemei crizei globale prin prisma perspectivei de promovare a securității umane ne pune în situația de a clasifica posibilele pericole. Astfel, o posibilă clasificare ar cuprinde trei tipuri de pericole:

- a. pericolul provocat de greșeli (erori) ce țin de scopul preconizat în cadrul măsurilor anticriză;
- b. pericolele externe, adică venite din partea altor sisteme (economice, financiare, etc.);
- c. pericolele interne, adică cele ce țin de elementele interioare ale unui sistem.

Pericolele mai pot fi sistematizate și după durată, după amploare, după gradul de organizare etc. Prin urmare, este actuală orientarea activității economice internaționale pe principiile eticii de solidaritate și cooperare, ce prevăd reducerea amenințărilor provocate de criza globală, a sărăciei, malnutriției, marginalizarea și alte amenințări pentru societate.

Asigurarea continuă a unor standarde de trai și îmbunătățirea condiției umane precum și acțiunea pentru diminuarea efectelor crizei economico – financiare, impun valorificarea resurselor umane ca nucleu primar integrator al ordinii sociale și economiei globale. Axarea atenției asupra dezvoltării umane, în actualele condiții, reflectă tendința spre o reorientare principală a scopurilor, în conformitate cu care se adoptă reforme sociale în lumea contemporană. Înainte de declanșarea crizei economico – financiare exista tendința ca omul și necesitățile lui vitale să fie considerate valori fundamentale, supreme. În prezent procesul dezvoltării umane este orientat spre rezolvarea problemelor crizei globale. Ameliorarea securității în calitate de obiectiv explicit, în actualele condiții în care se manifestă criza economico – financiară, nu mai poate constitui o forță mobilizatoare considerabilă, deoarece pericolele și condițiile ce pot provoca insecuritatea unei ființe umane nu mai pot fi controlate în așa fel încât individul să fie apărat sub toate aspectele. Securitatea tuturor presupune controlul adecvat al pericolelor globale, aspect greu de realizat în condițiile crizei globale, antrenând o senzație de lipsa bunăstării, neliniște și de teamă în ziua de mâine.

Perspectiva conceptului de securitate umană, în condițiile actualei crize globale pune în evidență următoarele sale *caracteristici*:

- a. securitatea umană este o problemă universală;
- b. componentele securității umane sunt interdependente;
- c. securitatea umană se asigură mai ușor prin măsuri de prevenire decât prin intervenții ulterioare;
- d. securitatea privește modul în care individul este integrat în societate, de câtă libertate dispune pentru a-și exercita dreptul la opțiune într-o multitudine de posibilități.

Situația actuală în care se află omenirea astăzi caută un nou model de dezvoltare, dar și noi repere privind securitatea umană. Conceptul de securitate umană subînțelege un fenomen cu multe componente: securitatea economică, securitatea alimentară, securitatea ocrotirii sănătății, securitatea ecologică, securitatea

personală, securitatea publică, securitatea politică. Toate acestea sunt deosebit de importante pentru fiecare individ. Din această perspectivă, consolidarea securității ar trebui să se bazeze pe de o parte pe dezideratul de a întări sentimentul de încredere între oameni, sentimentul de încredere al oamenilor în entitatea statală, instituțională, iar pe de alta parte pe o colaborare interstatală dar și la nivelul colaborării între organizațiile internaționale de profil (Organizația Națiunilor Unite, Uniunea Europeană, Consiliul Europei ș.a.).

În contextul globalizării, pe fondul recesiunii economice care a afectat multe state și continente, problemele de securitate umană ale prezentului se cer formulate și soluționate mai ales din perspectiva viitorului pentru a se garanta drepturile omului și să se aducă îmbunătățiri conceptului de securitate umană, ca individul, specia umană în genere, să evolueze cel puțin în condiții de normalitate. Într-o lume dominată de mari tensiuni sociale, dezechilibre economice, conflicte militare, de riscurile unei conflagrații nucleare, se detașează prin importanță și actualitate problema securității umane. Ea nu este ceva nou deoarece a existat dintotdeauna, ne-am confruntat permanent cu ea, nouă este doar importanța și actualitatea pe care o capătă. Modalitatea cum este înțeleasă și rezolvată problematica securității umane este decisivă asupra destinul umanității.

Conform investigațiilor efectuate referitoare la implicațiile crizei globale asupra posibilității de asigurare și dezvoltare a securității umane, se pot formula unele concluzii. Globalizarea are semnificații largi, deschide noi posibilități de dezvoltare a statelor dar și accentuează problemele deja existente sau creează unele noi, cu efecte pozitive prin propagarea drepturilor omului dar și negative prin încurajarea unor factori de risc (înțelegeri între organizații criminale, amploarea traficului uman și de armament, creșterea discrepanțelor în nivelul de trai, favorizarea apariției stărilor conflictuale etc.). Criza globală amplifică vulnerabilitatea socială și economică a societății precum și instabilitatea politică, provocând un declin al încrederii cetățenilor în stat, amenințând securitatea națională datorită imposibilității de asigurare a protecției cetățeanului. Politicile statelor trebuie să manifeste un caracter pro-activ pentru a-și asuma responsabilități în aplicarea unor inițiative la situațiile de risc în situații de criză, pentru protejarea intereselor membrilor societății și diminuarea efectelor asupra securității acestora.

Bibliografie:

- [1]. BARI, Ioan, *Probleme globale contemporane*, Editura Economică, București, 2003.
- [2]. BRZEZINSKI, Zbigniew, **Triada geostrategică. Conviețuirea cu China, Europa și Rusia**, Historia, București, 2006.
- [3]. FRUNZETI, Dr. Teodor dr. Vladimir Zodian, coordonatori, **Lumea 2009, Enciclopedie politică și militară**, Editura CTEA, București, 2009.
- [4]. KAGAN, Robert, **End of Dreams, Return of History, in To lead the World. American Strategy after the Bush Doctrine**, Eds. Melvyn P. Leffler, Jeffrey W. Legro, Oxford University Press, 2008.
- [5]. PREDA, GrațIELA, col. prof. univ. dr., BARNA, Constantin, **Considerații privind interesele naționale ale României**, Editura U.N.Ap., București, 2006.

- [6]. *The Guardian*, 19 ianuarie 2009, http://standard.money.ro/articol_76830
- [7]. <http://standard.money.ro/articles>

EVOLUȚII ÎN POLITICA DE SECURITATE ȘI APĂRARE LA ÎNCEPUT DE SECOL

Gabriel ANGHEL*

The twenty-first century started out abruptly and violently, with a worldwide political earthquake – the September 11, 2001, terrorist attacks that targeted major symbols of the democratic world, killing instantaneously thousands of innocent civilians. These events, followed swiftly by other similar murderous actions perpetrated in various parts of the world, triggered a deep-going transformation of the security environment, bringing about consequences that influenced the international community profoundly and over the long term.

In such a tense and complex environment, the security of each individual country, as well as that of the international community as a whole, depends on the ability to anticipate and to undertake proactive actions, rather than on reacting to events or adjusting to them. In a conflicting, dynamic and complex world that is undergoing an all-encompassing globalization process, the proper understanding of the major trends of the world's development and of the way in which each country has the chance to become an active part of this process is a prerequisite for progress. Equally important and also essential to it is being aware of, understanding and correctly assessing the domestic processes, the level of social cohesion and the ability to mobilize the people to carry out national projects.

La început de secol, lumea a intrat într-o nouă fază de evoluție, marcată de coexistența și confruntarea unor tendințe pozitive majore cu altele care generează riscuri și amenințări. Vechea ordine mondială, bazată pe logica bipolară – caracterizată de rivalitate și capacitate de anihilare reciprocă a unor state și blocuri politico-militare – a dispărut, în timp ce germeii construcției unei arhitecturi globale de securitate ocupă un loc tot mai important în cadrul preocupărilor comunității internaționale.

La nivel global, lumea continuă să rămână puternic conflictuală. Motoarele conflictelor operează atât în domeniul accesului la resurse, la mecanismele de distribuție a acestora și la piețe de desfacere, cât și în cel al diferențelor identitare de natură civică, etnică, religioasă, culturală sau ideologică. Probabilitatea unui conflict militar de mare amploare este redusă, în timp ce conflictele regionale și cele interne pot fi mai frecvente, iar efectul lor – direct sau cumulat – tinde să devină tot mai greu de controlat.

Mediul de securitate internațional se află într-o rapidă schimbare. Unele schimbări sunt lineare și previzibile, fie că decurg din evoluția obiectivă a mediului de securitate, fie că sunt rezultatul unor strategii și programe. Altele, au caracter surprinzător, seismic sau de discontinuitate strategică și sunt însoțite de o doză de incertitudine semnificativă ca natură, amploare și durată.

Noile circumstanțe internaționale reclamă noi reguli în domeniul securității internaționale. Redefinirea acestora, după prăbușirea ordinii bipolare ridică însă

* Locotenent-colonel, Ministerul Apărării Naționale

numeroase probleme, nu doar de ordin practic, ci chiar și de ordin conceptual, inclusiv pentru SUA, aflată deocamdată în poziția de singură superputere.

Până la 11 septembrie fenomene precum terorismul, traficul de droguri, traficul de arme, migrația ilegală, spălarea de bani acționau aproape separat. Ca urmare, instituțiile naționale și internaționale abordau separat aceste fenomene, cu mai multă sau mai puțină eficiență. Dintr-o dată s-a descoperit că în practică ar putea fi observat un nexus al acestor probleme diferite, utilizat de către rețelele criminale interne și transfrontaliere ca o cale de a îmbunătăți eficiența activității lor.

Noile relații dintre Statele Unite și Rusia, pe de o parte, și dintre NATO și Uniunea Europeană, pe de altă parte, marchează în prezent mediul internațional de securitate – un nou parteneriat, dar și noi tensiuni. În acest context, mai ales după 1998, Uniunea Europeană a dat un nou impuls eforturilor de întărire a securității și de definire a dimensiunii de apărare la nivel european. Dezvoltarea unei politici externe și de securitate comune a inclus și ideea definirii unei politici comune de apărare, menționată în mod explicit în Tratatul de la Amsterdam. În același timp, Uniunea Europeană s-a arătat tot mai mult preocupată de finalizarea propriilor reforme instituționale, mai ales în contextul extinderii, precum și de finalizarea dezbaterilor pe tema construcției politice ce va defini viitorul Europei.

Globalizarea, manifestată prin accentuarea interdependențelor multiple dintre state, precum și prin liberalizarea fluxurilor mondiale de mărfuri, servicii, capital și informații a făcut ca riscurile interne și externe să se poată genera și potența în mod reciproc.

Pe fondul unei creșteri a gradului de complexitate și de impredictibilitate al amenințărilor internaționale, îmbunătățirea mediului de securitate internațional impune ca măsurile interne de management al crizelor să fie mai bine coordonate, iar schimbul de informații strategice între statele implicate să se producă în timp real.

Factorii de decizie – atât civili, cât și militari – din sectorul de securitate sunt chemați să dea răspuns noilor provocări. Instrumentele, pregătirea, bugetele disponibile, cooperarea interagenții apar astfel nu numai ca insuficiente, dar uneori inadecvate față de riscurile vechi și noi la adresa securității naționale și internaționale.

Din perspectiva unui mediu internațional de securitate caracterizat de o complexitate crescândă, Uniunea Europeană nu pare a fi în prezent amenințată de conflicte de tip clasic, constând în atacuri armate pe scară largă, în schimb o serie de alte amenințări se profilează la orizont, fiecare dintre ele fiind greu predictibile și relativ difuze, ceea ce le face, într-un fel, mult mai greu de contracarat în condițiile unei ștergeri a granițelor dintre amenințările cu caracter intern și cele cu caracter extern.

Capacitatea de a acționa într-o Uniune va depinde în mare măsură de abilitatea conducerii politice de a defini țeluri strategice și a impulsiona implementarea lor în politica curentă. Din acest punct de vedere, Constituția Europeană învederează un progres cert prin instituirea funcțiilor permanente de președinte al Consiliului European și Ministru al Afacerilor Externe al Uniunii.

Constituția Europeană aduce și cinci elemente de noutate importante în sfera Politicii de Securitate și Apărare Comune: extinderea misiunilor Petersberg; decizia înființării unei Agenții Europene privitoare la Armamente, Cercetare și Capacități

Militare; aplicarea cooperării structurate (*structured cooperation*) la misiunile internaționale; posibilitatea cooperării mai strânse (*closer cooperation*) a statelor Uniunii în sfera apărării reciproce (*mutual defence*) și introducerea unei clauze de solidaritate pentru cazurile producerii unor atacuri teroriste și a unor dezastre naturale sau produse de om.

Pentru ca politica de securitate și apărare a Uniunii Europene să devină mai eficace este necesar ca Uniunea Europeană să devină mai activă în urmărirea obiectivelor sale prin mijloace civile sau militare, mai coerentă prin unirea eforturilor și prin asigurarea unității de comandă în caz de criză, mai capabilă prin alocarea unor resurse mai mari, evitarea duplicărilor, coordonarea mai bună a resurselor existente.

În realizarea obiectivelor sale de securitate și apărare Uniunea Europeană nu va putea face abstracție de necesitatea menținerii unor relații privilegiate cu SUA. În același timp însă, Uniunea Europeană va trebui să își dezvolte colaborarea cu alți actori importanți de pe scena mondială. În acest sens primordiale vor fi dezvoltarea relațiilor strategice cu Rusia, Japonia, China, Canada și India, fără ca vreuna din aceste relații să aibă un caracter de exclusivitate.

Totodată, Uniunea Europeană va trebui să manifeste deschiderea necesară pentru dezvoltarea unor parteneriate active cu orice țară care îi împărtășește scopurile și valorile și care e gata să acționeze pentru apărarea acestora. Prin această abordare Uniunea Europeană poate contribui semnificativ la realizarea unui sistem de securitate multilateral care să permită edificarea unei lumi mai prospere, mai echitabile și mai sigure.

Modificările din planul securității internaționale a dus și la o schimbare de atitudine la nivelul OSCE. Astfel, reuniunea informală a miniștrilor de externe ale statelor OSCE (iunie 2009, Corfu/Grecia) a fost marcată de stabilirea cadrului organizațional de analiză a posibilităților de revizuire a arhitecturii de securitate europeană, reconfirmând deschiderea către dialog a statelor participante, chiar dacă nu s-a soldat cu rezultate notabile, în principiu datorită poziției lipsite de flexibilitate a Federației Ruse, care a reiterat nemulțumirile cu privire la extinderea NATO și ineficiența actualei arhitecturi de securitate și a OSCE în particular. În final s-a ajuns la consens în vederea continuării dialogului asupra propunerilor rusești referitoare la o nouă arhitectură de securitate care să ia în calcul toate cele trei dimensiuni ale OSCE, politico-militară, economică și de mediu, și dimensiunea umană.

Au mai fost avansate un set de inițiative precum abordarea „propunerii Medvedev” pe baza reafirmării conceptului securității comprehensive și indivizibile și a cooperării „de la Vancouver la Vladivostok” după principiul „celor 3 R” – „a reconfirma”, „a revizui”, „a restaura”, precum și intensificarea interacțiunii organizațiilor de zona de interes a OSCE cu responsabilități în domeniul securității să aibă la bază „Planificarea pentru cooperarea în domeniul securității” (1999) și „Strategia de la Maastricht” (2003). De asemenea, s-a propus organizarea, în 2010, a unui summit care ar putea fi găzduit de Kazahstan, al celor cinci organizații internaționale – UE, NATO, OSCE, OTSC, CSI, găsirea unui cadru corespunzător pentru discutarea

NATO rămâne cea mai importantă alianță politico-militară, care are drept scop principal garantarea libertății și securității tuturor membrilor săi, prin mijloace politice și militare, în conformitate cu principiile enunțate în Carta ONU. Alianța se transformă, tot mai evident, dintr-o organizație militară în una de securitate, cu impact asupra procesului decizional și asupra voinței politice a aliaților. Principalele provocări cu care se confruntă Alianța sunt reprezentate de furnizarea simultană de forțe pentru operațiile militare în curs și de constituirea unor instrumente credibile pentru răspunsul la noile amenințări.

Actualul Concept strategic al Alianței Nord-Atlantice (1999) are la bază experiența implicării organizației în criza din Balcani, concretizată prin abordarea, pentru prima dată în istoria Alianței, a unor misiuni cu caracter ofensiv, în afara zonei sale tradiționale de acțiune și fără a fi invocat Articolul 5 al Tratatului de la Washington. Principalele prevederi ale acestuia constau în întărirea relației transatlantice, menținerea unor capacități credibile, dezvoltarea dimensiunii europene, concentrarea pe misiuni de management al crizelor și prevenire a conflictelor, dezvoltarea parteneriatelor euro-atlantice, extinderea Alianței, pe baza articolului 10 din Tratat, dezvoltarea unei politici de neproliferare nucleară și control al armamentelor.

După adoptarea Conceptului strategic din 1999, NATO s-a confruntat cu o serie de provocări (11 septembrie 2001, conflictul din Afganistan, dezvoltarea unor puternice dispute transatlantice, atacurile cibernetice, acte de piraterie, invocarea pentru prima dată a articolului 5 al Tratatului etc.), suferind o transformare continuă, evoluând de la o structură al cărei rol era de descurajare preponderent în plan militar, la o organizație cu rol de impunere a păcii, prin angajarea forței. Toate aceste schimbări au impus elaborarea unui nou Concept Strategic al NATO.

O primă măsură în acest sens a fost luată la Summit-ul de la Riga, din 2006, când a fost adoptat un document de tranziție – Comprehensive Political Guidance – bazat pe principiile Conceptului Strategic din 1999, în care sunt enumerate principalele amenințări pentru NATO în contextul noilor evoluții în mediul de securitate internațional: terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, instabilitatea generată de statele eșuate, crizele regionale, folosirea improprie a noilor tehnologii și blocarea accesului la resursele vitale. Imperativul elaborării unui nou concept strategic a fost evidențiat la Summit-ul de la București, din 2008, fiind înscris și în Declarația finală a Summit-ului aniversar de anul acesta de la Strasbourg și Kehl.

În scopul coordonării efortului de elaborare a noului concept strategic, actualul Secretar General NATO, Anders Fogh Rasmussen, mandatat de șefii de stat și de guvern ai NATO să lanseze dezbaterile, a înființat un grup (*think tank*) format din 12 analiști politici din cadrul statelor membre, grup care va trebui să regândească, împreună cu societatea civilă, rolul NATO și modul în care Alianța se poziționează în actualul context de securitate în raport cu alți actori internaționali. La dezbaterile coordonate de fostul secretar de stat al SUA, Madeline Albright, desemnată conducător al grupului de experți, vor participa și organizații neguvernamentale, reprezentanți ai parlamentelor, ai lumii academice și din mass-media, în ideea implicării societății civile în definirea Conceptului Strategic.

În același timp, NATO parcurge și un proces de restructurare a propriilor capacități de apărare necesare soluționării problemelor referitoare la securitatea internațională. Între conceptele care influențează evoluțiile la nivelul NATO se numără și acela potrivit căruia viitoarele operații militare vor fi predominant „Operații bazate pe efecte”, executate în zone de criză, iar pentru succesul acestora se are în vedere realizarea „superiorității informaționale și decizionale” la toate eșaloanele.

Procesul de elaborare al noului concept strategic trebuie să pornească de la analizarea și stabilirea naturii apărării colective (Articolul 5), ceea ce presupune definirea clară a actualului mediu de securitate, a noilor provocări și amenințări la adresa NATO, analizarea principiului folosirii forței (respectiv a legitimității forței militare în operațiile neprevăzute de Articolul 5, chiar și fără un mandat explicit al Consiliului de Securitate al ONU), definirea și prioritizarea activităților în conformitate cu resursele disponibile.

Conform Secretarului General al NATO, Andres Fogh Rasmussen, apărarea teritorială a Alianței trebuie să înceapă cât mai departe de granițele sale geografice. Noul Concept Strategic trebuie să se concentreze pe misiunea de bază a NATO, cea de apărare colectivă, dar să fie suficient de flexibil asupra a ceea ce înseamnă acest lucru în secolul XXI. Alianța trebuie să devină o organizație mai flexibilă și ancorată în realitățile și provocările lumii de azi.

Criza economică actuală are un caracter global, aproape toate economiile lumii resimțind consecințele ei. Unii experți opinează că însăși procesele de reformare a arhitecturii de securitate globală și de creare a unei noi ordini mondiale pot fi determinate de impactul crizei. Summit-ul G 20 de la Londra, din aprilie 2009, nu și-a atins scopul din cauza unor abordări diferite față de depășirea crizei, privind reformarea sistemului financiar și a metodelor de stimulare a economiei. Alte abordări susțin necesitatea unei „ordini mondiale multipolare mai democratice și mai juste bazată pe legea internațională, egalitate, respect reciproc și un proces decizional comun”, făcându-se totodată presiuni pentru un rol central al ONU și o diplomatie multilaterală privind abordarea provocărilor globale. Pe termen lung BRIC¹ ar putea face presiuni pentru scăderea dependenței globale față de dolarul american ca rezervă valutară globală, însă, deocamdată, valuta SUA este mult prea integrată în sistemul și piața financiară globală, reprezentând 65% din totalul rezervelor valutare. Chiar și în cazul unor presiuni de înlocuire a dolarului, această valută nu va înregistra decât o scădere la 50% din totalul rezervelor valutare globale în următorii 5 ani, sau 40% în următorii 10 ani, după care s-ar stabili la acest nivel, putând afecta derularea unor proiecte și programe din mediul militar internațional.

Este foarte probabil ca în anul următor acțiunile de ieșire din criză să fie continuate, pe baza unui pachet de principii precum: asigurarea transparenței, integrității și a respectării principiilor etice în afaceri; respectarea acordurilor cu privire la necesitatea atingerii unui echilibru fiscal pe termen mediu, prin implementarea unor așa numite strategii de ieșire din criză; intensificarea cooperării internaționale în domeniul combaterii evaziunii fiscale, combaterii spălării banilor,

¹ Din BRIC fac parte Brazilia, Federația Rusă, India și China.

finanțării terorismului și prevenirii corupției; dezvoltarea mecanismelor care să asigure stabilitatea prețurilor și atingerea unui echilibru al finanțelor publice pe termen mediu, ca parte a strategiilor de ieșire din criză.

În această lume complexă, dinamică și conflictuală, confruntarea principală are loc între valori, credințe și percepții fundamental diferite, între democrație și totalitarism, și este determinată de agresiunea majoră a terorismului internațional, de sorginte extremist-religioasă, structurat în rețele transnaționale, împotriva statelor democratice și a forțelor politice raționale din statele angajate în procesul democratizării. Tendințele majore ce guvernează evoluțiile globale în epoca postbipolară generează noi riscuri și provocări la adresa valorilor și intereselor naționale și comune, creează îngrijorări justificate, dar oferă și reale oportunități.

Globalizarea reprezintă principalul fenomen care influențează mediul de securitate contemporan, atât în ceea ce privește geneza noilor riscuri și amenințări, cât și al apariției diferitelor oportunități. În acest mediu niciun stat nu se poate izola sau rămâne neutru, niciun stat nu este la adăpost și nici unul nu trebuie să rămână în afara proceselor globale. Securitatea internațională tinde tot mai mult să-și manifeste caracterul indivizibil, iar comunitatea internațională este tot mai conștientă de răspunderile ce-i revin. Principial, globalizarea profilează o șansă reală de dezvoltare economică aptă să creeze prosperitate și să protejeze mediul, dar înscrierea pe această tendință nu este o certitudine garantată pentru fiecare țară. În caz contrar, țările care nu răspund acestor exigențe riscă să piardă șansa de a beneficia de efectele pozitive ale globalizării.

Bibliografie:

- [1]. *** **Strategia de Securitate Națională a României**, București, 2007.
- [2]. ANGHEL, Petru, **Instituții europene și tehnici de negociere în procesul integrării**, Editura Universitatea din București, 2003.
- [3]. BAHNĂREANU, Cristian, DINU, Mihai-Ștefan, **Actualități și Perspectiva în Politica Europeană de Securitate și Apărare**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I” București, 2006.
- [4]. DUȚU, Petre, dr., DINU, Mihai-Ștefan, **Politica Europeană de Securitate și Apărare – cadrul de manifestare și dezvoltare a intereselor de securitate națională**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.
- [5]. PAȘCU, Ioan-Mircea, **Securitatea europeană – Aportul României**, Editura Universității București, 2007.
- [6]. STAN, Valentin, **Naționalism și securitate europeană**, Centrul de Studii Internaționale, București, 1995.
- [7]. Atelier de lucru „*NATO și noul concept strategic. Prioritățile României*”, Colegiul Național de Apărare, București, 2009.
- [8]. www.nato.int
- [9]. www.mae.ro
- [10]. www.europa.eu.

CONDIȚIONĂRI ECONOMICE ÎN PROCESUL DE REALIZARE ȘI GARANTARE A APĂRĂRII ȘI SECURITĂȚII

Dr. Cristian BĂHNĂREANU*

Dynamics of global system quickly eroded the old boundaries between internal and external affairs and between national and international economy, defence and security. Economic determinations on security in the current system of international relations have become increasingly clear in the sense that all of the things that mean security and defence potential require financial, human and material resources. Economic crisis and defence spending resizing will probably lead to some insufficiency of resources available for military system, which can generate major disruptions and affect the process of providing security in the near future.

1. Interdependența dintre economie și securitate

În general, interesele economice ale unui stat sunt sau ar trebui să fie compatibile cu interesele sale de apărare și securitate. Pe de o parte, economia reprezintă „motorul” care asigură bunăstare statului respectiv, adică prosperitate și securitate propriilor cetățeni. Pe de altă parte, o economie modernă, stabilă și puternică nu poate exista acolo unde individul, comunitatea, societatea sau statul nu au sentimentul siguranței, stabilității și prosperității. Prin urmare, interesele de securitate ale statului nu trebuie să intre în contradicție cu cele ale populației și trebuie să se centreze pe protecția individului, inclusiv prin mijloace economice.

Chiar și o analiză mai puțin amănunțită a celor mai recente strategii și documente oficiale ale diferitelor organizații regionale și internaționale de securitate sau a celor elaborate de principalii actori statali ai lumii denotă o interrelaționare tot mai accentuată între economie și securitate, adică între factorii și resursele economice și realizarea securității.

Astfel, *Carta Națiunilor Unite*, la articolul 26¹, recunoaște faptul că, pentru promovarea stabilității și menținerea păcii și securității internaționale, este necesară folosirea pentru înarmări a unui minimum din resursele umane și economice ale lumii. Mai mult, în raportul organizației din 2004, intitulat *O lume mai sigură: responsabilitatea noastră comună*² se specifică mult mai clar necesitatea ca toți membrii comunității internaționale, deopotrivă state dezvoltate sau în curs de dezvoltare, să fie mult mai disponibile în a asigura și susține resurse militare dislocabile pentru realizarea unui sistem de securitate colectivă efectiv, eficient și echitabil. Pentru a pune la dispoziție astfel de forțe militare care să poată fi

* Cercetător științific, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

¹ Organizația Națiunilor Unite, *Carta Națiunilor Unite*, 24 octombrie 1945.

² United Nations, *A more secure world: our shared responsibility*, Report of the High-Level Panel on Threats, Challenges and Change, 2004, p. 4.

desfășurate și susținute în diverse teatre de operații este însă nevoie de resurse naționale semnificative, financiare și materiale.

Conceptul Strategic al NATO din 1999, la alineatul 25³, specifică faptul că Alianța are o abordare comprehensivă asupra securității, care, pe lângă dimensiunea indispensabilă de apărare, recunoaște importanța factorilor economici, precum și a celor politici, sociali și ecologici. În cadrul NATO, procesul de planificare a apărării asigură cea mai bună modalitate de utilizare a ansamblului de resurse naționale ce sunt disponibile pentru misiunile Alianței⁴. Prin urmare, apărarea, în viziunea Alianței, nu poate fi realizată fără un suport economic adecvat din partea statelor membre.

Strategia de securitate a Uniunii Europene din 2003, *O Europă sigură într-o lume mai bună*, cosemnează faptul că „securitatea reprezintă o condiție prealabilă pentru dezvoltare”⁵. Statele Unite, în *Strategia de Securitate Națională* din 2006, arată că „dezvoltarea economică efectivă consolidează securitatea națională prin promovarea suveranității responsabile, nu a dependenței permanente”⁶. Cele două afirmații sunt complementare, rezultând un adevăr al zilelor noastre și anume că economia și securitatea se potențează reciproc: cu cât sentimentul de securitate este mai pronunțat, cu atât creșterea economică se consolidează; cu cât dezvoltarea economică este mai accentuată cu atât securitatea se întărește.

În *Strategia de Securitate Națională a Federației Ruse până în 2020*⁷, administrația de la Moscova afirmă că starea securității naționale este direct dependentă de capacitatea economică și eficiența sistemului de a asigura securitatea națională. De asemenea, conform documentului *Apărarea Națională a Chinei în 2008*⁸, autoritățile de la Beijing rămân fidele principiului de dezvoltare coordonată a economiei și apărării naționale și caută să asigure un echilibru între îmbogățirea țării și consolidarea puterii militare. Și în cazul țării noastre, în *Strategia de Securitate Națională a României* din 2006⁹ se susține că o economie competitivă și performantă reprezintă un pilon de bază al securității naționale.

Prin urmare, realizarea și garantarea securității în epoca contemporană depinde tot mai mult de nivelul de dezvoltare economică. Constituirea și susținerea unei puteri militare profesionale și credibile necesită fonduri financiare, resurse umane, capacități industriale și materiale semnificative. Economia, alături de finanțe, tehnologie și informație, este cel mai dinamic și complex factor ce poate genera putere militară.

³ North Atlantic Treaty Organization, *The Alliance's Strategic Concept*, 24 April 1999.

⁴ North Atlantic Treaty Organization, *NATO Handbook*, Public Diplomacy Division, Brussels, 2006, p. 52.

⁵ European Union, *European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World*, Brussels, 12 December 2003, p. 2.

⁶ The White House, *The National Security Strategy of the United States of America*, March 2006, p. 33.

⁷ The Security Council of Russian Federation, *The National Security Strategy of Russian Federation to 2020*, May 2009, p. 5.

⁸ Information Office of the State Council of the People's Republic of China, *China's National Defense in 2008*, Beijing, January 2009, p. 9.

⁹ Președintele României, *Strategia de Securitate Națională a României*, București, 2006, p. 19.

Capacitatea statului de a asigura securitatea depinde în mare măsură de modul de organizare a economiei naționale, de capacitatea acesteia de a produce și de a pune la dispoziție resursele și mijloacele necesare. Astfel, organizarea și structurarea economiei după principiile naționalismului economic înseamnă protejarea sectoarelor industriale strategice prin subvenții și alte reduceri de taxe și impozite ceea ce asigură o bază solidă a industriei de apărare, care, în caz de necesitate, va servi la susținerea efortului de asigurare a securității naționale. Dar, această strategie va duce și la o anumită distorsionare și ineficiență economică, la diminuarea dezvoltării și prosperității, ceea ce în final va afecta securitatea națională. O strategie bazată pe principiile liberalismului economic, ce pune accent pe economia de piață, specializare și competitivitate, va putea maximiza creșterea economică și prosperitatea societății, ceea ce va duce la sporirea capacității statului de a agrega resursele ce pot fi dedicate asigurării apărării naționale. Și acest model prezintă unele dezavantaje, precum dezafectarea sectoarelor industriale mai puțin competitive, ceea ce în final poate avea ca efect scăderea capacității economiei de a susține efortul de asigurare a securității.

Chiar dacă, în prezent, se consideră că excesele modelului capitalist bazat pe liberalism și neoliberalism economic au facilitat intrarea economiei mondiale în criză, integrarea în procesele și circuitele globale ale comerțului și economiei pare a fi o modalitate mult mai eficientă de a extrage resurse și bogăție. Probabil că accentuarea interdependenței economice și cooperării între statele lumii constituie cea mai bună metodă de diminuare a conflictualității și, în consecință, a necesității de a menține o armată numeroasă ce trebuie susținută cu resurse pe măsură. Prin urmare, deciziile în materie de securitate și apărare vor fi tot mai mult influențate de starea economiei naționale, regionale și mondiale, de relațiile și schimburile comerciale.

2. Perioadele de criză și evoluția cheltuielilor de apărare

Ca aproape în orice domeniu, fondurile financiare reprezintă „motorul” fără de care Armata nu poate exista și funcționa. Formarea, echiparea și remunerarea militarilor, înzestrarea forțelor cu capacități adecvate, asigurarea resurselor materiale și logisticii necesare, participarea la misiuni internaționale etc. necesită resurse financiare considerabile.

Ideal ar fi ca valoarea cheltuielilor pentru apărare să fie decuplată de evoluția produsului intern brut (PIB). Însă, valoarea fondurilor alocate apărării a depins în cele mai multe cazuri de PIB-ul realizat, mai precis de mărimea bugetului de stat. Dependența dintre cei doi indicatori este ilustrată extrem de bine prin analiza PIB-ului la nivel mondial din ultimii 13 ani. Am luat ca punct de reper anul 1996, deoarece se consideră că acesta a fost momentul când s-a încheiat perioada de scădere a cheltuielilor totale pentru apărare de după terminarea Războiului Rece.

Conform graficului de mai jos, PIB-ul global a atins cifra de 60.917 mld. dolari în 2008, de peste cinci ori mai mult față de 1980 și dublu comparativ cu 1996. Prin urmare, PIB-ul înregistrat la nivel mondial a crescut constant în perioada analizată, cu excepția anilor 1997-1998 (criza financiară asiatică) și a anului 2001 (atentatele teroriste de pe teritoriul SUA). Cele două evenimente au perturbat expansiunea economiei mondiale și, în final, au dus la ușoare diminuări ale PIB-ului global: de la circa 30.379 mld. dolari în 1996 la 30.252 mld. dolari în 1997 și chiar 30.017 mld.

dolari în 1998; de la circa 32.103 mld. dolari în 2000 la 31.892 mld. dolari în 2002.

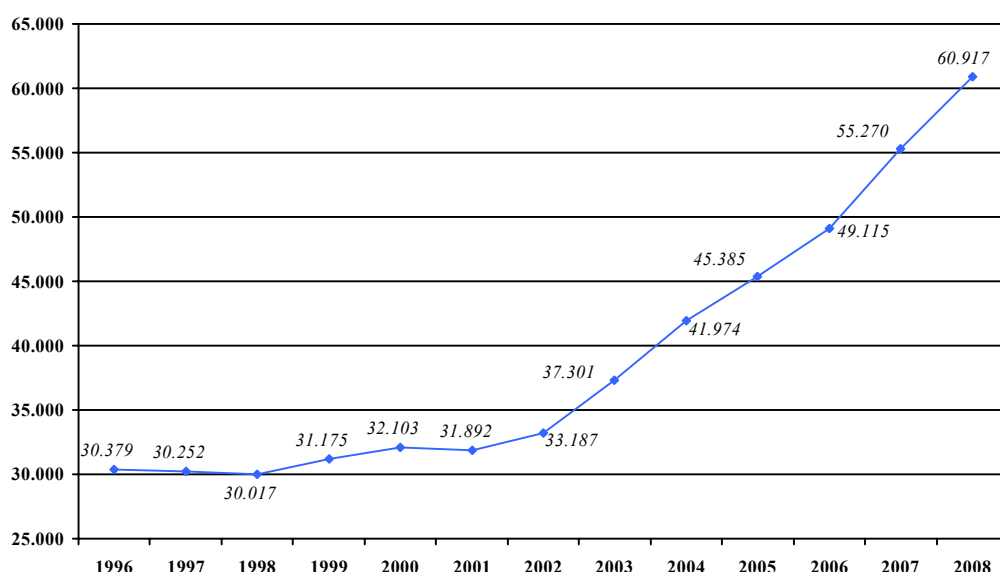

Figura nr. 1: Evoluția PIB-ului mondial (mld. dolari)

Sursa: International Monetary Fund (IMF), *World Economic Outlook Database*, October 2009

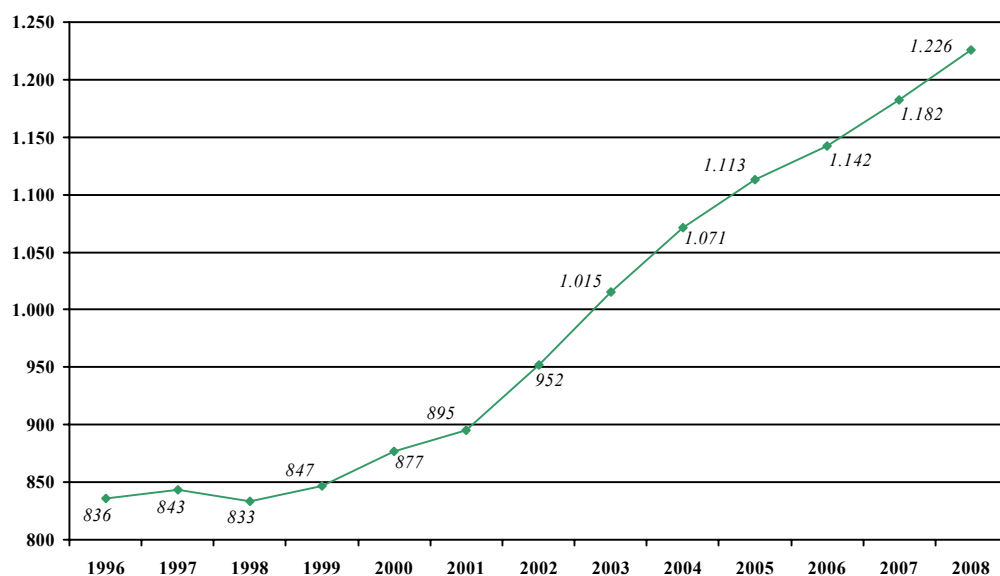

Figura nr. 2: Evoluția cheltuielilor militare mondiale (mld. dolari)

Sursa: Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), *Military expenditure by region in constant US dollars, 1988-2008*

Și cheltuielile militare globale s-au majorat aproape permanent, după cum se observă din figura nr. 2, atingând valoarea totală de 1.226 mld. dolari în 2008, adică aproximativ 2% din PIB-ul mondial. Excepție face momentul 1998, când bugetul mondial alocat apărării s-a diminuat cu circa 10 mld. dolari pe fondul crizei financiare asiatice și reducerii mai accentuate a cheltuielilor militare operate în America de Nord și Europa Centrală și de Est.

Ultimul an în care cheltuielile militare au înregistrat o creștere în limite așa-zis normale este 2001. Evenimentele din 11 septembrie au reprezentat momentul în care s-a dat startul războiului global împotriva terorismului, ce va fi susținut cu bugete pentru apărare din ce în ce mai mari în ciuda dificultăților economice înregistrate de economiile dezvoltate. Astfel, bugetul militar al lumii a avut creșteri spectaculoase, în numai 7 ani ajungând de la 895 mld. dolari în 2001 la 1.226 mld. dolari în 2008. SUA au reprezentat principalul contributor la majorarea cheltuielilor militare, bugetul acestora crescând cu aproape 300 mld. dolari în perioada 2001-2008. De asemenea, fondurile alocate de administrația de la Washington pentru operațiunile desfășurate în cadrul războiului contra terorismului, în perioada 2001-2008, au însumat circa 796,8 mld. dolari¹⁰.

Această situație este susținută și prin prisma concentrării cheltuielilor militare, constată în ultimii ani, în sensul că un număr mic de țări alocă mari sume bugetelor de apărare. De exemplu, primele 15 țări din punct de vedere al valorii bugetului pentru apărare însumează aproximativ 81% din totalul cheltuielilor militare mondiale. Mai mult, SUA sunt responsabile de 41,5% din totalul mondial, urmate la mare distanță de China cu 5,8%, Franța și Marea Britanie cu 4,5% fiecare și Rusia cu 4%.

Țara	Puterea militară* (loc mondial)	Puterea economică** (loc mondial)	Ponderea puterii militare în cea economică (%)
SUA	607,0 (01)	14.441 (01)	4,26
China	84,9 (02)	4.327 (03)	1,93
Franța	65,7 (03)	2.867 (05)	2,29
Marea Britanie	65,3 (04)	2.680 (06)	2,44
Rusia	58,6 (05)	1.677 (08)	3,49
Germania	46,8 (06)	3.673 (04)	1,28
Japonia	46,3 (07)	4.911 (02)	0,94
Italia	40,6 (08)	2.314 (07)	1,75
Arabia Saudită	38,2 (09)	469 (23)	7,93
India	30,0 (10)	1.207 (12)	2,48
Coreea de Sud	24,2 (11)	929 (15)	2,56
Brazilia	23,3 (12)	1.573 (10)	1,48
Canada	19,3 (13)	1.500 (11)	1,28
Spania	19,2 (14)	1.602 (09)	1,19
Australia	18,4 (15)	1.013 (14)	1,82

Figura nr. 3: Situația economică a primelor 15 puteri militare ale lumii în 2008 (mld. dolari)

Sursa: *SIPRI, *SIPRI Yearbook 2009 - Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford University Press, USA, 2009, p. 182 și

** IMF, *World Economic Outlook Database*, October 2009

Mai mult, din tabelul de mai sus rezultă că pe primele locuri ale topului mondial al cheltuielilor militare se găsesc marile puteri economice ale lumii, cu excepția Arabiei Saudite, dar cu procente ce nu depășesc 4,5% din PIB. Acestea sunt principalele state care alocă sume importante modernizării și profesionalizării propriilor forțe și capacități militare și se găsesc printre marile contribuatoare la misiunile multinaționale, fie ele sub egida ONU, NATO și UE sau de coaliție. De altfel și analiza Grupului de Evaluări Strategice al CIA (Strategic Assessments Group

¹⁰ SIPRI, *SIPRI Yearbook 2009 - Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford University Press, USA, 2009, p. 187.

– SAG)¹¹, ce ia în considerare PIB-ul, populația, cheltuielile de apărare și un factor mai puțin precis care include inovarea în domeniul tehnologic, concluzionează că: SUA dețin un procent de circa 20% din puterea totală la nivel mondial; UE și China aproximativ 14% fiecare; India circa 9%; Brazilia, Coreea de Sud și Rusia - 2% fiecare; paisprezece state cel puțin o cotă de 1%.

Prin urmare, legătura dintre economie și securitate este evidentă – dacă un stat dispune de putere economică, poate să își construiască și mențină o putere militară semnificativă care să îi asigure securitatea proprie și, la nevoie, a altor state și teritorii.

3. Criza economico-financiară și efectele sale asupra securității

Pe parcursul ultimului an, criza financiară americană s-a extins și a facilitat intrarea economiei mondiale în recesiune. Măsurile agresive de politică monetară și infuziile de lichidități adoptate atât de administrațiile Bush și Obama, cât și de guvernele țărilor dezvoltate europene sau asiatice, nu au fost suficiente pentru a evita agravarea crizei. Tot mai multe exemple de pe întreg mapamondul confirmă cea mai severă criză în care a intrat economia globală de la cel de-al Doilea Război Mondial în prezent, în care instituții financiare importante din SUA și Europa s-au prăbușit, bursele au colapsat, iar prețurile mărfurilor au devenit extrem de volatile. Pe acest fundal, se pare că economiile bogate, mai puțin bogate și mai ales cele sărace vor continua să se contracte, puține fiind semnele că stopare sau relansare.

Deși consecințele pe termen lung ale crizei economico-financiare asupra bugetelor militare ale statelor lumii nu sunt destul de clare și nici ușor de identificat, crizele anterioare au dus la o anumită optimizare a cheltuielilor bugetare, inclusiv a celor de apărare. Nici actuala criză nu credem că va face excepție și va duce la o anumită scădere a cheltuielilor militare și reorientare a priorităților de apărare și securitate ale principalilor actori militari ai scenei internaționale.

Astfel, SUA vor fi nevoite să opereze în următorii ani o reducere semnificativă a bugetului pentru apărare: de la 625,851 mld. dolari în 2007 și 693,215 mld. dolari în 2008 va scădea, conform estimării Institutului Internațional de Studii Strategice, la 607,129 mld. dolari în 2009 și chiar la 549,774 mld. dolari în 2010¹². Războiul global împotriva terorismului nu mai reprezintă un motiv suficient pentru creșterea continuă a cheltuielilor militare, astfel încât vor fi luate anumite măsuri de optimizare a cheltuielilor în domeniul achizițiilor militare și de restrângere a solicitărilor de suplimentare a fondurilor pentru finanțarea operațiilor din Irak și Afganistan.

Și alte membre ale NATO se remarcă prin scăderi ale cheltuielilor de apărare în anul 2008¹³, precum: Franța (cu 8,40 mld. dolari față de 2007), Turcia (1,12 mld. dolari), Norvegia (0,75 mld. dolari), Olanda (0,53 mld. dolari), România (0,38 mld. dolari), Ungaria (0,24 mld. dolari), Marea Britanie (0,20 mld. dolari) etc. Această situație este efectul fie al reducerilor programate ale bugetelor militare, precum în

¹¹ Gregory F. Treverton, Seth G. Jones, *Measuring National Power*, Conference Proceedings, RAND Corporation, 2005, p. ix.

¹² The International Institute for Strategic Studies (IISS), *The Military Balance 2009*, Routledge, Abingdon, UK, January 2009, p. 20.

¹³ IISS, *op. cit.*, January 2009, pp. 111-163.

țările nordice, fie al problemelor economice și financiare cu care se confruntă țările respective, precum statele baltice. Această situație și perspectivele pentru anul 2009 au produs o anumită îngrijorare privind contribuția la îndeplinirea obiectivelor și misiunilor Alianței.

Chiar dacă cheltuielile militare totale pe continentul european au crescut constant cu 5-6 mld. dolari pe an, de la 303 mld. dolari în 2005 la 309 mld. dolari în 2006, 314 mld. dolari în 2007 și 320 mld. dolari în 2008¹⁴, previziunile pesimiste de scădere a economiei europene cu peste 4% în anul 2009¹⁵ vor duce, fără îndoială, la o diminuare destul de serioasă a fondurilor alocate apărării.

Pe continentul asiatic, pe de o parte, Japonia se alătură tendinței occidentale de diminuare graduală a cheltuielilor pentru apărare și acordă o mai mare atenție planurilor și măsurilor de redresare economico-financiară. Astfel, bugetul său militar a scăzut de la 43,46 mld. dolari în 2007 la 42,75 mld. dolari în 2008¹⁶. Pe de altă parte, celelalte puteri economice ale Asiei continuă să investească sume importante în potențialul lor militar și să contribuie semnificativ la creșterea cheltuielilor militare regionale și globale: China – de la 57,86 mld. dolari în 2007 la 63,64 mld. dolari în 2008, Rusia – de la 33 mld. dolari la 38 mld. dolari și India – de la 23,54 mld. dolari la 24,72 mld. dolari¹⁷. În condițiile contracției puternice a economiei mondiale, a scăderii accentuate a exporturilor de resurse energetice și de armament, pentru anul 2009 se pare că și cheltuielile lor militare și planurile de modernizare vor suferi anumite ajustări.

Pe măsură ce efectele crizei economico-financiare vor fi resimțite din ce în ce mai puternic la nivel național, mai ales de economiile în curs de dezvoltare sau în tranziție, nivelul programat al bugetelor militare pentru anul în curs nu va mai putea fi susținut și astfel nu vor mai putea fi acoperite nevoile aparatului militar. În consecință, agravarea recesiunii, costurile planurilor de salvare și relansare economică, precum și presiunile deficitelor bugetare în creștere, vor avea un impact negativ asupra obiectivelor și programelor din domeniul securității și apărării și misiunilor conferite prin legile interne și tratatele internaționale la care statul respectiv este parte.

Prin urmare, în condițiile unei crize economice de amploare, precum cea cu care ne confruntăm în prezent, este posibil să fie diminuată capacitatea statului de a satisface la un nivel acceptabil toate necesitățile în materie de securitate și apărare națională, ceea ce poate genera efecte mai mult sau mai puțin dorite¹⁸, precum:

- dereglarea funcționării subsistemelor sistemului securității și apărării naționale;
- accentuarea vulnerabilităților sistemului militar și apariția altora noi;
- revizuirea politicilor de securitate și apărare și strategiilor militare;
- revizuirea strategiei forțelor, mijloacelor și acțiunilor;

¹⁴ SIPRI, *op. cit.*, 2009, p. 180.

¹⁵ IMF, *World Economic Outlook Database*, October 2009.

¹⁶ SIPRI, *Military Expenditure Database*, <http://milexdata.sipri.org>.

¹⁷ Idem.

¹⁸ Vezi Teodor Frunzeti, Vladimir Zodian (coord.), *Lumea 2009. Enciclopedie politică și militară*, Editura CTEA, București, 2009, pp. 915-918.

- dereglarea sistemului de pregătire și înzestrare a armatei;
- îngreunarea procesului de planificare a apărării în ceea ce privește resursele, forțele, armamentele, logistica, comanda, controlul și comunicațiile, urgențele civile;
- dificultăți privind executarea reală, oportună și eficientă a misiunilor de securitate și apărare interne;
- scăderea capacității de a participa la operații de pace;
- reducerea sau chiar sistarea contribuției la unele operații multinaționale;
- accentuarea tendinței de a pregăti și aloca aceleași pachete de forțe dislocabile, atât pentru misiunile NATO, cât și pentru cele ale UE;
- sporirea decalajului în domeniul militar față de vecini sau celelalte țări din regiunea respectivă;
- încetinirea procesului de transformare a forțelor și capacităților în unele superioare tehnologic, flexibile, interoperabile și cu capacitate de luptă ridicată;
- afectarea sau chiar stoparea programelor și contractelor majore de înzestrare și achiziții militare;
- degradarea capacităților economice și ale industriei de apărare destinate să susțină efortul de război al forțelor;
- diminuarea eforturilor de dezvoltare a tehnologiei și echipamentelor militare de vârf;
- diminuarea exporturilor și importurilor de armamente și tehnică militară;
- diminuarea calității sistemului de învățământ și instrucție militară etc.

Concluzii

Economia și securitatea sunt considerate acum parte a unui mecanism dinamic și complex ce pune în funcțiune sistemul social. Componentele economico-financiară și tehnologică și cea militară se intercondiționează reciproc, astfel încât economia, finanțele și tehnologia influențează realizarea securității, așa cum și securitatea asigură suportul bunei funcționări și dezvoltării a economiei, finanțelor și tehnologiei. Asigurarea securității nu se poate realiza fără atingerea unui anumit grad de dezvoltare economică durabilă, așa cum progresul economic nu se poate realiza fără atingerea unui anumit grad de securitate.

Apărarea și securitatea nu se pot realiza fără o programare judicioasă a resurselor necesare, fără o analiză detaliată a raportului dintre resurse, misiuni și rezultate. Ideal ar fi ca formarea și menținerea unei armate profesioniste, bine înzestrate și capabile să facă față gamei din ce în ce mai extinse de riscuri și amenințări, să se obțină cu cât mai puține resurse. Însă, dată fiind actuala conjunctură economică, autoritățile politico-militare din țările dezvoltate, în curs de dezvoltare sau nedezvoltate vor trebui să facă alegeri dificile în stabilirea nivelului fondurilor pentru apărare. Ele vor trebui să găsească și să mențină acel echilibru între componentele puterii în funcție de condiționările interne și externe, adică a unei concordanțe între puterea economică și cea militară.

Deși actuala criză economico-financiară produce efecte din cele mai grave în majoritatea țărilor, lumea se află încă departe de momentul în care puterea militară și eforturile de modernizare și tehnologizare a acesteia se vor diminua. Chiar dacă, pe

termen scurt, tendința de creștere a cheltuielilor mondiale pentru apărare va înregistra o anumită stagnare sau chiar descreștere, iar fonduri importante vor fi alocate spre alte domenii prioritare, precum programe de redresare economică și protecție socială, pe termen lung, statele dezvoltate vor continua să investească sume semnificative în inovație și cercetare, în noi tehnologii și sisteme de armă, iar cele mai puțin bogate să-și modernizeze armata prin derularea unor programe majore de achiziții și înzestrare.

Bibliografie:

- [1] European Union, *European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World*, Brussels, 12 December 2003.
- [2] Information Office of the State Council of the People's Republic of China, *China's National Defense in 2008*, Beijing, January 2009.
- [3] International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database*, October 2009
- [4] North Atlantic Treaty Organization, *NATO Handbook*, Public Diplomacy Division, Brussels, 2006.
- [5] North Atlantic Treaty Organization, *The Alliance's Strategic Concept*, 24 April 1999.
- [6] Organizația Națiunilor Unite, *Carta Națiunilor Unite*, 24 octombrie 1945.
- [7] Președintele României, *Strategia de Securitate Națională a României*, București, 2006.
- [8] Stockholm International Peace Research Institute, *SIPRI Yearbook 2009 - Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford University Press, USA, 2009.
- [9] The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2009*, Routledge, Abingdon, UK, January 2009.
- [11] The Security Council of Russian Federation, *The National Security Strategy of Russian Federation to 2020*, May 2009.
- [12] The White House, *The National Security Strategy of the United States of America*, March 2006.
- [13] United Nations, *A more secure world: our shared responsibility*, Report of the High-Level Panel on Threats, Challenges and Change, 2004.
- [14] FRUNZETI, Teodor ZODIAN, Vladimir (coord.), **Lumea 2009. Enciclopedie politică și militară**, Editura CTEA, București, 2009.
- [15] TREVERTON, Gregory F., JONES, Seth G., *Measuring National Power*, Conference Proceedings, RAND Corporation, 2005.

DEZECHILIBRELE ECONOMICE ȘI CONFLICTELE ARMATE

Romeo-Aurelian POPOVICI*

The polemology has underscored that a wide range of theories studying the causes of war tend to exclusively associate these causes with the economic related field. There are even judgments according to which that all the other causes that may be assumed are false or are but not genuine reasons.

One may consider that the main economic reason triggering armed conflicts is embodied by the outcome in society (economy) of economic malfunctions, in both its variants - the variant of absorption (penury), which implies the existence of a demand that has not been met of a thorough need of resources and assets, as well as the variant of economic pressure (redundancy), case in which one deals with an overflow of offer, of a surplus that cannot be placed.

1. Cauzele economice ale războiului

Polemologia a evidențiat că o multitudine de teorii ce studiază cauzele războiului tind să atribuie aceste cauze exclusiv domeniului economic. Există chiar păreri că toate celelalte cauze care pot fi presupuse sunt false sau nu sunt decât motive aparente.

Se poate aprecia că motivul economic principal cauzator de conflicte armate îl constituie apariția în societate (economie) a *dezechilibrelor economice*, în ambele sale variante –varianta *absorbției (penuria)*, variantă ce presupune existența unei cereri nesatisfăcute, a unei nevoi acute de resurse și bunuri, precum și varianta *presiunii economice (supraabundența)*, caz în care avem de a face cu un exces de ofertă, a unui surplus care nu poate fi plasat.

Penuria s-a manifestat ca o cauză principală a războaielor, în special în societățile primitive. Sunt evidențiate de către istorici secarea progresivă a platourilor Asiei Centrale, care a obligat triburile mongole să invadeze teritoriile învecinate, organizând adevărate expediții de jaf prin care își procurau resursele materiale necesare satisfacerii nevoilor, sclavi sau femei¹.

Gaston Bouthoul apreciază că în cazul societăților complexe penuria este mai greu de admis drept cauză a războaielor. Acesta exemplifică, afirmând că *“situația Germaniei, atât în timpul războiului din 1914 cât și în ultimul război mondial arată că mizeria și foametea nu au venit decât după aceea. Și precis în momentele în care a avut de suportat aceste calamități ea a devenit sincer pacifistă”*².

Potrivit aceluiași autor, experiența istorică dovedește că în starea de abundență statele au în mod mai evident impulsuri războinice. Este considerat relevant exemplul

* Doctorand în domeniul Securitate Națională la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” din București, profesor de discipline economice la Colegiul Economic „Iulian Pop” din Cluj Napoca

¹ Bouthoul, Gaston, Războiul, Editura Militară, București, 1978, p. 61.

² Ibidem, p. 63.

Germaniei care, în 1939, când a declanșat al doilea Război Mondial era cea mai puternică țară din Europa din punct de vedere economic. Apreciem că teoria potrivit căreia războiul nu se poate pregăti decât cu surplusuri ar trebui nuanțată iar cauzele economice care ar contribui la declanșarea unui conflict armat atunci când inițiatorul acestuia se află în situație de supraabundență ar putea fi completate, cel puțin, cu următoarele aspecte:

- războiul, ca fenomen social deosebit de complex, consumator de resurse importante, ar putea asigura “*absorbția*” surplusului de bunuri și servicii existente în economie, fiind, din acest punct de vedere, un factor reglator;
- teritoriile vremelnic ocupate ar putea constitui ele însele o piață de desfacere pentru produsele economiei atacatorului;
- sectoare întregi ale economiei, care s-ar afla în situația crizei de supraproducție, fiind nevoite să-și reducă producția datorită creșterii stocurilor, să-și disponibilizeze angajații, creând astfel serioase probleme sociale, ar putea fi revigorate prin reprofilarea acestora și trecerea la industria de război;
- efectivele militare antrenate în conflictele armate ar putea îngloba masa de șomeri existenți în societate.

Deși majoritatea economiștilor și teoreticienilor războiului apreciază că Primul Război Mondial a fost cauzat de supraproducția industrială a Germaniei, fiind, deci, un război de supraabundență, se admite că a avut și o componentă de război de penurie, produsele deficitare ale Germaniei acelei epoci fiind cele alimentare și unele materii prime necesare industriei germane.

Singurele tipuri de războaie ale căror cauze economice ar putea fi considerate exclusiv cele legate de supraabundență sunt reprezentate de *războaiele pentru cucerirea piețelor de desfacere*. În acest caz, surplusul de ofertă va fi plasat în noile piețe cucerite, evitându-se, astfel, consecințele negative pe care le-ar putea aduce intrarea în faza de recesiune economică: restrângerea producției, reducerea încasărilor bugetare, a produsului intern brut, a cheltuielilor bugetare precum și complexe probleme sociale care însoțesc acest fenomen economic - creșterea șomajului, a stării de insecuritate a indivizilor, scăderea salariilor, convulsii sociale etc.

La o analiză mai profundă, s-ar putea aprecia că efecte similare (efecte anti-criză economică) se obțin în urma purtării oricăror tipuri de războaie, nu doar în cazul războaielor pentru cucerirea piețelor de desfacere. În acest sens, Gaston Bouthoul apreciază că „*războaiele produc totdeauna o creștere a prețului și a consumului. Ele se prezintă, deci, ca inversul crizelor economice. Războaiele absorb stocurile excedentare de produse și surplusul de oameni, adică absoarbe șomajul. Nevoia de oameni și pierderile creează cerere de mână de lucru, de unde rezultă o creștere generală a salariilor și mai ales o creștere a numărului celor ocupați în producție. Sub o formă sau alta, războiul creează totdeauna locuri de muncă numeroase pentru oameni*”.³

Mai mult, se apreciază că cele mai mari mutații în activitatea economică, pe

³ Ibidem. p. 66.

timpul războiului, atât din punct de vedere al volumului cât și al diversității și structurii activităților economice apar în sectoarele economice performante, în primul rând în sectorul terțiar (transporturi, comunicații, comerț, turism, finanțe, etc.), urmate de cele din sectorul secundar (industria prelucrătoare) și cele din sectorul primar (celelalte domenii de activitate: agricultură, industrie extractivă, silvicultură, pescuit). În concluzie, sectoarele cu cea mai mare creștere sunt sectoarele care asigură o *valoare adăugată mare*, respectiv cele mai profitabile domenii ale oricărei economii.

Un alt tip de război cauzat de supraabundență poate fi considerat *războiul de tip colonial*. G. Bouthoul afirma că *“acestea sunt purtate totdeauna de cel mai bogat împotriva celui mai sărac. Statele europene sunt acelea care, în culmea bogăției și stabilității lor, au atacat națiunile orientale, aflate într-o decadență profundă, și Africa.”*⁴

Afirmația ar putea fi nuanțată și completată. În acest caz se poate considera că supraabundența este, în primul rând, o condiție esențială a purtării unui război de asemenea natură, război care necesită susținere materială consistentă, susținere care numai în situație de supraabundență s-ar putea manifesta, și nu o cauză în sine. Cauza ar putea fi nevoia de resurse - accesul la bogățiile teritoriilor vizate, în special în situația în care aceste teritorii sunt unice depozitare, sau depozitare într-o proporție foarte mare a acestor fel de bogății. Cu toate că teritoriile respective s-au aflat, așa cum aprecia G. Bouthoul, într-o *“decadență profundă”*, această situație nu se datora lipsei de resurse naturale și umane ale teritoriilor, ci lipsei posibilităților de valorificare ale acestora. Acest aspect este evidențiat de faptul că teritoriile cucerite au fost pentru puterile coloniale importante furnizoare de materii prime, greu sau scump de procurat în alte condiții, precum și furnizoare de forță de muncă ieftină (inclusiv sclavi). Totodată, teritoriile ocupate se puteau constitui în adevărate debușuri pentru surplusul de producție ale puterilor coloniale sau pentru produse uzate moral și fizic dar care ar fi putut găsi o cerere solvabilă în aceste teritorii sărace din punct de vedere al puterii economice a locuitorilor.

Cu toate ca G. Bouthoul aprecia că în cazul societăților complexe penuria este mai greu de admis printre cauzele războiului, considerăm că în ultimele decenii, cel puțin în ceea ce privește resursele energetice convenționale (resurse epuizabile într-un orizont de timp nu prea îndepărtat), această poziție a fost în permanență și cu o intensitate din ce în ce mai mare reconsiderată. Asigurarea resurselor în general și asigurarea resurselor energetice în special au devenit probleme majore ale fiecărei națiuni. Într-o formă sau alta, toate conflictele locale sau regionale desfășurate au fost legate de asigurarea resurselor. Legat de acest aspect, politologul român Silviu Brucan aprecia că: *“amenințarea războiului nuclear s-a risipit și balansoarul rămâne înclinat înspre factorul economic și tehnologic, care domină acum jocul puterii pe arena internațională. Principalul câmp de bătălie a devenit piața mondială . Aș putea spune că am ajuns la situația în care succesul în luptă pentru puterea în lume nu se mai măsoară cu metrul cuceririlor teritoriale și cu metrul de bombe și rachete,*

⁴ Ibidem, p. 63.

ci cu locul sau ponderea câștigată pe piața mondială.”⁵

Maria Popescu apreciază că astăzi economia mondială se află în fața unei triple provocări⁶.

- mondializarea și implicațiile sale asupra competitivității economiilor naționale;
- contradicția dintre legile pieței (logica economică) și datoria statelor de a asigura un anumit grad de “justiție distributivă” (logica socială);
- contradicția dintre logica economică și necesitatea protecției mediului înconjurător.

În prezent se manifestă două tendințe contradictorii în plan internațional: pe de o parte, competiția acerbă care se desfășoară între state sau coaliții pentru controlul sau cucerirea arealelor bogate în resurse naturale, îndeosebi resurse energetice, fapt ce poate duce de la competiție bazată strict pe principii economice la conflict armat sau război, iar pe de altă parte tendința de integrare în organisme internaționale sau regionale de securitate care promovează cooperarea și rezolvarea diferendelor de orice natură pe cale pașnică.

Contextul în care se manifestă aceste tendințe contradictorii îl constituie *fenomenul globalizării*. În lucrarea sa, „*Mecanisme globalizării*”⁷, Joseph E. Stiglitz afirmă ca fenomenul globalizării presupune cel puțin următoarele aspecte:

- o circulație internațională a ideilor și informațiilor;
- experiențe culturale comune;
- o societate civilă globală;
- o mișcare ecologistă globală;
- o cooperare mai intensă între țările lumii, prin intermediul intensificării circulației bunurilor și serviciilor, a capitalului și chiar a forței de muncă.

Legat de nobilele scopuri declarative ale globalizării, Stiglitz precizează că: *“marea speranța a globalizării consta în faptul că va contribui la creșterea nivelului de trai din întreaga lume: țările sărace vor avea acces la piețele străine pentru a-și putea vinde produsele, investitorii străini vor putea pătrunde pe piețele lor pentru a facilita obținerea unor produse noi la preturi mai mici, iar granițele se vor deschide, astfel încât oamenii să poată călători în alte țări pentru a se instrui, pentru a lucra și pentru a trimite acasă banii câștigați, ca să-și ajute familiile și să pună bazele unei noi afaceri”*.⁸

Realitatea economică a demonstrat că doar unele dintre țări au avut de câștigat de pe urma globalizării. În aceste țări Produsul Intern Brut a crescut, însă nici măcar în aceste situații globalizarea nu a însemnat un avantaj pentru majoritatea locuitorilor țărilor respective.

Deși nimeni nu contestă unele avantaje date de globalizare, există și *motive de*

⁵ Brucan, Silviu, **Lumea după războiul rece - locul României și viitorul ei**, Editura „România Liberă”, București, 1996.

⁶ Popescu, Maria, **Globalizarea și dezvoltarea trivalentă**, Editura Expert, București, 1999.

⁷ Stiglitz, Joseph, **Mecanisme globalizării**, Editura Polirom, Iași, 2008, p.19.

⁸ Ibidem, p.20.

*îngrijorare*⁹ care, negestionate corespunzător, s-ar putea constitui în elemente de risc la adresa securității celor vizați:

- globalizarea este guvernată de legi nedrepte care sunt concepute în avantajul țărilor industrializate avansate;
- globalizarea pune valorile materiale înaintea altor valori, cum ar fi preocuparea pentru mediul înconjurător sau pentru viața însăși;
- modalitatea de gestionare a globalizării a diminuat suveranitatea țărilor în curs de dezvoltare, capacitatea acestora de a lua decizii, subminând democrația;
- deși apologeții globalizării au declarat că toata lumea va avea de câștigat din punct de vedere economic, există dovezi că mulți au avut de pierdut;
- sistemul economic impus țărilor în curs de dezvoltare este, în unele cazuri, inadecvat sau chiar dăunător.

Fără a minimaliza importanța celorlalte cauze generatoare de conflicte armate am putea concluziona că *„la nivel global lumea continuă să rămână puternic conflictuală. Motoarele conflictelor operează atât în domeniul accesului la resurse, la mecanismele de distribuție ale acestora și la piețele de desfacere, cât și în cel al diferențelor identitare de natură civică, etnică, religioasă, culturală sau ideologică. Probabilitatea unui conflict militar de mare amploare este redusă, în timp ce conflictele regionale și cele interne pot fi mai frecvente, iar efectul lor - direct sau cumulat - tinde să devină tot mai greu de controlat.”*¹⁰

2. Aspecte de actualitate legate de asigurarea resurselor în Uniunea Europeană

Problemele legate de resursele naturale, în general și de resursele energetice, în special au făcut și fac obiectul, în ultimele decenii, a unei ample dezbateri la nivel internațional. De asemenea, aceste probleme se regăsesc în toate Strategiile de securitate ale statelor, în Programele de guvernare sau în documentele de politică externă. Motivele principale sunt: pe de o parte, toate economiile lumii, atât cele dezvoltate cât și cele în curs de dezvoltare depind din ce în ce mai mult de resursele energetice, iar pe de altă parte epuizarea acestor resurse într-un orizont de timp relativ apropiat. Prin amplificarea gradului de interdependență a țărilor privind valorificarea acestor resurse apar probleme din ce în ce mai complexe privind necesitatea asigurării tuturor statelor la resurse, în vederea susținerii dezvoltării lor economice. Din acest punct de vedere, marea majoritate a specialiștilor sunt de acord cu faptul că accesul sau pierderea accesului la resurse poate avea consecințe imprevizibile. Disponibilitatea resurselor a fost și rămâne și în prezent o potențială sursă de tensiune și conflict.

Independența energetică este un deziderat al oricărei economii, al oricărui stat. Din păcate, datorită repartiției neuniforme a resurselor energetice pe teritoriul planetei, acest deziderat rămâne doar un vis pentru multe din națiunile lumii, inclusiv

⁹ Ibidem, p. 23.

¹⁰ Strategia de Securitate Națională a României, București, 2007, p.10.

pentru multe state dezvoltate din punct de vedere economic.

Prin contrast, *dependența energetică* reprezintă o vulnerabilitate a economiilor. Dacă dependența energetică se raportează la un singur furnizor de resurse energetice, atunci situația este cu atât mai gravă.

Un exemplu elocvent al dependenței energetice de un singur furnizor, cu efecte ale căror maxime au fost atinse în anul 2006, dar și la sfârșitul anului 2008 și începutul anului 2009, este cel al dependenței unei importante părți a economiilor Uniunii Europene de gazul rusesc livrat de către compania *GAZPROM*.

Gazprom este cea mai mare companie rusească, dar și cel mai mare extractor de gaze naturale din lume. *Gazprom* produce 85% din gazele rusești, deținând rezerve de circa 30.000 kilometri cubi de gaze. Controlează aproximativ 16% din rezervele de gaze naturale ale lumii și se află pe locul trei în topul producătorilor de țiței, după Arabia Saudită și Iran. Europa depinde în proporție de 25% de gazul furnizat de aceasta companie rusească, fiind unicul furnizor de gaze naturale pentru Finlanda, Estonia, Lituania, Letonia, Slovacia, Moldova, Bosnia și Herțegovina și Macedonia. Aceeași companie furnizează 75% din gazul necesar Austriei și 45% din cel necesar Germaniei. Ca și când nu ar fi fost de ajuns, pe lângă imensele rezerve de gaze naturale, *Gazprom* are cea mai mare rețea de conducte, întinse pe 150.000 de kilometri și afaceri în domeniul bancar, în asigurări, construcții, agricultură și mass-media.

Gazul extras de Rusia a reprezentat întotdeauna o armă periculoasă. Faptul că este așa și că extracției gazelor naturale i s-a dat încă de la început importanța cuvenită, o constituie încredințarea construcției primei conducte de gaz, imediat după cel de-al Doilea Război Mondial, Direcției Construcțiilor Militare condusă de Lavrenti Beria. În aceeași perioadă Beria supraveghea și crearea bombei atomice sovietice.¹¹

În anul 1970 s-a semnat acordul între Republica Federală a Germaniei și U.R.S.S., semnatari fiind cancelarul Will Brandt și președintele Leonid Brejnev, prin care Germania se obliga să livreze către U.R.S.S. conducte de mare diametru iar partea sovietică livra, în schimb, gaze naturale.

Americanii au încercat, încă din anul 1980, să convingă partea germană să renunțe la colaborarea cu U.R.S.S., susținând că, în cazul unui conflict armat, rușii vor putea să-și alimenteze tancurile direct din conducte și vor cuceri Europa în câteva zile. *“Însă un deceniu mai târziu tancurile rusești au plecat din Europa. Iar conductele au rămas. Ca și frica.”*¹²

Fostul locțiitor al președintelui consiliului de conducere al *Gazprom*, Viaceslav Seremet, era unul dintre persoanele cărora le plăcea să repete că gazul se înrudește cu armele: *“se aprinde, explodează și omoară.”*¹³

Pentru a deveni independenți din punct de vedere energetic față de Rusia, țările europene ar putea opta, cel puțin, pentru una dintre următoarele variante:

- *Conducta Poseidon* – o conductă submarină cu capacitate anuală

¹¹ Paniuskin, Valeri, Zigar, Mihail, **GAZPROM - noua armă a Rusiei**, Editura Curtea Veche, București, 2008, pp.5-6.

¹² Ibidem, p. 7.

¹³ Idem.

între opt și zece milioane de metri cubi, care va lega Grecia de Italia pe sub Marea Adriatică. Poseidon va face legătura cu linia care urcă din Turcia în Grecia. Odată activă, linia va oferi Italiei posibilitatea să distribuie gazele naturale din Orientul Mijlociu, dar și pe cele din bazinul Caspic. Finalizarea acestei conducte este planificată pentru sfârșitul anului 2009.

- *Energia nucleară.* Guvernul bulgar organizează întâlniri de urgență pentru a discuta posibila redeschidere a centralei nucleare de la Kozlodui, care trebuia închisă odată cu intrarea țării în Uniunea Europeană, în anul 2007, iar stoparea livrărilor împinge multe state să înceapă planuri pentru alte centrale nucleare, pentru construcția cărora este nevoie de ani întregi. În Europa de Est sunt în construcție numai două centrale nucleare, ambele în Bulgaria. Acestea sunt destinate producerii de energie electrică, deci nu acoperă din nevoile de gaze naturale.
- *Gaz natural lichefiat.* Acesta este o versiune a gazului natural care poate fi transportat după înghețare. Centralele de producție sunt însă greu de construit și foarte scumpe, deși, pe termen lung, distribuirea de gaz lichefiat este relativ ieftină și rapidă, raportat la construirea de gazoducte. În prezent, în Europa de Sud-Est, doar Grecia deține o astfel de centrală, iar Croația plănuiește de mult timp să construiască una la Krk, lucrările fiind programate să înceapă la sfârșitul anului 2009 și să se desfășoare până în 2014.
- *Conducta Nabucco.* Acest proiect este încă la faza de schiță, deși este susținut de aproape zece ani de către Uniunea Europeană. Principala problemă a proiectului Nabucco este aceea că nu este clar cine va aproviziona cu gaz natural linia. Între candidați se află Azerbaidjan, Turkmenistan, Iran, Irak, Qatar și Egipt. Totuși, chiar și în cel mai optimist scenariu, proiectul aducerii acestui gaz pe piața europeană va fi pus în aplicare în circa cinci ani.

Un alt aspect de actualitate legat de resursele energetice îl reprezintă *resursele din zona Mării Caspice*. Regiunea Caspică a fost de-a lungul timpului și este și în continuare sursa unor rivalități geopolitice intense datorită rezervelor importante de țiței și gaze naturale pe care le are. Principalii actori ai securității care au interese geostrategice în zonă sunt Rusia, Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană. Principala problema a zonei o constituie rivalitatea dintre diverse state legate de conductele de transport a resurselor și de traseul acestora. Deși sunt situate în afara spațiului propriu-zis al Mării Caspice, Rusia și Iranul, prin intermediul principalelor companii energetice, își manifestă interesul pentru că aceste conducte să treacă pe teritoriul țărilor lor pentru a deține controlul asupra regiunii. Dimensiunile rezervei de resurse din zona Caspică pot fi estimate la maximum 10% din rezervele de petrol ale planetei și la maximum 5% din rezervele de gaze naturale. Principala problemă a regiunii o constituie Statutul Mării Caspice și împărțirea apelor teritoriale ale acestora. În 2003, a fost semnat un acord care împărțea apele Mării Caspice între Rusia, Azerbaidjan și Kazahstan, însă acordul nu a fost recunoscut de celelalte două

state riverane - Iran și Turkmenistan.

“*Confruntarea pentru zona de influență din Caucaz se manifestă între Iran și Turcia, între Iran și Statele Unite, între Turcia și Rusia, precum și între Iran și Rusia, pe de o parte și Statele Unite și Turcia, pe de alta.*”¹⁴

Cel mai pregnant își manifestă interesele geostrategice în zona Statele Unite, care a proclamat regiunea în zona sa de influențe strategice, încercând să îndepărteze Rusia din ecuația legată de resursele zonei Caspice. În această direcție, principalul aliat al S.U.A. este Turcia. Se apreciază că realizarea conductei Baku-Tbilisi-Ceyhan joacă un rol important atât din punct de vedere al apropierei Turciei de Uniunea Europeană cât și din punct de vedere a diminuării energetice față de Rusia.

Rusia dispune, în schimb, în prezent, de ruta cea mai eficientă de transport a petrolului din Zona Mării Caspice spre Europa de Vest: conducta Odessa-Brody-Gdansk. Pentru a-și păstra influența în zonă, Rusia depune eforturi de a-și apropia o serie de state ex-sovietice: Ucraina, Belarus și Kazahstan.

Resursele energetice din spațiul Caspic au o importanță deosebită și pentru Uniunea Europeană. Din punct de vedere al volumului, resursele din această zonă sunt oarecum similare cu cele din Marea Nordului - resurse care au adus o oarecare independență energetică a Europei față de Rusia. Dacă până nu demult se putea aprecia că resursele din Marea Nordului ar putea asigura independența energetică a Europei, după ultimele valuri de extindere a Uniunii Europene consumul total de resurse energetice și dependența față de principalii furnizori de petrol - Rusia și Golful Piersic – au crescut îngrijorător.

Carta Energetică Europeană este cel mai important document european legat de resursele din spațiul Mării Caspice. A fost semnată de statele membre ale Uniunii Europene dar și de alte 51 de state, cu scopul declarat de a crea condițiile unei dezvoltări economice reale și a stabilității în țările ex-sovietice, precum și în țările Europei de Est.

Cele mai importante obiective ale Cartei Energetice vizau:

- Egalitate de tratament a tuturor investitorilor, interni sau externi, în toate țările semnatare a Cartei;
- Aplicarea prevederilor Organizației Mondiale a Comerțului în legătură cu tarifele vamale, inclusiv pentru țările care nu sunt membre ale organizației;
- Asigurarea securității transportului petrolului;
- Înființarea unei *Curți Internaționale Pentru Reglementarea Disputelor*.

3. Un plan de acțiune pentru comunitatea internațională

Joseph E. Stiglitz afirmă în lucrarea sa “*Mecanisme globalizării*” că “*blestemul resurselor naturale nu este o consecință a sorții, ci o opțiune*”.¹⁵ Exploatarea resurselor naturale este o componentă importantă a fenomenului globalizării, fenomen care pentru țările în curs de dezvoltare bogate în resurse au

¹⁴ Elena-Dana Frunzeti, *Politici și interese energetice în spațiul Mării Caspice*, Impact Strategic, nr.1/2006.

¹⁵ Stiglitz, Joseph, **Mecanisme globalizării**, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 133.

adus mai mult eșecuri decât succese.

Pentru a obține beneficii cât mai mari de pe urma exploatării resurselor naturale, beneficii nu doar economice ci și sociale, democratice, culturale, etc., se impun o serie de măsuri care ar trebui să urmărească diminuarea corupției, investirea banilor proveniți din exploatarea resurselor în afaceri profitabile, alocarea unui procent însemnat din încasări pentru cheltuieli în domeniul sănătății, al educației, al culturii sau de modernizare a infrastructurii. Joseph Stiglitz apreciază că țările dezvoltate ar trebui să întreprindă acțiuni concrete pentru ajutorarea țărilor în curs de dezvoltare, bogate în resurse, în vederea unei exploatări rezonabile, judicioase a acestor resurse și care să aducă beneficii pe multiple planuri. Stiglitz propune un “*plan de acțiune pentru comunitatea internațională*”, în șapte puncte, pe care îl vom prezenta, în mod succint, în cele ce urmează¹⁶:

1. *Inițiativa privitoare la transparența industriilor extractive.* Aceasta ar avea menirea să descurajeze corupția, aplicând principiul că nimeni nu ar putea obține o scutire de taxe pentru banii cheltuiți pe drepturi de exploatare sau alte plăți către guverne străine, decât dacă face publice toate plățile, precum și cantitatea de resurse extrasă.
2. *Reducerea vânzărilor de arme.* În acest sens, conflictul armat finanțat de resursele naturale e considerat a fi mai periculos decât corupția. Legat de acest aspect s-ar putea adopta o serie de măsuri precum creșterea prețului armelor, taxe mai mari pe vânzările de arme, controlul provenienței banilor cu care se fac plățile, sporirea dificultăților de procurare a armelor.
3. *Certificarea.* Este o măsură care ar putea elimina exploatarea ilegală a resurselor. În această direcție există un precedent legat de o Rezoluție a Consiliului de Securitate al ONU care a impus interdicție asupra comerțului cu diamante provenite din Sierra Leone care nu sunt însoțite de certificate de origine emise de guvernul respectiv. Diamantele neînsoțite de asemenea certificate sunt cunoscute sub denumirea de “*diamante de conflict*”, fiind o recunoaștere publică a rolului resurselor în finanțarea conflictelor. Un sistem similar de certificare s-ar impune și în exploatarea altor resurse, printre care lemnul de esență tare din zona tropicală, fapt ce ar duce la protejarea lumii împotriva unei despăduriri masive.
4. *Obținerea sprijinului financiar.* Țările dezvoltate ar putea acorda asistență țărilor în curs de dezvoltare atât în mod direct, prin intermediul programelor de asistență, cât și în mod indirect, prin intermediul Băncii Mondiale. Legat de acest aspect există controverse legate de condiționările care se fac pentru acordarea sprijinului. Motivarea acestor condiționări se bazează, în primul rând, pe ideea că acordarea de sprijin financiar țărilor care au dovedit capacitatea de a implementa strategii adecvate reprezintă un stimulent și o speranță că aceste fonduri vor ajuta țările beneficiare.

¹⁶ Ibidem, pp. 138-141.

5. *Limitarea daunelor ecologice.* În procesul de exploatare a resurselor, companiile multinaționale care activează în țările în curs de dezvoltare produc în mod frecvent dezastre ecologice, după care își încetează activitatea și pleacă din țară. Companiile multinaționale au nevoie atât de stimulente pentru a limita daunele ecologice dar se impun, în același timp, și constrângeri care să vizeze plata daunelor care rezultă din activitatea lor.
6. *Aplicarea prevederilor.* Aplicarea prevederilor enunțate anterior (punctele 1-5) trebuie asigurată în mod eficient. Aceasta se poate realiza prin aplicarea de sancțiuni comerciale celor care uzează de practici comerciale injuste.

Concluzionând, putem aprecia că statele aparținând comunității internaționale pot contribui la crearea unui mediu în care cooperarea să fie posibilă, ea poate oferi resurse și oportunități, însă, în final, responsabilitatea pentru succesul dezvoltării și pentru ca aceasta să se susțină în continuare – iar avantajele de pe urma ei să fie în folosul tuturor - aparține tuturor statelor, atât celor dezvoltate cât și celor în curs de dezvoltare.

DOMENII FUNDAMENTALE DE APLICARE A EXPERTIZEI ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII. CRIZA ECONOMICĂ – POSIBILĂ AMENINȚARE LA ADRESA SECURITĂȚII INTERNAȚIONALE?

Carmen POSTELNICU*

In the category of threats to the security of states, with extension to global security there has emerged a new vector of aggression: the economic crisis.

1. Domeniile de securitate națională și interesele protective ale statelor față de acestea

Domeniul securității a fost abordat, în evoluția sa, ca tip de politică socială, dar și ca subiect de exegeză al teoreticienilor domeniului. Soluția agreată de toate părțile este aceea că pentru evitarea producerii unei dezordini mondiale este necesar a fi impusă ordinea securității internaționale. În vederea atingerii acestui deziderat, statele lumii fac eforturi considerabile care incumbă costuri materiale uriașe pentru a susține și a implementa starea de securitate. Starea de securitate este menținută la nivel național, regional sau internațional ca urmare a utilizării și aplicării expertizei configurată în acest domeniu.

Opțiunea de a defini expertiza în domeniul securității este un demers personal, cu un anumit grad de utilitate, în condițiile în care literatura de specialitate nu este generoasă cu abordarea acestor noțiuni, iar propunerea noastră este următoarea: *expertiza în domeniul securității naționale reprezintă capacitatea instituțională sau exprimată la nivel individual de personalități marcante ale domeniului, de a pune la dispoziția decidenților naționali și internaționali, în conformitate cu prevederile legale, studii, concluzii, date și informații de certă valoare și utilitate, necesare în scopul prevenirii amenințărilor, susținerii mediului internațional de securitate și promovării intereselor naționale în acord cu cele internaționale.*

În lumea contemporană, securitatea și-a găsit un loc favorit pe ordinea de zi a agendelor guvernamentale și internaționale, iar varietatea domeniilor componente arată că expertiza pe această problematică trebuie să vizeze elemente de ordin novator, anticipativ și preventiv.

Strategiile de securitate și alte tipuri de documente cadru care reglementează sau descriu teoretic activitatea de securitate națională a statelor identifică un spațiu protectiv pentru unele dintre domeniile de activitate de interes național. Un anumit grad de discriminare în cazul acestor domenii rezultă ca urmare a identificării unor priorități, inducându-se astfel ideea conform căreia unele au o greutate mai mare decât altele. Exprimarea socială, economică, politică sau științifică a unui stat reprezintă potențialul creator și oportunitățile viitoare de care membri societății vor dispune diferit, în momente evolutive diferite. Statele lumii au evoluat diferențiat, din

* Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

punct de vedere politic, social și economic, iar factorii arbitrari care țin strict de elemente care au favorizat evoluția, (condiții geografice, de mediu, resurse naturale, vecinătăți, etc.) au jucat rolul lor, uneori discreționar. Domeniile de dezvoltare statală și socială au obținut cu timpul tot mai mare stabilitate, iar finalul de secol XX a impus, ca un imperativ de maximă obligativitate, protecția prin instituții specializate a principalelor valori sociale fundamentale.

Cuantificarea valorilor sociale fundamentale conduce la hașurarea unei hărți care prezintă acele zone de interes pentru statele lumii. Aceste priorități sunt identificate la nivel național, în funcție de strategiile politice, economice și de stadiul relațiilor internaționale. Din activitatea de studiu asupra acestor documente s-au demarcat câteva domenii de securitate națională care se află în atenția majorității statelor lumii și anume: domeniul economic, domeniul social, domeniul științific, domeniul politic, domeniul militar.

Activitatea de protecție asupra acestor domenii este specificată în documente de dimensiuni naționale, fiind obiectivată în măsuri concrete, dar realizată prin intermediul serviciilor de informații, care desfășoară acțiuni de prevenire specifice și informează beneficiarii – în marea lor majoritate fiind decidenți politici – în scopul îndepărtării amenințărilor, vulnerabilităților și riscurilor.

Domeniul social

Domeniul social reprezintă oportunități imense pentru clasa politică în perioadele în care se află la guvernare, dar în aceeași măsură poate deveni o sursă de pierdere a popularității. Prin politicile sociale pe care le susține, clasa politică reprezentată în instituțiile de putere, operaționalizează suportul teoretic și pune în practică programele susținute și promovate în perioadele preelectorale.

Politicile sociale au cel mai mare impact în rândul populației, care devine atașată de acestea atunci când îi satisfac o mare parte din expectanțe. Dacă executivii unui stat sunt într-un deplin acord cu beneficiarii, atunci dialogul cu toți partenerii sociali aflat în plin consens reprezintă un scop atins.

În realitate, în multe țări, politicile sociale nu sunt pe placul populației, care este tot mai pretențioasă în raport cu ceea ce oferă statul prin exponenții lui.

Domeniul științific

Evoluția științifică din ultimul secol a eclipsat practic tot ceea ce s-a creat în 2000 de ani. Dezvoltarea a avut un ritm exponențial în acest interval de timp, iar unele țări care au utilizat inteligența proprie sau au importat-o s-au detașat în această competiție.

Domeniul științific a oferit, prin resursele sale, oportunități economice pentru unele state, care au exportat sau au vândut tehnologii, aparatură, medicamente sau armament. Competiția în acest domeniu este acerbă, deoarece exclusivitatea deținută într-o anumită zonă continuă să ofere privilegiile deținătorilor.

Domeniul politic

Domeniul politic rămâne un domeniu al raporturilor dintre forța ideilor și capacitatea de transpunere a acestora în practică. Clasa politică este reprezentativă

pentru un stat, imaginea ei poate promova o națiune sau o poate plasa într-o situație de izolare temporară. Interesul pentru politica desfășurată în plan național sau internațional rămâne o constată a societății moderne, care așteaptă reprezentări absolute, în condițiile diluării oricăror forme de ireductibilitate.

Pentru realizarea strategiei de securitate fiecare guvern își asumă politica de securitate (sistem legislativ, instituțional, resurse materiale și umane, etc.) capabilă să satisfacă întreaga gamă de probleme din domeniul securității¹.

Domaniul economic

Economia mondială, constituită din totalitatea economiilor naționale și a relațiilor dezvoltate între acestea, reprezintă o parte din potențialul care va condiționa existența umană în viitorul proxim.

Globalizarea economiei, pe lângă avantajele pe care le induce, are și momente și evenimente negative, care generează repercusiuni sistemice. Vulnerabilitatea maximă a economiei raportată la fenomenul globalizării s-a evidențiat prin scăderea în lanț a capacității de funcționare în multe dintre statele dezvoltate.

Datorită sustenabilității pe care economia o acordă altor domenii de interes pentru securitate, ea este în multe state principala favorită și beneficiază de măsuri de protecție guvernamentale.

Într-un climat de evoluție nefavorabil, domeniul economic s-a confruntat în toate statele lumii cu un fenomen a cărui manifestare ciclică nu este demonstrată, dar care are un anumit potențial de repetabilitate și anume criza economică.

2. Criza economică – posibilă amenințare la adresa securității globale?

O problemă recentă apărută în climatul de siguranță european extins către cel internațional este degradarea bunăstării pe fondul apariției crizei economice. În acest context, putem să ne întrebăm speculativ dacă nu cumva o criză economică internațională poate fi o amenințare la adresa securității internaționale. Economia proprie a reprezentat un domeniu de mare interes pentru securitatea statelor lumii. Orice tip de agresiune îndreptată din interior sau exterior împotriva capacității economice a reprezentat o prioritate de securitate. Înlăturarea factorilor de risc și a vulnerabilităților sunt tot atâtea căi și mijloace protective și de prevenire utilizate de către decidenții politici naționali implicați în gestionarea politicilor economice. Precedentul anterior, existent în anii '33 nu este relevant și nu este luat ca un criteriu de analiză, deoarece sistemele macroeconomice și economice internaționale au evoluat și au generat instrumente, proceduri și pârghii noi care presupun abordări clare.

Din analiza problematicii amenințărilor la adresa securității statelor, criza economică nu s-a configurat ca tip de amenințare. Dacă evaluăm principalele efecte produse de aceasta de la data apariției ei, putem să admitem, fără să riscăm erori fundamentale, că poate fi considerată o amenințare la adresa securității regionale și internaționale. Unele dintre consecințele globalizării sunt interdependența și

¹ Cristian, Troncotă, *Evoluția conceptelor de securitate*, în *Analele Academiei Naționale de Informații*, Editura ANI, București, 2007, p.1.

interconexiunea economiilor naționale sau a celor regionale. Crearea unor organisme internaționale coordonatoare, epuizarea sau concentrarea geografică a unor resurse, dependența energetică a făcut posibilă angrenarea în efectul de domino a economiei tuturor statelor lumii. Consecințele economice negative par a fi crescute pentru țările dezvoltate, care raportează deficite economice și admit pentru perioada proximală menținerea situației.

Analizele economice sunt sumbre și se caută soluții pentru reducerea efectelor crizei prin relansarea economiei statelor lumii. Apariția șomajului, lipsa capitalului financiar, falimentul unor companii aparent solide, falimentul unor băncii sau a unor societăți de investiții financiare, prăbușirea domeniilor construcțiilor imobiliare, a industriei auto au transferat, pe cale de consecință, problema economică în domeniul social. Astfel, au apărut convulsii și mișcări sociale și a crescut în mod alarmant rata șomajului care, la rândul ei, a generat creșterea infracționalității.

În acest cadru, încrederea populației în instituțiile statului scade și poate conduce la apariția unor crize de autoritate și legitimitate instituțională sau chiar statală.

Pentru înlăturare efectelor crizei au fost organizate numeroase întruniri internaționale la nivel înalt, întruniri economice sau forumuri cu participare extinsă. Este remarcabil interesul organizațiilor economice pentru găsirea de soluții necesare depășirii crizei², chiar dacă acesta este ușor inedit.

Pentru a veni în favoarea concluziei conform căreia criza economică poate deveni o amenințare la adresa securității, am răsfoit agenda reuniunilor de la Davos din anii 2008 și 2009, reținând elementele care vin în favoarea afirmației noastre.

La celebrul Forum Economic Mondial (FEM), problemele de ordin politic, care reprezentau prioritatea absolută în ultimii ani, au fost neglijate în favoarea analizelor economice. Scopul întrunirii a fost îngustat spre zona economică, respectându-se în acest mod dezideratul inițial.

Organizatorul forumului, Klaus Schwab³, a avut o atitudine radicală față de o parte a politicienilor sau a directorilor executivi, care au deținut poziții cheie în corporații, refuzând participarea acestora la reuniune. „O mare parte a foștilor executivi sau politicieni doresc să participe la această reuniune. Îi refuzăm deoarece odată ce ai pierdut înseamnă că nu deții un rol activ în luarea unor decizii sau nu ai

² Conform ziarului The Guardian în luna martie 2009 a avut loc la Jakarta Forumul Economic al Lumii Islamice (WIEF) care a reunit șefi de state și de guverne din lumea musulmana, inclusiv Indonezia, Malaezia, Maroc, Emiratele Arabe Unite și Qatar fiind reprezentate 38 de state. Performanța economică a lumii musulmane este în general modestă: un grup de state care aduna o cincime din populația lumii reprezintă doar 7% din economia mondială. Statele musulmane au recunoscut că sunt și ele afectate de criza economică mondială. Prăbușirea sistemului financiar a generat interes în special în rândul finanțistilor islamici. Sistemul financiar islamic, condus pe baza principiilor Sharia (legea islamică), funcționează prin finanțări garantate de bunuri tangibile și implică împărțirea riscului între părți, urmărind activitățile comerciale reale în loc de profitul obținut pe baza speculațiilor. Printre musulmani, dar nu numai, circulă o teorie conform căreia sistemul financiar islamic ar putea oferi o cale de ieșire din actuala criza și de a deveni o paradigmă pentru o nouă ordine economică mondială.

³ Klaus Schwab este profesor de economie și a pus bazele Forumului Economic Mondial în anul 1971.

dreptul să fi invitat”. Excluderea „foștilor” din clubul exclusivist al economiștilor cu reputație internațională pare a fi o modalitate elegantă de transferare a vinovăției către aceștia și atribuirea unei culpe comune pentru dezordinea economică mondială. Elitele economice, în mod vizibil surprinse de impactul crizei economice, au încercat să identifice vinovații, care au fost extrași din categoria managerilor marilor corporații, consorții sau a bancherilor⁴, care prin incapacitatea de a determina elemente de diagnoză și prognoză au abordat strategii ineficiente.

Poziția finanțistilor cu autoritate internațională îndreptată împotriva bancherilor a fost una critică, în contextul în care aceștia au adoptat politici greșite, care nu au prevenit efectele crizei și nu au permis redresarea financiară. Miliardarul George Soros a declarat la Davos că: „Băncile centrale au pierdut controlul asupra situației”. Nu trebuie să neglijăm faptul că avertizarea a fost transmisă către băncile centrale, care au rol de coordonator și pentru băncile comerciale, care trebuie să accepte regulile și normele impuse de cele dintâi.

Din raportul FEM reiese faptul că economia internațională a fost supusă în anul 2008 la următoarele riscuri de tip global: primul este riscul financiar survenit după criza de lichidități din anul 2007, concomitent cu creșterea presiunii asupra dolarului, în calitate de valută internațională. „Criza dolarului” poate afecta economia SUA, existând premise ca acesta să-și piardă supremația în domeniu, cu consecințe asupra poziției sale geostrategice.

Următoarele riscuri au fost generate de problemele din domeniul securității alimentare; problemele din sistemul de aprovizionare a companiilor (au mizat pe outsourcing în zone eficiente economic) și problemele din sectorul energetic (evoluția prețului petrolului, resursele regionale).

O poziție comună la întrunirea din 2009 au avut-o Vladimir Putin și premierul chinez Wen Jiabao, care au transmis că „sistemul financiar actual a eșuat”; „creșterea economică s-a bazat pe lăcomie” ; „politicile macroeconomice au fost greșite” și, în concluzie, „s-a consumat mult și s-a economisit puțin”. De asemenea, au criticat conceptul de protecționism lansat de către Occident, dar s-au declarat susținători ai economiei de piață, sens în care au lansat un apel pentru primele douăzeci de economii ale lumii care trebuie să conlucreze la generarea unui sistem mondial care să asigure funcționarea în condiții optime a economiilor de piață și a instituțiilor financiare.

Premierul chinez a lăsat să transpară în conținutul discursului său, faptul că americanii nu ar trebui să uite că țara sa este unul dintre finanțatorii SUA, în contextul în care secretarul Trezoreriei SUA a acuzat China că manipulează rata de schimb a dolarului. Și acest cadru de dialog, cu limite determinate, contribuie la conturarea a tot mai multe argumente în favoarea recunoașterii Chinei ca actor global cu influențe în sfera de decizie internațională.

O poziție moderată din care a reieșit una dintre puținele note optimiste a fost cea a președintelui Băncii Centrale Europene, Jean-Claude Trichet, care a cerut

⁴ Lloyd Blakfein, director la Goldman Sachs, și-a trimis adjunctul la reuniune. John Thain, director al Băncii Merrill Lynch, a fost demis din funcție cu o săptămână înainte de începerea forumului.

implementarea unor măsuri majore pentru reabilitarea economiei și și-a exprimat satisfacția că Grupul celor 20 lucrează eficient în direcția politicilor economice.

Raportul anual al FEM identifică pentru anul 2009 următoarele riscuri globale: existența piețelor volatile, absența lichidităților, creșterea șomajului și niveluri scăzute ale indicilor privind încrederea consumatorilor și a întreprinderilor. O altă avertizare dintr-un raport prezentat atrage atenția asupra penuriei de apă care, într-un scenariu pesimist, poate duce ca în următorii douăzeci de ani SUA și India să nu mai poată produce recolte. Necesarul de apă pentru producția de energie este estimat să crească cu 165% în SUA și cu 130% în UE. Neraționalizarea consumului de apă va destabiliza economia mondială, iar pe de altă parte va produce grave prejudicii ecosistemului.

Din literatura de specialitate rezultă că amenințările la adresa securității sunt stări de pericol care, neînclăturate într-un timp eficient, lezează în mod radical valori fundamentale pentru interesele naționale sau pentru cele internaționale. Nu ne-am propus să analizăm în conținutul lucrării originea apariției acestei crize economice, deoarece face obiectul altei specialități, însă putem afirma că efectele pe care le-a produs sau urmează să le producă în următoarea perioadă creează disfuncții mediului economic internațional și, ca urmare, contribuie la deteriorarea capacităților economiilor naționale.

Riscurile globale rezultate din rapoartele pe 2008 și 2009 ale FEM pot fi circumscrise problematicii securității internaționale, în condițiile în care componentele nonmilitare ale securității au câștigat teren în favoarea dimensiunii militare. Deși aceste riscuri au o incidență economică evidentă, prin consecințele pe care le propagă, interferează în mod negativ și cu alte domenii de realizare a securității. În fapt toate domeniile sociale suportă repercusiuni generate de criza economică.

Concluzii

Într-un context generos de analiză poate fi luată în calcul ipoteza conform căreia spectrul amenințărilor și riscurilor convenționale a fost depășit prin introducerea conceptului asimetriei, lista rămânând deschisă pentru amenințările greu predictibile sau disjuncte prin forme agravante din amenințările clasice.

Domeniul economic deține un rol important pentru climatul de securitate națională și, în mod tot mai evident, pentru climatul de securitate internațională. Punerea în acord a unor obiective și priorități internaționale precum și corelarea ori obiectivarea intereselor economice internaționale pot deveni factori favorizanți pentru reducția efectelor crizei economice. Ceea ce părea inițial un fenomen alarmant doar pentru domeniul economic, s-a demonstrat a avea o extensie insidioasă și asupra altor domenii de interes național sau internațional. Deși literatura de specialitate are o abordare generoasă asupra incidenței amenințărilor propagate la adresa securității este prudent să se ia în calcul și posibilitatea inițierii unor noi fenomene sau acțiuni, ce se pot transforma în amenințări. Identificarea categoriilor de amenințări actuale, cu siguranță că nu a epuizat toate eventualele manifestări periculoase viitoare, ce pot surveni ca urmare a apariției unor contexte bine determinate sau în mod accidental.

Bibliografie:

Lucrări:

- [1] BIDU, I., TRONCOTĂ, C., **Coordonate de securitate**, Editura A.N.I., 2005.
- [2] TOMA, Ghe., **Securitatea națională din perspectiva noilor arhitecturi de securitate**, Editura ANI, București, 2006.
- [3] TOMA, G., BRAUN, N., MĂCIUCĂ, M., **Managementul insecurității**, Editura Scaiul, București, 2004.
- [4] TOMA, G. și colectiv, **De la securitatea individuală la securitatea colectivă**, Editura Bioterra, București, 2003.
- [5] TOFFLER, A., **Studii de securitate**, Editura Cavallioti, București, 2005.

Presă:

- [6] [Foreign Policy, Colecția 2007-2009.
- [7] Lumea diplomatică, Colecția 2007-2009.
- [8] Cadran Politic, Colecția 2007-2009.
- [9] The Guardian, martie 2009.
- [10] Forbes, Colecția 2007- 2009.
- [11] www.apecsec.org.sg.
- [12] www.state.gov.

ALTERNATIVE ÎN CONSTRUCȚIA DE SECURITATE ÎN ERA GLOBALIZĂRII-ROMÂNIA

Lucian SĂCĂLEAN*

It is obvious that each nation, each regional or continental construction is currently conceiving potential alternatives meant to meet the contemporary, and especially the future challenges of security.

How do the essential actors position themselves, which are their options? Which is the impact of globalization on security threats, and on the possible solution? Can the responsible bodies react efficiently to the new challenges? If the answer is positive, in which way is so?

To what extent does the contemporary face of globalization change the security requirements? How big are the challenges? How to position itself in the near future Romania, these are some of the questions that present paper is attempting to address.

1. Lumea de mâine

Lumea de mâine va fi cu siguranță o lume diferită de cea de astăzi. Cine va juca rolul de principal motor economic politic și strategic, care construcție regională se va ridica mâine la statutul de putere globală, sau vom vorbi despre o lume multipolară în toate sensurile ei, de la producerea bogăției la aspectele responsabilității militare? Indiscutabil azi America e încă puternică, avansul tehnologic, militar, influența exercitată în punctele și instituțiile cheie (de la cele politice la cele financiare și economice) îi asigură rolul dominant pe arena internațională și mai ales rolul de lider al construcției mondiale. Dar „Pax Americana” ascunde multe capcane... (vezi: Rosemary Foot, Sneil, US Hegemony and International Organizations). Poate mai important, făcând apel la „Al treilea Val” al lui Alvin Toffler, putem sugera o posibilă restructurare sistemică și redistribuție a puterii care să nu țină cont de aranjamentele actuale. Pe un astfel de scenariu putem vorbi pe termen scurt de continuarea politicilor regionale de securitate și chiar avansul considerabil al unor astfel de aranjamente (vezi UE), marcate de definirea clară a relațiilor cu terți, forțe grupate în parteneri stabili, parteneri conjuncturali și actori cu efect de instabilitate, potențial inamici. O primă astfel de definire poate nemulțumi, dar ea exprimă realitatea lumii în care trăim. Pe termen mediu este posibilă producerea unor falii în interiorul acestor construcții sau în vecinătatea lor ceea ce va obliga anumiți parteneri să încerce construcția de noi alianțe, inclusiv a unora care azi par, sub diferite aspecte (politice, culturale, religioase, identitare), puțin probabile să reziste. Pe termen lung centrii de putere regionali apropiați vor trebui să-și revizuiască nu doar politica de vecinătate dar să concentreze puterea pentru a face față competiției globale.

* Asistent universitar doctorand, Universitatea „Petru Maior” Târgu Mureș

2. Schimbări globale?

Începutul de secol XXI a vizibilizat procesul accelerat de integrare, interdependență și comunicare definit, de regulă, prin cuvântul „globalizare” una dintre cele mai importante provocări la adresa statelor, a serviciilor de informații și securitate, sau a actorilor neguvernamentali cu rol de impact asupra sistemului.

Traversăm o perioadă de criză, prilej de regândire a întregului edificiu global, sub aspect economic, politic și strategic. Este clar că lumea de astăzi nu se poate salva sub forma sa actuală. Întârzierea unei reformări structurale a sistemului nu poate produce decât prăbușirea actualelor construcții, în ciuda unor încercări menite să amâne inevitabilul. Poate cea mai bună lecție ne este dată de istoria creșterii și decăderii marilor imperii, atunci când, sub presiuni interne, reformele au venit, doar că au venit prea târziu. Principalii actori ai relațiilor internaționale, statele, traversează o perioadă marcată de criză indiferent că vorbim de state cu tradiție în dezbateră politică sau de state recent intrate în clubul democrațiilor de tip occidental¹. Mai mult sau mai puțin statele au resimțit toate fazele acestei crize – criza de identitate, criza de legitimitate, criza de participare, criza de penetrare și criza de distribuire².

În 1968, Clubul de la Roma identifica o serie de probleme globale: populație, hrană, resurse, dezvoltare industrială, poluare. Indiferent de cât de lungă este lista actuală, problemele inițiale rămân în actualitate fie și prin prisma soluțiilor insuficiente sau ineficiente menite să le răspundă.

Dacă lumea contemporană o putem defini prin relațiile internaționale și globale care coexistă³, iar dacă relațiile internaționale sunt în continuare/pentru moment, definite prin prisma suveranității actorilor statali, cele globale au trecut granițele statale în domeniul economic, social, politic sau cultural cu efecte evidente în construcțiile de securitate și apărare colective.

Putem vedea globalizarea așadar, drept un salt al organizării internaționale, cu reguli și paradigme noi, un proces condus o perioadă importantă de forțele economice, tehnologice și politice, ce implică apariția de noi oportunități și riscuri, accentuând interdependențele lumii contemporane.

Lumea se schimbă, iar cauza schimbării este dată de interacțiunea economiei, sistemului politic, a instituțiilor sociale și ale culturii⁴. Trăim din plin efectele globalizării, bune sau rele, albe sau negre, deși, astăzi mai mult ca oricând albul și negrul se relativizează

Globalizarea este așadar un ansamblu de procese ce definesc relațiile de integrare la nivel mondial în toate sferele socio-economico-politice, al interdependenței transcontinentale, și reorganizarea tuturor acestor interacțiuni în rețele sau fluxuri interregionale sau transcontinentale. Teza potrivit căreia globalizarea, înțeleasă prin prisma unui determinism tehnologic și generalizarea unor

¹ Vezi Leonard Binder et al., **Crisis and Sequences în Political Development**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1971.

² Idem.

³ Vasile Pușcaș, op.cit., p. 182.

⁴ Daniel Chirot, **Societăți în schimbare**, București, Editura Athena, 1996, p.54.

măsurile de politică economică (fără a ține cont de circumstanțe) rezolvă problemele omeniilor, simplifică și subestimează realitatea⁵.

Revoluția informațională a modificat rolul și modul în care guvernele creează politicile⁶ - cantitatea de informații disponibilă este astăzi mult mai mare, fiind necesară separarea între informațiile considerate a avea sau nu relevanță; rețeaua globală de informații a erodat monopolul guvernului, astfel că jurnaliștii, actorii economici, ONG-urile au de multe ori acces la o informație înaintea unui guvern. Prin urmare nu de puține ori decizii vitale sunt bazate pe informațiile publice cu toate riscurile ce decurg de aici. Pe de altă parte creșterea transparenței decizionale este vizibilă în cadrul rețelei globale, iar anumite probleme sunt accentuate astfel că impactul lor este mult mai ridicat la nivel global, făcând mult mai dificilă luarea unei decizii în mod unilateral.

Accesul la o scară nemaiîntâlnită de resurse a produs schimbări majore și în cea ce privește fațeta amenințărilor dar și a modalităților de răspuns. Astăzi vechii inamici se văd puși în fața aceluiași nevoi, sunt obligați să ia decizii comune și, mai mult să găsească căi și soluții comune în fața unor amenințări din ce în ce mai greu de contracarat. Motivația este una simplă, schimbul de informații, schimbul de instrumente valide nu doar că facilitează siguranța comună, dar în ultimă instanță asigură protecția actorului însuși.

3. Amenințări și alternative

Este un demers dificil să ne imaginăm, să creăm o predicție a lumii de mâine. Pentru a ușura aceste demers și pentru a ne apropia de un posibil răspuns cred că trebuie să pornim de la sursele de amenințare potențiale. Dacă astăzi vorbim despre terorism, sărăcie, resurse, tehnologie, concurență, dezvoltare economică, impactul organizațiilor internaționale, experimentele bio-medicale, influențele culturale, religioase, schimbările climatice, fragmentarea identitară, rețelele și sursele informaționale, impactul media, lipsa predictibilității comportamentului unor actori, lipsa stabilității sistemului intern, crima organizată, războiul paranormal, producția și comerțul cu arme, centre informaționale insuficient adaptate, care dintre acestea se vor regăsi pe lista surselor de amenințare viitoare, și la fel de important ce se va mai adăuga pe această listă.

Statele, actorii principali încă ai relațiilor internaționale, au încercat să răspundă prin diversificarea mijloacelor de prevenire și răspuns, inclusiv prin construcții de securitate comune, menite să scadă costurile dar și să permită profesionalizarea pentru roluri diferite și adaptarea mai rapidă la situațiile reale din teren. Toate acestea se pot dovedi însă insuficiente.

Instabilitatea politică este și va fi în continuare un factor esențial, presiunea în exprimarea unor drepturi democratice specifice civilizației vestice, nelegitimitatea sau slaba legitimare a unor regimuri politice sau chiar exacerbarea luptei politice creează premisele includerii acestui item între cei importanți în construcția

⁵ Postelnicu Gh., **Globalizarea economiei**, Editura Economică, București, 2000, p. 255.

⁶ Jonathan Aronson, *The communications and Internet Revolution*, în *The Globalization of World Politics*, p. 548.

strategiilor de securitate. Menținerea în uz a tehnologiei actuale va duce la accentuarea competiției pentru controlul resurselor strategice. Iar dacă azi acestea sunt petrolul și gazul Orientul Mijlociu, Caucazul, Asia Centrală vor fi ținta predilectă a afirmării influenței strategice a unei puteri sau alteia. Deloc de neglijat în acest joc al resurselor Rusia dar și rezervele unor țări precum Venezuela sau chiar România pentru necesarul local, chiar dacă doar Rusia se poate folosi cu adevărat de avantajele strategice mulțumită aparatului militar, informațional, diplomatic. Adaptarea tehnologiei la necesități, diminuarea și chiar înlocuirea combustibililor fosili vor crea nu doar presiuni pe împărțirea tehnologiei ci și zone de instabilitate accentuată datorită scăderii substanțiale a veniturilor, cu toate efectele care sunt generate în urma unei astfel de situații. Mai mult, dezvoltarea unor tehnologii alternative dependente de zone geografice (expunere solară, marea, curenți de aer, potențial cultivabil) va muta interesul puterii/puterilor dominante dintr-o arie geografică în alta.

Alături de terorism, care potențial poate exploda grație polarizării economice, a falșilor cultural/religioase sau a nemulțumirilor locale (din păcate viitorul poate sparge „monopolul” terorismului dinspre organizații de/ cu manifestare religio-politică spre acțiuni pseudo-individuale a celor care teoretic aparțin lumii vestice), corupția și crima organizată vor rămâne pe agenda oricărei autorități din zona construcției de securitate. Deloc de neglijat fragmentarea identitară și defazajul identitar față de construcția națională creează premisele unor tensiuni periculoase chiar și pentru Europa. Această fragmentare se înscrie în familia exprimării de tip naționalist, extremist, fundamentalism, xenofob. Exportul de instabilitate care ar decurge de aici ar duce la politici active de prevenire cu implicații majore asupra sistemului. Nu în ultimul rând schimbările climatice cu toate implicațiile (migrație, degradarea suprafețelor cultivabile, deșertificări, inundații, reducerea suprafețelor locuibile în condiții convenabile) ridică problema aplicării unor măsuri specifice inclusiv asupra eticii respectivelor măsuri.

Așadar cum răspundem unei palete atât de largi de amenințări la adresa securității. Vom inventaria răspunsurile potențiale pe termen scurt, mediu și lung. Ca aspect general pe termen scurt statele vor trebui să facă față unei palete diverse de pe agenda internă – rezolvarea unor cerințe primare (acces la hrană, apă potabilă, sistem sanitar, infrastructură, stabilitate, control al populației etc.), pe termen scurt și mediu vor trebui actualizate opțiunile unor construcții regionale și a rolului jucat de fiecare în cadrul acestor construcții, pe termen lung asigurarea unui climat favorabil dezvoltării individuale (individul este investit cu rolul primordial) – cu toate provocările pe care această evoluție le aduce sistemelor de securitate, indiferent de nivelul acestora. Întrebarea care ar putea să apară privește ordinea globală, cât de rapidă va fi stabilizarea sistemului și sub ce formă. Mutarea unor decizii din plan național pe cel regional pare să fie una dintre alternativele viabile în acest moment, dincolo de reticența actorilor statali în a renunța la propriile sisteme de asigurare a securității. Aici este și una dintre cele mai grele decizii, dacă sub aspect militar interconectarea este posibilă, ușor de realizat și cu beneficii certe, poate sau trebuie ca aparatul de informații să treacă sub controlul altei autorități decât cea națională. Personal îmi este greu să răspund, cu siguranță că dincolo de colaborările și

obligațiile specifice apartenenței la sisteme comune politice, militare, economice, o astfel de trecere este imposibilă câtă vreme nu există o voce comună în relațiile internaționale, o politică economică comună și o identitate regională mai puternică și importantă decât statul.

Realitatea în care trăim, cadrul organizatoric al structurilor internaționale, impactul sistemelor de comunicație a bazelor de date și accesului la acestea, fizionomia și evoluția amenințărilor obligă la cooperare și construcții comune de securitate.

Pe termen scurt colaborarea regională, construcția de instrumente comune este obligatorie, atât ca eficiență cât și sub aspectul pragmatic al costurilor. Pe termen mediu această colaborare nu va mai fi apanajul statelor ci a însăși a rezultatelor construcției regionale, într-un angrenaj de data aceasta interregional. Pe termen lung sub diferite aspecte ne vom confrunta cu rețele de securitate cvasi-globale născute fie sub impactul unor amenințări iminente și/sau conjuncturale fie din interesul pe termen lung a actorilor cu impact în sistemul internațional.

Un lucru e cert, chiar dacă nu cunoaștem lumea de mâine ea va arăta diferit față de cea de azi. Dacă lumea se va rearanja în conformitate cu nevoile și accesul la resurse (tehnologia jucând un rol esențial în alternativa la petrol și gaze), dacă lumea de mâine va ține cont de afinitățile culturale, religioase (considerând că fragmentarea identitară își va atinge apogeul pe termen scurt și nu va mai influența semnificativ sistemul) atunci direcțiile de acțiune devin deja mult mai clare. Vor mai fi posibile alianțe sau armistiții în numele bunăstării în această lume, probabil că da dar din ce în ce mai greu de realizat. În cele din urmă va fi o competiție între lumea veche și noii veniți la masa puterii. Prin urmare sistemele menite să asigure securitatea se vor vedea nevoite să acționeze concomitent pe mai multe planuri – colaborare regională și interregională, prevenire multiplă internă și externă (pe termen mediu într-un sistem unde aliatul de astăzi poate deveni inamicul de mâine), integrare la nivel global pentru a face față unor situații imprevizibile sau unor amenințări la însăși securitatea planetară. Un astfel de scenariu forțează creșterea gradului de profesionalizare, interconectare pe domenii specifice dar și păstrarea unui anumit grad de autonomie local. Cine va putea combina răspunsul la aceste necesități, cine va putea finanța, folosi resursele disponibile pe plan local/regional și global va avea succes, jucând un rol important în viitoarele construcții de securitate.

4. România – alternative viabile?

Astăzi România se integrează într-un sistem complex de securitate ce presupune interdependențe la toate nivelele de exprimare ale statului. În mare măsură acțiunile spațiului european au impact major asupra deciziilor strategice ale României. Din păcate nu de puține ori discursul rațional a fost înlocuit sau depreciat de accentele populiste ale găsirii inamicului în spațiile vecine, relația cu Rusia având de suferit în mod constant din această perspectivă. Deficiența de pragmatism, lipsa unor strategii de rezervă pot afecta în mod serios evoluția spațiului în care România se dorește a fi purtătorul de stindard al stabilității și responsabilității.

Inamici, prin discursul politic naționalist, România și Ungaria s-au văzut nevoite să-și armonizeze pozițiile, să colaboreze și dincolo de scepticismul unora

relația este una benefică pentru ambii parteneri câtă vreme logica este cea care ordonează această relație iar vocile identitare nu ocupă primul loc pe agenda exprimărilor de prim rang. Începerea cu fosta Iugoslavie a reprezentat realmente o piatră de încercare pentru diplomația autohtonă, deciziile luate sub șefia lui Emil Constantinescu contribuind la plusul de credibilitate de care aveam nevoie. Dincolo de o așa zisă prietenie româno-sârbă (din păcate istoria demonstrează mai degrabă contrariul) deciziile politico-strategice trebuie luate fără sentimentalism ținând cont de interesele pe termen mediu și lung, respectiv de proiecția potențialelor construcții de securitate. Ceva mai dificil s-a dovedit managementul relațiilor cu Ucraina și Republica Moldova. Dacă în privința celei dintâi punctele de vedere diferite economice, diplomatice sau economice ce țin în principal de moștenirea celui de al doilea Război Mondial dar și de relațiile economice dezvoltate ca urmare a apartenenței la spațiul comun ideologic și de dezvoltare economică pun presiune, pentru Republica Moldova greșelile vin din lipsa unei perspective reale asupra evoluției reale a relațiilor bilaterale pe termen mediu și lung. Prin urmare ceea ce puteau să fie puncte de construcție, inclusiv ieșirea la Marea Neagră devin puncte de vulnerabilitate pentru România. Evident că orice inițiativă va trebui să țină cont de perspectiva pe care instituțiile europene o proiectează asupra acestei zone, dar, la fel de important România poate transforma în avantaj poziția pe care o deține în această zonă, marcată în ultima vreme și de interesul american.

Care sunt amenințările la adresa României? Poate că în ceea ce privește amenințările de tip intern, managementul mediocru al instituțiilor de stat, coborând până la nivelul administrației locale. În ceea ce privește instabilitatea politică sau tendințele autoritariste ale unui guvern sau șef de stat, istoria recentă a demonstrat că există chei de dezamorsare a unor astfel de situații, iar pe termen mediu probabil că armonizarea funcționării instituționale va face ca manifestarea crizei politice să afecteze într-o mai mică măsură administrația, deși și în acest caz evoluția economică poate fi afectată de factorul psihologic al credibilității. România trebuie pe termen scurt să răspundă unei provocări, unui pariu pierdut de toate guvernele de până acum, asigurarea securității alimentare. Din păcate pașii concreți lipsesc iar inițiativa privată nu poate singură rezolva această problemă.

Pe plan extern apelul la autorități internaționale în rezolvarea unor diferende s-a dovedit până în prezent un demers util, însă nu cred că reprezintă o soluție universală pentru problemele României. Prin urmare, dincolo de presiunile interne și externe deciziile strategice ale României trebuie să fie în concordanță cu interesele ei pe termen lung, indiferent că aceste decizii privesc dotarea cu echipament militar, participarea pe teatre de operațiuni din străinătate, alianțe economice, participarea în diferite proiecte politice ș.a.m.d.

Care sunt alternativele României. Ele pornesc de la prezența sau absența unor amenințări și pot fi grupate pe termen scurt, mediu și lung. Evident România nu se poate situa în afara jocului, de aceea orice decizie ține cont de evoluția zonei geografice și a spațiului politico-economic de care aparține țara noastră.

Pe termen scurt amenințările cele mai importante la adresa României sunt de ordin intern, de la capacitatea de a-și asigura resursele necesare, dependența financiară, instabilitatea politică, efortul de modernizare și foarte important tendințele

de fragmentare identitară, prezente îndeosebi în spațiul ardelean. Nu vorbim aici doar de tendințele autonomiste ale grupurilor compacte maghiare ci și de dezvoltarea și accentuarea identității regionale care, pe un fond negativ, poate marca orientarea către alte spații de putere. Această evoluție ar putea fi accentuată și de dezvoltarea mecanismelor instituționale europene, în cazul deplasării polului decizional dinspre stat spre organisme suprastatale și creșterea importanței și a rolului decidenților regionali/locali. Evoluția în sine este una pozitivă ea aducând decizia mai aproape de comunitatea direct interesată de această decizie, deci nu trebuie să ne sperie o astfel de evoluție. Importanți sunt pașii care pregătesc această evoluție și unde intervine responsabilitatea statului. O mare provocare rămâne pentru România reșezarea relațiilor cu vecinii estici și cu Rusia, în plan temporal putând să o încadrăm atât pe termen scurt ca urgență cât și pe termen mediu ca și necesitate de a asigura soliditatea relațiilor cu vecinii.

Pe termen mediu amenințările de tip individual vor marca tendința de descreștere, România va trebui să facă față amenințărilor ce vizează întreaga Uniune odată cu creșterea gradului de integrare și interconectare. Răspunsul va fi foarte probabil unul colectiv dar efectele oricărei amenințări vor fi resimțite în mod diferit de țările Uniunii Europene. Poate mai dificil de prevăzut sunt amenințările pe termen lung. Ele vizează atât cele născute din climatul socio-politic global cât și cele legate de evoluția regională europeană. Concurența pentru resurse, schimbarea polilor tehnologici și odată cu aceștia și a interesului unor actori majori spre noi zone geografice.

Prin urmare România este pusă în fața găsirii resurselor strategice pentru a răspunde preventiv pentru toate cele trei termene temporale, fiecare caracterizat de nevoi specifice. Pe termen scurt evoluția României este legată de cea a regiunii. Principalele direcții vor viza aplicarea politicilor comune europene, securizarea frontierelor, accentuarea cooperării interregionale. Prin prisma acestei evoluții România va acționa și în relațiile directe cu vecinii, state nemembre ale Uniunii. Pe termen mediu migrarea centrilor decizionali dinspre național spre supranațional respectiv regional vor ridica noi provocări în construcția de securitate deși este probabil că aceasta va fi dependentă în continuare de noua arhitectură europeană. Pe termen mediu și lung România poate și trebuie să crească rolul de implicare în regiune, atuul principal fiind cel de poartă de comunicare între statele membre și cele nemembre ale Uniunii Europene. Pe termen lung parteneriatele strategice, precum cel cu SUA vor depinde de poziția exprimată de instituțiile abilitate ale Uniunii, este probabil ca pe termen mediu să înregistrăm chiar o descreștere a influenței americane în această zonă. Pe termen lung însă România trebuie să fie pregătită a face față inclusiv unui eșec al construcției unionale, din acest punct de vedere relațiile cu Rusia sau spațiul american, respectiv asiatic fiind fundamentale.

Bibliografie:

- [1]. APPADURAI, Arjun, **Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalizations**, University of Minnesota Press, 1990.
- [2]. ARONSON, Jonathan, *The communications and Internet Revolution*, în **The Globalization of World Politics**.

- [3]. BARI, Ioan, **Globalizare și probleme globale**, Editura Economică, București, 2001.
- [4]. BAUMAN, L. Zygmunt, **Globalizarea și efectele ei sociale**, Editura Antet, București, 2002.
- [5]. BENICHI, Regis, **Histoire de la mondialisation**, Vuibert, 2003.
- [6]. BINDER, Leonard et al., **Crisis and Sequences în Political Development**, Priceton, New Jersey, Princeton University Press, 1971.
- [7]. BRZEZINSKI, Z., **Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale strategice**, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000.
- [8]. CHIROT, Daniel, **Societăți în schimbare**, București, Editura Athena, 1996.
- [9]. ECKES, Alfred E. Jr. & ZEILER, Thomas W., **Globalization and the American Century**, Cambridge University Press, 2005.
- [10]. FOOT, Rosemary, MacFARLANE, S. Neil, & MASTANDUNO, Michael, **US Hegemony and International Organizations**, Oxford University Press, 2003.
- [11]. FUKUYAMA, Francis, **Construcția statelor. Ordinea mondială în secolul XXI**, București, Editura Antet, 2004.
- [12]. GARDELS, Nathan, **Schimbarea ordinii globale**, Editura Antet, 1998.
- [13]. GIDDENS, Anthony, **Runaway World: How Globalization Is Reshaping Our Lives**, Profile Books, London, 1999.
- [14]. HELD, David, McGREW Anthony, GOLDBLATT David, PERRATON, Jonathan, **Transformări globale. Politică, economie și cultură**, Editura Polirom, Iași, 2004.
- [15]. KENNEDY, Paul, **The Rise and Fall of the Great Powers**, First Vintage Books, New York, 1989.
- [16]. PATTEN, Chris, **What Next? Surviving the Twenty-First Century**, Penguin UK, 2008.
- [17]. POP, Dana, **Globalizare și teorii ale globalizării**, UBB Cluj Napoca, 2005.
- [18]. POSTELNICU, Gh., **Globalizarea economiei**, Editura Economică, București, 2000.
- [19]. PUȘCAȘ, Vasile, **Relații internaționale/transnaționale**, Editura Sincron, Cluj-Napoca, 2005.
- [20]. SARCINSCHI, Alexandra, **Globalizarea insecurității: factori și modalități de contracarare**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006.
- [21]. SMITH, Gordon, NAIM, Moises, **Altered States: Globalization, Sovereignty and Governance**, IDRC Books, 2000.
- [22]. SMITH, Steve, and John BAZLIS ed., **The Globalization of World Politics**, Second Edition, Oxford University Press, 2001.
- [23]. SOROS, George, **Despre globalizare**, Editura Polirom, Iași, 2002.
- [24]. TOFFLER, Alvin, **Al treilea val**, București, Editura Politică, 1983.
- [25]. WATERS, M., **Globalisation**, Routledge, London, 2005.

Surse electronice:

- [1]. www.global-culture.org
- [2]. www.globalenvision.org
- [3]. www.globalisationguide.org

- [4]. www.globalization101.org
- [5]. www1.worldbank.org
- [6]. www.europa.eu
- [7]. www.armyacademy.ro
- [8]. www.actrus.ro
- [9]. www.dadalos.org
- [10]. www.globalizare.ro
- [11]. www.global-culture.org
- [12]. www.globalenvision.org
- [13]. www.globalisationguide.org
- [14]. www.globalization101.org
- [15]. www.guardian.co.uk
- [16]. www1.worldbank.org
- [17]. www.wto.org
- [18]. www.credo.md
- [19]. www.interesulpublic.ro

Articole/reviste:

- [1]. DINICU, Anca, *Globalizarea contemporană și formele sale de manifestare*, Revista Actrus, nr 4, 2004.
- [2]. COHEN, Richard, *From Individual Security to International Security*, în Cooperative Security: New horizons for international order „The Marshall Center Papers”, nr.3, April 2001.
- [3]. CUCU, Dorina, *Occidentul și obsesia revoluției*, în Sfera Politicii nr. 126-127.
- [4]. GALTUNG, Johan, *Globalizarea și consecințele ei*, în Mileniul III, nr. 2/1999.
- [5]. *Mediul de securitate și noua ordine mondială*, Gândirea militară 3/2000.
- [6]. MARIN, Dinu, *Modelul explicativ al globalizării*, în Economie Teoretică și aplicată, nr.3, 2006.
- [7]. MULLER, Ragnar, **Dimensiunile Globalizării**, www.dadalos.org
- [8]. PATTEN, Chris, *Free for All*, <http://www.guardian.co.uk/world/2008/sep/19/globalisation.globaleconomy>.
- [9]. ROTHENBERG, Laurence E, *Globalization 101 The Three Tensions of Globalization* [http](http://www.gdip.org), Revue Générale de Droit International Public, vol. 100/1996/2.
- [10]. SIMIONESCU, C., Florin Gheorghe Filip, Bogdan Iuliana, **Fenomene și procese cu risc major la scara națională**, Editura Academiei Române.

EFECTELE CRIZEI ECONOMICE GLOBALE ASUPRA SECURITĂȚII NAȚIONALE PRIN PRISMA GLOBALIZĂRII

Dr. Cornelia Elena TUREAC*
Valentin CURTEANU**
Alin Constantin FILIP***

The current global economic crisis has revealed major vulnerabilities of the Romanian economy such as the current account deficit, dependence on foreign capital, and alienation of the country's strategic reserves such as oil resources and beyond. Romania does not have poles of competitiveness, able to realize value added, export potential and to rely on global competition, has only very few local brands that relies on. And the problems do not end here, corruption and inability to absorb European funding, not less or small. And yet the globalization of both the irreversible aspects such as the transnationalization of the technologies, communications and issues not mentioned also are issues reversible, economic and cultural in particular that may help us overcome this global economic crisis.

Introducere

Globalizarea. Nu există o definiție a globalizării într-o formă universal acceptată, și probabil nici definitivă. Motivul rezidă în faptul că globalizarea subinclude o multitudine de procese complexe cu o dinamică variabilă atingând domenii diverse ale unei societăți. Ea poate fi un fenomen, o ideologie, o strategie, sau toate la un loc.

Globalizarea este termenul modern folosit la descrierea schimbărilor în societăți și în economia mondială care rezultă din comerțul internațional extrem de crescut și din schimburi culturale. Descrie creșterea comerțului și a investițiilor datorită căderii barierelor și interdependenței dintre state. În context economic, este des întâlnită referirea aproape exclusivă la efectele comerțului și în particular la liberalizarea comerțului sau la liberul schimb.

Însă globalizarea are și părți negative astfel globalizarea este un sistem sau un fenomen complex, uneori ambivalent, chiar contradictoriu, care a fost privit și analizat în mod diferit de către cei ce și-au asumat acest risc sau această răspundere. Dincolo de aceste analize, globalizarea rămâne un fapt real, viu, cu care trebuie să ne confruntăm, independent de voința sau opțiunea noastră. Se consideră că cel mai mare pericol (semnalat și de către unii teoreticieni ai globalizării) pe care-l poate implica globalizarea este dezumanizarea unora dintre cei pe care valul ei îi înghite pur și simplu.

Cucerită de piață, dopată de televiziune, sport sau internet, lumea globalizată trăiește în același timp pe fondul unei crize generale a sensurilor vieții, un dezastru

* Conferențiar universitar, Universitatea Danubius, Galați
** Departamentul de Cercetare, Universitatea Danubius, Galați
*** Departamentul de Cercetare, Universitatea Danubius, Galați

cultural și educațional global, simptom îngrijorător, dar sigur, al barbarizării societății viitorului.

Cultura tradițională a societăților dispare sau se preface în spectacol și marfă (McDonaldizarea), cultura umanistă e eliminată tot mai mult de tehnosciența invadatoare și transformată într-o pseudoștiință. Omul mondial sau globalizat, omul centrat doar economic, riscă să devină omul automatizat care trăiește numai pentru producție și consum, golit de cultură, politică, sens, conștiință, religie și orice transcendență. Probabil acesta este ultimul stadiu în evoluția umanității sau "ultimul om". În ciuda tuturor acestor avertismente nu putem evita sau elimina globalizarea.

Securitatea națională, ca instrument național ce dă forță și valoare practică, *strategia de securitate națională* reprezintă un factor integrator de sinteză; ea se operaționalizează printr-un ansamblu de decizii, planuri, măsuri și acțiuni menite să prevină și să contracareze eficient riscurile și amenințările ce pun în pericol valorile și interesele naționale, cât și cele europene.

Strategia de securitate națională are ca scop atât prevenirea și contracararea pericolelor generate de mediul internațional, cât și garantarea stării de securitate internă în ansamblul său, a siguranței personale și securității comunităților. Strategia vizează, totodată, securitatea energetică și alimentară, securitatea transporturilor și a infrastructurii, securitatea sănătății publice, sanitară, ecologică și culturală, securitatea financiară, informatică și informațională.

Securitatea națională are ca și direcții principale de acțiune :

1. promovarea democrației;
2. lupta împotriva terorismului internațional;
3. combaterea proliferării armelor de distrugere în masă;
4. vector dinamic al securității și prosperității în regiunea Mării Negre;
5. administrație publică profesionistă și eficientă;
6. justiție democratică;
7. combaterea corupției;
8. creșterea competitivității și a caracterului performant al economiei;
9. dezvoltarea infrastructurii și sporirea gradului de protecție a acesteia;
10. securitatea internă (reprezintă ansamblul activităților de protecție, pază și apărare a locuitorilor, comunităților umane, infrastructurii și proprietății împotriva amenințărilor asimetrice de factură militară sau non-militară, precum și a celor generate de factori geo-fizici, meteo-climatici ori alți factori naturali sau umani care pun în pericol viața, libertatea, bunurile și activitățile oamenilor și ale colectivităților).

Criza economică mondială, ca definiție, reprezintă o situație în care economia unei țări, în cazul actual, este chiar o criză mondială, care se manifestă prin trecerea bruscă printr-o scădere a forței sale, scădere adusă de regulă de o criză financiară. O economie ce trece printr-o criză economică va experimenta aproape sigur o scădere a PIB (Produs Intern Brut), o evaporare a lichidităților și o creștere / scădere a prețurilor din cauza unei inflații / deflații. Crizele economice pot lua forma unei stagflații, unei recesiuni sau unei depresii economice, și uneori pot duce la colaps economic.

Angajarea pe trasee de dezvoltare economică accelerată a unor țări cu populații foarte mari (China și India cca. 1/3 din populația lumii) și dezvoltare economică a țărilor Central și Est Europene din ultima decadă au determinat schimbări majore în ansamblul sistemului economic mondial.

Echilibrul piețelor de resurse energetice, de materii prime, de capital, de forță de muncă și echilibrul ecologic global au fost și vor fi afectate.

Criza imobiliară din diverse țări dezvoltate, fluctuațiile prețului petrolului și gazelor naturale, inflația, criza din domeniu agroalimentar, criza de pe piețele financiare, reducerea ritmului dezvoltării economice în unele țări sunt aspecte ale fenomenelor de reglare/autoreglare a unei economii “tot mai globale”.

Metodă de cercetare

Implicațiile crizei economice mondiale și rolul jucat de globalizare asupra economiei românești

Mai întâi trebuie să vedem unde se află acum România în raport cu globalizarea, astfel lucrurile pe care altădată le-am fi considerat veșnice le vedem dispărând cu rapiditate din peisajul cotidian în decurs de un secol. România și-a refăcut unitatea națională, a trecut de o economie predominant agrară la una industrială (în 1945, avea încă cel mai mare procent de populație rurală din Europa – 80% - pe locul următor situându-se Ungaria – 70%), în cele două conflagrații mondiale, a pierdut teritorii tradiționale, a trecut prin experimentul bolșevic și și-a regăsit vocația europeană prin singura revoluție anti-comunistă sângeroasă din fostul lagăr bolșevic.

Dar, în același timp, țara despre care în perioada interbelică se scria cu invidie că are „petrol și grâu” este astăzi una dintre cele mai sărace de pe continent din punctul de vedere al PIB-ului pe cap de locuitor, iar nivelul producției sale industriale (în medie pe ultimii 10 ani) se situează undeva la 60% din producția anului 1989 – cel mai prost an al regimului planificat. Una din problemele cu care se confruntă acum România este generată de întârzierea startului în cursa globalizării. Trăind în spațiul comunist România s-a aflat printre ultimele țări care beneficiază de revoluția transporturilor, a comunicațiilor, a productivității muncii, și, în final, a informației.

Acum în anul de referință, 2009, România se confruntă ca și restul statelor de pe continent și nu numai cu o nouă criză care nu iartă și nu se lasă ușor învinsă, astfel în țară, efectele actualei crize se fac deja simțite .

În România, primele sectoare economice afectate sunt cele legate de export, mai ales de exportul în UE spre care se îndreaptă cca. 70% din totalul exportat. În prezent, statisticile reflectă scăderea producției industriale și a exportului, efectele turbulențelor de pe piețele financiare internaționale din luna septembrie se vor resimți și în România în perioada următoare. Industria auto din România va fi afectată parțial de efectele crizei economice, ținând cont și de faptul că în prezent producătorul român de autoturisme se bucura de o adevărată explozie de vânzări în țări precum Germania, Franța etc., piața orientându-se în mare măsură către autoturisme din gama low cost, cum este cazul modelelor Dacia.

În schimb, producția de componente și subansamble auto dezvoltată în ultimul timp în România pentru export către marii producători auto mondiali va fi influențată de reducerea producției acestora.

În industria metalurgică, ArcelorMittal Galați a decis deja reducerea producției de laminate și închiderea unor capacități de producție. ArcelorMittal este cel mai mare exportator din România.

Sectorul construcțiilor din România este deja afectat de înăsprirea condițiilor și creșterea costurilor de creditare care inhibă dezvoltarea cererii în segmentul rezidențial. Scăderea cererii va fi parțial acoperită de dezvoltarea lucrărilor de infrastructură și a construcțiilor agro-industriale finanțate și din fonduri nerambursabile din partea UE.

În general, înăsprirea condițiilor și creșterea costurilor de creditare, lipsa relativă de lichidități afectează deja agenții economici din diverse sectoare economice din România.

Totodată, în toată activitatea economică se manifestă reținere în extinderea afacerilor și în investiții, iar unele unități au redus ritmul producției pe fondul unor comenzi mai mici, mai ales pentru export.

Astfel în luna octombrie, românii și-au redus cheltuielile cu 19% față de septembrie, iar producția industrială a scăzut vertiginuos.

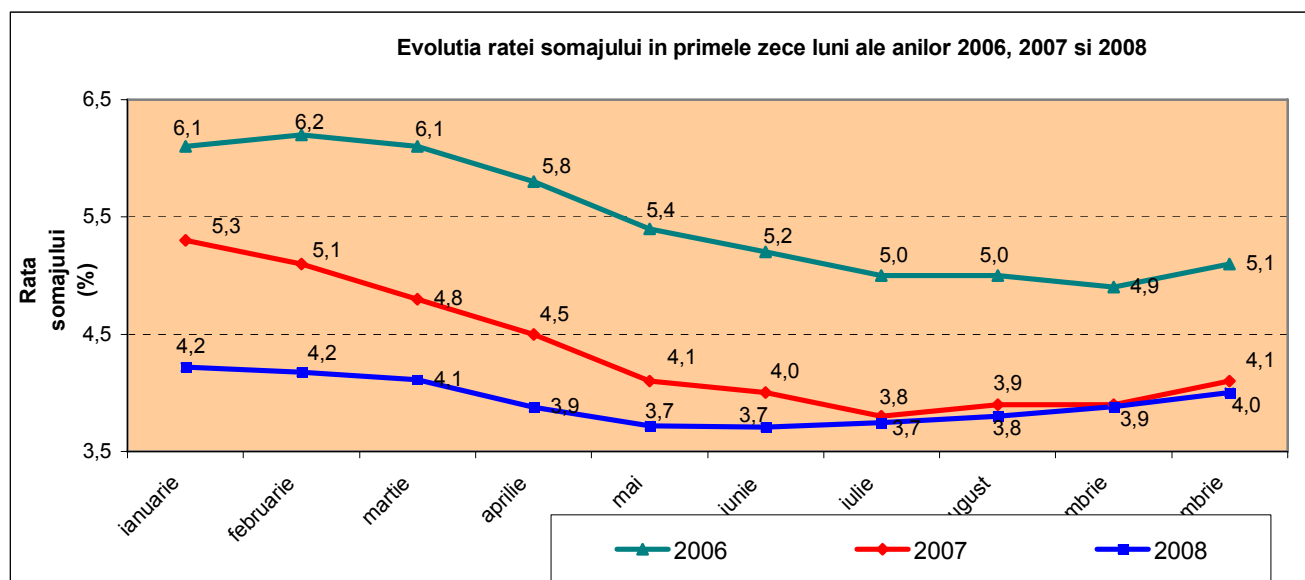
Ramurile afectate au fost exact cele pe care se bazează industria românească:

- constructorii de mașini industria utilajelor pentru construcții;
- producătorii de bunuri de folosință îndelungată;
- industria de textile a scăzut cu 4,5% în octombrie, iar aceste sectoare generează mulți șomeri;
- piața serviciilor a scăzut cu până la 14% deși acestea sunt ultimele la care populația renunță.

Scumpirea creditelor și criza de lichidități așa cum am arătat mai sus au oprit sau amânat dezvoltarea unor proiecte, antrenând cu sine efecte din cele mai variabile cum ar fi lipsa investițiilor și dezvoltării infrastructurii, de aici și până la șomaj e doar un pas, iar de la șomaj la lipsa banilor în rândul populației pentru cosul zilnic sau diferite alte servicii și produse de larg consum e încă un pas.

Rata șomajului înregistrat la sfârșitul lunii octombrie 2008, la nivel național a fost de 4,0%, mai mică cu 0,1% decât cea din luna octombrie a anului 2007 și mai mare decât cea din luna septembrie a anului 2008 cu 0,1%.

În luna octombrie, numărul total de șomeri este de 364.183 persoane, mai mult cu 11.271 persoane față de cel din luna anterioară. În graficul următor este prezentată evoluția ratei șomajului în primele zece luni ale anului 2006, 2007 și 2008.

Tabelul nr. 1

Sursa : Institutul Național de Statistică

Un fenomen îngrijorător îl reprezintă modificările structurii pe vârste, în sensul creșterii populației îmbătrânite demografic, atât ca număr, cât și ca pondere. Îmbătrânirea demografică, pe fondul unei natalități reduse și a unei mortalități ridicate conduce, pe termen lung la o diminuare a populației totale și implicit a ofertei de forță de muncă.

Care este rolul globalizării în toată această ecuație, ce se dorește și ce efecte are ea asupra noastră?

La această întrebare vom încerca să răspundem în rândurile ce urmează.

La început de mileniu, lumea și relațiile internaționale sunt mult mai complexe decât erau înainte. Astfel, globalizarea care presupune integrarea la nivel mondial a piețelor financiare, statelor-națiuni și a tehnologiilor la nivelul unei piețe capitaliste la o scară nemaîntâlnită până acum; iar procesul de globalizare, intensificarea relațiilor de interdependență la scara transcontinentală, am putea deci spune că globalizarea nu face decât să dezintermedieze politicul .

Evoluția comunicării face ca lumea să fie tot mai mică, deci globalizarea ține în primul rând de o interdependență crescândă dintre indivizi, națiuni și regiuni. Implică existența unei comunicări accelerate și universale privind totodată dimensiunile politice și culturale iar când evoluția pieței merge prea departe dominând aspectele sociale și politice, ocaziile și avantajele globalizării se răspândesc inechitabil și inegal concentrând puterea și bogăția într-un grup restrâns de popoare, națiuni și corporații, marginalizându-le pe altele.

Astfel ajungem și la rolul jucat de globalizare în actuala criză economică și financiară. Criza economică și-a avut originea pe piețele din vest în general și pe piața Americană în special, astfel prin intermediul acestei interconectivități între piețele economice care până atunci funcționaseră atât de bine și au ajutat la o creștere economică nemaîntâlnită, un adevărat ‘boom’ economic, acum au functionat precum

un burete care este susceptibil la orice influență din afară și care nu întâmpina nici o barieră în cale care să o întrerupă sau să-i micșoreze efectele dezastruoase. Astfel, criza economică care la început a fost una financiară a devenit una politică și apoi socială prin prisma efectelor pe care le are asupra indivizilor din statele lumii.

În România criza s-a făcut simțită mai greu la început, dar așa cum am arătat mai sus ea s-a instalat foarte confortabil în economia națională, o economie bazată pe consum care are foarte puține capacități industriale de producție menite să creeze venituri, locuri de muncă stabile, profit, prosperitate, stabilitate și o economie de piață funcțională în adevăratul sens al cuvântului.

Efectele globalizării și ale actualei crize economice asupra directivelor naționale de securitate

Strategia de Securitate Națională reprezintă programul politic pentru realizarea unei Românie moderne, prospere, cu un profil regional distinct, deplin integrată în comunitatea europeană și euro-atlantică, angajată ferm în promovarea democrației și libertății, într-o lume globală dinamică și complexă, cu cetățeni ce trăiesc în siguranță.

Scopul acestei strategii este mobilizarea eforturilor națiunii pentru accelerarea proceselor de modernizare și integrare, apte să garanteze securitatea și prosperitatea țării, într-o lume mai sigură și mai bună. Strategia se realizează pe baza unui proiect național, realist și pragmatic, vizând construcția unui *viitor mai sigur și prosper pentru români*, într-o țară cu o *democrație matură, consolidată, deplin integrată în comunitatea europeană și euro-atlantică*, prin promovarea fermă a libertăților politice, economice și sociale, a respectului pentru demnitatea umană, prin angajarea conștientă și responsabilă a poporului român și colaborarea activă cu națiunile aliate, parteneri și prieteni.

Pentru îndeplinirea acestor *obiective majore*, strategia de securitate națională urmărește identificarea oportunității și contracararea pro-activă a riscurilor și amenințărilor, prevenirea conflictelor și managementul eficient al situațiilor de criză, participarea activă la promovarea democrației și construcția securității și prosperității în vecinătatea României și în alte zone de interes strategic, transformarea instituțiilor și îmbunătățirea capacităților naționale.

1. Securitatea națională și prosperitatea, vizează:

- integrarea deplină în Uniunea Europeană;
- asumarea responsabilă a calității de membru al Alianței Nord-Atlantice;
- menținerea integrității, unității, suveranității independenței și indivizibilității statului român;
- dezvoltarea unei economii de piață competitive, dinamice și performante;
- modernizarea radicală a sistemului de educație și valorificarea eficientă a potențialului uman, științific și tehnologic național;
- creșterea bunăstării cetățenilor, a nivelului de trai și de sănătate a populației;
- afirmarea și protejarea culturii, identității naționale și vieții spirituale, în contextul participării active la construcția identității europene.

2. Pentru îndeplinirea acestor deziderate este necesar ca pe plan intern să se realizeze :

- stabilitatea politică;
- participarea activă a societății civile;
- exercițiul deplin și responsabil al drepturilor și libertăților democratice;
- modernizarea infrastructurii critice;
- utilizarea eficientă a resurselor umane, economice și tehnologice;
- menținerea stabilității sistemului financiar-bancar și a pieței de capital;
- protejarea resurselor naturale și a mediului.

3. În plan extern, realizarea lor este condiționată de:

- reconstrucția și dinamizarea cooperării trans-atlantice;
- consolidarea relațiilor de parteneriat strategic;
- promovarea democrației și asigurarea păcii și stabilității în zonele de interes strategic;
- sprijinirea activă a comunităților românești din arealul istoric, a românilor de pretutindeni, pentru păstrarea identității lor naționale și culturale.

Securitatea națională a României este acum „evaluată“ de către criza care s-a abătut asupra noastră, iar principiile globalizării nu fac decât să o ajute să se răspândească fără pic de restricții.

Ca o consecință a globalizării, numeroase evoluții și procese transnaționale au un impact semnificativ asupra securității naționale. Pe lângă stimularea creșterii economice și deschiderea societăților, însă aspectele recent evidențiate de ultimele evenimente mondiale pun în evidență unele inconveniente ale procesului de globalizare, ce pot conduce la destabilizarea unor state, înstrăinarea unor obiceiuri strămoșești, vulnerabilizarea unor regiuni întregi față de fluctuațiile spontane ale economiei mondiale.

Este relevantă influența pozitivă a globalizării asupra comunității democratice, care include aproximativ 30% din populația lumii, având la dispoziție până la 70 % din bogății, ce îi garantează și stimulează libertatea și prosperitatea, stabilitatea și securitatea.

În opoziție cu aceasta, însă, se sesizează, ca element negativ al globalizării instabilitate care se întinde din Orientul Apropiat până la, litoralul asiatic. Zona este marcată de probleme de mare gravitate, gen: sărăcie, ineficacitatea guvernării, dezechilibrul puterii, șomaj ridicat, fundamentalism islamic extremist și, ceea ce este mai grav, absența securității.

România, revenind pe plan național putem spune că transformările mondiale își spun cuvântul tot mai tare, iar asta nu este în mod obligatoriu și un lucru rău, orice transformare are și urcușuri și coborâșuri, criza a venit, globalizarea a ajutat-o să se răspândească pe tot mapamondul, iar securitatea națională dictează măsuri prompte pentru a stabili viața economică și socială din țară, iar pericolele actuale sunt:

- A. Inflația
- B. Deficitul de cont curent
- C. Lipsa investițiilor
- D. Lipsa lichidităților

- E. Finanțare “ scumpă”
- F. Șomajul în creștere
- G. Falimente crescânde în rândurile IMM-urilor
- H. Criza din sistemul educațional.

Concluzii și propuneri

Este extrem de benefică studierea securității naționale din perspectiva globalizării și a crizei actuale, pentru că oferă posibilitatea structurării unei strategii de răspuns, care, pornind de la cauzele crizei generalizate, să reducă insecuritatea statului.

Înțelegând că lucrează pentru sine, statul trebuie să contribuie activ la adâncirea caracterului sistemic al securității, la o abordare preventivă și coordonată a securității sale și a celei globale, sprijinind din toate puterile reforma instituțiilor de securitate și a sistemului economic care este primordial pentru orice stat preocupat de securitatea sa, iar realizarea unei noi arhitecturi de securitate este în ordine. Se impune a fi acordată o șansă mai mare securității cooperative, care, sprijinită de prevederi și parteneriate, oferă o perspectivă optimistă securității globale și, implicit, celei naționale, iar această prevedere a politicii active, este singura în măsură să facă față noilor amenințări. În spațiul global, sunt necesare unele *activități care să contribuie la consolidarea securității naționale.*

Având în vedere contextual internațional acestea se referă la:

1. creșterea resurselor generatoare de securitate națională;
2. dezvoltarea, pe plan regional, a apărării cooperative;
3. reducerea vulnerabilităților economice, sociale, politice, militare și de mediu;
4. dezvoltarea unor mecanisme viabile de reglare și control;
5. sporirea operativității sistemelor de securitate colectivă;
6. sporirea cooperării economice, pe fondul diminuării, prin demersuri comune, a efectelor negative ale globalizării;
7. dezvoltarea sistemelor de gestionare și combatere a amenințărilor asimetrice;
8. sporirea preocupărilor pentru securitatea globală.

Bibliografie:

- [1] **Strategia de Securitate Națională a României**, M.Of. nr. 822 din 20.12.2001.
- [2] **Carta Albă a Securității și Apărării Naționale**, București, 2004.
- [3] GILPIN, Robert, **Economia mondială în secolul XXI**, Editura Polirom, Iași, 2004.
- [4] MUREȘAN, Mircea, ENACHE, Doru, **Globalizarea la începutul secolului XXI. Securitatea națională a României în epoca globalizării**, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005.
- [5] TUREAC C., **Management strategic**, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2008.
- [6] www.mapn.ro.
- [7] www.insse.ro.

IMPACTUL CRIZEI GLOBALE ASUPRA SECURITĂȚII NAȚIONALE

Dr. Cornelia Elena TUREAC*

Valentin CURTEANU**

Alin Constantin FILIP***

A strong, competitive, efficient, macro-stable and dynamic economy under the rapport of the growth rate and adaptable to the integration and globalization requests, is an important pillar of the national security, providing conditions for the economic and social security. Therefore the global crisis from the present is having a significant impact over the global security particularly on the national security from Romania. Every country has its unique features and therefore and an economic downturn affects it differently. Nobody was really prepared for such an impact on the world economy and especially on the national one.

Introducere

Criza financiară, de regulă fiind și un început de criză economică, este o situație în care cererea de bani este mai mare decât oferta de bani. Aceasta însemnând că lichiditatea este rapid evaporată deoarece banii disponibili sunt retrași din bănci, forțând astfel băncile fie să vânda propriile active și investiții, pentru a-și acoperi necesitățile sau să colapseze .

Ca definiție, criza economică reprezintă o situație în care economia unei țări trece brusc printr-o scădere a forței sale. O economie ce trece printr-o criză economică, se resimte prin scăderea PIB-ului (Produsului Intern Brut), o evaporare a lichidităților și o creștere/scădere a prețurilor din cauza unei inflații/deflații. Unele crize economice, precum cea prezentă, pot lua forma unei stagflații, unei recesiuni economice și, uneori, pot duce la colaps economic. Bineînțeles, nu în ultimul rând, depresiunea economică este o urmare a agravării crizei economice, mai exact ca urmare a scăderii susținute a uneia sau mai multor economii naționale. Ea este caracterizată de o creștere “neobișnuită” a ratei șomajului, restricționarea creditelor, restrângerea majoră a producției industriale și a investițiilor, deflația prețurilor, hiperinflație, numeroase falimente bancare, schimburi comerciale semnificativ reduse, un curs valutar foarte volatil și impredictibil, în principal cu tendință de devalorizare.

Securitatea națională este un proces socio-politic complex întretinut prin demersuri de natură politică, economică, socială, informațională, juridică, ecologică, socială, militară care are drept finalitate starea de securitate fundamentată pe ordinea de drept. Aceasta definește lipsa primejdiilor pentru națiune, comunități sociale, statul național și cetățenii acestuia, fiind exprimată prin următorii indicatori:

* Conferențiar universitar, Universitatea Danubius, Galați

** Departamentul de Cercetare, Universitatea Danubius, Galați

*** Departamentul de Cercetare, Universitatea Danubius, Galați

- dezvoltarea economică durabilă și prosperitate pentru cetățeni;
- prevenirea și contracararea agresiunilor socio-politice;
- exercitarea neîngrădită a drepturilor și libertăților cetățenești;
- legalitatea;
- echilibrul și stabilitatea socio-politică;
- libertate de decizie și de acțiune a statului național.

Strategia de securitate națională care răspunde nevoii și obligației de protecție legitimă împotriva riscurilor și amenințărilor ce pun în pericol drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Securitatea națională se realizează prin măsuri adecvate de natură politică, economică, diplomatică, socială, juridică, educativă, administrativă și militară, prin activitatea de informații, contrainformații de securitate, precum și gestionarea eficientă a crizelor.

Securitatea națională are ca principale priorități următoarele:

1. Promovarea democrației;
2. Lupta împotriva terorismului internațional;
3. Combaterea proliferării armelor de distrugere în masă;
4. România – vector dinamic al securității și prosperității în regiunea Mării Negre;
5. Securitatea internă;
6. Administrație publică profesionistă și eficientă;
7. Justiție democratică;
8. Combaterea corupției;
9. Creșterea competitivității și a caracterului performant al economiei;
10. Modernizarea instituțiilor care au responsabilități în domeniul securității naționale;
11. Dezvoltarea infrastructurii și sporirea gradului de protecție a acesteia;

Principiile ce călăuzesc fundamentarea strategiei de securitate națională sunt:

- a) abordarea sistematică și cuprinzătoare a problematicii securității naționale;
- b) convergența dintre politica de securitate și politica de dezvoltare economico-socială;
- c) concentrarea eforturilor asupra siguranței cetățeanului și securității publice;
- d) concordanța dintre concluziile rezultate din evaluarea mediului de securitate, opțiunea politică și acțiunea strategică.

Metoda de cercetare: Realizarea studiilor impactului crizei economice globale asupra securității naționale prin comparația în oglindă a crizei actuale cu securitatea națională (necesități, obiective, care domenii sunt mai grav afectate de criză) și efectele acestei crize deopotrivă asupra securității naționale.

Începutul crizei economice și dezvoltarea acesteia

Începutul crizei economice globale presupunem că este cunoscut de toată lumea însă ținem să menționăm că la baza acestei crize începute, bineinteles din “puternicul” stat și una dintre “marile puteri” ale lumii SUA, a fost politica monetară greșită adaptată de FED prin scăderea dobânzii de referință sub 2%, adoptând o

politică de “ajutor” pentru ca americanii să obțină mai ușor bani. Procedând astfel, FED a renunțat la politica moderată a ultimilor decenii dinainte de 2002 deși a produs creștere economică și stabilitate. Bineînțeles, odată cu obținerea mai ușoară a banilor, americanii au început să profite de “vremea bună” a anilor prin creditări riscante oferite de bănci. În concluzie, creditorii au început să dea credite din ce în ce mai riscante.

Deci, începutul crizei actuale a fost acum doi ani când situația piețelor financiare internaționale era roz, iar domeniul imobiliar părea o investiție mai mult decât sigură și profitabilă. Micile semne date de unele firme de creditare din SUA, prin concedieri și eventuale falimente, nu a îngrijorat statul deoarece din punctul lor de vedere companii financiare cu probleme, intrate în faliment, au mai fost și înainte. Însă de această dată era altfel.

Pe Wall Street, băncile de investiții au răspuns la boom-ul financiar adunând la un loc ipotecile imobiliare, folosind acțiunile astfel obținute pentru a garanta instrumente financiare complicate. Mințile luminate au creat aceste instrumente, agențiile de rating care le-au evaluat și instituțiile prestigioase care le-au cumpărat nu au sesizat riscul enorm pe care îl prezentau.

Motivul acestor reacții e simplu, cam din același motiv pentru care instituțiile de credit și-au relaxat regulile de acordare a împrumuturilor și din același motiv pentru care americanii nu-și permiteau o casă au cumpărat totuși una – banii fiind ușor de obținut. FED i-a obișnuit pe toți cu riscul, printr-o expunere prelungită la el.

O altă greșeală a statului american, mai precis a Congresului, a fost când s-a folosit de instituțiile de creditare Fannie Mae și Freddie Mac pentru a extinde piața creditelor riscante. FED nu a sesizat că înghețarea creditului este o problemă a riscului împărțit între toți și a tratat-o ca pe o problemă de lichiditate. Imediat, ca urmare a acestei greșeli, Guvernul a mai făcut una aruncând o tranșă de bani “ieftini” subminând dolarul, iar prețul petrolului a început să crească necontrolat.

Alfel spus, totul a început din lăcomia oamenilor de a avea mult și repede, precum și lăcomia băieților de pe Wall Street de a da împrumuturi din ce în ce mai riscante, din care și-au sustras comisioane substanțiale și de a atrage bănci serioase în această cursă a câștigurilor mari cu orice risc, totul devenind un uriaș balon de săpun. Deci, putem spune că aceasta criză a început prin una mai degrabă imorală decât financiară.

De-a lungul anului 2008, criza economică s-a făcut resimțită cu adevărat în plan global prin importante falimente precum Bear Stearns, preluată de Jp Morgan, IndyMac, o mare companie americană, s-a prăbușit și cea de-a patra mare bancă de investiții din SUA, Lehman Brothers a intrat în faliment. Naționalizarea în același an a ajuns la ordinea zilei prin naționalizări a unor companii și bănci importante precum: Compania de credite ipotecare Bradford&Bingley din Marea Britanie, statul olandez naționalizează activitățile bancare și de asigurări ale Fortis, Northern Rock Bank (Marea Britanie), AIG (SUA).

Bineînțeles, ca urmare a acestei crize, șomajul s-a ridicat prin disponibilizări făcute de firme de toate mărimile, de unele pentru a se salva de la faliment, pentru altele pentru a încerca să se mențină pe profit. Iar în țările slab dezvoltate, economic, s-au devalorizat monedele naționale în raport cu moneda euro.

Impactul crizei globale asupra economiei naționale românești

Cauza principală în România pentru adâncirea crizei a fost consumul excesiv pe datorie cum de altfel a fost practicat cu mai mare vâlvă în SUA. Criza financiară internațională a fost declanșatorul crizei economice interne, pentru că a afectat sursele de finanțare.

Creșterea economică a României din perioada 2005 – 2008 nu a fost generată, așa cum ar fi fost eficient economic, de cererea externă (exporturi), ci de cererea internă reprezentând consumul populației, consumul guvernamental și investiții în cea mai mare parte neproductive, acest cumul de creștere neadecvat creând dezechilibre macroeconomice.

Dacă în anul 2004 se realiza o creștere economică de 8,5% la o inflație de 9,3%, cu un deficit fiscal de 1,5% din PIB și un deficit al contului de curent de 8,4% din PIB, în anul 2008, s-a realizat o creștere economică de 7,9% la o inflație de 6,3% cu un deficit fiscal de aproximativ 5% din PIB (de două ori mai mare decât cel programat) și un deficit al contului curent de 13,5% din PIB (după ce în 2007 se înregistrase un deficit de 14% din PIB).

În condițiile în care sistemul bancar românesc, este deținut în proporție de aproape 90% de bănci cu capital străin, iar acestea au înregistrat pierderi financiare datorită achiziționării de produse toxice de pe piața americană și în mai mică proporție de pe cea engleză (derivate financiare, având la bază active imobiliare și financiare ale căror prețuri s-au prăbușit), capacitatea băncilor-mamă cu filiale în România de a le acorda, în continuare, linii generoase de credit la costuri reduse (care să fie reîmprumutate) a scăzut dramatic, îndeosebi începând din luna octombrie 2008, odată cu falimentul băncii americane Lehman Brothers.

Concomitent, un alt factor care a făcut să fie resimțită din ce în ce mai acut criza globală și în România este faptul că exporturile românești sunt bazate pe produse metalurgice, petro-chimice și sub-ansamble ale unor echipamente complexe inclusiv automobile, iar pe plan extern, tot prin prăbușirea creditelor acordate de bănci, a scăzut cererea pentru astfel de produse, în paralel cu diminuarea cererii interne pe fondul contracției substanțiale a creditării, producându-se reducerea drastică a creșterii PIB, până în jur de 3% în scenariu optimist și în jur de 2% într-un scenariu mai realist, deși acum putem spune că ar putea avansa creșterea cu zero în 2009.

În timpul guvernului din perioada 2004-2008, ponderea în PIB-ul total al țării obținută în sectorul agrar a descrescut de la 12,96% în 2004 la 6,46% la finele anului 2008, iar ponderea sectorului industrial a decrescut de la 27,01% la 22,85% în 2008. Din această cauză suma celor două sectoare al căror rost este să asigure consumul intern și majoritatea exporturilor a scăzut de la 39,96% din PIB la finele anului 2004, la 29,31% la finele anului 2008, în timp ce PIB-ul anual a crescut, după raportările anuale, de la 73,167 de miliarde dolari în 2004, la 182,9 miliarde dolari în 2008 (cca. 185 după ultimele rapoarte statistice), timp în care deficitul de comerț exterior al țării a însumat, în patru ani, astronomică sumă de 91,694 miliarde de dolari.

În anul 2008, suma celor două sectoare care au alcătuit ponderea de 29,31% din PIB a fost de 53,615 miliarde dolari. Exportul total al țării a fost de 47,059

miliarde dolari. Economii Germaniei și Italiei, care absorb împreună aproape o treime din volumul de exporturi al României au scăzut cu 0,5 și 03% în trimestrul al doilea al anului 2008.

Deficitul comercial al României s-a redus cu 62,4% în primele opt luni, la 5,798 miliarde euro. România a importat în primele opt luni cu 36,6% mai puțin decât în perioada similară din 2008, respectiv aproape 24,36 miliarde euro și a exportat cu 19,1% mai puțin, de 18,56 miliarde euro.

În perioada ianuarie-august 2009, exporturile României către țările din afara spațiului comunitar au scăzut cu 29,1% față de aceeași perioadă din 2008, până la 4,87 miliarde euro, iar importurile din afara UE s-a redus cu 44%, până la aproape 6,55 miliarde euro. România a livrat către celelalte 26 de state din UE mărfuri în valoare de 13,69 miliarde euro, cu 14,9% mai puțin decât în aceeași perioadă a anului 2008, și a importat cu o treime mai puțin, de 17,8 miliarde euro.

Mașinile și echipamentele de transport au avut în continuare cea mai mare pondere în exporturile românești din primele opt luni de 41,8% fiind urmate de combustibili (6,4%), produse agroalimentare, băuturi și tutun (6,1%), materii și materiale (6%) și produse chimice și conexe (4,6%). Alte produse manufacturate au reprezentat 35,1% din totalul exporturilor.

Prima unitate care a anunțat că resimte efectele crizei financiare a fost Combinatul Arcelor Mittal din Galați care a redus la mai mult de jumătate din producția de laminat ținând cont că Arcelor Mittal a fost cel mai mare exportator din România.

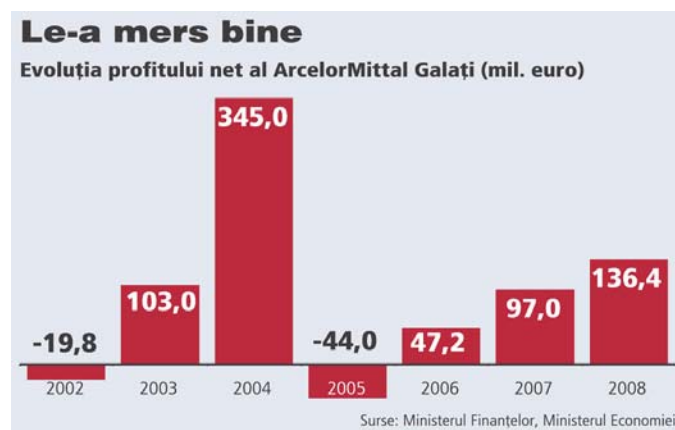

Fig. 1 Evoluția profitului net al Arcelor Mittal Galați 2002 – 2008

Criza economică afectează tot mai puternic majoritatea companiilor, prin scăderea vanzarilor, îngreunarea accesului la finanțare, reducerea considerabilă a lichidităților și creșterea numărului de falimente în ultimele luni. Comerțul cu amănuntul reprezintă sectorul de activitate în care au fost înregistrate cele mai multe falimente în primul semestru din 2009 mai exact 2.136 de cazuri sau 20,47% din totalul falimentelor, potrivit unui studiu privind evoluția numărului de falimente în România realizate de sucursala locală a Coface, pe baza cazurilor înregistrate la Oficiul Național al Registrului Comerțului. Altfel, în prima jumătate a lui 2009, au fost înregistrate 10.435 de companii care se aflau în diverse stadii ale procedurii de

insolvență, dintre care 5.222 de firmă se aflau în procedură generală de insolvență, 2.353 erau în procedură simplificată, 2.851 intraseră în faliment. Primele trei sectoare de activitate din topul falimentelor sunt comerțul cu amănuntul, comerțul cu ridicata și distribuție și construcție ele având o pondere de peste 50% din totalul cazurilor.

Sector de activitate	Total falimente	% total falimente
Comerț cu amănuntul	2.136	20,47
Comerț cu ridicata și distribuție	2.134	20,45
Construcții	1.328	12,73
Transporturi	661	6,33
Alte activități de servicii personale	596	5,71
Hoteluri și restaurante	592	5,67
Alte activități de servicii prestate în principal întreprinderilor	577	5,53
Fabricarea lemnului și a produselor din lemn	534	5,12
Fabricarea produselor textile, îmbrăcăminte și încălțăminte	442	4,24
Agricultură	372	3,56
Industria alimentară și a băuturilor	365	3,5
Industria metalurgică	263	2,52
Fabricarea substanțelor și produselor chimice	139	1,33
Tranzacții imobiliare	137	1,31
Asanarea și îndepărtarea gunoaielor, salubritate	127	1,22
Industria extractivă	32	0,31
TOTAL	10.435	100

Tabel nr. 1 - Falimentele în primele 6 luni ale anului 2009

Sursa : Coface Romania

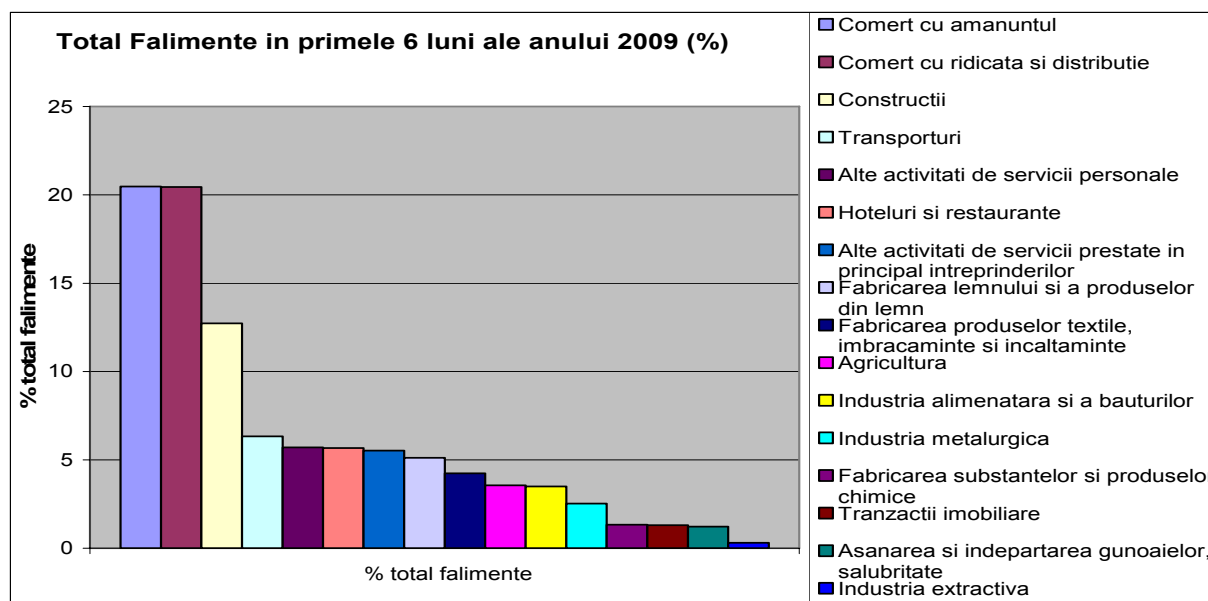

Fig. 2 Falimentele exprimate în procente în primele 6 luni ale anului 2009

În același timp, odată cu intrarea în insolvență a companiilor și în faliment, au început și disponibilizările angajaților și prin această disponibilizare a crescut și rata șomajului în România.

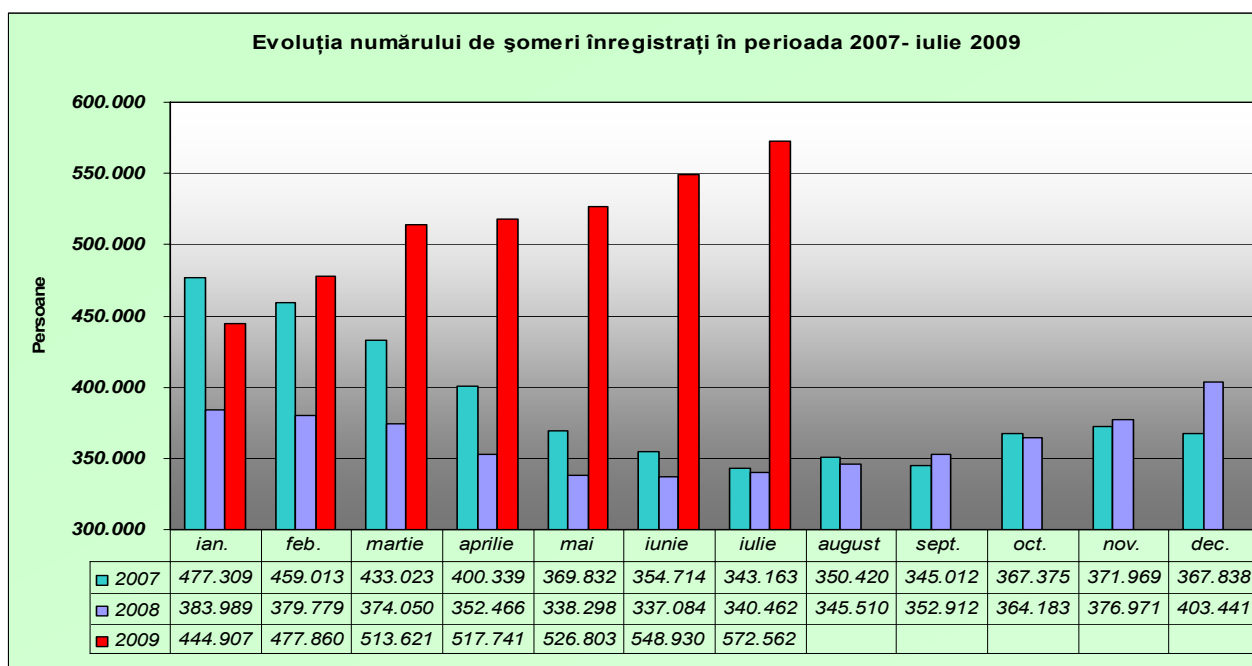

Fig. 3 Evoluția numărului de șomeri înregistrați în perioada 2007 – iulie 2009
Sursa: ANOFM

La sfârșitul lunii iulie 2009, rata somajului înregistrat la nivel național a fost de 6,3% mai mare cu 2.7 pp decât cea din luna iulie a anului 2008 și cu 0,3 pp decat cea din luna iunie a anului 2009. Numărul total de șomeri la finele lunii iulie, de 572.562 persoane, a crescut cu 23.632 față de cel de la finele lunii anterioare.

Impactul crizei economice globale asupra obiectivelor principale ale securității naționale

Ca factor cumulativ și de convergență transpartinică, securitatea națională urmărește să asigure starea de normalitate democratică la care aspiră societatea – cetățenii, comunitățile și statul – pe baza eforturilor ce vizează deplina instaurare a legalității, făurirea prosperității economice, echilibrul social și stabilitate politică. Progresul, prosperitatea și securitatea națională a României ca rezultată majoră a unui proces complex de promovare și garantare a valorilor și intereselor naționale vizează în esență:

- A. Integrarea reală și deplină în Uniunea Europeană;
- B. Asumarea responsabilității a calității de membru al Alianței Nord-Atlantice;
- C. Menținerea integrității, unității, suveranității, independenței și indivizibilității statului roman, în condițiile specifice ale participării la construcția europeană;
- D. Dezvoltarea unei economii de piață competitive, dinamice și performante;
- E. Modernizarea radicală a sistemului de educație și valorificarea eficientă a potențialului uman, științific și tehnologic;
- F. Creșterea bunăstării cetățenilor, a nivelului de trai și de sănătate ale populației;
- G. Afirmarea și protejarea culturii, identității naționale și vieții spirituale ale românilor, în condițiile create de cadrul unional european.

Pentru a fi îndeplinite aceste obiective trebuie îndeplinite în plan intern:

- ◆ stabilitate politică;
- ◆ reforma profundă a clasei politice;
- ◆ maturizarea spiritului civic și participarea activă a societății civile la procesul de guvernare;
- ◆ eradicarea corupției instituționale;
- ◆ asigurarea armoniei interetnice și interconfesionale;
- ◆ modernizarea rapidă și sporirea gradului de protecție a infrastructurii critice;
- ◆ menținerea stabilității sistemului financiar și a pieței de capital;
- ◆ protejarea resurselor naturale și a mediului.

O economie puternică, performantă și competitivă, macrostabilă, dinamică, sub raportul ritmului de creștere și adaptabilă la cerințele integrării și globalizării, reprezintă un pilon important al securității naționale, asigurând condiții pentru securitatea economică și socială, interesul majorității populației pentru susținerea instituțiilor democratice și baza necesară pentru promovarea inițiativelor vizând prosperitatea și securitatea națiunii.

Dezvoltarea economică susținută, capabilă să atragă investiții strategice, să genereze locuri de muncă devin principalele probleme în plină criză economică globală când, țara este obligată să facă împrumuturi în valoare de 20 de miliarde euro de la FMI . Deficitul de cont curent al României se va comprima puternic în 2009 până la 4,6% din PIB, de la nivelul de anul trecut de 12,3% din PIB, a arătat raportul preliminar din toamna al Comisiei Naționale de Prognoză (CNP).

Deficitul balanței de plăți a României s-a redus cu 73,8% în primele șapte luni din 2009 la 2,717 miliarde de euro, pe fondul comprimării semnificative a deficitului comercial și nivelul ridicat al excedentului balanței transferurilor curente.

Prognoza CNP ia în calcul o scădere a economiei cu 7,7% în acest an, în condițiile în care FMI a apreciat că PIB se va comprima cu 8 – 8,5% în 2009.

În urma acestor date, putem spune cu certitudine că o criză economică globală afectează toate ramurile economiei și odată cu afectarea acestora, țara s-a adâncit în datorii prin care va trebui să le acopere iar când va veni vremea vor începe să crească taxele directe și indirecte (creșterea TVA-ului intră în discuții, ceea ce va afecta în mod direct populația prin scumpirea în lanț, neliniară, a tuturor bunurilor și serviciilor).

Concluzii și propuneri

Prin studierea în amănunt a obiectivelor securității naționale ne dăm seama cum criza globală afectează din plin ramura economică, unul dintre pilonii principali ai securității naționale.

Ținând cont de faptul că statul are numai de suferit de pe urma crizei, el trebuie să aibă o capacitate mai bună de anticipare și de acțiune pro-activă la eventualele amenințări la adresa securității naționale. Egal importantă –și deopotrivă esențială – este cunoașterea, înțelegerea și mai ales evaluarea corectă a proceselor interne a gradului de coeziune socială.

Nu în ultimul rând, globalizarea profilează o șansă reală de dezvoltare economică aptă să creeze prosperitate și să protejeze mediul, să se întrețină relații bune economice și politico – sociale pentru anumite schimburi comerciale (cu această ocazie există oportunitatea de extindere a pieței de desfacere și dezvoltarea durabilă a economiei).

Cu toate elementele negative ale crizei economice în această lună s-a ajuns și la o criză care bineînțeles a agravat criza economică afectând leul care la interval de câteva ore în urma căderii Guvernului s-a depreciat simțitor față de euro. Iar pe de altă parte, criza politică riscă să provoace plecarea investitorilor și alocarea de fonduri. România are nevoie de fonduri pentru compensarea deficitului public, dar pentru moment nu se știe cum va fi depășită această situație.

Iar, în acest moment, cu cât este mai gravă situația politico-economică în România, majorarea TVA-ului nu ar face altceva decât să agraveze criza. Autoritățile ar putea crește incasările bugetare prin fiscalizarea unor categorii de tranzacții care nu sunt impozitate, în plus ar trebui stimulat consumul prin introducerea cotelor diferențiate de impozitare și reducerea contribuțiilor sociale.

Bibliografie:

- [1] CHIRIAC, Mircea Dănuț, **Politici și strategii de securitate la începutul secolului XXI**, Editura U.N. Ap., Bucuresti, 2005.
- [2] FOTA, Dionysius, BACESCU, Marius, **Criza Economică din România anului 2009: cauze, efecte, soluții**, Editura Universitară, București, 2009.
- [3] GILPIN, Robert, **Economia mondiala in secolul XXI**, Editura Polirom, Iași, 2004.
- [4] GREENSPAN, Alan, **Monetary Policy and Uncertainty. Adapting to A Changing Economy**, Publisher Univ. Pr of the Pacific, July 2004.
- [5] Carta albă a Securității și Apărării Naționale, București, 2004.
- [6] Strategia de Securitate Națională a României, București, 2007.
- [7] www.anofm.ro
- [8] www.wallstreet.ro
- [9] www.ziare.com

REVOLUȚIA ÎN AFACERILE MILITARE, SURSĂ DE SECURITATE ÎN ZONELE CU POTENȚIAL CONFLICTUAL

Adriana UNGUREANU*

The military contemporary phenomenon is a very complex one. At present, because of the Revolution in Military Affairs caused by the IT&C rapid evolution, national armies have a new shape and also a new content. US anti-ballistic missile system, a symbol of high-tech military developments, could be a real opportunity for ensuring Black Sea Area security, but at the same time could become a serious problem between American and Russian administration. Ballistic missile defense systems are intended to destroy missiles of an adversary in flight. Such defense systems pose a significant obstacle to disarmament efforts because they create a perceived need for adversarial nations to expand their nuclear arsenals so as to be assured of being able to overcome the other's defence capabilities in the case of a nuclear attack.

President Obama's decision to cancel the antimissile defense system in Eastern Europe, a politically sensitive issue in US-Russian relations, earned a strong welcome from Russian leaders and could be seen as a sign of a warming in relations.

*„...victoria surâde numai celor care
anticipează schimbările în caracterul
războiului...”*

Giulio Douhet

Politica internă sau internațională nu sunt decât două manifestări diferite ale aceluiași fenomen: lupta pentru putere. Întreaga istorie arată că națiunile implicate în politica internațională se pregătesc continuu, participă sau își revin în urma violenței organizate sub forma războiului. Orice strategie politică își propune fie să mențină puterea, fie să o sporească, fie să o utilizeze demonstrativ. Realismul politic consideră că principalul model de interacțiune în politica internațională este și va rămâne conflictul. La începutul mileniului III, omenirea se confruntă cu multe probleme care pot declanșa sau alimenta violența, pot contribui la menținerea și acutizarea conflictelor existente sau chiar la apariția unora noi. Pacea la nivel global și securitatea statelor democratice au devenit din ce în ce mai dependente de evenimentele care se produc în afara teritoriului național, determinând depășirea sferei de responsabilitate a unei singure țări sau a unui singur organism internațional cu atribuții în domeniu.

Dacă în perioada Războiului Rece forțele armate erau organizate și pregătite să înfrunte un inamic cunoscut, studiat din timp și într-un teatru știut, în prezent amenințările de securitate asimetrice predomină și din acest considerent, a apărut și necesitatea reformării sistemului de apărare și securitate al tuturor statelor

* **Maior, Serviciul de Telecomunicații Speciale, doctorand în „Științe Militare și Informații” la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”**

democratice, fenomen care poartă denumirea de Revoluție în Afacerile Militare. Astfel:

- armatele de masă sunt înlocuite treptat cu formațiuni de dimensiuni reduse formate din profesioniști și sunt dotate cu armament modern și performant;
- confruntarea informațională constituie dominantă conflictului armat și se bazează pe o logistică modernă din punct de vedere al tehnologiei informației;
- organele de decizie și de planificare a războiului au o compunere preponderent politico - militară și acționează de la mare distanță;
- evoluția mijloacelor informaționale și creșterea rolului mass-media impune liderilor politici și militari să ia în considerare reacțiile opiniei publice naționale și internaționale în procesul decizional.

Schimbarea modului de desfășurare a războiului, conform viziunii determinate a istoriei, se datorează dezvoltărilor tehnologice. În noul tip de război, miza o constituie achiziția și diseminarea informației și introducerea unor noi tipuri de armament care să necesite tot mai puțin prezența umană. Războaiele viitorului vor avea ca scop proiectele economice majore precum: gestionarea materiilor prime strategice, a căilor de acces și a piețelor de desfacere a acestora, controlul politico-militar asupra zonelor în care există materii prime strategice, accesul la tehnologiile de înaltă performanță.

Noile tipuri de operații sunt foarte diferite de cele efectuate în războaiele secolului al XX-lea prin aria de cuprindere, rapiditatea desfășurării acțiunilor tactice și prin combinarea efectelor strategice cu cele operative. Războiul Bazat pe Rețea este un concept care se fundamentează pe integrarea în rețele reale și virtuale a sistemelor de culegere și prelucrare a informației, a celor de comandă, control și a sistemelor de arme astfel încât decalajul între informație și lovire să fie redus la maxim, acțiunea/reacția devenind aproape instantanee. Prin capacitatea sa de a concentra timpul, de a realiza simultaneitatea informație – decizie – acțiune, RBR influențează semnificativ întreaga artă a războiului atât la nivel politico-militar, cât și la nivel strategic.

Revoluția în Afacerile Militare, concept esențialmente american presupune realizarea unei interoperabilități crescute între uscat, apă, aer, spațiu și cyberspațiu, altfel spus o integrare a tuturor dimensiunilor într-un „théâtre global”. Este de fapt o modalitate de schimbare și transformare radicală a politicilor, strategiilor, tacticilor, logisticii și a tuturor celorlalte componente ale domeniului militar, fiind atât o *revoluție* tehnologică și informațională, cât și una de natură filosofică și managerială care presupune noi scopuri și obiective politice pentru acțiunea militară sau civil-militară, noi concepții strategice, operative, tactice precum și noi resurse.

O astfel de *revoluție*, cu implicații majore în modelarea conflictualității la nivel mondial, se realizează prin intermediul unor procese complexe și profund interdependente precum transformarea armatei și profesionalizarea sa și înseamnă o înlănțuire de fenomene și procese, absolut interdependente care au un singur scop și anume: crearea unei armate moderne caracterizată prin flexibilitate, suplețe, dinamism, motivație intrinsecă, superioară a întregului personal, capabilă să răspundă

prompt, oportun și eficace tuturor provocărilor la adresa apărării și securității naționale. Prin formarea unei astfel de armate se urmărește îndeplinirea obiectivului strategic de a crea sau de a menține un avantaj în cadrul competiției sau de a anihila avantajul unui adversar.

În cadrul procesului de transformare, educația și instrucția vor continua să reprezinte elementele esențiale, acestea permițând obținerea unui luptător instruit, cu o cultură managerială semnificativă, capabil să opereze într-un mediu multinațional întrunit, să identifice zonele critice, să își asume riscuri și să aibă capacitatea și curajul de a implementa schimbarea.

Războiul poartă și va purta mereu amprenta unei decizii politice și va arăta așa cum va fi și societatea viitorului. Pe termen mediu și chiar pe termen lung este posibil să se mențină decalaje economice și tehnologice considerabile între continente, state și alte entități care vor genera mari conflicte de interese și care vor duce la o dezvoltare fără precedent a armamentului și a tehnicii de luptă. În sensul formulat de Clausewitz, războiul va continua să fie o exprimare a politicii prin forță și prin mijloace violente și pe măsură ce procesul de globalizare avansează va deveni, în ultimă instanță, un mijloc al politicii comunității internaționale de impunere prin forță a unor decizii și de gestionare violentă a crizelor și conflictelor.

Trăim în epoca parteneriatelor strategice! Acestea reprezintă urmarea unor strategii ale marilor puteri de regrupare și reorganizare a forțelor și acțiunilor astfel încât în urma spargerii bipolarității, să se prevină fragmentarea excesivă a intereselor și apariția unor focare de criză greu de gestionat. Parteneriatele strategice nu sunt însă soluții pe termen lung și nu exclud războiul, ci pun doar într-o relație de complementaritate entități politice importante, reducând atât vulnerabilitățile acestora, cât și amenințările și riscurile adiacente.

Deși Războiul Rece s-a sfârșit, competiția dintre Rusia și SUA continuă, iar Zona Extinsă a Mării Negre constituie un punct de plecare semnificativ pentru cei doi actori către o resetare a relațiilor existente, însă trebuie identificate instrumente eficiente în gestionarea unui mediu de securitate atât de complex. Spațiul ex-sovietic, insuficient instituționalizat după destrămarea imperiului, moștenește o serie de probleme de natură conflictuală, consecințe, de altfel specifice destrămării tuturor imperiilor lumii. Informațional, competiția este dominată de două percepții extreme, cea americană conform căreia Rusia urmărește refacerea imperiului sovietic și cea rusă care susține că SUA doresc eliminarea lor dintr-un spațiu în care are interese majore care sunt generate de o istorie comună.

Scutul american antirachetă, *simbol al înaltei tehnologii* militare, poate constitui o șansă pentru asigurarea securității la Marea Neagră, dar în același timp se poate transforma și într-un important factor destabilizator. Așa cum se știe, perspectiva instalării elementelor celei de-a treia poziții a scutului SUA în Polonia și Cehia a provocat mari nemulțumiri Rusiei, deși oficialii americani declaraseră că scutul va fi îndreptat strict împotriva rachetelor iraniene.

Rusia consideră scutul antirachetă un element care viciază echilibrele negociate între cei doi în domeniul armelor nucleare strategice deoarece caracteristicile tehnice permit folosirea acestuia mai curând împotriva rachetelor intercontinentale rusești a căror amplasare este cunoscută, decât împotriva unor potențiale rachete iraniene.

Astfel, pe lângă vehemența opoziției și invocarea unor reconsiderări în domeniul armamentului său nuclear strategic, Rusia a invocat și posibilitatea instalării rachetelor sol-sol *Iskander* în regiunea Kaliningrad, pentru a contracara elementele scutului, existând bănuieli că s-ar avea în vedere instalarea acestor rachete și în zona Mării Negre. O asemenea perspectivă nu poate fi ignorată de către statele Europei Centrale și nici de cele riverane care ar putea fi puse în fața unor alte realități militare decât cele cunoscute.

Această variantă a evoluției problemei scutului antirachetă ar fi și cea mai dramatică deoarece ar putea atrage măsuri militare de răspuns, adică o spirală a evenimentelor care ar provoca acumularea unor tensiuni periculoase. S-ar putea repeta problemele de acum trei decenii când eurorachetele au provocat mari tulburări într-o Europă devenită ostatecă a confruntării între superputerile nucleare.

În timpul tratativelor de la Baku, Rusia prin ministrul de Externe, Serghei Lavrov a propus din nou SUA folosirea în comun a stației de radiolocație din localitatea azeră Gabala. Amintim că unii experți din Congresul american au ajuns la concluzia că amplasarea bazelor apărării antirachetă în Europa Apuseană nu este oportună nici din punct de vedere financiar, nici militar. Aceștia consideră că apărarea de ipotetica amenințare iraniană ar fi mai eficientă cu ajutorul scutului antirachetă mobil, amplasat în Turcia, supravegherea prin radar putând fi asigurată în Azerbaidjan și Qatar. La toate aceste baze militare ar urma să lucreze echipe mixte, adică ruși în Cehia și Polonia și americani la Gabala și „în acest caz, nimeni nu va avea niciun fel de suspiciuni în ceea ce privește intențiile fiecăruia”, așa cum subliniază Aleksandr Konovalov, președintele Institutului rus pentru Evaluări Strategice. Konovalov consideră că acesta ar fi un „sistem comun de apărare antirachetă, capabil să blocheze orice pericol”. Radarul de la Gabala ar permite monitorizarea spațiului aerian și cosmic al mai multor de țări și ar putea să depisteze startul rachetelor balistice la o distanță de până la șase mii de kilometri. Oricum, așa cum a declarat șeful Statului Major, Nikolai Makarov, citat de RIA Novosti, Rusia nu va fi de acord cu nici o eventuală propunere privind un sistem antirachetă în care nu va fi inclusă.

În luna septembrie, președintele Barack Obama a anunțat că proiectul susținut de predecesorul său, va fi înlocuit de un sistem care vizează interceptarea rachetelor iraniene de rază scurtă și medie care urmează să fie instalat pe nave de război, sistem ce reprezintă de fapt, o nouă abordare de apărare a SUA și a NATO. De asemenea, Secretarul american de Stat Hilary Clinton a declarat ca SUA nu își părăsește aliații și că va implementa un sistem de apărare mai cuprinzător și mai eficient. Vor fi folosite rachete cu rază mică și medie de acțiune de tip „Patriot” și rachete SM-3 dislocate pe mare pentru interceptarea ogivelor rachetelor balistice cu rază de acțiune de la o mie până la două mii de km.

La câteva zile după decizia Washingtonului de a renunța la amplasarea scutului antirachetă în Europa, negocierile ruso-americane privind reducerea armamentului nuclear strategic s-au reluat la Geneva și cele două părți s-au angajat să ajungă la un nou acord până la sfârșitul anului. “Recenta decizie a președintelui american Barack Obama, care anulează proiectul de construire a unui sistem de apărare antirachetă în Europa, ne inspiră gânduri pozitive. Moscova așteaptă ca SUA să dea undă verde

primirii Rusiei, Belarusului și Kazahstanului în Organizația Mondială a Comerțului” a declarat Vladimir Putin la Forumul Economic Investițional de la Soci.

Așa cum se știe, între SUA și Rusia au avut loc mai multe rînduri de negocieri pentru atenuarea dezacordurilor și au fost propuse diferite variante de cooperare care să contribuie la eliminarea suspiciunilor, însă pozițiile de principiu au rămas neschimbate. Cooperarea într-un domeniu atât de sensibil cum este cel al înaltelor tehnologii militare este oricum o raritate pentru cei doi actori. Aceasta ar însemna realizarea unei atmosfere deosebite de încredere reciprocă și adoptarea unor măsuri concrete pentru asigurarea securității viitoarelor investiții, adică o lărgire a spațiului de protecție și o acceptare a necesității respectării reciproce a intereselor fiecăruia. În același timp ar fi și un cadru favorabil pentru armonizarea altor probleme ale zonei în care cei doi actori au poziții și interese diferite.

Deși noul început în relația celor două mari puteri pare promițător, nu trebuie uitat faptul că rușii afirmă constant că arhitectura de securitate creată în urma Războiului Rece nu funcționează întrucât Rusia nu are un rol semnificativ în procesul de luare a deciziilor în ceea ce privește securitatea europeană și NATO nu dorește să-i ofere dreptul de veto, iar aceste realități par imuabile, cel puțin pentru viitorul apropiat.

Bibliografie:

- [1] **Glossaire interarmées des termes et des expressions relatifs à l'emploi opérationnel des forces**, București, Editura AISM, 2002.
- [2] BERGER, Suzanne, *Globalization and Politics*, MIT IPC Globalization Working Paper <http://mail.rochester.edu/mksr/pSC262/articles/bergglob.pdf>.
- [3] CLAUSEWITZ Carl von, **Despre război**, București, Editura militară, 1982.
- [4] CRENSHAW, Martha, **Terrorism, Legitimacy and Power, The Consequences of Political Violence**, Middletown, Wesleyan University Press, 1983.
- [5] MORGENTHAU, Hans J., **Politica între națiuni - Lupta pentru putere și lupta pentru pace**, Editura Polirom, Iași, 2007.
- [6] MUREȘAN Mircea, VĂDUVA Gheorghe, **Războiul viitorului, viitorul războiului**, Ediția a II-a, Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", București, 2006.
- [7] MUREȘAN Mircea, **Raporturile dintre armată și societate în contextul integrării României în NATO și aderării la Uniunea Europeană**, Editura UNAp „Carol I”, București, 2007.
- [8] ZOSSOU Liliane, **La révolution dans les affaires militaires sur la scène internationale: perceptions et réactions**, Institut Universitaire des Hautes Études Internationales, Avril, Genève, 2005.
- [9] VALADE Jean-Cristophe, *La révolution dans les affaires militaire au XXIème siècle „Guerre limitée” ou „guerre hors limites”*, La Tribune, Revue du Collège Interarmées de Défense, No.36, 2006.
- [10] TIMOTHY Thomas, *Behind the Great Firewall of China; A look at RMA/IW theory from 1996-1998*, Foreign Military Studies Office, November, 1998.

[11] TOFFLER Alvin și TOFFLER Heidi, **Război și antirăzboi**, București, Editura Antet, 2000.

[12] TERTRAIS Bruno, *Faut-il croire à la révolution dans les affaires militaires?*, Politique étrangère, no 3, 1998.

Pagini web

[13] <http://www.nato.int>

[14] <http://www.fmso.leavenworth.army.mil/fmsopubs/issues/chinarma.html>

[15] <http://www.dlc.org/blueprint/winter2000/owens.html>

[16] <http://www.diplomate.gouv.fr>

[17] <http://usni.org/Proceedings/Articles98/PROcebrowski.htm>

[18] <http://www.defense.gouv.fr>

[19] <http://Xpansion.polytechnique.org/article/Xp7lanxa.html>

[20] <http://www.presamil.ro>

[21] <http://www.monde-diplomatique.fr>

[22] <http://www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner>

[23] <http://www.observer.co.uk.html>

[24] <http://unap.ro>

[25] <http://marshallcenter.org>

[26] <http://www.infoguerre.com>

[27] <http://www.frstrategie.org>

COOPERAREA – ELEMENT ESENȚIAL PENTRU ASIGURAREA SECURITĂȚII

Adriana UNGUREANU*

Among the new concepts which appeared in the beginning of the XXI century we definitely should mention the promotion of security through cooperation. One of its main advantages consists in reducing the consumption of various resources and military expenses. In these global circumstances, the Black Sea Area can be analyzed from two antagonist perspectives: co-operation and lack of co-operation.

The co-operation perspective is represented by the initiatives and concerns of the key actors such as the United States, NATO, the European Union, Russia and reflects the real strategic interests in this particular region. The lack of co-operation perspective is proved by the unsolved problems and conflicts of the region in spite of all international efforts and diplomatic statements which have been made lately.

However, we live in a world that holds brighter prospects but also greater threats, therefore we need to think globally and to act locally. The quality of international society depends on the quality of the governments and ensuring security through cooperation should become a reality not only a concept in the future.

Începutul secolului XXI coincide cu cel al unei noi etape în evoluția relațiilor internaționale și a lumii care se îndreaptă către o nouă ordine. Traversăm un secol bulversat de efectele globalizării și de reechilibrarea balanței de putere, o perioadă în care se confruntă două tendințe considerate uneori ireconciliabile, altele complementare – cea a globalizării și cea a fragmentării. Privind nu prea departe în timp, constatăm că am fost martorii tuturor evenimentelor care stau la baza reconfigurării strategice ce se desfășoară la nivel global: Războiul Rece s-a sfârșit, URSS și Iugoslavia s-au dezmembrat, NATO și UE s-au extins spre est, Uniunea Europeană accede la statutul de actor mondial, Federația Rusă și-a redus influența militară, dar nu și pe cea politică și economică, China și India aspiră la rangul de superputeri politico-economice, iar SUA rămân liderul incontestabil al lumii din punct de vedere politic, economic și militar. De asemenea, nu putem face abstracție de *globalizare*, un fenomen omniprezent și de progresele înregistrate în tehnologia informației și a comunicațiilor care au atins cote de neimaginat în urmă cu douăzeci de ani.

Observăm că societățile tradiționale preindustriale, economiile naționale și regionale, mentalitățile și comportamentele sociale se remodelează, civilizațiile se întrepătrund și se confruntă, vechii actori își reduc ponderea sau dispar de pe scena internațională și alți actori de tip statal, sisteme integrate economico-politice și militare, corporații și ONG-uri transnaționale, organizații regionale și continentale își

* **Maior, Serviciul de Telecomunicații Speciale, doctorand în „Științe Militare și Informații” la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”**

dispută „prima scenă a lumii”. Dacă ne referim la vulnerabilitățile acestei noi lumi, vom constata că acestea se asociază cu resursele materiale existente sau inexistente, cu dependența de resursele energetice, cu problemele majore de mediu și cu un comportament pe cât de variat pe atât de imprevizibil al actorilor statali și nonstatali. În ceea ce privește amenințările, acestea pot fi asociate cu consecințele negative ale globalizării, proliferarea armelor de distrugere în masă, terorismul internațional, conflictele locale interreligioase și interetnice la care se adaugă și puterea rețelelor crimei organizate. Toate acestea amenință nu numai stabilitatea regională ci și pe cea mondială, iar Zona Extinsă a Mării Negre și cea a Mării Caspice trebuie analizate în acest context, mai larg, al securității.

Numeroși specialiști consideră că evoluțiile mediului global de securitate din ultimii ani au determinat o modificare a naturii riscurilor și a amenințărilor și la adresa securității în Europa. Spațiu de interferență a trei zone geopolitice și geostrategice – *Europa de Sud, Europa de Est și Orientul Mijlociu*, zona Mării Negre s-a transformat după 1990 într-o zonă de instabilitate, marcată de disputele de natură politico-militară și economică dintre riverani, dar și de preocuparea altor state de a-și reconsidera interesele în zonă. Apreciem că evoluțiile de pe scena politică a lumii au scos în evidență caracterul determinant al regiunii Mării Negre pentru securitatea europeană, ea fiind denumită *noua frontieră a Europei* și suntem de acord că securitatea UE nu poate fi asigurată complet atât timp cât zona Mării Negre rămâne instabilă.

Nu trebuie uitat că în arealul Marea Neagră – Marea Caspică are loc un proces destul de complicat de reconstruire și re consolidare a entităților. Acestea sunt ancorate într-o realitate extrem de fragmentată și măcinată de decalaje economice și tehnologice, de probleme nesoluționate și de prejudecăți, iar procesul lor de consolidare și definitivare este departe de a se fi încheiat, mai ales în condițiile în care presiunea globalizării accentuează starea de insecuritate.

După Orientul Mijlociu, Marea Caspică este a doua zonă de importanță strategică, datorită petrolului, gazelor naturale și a interesului special manifestat de marile puteri. Considerăm că presiunile care se exercită asupra acestui spațiu sunt numeroase, greu de armonizat și provin atât din jocul de interese al centrelor de putere mondială și regională cât și din cel al altor entități, după cum urmează:

✓ *Federația Rusă* deține principalul sistem de conducte pentru transportul hidrocarburilor și dorește să mențină controlul strategic asupra resurselor Mării Caspice și Asiei Centrale, stabilitatea la frontierele sale și controlul migrației islamice în Siberia și al migrației chineze în Extremul Orient;

✓ *Statele Unite ale Americii* doresc nu numai ca firmele americane să aibă un rol important în valorificarea resurselor energetice din zonă, ci și un mediu de securitate caracterizat de stabilitate politică, economică, strategică, religioasă și culturală, care să prevină conflictele majore;

✓ *NATO* dorește controlul strategic al situației din zonă, prevenirea amenințărilor asimetrice și a conflictelor, precum și protejarea intereselor europene și euro-atlantice;

✓ *Uniunea Europeană* sprijină extinderea în zona Caucazului, accesul la resursele energetice caspice și folosirea acestui coridor în relațiile cu China și cu Asia de Sud - Est;

✓ *Iranul* dorește să-și consolideze poziția în Orientul Mijlociu prin consolidarea capabilităților nucleare și să devină o putere militară dominantă în raport cu statele arabe moderate.

Pornind de la evenimentele care au avut loc în ultimii ani, mediul de securitate al acestei zone este și va fi în continuare determinat de politica de parteneriat sau de confruntare în ceea ce privește accesul la resursele energetice, iar extinderea spre est a Organizației Tratatului Atlanticului de Nord precum și a Uniunii Europene, au transformat regiunea într-un spațiu de desfășurare a numeroase parteneriate, programe și proiecte internaționale.

O parte a problemelor cu care Occidentul se confruntă o reprezintă faptul că Rusia este înclinată să perceapă implicarea acestuia în zonă ca pe un joc cu sumă nulă, iar piatra de încercare pentru Vest va fi crearea unei strategii care să prevadă un câștig pentru ambele părți și să convingă guvernele de la Moscova și de la Teheran că ar avea mai multe de obținut din cooperarea cu Occidentul decât din obstrucționarea oricărei acțiuni a acestuia sau urmând o politică *divide et impera*. O altă parte a problemelor se referă la relațiile tensionate ale Statelor Unite ale Americii cu Iranul datorită continuării programului nuclear, acesta fiind considerat o amenințare majoră la adresa securității regionale și celei globale. De reținut este faptul că, în pofida tensiunilor existente, oficialii NATO și UE consideră că Iranul poate contribui semnificativ la stabilizarea situației în Afganistan, în condițiile impasului în care au intrat trupele NATO și că Vestul trebuie să inițieze un nou tip de relație cu această țară în scopul de a se ajunge la o soluție concretă pentru rezolvarea conflictului din Orientul Mijlociu.

Controversele născute în legătură cu viitorul acestei regiuni și, în special, interesul manifestat de actorii importanți ai mediului internațional de securitate, ne determină să studiem cu atenție formele de cooperare prezente, dar și pe cele care se prefigurează. În acest areal interesele UE, SUA, Rusia și Iran vor continua și pe viitor să se confrunte și este vital ca această confruntare să nu escaladeze într-un război regional. Cele mai mari obstacole care trebuie depășite în construcția unei cooperări eficiente sunt indiferența, neîncrederea și spiritul de falie. Fără solidarități împărtășite, actorii acestui areal nu pot repurta succese în lupta cu riscurile, pericolele și amenințările care le prelungesc perioada de tranziție către normalitatea secolului XXI.

Evoluțiile geopolitice și geostrategice recente au determinat concentrarea atenției pe spațiul Marea Neagră - Marea Caspică deoarece, în prezent, Marea Neagră reprezintă frontiera de sud-est a Europei. De-a lungul secolelor, din punct de vedere geopolitic, geoeconomic și geostrategic, importanța Mării Negre s-a bazat în principal pe rolul pe care regiunea l-a avut la intersecția dintre fostele puteri și imperii - elen, roman, bizantin, otoman, rus. Aceasta a fost, simultan, o punte de legătură și o frontieră, o zonă tampon și una de tranzit între Vest și Est. În plus, Marea Neagră a reprezentat și reprezintă un punct de legătură pentru circuitele

comerciale și regiunile bogate în resurse energetice și a prosperat cel mai mult în perioadele în care nu a fost izolată și a fost ancorată la comerțul mondial.

În prezent, arealul parcurge încă o etapă istorică, caracterizată de apartenența la sfera de influență sovietică și de o tranziție dureroasă de la o societate și economie închise către una bazată pe valorile democrației și ale economiei de piață. Prin potențialul economic de care dispune, zona Mării Negre este origine, spațiu de tranzit și destinație pentru importante fluxuri de transport rutier, feroviar, maritimo-fluvial, aerian și energetic. Importanța este amplificată și de existența unei vaste infrastructuri de transport energetic. Rețeaua regională de oleoducte și gazoducte asigură transportul resurselor energetice din Federația Rusă, din spațiul caspic și din Orientul Mijlociu, atât către țările din regiune, dar mai ales către Europa Occidentală. Pe lângă elementele de infrastructură deja existente (Sistemul de conducte Baltik, oleoductele Tenghiz-Novorossiisk; Baku-Tbilisi-Ceyhan, Baku-Novorossiisk, gazoductul Blue Stream) se au în atenție și proiecte de transport (oleoductele Burgas - Alexandropolis, Constanța-Trieste, gazoductul Nabucco) pentru tranzitul petrolului și gazelor naturale din regiunea Mării Caspice către Europa de Vest. Marea Neagră a devenit vitală pentru achiziția de energie pentru Europa și se apreciază că rolul acesteia va deveni din ce în ce mai însemnat în viitor. Punctele forte ale acestei regiuni provin în primul rând din așezarea sa geostrategică și din resursele naturale pe care le deține. Statele UE importă aproximativ 50% din energia utilizată, această valoare urmând să ajungă la 70% în 2020, iar Marea Neagră este o verigă importantă în transportul resurselor din Marea Caspică în Vest.

Oportunitatea care apare pentru Regiunea Extinsă a Mării Negre provine din capacitatea de rafinare actuală și din rețeaua existentă de conducte. În același timp însă, acest areal trebuie să facă față și unei mari provocări: participarea la proiectele energetice care urmează a deveni operaționale în următorii ani. Aprovizionarea cu petrol și gaze naturale a UE se poate face pe mai multe rute. Una dintre variante este prin Rusia, iar o alta se referă la țările din regiunea Mării Negre. Astfel, se pot dezvolta proiecte energetice alternative care să aibă ca obiectiv aprovizionarea UE cu resurse în condiții de siguranță. Există mai multe propuneri de asemenea proiecte, fiecare având propriile caracteristici tehnice și implicând un anumit număr de țări participante. Pentru ca aceste proiecte să se realizeze este important să se obțină sprijinul unor mari companii private din domeniul energetic și să se armonizeze o serie de interese ale marilor puteri, extern de divergente la momentul actual.

Deoarece rolul culoarului Marea Neagră - Marea Caspică va crește semnificativ din punct de vedere al valorificării resurselor energetice, Occidentul, prin NATO, UE, dar și prin fiecare mare putere, este ferm angajat în construirea unei păci și securități durabile.

Comunicarea Comisiei privind „*Sinergia Mării Negre*”, Raportul privind revizuirea Politicii Europene de Vecinătate, prezentat Consiliului European, în iunie 2007, inițierea programului UE, *Cross Border Cooperation in the Black Sea Region*, strategia publicată de Pentagon în decembrie 2006 privind regiunea Mării Negre, înființarea *Black Sea Trust for Regional Cooperation* al organizației German Marshall Found, *Fundația Internațională pentru Marea Neagră și Marea Caspică* inaugurată la București în 2009, sunt dovezi concrete ale interesului pe care

organizațiile internaționale, statele riverane și marile puteri îl manifestă pentru această zonă.

Este necesar însă, ca marile puteri să se implice nu numai în eforturi militare, politice și umanitare pentru integrarea țărilor din regiune în structurile occidentale, ci și în programe economice, culturale, de securitate și stabilitate pe termen lung. În situația în care conflictele înghețate vor fi soluționate și dacă drepturile omului, democrația și prosperitatea vor avea aceeași semnificație ca în Europa Occidentală, se va putea construi o entitate regională puternică și stabilă, care să pună în operă valorile identitare și colective ale popoarelor care o alcătuiesc. Complexității problemelor din regiunea Mării Negre și a Mării Caspice i se poate răspunde doar printr-un demers constant de consolidare a democrației, stabilității, securității și prosperității generate de economia de piață.

Statele din regiune nu pot face față eficient provocărilor din domeniul securității dacă acționează singure și în mod izolat. Experiența Europei de Sud-Est a demonstrat necesitatea și utilitatea cooperării regionale, care trebuie să includă sprijinul direct al instituțiilor europene și euroatlantice. Numeroase organizații regionale și internaționale tratează aspectele legate de securitate, democrație și economie și cu toate acestea, nu există un cadru cuprinzător pentru dialog și interacțiune între actorii interesați care să aibă în vedere obținerea unei sinergii a formelor de cooperare deja existente.

Se știe că problema energiei are o importanță vitală, iar siguranța aprovizionării cu petrol și gaze naturale constituie o prioritate absolută pentru orice economie a lumii. În condițiile apariției unor jucători noi pe piață care dețin rezerve energetice importante, cum sunt țările de la Marea Caspică, marii consumatori de energie au ocazia să se reorienteze spre aceste surse de aprovizionare. Un amănunt important constă în faptul că țările de la Marea Caspică nu sunt membre OPEC și nu respectă strategia de reglementare a prețului petrolului a acestei organizații.

Rezervele țărilor de la Marea Caspică sunt interesante atât pentru UE, care și-ar putea reduce în acest fel dependența de importurile energetice din Rusia, cât și pentru alte țări (China, SUA și Coreea de Sud). Atât pentru gazele naturale, cât și pentru petrol, traseul nordic de transport este controlat de Rusia, continuitatea aprovizionării cu energie fiind supusă riscului politic. Țările de la Marea Caspică depind de sistemul de conducte al Rusiei și din acest motiv ele nu obțin prețul pieței pentru exporturile lor de țiței sau gaze.

Resursele energetice și rețelele de transport asigură importante beneficii financiare atât pentru țările implicate în fluxul de producție și transport, cât și pentru beneficiarii finali ai acestui flux. Orice perturbare existentă în fluxul de asigurare a resurselor energetice, de la producător la consumator, are consecințe grave cu impact direct asupra creșterii economice și asigurării nevoilor curente ale populației. Prin dispunerea la intersecția unor importante rute de transport și fiind un punct de interferență între zone cu potențial conflictual ridicat (Caucazul de Sud, regiunea separatistă transnistreană, Orientul Mijlociu), regiunea Mării Negre este influențată de riscurile și amenințările de natură asimetrică, legate îndeosebi de crima organizată, traficul de droguri, migrația ilegală, traficul de armament și muniție.

Deși nu se manifestă activ în regiune, un risc important îl reprezintă terorismul și radicalismul islamic, prin prezența unor „baze logistice” în acest areal (recrutarea de personal, obținerea de sprijin material și financiar etc.). Pericolul constă în folosirea diverselor rute de transport de către organizațiile de crimă organizată, cu punerea în pericol a fluidității și securității acestora. În contextul intensificării raporturilor de colaborare dintre crima organizată și rețelele teroriste, mai există și pericolul punerii la dispoziția structurilor teroriste a suportului logistic și uman al rețelelor de crimă organizată.

O problemă deosebit de gravă, o constituie posibilitatea de lansare a unor atacuri directe asupra infrastructurii de transport, îndeosebi a celei energetice, ca reacție la unele acțiuni de combatere a crimei organizate, respectiv împotriva intereselor statelor implicate în lupta împotriva terorismului. Acest pericol este amplificat de o serie de factori precum: porozitatea granițelor unora dintre statele din regiune; corupția ce se manifestă la autoritățile vamale și portuare; potențialul redus de monitorizare și de reacție la factorii de risc al unora dintre statele din zonă. Există, de asemenea, și posibilitatea producerii unor cataclisme naturale care pot afecta infrastructura de transport, precum și a unor accidente ecologice cu consecințe incalculabile pentru flora și fauna din zona Mării Negre, pe fondul intensificării traficului cu produse petroliere și mărfuri cu grad mare de pericolozitate.

În acest context, promovarea unor măsuri eficiente de securizare a rețelelor de transport și a infrastructurii energetice în zona pan-europeană a Mării Negre și realizarea unei strategii comune trebuie să devină una dintre principalele componente ale procesului de securizare a zonei. Zonele instabile din punct de vedere al securității nu atrag investiții și nu-și pot asigura singure motorul dezvoltării economice. Mai mult chiar, în cazul democrațiilor neconsolidate, orice condiții de regres sau stagnare economică favorizează evoluțiile antidemocratice. Relația dintre securitate și dezvoltarea economică este una bi-univocă, ele se sprijină reciproc, dar se și condiționează reciproc. Responsabilitatea privind evoluțiile din zona Mării Negre revine, în primul rând, statelor din regiune. Acestea sunt cele care cunosc cel mai bine problemele, interesele și dificultățile moștenite, dar și energiile și potențialul de dezvoltare.

România caută activ oportunități de cooperare cu statele de la Marea Neagră în vederea realizării unor proiecte economice care să asigure o dezvoltare de durată a regiunii, asumându-și o misiune deosebit de importantă și în același timp delicată referitoare la această zonă. Trecerea de la rolul de subiect în cadrul diverselor formule de cooperare la acela de promotor al intereselor spațiului în dialogul universal nu face decât să deschidă un nou capitol în diplomația românească. Prin această modificare comportamentală și de atitudine se urmărește cunoașterea și stimularea înțelegerii de către comunitatea internațională a specificității problemelor cu care se confruntă statele acestei zone. Se dorește, astfel, internaționalizarea percepției corecte a acestor probleme, atragerea organismelor internaționale și a statelor interesate în gestionarea riscurilor, pericolelor și amenințărilor cu care se confruntă arealul având ca obiectiv final realizarea unei politici regionale coerente, dinamice și anticipative în zona Marii Negre.

În aceste condiții orice inițiativă de cooperare regională ar completa în mod util gama foarte largă de activități desfășurate în prezent la nivel bilateral și sectorial. Aceasta presupune acțiuni consecvente și pe termen lung care să permită valorificarea pe deplin a tuturor posibilităților care pot aduce o mai mare stabilitate și prosperitate în regiune. În concluzie, situația actuală din regiunea Mării Negre s-ar putea caracteriza printr-o expresie cheie: „*noi oportunități într-un nou context*”.

Bibliografie:

- [1] DREZNER, Daniel W., **All Politics is Global: Explaining International Regulatory Regimes**, Princeton University Press, 2008.
- [2] HASENCLEVER, Andreas, MAYER, Peter, Volker Rittberger, **Theories of International Regimes**, Cambridge University Press, 2008.
- [3] HATFENDORN, Helga, KEOHANE, Robert O., WALLANDER, Celeste A., **Imperfect Unions, Security Institutions Over Time and Space**, Oxford University Press, 1999.
- [4] KING, Charles, **Black Sea. A History**, Oxford University Press, 2005.
- [5] <http://www.voanews.com/english/2009-05-07-voa53.cfm>
- [6] <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>
- [7] <http://www.russianembassy.org/>
- [8] <http://moscow.usembassy.gov/beyrleeem042909.html>
- [9] http://news.km.ru/snv_1_gotovili_predateli_i_prest.
- [10] http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_55199.htm
- [11] http://news.km.ru/shevarnadze_uveren_rossia_ne_v
- [12] <http://www.newsru.com/world/19may2009/base.html>.
- [13] <http://www.rian.ru/politics/20090510/17060055.html>
- [14] <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/>

THE ROLE AND UTILITY OF MILITARY FORCE IN FULFILLING POLITICAL OBJECTIVES IN THE 21ST CENTURY

Daniel PETRESCU*

Articolul aduce în discuție câteva considerații privind rolul și utilitatea forței militare ca instrument de politică externă a unui stat, analizând atât opinii ale mediului academic și militar, cât și lecții învățate în experiența autorului. Concluzia este aceea că, deși confruntarea asimetrică tinde să aibă un ascendent în conflictele militare contemporane, rolul statului va continua să determine utilitatea forței militare în secolul al XXI-lea.

Cu toate acestea, autorul subliniază și faptul că forța militară întrebuințată izolat nu poate fi o soluție, toate instrumentele de putere ale unui stat trebuind implicate în atingerea obiectivelor politice, în cadrul unei abordări cuprinzătoare. În ceea ce privește forțele armate românești, sublinierea rolului lor în cadrul instrumentelor puterii de stat poate conduce la un nivel de recunoaștere socială a nevoilor acestora și un acces îmbunătățit la resursele necesare transformării.

Given the continuous changes of the international environment during the last two decades and the perspective of what we can anticipate for this century, a discussion about the role and utility of military force raises fundamental questions, not only for the military system, but also for the theory of international relations.

Within the contemporary debate, Karl von Clausewitz's saying that - "*all wars have the same nature*" is used by some theoreticians to demonstrate why the historical perspective is relevant to foresee the future. Thucydides' assertion that "*fear, honour and interest*" are perennial reasons to fuel the humankind's collective warrior behaviour, does nothing but to strengthen the belief that history is self-repetitive, even though with an irregular frequency¹. However, there is always a danger to misuse the lessons learned during past actions, as much as it is impossible for history and classical military theory to foresee the future. This is an endeavour well above the brightest intellectual approach.

Sun-Tzu and Clausewitz used to describe war as a violent confrontation among states, carried out with military means. War's main object was to defeat the enemy, usually through defeating its will to resist and eliminating his war fighting means, or by creating in the enemy's mind the perception that resistance is useless.

With the end of the Cold War and the threat of ideological adversary overcome, studies about causes and consequences of war tried to define new possible scenarios for the military involvement. Among them, the most radical are totally contradicting each other: „*War no longer exists*”² – wrote the British general Rupert

* **Locotenent-colonel, Direcția Planificare Strategică, Statul Major General**

¹ Gray, Colin, *Future Warfare: Or, The Triumph of History*, RUSI Journal, Oct. 2005, ProQuest Military module, p. 16.

² Ibidem, p. 1.

Smith. Meanwhile, we can read that „*the United States is a nation engaged in what will be a long war*”³ – as the US 2006 Quadrennial Defense Review Report proclaims. Same world generates different visions: from the world divided by the ideology – the Cold War, to the world divided among civilisations – Huntington’s perspective⁴, and the world devastated by the new challenges of the 21st Century, such as global warming, changing demographics and terrorism.⁵

An analysis of the actual debate on war and military force reveals two different types of conclusion. The first school of thought consists of the authors who believe that the nature of war has not essentially changed and the old principles have maintained their relevance in the age of asymmetry. A second school of thought claims major changes in war and warfare, a true revolution in military affairs (RMA).

Sharing a realist vision about the role of force in the international system, representatives of the first tendency (counting Tarak Barkawi and Colin Gray among them) sustain the maintenance of an unchanged traditional vision about the role and utility of armed forces as instrument of national power politics.

Professor Colin Gray, purely clausewitzian as tradition, argues that 21st Century will prove to be “*Another Bloody Century*”, for a number of reasons: war will always be present; war cannot be controlled through the international law, ethics, disarming or weapons control, through the export of democracy or creating new institutions, but through costs, politics, strategy, force balance and fear; the nature of war never changes: it is a given, represented by the trinity passion, chance/probability and reason, within the context of a climate of danger, uncertainty and frictions; war takes many forms, sometimes within the same conflict. Generally, we differentiate between regular and irregular. Now-a-days, the irregular part has an ascendant, as terrorism and insurgency grab the headlines. However, this privileged place of the irregular enemy, or the enemy led by the need to use asymmetrical means, even persistent, does not have the capacity to become characteristic for the entire 21st Century, because of the unchanging nature of the international system⁶.

The same author supports the idea that the attacks on 9/11 did not reflect an essential change in the nature of warfare, as terror is as old as war. Throughout the history terrorist organisations have threatened almost all states and societies.

Arguing against Kantian ideas about a perpetual peace – the basis for the liberal concepts about “*modernity without violence*”, or Fukuyama’s pledge for – “*The end of history*” – Tarak Barkawi says that: “*war is repositioned as inherent*

³ USA National Security Strategy, September 2002, p. 5. (online) available at: http://www.acq.osd.mil/ncbdp/nm/docs/Relevant%20Docs/national_security_strategy.pdf, accessed 18.02.2009.

⁴Huntington, Samuel P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New-York: Simon and Schuster, 1996.

⁵ Global trends 2025. A transformed World, US National Intelligence Council Study, (online) available at: http://www.dni.gov/nic/PDF_2025/2025_Global_Trends_Final_Report.pdf, accessed 10.01.2009.

⁶ Gray, Colin S., *Modern Strategy*, Oxford University Press, 1999 , p. 3.

aspect of economical globalisation rather than disappearing from history because of globalisation”⁷.

The second school of thought, represented by Rupert Smith and Martin van Creveld, argues that the nature of warfare has changed. Military conflict has become an “*war among the people*”, which is defined by six major trends: the ends for which we fight are changing; we fight amongst the people; our conflicts tend to be timeless; we fight trying not to lose the force, rather than using the force at any cost to achieve the aim; on every occasion new uses are found for old weapons; the sides are mostly non-states⁸.

Martin van Cleveld is more extreme and estimates that the place of the state will soon be taken by ‘*war-making organisations of a different type*’⁹. „(T)he state’s attempt to monopolise violence in it’s own hands is faltering... Should present trends continue, then the kind of war that is based on the division between government, army and people seems to be on its way out.”¹⁰

Each of the above authors brings pertinent and very convincing reasons to support their assertions. At the grand strategic level, each of the above approaches could be justified and could determine the options of how to transform the military organisations. Nevertheless, we think that a more profound analysis of recent military conflicts could reveal some more specific elements regarding war and warfare.

To start with, the difference between the winner and the loser has vanished, especially when we speak about countries with advanced nuclear capabilities which could destroy the enemy even after their own society had been devastated. The physical risk against somebody’s own territory has changed from military retaliation or the danger of mass destruction into the most subtle means of terrorist attack.

The second revolution concerns the weapon systems. Today’s change in lethality and precision is unprecedented. However, we should not overestimate this, because not all the armies have access to the same degree of lethality and precision, as access to military technology is subject to many political and economical restrictions.

And finally, after 9/11 and the declaration of the Global War on Terror (*GWOT*), the military conflict no longer takes place among legitimate states and organisations, which observe a certain set of agreed norms and international laws. A new adversary raises, an equivalent of state, even though it lacks the same level of authority, legitimacy or definition. This fuels a perception of danger more acute than any time in history. Western societies are vulnerable, and this vulnerability is exploited by their enemies. This raises question marks about the way states, in today’s Westphalian form, could counter the danger of non-state actors. There is a fact that enemy has hidden itself behind some profound religious concepts and this creates constitutional problems in the target countries about the way this combination of radical Islam and political ambition, where terror is the central tactics, could be

⁷ Barkawi, Tarak, *Globalisation and War*, Rowman & Littlefield Publishers Inc., New York, 2006, p. 131.

⁸ Smith, op. cit., p. 17.

⁹ Cleveld, Martin van, *On Future War*, Brassey’s (UK), 1991, p. 192.

¹⁰ *Ibidem*, p. 192.

countered without affecting the own system of notions and practices about governance and individual freedom¹¹.

With all of these in mind, the analysis about the role and utility of military force as instrument of power politics in today's world, must consider also the role of the state in a globalised world, and the general perception of the populace about security. We think that changes in the nature of warfare, as described in the beginning of this article, does not support the conclusion that the usage of the military instrument of power in the 21st Century will not continue to be the attribute of state. The Westphalian system has always had its critics, who are trying now to demonstrate that we are living a period of "*radical changes in the basic forms of governance and into the structure of the international relations*"¹². Theories about state collapse and raising of trans-national organisations suggest several scenarios: a "*Borderless world*" (liberal-capitalism orchestrated by trans-national companies), a "*New Middle Ages*" (the collapse of the organised authority into many pluralist powers acting inside and outside the borders of the state), a "*Networked society*" (loose power in global networks of power, richness, information and image), or the "*Cosmopolitanism*" (the emergence of the supranational governance)¹³.

We think that the actual evolution of the international system contradicts these theories. "*In many ways, the War on Terror has invigorated the state and put an end to the idea of states disappearing from history*"¹⁴. We could also add that the actual economic and financial crisis strengthen this effect. Supporting the private companies and banks, through the financial effort as well as through new regulations, states are strengthening their control in the economy. Paradoxically, the growing of the international trade gives companies a greater interest for the national location¹⁵.

But the strengthened state role in the economy is not the only argument for the state. If we take the social, psychological or even legal domains, we can see that, but for the state, there is no other "*cultural supranational bound to provide community and loyalty*"¹⁶. Moreover, the "*globalisation of the law*" phenomena straightens the power of certain states, because of the fact that their accountant, consultancy, law enforcement systems are recognised now throughout the world¹⁷.

Militarily, "*states are still maintaining their armed forces, which are being used as a symbol of power*"¹⁸. Their realist behaviour tends to put pressure on the legal international environment (referring to pre-emptive strike tendency here). "*Creation of markets and free trade is a political process and war is an instrument of*

¹¹ Ullman, Hurlan, *On War. Enduring principles of Profound Changes?*, essay in McIvor, Anthony D., Editor, *Rethinking the Principles of War*, Annapolis, Maryland: Naval Institute Press, 2007, pp. 79-80.

¹² Hirst, Paul, *War and Power in the 21st Century*, Polity, 2001, p. 110.

¹³ *Ibidem*, pp. 112-114.

¹⁴ Barkawi, Tarak, *Globalisation and War*, Rowman & Littlefield Publishers Inc., New York, 2006, p. 131.

¹⁵ Hirst, Paul, *op. cit.*, p. 121.

¹⁶ *Ibidem*, p. 12.

¹⁷ *Ibidem*, p. 121.

¹⁸ Smith, Rupert, *The Utility of Force. The Art of War in the Modern World*, Londra, Penguin Books, 2006, p. 1.

this policy”¹⁹. International institutions came under pressure of change, and international media is a fundamental factor in influencing the global perception and behaviour.

A final argument of those who claim the reduction of the role of military force in today’s world is the apparent failure to achieve the projected political goals when used. There are many examples of military failure to support this idea. In spite of them, we think that past failure is not an argument in itself. Doctrines of contemporary armed forces are seeking to find answers and ways to avoid failure and to achieve the aims military forces are used for. Most of them tend to underline the need for a comprehensive *approach*, where the armed forces are to be used complementary to the other instruments of power state has at its disposal to achieve political aims.

This is because practical examples have proved that military answer alone, in isolation, cannot achieve political victory. The way that the economical and financial crisis tends to complicate today the international relations is a good reason to justify more attention paid to the military instrument. When you are unable to predict the future, a prudent planning could only be based on the assumption that all the instruments of power of the state should be functional and effective. For the future, the most severe shocks for security will be unexpected and surprising, both for experts and for the general public. This means that transformation of military forces, a process some use to name “*revolution in military affairs*” – *RMA* – needs to be adaptable enough to answer the unexpected, or even the unthinkable.

In the end, military force could mean different things for different states. Using this principle when the transformation of the Romanian military is concerned, the problem is not what way the military force is desirable as an instrument of power politics, but to what degree the military instrument could be useful for the Romanian society. This is a question military should answer in a very convincing manner in front of politicians and society. Without a convincing answer, the daily struggle for access to resources within society would become, from start, an unwinnable battle.

Bibliography:

- [1]. BARKAWI, Tarak, **Globalisation and War**, Rowman & Littlefield Publishers Inc., New York, 2006.
- [2]. CLEVELD, Martin van, **On Future War**, Brassey’s (UK), 1991.
- [3]. GRAY, Colin, *Future Warfare: Or, The Triumph of History*, RUSI Journal, October 2005; ProQuest Military module.
- [4]. GRAY, Colin S., **Modern Strategy**, Oxford University Press, 1999.
- [5]. **Global trends 2025. A transformed World**, US National Intelligence Council Study, (online) available at: http://www.dni.gov/nic/PDF_2025/2025_Global_Trends_Final_Report.pdf, accessed 10.01.2009.
- [6]. HIRST, Paul, *War and Power in the 21st Century*, Policy, 2001.
- [7]. HUNTINGTON, Samuel P., **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**, New-York: Simon and Schuster, 1996.

¹⁹ Ibid., p. 23.

- [8]. MCIVOR, Anthony D., Editor, **Rethinking the Principles of War**, Annapolis, Maryland: Naval Institute Press, 2007.
- [9]. SMITH, Rupert, **The Utility of Force. The Art of War in the Modern World**, Londra, Penguin Books, 2006.
- [10]. **USA National Security Strategy**, September 2002, (online) available at http://www.acq.osd.mil/ncbdp/nm/docs/Relevant%20Docs/national_security_strategy.pdf , accessed 18.02.2009.
- [11]. ULLMAN, Hurlan, *On War. Enduring principles of Profound Changes?*, eseu în McIvor, Anthony D., Editor, *Rethinking the Principles of War*, Annapolis, Maryland: Naval Institute Press, 2007.

ECHILIBRUL DINTRE MINIMALISM ȘI INTERVENȚIONISM CA MODALITATE DE AMELIORARE A CRIZEI INTERNAȚIONALE

Sorin FETIC*

The context of the international crisis may represent a decisive stage in choosing the future direction of the national states' conduct as part of the international background. To be more specific, it's about one direction in which the states can intervene in their own national economies and pay more attention to giving up their sovereign prerogatives and the second direction represented by the controlled decrease of the states' role, these becoming less involved in economy, direction which I consider to be favourable to the development of globalization.

Contextul crizei internaționale poate reprezenta o etapă hotărâtoare în privința alegerii direcției viitoare de comportare a statelor naționale în cadrul mediului internațional. Mai exact, este vorba de o direcție în care statele pot intervenii în economiile naționale proprii și pot fi mai atente la cedarea prerogativelor suverane iar cea de-a doua direcție o reprezintă micșorarea controlată a rolului statelor, devenind mai puțin implicate în economie, ceea ce consider a fi propice dezvoltării globalizării.

Intervenția statului în economie se poate întinde de la naționalizarea forțată precum naționalizarea masivă care a avut loc în toate statele fostului bloc estic, în perioadă comunistă, la naționalizarea „necesară” cum ne permitem să o numim, deoarece situația economico-financiară internațională impune, pentru anumite firme private, găsirea unei astfel de soluții ca fiind soluția optimă din cadrul matricii decizionale pe care managerii din respectivele firme le-au realizat. Astfel, capitalismul recent se confruntă cu un paradox cum ar fi acela de a trece o proprietate privată în proprietatea statului. Așa ceva a fost posibil pentru a se evita falimentul respectivelor firme sau chiar corporații multinaționale și a se evita consecințele acestuia.

1. Diferența dintre statul intervenționist și statul minimalist

Pentru a discuta despre teoriile statului intervenționist și statului minimalist am plecat de la premisa conform căreia statul este un ansamblu de instituții și organizații. Deși statul este considerat ca fiind organizația care deține toate prerogativele suverane și monopolul asupra unor servicii pe un teritoriu delimitat de frontiere, acesta nu se poate disocia de ceea ce înseamnă instituție, mai exact seturile de reguli care structurează interacțiunile sociale în moduri particulare¹ sau într-o altă exprimare constrângerile create de indivizi pentru a da formă interacțiunii umane.

* Doctorand al Universității Naționale de Apărare „Carol I”

¹ Jack Knight, *Institutions and social conflict*, Cambridge University Press, 1992.

Rolul statului, organizație care la rândul ei este o rețea de organizații, este de a produce bunăstare, stabilitate, reproducerea națiunii, construcția națională, conservarea identității naționale, conservarea suveranității statale, securitate.

Statul pe plan intern este principalul instrument al sistemului politic care generează legitimitate pentru stabilirea deciziei politice care afectează și este obligatorie pentru toți membrii societății, deoarece aceste decizii se iau în numele statului iar statul este suveran și are monopolul asupra forței.

Deciziile politice pe care le adoptă instituțiile politice sunt unitățile de măsură care stabilesc în ce măsură statele sunt intervenționiste sau minimaliste. Această clasificare este efectul ideologiilor de care s-au apropiat partidele care au fost alese sau impuse pentru formarea instituțiilor politice decidente.

Ideologiile care se referă la problema statului pun în discuție sfera de influență a acestuia asupra oamenilor dintr-o unitate determinată teritorial.

Organizarea socială beneficiază în prezent de două ideologii care nu numai că pot fi surse de conflict pe plan internațional, dar și pe plan intern ducând la dezbateri aprinse dintre putere și opoziție. Aceste ideologii vizează organizarea capitalistă și cea comunistă. În fiecare din cele două modele de organizare au apărut clivajul stânga-dreapta, care de-a lungul istoriei contemporane a făcut ca statele cu politici predominant de stânga să fie numite intervenționiste iar statele cu politici predominant de dreapta să fie numite minimaliste. Trebuie remarcat că dacă un stat este capitalist, asta nu înseamnă că nu poate avea politici intervenționiste.

Statul intervenționist are ca principală însușire implicarea în economia statului (așanumita economie dirijată de stat), în controlarea factorilor de producție, în problema proprietății (inclusiv în proprietatea privată), în susținerea redistribuirii veniturilor toate acestea ducându-ne cu gândul la o viziune de stânga. Intervenția statului în mecanismul pieței îl poate ajuta să controleze salariile, prețurile, investițiile și chiar să naționalizeze bănci private pentru ca banca națională să poată avea control asupra economiei.

Statul minimalist are ca și principiu fundamental neimplicarea în economie, el fiind necesar să se implice doar în asigurarea anumitor „reguli ale jocului” care să fie identice pentru toți membrii societății apoi să devină un arbitru care să urmărească respectarea regulilor. Statul minimalist este foarte apropiat de respectarea proprietății private, de libera inițiativă a indivizilor, de încurajarea concurenței și a comerțului liber. Tot statul minimalist trebuie să se ocupe în special de domenii precum armata, siguranța publică, diplomația, educația elementară, asigurarea medicală și lucrări publice de interes general.

Un puternic susținător al statului intervenționist a fost britanicul John Maynard Keynes (1883-1946) care promova politicile guvernamentale intervenționiste. El susținea că un guvern ar putea folosi măsuri fiscale și monetare pentru a influența economia statului și a tempera efectele adverse ale crizelor economice.

Cu o teorie opusă lui Keynes, s-a prezentat Milton Friedman (1912 - 2006) care a fost susținătorul teoriilor cu privire la economia de piață și la minimalizarea rolului statului în coordonarea economiei, fiind un militant consecvent pentru statul minimal.

Sfaturile sale au fost însușite chiat și de politicieni cu funcții importante în stat ca republicanii Richard Nixon, Ronald Reagan și conservatoarea Margaret Thatcher.

2. Procese generatoare de criză (criză generată de intervenționism sau minimalism)

După ce în perioada interbelică, mai exact 1929-1933, statele au trecut printr-o criză economică și financiară foarte dureroasă, mergând pe principiul „istoria se repetă” iată că începând, mai vizibil, din 2008 a început o nouă criză economico-financiară care folosindu-se de rețeaua interdependentelor a afectat toate statele lumii civilizate, dând ocazia, în această eră a globalizării, să se pună întrebări referitoare la ineficiența statelor în gestionarea problemelor economico-sociale.

Expresia „istoria se repetă” a vizat în primul rând numitorul comun al celor două crize economice, acesta fiind intervenționismul statului. Deși ideologiile politice plasează foarte concret politicile intervenționiste și descriu efectele generate de aceste politici, mecanismele decizionale le-au folosit fie din dorința de a crea bunăstare socială fie din lăcomie.

Motivele crizei sunt complexe dar nu nepredictibile, însă mecanismele normative și în special ingineriile economice și financiare, ajutate de succesiunea ciclică la guvernare a partidelor fac din criză un fenomen aparent de necontrolat.

Adoptând o atitudine obiectivă, tolerantă și diplomată nu este cazul să se condamne nici una din cele două teorii, intervenționistă și minimalistă, ci numai proiectele sau soluțiile care au fost adaptate de factorii politici decizionali, folosindu-se de orizonturi informaționale empirice sau ideologice, neluând în considerare baze teoretice adecvate, fundamentate științific pentru a se evalua corect consecințele organizante și dezorganizante², astfel deciziile putând fi cele mai eficiente.

Echilibrul dintre statul intervenționist și statul minimal despre care dorește să dezbată prezenta lucrare are în vedere selectarea acelor caracteristici din ambele teorii despre stat, care așezate într-o ordine generatoare de interdependență și eficiență să dea coerență politicilor publice puse în operă de guvernele statelor pentru a fi determinate soluțiile optime de dezvoltare durabilă și sănătate economică.

Și minimalismul, și intervenționismul pot avea caracteristici pozitive, problema cea mai stringentă fiind contextul economic, financiar, social și internațional când sunt puse ele în practică.

În principiu intervenția statului este determinată de rentabilizarea unor întreprinderi sau ramuri economice considerate strategice (folosindu-se pentru aceasta ceea ce numeam mai sus naționalizarea „necesară”), rezolvarea unor conflicte interne ale societății generatoare de: inflație, șomaj, supraproducție, consum excesiv (produse, servicii, imobile, mașini, acțiuni), acordarea de împrumuturi cu bani împrumutați, acordarea de împrumuturi în exces, acordarea de împrumuturi cu dobândă foarte mică, falsă creștere economică (manipularea creșterii economice), politică monetară diversionistă, cumpărarea necontrolată și neeficientă pe datorie a produselor și serviciilor, cadru legal care permite investirea unor bani care nu există, acordarea de subvenții unor întreprinderi private sau de stat.

² <http://www.procesualitatea.ro>

În schimb Milton Friedman și Friderich Von Hayek regăsesc cauzele unei crize în măsuri protecționiste și artificii asupra politicii monetare. Ei afirmă că statul minimal trebuie: să apere piața liberă, să respingă economia centralizată, să reducă cheltuielile.

În viziunea minimaliștilor, intervenția statului poate fi inefficientă pentru indivizi și de aceea nu se justifică. De cele mai multe ori instituțiile intervin greoi datorită birocrăției, ori datorită faptului că nu cunosc problemele individului atât de bine ca individul însuși. În loc să-l ajute, există posibilitatea ca statul să îl pună în dificultate pe individ („Interesele oamenilor sunt, de regulă, mult mai bine și mai eficient satisfăcute prin acțiunea privată, individuală sau bazată pe asocieri, decât prin cea statală”³). De aceea statul, are obligația să creeze cadrul legal care să asigure egalitatea de șanse pentru toată lumea în obținerea profitului, iar indivizii fiind raționali folosindu-se de instinctul de autoconservare vor încerca să dea ce au mai bun în ei pentru a deveni utili societății.

Faptul că statul american a dat 700 de miliarde de dolari din bugetul public⁴, din taxele și impozitele încasate de la cetățeni, pentru salvarea de la faliment a unor companii private vine în contradicție cu alt suținător al teoriei statului minimal, Robert Nozick, care afirma în cartea „Anarhie, stat și utopie”, că: „Impozitarea câștigurilor provenite din muncă este același lucru cu munca forțată: a-i lua cuiva câștigurile a „n” ore de muncă este ca și cum l-ai forța să lucreze pentru scopul altcuiva „n” ore.”⁵.

La afirmațiile lui Robert Nozick, președintele George Bush spunea în 2008, că: „Guvernul acționează pentru a proteja sănătatea economică a națiunii de un risc considerabil. Sistemul economiei de piață garantează că statul nu va interveni decât în cazuri de mare urgență, însă situația precară a institutelor financiare și importanța lor pentru viața de zi cu zi a fiecărui cetățean fac necesar un astfel de pas.” și că „Pentru pachetul de acțiuni sunt necesari mulți dolari din banii contribuabililor. Sunt însă convins că această intervenție va costa familiile americane mai puțin decât alternativa. Continuarea turbulențelor de pe piețele financiare ar avea ca efect disponibilizări în masă, pierderea fondurilor de pensii, prețuri imobiliare scăzute și limitarea creditelor pentru case, mașini, studii”⁶. În cazul acesta se pare că degeaba mai vine Robert Nozick cu următoarea frază din „Anarhie, stat și utopie”: „Statul minimal este statul cu cele mai extinse atribuții care poate fi justificat. Orice stat cu atribuții mai extinse violează drepturile oamenilor.”

În ambele cazuri, discutate anterior instituția votului, a alegerilor libere ar trebui să aibe cel mai important rol alături de decizia suverană a poporului care are datoria să facă alegerea corectă cu privire la organizațiile politice sau indivizii care vor acapara puterea politică și care îi vor reprezenta.

În cele din urmă nu cred că are prea mare importanță dacă statul este intervenționist sau minimalist dacă respectă interesul general și nu pe cel de grup, cu

³ A.P.Iliescu, **Liberalismul între succese și iluzii**, Editura All, Bucuresti, 1998.

⁴ <http://www.dw-world.de/dw/article/>

⁵ Robert Nozick, trad. Mircea Dumitru, **Anarhie, stat și utopie**, Editura Humanitas, București 1997.

⁶ <http://www.dw-world.de/dw/article/>

condiția ca deciziile pe care le ia la un moment dat să nu aibe efecte pozitive pe o durată scurtă de timp ignorând catastrofele sociale sau economice pe care le poate avea în viitorul apropiat.

Pentru ca recenta criză internațională să fie ameliorată se pare că statele au intervenit cu sume mari de bani, de la bugetul propriu, la insistențele unor corporații internaționale, pentru a le salva. Faptul că niște bănci de investiții sau anumite bănci celebre au intrat în incapacitate de funcționare, și faptul că statul le-a naționalizat în anumite procente, ne apropie într-o anumită măsură de teoria lui Keynes, cea a statului intervenționist. Dar totodată acest intervenționism al statelor le crește gradul de îndatorare și trebuie și ele la rândul lor să se împrumute. Și bineînțeles în astfel de situații apare o vorbă cu tâlc: „cine plătește, hotărăște”.

Bibliografie:

- [1] FRIEDMAN, Milton, trad. de Delia RĂZDOLESCU și George G. POTRA, **Capitalism și libertate**, Editura Enciclopedică, București, 1995.
- [2] NOZICK, Robert trad. Mircea Dumitru, **Anarhie, stat și utopie**, Editura Humanitas, București 1997.
- [3] ILIESCU, A.P., **Liberalismul între succese și iluzii**, Editura All, București, 1998.
- [4] KNIGHT, Jack, **Institutions and social conflict**, Cambridge University Press 1992.
- [5] <http://www.dw-world.de/dw/article/>
- [6] <http://www.procesualitatea.ro>.

CAUZE ȘI CONSECINȚE ASUPRA SECURITĂȚII NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE ALE SLĂBICIUNII, EȘECULUI SAU COLAPSULUI STATELOR

Dr. Alexandra SARCINSCHI*

The States' survival in the present security environment addresses two main dimensions: the national dimension specific to the modern national state, and the institutional dimension, which is more fragile and subjected to sudden mutations. This paper analyses the most important causes and consequences of states' weaknesses, failure or collapse as direct result of their incapacity to adapt and survive in this changing international environment.

Statele, în prezent, se confruntă cu provocări simultane, în fața cărora cel mai eficient răspuns constă într-o acțiune colectivă, dublată de sprijinul întregii comunități internaționale. Aceste provocări – criza economico-financiară, problemele de securitate energetică, terorismul, schimbările climaterice – sunt complexe, afectând nu numai domeniile din care se nasc – economia, resursele energetice, cultura și societatea și, respectiv, ecologia – ci întreaga existență umană, securitatea indivizilor, comunităților, statelor și grupărilor de state devenind din ce în ce mai dificil de asigurat. În acest context, însăși „supraviețuirea” statelor este în pericol.

În teorie, supraviețuirea statului se referă la două dimensiuni principale: dimensiunea națională, specifică statului național modern, și dimensiunea instituțională. În funcție de performanțele proprii, adică de gradul de eficiență a furnizării de bunuri publice în cadrul celor două dimensiuni esențiale, statele cu probleme pot fi: state slabe, state care eșuează și state care colapsează. De aici derivă o terminologie vastă, care, de multe ori, este redundantă: state fragile, state eșuate, state periculoase, state în deconstrucție, state colapsate etc. Astfel, *scopul acestei analize este, pe de o parte, de a clarifica aceste concepte, și, pe de altă parte, de a identifica principalele cauze, dar și consecințe asupra securității naționale și internaționale ale slăbiciunii, eșecului sau colapsului statelor.*

1. Statele moderne între slăbiciune, eșec sau colaps

Premisa de la care pornim în această analiză este aceea că slăbiciunea, eșecul sau colapsul unui stat nu reprezintă stări de sine stătătoare, independente una de cealaltă și posibile oricare dintre ele în orice moment al existenței statului, ci sunt etape ale unui continuum, cu același punct de origine și caracteristici care se transferă și se transformă de la una la cealaltă.

Statele slabe sunt definite drept acele state care nu au capacitatea de a furniza sau nu doresc să furnizeze unele dintre bunurile politice fundamentale asociate

* Cercetător științific gradul III, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

statalității: securitate fizică, instituții politice legitime, management economic și bunăstare socială.¹ Ele au devenit un subiect „la modă” în relațiile internaționale începând cu a doua parte a anilor '90, fiind privite ca o „epidemie” a sistemului internațional, ale cărei simptome, născute prin combinarea unei largi varietăți de factori, lăsate netratate, ar putea contribui la propagarea instabilității în regiuni vaste ale lumii. Cel mai des vehiculat scenariu era cel în care violențele dintr-un stat slab ar lua amploare afectând și statele vecine, iar comunitatea internațională ar fi nevoită să intervină cu forțe armate.² Acest scenariu a devenit realitate în cazul destrămării Iugoslaviei și în cel al intervențiilor militare în Orientul Apropiat.

Problema slăbiciunii statului nu este doar una de capacitate, ci și de voință. Distingând între aceste două elemente, pot fi identificate patru tipuri de state:

1. state cu performanțe relativ bune: Senegal, Honduras;
2. state slabe din punct de vedere al capacității, au voința de a furniza bunurile politice fundamentale: Mozambique, Timorul de Est;
3. state care au mijloace, dar nu au voință, fiind corupte sau represive: Burma, Zimbabwe;
4. state care nu au nici capacitatea, nici voința de a realiza funcțiile de bază ale statalității: Haiti, Sudan.³

În comparație cu alte țări în curs de dezvoltare, există posibilitatea ca statele slabe să fie mai grav afectate de creșterea înceată sau nulă a economiei și să fie foarte departe de atingerea Scopurilor de Dezvoltare ale Mileniului, stabilite de ONU în 2000 cu orizont 2015. În cele mai multe cazuri, cetățenii acestor state slabe sunt săraci și subdezvoltați, suferă de boli cronice și au o speranță de viață scăzută, sunt privați de accesul la educație și servicii de sănătate fundamentale, sunt victime ale discriminării de gen și nu au acces la tehnologia modernă.

Cauzele slăbiciunii diferă de la stat la stat. Este evident că sărăcia erodează capacitatea statului prin degradarea capitalului uman, împiedicarea dezvoltării instituțiilor și piețelor eficiente, crearea unui mediu favorabil guvernării corupte, alimentarea conflictelor. Deși sărăcia accentuează slăbiciunea statului, slăbiciunea este consecință și a deficitului altor capacități: lipsa de legitimitate politică, lipsa de competență în guvernarea economică și în asigurarea serviciilor esențiale către populație, dar și prin absența securității evidențiată prin prezența conflictului și a instabilității. Fiecare dintre aceste probleme de capacitate pot, la rândul lor, să exacerbeze sărăcia (Figura nr. 1).⁴

¹ Patrick, Stewart, *Weak States and Global Threats: Fact or Fiction?*, în „The Washington Quarterly”, No. 29:2, Spring 2006, pp. 27-53.

² Closson, Stacy R., *The Nexus of the Weak State and International Security: It All Depends on the Location of Sovereignty*, Paper presented at the British International Studies Association, 2006 Annual Conference, University of Cork, Ireland, p. 2.

³ Patrick, Stewart, *op. cit.*, 2006, p.

⁴ Brainard, Lael; Derek Chollet (Eds.), **Too Poor for Peace? Global Poverty, Conflict, and Security in the 21st Century**, The Brookings Institution, Washington, 2007, p. 34.

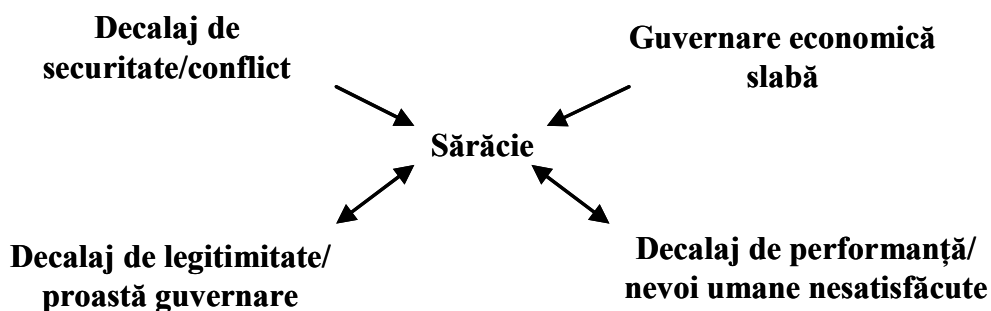

Figura nr.1: Deficitul de capacitate a statului⁵

Experții Institutului Brookings clasifică statele slabe în patru categorii:

1. autocrații;
2. țări conflictuale;
3. țări în tranziție de la conflict la autocrație;
4. democrații fragile, tinere care par a fi pe drumul către securitate și dezvoltare susținută.⁶

Această clasificare ia în calcul și evoluția/involuția unui stat dintre-o categorie în alta, însă multe dintre statele lumii se află între aceste categorii. În Figura nr. 2, sunt reprezentate grafic diferențele dintre statele slabe, cauzele, precum și direcțiile în care pot evolua statele până în stadiu de stat capabil, adică de stat care nu mai îndeplinește criteriile prin care este definit ca slab.

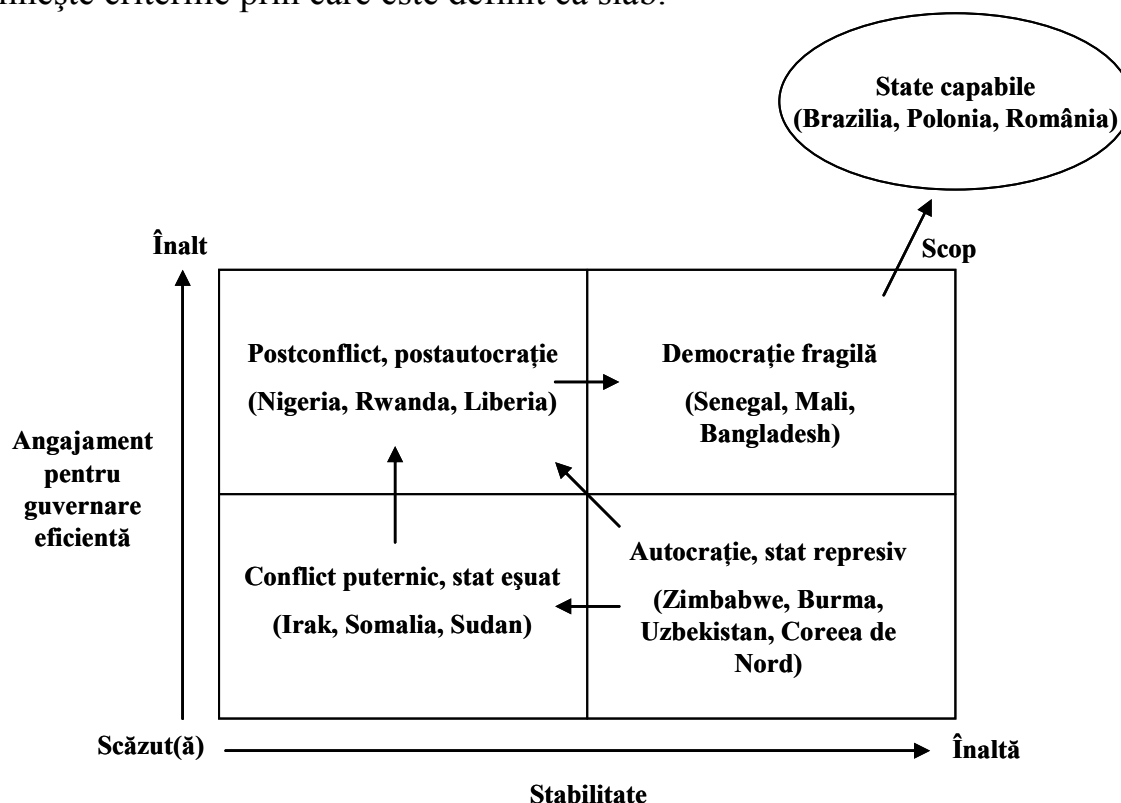

Figura nr. 2: Diferențe semnificative între statele slabe⁷

⁵ Ibidem, p. 35.

⁶ Idem.

⁷ Ibidem, p. 37.

Se observă că tipologia statelor slabe propusă de experții Institutului Brookings include și celelalte categorii de state - eșuate și colapsate – ce sunt considerate de către alți autori etape distincte ale involuției unui stat.

În viziunea Băncii Mondiale, statele slabe sunt denumite *state fragile*, inițial *țări sub presiune cu venituri mici* (LICUS – Low-income Countries under Stress). Acestea sunt caracterizate prin politici, instituții și guvernare slabe și sunt tipologizate pe baza a două criterii economice: venitul pe cap de locuitor, conform standardelor Asociației pentru Dezvoltare Internațională, și gradul de performanță, în funcție de rating-ul CPIA (Country Policy and Institutional Assessment)⁸. Conform acestor criterii, se poate vorbi despre:

- state fragile „în esență”: Angola, Burundi, Cambogia, Congo, Republica Democrată Congo, Eritrea, Kosovo (teritoriul), Sudan;
- state fragile „sever”: Afghanistan, Republica Central Africană;
- state „marginale”: Liberia, Myanmar, Somalia, Zimbabwe.

În ceea ce privește *eșecul*, este înregistrat atunci când statul respectiv nu poate furniza decât o cantitate foarte limitată de bunuri politice esențiale. Aceste state își pierd treptat rolul de furnizori principali de bunuri politice în favoarea unor actori nonstatali sau chiar a unor „lorzi ai războiului”. Astfel, un stat eșuat este o formă de organizare politică lipsită de conținut care nu este capabilă sau nu dorește să își îndeplinească obligațiile fundamentale ce-i revin ca stat național în lumea contemporană. Într-un asemenea stat, instituțiile sunt defectuoase, dezbateră democratică este absentă, juridicul este derivat din executiv și nu independent, cetățenii știu că nu se pot baza pe sistemul judiciar, birocrăția și-a pierdut simțul responsabilității profesionale și este un factor al oprămării cetățenilor. Robert Rotberg identifică și alte caracteristici ale statului eșuat: distrugerea infrastructurii (linii telefonice și transport ineficiente, rezerve sărace de apă potabilă, întreruperi în furnizarea curentului electric, facilități educaționale și medicale degradate); creșterea analfabetismului; creșterea ratei mortalității infantile; creșterea sărăciei; adâncirea faliei dintre bogați și săraci; dezvoltarea corupției; imposibilitatea de a proiecta puterea în afara limitelor capitalei administrative și de a controla periferiile naționale; creșterea ratei criminalității; creșterea nivelului de insecuritate.⁹

Problema statelor eșuate rămâne, totuși, cea a politicilor eficiente pe termen lung. Lipsa lor favorizează apariția conflictelor. Conform lui Rotberg, în statul eșuat se înregistrează un grad ridicat de tensiune internă, conflict profund și contestarea

⁸ Rating-ul CPIA evaluează calitatea cadrului politic și instituțional al unei țări, la un moment dat. „Calitatea” se referă la cât de important este acest cadru în reducerea sărăciei, creștere susținută și folosirea eficientă a fondurilor pentru asistență. Banca Mondială folosește în aceste evaluări patru seturi de criterii: management economic (management macroeconomic, politică fiscală, politică de creditare), politici structurale (comerț, sector financiar, mediu regulator pentru afaceri), politici de includere/echitate socială (egalitate de gen, folosire echitabilă a resurselor publice, creare de resurse umane, protecție socială și drept la muncă, politici și instituții pentru sustenabilitate ecologică) și managementul sectorului public și instituții (drepturi de proprietate și guvernare bazată pe norme, calitate a managementului bugetar și financiar, mobilizarea eficientă a veniturilor, calitatea administrației public, transparență și corupție în sectorul public).

⁹ Rotberg, Robert I., **Nation-State Failure: A Recurring Phenomenon?**, NIC 2020 Project, 2003, pp. 3-4.

puterii de către diverse facțiuni, iar forțele militare guvernamentale sunt puse față în față cu grupări înarmate conduse de unul sau mai mulți pretendenți la putere.¹⁰ Aceste state favorizează instabilitatea regională, un exemplu fiind patrulaterul conflictual Sierra Leone – Liberia – Guinea – Coasta de Fildeș. În acest sens, comunitatea internațională pune problema analizei cost-beneficiu, considerând că este mult mai avantajoasă prevenirea eșecului unui stat decât intervenția post conflict. Totuși, situații precum cele din Afghanistan sau Irak demonstrează că este deosebit de dificil să eviți eșecul chiar și pentru o organizație de anvergura Națiunilor Unite.

În analiza sistemului internațional se operează, de asemenea, cu conceptul de *colaps al statului* și cu trei premise de bază. Prima se referă la prăbușirea instituțională. William Zartman definește colapsul statului drept o situație în care structura, autoritatea (puterea legitimă), legea și ordinea politică au fost distruse și trebuie să fie reconstruite într-o formă veche sau nouă.¹¹ Dacă luăm în considerare această definiție, colapsul statului reprezintă, în primul rând, colapsul guvernului. În acest caz, atât cauza, cât și remediul sunt legate mai degrabă de structurile socio-politice decât de stat în sine, iar intervenția post-colaps este esențială. Cea de-a doua premisă este aceea că prăbușirea instituțională este, în general, legată de prăbușirea societății, aspecte adesea privite ca două fețe ale aceleiași monede.¹² Motivul principal constă în faptul că, într-o societate slabă, există o instabilitate generală ce alimentează lipsurile instituționale și slăbește structurile guvernamentale. Este vorba aici despre existența unei fracturi în principiile buneii guvernării. Astfel, organizarea și alocarea bunurilor politice devin victimele „lorzilor războiului” și liderilor de grupări mafioate, care, adesea, fac apel la elementele etnice ca sursă de identitate și control, în absența unui contract social care să lege cetățenii de stat. Cea de-a treia premisă este existența unei legături evidente între colapsul unui stat și conflictul armat. Țări precum Somalia și Republica Democrată Congo sunt adesea descrise ca exemple extreme ale luptei hobbes-iene a tuturor împotriva tuturor.¹³ În aceste cazuri, agenții statali naționali sunt incapabili să recâștige monopolul asupra mijloacelor forței, iar bunăstarea și securitatea sunt fragmentate gradual între un anumit număr de părți conflictuale care încep să acționeze pe cont propriu. Rezultatul imediat constă adesea în creșterea în amploare a violenței armate, ca și în pierderea spațiului economic și politic în favoarea actorilor nonstatali (rebeli, militanți etc.) care se nasc din lipsa de autoritate provocată de guvernul colapsat. Acești actori, în căutarea de avantaje economice și în absența unui cadru care să reglementeze viața în societate, dezvoltă o serie de alianțe lucrative afiliate unor jucători externi (sindicate transnaționale ale crimei, armate ale statelor vecine), ce furnizează luptei armate resursele necesare continuării conflictului.

¹⁰ Rotberg, Robert I. (ed.), **When States Fail: Causes and Consequences**, Princeton University Press, 2003, p. 5.

¹¹ Zartman, William, **Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority**, Boulder, Lynne Rienner, 1995, apud Raeymaekers, Timothy, *Collapse or Order? Questioning State Collapse in Africa*, Households in Conflict Network Working Paper 10, Brighton, 2005, p. 4.

¹² Idem.

¹³ Raeymaekers, Timothy, *op. cit.*, 2005, p. 5.

Așadar, slăbirea statului, eșecul statului și colapsul statului sunt părți ale unui continuum în care un anumit stadiu al eșecului conduce automat la altul. În timp ce diferența dintre aceste stadii este, în principal, una de grad, punctul de origine este comun și constă în prăbușirea generală a corpusului de reguli formale și informale ce guvernează o societate, însoțită de dispariția autorității formale sau a sursei sale.¹⁴ În opinia noastră nu numai originea este comună, ci și multe dintre caracteristicile fiecărei categorii de state, după cum vom arăta în cele ce urmează prin focalizarea analizei pe dimensiunea instituțională a statului, însă fără a o ignora pe cea națională.

2. Cauze și consecințe ale slăbiciunii, eșecului sau colapsului celor două dimensiuni principale ale statului

Discursul științific asupra statului național este centrat, în prezent, pe impactul globalizării asupra acestuia. Pe de o parte, sunt voci care afirmă că globalizarea a influențat negativ statul național, reducându-i funcțiile și rolul, iar pe de altă parte, unii analiști afirmă că acesta s-a adaptat provocărilor globalizării, dimensiunea sa instituțională transformându-se, dar păstrându-și eficiența. Oricare ar fi adevărul, cert este că statul național se află într-o perioadă de transformare, în care unele nu vor reuși să supraviețuiască. În ambele cazuri, *dimensiunea națională* are mai multe șanse de a rezista globalizării decât cea instituțională, constituind baza pentru aceasta din urmă.

Construcția unei națiuni presupune parcurgerea a cinci stagii din analiza cărora reies și câteva ipoteze referitoare la cauzele slăbiciunii sau eșecului unei națiuni, căci colapsul acesteia este puțin probabil:

1. identitatea: capacitatea unui grup de a gândi despre sine ca aparținând unei națiuni. Acest lucru nu se realizează întotdeauna ușor: există cetățeni francezi care se autoidentifică drept bretoni sau corsicani, cetățeni englezi care se prezintă ca scoțieni, englezi sau irlandezi;
2. legitimitatea: caracterul de conformitate a puterii - ca sursă, natură și organizare – cu ceea ce se crede preferabil sau corespunzător unor norme juridice, morale sau unor tradiții consacrate în respectiva populație;
3. cuprinderea: capacitatea unei națiuni de a cuprinde toată populația; respectarea de întreaga populație a guvernului național. Dacă anumite zone se manifestă dezobedient, înseamnă că există probleme de acest tip;
4. participarea: reprezentarea tuturor categoriilor de populație la activitatea de guvernare; categoriile nereprezentate se pot manifesta dezobedient și neloial;
5. distribuirea: distribuirea avuției naționale între toate categoriile de populație; neglijarea unor zone sau categorii de populație provoacă crize sociale și instabilitate politică.¹⁵

Toate națiunile sunt confruntate cu crize în una sau în mai multe dintre cele cinci dimensiuni. Situația cea mai dramatică o prezintă unele țări din Lumea a Treia

¹⁴ Dorff, Robert, *Democratization and Failed States: The Challenge of Ungovernability*, in „Parameters”, Summer 1996, pp. 17-31, apud Raeymaekers, Timothy, *op. cit.*, 2005, p. 5.

¹⁵ Mihăilescu, Ioan, *Națiune*, în **Dicționar de sociologie**, Coord.: Cătălin Zamfir și Lazăr Vlăsceanu, Editura Babel, București, 1998, pp. 378-379.

care se confruntă concomitent cu crize de legitimare, identitate, cuprindere, participare și distribuire. Chiar unele state europene se confruntă cu asemenea crize (Belgia, Spania). În fosta Iugoslavie, crizele au atins puncte atât de acute încât au provocat destrămarea statului și au declanșat războaie între națiunile care s-au declarat independente.

În ceea ce privește *dimensiunea instituțională* a statului, slăbiciunea, eșecul sau colapsul acestuia sunt stabilite în funcție de trei elemente interrelaționate, făcându-se referire la standardele occidentale de dezvoltare: guvernarea, economia și securitatea.

Guvernarea este, în același timp, cauză și consecință a eșecului în sfera economică și a insecurității. Francis Fukuyama afirmă că lipsa capacității statului, în țările sărace, a „bântuit” lumea dezvoltată după sfârșitul Războiului Rece, în anii '90, colapsul sau slăbiciunea unor state provocând deja dezastre umanitare majore în Somalia, Haiti, Cambodgia, Bosnia și Herțegovina, Kosovo etc.¹⁶ Momentul 11 septembrie 2001 și evenimentele ce au urmat au demonstrat că situația din statele slabe trebuie să preocupe întreaga comunitate internațională, ca provocare de importanță strategică.

Fukuyama pornește de la premisa că în secolul al XX-lea, politica a fost masiv influențată de controversele privitoare la dimensiunile și puterile adecvate statelor. Corelând-o cu afirmația analistului conform căreia reducerea dimensiunilor sectorului de stat a fost tema dominantă a politicii mai ales în ceea ce privește „sectoarele de stat atotcuprinzătoare ale lumii comuniste”¹⁷, dar și cu cele mai noi tendințe intervenționiste ce se manifestă în economia mondială, suntem îndreptățiți să ne întrebăm dacă nu cumva acest discurs în favoarea reducerii rolului statului în viața socială, deși menit să introducă o nouă ordine mondială, a fost sortit eșecului deoarece, în cele mai multe cazuri, problema reducerii ponderii statului a surclasat-o pe cea a reconstrucției lui. Fukuyama remarcă faptul că reforma de liberalizare a eșuat în anumite țări, absența cadrului instituțional adecvat dăunându-le mai mult decât le-ar fi dăunat lipsa reformei.

Modelul de analiză a statului propus de politologul american se bazează pe distincția între *anvergura activităților statului* și *forța instituțiilor statului*. Primul element se referă la diferitele funcțiuni și scopuri asumate de guverne, în timp ce, cel de-al doilea reflectă posibilitatea statului de a planifica și executa politici și de a aplica legile corect și transparent. Preluând funcțiile statului din Raportul de Dezvoltare Mondială din 1997, al Băncii Mondiale, Fukuyama construiește o matrice a statalității în care axa X reprezintă gama funcțiilor statului, iar axa Y forța instituțiilor statului. Gama funcțiilor statului cuprinde, conform preluării din Raportul Băncii Mondiale, trei tipuri de funcții generale: funcții minimale, plasate începând de la punctul de origine al axei X (oferirea bunurilor publice pure; apărare, lege și ordine; drepturi de proprietate; management macroeconomic; sănătate publică; ameliorarea echității; protejarea săracilor), funcții intermediare (abordarea elementelor externe; învățământ; protecția mediului; reglementarea monopolurilor;

¹⁶ Fukuyama, Francis, **Construcția statelor. Ordinea mondială în secolul XXI**, Editura Antet, București, 2004, p. 6.

¹⁷ Ibidem, p.12.

asigurări, reglementări financiare; asigurări sociale) și funcții activiste, plasate departe de originea axei X (politică industrială, redistribuirea averii). Pe axa Y este plasată forța capacităților instituționale, ce reprezintă capacitatea: de a formula și îndeplini politici; de a concepe și aplica legi; de a administra eficient și cu un minimum de birocrație; de a controla mita, corupția și traficul de influență; de a menține un înalt nivel de transparență și responsabilitate în instituțiile guvernului; de a aplica legile.

Observăm că definiția dată de către Fukuyama forței instituționale a statului este similară cu cea a conceptului de *bună guvernare*, introdus în strategiile de securitate națională de la începutul anilor '90. Matricea propusă de politologul american este împărțită în patru cadrane, reflectând atât nivelul de dezvoltare a statului, cât și o proiecție asupra dezvoltării sale economice. Astfel, dacă un stat se deplasează prea mult spre originea axei și nu reușește să realizeze funcțiile minime, cum ar fi garantarea dreptului de proprietate, va avea probleme în dezvoltarea sa economică. Un asemenea caz este Sierra Leone, aflată pe locul 222, din cele 229 de state analizate de experții CIA, în ceea ce privește produsul intern brut pe cap de locuitor.¹⁸ Sierra Leone reprezintă tipul de stat fragil, sprijinit în dezvoltarea sa de forțe militare și civile internaționale (în special ONU și Marea Britanie). Anii de război civil (1991-2002) au lăsat urme adânci în dezvoltarea capacității instituționale a statului, guvernul fiind aproape în întregime dependent de donațiile organizațiilor internaționale pentru a furniza populației serviciile de bază, în ciuda unei dezvoltări surprinzătoare a sectoarelor agricol și minier.

În ceea ce privește plasarea unui stat cât mai departe de originea axelor, putem vorbi despre două cazuri, anume SUA, Franța și Japonia sau Brazilia și Turcia. SUA, afirmă politologul, au un stat mai puțin extensiv decât Franța și nici nu încearcă să administreze tranzițiile sectoriale prin alocarea de credite precum Japonia. În același timp, nu au pompat mari procente din PIB către sectoarele de stat și nu au coordonat industrii naționalizate, precum Brazilia și Turcia.

Totuși, deși nu există îndoială că, la momentul publicării cărții lui Fukuyama, analiza sa era corectă, situația din momentul de față conduce la reanalizarea plasării acestor state în matricea statalității, deoarece criza economică mondială le-a determinat să recapitalizeze sau să naționalizeze parțial sau total anumite bănci și să configureze și să aplice planuri ample de asistență financiară pentru diverse societăți private. Acesta este și cazul SUA, acțiunile statului determinând replasarea sa mai aproape de originea axei X a gamei funcțiilor acestuia.

Reorientarea statelor spre un nou tip de politici în funcție de contextul economico-financiar și social impus de criza mondială aduce în discuție problema guvernării. Conform specialiștilor Băncii Mondiale, guvernarea este definită ca tradiții și instituții prin care este exercitată autoritatea într-o țară.¹⁹ Aceasta include:

¹⁸ CIA – **The World Factbook 2009**, *Country Comparisons: GDP - per capita (PPP)*, www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2004rank.html.

¹⁹ Kaufmann, Daniel; Aart Kraay; Massimo Mastruzzi, **Governance Matters VII: Aggregate and Individual Governance Indicators 1996-2007**, The Development Research Group Macroeconomics and Growth Team & World Bank Institute Global Governance Program, varianta electronică <http://ssrn.com/abstract=1148386>, 2008, p. 7.

procesul prin care guvernele sunt alese, monitorizate și înlocuite; capacitatea guvernului de a formula și implementa eficient politici; respectul cetățenilor și al statului pentru instituțiile care guvernează integrarea economică și socială dintre ei. Banca Mondială a stabilit șase dimensiuni ale guvernării, ce corespund acestei definiții: vizibilitate și responsabilitate (măsoară respectarea drepturilor politice, civile și umane); stabilitate politică și absența violenței (măsoară posibilitatea declanșării unor manifestări violente, inclusiv terorism și schimbări în guvernare); eficiența guvernării (măsoară competența administrației și calitatea serviciilor publice); calitatea procesului normativ (măsoară incidența politicilor de piață neprietenoase); domnia legii (măsoară nivelul respectării legii, dar și posibilitatea declanșării unor acțiuni violente/criminale); controlul corupției (măsoară exercițiul public al puterii în scopuri private, inclusiv mita și corupția la nivel înalt).

În acest cadru, este interesantă evoluția Croației, ca exemplu de succes al statului. În perioada 1998-2007, cei șase indicatori ai guvernării au înregistrat creșteri semnificative (Figura nr. 3).

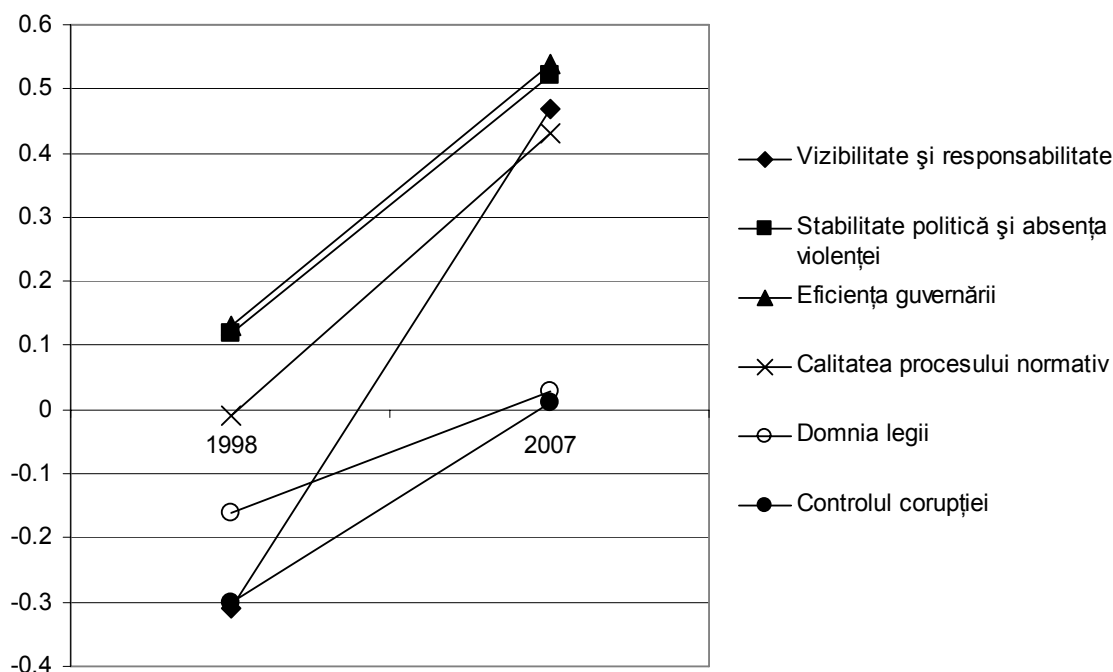

Figura nr. 3: Schimbări semnificative în estimările referitoare la indicatorii guvernării între anii 1998 și 2007, Croația

Croația s-a aflat într-o situație foarte dificilă în cursul războiului din 1991-1995, involuând de la una dintre cele mai bogate republici iugoslave la o țară paralizată din punct de vedere politic, economic și social. După război, a ratat valorile de investiții străine ce au fost făcute în Europa Centrală și de Est, situația sa agravându-se. În prezent, statul deține încă un rol important în economie, iar eforturile de privatizare s-au lovit de rezistență politică și publică. Cu toate acestea, începând cu anul 2000, economia Croației s-a dezvoltat, iar sprijinul oferit de Uniunea Europeană, la care este candidată, va accelera reforma fiscală și structurală. În analiza Băncii Mondiale, indicatorul eficiența guvernării a înregistrat o evoluție importantă în ultimii 19 ani, însă piatra de încercare va fi criza economică ce este

favorizată, în Croația, de sectorul slab al exporturilor și ponderea prea mare a veniturilor la buget rezultate din turism.

La polul opus al evoluției indicatorilor guvernării de află Somalia, unde, în perioada 1998-2007, din cei șase indicatori, cinci s-au agravat: stabilitatea politică și absența violenței, eficiența guvernării, calitatea procesului normativ, domnia legii și controlul corupției (Figura nr. 4).

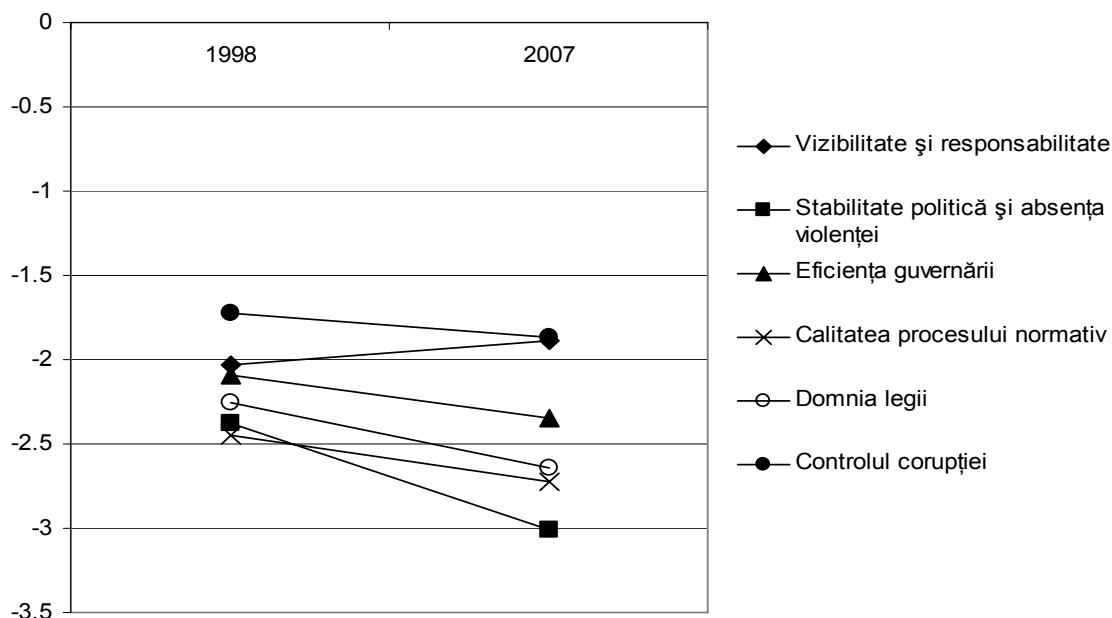

Figura nr. 4: Schimbări semnificative în estimările referitoare la indicatorii guvernării între anii 1998 și 2007, Somalia

Din anul 1991, Somalia este considerat un stat fragil, în termenii Băncii Mondiale, sau tipic eșuat²⁰. Aici, încercările de a crea cadrul necesar unei tranziții a eșuat de fiecare dată. Guvernul Federal de Tranziție, creat în anul 2004, nu a reușit să creeze un guvern real și funcțional, iar fostul lider al regiunii semiautonome Puntland, Abdillahi Yusuf, a marginalizat o mare parte din populație și a exacerbat diviziunile existente în societate. Intervenția organizațiilor internaționale, în special a ONU, nu a reușit să rezolve problemele cu care se confruntă Somalia.

Statele cu o guvernare slabă, în cele mai multe cazuri, nu reușesc să întrunească condițiile pentru aplicarea modelelor standard de dezvoltare economică. În general, acest tip de state sunt caracterizate de un grad ridicat de violență internă ce face și mai dificilă ajutorarea lor. Cele mai grave situații se înregistrează în statele eșuate, unde eroziunea capacității statului a atins cote înalte, perspectivele economice sunt negative, iar posibilitatea apariției unui conflict violent este foarte mare.

Fondul pentru Pace, în „Indexul statelor eșuate”, propune 12 indicatori pentru analiza eșecului unui stat: presiuni demografice; mișcări masive de refugiați sau persoane dislocate intern, ce creează urgențe umanitare complexe; moșteniri ale unor

²⁰ Collier, Paul; V.L. Elliott; Havard Hegre; Anke Hoeffler; Marta Reynal-Querol; Nicolas Sambanis, **Breaking the Conflict Trap: Civil War and Development Policy**, World Bank and Oxford University Press, Washington, 2003.

grupări ce doreau răzbunare sau paranoia de grup; emigrare masivă a clasei medii și a elitelor profesionale; dezvoltare inegală în cadrul diverselor grupuri sociale; declin economic sever; pierderea legitimității de către stat; deteriorarea progresivă a serviciilor publice; suspendarea sau aplicarea arbitrară a statului de drept și nerespectarea drepturilor omului; aparat de securitate ce operează ca stat în stat; crearea elitelor divizate; intervenția altor state sau actori politici externi.²¹

În statisticile Fondului pentru Pace, din nou, Somalia se află pe primul loc, obținând valori apropiate de maxim²² la unsprezece din cei doisprezece indicatori propuși. Este urmată de Zimbabwe, Sudan, Ciad și Republica Democrată Congo, care au scoruri slabe și în ceea ce privește indicatorii guvernării (Figurile nr. 5 și nr. 6).

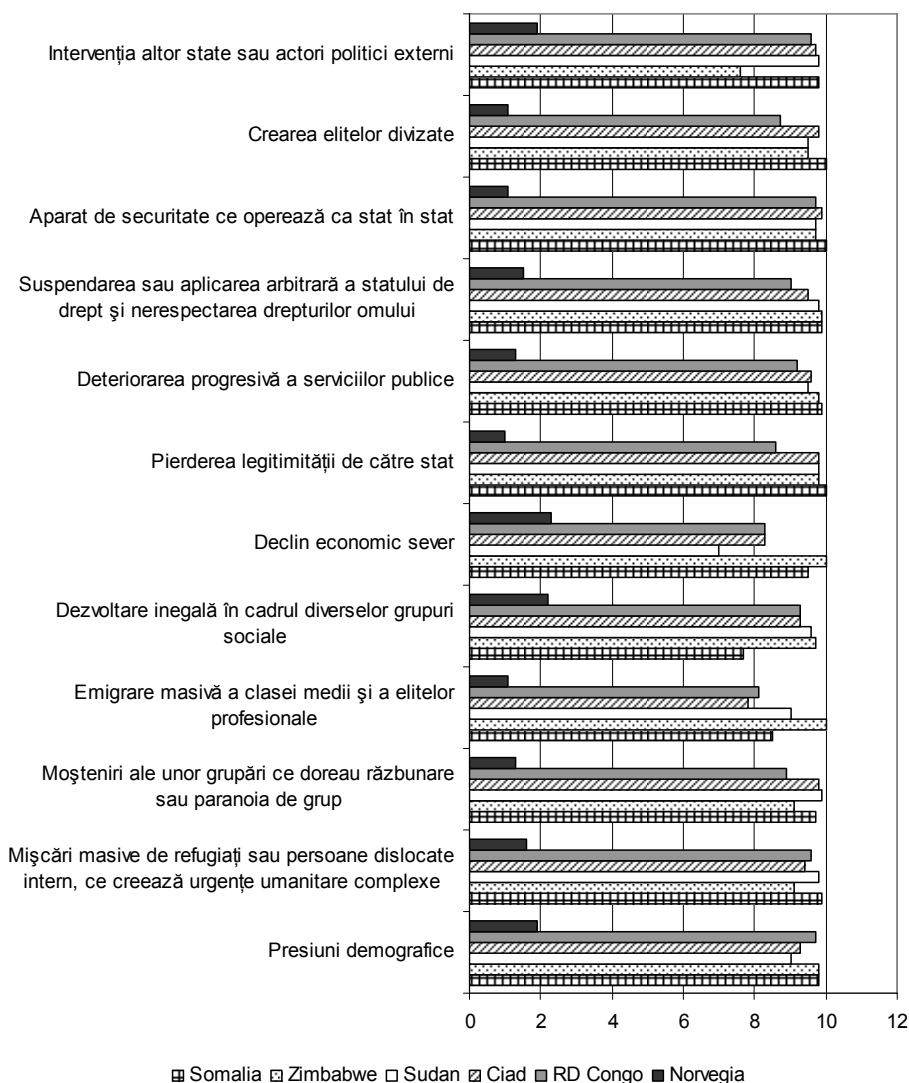

Figura nr. 5: Statele cu cele mai mari valori ale indicatorilor în Indexul statelor eșuate, în comparație cu Norvegia, care a obținut cele mai mici valori, 2009²³

²¹ The Fund for Peace, *Failed States Index 2009*, ediția electronică http://www.fundforpeace.org/web/index.php?option=com_content&task=view&id=99&Itemid=140

²² În Indexul statelor eșuate, valorile mari (apropiate de 10) semnifică faptul că statul respectiv are caracteristicile unui stat eșuat, în timp ce valorile mici, apropiate de 0, semnifică absența acestor caracteristici.

²³ Conform datelor puse la dispoziție de către Fondul pentru Pace, ediția electronică http://www.fundforpeace.org/web/index.php?option=com_content&task=view&id=99&Itemid=14,2008.

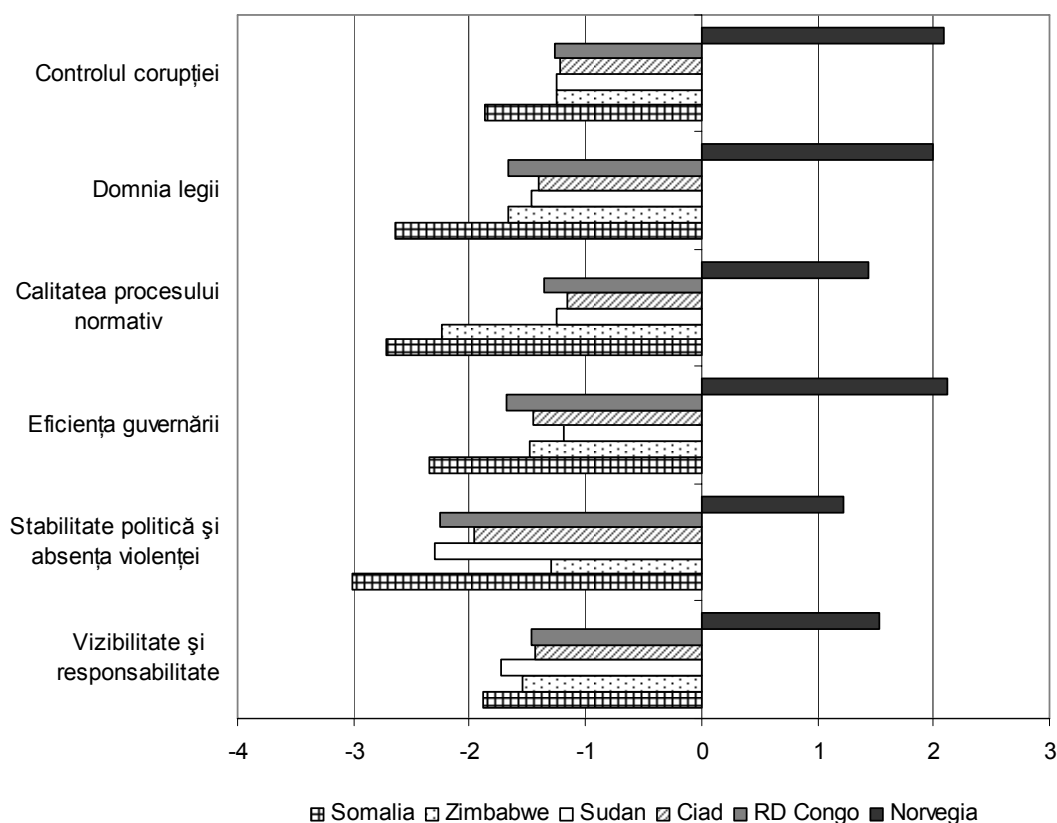

Figura nr. 6: Statele cu cele mai mici scoruri ale indicatorilor guvernării, în comparație cu Norvegia, una dintre țările care au obținut cele mai mari scoruri, 2007²⁴

Este important de evidențiat faptul că slăbiciunea, eșecul sau colapsul acestor state nu constituie doar o problemă națională, ci și una internațională, dovadă fiind intervenția organizațiilor de securitate în toate cele cinci state analizate. În cazul Republicii Zimbabwe, intervenția nu a fost militară, în timp ce, în celelalte patru țări, atât ONU, cât și NATO și UE au intervenit cu operații de pace sau cu sprijin pentru alte organizații, precum Uniunea Africană (UA).

Nr. crt.	Stat	ONU	NATO	UE
0	1	2	3	4
1	Somalia	UNSOM I (1992-1993) UNSOM II (1993-1995)	Sprijin pentru misiunea UA – AMISOM (2007-2009)	EUNAVFOR (2008-prezent)
2	Sudan	UNMIS (2005 -prezent) UNAMID (2007-prezent)	Sprijin pentru misiunea UA – AMIS (2005-2007)	Sprijin pentru misiunea UA – AMIS (2005-2007)
3	Ciad	MINURCAT (2007-prezent) UNASOG (1994)	-	EUFOR TCHAD/RCA (2008-2009)

0	1	2	3	4
4	R.D. Congo	MONUC (1999 – prezent)	-	ARTEMIS (2003) EUPOL Kinshasa (2005- 2007)

²⁴ Conform datelor puse la dispoziție de către Banca Mondială, în baza de date *Governance Matters 2008. Worldwide Governance Indicators, 1996-2007*, http://info.worldbank.org/governance/wgi/sc_chart.asp.

				EUSEC RD Congo (2005- prezent) EUFOR RD Congo (2006) EUPOL RD Congo (2007- prezent)

Figura nr. 7: Operații de pace ale ONU, NATO și UE în state fragile sau eșuate

Așadar, întrucât eșecul unui stat poate constitui o sursă de insecuritate pentru o regiune și, extrapolând, pentru cea mai mare parte a globului, organizațiile internaționale au fost preocupate de dezvoltarea unor mijloace și instrumente care să refacă statul respectiv, adresându-se domeniilor în care a dat greș. Intervențiile de acest tip au evoluat de la acțiunile din timpul Războiului Rece, când trupele ONU erau desfășurate pentru a separa combatanții, demilitariza anumite zone și monitoriza acordurile de încetare a focului, la refacerea societăților divizate, dezarmarea părților în conflict, demobilizarea foștilor combatanți, organizarea alegerilor, instalarea unor guverne reprezentative, promovarea reformelor democratice și a creșterii economice. Unele dintre aceste operații au reprezentat un real succes, în ciuda dezbaterilor aprinse pe care le-au născut, intervențiile militare dovedindu-se a fi cele mai eficiente mijloace de prevenire a eșecului unor state și a întoarcerii societăților respective la conflict. În literatura americană, aceste operații se numesc operații de construcție a națiunii (*nation-building operations*) și implică folosirea forței militare ca parte a unui efort mai larg de promovare a reformelor economice și politice, ce are drept obiectiv tranziția unei societăți dintr-o stare conflictuală într-una de pace internă și în relații bune cu vecinii săi.²⁵ Obiectivul principal al unei operații de construcție a națiunii nu este de a transforma o societate săracă într-una bogată sau o autocrație într-o democrație, ci de a aduce pacea în societățile conflictuale. Este evident că reformele politice și dezvoltarea economică sunt esențiale pentru atingerea acestui obiectiv, însă este nevoie de un cadru mai cuprinzător. Astfel, operațiile de acest tip se adresează nevoilor de bază ale unui stat, de a căror satisfacere depinde eșecul sau succesul statului respectiv în perioada imediat următoare.

Concluzii

Granița dintre slăbiciunea, eșecul sau colapsul unui stat și declanșarea unui conflict violent este fragilă, însă nu este absolut necesar ca evenimentele să conducă la o intervenție militară. Organizațiile internaționale au la dispoziție o serie de instrumente, precum sancțiunile și embargourile, prin care pot determina o schimbare de atitudine a guvernanților care nu au voința de a furniza bunurile politice, sau fondurile de ajutorare umanitară multilaterală, atunci când guvernanții nu au capacitatea de a furniza același tip de bunuri.

În ansamblu, atât prevenirea situațiilor de slăbiciune, eșec sau colaps ce pot duce la declanșarea unui conflict armat, cât și stabilizarea post-conflict, pot fi proiectate în funcție de cauzele identificate ale slăbiciunii/eșecului/colapsului statului în termeni de consecințe umanitare ale eșecului în dezvoltare și, la nivel

²⁵ Dobbins, James; Seth G. Jones; Keith Crane; Beth Cole DeGrasse, **The Beginner's Guide to Nation-Building**, RAND Corporation, Santa Monica, 2007, p. xvii.

guvernamental, în termeni de probleme induse de șocurile economice externe statelor care nu au nici capacitatea instituțională, nici voința de a se adapta schimbărilor din mediul internațional. De asemenea, este necesară stabilirea clară a sarcinilor celor care gestionează tranziția de la o anumită ordine politică și socială la alta (implementarea reformelor economice, democratizarea, tranziția de la război la pace etc.), având în vedere obligația statului de a funcționa dacă problemele umane și vulnerabilitățile sistemice au fost reduse.²⁶

Identificarea și corijarea elementelor problematice nu este posibilă fără a identifica scopul efectiv al statului, dincolo de diversele teorii vehiculate în vasta literatură de specialitate. Fragilitatea sau slăbiciunea statului, eșecul sau colapsul său sunt măsuri ale ceea ce nu face sau nu poate face statul în relație cu așteptările noastre. Unele dintre aceste așteptări sunt normative, iar altele practice, iar eficiența actului guvernării depinde de realizarea efectivă funcțiilor și scopurilor sale, dar și de corelarea realizării unui anumit scop cu instituția potrivită. Statele au avut întotdeauna ca principale funcții unele de natură externă, precum apărarea teritoriului propriu, definirea unei comunități politice diferită de altele, capacitatea de interacționa la nivel internațional, adică de a se defini ca entitate distinctă în sistemul internațional. Pe măsură ce mediul internațional se modifică, trebuie să fie modificate și instituțiile însărcinate cu realizarea acestor funcții. Unii experți în relații internaționale afirmă că, în acest context, statele sunt considerate fragile, eșuate sau colapsate, dacă nu mai reușesc să satisfacă așteptările marilor actori internaționali, statali sau nonstatali.²⁷ Se dorește ca statul, membru responsabil al comunității internaționale, să fie capabil și doritor să implementeze normele internaționale, precum drepturile omului, protecția refugiaților, controlul granițelor, regimurile de control al armelor și cele de neproliferare, precum și alte obligații ce decurg din participarea la organizații internaționale de tipul ONU sau OMC.

Așadar, statul este, în prezent, supus unei presiuni duble: internă - de a satisface nevoile de bază ale cetățenilor și instituțiilor sale - și externă - de a face față transformărilor ce se desfășoară la nivel internațional. Globalizarea este cunoscută ca unul dintre factorii principali ai erodării suveranității statului, piețele globale, rețelele transnaționale, normele internaționale și valorile cosmopolite reducând semnificativ rolul și sfera de control al/a statelor. În acest context, unii teoreticieni afirmă că s-ar putea ca, în momentul de față, limita de siguranță a acestui proces să fie deja atinsă.

Bibliografie:

- [1]. DOBBINS, James; Seth G. JONES; Keith CRANE; Beth Cole DeGRASSE, **The Beginner's Guide to Nation-Building**, RAND Corporation, Santa Monica, 2007.
- [2]. DOORNBOS, Martin; WOODWARD, Susan; ROQUE, Silvia, *Failing States or Failed States? The Role of Development Models: Collected Works*, Working

²⁶ Doornbos, Martin; Woodward, Susan; Roque, Silvia, *Failing States or Failed States? The Role of Development Models: Collected Works*, Working Paper No. 19, Fundacion Para Las Relaciones Internacionales Y El Dialogo Exterior, 2006, p. 17.

²⁷ Ibidem, p. 19.

- Paper No. 19, Fundacion Para Las Relaciones Internationales Y El Dialogo Exterior, 2006, p. 17.
- [3]. FUKUYAMA, Francis, **Construcția statelor. Ordinea mondială în secolul XXI**, Editura Antet, București, 2004.
- [4]. KAUFMANN, Daniel; Aart KRAAY; Massimo MASTRUZZI, **Governance Matters VII: Aggregate and Individual Governance Indicators 1996-2007**, The Development Research Group Macroeconomics and Growth Team & World Bank Institute Global Governance Program, varianta on-line <http://ssrn.com/abstract=1148386>, 2008.
- [5]. PATRICK, Stewart, *Weak States and Global Threats: Fact or Fiction?*, în „The Washington Quarterly”, No. 29:2, Spring 2006, pp. 27-53.
- [6]. RAEYMAEKERS, Timothy, *Collapse or Order? Questioning State Collapse in Africa*, Households in Conflict Network Working Paper 10, Brighton, 2005.
- [7]. ROTBERG, Robert I. (ed.), **When States Fail: Causes and Consequences**, Princeton University Press, 2003.
- [8]. ZAMFIR, Cătălin și Lazăr VLĂSCEANU (coord.), **Dicționar de sociologie**, Editura Babel, București, 1998.
- [9]. Central Intelligence Agency, **The World Factbook 2009**, www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2004rank.html.
- [10]. The Fund for Peace, *Failed States Index 2009*, http://www.fundforpeace.org/web/index.php?option=com_content&task=view&id=99&Itemid=140.
- [11]. The World Bank, **Governance Matters 2008. Worldwide Governance Indicators, 1996-2007**, http://info.worldbank.org/governance/wgi/sc_chart.asp.

DIPLOMAȚIA ECONOMICĂ, O NOUĂ COORDONATĂ ÎN SFERA SECURITĂȚII STATULUI NAȚIUNE

Cătălin URSU*

The contemporary diplomacy migrates from the political area to the economical issues. The international commercial relationships developed at the regional level and globally, as well, lead to the appearance of new monopolies and economical empires that could change the configuration of the world leading powers. The competition and the economical development, the social security, the supply of raw materials etc are still in the hands of national governments; the states still have the power to legitimately use force in order to control internal conflicts or to deal with international crisis.

The position of the state as a main actor on the international scene constitutes one of the most controversial theme of analysis in the international relationships. Those in favor of the theory according to which the role of the state should be diminished have in view such arguments as: increase of power and authority resources; the diminishing of a state's ability to control the national economical resources – an effect of the globalization and interdependence; the incapacity to control the information as a consequence of the revolutionary development of the informational technology; the tendency towards decentralization and increase in power of the local authorities; the growing dependency of the majority of the states on the external natural resources.

Astăzi, mediul diplomatic internațional se caracterizează printr-un număr foarte mare de actori – state independente (e semnificativă creșterea numărului de state membre ONU de la 51 de semnatori ai Cartei în 1945 la 184 de membri), ceea ce indică clar procesul continuu de democratizare a relațiilor internaționale.

Indivizibilitatea păcii a condus la o continua și permanentă preocupare a statelor de a analiza evenimentele și a lua decizii, împreună, în colectiv, vizând protejarea securității lor naționale și de a găsi sisteme de securitate colectivă.

Un nou mediu de securitate s-a conturat, la nivel global, printr-o amplă redefinire a raporturilor internaționale, cu implicații asupra securității tuturor statelor. În Europa, acest proces are ca principal rezultat pozitiv reducerea sensibilă a riscului unei confruntări majore. Interdependența crescândă dintre state, stimulată de revoluția științifică și tehnică, a creat un sistem de dependențe reciproce și, totodată, o intensificare a interacțiunilor între state de o amploare enormă¹.

Globalizarea unor probleme majore care, în prezent, se materializează prin apariția unei întregi categorii de chestiuni interesând ansamblul umanității și devenind, deci, o preocupare internațională, între acestea amintim: protejarea mediului, poluarea, emisiile gazelor cu efect de seră, caracterul limitat al resurselor naturale, dependența energetică, etc. Rezolvarea lor nu mai poate fi abordată decât global.

* Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

¹ Paiușan-Nuică Cristina, **Istoria relațiilor internaționale și a diplomației (1945 – 2008)**, Editura Fundației România de mâine, București, 2008.

Globalizarea economiei constituie una dintre cele mai frapante trăsături ale mediului internațional. Firmele și oamenii de afaceri se orientează spre locurile de pe mapamond cele mai profitabile, cu maximum de eficiență economică. Economiiile statelor devin tot mai dependente unele de altele. Se creează, astfel, o economie mondială care operează simultan pe toate continentele.

Impactul mediului internațional asupra diplomației a produs o adaptare a metodelor, mijloacelor și regulilor care o guvernează, oferind actului diplomatic o nouă calitate și relevanță. Renunțând la ceea ce era caduc, dreptul și uzanțele diplomatice s-au întărit, normele cutumiare transformându-se în norme contractuale în raporturile dintre state. Răspunzând sfidărilor civilizației moderne, diplomația și-a lărgit orizontul de cuprindere și și-a diversificat activitățile tocmai pentru a sluji mai bine obiectivul sau esențial de promovare a înțelegerii și colaborării între state. Astfel, s-a înregistrat o vadită extindere atât a diplomației bilaterale, cât și multilaterale².

Extinderea diplomației la nivel înalt (la nivelul șefilor de stat sau de guvern și al ministrilor de externe). Creșterea în complexitate și în implicații a problematicii internaționale, conjugată cu facilitățile moderne de transport și comunicații, a generat un nou tip de acțiune diplomatică denumită “de nivel înalt” sau “la vârf”. Ea constă în participarea directă a șefilor de stat sau guvern, a miniștrilor de externe, la reuniunile cu caracter bilateral sau multilateral între state. Alte subiecte de drept internațional cum sunt organizațiile întrețin și ele relații fie între ele, fie cu diferitele state pentru diverse scopuri. Spre deosebire de aceste relații internaționale stabilite între subiectele dreptului internațional, relațiile internaționale diplomatice au o caracteristică aparte, determinată de forma de exercitare a acestora și de scopul lor. Relațiile diplomatice se stabilesc în scopul asigurării condițiilor de întreținere a dialogului politic între subiectele dreptului internațional prin misiunile diplomatice permanente.

Creșterea gradului de complexitate a lumii determină complexitatea analizei de politică externă:

Cu trecerea timpului, pe scurt, politica externă a ajuns să cuprindă nici mai mult nici mai puțin decât întreaga gamă de procese individuale și colective prin care un popor caută să dea sens și speranță vieții sale (James Rosenau).

Analiza politicii externe este complexă deoarece aruncă punți între: actorii state naționale; între ei și subsistemele lor; între ei și sistemul internațional.

Problemele puse de adâncirea interdependențelor din sistemul internațional sunt în termeni cheie: analiza de politică externă; interdependențe; state naționale; subsisteme și sistem internațional.

Există linii mari care pot fi grupate în două categorii: pe de o parte, este vorba de sporirea relevanței chestiunilor economice pentru politică - ceea ce determină o preocupare sporită față de rolul statului -, iar, pe de altă, de erodarea continuă a separației dintre politica internă și cea externă (de exemplu incapacitatea autorității guvernamentale de a acoperi zona transnaționalului).

² Stan P. Darius George, **Diplomația – Rolul diplomației în buna conviețuire a statelor**, Editura AIT Laboratories s.r.l., București, 2005.

Industrializarea și dezvoltarea tehnologică la nivel mondial au crescut interdependența internațională, prin integrarea economică funcțională și comunicare transnațională. Industrializarea a intensificat de asemenea interdependența internațională într-un mod mai puțin direct, prin impactul său asupra mediului natural al lumii.

Acțiunile întreprinse de un stat influențează astăzi, în mod obișnuit, accesul altor state la resursele naturale și la beneficiile unui mediu sănătos. Amenințările globale asupra mediului natural sunt astfel o nouă sursă majoră de interdependență.

Deoarece efectele ecologice tind să fie difuze și de lungă durată și întrucât asemenea efecte se răspândesc ușor, politica ecologică internațională creează probleme dificile în privința bunurilor colective. Un mediu natural durabil reprezintă un bun colectiv, iar statele negociază cum să distribuie costurile furnizării acestui bun. Aspectele tehnice, științifice și etice ale administrării mediului sunt complexe, nu însă și natura fundamentală a intereselor statelor. Problema bunurilor colective apare în fiecare arie tematică referitoare la mediu, resurse naturale și populație.

De exemplu, principalele zone de pescuit în apele internaționale nu sunt deținute de nici un stat: acestea sunt bunuri colective. Diferite state care pescuiesc trebuie să coopereze (parțial reglementând actori nestatali precum companiile multinaționale) pentru a evita epuizarea rezervelor de pește.

Dar care este cota corectă de pește a fiecărui stat? Nu există nici un guvern mondial care să decidă în această chetiune, astfel încât statele trebuie să negocieze, să semneze acorduri și să adopte regimuri multilaterale. asemenea eforturi deschid noi căi pentru funcționalism și integrare internațională, dar și noi posibilități de conflict și “dileme ale prizonierului”.

Statele negociază acorduri complexe pentru a încerca să soluționeze dilema zonelor de pescuit. Națiunile participante limitează dimensiunile flotelor piscicole pentru ca apoi să le diminueze treptat, în paralel reducând subvențiile. Suferința datorată somajului și adaptării economice va fi în acest fel împărțită. Cu toate acestea, acordul este voluntar, implementarea sa întârziată, iar efectul său asupra zonelor de pescuit afectate probabil prea nesemnificativ și tardiv. Acest tip de dilemă asupra bunurilor colective a fost numită tragedia bunurilor comune³.

Bunurile comune globale se referă la porțiunile posedate în comun ale lumii, precum și oceanul și spațiul cosmic.

În politica ecologică globală, este dificil de soluționat problema bunurilor colective din cauza numărului mare de actori. Bunurile colective sunt mai ușor de furnizat în grupuri mici, unde acțiunile individuale au un pact mai mare asupra tabloului general.

Cu câteva excepții, mediul global a devenit un subiect major de negociere și de cercetare în cadrul relațiilor internaționale abia în ultimele două decenii. Interesul asupra mediului s-a intensificat rapid după ce ecologiștii au sărbătorit în 1970 prima Zi a Pământului.

Criza energetică din anii '70 a părut să sublinieze acest aspect în regiunile industrializate. Revărsările de petrol, poluarea aerului din orașe, reziduurile de

³ Goldstein, Joshua S. și Pevehouse, Jon C., **Relații internaționale**, Editura Polirom, 2008.

pesticide și dificultățile din uzinele nucleare-electrice au pus problema mediului pe agenda internațională.

Prima conferință a ONU asupra mediului la nivel global a avut loc la Stockholm, Suedia, în 1972. Au fost adoptate principiile generale – de exemplu, cel conform căruia acțiunile unui stat nu ar trebui să producă daune ecologice altuia -, iar conferința a încurajat conștientizarea aspectelor internaționale ale daunelor ecologice.

La Summitul Pământului din 1992, principala temă a fost *dezvoltarea economică durabilă*. Aceasta se referă la o creștere economică ce nu epuizează resursele și nu distruge ecosistemele atât de repede încât baza acelei creșteri economice să fie ea subminată. Conceptul se aplică atât regiunilor industrializate, cât și Sudului global.

Creșterea populației, a industriei, a utilizării energiei și a extracției de resurse naturale la nivel planetar a fost în trecut exponențială - accelerându-se în timp. Se subînțelege aproape că o asemenea creștere exponențială nu poate continua la infinit.

Apar mai multe posibilități. Prima, noile tehnologii pot permite *creșterea economică de nestăvilă*, dar vor schimba baza acesteia, îndepărtând-o de utilizarea din ce în ce mai mare a energiei și a altor resurse. La așa ceva se așteaptă optimiștii încrezători în tehnologie. Bunurile și serviciile ar continua să se înmulțească, ridicând nivelul global de trai, însă într-un mod mai eficient, pentru a reduce presiunile asupra mediului.

O a doua posibilitate constă într-un *colaps* al populației și al nivelului de trai la nivel mondial, întrucât creșterea excesivă duce la dezastru. Pesimiștii sunt îngrijorați că tendința actuală va depăși capacitatea de susținere a ecosistemului planetar și duce la prăbușirea ecosistemelor din cauza problemelor ecologice pe termen lung cum ar fi dispariția speciilor și încălzirea globală. În momentul în care asemenea probleme vor fi provocat efecte grave pe termen scurt, ar fi prea târziu să le corectăm. De fapt, ceea ce s-a întâmplat cu cele mai mari zone de pescuit ale lumii s-ar întâmpla la scara globală - utilizarea excesivă și colapsul.

În ultimii treizeci de ani, experții au produs modele computerizate ale populație, activitate economică, poluare și alte variabile-cheie - care arată că acest pământ finit nu poate susține o creștere infinită și că deja ne apropiem de "limitele creșterii".

Summitul Pământului a creat un plan general, numit *Agenda 21*, prin care țările mari ale Lumii a Treia promet să se industrializeze pe căi mai ecologice (cu un anumit cost pentru creșterea economică), iar statele industrializate promet să le furnizeze sprijin și tehnologie pentru a le ajuta de-a lungul acestui proces.

China și alte țări în curs de dezvoltare din Asia au constituit centrul dezbaterilor referitoare la dezvoltarea durabilă. În cursa pentru o creștere economică rapidă, aceste țări au ales să meargă pe scurtătură din punct de vedere ecologic, consecința fiind o acută poluare a aerului pe plan mondial și alte probleme grave.

Ecologiștii susțin că liberul schimb reduce standardele ecologice conferind putere birocrățiilor internaționale, cărora le pasă mai mult de generarea bogăției decât de conservarea mediului. În mod similar, grupurile ecologiste au obiectat față de managementul dezvoltării economice în Sudul global prin instituțiile internaționale, în special Banca Mondială.

Așadar, perspectiva teoretică mai revoluționară respinge scopul liberal de maximizare a bogăției. Deși conceptele liberale de raționalitate vizează un termen mai lung decât cele conservatoare, ecologiștii au o concepție mai vastă, pe un termen și mai lung. Din această perspectivă, bunurile colective între state nu constituie o problemă; alarmantă este dezvoltarea civilizației industriale în dezechilibru cu ecosistemul planetar care trebuie până la urmă să o sprijine.

În analizarea ariilor tematice în care statele negociază asupra problemelor ecologice, începem cu problemele cele mai globale - cele care sunt bunuri colective pentru toate statele și toți oamenii din lume.

Protejarea atmosferei Pământului preocupă întreaga umanitate, indiferent de modul în care un stat sau altul contribuie la rezolvarea sau agravarea problemei.

Teme precum încălzirea globală și subțierea stratului de ozon au devenit subiecte majore pe plan internațional. Costurile reducerii efectului de seră sunt ridicate, deoarece soluțiile implică limitarea creșterii economice sau obținerea ei pe căi tehnologice complet noi. Costurile politice ale unor acțiuni de acest gen ar fi grave - s-ar ajunge foarte probabil la creșterea somajului, s-ar reduce profiturile companiilor și s-ar diminua veniturile personale.

Pentru state, costurile reducerii emisiilor de seră nu au aproape nici o legătură cu beneficiile unei soluții. Dacă un stat își reduce producția industrială sau face investiții costisitoare în noi tehnologii, acest lucru va avea puține efecte pentru rezultatul pe termen lung dacă nu fac și alte state la fel. Și dacă toate statele ar face astfel de pași, un "blatist" care nu ar merge pe aceeași cale ar economisi bani și ar beneficia în același timp de pe urma soluției.

Încălzirea globală confruntă așadar statele cu o triplă dilemă. Mai întâi, există dilema costurilor pe termen scurt (și previzibile) pentru a câștiga beneficii pe termen lung (și mai puțin previzibile). În al doilea rând, segmente specifice cum ar fi companiile petroliere și muncitorii industriali suportă costurile, pe când beneficiile sunt distribuite mai general în societatea internă și pe plan internațional. În al treilea rând, există dilema bunurilor colective între state: beneficiile sunt împărțite la nivel global, însă costurile trebuie percepute de la fiecare stat în parte.

Această a treia dilemă este complicată de separarea Nord-Sud. Cum poate industrializarea țărilor sărace din zilele noastre (în particular, China și India) să aibă loc fără a împinge emisiile de seră la nivele inacceptabile?

Toate aceste elemente generează o situație dificilă de negociere multilaterală, una încă nesoluționată. *Convenția-Cadru asupra Schimbărilor Climatice*, adoptată la Summitul Pământului din 1992, a stabilit un scop care nu era obligatoriu: până în anul 2000, emisiile de seră să fie limitate la nivelul anului 1990 – scop care nu a fost atins. Tratatul nu a obligat statele semnatare să îndeplinească nivelele-țintă de emisii de gaze cu efect de seră până la o dată anume, din cauza obiecțiilor americane la un astfel de angajament. Europa Occidentală și Japonia au fost mai dornice să reglementeze emisiile de seră decât Statele Unite (care consumă mai mult combustibil fosil de persoană).

Protocolul de la Kyoto din 1997 a adoptat o formulă complexă pentru reducerea emisiilor cu efect de seră la nivelele din 1990 în Nordul global în aproximativ un deceniu. Țările din Sud au primit un tratament preferențial din

moment ce nivelele lor (pe cap de locuitor) erau mult mai scăzute. După ani de întârziere, Rusia l-a ratificat în 2004, iar tratatul a intrat oficial în vigoare în februarie 2005⁴.

Într-o perspectivă mai vastă, dilema încălzirii globale rămâne pe fond nerezolvată, iar în condițiile unor mecanisme slabe de impunere, persistă îndoieli dacă statele care au semnat *Protocolul de la Kyoto* își vor îndeplini sarcinile la termen sau dacă le vor îndeplini vreodată.

Tehnologia poate ajuta la ușurarea negocierilor în viitor. Mulți experți susțin în prezent că se pot obține rezultate extraordinare prin măsuri de eficientizare energetică și prin alte soluții care nu diminuează volumul de activitate economică, dar o fac mai curată și mai eficientă. Deși costisitoare, astfel de investiții s-ar amortiza singure în cele din urmă, printr-o eficiență economică mai mare. Dacă aceasta abordare are succes, conflictele internaționale asupra încălzirii globale vor fi diminuate.

O a doua problemă atmosferică ce face obiectul negocierii între guvernele lumii este subțierea *stratului de ozon*. Ozonul din partea superioară a atmosferei respinge razele ultraviolete dăunătoare care provin de la soare. Anumite substanțe chimice emantate de economiile industriale plutesc până în atmosfera și interacționează cu ozonul distrugându-l.

În mod evident, aceasta este o problemă specifică bunurilor colective, prin faptul că un stat beneficiază de folosirea CFC în economia sa, dacă majoritatea celorlalte state interzic utilizarea lor. Dar costurile înlocuirii CFC sunt mult mai mici decât cele ale rezolvării problemei încălzirii globale: CFC pot fi înlocuite cu alte substanțe chimice la costuri relativ modeste. Mai mult, consecințele subțierii stratului de ozon sunt înțelese mai bine și sunt mai directe decât cele ale încălzirii globale.

De aceea, statele au avut mai mult succes în negocierea acordurilor și în dezvoltarea regimurilor care să rezolve problema ozonului. Prin *Protocolul de la Montreal* din 1987, 22 de state au căzut de acord să reducă CFC cu 50% până în 1998. În 1990, programul a fost accelerat, iar numărul semnatarilor a crescut: 81 de state au fost de acord să elimine CFC până în 2000.

Biodiversitatea se referă la diversitatea extraordinară de specii de plante și animale care alcătuiesc ecosistemele pământului (global, regionale și locale).

Cea mai importantă cauză a distrugerii biodiversității este *pierderea habitatului* – distrugerea pădurilor tropicale, poluarea lacurilor și a apelor curgătoare și pierderea terenurilor agricole în favoarea extinderii urbane. Deoarece ecosistemele se bazează pe interrelații complexe între specii, pierderea microorganismelor poate duce la poluarea cronică a râurilor sau la deșertificarea terenului arabil.

Întrucât ecosistemele sunt atât de complexe, consecințele dispariției unor specii sau ale pierderii unui habitat sunt profitabile din punct de vedere economic, deci există costuri reale asociate cu limitarea unor asemenea activități.

Negocierile internaționale asupra prezervării pădurilor tropicale (care refac oxigenul și reduc dioxidul de carbon din atmosferă – încetinind încălzirea globală) au

⁴ Grubb, Michael și Brack, Duncan, **The Kyoto Protocol: a Guide and Assessment**, Royal Institute of International Affairs, Londra, 1999.

făcut progrese notabile, probabil pentru că majoritatea aparțin câtorva state. Ele au puterea de a accelera sau încetini distrugerea pădurilor, iar negocierile internaționale vizează acorduri de a transfera costurile dinspre aceste câteva state spre un grup mai mare de țări care beneficiază de pădurile tropicale. Această problemă a bunurilor colective este mai simplă și are mai puțini actori decât încălzirea globală.

Poluarea creează, în general, o problemă a bunurilor colective, dar una care este rareori de anvergură globală. Poluarea este mai frecvent o chestiune regională sau bilaterală. Cu câteva excepții – cum ar fi deversarea în mare -, efectele poluării sunt limitate la statul unde are loc și la vecinii săi apropiați – emisiile industriale americane de fum contribuie la ploaia acidă din Canada, dar nu afectează în mod direct statele îndepărtate.

În mai multe regiuni – mai ales în Europa și în Orientul Mijlociu -, statele sunt strâns înghesuite sub același aer, lângă același râu sau aceleași bazine marine. În asemenea situații, combaterea poluării trebuie negociată adesea pe plan multilateral. În timpul Războiului Rece, problema internațională a poluării a fost exacerbată în Europa de incapacitatea statelor vest-europene de a impune limite asupra celor est-europene, a căror poluare era notorie. Aceste probleme sunt tratate abia acum.

Deșeurile toxice și nucleare constituie o problemă specială din cauza pericolelor pe termen lung pe care le provoacă. Statele încearcă în mod ocazional să transporte astfel de deșeuri în afara teritoriilor lor.

În 1989, 100 de state au semnat sub auspiciile ONU un tratat de reglementare a transporturilor de deșeuri toxice și nucleare și de prevenire a transportării lor în secret prin afaceri corupte.

Resurse naturale. Mediul natural nu este doar un ecosistem fragil care are nevoie de protecție ; este de asemenea un depozit de resurse naturale. Cum extracția resurselor aduce statelor bogăție (și, prin urmare, putere), aceste resurse devin în mod regulat o sursă de conflicte internaționale. Fiind localizate în cea mai mare parte pe teritoriul statelor, ele nu prezintă o problemă a bunurilor colective. Mai degrabă statele negociază (folosind diverși factori de influență) în privința acestor resurse vitale.

Trei aspecte conturează rolul resurselor naturale în conflictul internațional. Mai întâi, ele sunt necesare pentru funcționarea unei economii industriale (uneori chiar și a uneia agrare). În al doilea rând, sursele lor – zăcăminte, râuri și așa mai departe sunt asociate cu anumite teorii asupra cărora statele încearcă să-și impună controlul. În al treilea rând, resursele naturale tind să fie distribuite inegal: rezerve bogate în unele state și lipsind în altele. După cum arată aceste observații, comerțul cu resurse naturale este extrem de profitabil, prin el cerându-se un plus de bogăție. De asemenea, comerțul cu resurse este destul de politizat – cauzând imperfecțiuni ale pieței precum monopolul, oligopolul și manipularea prețului, uneori prin carteluri.

Din variatele resurse naturale de care au nevoie statele, resursele energetice (carburanții) sunt esențiale. Carburanții comerciali care pun în mișcare economiile industriale ale lumii sunt petrolul (aproximativ 40% din consumul energetic mondial), cărbunii (30%), gazele naturale (25%) și centralele hidroelectrice și nucleare (5%).

Între statele industrializate există diferențe în privința *eficienței* utilizării energiei – PIB produs pe unitate de energie consumată. Cele mai puțin eficiente sunt Rusia și Europa de Est (chiar și înainte de criza economică actuală din regiune); America de Nord este de asemenea destul de ineficientă; Europa Occidentală și Japonia sunt cele mai eficiente în privința energiei.

Comerțul internațional cu energie joacă un rol vital în economia mondială. Regiunile vestului industrializat sunt importatoare nete de energie. Împreună, ele importă în fiecare an energie echivalentă cu mai mult de un miliard de tone de cărbune. Celelalte șase regiuni ale lumii sunt exportatoare nete de energie.

Deși toate formele de energie sunt exportate pe plan internațional, de departe cel mai important este petrolul, cel mai ieftin de transportat pe distanțe lungi.

Politica mondială a energiei gravitează în jurul petrolului din Orientul Mijlociu exportat către Europa Occidentală, Japonia/Pacific și America de Nord.

Importanța petrolului în economiile industrializate ajută la explicarea importanței politice a Orientului Mijlociu în politica mondială.

În 1973, în timpul războiului arabo-israelian, statele arabe producătoare de petrol din regiune au hotărât să pedepsească SUA pentru că au sprijinit Israelul. Au oprit exporturile de petrol către Statele Unite și și-au redus volumul total al exporturilor. Această perturbare a ofertei a făcut ca prețurile mondiale ale petrolului să ajungă rapid la un nivel foarte mare. OPEC a înțeles care era forța sa potențială și prețul mare pe care lumea era dispusă să îl plătească pentru petrol. După ce războiul a luat sfârșit, OPEC a convenit să limiteze producția pentru a menține ridicate prețurile petrolului.

Acest șoc al petrolului din 1973 a avut un efect profund asupra economiei și politicii mondiale. Sume mari în valută forte, așa-numiții « petrodolari », s-au acumulat în trezoreriile statelor exportatoare de petrol din Orientul Mijlociu, care le-au investit la rândul lor în toată lumea. Inflația ridicată a chinuit Statele Unite și Europa ani la rând după aceea. Instabilitatea economică și simțul de neajutorare al americanilor – care se adăugau dezastrului din Vietnam – au părut să marcheze un declin al puterii americane și poate ridicarea Lumii a Treia.

La mijlocul anilor '80, Orientul Mijlociu pierdea rapid din cota sa de piață în comerțul mondial cu petrol. În același timp, economiile industrializate au învățat să fie mai *eficiente*. Cu oferta în creștere și cerere redusă, prețurile petrolului au scăzut la sfârșitul anilor '80 la cotele cele mai mici din istorie, sub 20 de dolari barilul. Din cauza ajustărilor de piață care au urmat prețurile ridicate ale petrolului, Occidentul industrializat a devenit oarecum mai puțin dependent de Orientul Mijlociu, iar puterea OPEC a fost diminuată. Cu toate acestea, energia continuă să fie un aspect esențial în care Orientul Mijlociu joacă un rol cheie.

Economia politică a mineralelor – fier, cupru, platină și așa mai departe – diferă de cea a energiei mondiale. Valoarea comerțului internațional cu petrol este de multe ori mai mare decât cea a oricărui mineral. Producția mineralelor este distribuită mult mai echilibrat decât cea petrolieră – rezervele nu sunt atât de concentrate într-o regiune a lumii. Țările industrializate și-au redus de asemenea vulnerabilitatea prin stocarea unor cantități de minerale strategice (este mai ușor de făcut acest lucru cu minerale decât cu energia, datorită cantităților și valorilor mai mici).

Resursele naturale ale Pământului au fost fundamentul dezvoltării economice a societății din ultimul secol. Este extrem de greu de estimat exact care sunt rezervele de combustibili fosili existente în lume și când exact se vor epuiza, însă tendința este clară: ne îndreptăm către o criza energetică de proporții.

Potrivit Oil Peak Association, în prima decadă a secolului al XXI-lea, 85% din energia primară consumată de omenire a provenit din litosferă, iar 40% din ea a fost obținută din petrol. Aproximativ 40% a provenit din gaze naturale, iar încă 6% din uraniu.

Cărbunele. Peste 80% din rezervele de cărbune din lume sunt deținute de 6 țări: Statele Unite (aproximativ 28%), Rusia (18%), China (13%), Australia (9%), India (6%) și Africa de Sud (5,7%). China este în prezent cel mai mare producător de cărbune la nivel mondial. Se estimează că producția va intra într-un declin rapid după anul 2020.

Pe măsură ce rezervele de petrol se epuizează, e posibil ca ultima soluție pentru alimentarea omenirii cu energie să fie cărbunele, în condițiile în care procesul de ardere a cărbunelui pune mari probleme mediului și calității aerului.

Petrolul. Nu se știe exact o dată la care petrolul se va epuiza, însă Hubbert a prezis că în Statele Unite producția va atinge un maxim între 1956 și 1970. A fost ridiculizat inițial. Specialiștii au confirmat însă, cu ani mai târziu, teoria sa, Departamentul de Energie arătând că producția a atins un maxim în anul 1971 și că este de atunci în declin. Specialiștii spun că Statele Unite, Canada, Norvegia și Marea Britanie au atins deja punctul maxim al producției iar Arabia Saudită și Rusia se apropie de acest punct.

Pentru că formarea petrolului durează aproximativ 10 milioane de ani, și acesta este inclus în categoria resurselor neregenerabile. Peste două treimi din rezervele de petrol ale lumii sunt concentrate în campuri din Orientul Mijlociu (61%) și Rusia (6,4%). În America de Sud și Centrală și în Africa se află aproximativ 18,5% din rezervele cunoscute în prezent.

Aceste resurse sunt concentrate în puține țări: 13 țări au rezerve care cumulează 2% din rezervele totale mondiale. Țările cele mai bogate în petrol sunt Iranul, Irakul, Kuweitul și Arabia Saudită.

Potrivit estimărilor Comisiei Europene, dacă producția rămâne la un nivel constant, rezervele actuale de petrol se vor epuiza în aproximativ 41 de ani. În aceste calcule nu se iau însă în considerare rezervele nedescoperite încă. Pentru Orientul Mijlociu, previziunile sunt mai bune: 82 de ani.

Potrivit unui raport al Energy Watch Group, producția mondială de petrol a ajuns deja la maximum în 2006 și în continuare, aceasta va scădea cu câteva procente pe an. Până în 2020, rezervele mondiale de petrol vor fi extrem de scăzute.

Raportul dintre descoperirile de noi zăcăminte și cerere este de asemenea nefavorabil, având în vedere că din momentul în care este descoperit un zăcămint, este nevoie de câțiva ani până când poate fi utilizat.

Gazele naturale. Rezervele de gaze naturale ale lumii, chiar dacă sunt enorme, sunt finite. Se estimează că aceste rezerve cresc pe măsură ce se descoperă noi metode de explorare și extragere. Cele mai multe zăcăminte de gaze naturale se află

pe teritoriul Rusiei, Statelor Unite și Canadei, și se estimează că există încă zăcăminte importante în Arctica.

Rezervele actuale de gaze naturale se regăsesc, în proporție de 40%, în Orientul Mijlociu și 27% în Rusia. Africa și America de Nord dețin împreună aproximativ 16% din rezervele de gaze naturale, iar în alte țări din Europa și în Eurasia se regăsesc 9% din rezervele de gaze naturale, potrivit unui raport al United Nations Conference on Trade and Development.

Chiar dacă gazele naturale produc cele mai puține emisii de carbon la o unitate de energie produsă, sunt totuși resurse care duc la crearea de gaze cu efect de seră. Creșterea economică din ultimii 30 de ani a dus și la o creștere fără precedent a cererii de energie⁵.

Europa importă aproximativ 54% din necesarul de energie, iar costul se ridică, în 2006, la aproximativ 700 de euro pe cap de locuitor. Uniunea Europeană a întărit eforturile de reducere a consumului de energie în ultimii ani, iar obiectivul, potrivit raportului privind strategia în domeniul energiei, ar fi o reducere cu 20% a consumului până în anul 2020.

"Trebuie să acționăm mai mult, să fim mai ambițioși, să fim mai curajoși pentru a evita riscul problemelor în domeniul energetic pe viitor. Asta înseamnă investiții. Investițiile în energie, inclusiv în eficiență, înseamnă să oferim economiei un impuls de care are nevoie într-o perioadă de nesiguranță", potrivit președintelui Comisiei Europene, Jose Manuel Barroso.

1. Politica energetică: vulnerabilitatea Europei?

„Siguranța energetică are un impact din ce în ce mai mare asupra securității în UE“. Chiar dacă nu putem evita dependența de energie, este nevoie de o puternică acțiune guvernamentală și de încurajarea investitorilor. Pașii propuși pentru crearea unui „scenariu alternativ“ pentru viitor sunt: o mai mare eficiență energetică, resurse curate și sigure (sursele refolosibile și eventual energia nucleară), diversificarea și crearea unor politici de urgență a gazului (cea pentru petrol există deja).

UE are nevoie de o politică energetică comună, ale cărei obiective sunt siguranța, competitivitatea și viabilitatea în domeniul energetic. Aceste obiective sunt interdependente și implică protejarea mediului înconjurător.

Pentru atingerea lor UE propune un plan de acțiune ce include pași concreți și scopuri clare: creșterea eficienței energetice cu cel puțin 20% până în 2020; intensificarea folosirii surselor de energie regenerabile cu un obiectiv de 20% din energia totală până în același an (față de 25% în rezoluția Parlamentului European din decembrie 2008); biocombustibilii să reprezinte cel puțin 10% din combustibilii pentru transport până în 2020; creșterea cheltuielilor pentru cercetarea în domeniul energetic cu 50% în următorii șapte ani; finalizarea pieței interne pentru electricitate și gaz și o liberalizare reală a electricității și gazului, „o separare clară între producția și distribuția de energie“.

⁵ United Nations Environment Program: Global Environment Outlook (2002), Oxford, 2002.

Din punct de vedere politic, comunicarea susține dezvoltarea unei politici energetice externe comune, pentru a „vorbi cu o singura voce“ cu țările terțe și pentru a putea dezvolta cu furnizorii relații bazate pe transparență și reciprocitate.

Deși Comisia recomandă o diversificare a resurselor energetice, aceasta nu indică nicio preferință și rămâne laconică în privința energiei nucleare. Decizia de a folosi energia nucleară este lăsată statelor membre.

Siguranța pe termen lung este îngrijorătoare pentru energiile fosile (petrolul și gazele). Se admite din ce în ce mai mult că producția mondială va depăși cu greu cele 100 milioane de barili pe zi (în prezent 87), în timp ce necesitățile sunt estimate la 120 milioane de barili pe zi în 2030. Pe parcursul următorului deceniu există riscul unei crize majore.

UE susține dezvoltarea unui coridor sud european al gazelor pentru aprovizionarea cu gaze care provin din regiunea caspică și din Orientul Mijlociu; sprijină proiectul unei scheme directe pentru o rețea energetică în Marea Nordului în scopul conectării numeroaselor proiecte de energie eoliană pe mare.

În prezent, UE importă 54% din energia pe care o consumă; această proporție ar putea atinge 70% în 2030.

Chiar și în condițiile punerii în aplicare a unor planuri foarte ambițioase și drastice de eficacitate energetică și de economisire de energie, UE va continua să fie dependentă de aprovizionările provenind din țări terțe pentru energiile fosile. În consecință, trebuie să fie întărit dialogul cu țările producătoare în cadrul Comunității Energetice și al Forumului Internațional al Energiei, îndeosebi în ceea ce privește cooperările cu parteneri precum Australia, Canada, Japonia și Statele Unite.

De asemenea, UE trebuie să colaboreze cu țările din Africa de Nord ținând seama de potențialul important al acestor țări în materie de resurse energetice și de ocaziile de dezvoltare importante pentru Africa.

În general, pentru a alimenta transparența pe piețele mondiale ale energiei și pentru a aborda problema dezvoltării durabile, cooperarea pe scară internațională este indispensabilă, îndeosebi cu țări precum China sau India.

În cadrul reînnoirii unui parteneriat cu Rusia, UE ar trebui să aprofundeze cooperările în domeniul eficacității energetice, abandonarea arderii gazelor asociată cu exploatarea petrolului rusesc și capturarea și sechestrarea CO₂. De asemenea, pentru a determina evoluția proiectului de gazoduct european Nabucco, acesta ar trebui realizat în cooperare cu Rusia, astfel încât să se evite concurența celor două gazoducte și pentru a putea expedia cu timpul gaze rusești, iraniene sau provenind din Marea Caspică.

Statele membre ar trebui să fie conștiente că, dacă UE apare ca un concurent sau obstacol pentru apărarea intereselor strategice și energetice americane, căutarea de resurse energetice va favoriza cu timpul apariția de divergențe transatlantice. Raportorul UE consideră că Statele Unite dezvoltă o politică de dominare a piețelor prin tehnologie și vor căuta de facto să-și impună normele țărilor emergente, drept pentru care invită Comisia și statele membre să construiască o relație durabilă și echilibrată în materie energetică.

UE consideră că există un risc foarte grav de penurie energetică pe scara mondială începând cu 2030. Prin urmare, UE aprobă, în cadrul planului strategic

pentru tehnologiile energetice, elaborarea unei agende politice pentru 2030 și a unei foi de parcurs pentru o politică în perspectiva anului 2050. Pentru aceasta, este necesară o evaluare a tendințelor în structura configurației energetice între 2020 și 2050 în cadrul mai multor scenarii, ținând cont de evoluția cererii de energie, de resursele potențiale de energie, de impactul de mediu, de prețul estimat al energiei și de CO2.

Se consideră că energiile regenerabile, cum ar fi resursele eoliene, solare, hidrice, de biomasă și marine constituie cea mai importantă sursă potențială de energie din UE, care poate contribui la o stabilizare a prețurilor energiei și conservarea mediului⁶.

2. Diplomația economică

Diplomația economică a trecut pe primul plan, ca urmare a preponderenței relațiilor de import-export, a schimburilor comerciale în general și a deplasării centrului de greutate din zona politică „în sfera afacerilor“, a cooperării și confruntării economice.

Tactul diplomatic trebuie să însoțească toate actele și acțiunile întreprinse de corpul diplomatic. În circumstanțele actuale, diplomația economică ocupă un loc tot mai important în relațiile internaționale. Globalizarea tot mai accentuată a economiei obligă statele să practice o diplomație care să le protejeze și promoveze cât mai bine interesele, astfel încât - în sistemul global care se structurează în prezent – fiecare popor să-și ocupe locul pe care îl merită. Având în vedere dificultățile cu care se confruntă fiecare națiune în perspectiva ocupării unui asemenea loc, factorii politici de decizie au obligația să acorde atenția cuvenită negocierilor diplomatice, folosind în derularea lor cei mai pregătiți diplomați.

Bibliografie:

- [1] **Proiect de raport referitor la a doua revizuire strategică a politicii energetice**, www.europa.eu, Comisia pentru industrie, cercetare și energie, 2008/2239(INI)
- [2] United Nations Environment Program, **Global Environment Outlook (2002)**, Oxford, 2002.
- [3] GOLDSTEIN, Joshua S., PEVEHOUSE, Jon C., **Relații internaționale**, Editura Polirom, Iași, 2008.
- [4] GRUBB, Michael, BRACK, Duncan, **The Kyoto Protocol: a Guide and Assessment**, Royal Institute of International Affairs, Londra, 1999.
- [5] MORGENTHAU, Hans, **Politica între națiuni, lupta pentru putere și lupta pentru pace**, Editura Polirom, Iași, 2007.
- [6] PAIUSAN-Nuica Cristina, **Istoria relațiilor internaționale și a diplomației (1945 – 2008)**, Editura Fundației România de mâine, București.
- [7] STAN P., DARIUS, George, **Diplomația – Rolul diplomației în buna convețuire a statelor**, Editura AIT Laboratories s.r.l., București, 2005.

⁶ www.europa.eu, Comisia pentru Industrie, cercetare și energie, 2008/2239(INI), Proiect de raport referitor la a doua revizuire strategică a politicii energetice

[8]] www.zf.ro

[9] } www.mae.ro

GLOBALIZAREA, PROGRES SAU AMENINȚARE?

Cătălin URSU*

The economical changes at the global level are due to the action of the state authorities, in their attempt to deal with the internal economical crises, crises also determined by the action of external factors such as: the unbalanced economical systems in the industrialized countries or the prolonged international recession. It is easy to notice the tendency of the capitalism to extend, the economical liberalism being the context in which the globalization began its offensive against the traditional system of international commercial relationships.

We live in a period when the greatest part of the social life is determined and very much influenced by the global processes, the national economies, the cultures and the borders disappear. There is a danger in the perspective of the globalization that politics and the national management strategies to become substance less.

The international economy is dominated by the forces of an uncontrollable free market, its main changing factors being the transnational corporations which are not dependant on any state and place themselves on the international market where benefits dictate.

Istoria lumii intră într-o nouă eră în care, depășind granițele, fluxurile de bunuri și servicii, investițiile, finanțele și tehnologia, se creează o singură piață mondială, unde legea prețului unic va prevala. Lucrul la care suntem martori, spun susținătorii globalismului, este nici mai mult, nici mai puțin decât sfârșitul statului național ca actor al puterii, sfârșitul “capitalismelor naționale”, cu sistemele lor specifice de asigurare a bunăstării și de politici industriale, și în cele din urmă, convergența mondială către un singur tip de sistem economic: stilul anglo-american al capitalismului de piață liberă.

Se pune întrebarea: în ce măsură impune globalizarea reacții uniforme la schimbare, lăsând statele fără puterea de a-și urmări propriile obiective naționale?

Ce înseamnă globalizare? Se poate adapta acest concept la toate fenomenele cum ar fi: extinderea comerțului internațional, creșterea companiilor multinaționale, ascensiunea companiilor mixte și creșterea interdependențelor prin fluxuri de capital, care se întâmplă la nivel mondial?

Mulți entuziaști ai ideii globale au uniformizat în înțeles noțiuni precum *global* și *internațional*. În ultimii 30 de ani s-au folosit mai multe expresii pentru corporații globale care nu sunt întotdeauna și sinonime, de exemplu: internațional, inter-teritorial, multinațională sau mondială.

Se face totuși o distincție între limbajul internaționalizării și cel al globalizării. Cel din urmă susține că statul-națiune nu mai este important, nici ca actor, nici ca loc al acumulării economice. Economia globală în concepția neoliberalilor globali reprezintă o piață deschisă, fără constrângeri instituționale sau locale.

* Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Argumentele în favoarea globalizării au la bază afirmațiile despre noutatea și magnitudinea schimbării din economia mondială, precum și despre dimensiunea integrării economice mondiale. Se pune problema în ce măsură structurile comerțului, finanțelor și investițiilor și producției internaționale arată o tendință clară spre globalizare.

Există numeroase dovezi că economia mondială este mult mai interconectată astăzi decât era în anii '60 – '70. Datele privind comerțul arată o imagine superficială asupra a ceea ce ar putea reprezenta globalizarea. Ponderea exporturilor în PIB a depășit dublul ponderii din perioada '60 – '90 (de la 9.5% la 20.5%). Comerțul mondial cu mărfuri a depășit clar ritmul producției, crescând în medie o dată și jumătate mai repede decât PIB mondial în doar 25 de ani, din 1965.

Piețele externe au crescut ca importanță raportată la cele interne, ceea ce a produs o deschidere și o interdependență mai mare a sistemului internațional¹. Problema reală a datelor comerciale este că ele nu spun aproape nimic despre modificările în structurile comerțului. Acestea ar furniza un indicator mai realist al globalizării. Tendința de creștere postbelică a integrării comerciale, foarte pronunțată în anii '60, a slăbit.

Un subiect mult mai complicat îl reprezintă investițiile. Una dintre cele mai mari neînțelegeri este că producția industrială este considerată tot mai globalizată, în loc de a se considera mai regionalizată, pe măsură ce tot mai multe societăți multinaționale localizează o parte din producția lor dincolo de granițe. Aceasta ar fi prima concluzie dacă sunt analizate datele privind investițiile străine directe, ca un semnal al așa zisei "globalizări" a producției.

Noul transnaționalism măsoară globalizarea în mod predominant prin nivelul crescut al investițiilor străine directe.

Și aceste date pot fi irelevante întrucât, de cele mai multe ori, investițiile străine directe au destinații non-industriale (construcții, afaceri imobiliare și servicii financiare), fiind direcționate către activități non-productive sau speculative (Japonia de exemplu, motorul zonei asiatice, a realizat două treimi din investițiile străine mondiale în domeniul non-industriale).

Un alt aspect important se referă la valoarea subevaluată a investițiilor directe întrucât mulți investitori caută finanțări pe piețele locale care nu sunt raportate ca și intrări de capital nou în țara de destinație.

O altă problemă a investițiilor străine directe o reprezintă și ponderea mare a fuziunilor și achizițiilor la nivelul industriei mondiale, altfel spus capitalul străin este folosit pentru achiziționarea unor active existente în locul construirii unor noi facilități. De ce ar trebui să conteze acest lucru? Din cauza că globalismul cere integrare tot mai strânsă prin proliferarea rețelelor de producție. Adeseori investițiile prin fuziune sau achiziție sunt asimilate investițiilor de portofoliu și să aibă de aceea o semnificație redusă pentru internaționalizarea producției. Apare astfel vorba despre un "antreprenariat pe hârtie" cu caracter speculativ mai degrabă, decât generator de noi activități cu valoare adăugată, ne referim aici și la ponderea mare a investițiilor de portofoliu la distanță (obligațiuni, fonduri mutuale).

¹ Wade, Robert, **Globalization and its limits**, Ithaca NY, Cornell University Press, 1996.

Adepții globalizării au supraevaluat magnitudinea schimbării și deci odată cu aceasta și gradul în care este transnaționalizată producția. Cu privire la fluxurile uriașe de investiții globale există trei realități dure și anume:

- ca pondere din fluxurile de capital pe termen lung, investițiile străine directe au scăzut;
- majoritatea transferurilor de capital pe termen lung sunt realizate de la distanță;
- mare parte din investițiile directe se îndreaptă către activități non-industriale și către achiziționarea de active existente.

Robert Wade scoate în evidență trei tendințe care se află în contradicție cu ideea globalizării: bazele naționale de producție, diviziunile nord – sud și regionalizarea. Chiar și în contextul acceptării ideii unei economii naționale tot mai integrate prin intermediul fluxurilor comerciale și de investiții, observăm că valoarea redusă a comerțului exterior în PIB (cca 12% la nivelul statelor dezvoltate) spune de fapt că producția internă este destinată în proporție de 90% pieței interne, deci bazele naționale de producție sunt foarte bine reprezentate.

Deși globalizarea prezice o difuziune mai calmă între Nord și Sud, comerțul mondial, producția și investițiile rămân extrem de concentrate în țările bogate. Regionalizarea este prezentă la nivelul comerțului și investițiilor preponderent în nord, reliefând o concentrare geografică, după modele intra-regionale (spațiul european sau Asia de Sud-Est cu Japonia nucleu).

În contrast cu experiența UE, comerțul și investițiile din Asia nu au fost conduse de agenții supranaționale, dar nici nu se poate vorbi de o integrare spontană, în absența oricărui cadru instituțional. Într-o măsură considerabilă procesul de integrare din regiunea asiatică și-a asumat o dimensiune ierarhică, cu sistemul japonez și cu produsele high tech în vârf. În măsura în care producția din regiune devine integrată, procesul nu este, pur și simplu, condus de piață, așa cum au anticipat globaliștii; ci mai degrabă, este coordonat de un stat transformativ, strâns legat de sectorul corporațiilor².

Integrarea financiară la nivel mondial reprezintă nucleul fenomenului de globalizare. Un element central al ipotezei globale este afirmația conform căreia mobilitatea capitalului a subminat capacitatea statelor naționale de a aplica diverse politici și că, astfel, diferențele instituționale dintre state au devenit irelevante.

Mobilitatea capitalului are două aspecte, unul implicând finanțele transnaționale, celălalt referindu-se la comportamentul companiilor multinaționale. Dintre cele trei aspecte ale internaționalizării, creșterea uriașă a fluxurilor financiare ce depășesc granițele statelor este cea care deosebește cel mai mult economia mondială de astăzi de cea din perioadele anterioare. De la momentul renunțării la etalonul – aur în 1971 și de la liberalizarea cursurilor de schimb ce a urmat, fluxurile internaționale de capital au atins niveluri cu adevărat spectaculoase. Aceasta este schimbarea care a dat cea mai multă viață ideii și realității globalizării.

Chiar și în cazul integrării financiare, există argumente care contrazic predicțiile globaliste cum ar fi: costul banilor nu a fost convergent pe piețele interne

² Weiss, Linda, **Mitul statului fără putere**, București, Editura Trei, 2002, p.221.

și externe; persistă mari diferențe între ratele de economisire și cele de investiții; majoritatea investițiilor interne în statele dezvoltate sunt finanțate din economiile interne și nu prin atragerea de economii din alte state. Mann a comentat sugestiv că există un dualism al piețelor financiare, dacă pe piața titlurilor și acțiunilor companiilor există o imobilitate determinată de anumite burse naționale, în schimb pe piețele obligațiunilor, valutară și monetară se constată un autentic caracter transnațional.

S-ar putea afirma că dualismul piețelor financiare nu reflectă extinderea unei frontiere neoliberale, ci o nepotrivire evidentă între economia "simbolică" a finanțelor (fără frontiere) și cea "reală" (națională), de producție. Cu excepția cursurilor de schimb, piața financiară s-a dovedit a deveni tot mai decuplată de la piața produselor. Însă, chiar asupra pieței produselor instituțiile și autoritățile interne continuă să exercite o influență considerabilă. Toate acestea sugerează o caracteristică importantă a finanțelor globale și anume că instituțiile interne continuă să exercite un impact semnificativ asupra economiilor interne.

Cu toate că liberalizarea financiară a dezlegat o serie de forțe distructive asupra economiei mondiale, structurile pre-existente nu permit să se prevadă că integrarea financiară va continua neabătut sau că vor domina reacții naționale pasive și nediferențiate.

1. Cât de transnaționale sunt societățile multinaționale?

Cel de-al doilea aspect al mobilității capitalului este acela reprezentat de societățile multinaționale. Acestea se presupune că sunt la fel de independente de un anumit loc ca și finanțele globale. Și această caracteristică – înainte de toate, amenințarea de retragere dintr-o țară – pare să constituie o amenințare la formele de administrare constituite teritorial. Separația dintre autoritatea formală și întinderea spațială a sistemelor contemporane de producție, distribuție și schimb este necontestabilă. Puterea multinaționalelor și a altor actori de pe piață a crescut vizibil în dauna puterii autorităților naționale de a governa economia.

Putem vorbi de o liberalizare a economiei și a societății, pe măsură ce marile corporații profită de mediul economic dincolo de teritoriul național de origine?

Globaliștii presupun că economia mondială este acum atât de integrată, încât constrângerile locale și cele legate de cadrul instituțional sunt tot mai irelevante; companiile (fie că sunt satisfăcute sau nu de un anumit mediu național) pot să ocolească limitările oricărui stat națiune și să se stabilească acolo unde condițiile le sunt favorabile.

În contextul dominației companiilor globale puterile economice ale statelor par a fi într-adevăr slăbite. Pe de altă parte însă, deși societățile multinaționale prezintă anumite caracteristici transnaționale cu privire la vânzări, investiții, logistică și producție, se poate constata totuși ca pondere principală de active, proprietatea, managementul, cercetarea-dezvoltarea rămân de obicei în perimetru de origine sub forma unui nucleu de resurse și decizie.

Deși calificativul de "globală" este văzut ca o marcă a respectabilității pentru o companie modernă, numărul companiilor cu adevărat transnaționale este destul de

mic. Până în prezent nicio companie importantă nu a reușit să-și depășească dependența de locația de bază.

Dezvoltarea umanității are mai multe coordonate, pe lângă cea economică, mai sunt cele politice și sociale cu impact în modelarea ierarhiilor între statele națiune. Numeroase schimbări s-au produs în interiorul statului – națiune în ultima vreme. Pe frontul social s-a produs o derapare generală către politici fiscale mai conservatoare, atât din partea drepte cât și a stângii, cu reforme privind sistemul de impozitare și cu ajustarea programelor sociale. Pe frontul economic, guvernele s-au orientat către o mai mare deschidere privind comerțul și politicile de investiții.

Aceste schimbări sunt adesea înțelese ca dovezi ale apariției unei noi logici globale a capitalismului, conform căreia statele sunt realmente lipsite de puterea de a produce schimbări reale de politică, piețele transnaționale au restrâns atât de mult opțiunile de politică, încât tot mai multe state sunt forțate să adopte regimuri similare de politici fiscale, economice și sociale.

Globalismul pariază pe convergența către neoliberalism, pe măsură ce tot mai multe state adoptă idealurile fiscalității reduse, bazată pe forțele pieței. Au fost multe cazuri în trecut când politicile naționale macroeconomice întâmpinau dificultăți în echilibrarea bilanțelor sau finanțarea de proiecte nu cauzat de efectele globalizării, ci mai degrabă motivat de dificultățile fiscale generate de recesiune.

Trebuie amintit și faptul că liderii politici – în special cei cu dominantă neoliberală – au avut contribuția lor importantă la crearea imaginii guvernelor lipsite de putere în fața tendințelor globale. Sub pretextul acțiunii “forțelor” de necontrolat ale tendințelor economice mondiale, ei au propus și au obținut sprijin pentru diverse politici nepopulare cum sunt cele de reducere a costurilor. Deși guvernele reacționează la presiuni similare din partea economiei mondiale, cum ar fi prelungita diminuare a cererii mondiale și stagnarea sau reducerea standardului de viață, nu se poate concluziona de aici că aceste presiuni sunt doar rezultatul tendințelor de “globalizare”, sau că acestea produc o uniformizare a reacției.

Globaliștii nu numai că au supraevaluat lipsa de putere a statului, dar au și supra-generalizat-o. Varietăți ale capitalismului național (din Europa, din Asia de Est sau cel anglo-american) își găsesc o paralelă cu diversitatea “capacității” statului pentru ajustare internă. Problema este aici varietatea ca opusă convergenței capacităților statului. Contrar predicțiilor globaliste este foarte probabil ca diferențele naționale să devină mai pronunțate și nu mai atenuate într-un mediu intens internaționalizat, extrapolând astfel diferențele dintre statele puternice și cele slabe. Până și o parte dintre cei care consideră globalizarea ca fiind un fenomen supraevaluat, când vine vorba de efectele internaționalizării economice asupra capacității statelor, aceștia cochetează cu ideea globalistă de slăbire a puterii statului națiune. Puterea statului națiune privit ca agent administrativ și politic se află în declin, în timp ce rolul statului ca manager se diminuează, însă importanța statului este de necontestat când se vorbește de legitimitate și delegarea autorității către centre la nivel sub și supra-național.

Centralitatea teritorială și legitimitatea sa constituțională conferă statului național un rol distinctiv și continuu într-o economie mondială internaționalizată chiar pe măsură ce se diminuează suveranitatea convențională și capacitățile

economice. “Statele naționale nu ar mai trebui privite ca puteri ce <guvernează> [...] Statele naționale sunt acum pur și simplu o categorie de agenți politici și de putere, într-un sistem complex al puterii, de la nivel mondial până la niveluri locale”³.

Este foarte posibil ca statul națiune să aibă în continuare o putere sporită și că, în consecință, va contribui la avansarea și nu la încetinirea economiei mondiale. Argumentul are trei părți care scot în evidență: adaptarea statului, nu declinul funcțiilor sale; statele puternice sunt mai degrabă artizane și nu victime ale internaționalizării; apariția statelor catalitice, care consolidează rețelele naționale și regionale de comerț și investiții.

2. Adaptabilitatea statului

Întreaga problemă a capacității de ajustare economică a statului a fost cel mai adesea privită ca o chestiune de alegere între politicile keynesiene (care susțin intervenția activă a statului în economie) și cele neoliberale. Liberalizarea financiară destabilizează în particular strategiile de ajustare macroeconomică care se concentrează aproape în exclusivitate asupra politicilor fiscale și monetare. Atât politicile keynesiene, cât și cele neoliberale sunt similare din acest punct de vedere, ambele implică o concentrare asupra obiectivelor macro-economice pe termen scurt. În ambele cazuri instrumentele de intervenție sunt predeterminate și există puțin loc de ajustare creativă.

Opusul acestei situații este cazul politicilor industriale. Având în vedere că industria însăși se schimbă în permanență, politicile industriale trebuie să fie obligatoriu creative, de aceea ele nu pot fi definite static.

Neoliberalii, prin vocea lui Callon, susțin cu tărie că puterea pieței poate asigura maximizarea prosperității naționale. Ideea repetată frecvent de aceștia este că economiile avansate nu au nici nevoie, nici instrumente, nici susținere pentru dezvoltarea unei politici industriale.

Pe de altă parte, capacitatea de ajustare internă a statelor depinde mai mult ca oricând de strategia industrială, de abilitatea autorităților care fac politicile de a mobiliza economiile și investițiile și de a promova alocarea lor pentru generarea de activități cu valoare adăugată mare.

Retorica politică a globalizării. Ideea sfârșitului statului națiune este acum la modă și că guvernarea la nivel național este inefficientă în fața proceselor economice și sociale globale⁴. Politicile naționale și alegerile politice au fost împiedicate să se afirme activ de către forțele pieței mondiale, mai influente decât cele mai puternice state.

Capitalul este mobil, nefiind atașat pe plan național, fiind prezent acolo unde dictează avantajul economic, în timp ce forța de muncă este deopotrivă localizată național și relativ statică, fiind constrânsă să-și adapteze așteptările politice în funcție de noile presiuni ale competitivității internaționale. Regimurile naționale de protecție socială și cele ale drepturilor extinse pentru forța de muncă sunt acum demodate. La

³ Hirst, Paul și Thompson, Grahame, **Globalizarea sub semnul întrebării**, București, Editura Trei, 2002.

⁴ Horsman, M și Marshall, A., **After the Nation State**, London, Harper Collins, 1994.

fel sunt și politicile monetare și fiscale contrare așteptărilor piețelor globale și ale companiilor transnaționale. Statul națiune a încetat să mai fie un manager economic efectiv, singurele sale atribuții fiind asigurarea acelor servicii publice și sociale considerate esențiale de către capitalul internațional.

Sunt autori, precum Ohmae și Reich, care consideră că statele națiune au devenit autoritățile locale ale sistemului global. Ele nu mai pot influența independent nivelul activității economice sau al ocupării forței de muncă din teritoriul pe care îl ocupă: acestea sunt dictate mai degrabă de alegerile capitalului internațional mobil. Sarcinile statului națiune se aseamănă cu sarcinile municipalităților dintr-un stat, acelea de a asigura infrastructura și bunurile publice necesare desfășurării afacerilor. Aceste idei reprezintă un liberalism anti-politic.

Noua economie globalizată permite companiilor și piețelor să-și aloce factorii de producție în avantajul lor, fără distorsiunile intervenției statale. Comerțul liber, companiile transnaționale și piețele mondiale de capital au eliberat domeniul afacerilor de constrângerile politicii, dându-i posibilitatea să ofere consumatorilor din întreaga lume cele mai ieftine și mai eficiente produse.

Globalizarea împlinește idealurile liberalilor din secolul XIX, adepți ai comerțului liber, precum Cobden și Bright, adică o lume demilitarizată în care activitatea comercială este primordială iar puterea politică nu are altă funcție decât aceea de a proteja sistemul comercial mondial liber.

Retorica globalizării reprezintă o mană cerească pentru dreapta politică din țările industrial avansate. Asigură o nouă forță după eșecul dezastruos al experimentelor politicii monetariste și radical individualiste practicate de aceasta în anii 80. S-a susținut că drepturile muncitorilor și sistemul asigurărilor sociale de tipul celor practicate în timpul managementului economic național vor conduce la pierderea competitivității societăților occidentale în fața economiilor asiatice în curs de dezvoltare, necesitând, așadar, o reducere drastică.

Și pentru aripa de stânga conceptul de globalizare asigură eliberarea dintr-un impas politic, însă de o altă natură.

Confruntată cu colapsul socialismului și cu luptele anti-imperialiste din Lumea a Treia, stânga poate vedea în globalizare dovada realității continue a sistemului mondial capitalist și a zadarniciei strategiilor naționale reformiste social-democratice. Influența stângii revoluționare poate fi redusă, însă reformatorii nu vor mai putea pretinde că posedă o politică pragmatică și eficientă.

Atât stânga, cât și dreapta pot celebra sfârșitul erei keynesiene. Managementul economic național, lipsa somajului și creșterea economică susținută, producția de masă standardizată în care sunt angrenate importante forțe de muncă manuale semicalificate, colaborarea corporatistă între industrie, sindicate și stat – toți acești factori, extrem de importanți în perioada de înflorire postbelică, au creat condițiile care au favorizat influența politică a forței de muncă organizate și au limitat strategiile politice credibile la un spectru centrist și reformist.

Dominația piețelor internaționale în continuă schimbare, adoptarea metodelor de producție flexibile și remodelarea radicală a forței de muncă, creșterea economică sporadică și nesigură în țările avansate, declinul sindicatelor și al intermedierei corporatiste, se pare că toate acestea au condus la demodarea strategiilor reformiste și

au redus importanța centrală a proceselor politice naționale, fie acestea competitive, fie de cooperare⁵.

Nu există niciun dubiu că importanța și rolul statelor națiune s-a schimbat semnificativ de la sfârșitul epocii keynesiene. Statele au devenit mai puțin autonome, dețin mai puțin control exclusiv asupra proceselor economice și sociale din granițele lor și sunt mai puțin capabile să-și mențină specificul național și omogenitatea culturală. Culturile cosmopolite și cele internaționale interacționează.

Omogenitatea și exclusivitatea culturală sunt din ce în ce mai puțin posibile. Culturile naționale care vor să-și impună dominația asupra indivizilor care le aparțin sunt din ce în ce mai mult proiecte de rezistență și retragere din lumea în care trăim.

Așa cum armele nucleare au transformat condițiile războiului, afectând motivația centrală a statului în acest proces, la fel și noile tehnologii de comunicații și informații au redus controlul exclusiv al statului asupra propriului teritoriu, limitându-i capacitățile de control cultural și omogenizare. Ar trebui să fim recunoscători pentru faptul că statele pot avea o influență din ce în ce mai mică asupra imaginației și credințelor noastre, aceasta fiind în interesul libertății individuale, al valorilor cosmopolite și diversității culturale.

Chiar dacă statul nu mai deține controlul deplin asupra ideilor, rămâne în continuare stăpân pe granițele și mișcările poporului său. Exceptând o categorie limitată, mobilă pe plan internațional, de profesioniști cu înalte calificări și de emigranți și refugiați, care ar înfrunța orice dificultăți pentru a scăpa de condiții intolerabile din țara de origine, marea majoritate a populației mondiale nu se poate deplasa cu mare ușurință în acest moment. În lipsa mobilității forței de muncă, statele își vor păstra influența asupra popoarelor. Ele decid asupra cetățeniei sau a categoriilor care pot beneficia de asigurări sociale.

În ciuda retoricii globaliste, majoritatea lumii mondiale trăiește în “lumi închise”, prinsă în capcana loteriei nașterii. Bogația și venitul nu sunt globale, ele fiind repartizate la nivel național și regional între statele și localitățile mai bogate și cele mai sărace.

În timp ce statele avansate caută să stăpânească și să excludă mișcarea populației mondiale sărace, capriciozitatea noțiunilor de cetățenie și comunitate politică va deveni și mai evidentă. Țărilor bogate le va lipsi posibilitatea să invoce principiul omogenității culturale ca principiu de excludere – ele fiind deja pluraliste, din punct de vedere etnic și cultural.

Comunicațiile moderne constituie fundamentul societății civile internaționale, oameni care împart interese și asociații din toată lumea. Și media internațională contribuie la apariția unor culturi cosmopolite, elitiste și populare, științifice și artistice, toate interconectate prin intermediul limbii engleze, mai mult o limbă universală decât una națională.

Între o economie strict globalizată și una puternic inter-naționalizată în care majoritatea companiilor efectuează tranzacții comerciale din sediile centrale localizate în economii naționale distincte, există o diferență uriașă. În prima, politicile naționale sunt superficiale și zadarnice, întrucât rezultatele economice sunt

⁵ Hirst, Paul și Thompson, Grahame, op. cit., p.263.

determinate în întregime de forțele pieței mondiale și de deciziile interne ale companiilor transnaționale. În a doua, politicile naționale rămân viabile, indubitabil esențiale pentru păstrarea stilurilor și forțelor distincte ale bazei naționale economice și ale companiilor care funcționează în cadrul acesteia. O economie mondială cu un nivel ridicat, așa cum a fost descrisă în primul sens. Statele națiune și formele de reglementare internațională create și susținute de statele – națiune dețin încă un rol fundamental în asigurarea guvernării economiei.

Problema care se pune se referă la tipul de economie internațională existent sau în curs de formare în acest moment: este vorba de o economie esențialmente supranațională, sau de una în care, în ciuda nivelurilor ridicate de comerț și investiții internaționale, procesele și activitățile economice la nivel național continuă să dețină un rol central. Situația prezentă – cu privire la piețele financiare mondiale, modelul comerțului internațional și al investițiilor străine directe, numărul și rolul companiilor multinaționale și perspectivele creșterii economice în țările în curs de dezvoltare – confirmă faptul că nu există nicio tendință puternică spre economie globalizată și că principalele națiuni avansate ocupă în continuare poziții dominante.

Stabilitatea economiei internaționale nu poate fi menținută decât dacă statele colaborează în vederea reglementării ei și cad de acord asupra unor obiective și standarde de guvernare comune. Deși companiile își doresc comerț liber și existența unor regimuri comune de standarde comerciale, nu pot beneficia de acestea decât dacă statele cooperează pentru realizarea unor regulamente internaționale comune.

Ideea că firmele ar trebui să-și dorească să fie “transnaționale”, în sensul extrateritorial, este deopotrivă ciudată. Bazele economice naționale în cadrul cărora operează majoritatea companiilor contribuie de fapt la eficiența economică a acestora, nelimitându-se doar la asigurarea unei infrastructuri la costuri mici.

Majoritatea companiilor sunt prinse într-o cultură națională de afaceri distinctă care le oferă avantaje intangibile, însă extrem de reale. Companiile transnaționale autentice, lipsite de o locație centrală și înzestrate cu forță de muncă multinațională, trebuie să încerce să creeze în cadrul firmei avantajele culturale și formele de identificare pe care alte firme le au aproape necondiționat de la instituțiile naționale. O astfel de companie transnațională va trebui să ceară lucrătorilor săi să pună firma pe primul plan, ca sursă de identificare, pasul următor constând în construirea unei elite internaționale compacte de manageri, capabilă să aibă un limbaj comun implicit.

3. Noua suveranitate

În condițiile în care se vor iniția mecanisme de guvernare internațională și se vor introduce reglementări ale piețelor, rolul statului națiune va deveni vital.

Guvernarea internațională este posibilă pe cinci niveluri:

- acorduri între principalele state avansate;
- crearea unor agenții speciale de reglementare destinate unor dimensiuni specifice ale activității economice;
- guvernarea marilor zone economice de către blocuri comerciale (UE sau NAFTA);
- existența unor politici la nivel național care să păstreze echilibrul între cooperarea și competiția dintre firme și principalele interese sociale;

- existența unor politici la nivel regional care să asigure servicii colective sectoarelor industriale.

Aceste strategii instituționale pot asigura un nivel minim de guvernare economică internațională, cel puțin în avantajul țărilor puternic industrializate. O astfel de guvernare nu va putea reduce inegalitățile extreme dintre aceste state și restul națiunilor, cât privește comerțul și investițiile, venitul și nivelul de bunăstare.

Ar trebui să avem în vedere că statele națiune nu mai au statutul de “puteri conducătoare”, capabile să impună rezultate în toate sferile politicii dintr-un teritoriu dat, folosindu-se doar de propria autoritate.

Statele națiune constituie acum o simplă clasă de puteri și agenții politice dintr-un complex sistem al puterii, ce se întinde pe toate nivelurile, de la cel mondial la cel local, care însă își păstrează o centralitate datorită relației pe care o au cu teritoriul și populația.

Populațiile rămân teritoriale, supuse cetățeniei statului național, statele rămân „suverane”, însă nu în sensul atotputerniciei și omnicompetenței acestora în teritoriul lor, doar pentru că ele controlează granițele unui teritoriu, iar în măsura credibilității democratice, sunt reprezentanții cetățenilor din cadrul acelor frontiere. Regimurile legislative, agențiile internaționale, politicile comune consfințite prin tratate, toate acestea au apărut ca urmare a acordurilor statelor națiune privind crearea acestora, conferindu-le legitimitate prin unificarea suveranității. Suveranitatea este alienabilă, statele cedează puterea către agențiile suprastatale în anumite limite, însă dobândesc noi roluri, îndeplinind în special funcția de legitimare și sprijinire a autorităților pe care le-au creat prin cedarea acestei suveranități.

Statele-națiune au în continuare o semnificație centrală, fiind principalii actori ai artei guvernării, văzută ca proces de distribuție a puterii, de ordonare a altor guverne, dându-le acestora forma și oferindu-le legitimitate. Nicio agenție nu poate realiza acest lucru așa cum o face statul națiune, considerat interfața între instituțiile internaționale și activitățile subnaționale, asigurând legitimitatea, ca voce exclusivă a unei populații înregimentate teritorial.

Statele națiune nu pot practica arta guvernării, ca proces de distribuție a puterii, decât dacă își pot prezenta în mod credibil deciziile, acestea trebuind să fie legitimate de suportul public.

Într-un sistem de guvernare în care instituțiile internaționale și organizațiile de reglementare dețin deja un rol important iar sfera activității și influenței lor e în continuă creștere, statele națiune constituie instituții vitale de reprezentare. Un astfel de sistem de guvernare se bazează pe o politică globală în care principalii electori globali sunt chiar statele națiune.

Statele sunt duale, pe de o parte, factori de decizie importanți și puteri administrative, iar pe de altă parte, izvor de legi care limitează atât acțiunile lor, cât și pe ale cetățenilor. Puterea statelor națiune ca instituții administrative și factori de decizie a scăzut. De asemenea, s-a redus și implicarea în managementul economic național, dar asta nu înseamnă că și funcțiile legislative și constituționale se vor eroda.

Într-un sistem economic gestionat internațional, în care anumite dimensiuni politice centrale sunt controlate de către instituții internaționale, blocuri comerciale și

acorduri importante între statele națiune, care să asigure existența unor politici comune, statul națiune va avea în continuare un rol de jucat. Acest rol descrie trăsătura specifică statelor națiune, de care celelalte instituții private, și anume capacitatea de a încheia acorduri și negocieri: la nivel superior, fiind reprezentanții teritoriilor, și la nivel inferior, fiind puteri legitime constituțional. Nivelul de internaționalizare pe care l-a atins economia mondială reinstaurează în mod paradoxal nevoia de stat națiune, nu în sens tradițional, de unică putere suverană, ci ca principal mecanism de legătură între nivelurile internaționale de guvernare și comunitățile organizate ale țărilor dezvoltate.

Bibliografie:

- [1]. HIRST, Paul și Thompson, Grahame, **Globalizarea sub semnul întrebării**, București, Editura Trei, 2002.
- [2]. OHMAE, Kenichi: **The Borderless World**, New York, Collins, 1990.
- [3]. WADE, Robert: **Globalization and its limits**, Ithaca NY, Cornell University Press, 1996.
- [4]. HORSMAN, M și Marshall, A., **After the Nation State**, London, Harper Collins, 1994.
- [5]. HORSMAN, M și Marshall, A., **A Globalization in Question**, Cambridge, Polity Press, 1996.
- [6]. WEISS, Linda, **Mitului statului fără putere**, București, Editura Trei, 2002.
- [7]. www.zf.ro
- [8]. www.europa.eu

SIGURANȚA NAȚIONALĂ ÎN SITUAȚII DE CRIZĂ

Mihai VOICULESCU*

A crisis may occur on a personal or societal level. It may be an unstable and dangerous social situation, in political, social, economic, military affairs, or a large-scale environmental event, especially one involving an impending abrupt change. More loosely, it is a team meaning a testing time or emergency event. Crisis has four defining characteristics. Seeger, Seelnow and Ulmer explain that a crises are specific, unexpected, and non-routine events or series of events that (create) high levels of uncertainly and threat or perceived threat to an organizations high priority goals. Thus the first three characteristics are that the event is 1. unexpected, 2. creates uncertainly, and 3. is seen as a threat to important goals. Venette argues that crisis is a process of transformation where the old system can no longer be maintained. Therefore, the fourth defining quality is the need for change. If change is not needed, the event could more accurately be described as a failure.

Etimologic, noțiunea *criză* vine din limba greacă (*krisis*) și semnifică *decizie* în legătură cu o situație critică, dificilă și tensionată, ce impune adoptarea unei poziții în vederea transcederii acesteia. În limba română, *criza* este definită ca *perioada de tensiune, de tulburări (adesea decisive), în care se manifestă neconcordanțele sau contradicțiile sau manifestarea violentă a unor neconcordanțe, a unor dificultăți economice, politice, militare, sociale etc. ori perioadă de tensiune, de tulburări de încercări (decisive) care se manifestă în societate.* Aceste două definiții, cu elemente comune, dar și cu neechivalenți, explică de ce *criza* este un proces (fenomen) social care primește semnificații și valențe diferite, în funcție de capacitatea de procesare socială a informațiilor.

Noțiunea *criză* a fost transpusă în domeniul social de către filosofi, care au acceptat generic faptul că este o formă de *boală* a unui organism social, căruia i-a fost afectată capacitatea de a se manifesta ca „subiect“ în relațiile sociale. În filozofia clasică, de la Aristotel la Hegel, *criza* a fost înțeleasă ca *punct de cotitură a unui proces fatal* care afectează identitatea subiectului vizat prin *semne exterioare* vizibile, dar și prin *simptome interne*, perceptibile prin manifestări care reprezintă abateri de la starea de normalitate. În definirea crizei s-a considerat ca punct de plecare *contradicția*, interpretată ca *raport conflictual între două noțiuni sau judecăți*.

Conceptul *criză* a pătruns în științele sociale din teoriile evoluționiste ale secolului al XIX-lea prin filosofia istoriei secolului al XVIII-lea. *Criza de sistem*, este o construcție ideologică marxistă, pe baza căreia a fost construită sintagma *criză economică* și *criză politică*. Acestea sunt crizele de sistem, care blochează funcționalitatea unor organizații cu funcții gestionare explicite. Deși multă vreme a persistat percepția conform căreia *economicul determină politicul* practica politico-statală a demonstrat că ideologiile devin surse ale *crizelor sistemice* atunci când nu

* Academia Națională de Informații

mai sunt în măsură să gestioneze *socialul*. Ele provoacă un ciclu sau o succesiune de crize care se dezvoltă unele din altele, gravitând perpetuu în jurul sintagmei *politic-economic*.

Criza economică este o *criză de raționalitate*, întrucât exprimă tendințele divergente de socializare a producției, opune interesele diferitelor grupuri socio-umane și le transformă într-o contradicție de proporții, care este transferată în imperative de conducere prin raporturi de putere. Ea constituie o perioadă de ruptură bruscă și imprevizibilă a țesuturilor sociale și creează o stare de dezechilibru între producție și consum, generând corupție, criminalitate economico-financiară, șomaj, faliment, prăbușirea cursului monedei naționale, privarea majorității oamenilor de resurse etc.

O *criză economică* poate genera o criză socială în contextul în care: nedreptatea socială este evidentă, resursele sunt acumulate în mâinile unor grupuri socio-politice, care își însușesc prin violență averea produsă social, iar majoritatea oamenilor sunt alungați de la resurse; statul este supus unor interese particulare impuse prin violență; societatea este atomizată, iar conflictele sociale se rezolvă constant în defavoarea celor slabi și lipsiți de resurse. *Erodarea bazei economice este primul factor de risc la adresa securității sistemului*, gestionarea *crizei economice* fiind apanajul statului, obligat să devină *agent planificator*.

Criza politică este un „*blocaj structural al sistemului politic sau un impas major în funcționarea acestuia ori un rezultat al trecerii de la o fază de stabilitate structurală a sistemului politic propriu unei societăți, la o fază de instabilitate extremă*”. Aceasta este consecința dezorganizării proceselor sociale generate de acțiuni politice violente, prin care *politicul* gestionează *socialul* și se manifestă sub diferite forme, precum:

- *criza de raționalitate* – când raționalitatea administrativă este distrusă prin ciocnirea de interese individuale sau de grup, pe care le transferă, imperativ, în planul gestionării politice;

- *criza de legitimitate* – când apar și se impun tendințe de privare de legitimitate, aparatul de stat se dezorganizează sub presiunile ideologiilor, devenind incapabil să îndeplinească imperativele de conducere ale sistemului economic pe care l-a preluat și-l gestionează;

- *criza de identitate* – în situația în care structura sferei politice sau publice depolitizate este pusă sub semnul întrebării de către autoritatea de stat, devenită violentă, iar democrația devine o simplă himeră.

Astfel, *erodarea vieții politice și instalarea violenței în viața politică este al doilea factor de risc la adresa sistemului socio-politic*. Ele este marcat prin *semne*, precum: pulverizarea organizării sociale în partide politice, apariția unor partide minuscule, agresive, a unor partide cu spirit străin de interesele naționale, alunecarea unor partide spre măsuri de mână forte, bazate pe o dictatură economică și pe o guvernare prin violență, arogarea rolului exclusivist, ca singură alternativă a unor partide, menținerea incompatibilităților între partidele care acced la putere și cele care rămân în opoziție, întreruperea comunicării și a cooperării în interes național.

O *criză politică* este amplificată, de regulă, de presiunile externe, de tendințele revizioniste, de punere în discuție a frontierelor, de aplicare *politicii de spațiu*, de

încercări de a folosi problematica minorităților naționale ca un substitut pentru promovarea de revendicări naționale, de reactivare a politicii *sferelor de influență*, de aplicare de tratamente discriminatorii, fapte ce atrag primirea discriminatorie în structurile de securitate dezirabile (locale, regionale sau chiar mondiale), presiuni pentru acceptarea unor înțelegeri sau acorduri în contradicție cu obiectivele securității naționale, tergiversarea sau blocarea unor acorduri multilaterale cu alte state sau cu organizațiile internaționale, precum și o serie de restricții lipsite de sens în situații de criză. Ea are drept consecință o *criză de autoritate* a instanțelor puterii și bulversarea interesului național. *Criza politică* prelungită produce o *criză socială*, întrucât conduce la instabilitate politică, la schimbarea cursului evoluției firești a societății, la ascensiunea și accesarea la putere a unor forțe extremiste prin eludarea procedurilor democratice sau prin apelul la revoltă a celor privați de resurse și de accesul la acestea, sau prin organizarea așa-numitelor *lovituri de stat*.

Crizele de sistem socio-politic (*criza economică*, respectiv *criza politică*) generează *raporturi de putere conflictuale*, care induc în organizarea socială nesiguranță, teamă, anxietate pentru cei privați de resurse de putere, surse de insecuritate, riscuri și amenințări pentru cei privați de capacitatea de decizie și provoacă dezechilibre în toate domeniile vieții sociale, care afectează ordinea de drept și, pe cale de consecință, drepturile și libertățile cetățenilor, statornicite prin Constituție. Astfel, apare *nevoia de schimbare*, pentru a pune bazele unei noi ordini sociale, care să restabilească comunicarea și încrederea reciprocă [6, 175] între cei care dețin puterea și cei lipsiți de putere. Aceasta depinde de modalitățile și de capacitatea de gestionare a situației critice.

Gestionarea ideologică inefficientă sau violentă, prin centralizarea deciziei sau prin ideologizare totală este punctul de plecare în generarea oricărei *situații sociale patologice* sau *patologii sociale*. Acestea semnaleză răsturnarea valorilor, ambiguitatea sau lipsa normelor, incoerența reglementărilor, fiind considerate *efecte perverse* produse în organizările sociale de gestionarea politică inefficientă sau de agresioni. Ele creează diferite disfuncții, vulnerabilități, dezechilibre și discontinuități, exprimate prin: funcționarea abuzivă a organizațiilor publice și a instituțiilor statului; instabilitatea și degenerarea relațiilor dintre oameni și grupuri socio-umane; nerecunoașterea autorităților; criminalitatea de orice fel.

Raporturile de putere conflictuale, care induc în organizarea socială nesiguranță și dezvoltă agresioni, reprezintă al treilea factor de risc la adresa securității sistemului socio-politic. Din această perspectivă, *criza* este o stare de *boală* a unui sistem socio-politic, manifestă doar în condițiile în care se înfruntă indivizii sau grupurile cu pretenții și interese incompatibile, de durată. Atâta timp cât incompatibilitatea dintre pretenții, intenții și interese nu devine conștientă actorilor în conflictul care se profilează, acestea rămân în stare latentă. Crizele sistemice cronicizează *patologiile sociale*, generează tensiuni și *conflictul scopurilor și conflictul mijloacelor*.

Definirea *crizei* este condiționată de modalitățile de modelare a *societalului*, fiind interpretată în funcție de interese sau acceptând ca domeniu de referință procesele sociale și necesitățile sociale. Diversitatea interpretărilor decurge din natura *sectorială* a abordărilor (economic, politic), dar și din influențele exercitate de

ideologii, care integrează *criza* într-un sistem socio-politic determinat și obligă științele sociale (psihologia, politologia, diplomația și sociologia) să dea interpretări diferite. Din această cauză, *criza* este interpretată, fie *conflict intern*, *schimbare bruscă*, *moment critic sau perioadă critică în dinamica unui sistem*.

Este important de menționat faptul că în terminologia juridică nu există noțiunea *criză*. Aceasta confirmă faptul că o *criză* este un proces social, care nu poate fi normat din punct de vedere juridic, iar așa-numitul concept *criză* este o construcție socio-politică. Criza nu poate fi conceptualizată întrucât se prezintă ca o multitudine de situații critice, tensionate, individualizate prin acte sau fapte care intră sub incidența legilor. Situațiile complexe generate de aceasta afectează, fără îndoială, normele sociale prin acte sau fapte individuale sau de grup, denumite infracțiuni sau contravenții. Acestea sunt normate juridic și nu procesul social, denumit *criză*. Deci, jurisprudența definește doar actele sau faptele produse în interiorul acestui proces social, prin care se destructurează ordinea socială - ordinea de stat, ordinea de drept și ordinea naturală. Nici *lexiconul militar* nu folosește noțiunea *criză*, deși ideologiile și științele sociale uzitează cu sintagma *criză militară*, expresie a incapacității factorului militar de a gestiona violența în societate. Factorul militar, denumit generic *forțele armate* participă, potrivit competențelor, la gestionarea violenței în societate, deciși a *situațiilor de criză* definite de către factorul politic. Diferitele definiții oferite de științele sociale explică neechivalența soluțiilor pentru gestionarea unei crize.

Erodarea bazei economice și a vieții politice, instalarea și escaladarea violenței în viața politică, precum și perpetuarea raporturilor conflictuale de putere amplifică așa-numitele *patologii sociale*, care penetrează *socialul*, îi afectează continuitatea, echilibrul și determină tensiuni generatoare de violență. Situația poate scăpa de sub control, întrucât efectele sunt, de cele mai multe ori, imprevizibile, bruște, violente, condensate pe o perioadă scurtă de timp, fapt ce determină schimbarea procesului decizional, luarea altor decizii decât în cazul crizelor sistemice.

Crizele sistemice sunt *germenii unei crize sociale*, în situațiile în care generează tensiuni și conflicte sociale. Conflictul, odată declanșat, necesită realizarea unor sisteme de acțiune integrate și o justificare ideologică ce maschează, de cele mai multe ori, distribuția asimetrică a șanselor de satisfacere a trebuințelor considerate ca legitime. Primul semn de *criză socială* îl constituie deformarea sau blocarea, în mod sistematic, a comunicării între părțile care se raportează la valori și interese contradictorii, opuse ori ireconciliabile. Noile raporturi de putere care se structurează induc o *stare de tensiune*, specifică sistemelor sociale, urmată de conflict, care generează o insecuritate generalizată ce afectează, deopotrivă, atât cetățenii, societatea civilă, cât și statul. Această situație critică, dificilă, cu consecințe dezorganizate asupra mediului social generează, de regulă, o *criză socială*, consecința *perversă* a proceselor sociale induse de crizele sistemice, care dezechilibrează, în forme violente *raporturile de putere* și a *ordinea socială*. Deși primește interpretări diferite, în funcție de capacitatea de procesare socială a informațiilor, *criza socială* exprimă destructurarea vizibilă a funcțiilor națiunii, deci inclusiv ale statului, care conduc la pierderea capacității de gestionare a proceselor sociale perverse. Astfel, se naște o *stare conflictuală între trebuințele de satisfacție și trebuințele de securitate*, care definește *criza socială*.

O criză socială este o *criză multiplă*, o rețea de crize sau o suprapunere de crize care induc în națiune situații sociale insecurityante. Ea exprimă o *situație socială critică*, marcată de deteriorarea unor capacități umane prețioase, diminuarea coeziunii și solidarității sociale, adâncirea polarizării socio-economice, creșterea gradului de conflictualitate socială, demoralizarea și alienarea, deteriorarea stării de sănătate oamenilor, urmate de decizii politice în care sunt induse doze crescânde de autoritarism. *Criza socială* este situație critică în care modalitățile curente de intervenție în organizarea socială nu sunt eficiente, întrucât procesele sociale tind către manifestări conflictuale, către dezordini sociale, în ultimă instanță către situații insecurityante pentru oameni.

Diferitele sensuri care se atribuie *crizei sociale* sunt expresia modalităților și capacității de procesare socială a informațiilor. De regulă, oamenii și grupurile socio-politice implicate în funcționarea statelor evită noțiunea *criză*, deoarece sursa ei originară rezidă în incapacitatea lor de a gestiona pertinent procesele sociale care asigură menținerea și dezvoltarea funcției productive a națiunii (producerea de resurse) dar, mai ales, utilizarea și repartitia acestora, în limitele modalităților de guvernare.

O *criză socială* este un moment decisiv al raporturilor inter-umane, care determină, de regulă, schimbarea socială. Există *criză socială* atunci *când indivizi, grupuri sociale, instituții pun în discuție normele, regulile și valorile și atunci când grupuri sociale se organizează pentru a răsturna ordinea veche*. Astfel, sunt identificate două categorii de subiecți:

- subiectul *generator de criză* – explicitat prin formula *ordinea veche*;
- subiectul *implicat în gestionarea crizei*: indivizi, grupuri, instituții.

Definiția evidențiază, pe de altă parte:

- *scopurile* în jurul cărora se desfășoară actele de ostilitate: înlocuirea normelor, regulilor și valorilor vechii ordini;
- *mijloacele* folosite pentru răsturnarea vechii ordini: grupuri organizate și acțiuni de forță.

Sursa generatoare este, aproape întotdeauna *criza economică*, întrucât:

- *încetinirea producerii de bunuri sociale sau însușirea prin violență a avuției produsă social creează mari dificultăți și probleme sociale, modifică raporturile sociale în cadrul națiunii și le tensionează, determinând ideologii să se implice violent în gestionarea națiunii pentru a-și menține privilegiile*.

- *aduce la suprafață incompatibilități între clasele sociale și creează premisele ciocnirii intereselor grupurilor de acțiune, primejduind integrarea socială a oamenilor*.

O *criză socială* generează *situații sociale patologice*, care induc oamenilor sentimentul de nesiguranță, frustrare, apatie și favorizează sau amplifică manifestări de nesupunere civică, precum infraționalitatea și crima organizată, care se stimulează reciproc. În asemenea situații apar tendințele de revoltă împotriva statului, individualizată inițial prin *violență politică*, dar care se poate transforma în *violență socială* prin acutizarea luptei între clasele sociale sau între diferitele grupuri de interese. În centrul acestei conflictualități politico-sociale pot apărea forme de exacerbare a naționalismului, de intoleranță și fundamentalism

religios și politic, în care grupurile socio-umane caută alte raționalități socio-politice. Labilitatea reglementărilor politico-juridice a raporturilor generate de societate, precum și lipsa de voință a celor aflați la putere de a rezolva situațiile critice în interes național conduc la conflicte de interese între diferite grupuri socio-umane din interiorul națiunii. Ele se transformă, în cele mai multe cazuri, în instabilitate politică (pulverizarea politicului) sau în convulsii sociale grave care produc *destabilizarea socială*.

Această insecuritate generalizată este amplificată atunci când este coroborată cu presiuni venite din exterior, din partea ideologiilor creatoare de centre de putere regionale sau globale. Astfel de presiuni se concretizează în:

- *agresiuni culturale* – prin denigrarea, deformarea și distrugerea valorilor naționale;

- *agresiuni religioase* - prin încercări de *spargere* a religiei naționale;

- *agresiuni inter-etnice* - prin învrăjbirea naționalităților înglobate în națiune, radicalizarea unor minorități naționale ca urmare a sprijinului moral și logistic din partea așa-ziselor *patrii-mamă*, crearea de frontiere confesionale, destabilizări confesionale, destabilizări demografice etc.;

- *agresiuni informaționale* - prin care se induce sentimentul de inferioritate față de anumite centre de putere sau se determină intrarea sub tutela acestora prin distrugerea celor trei resurse de putere ale națiunii (informația, bogăția și forța);

- *agresiuni politico-militare* - care vizează schimbarea regimului politic sau a formei de guvernământ dezirabile națiunii, ori dominarea spațiului național sau ruperea unor părți din acesta.

Aspectele semnalate atestă că o *criză socială* este consecința ineficienței gestionării a națiunii prin modalități care ignoră necesitățile sociale. *Criza socială* creează probleme-efect care se răsfrâng într-un mod specific asupra conștiinței subiecților și periclitizează integrarea socială (socializarea). *Criza socială* definește, astfel, momentul de cotitură al schimbării sociale, întrucât antrenează indivizii, grupuri sau chiar instituții care pun în discuție normele, regulile și valorile sociale, iar grupurile se organizează pentru a produce o nouă soluție de gestionare. Formele concrete de manifestare depind de amploarea și caracterul conflictualității, de interpretările ce se dau *crizei*, dar și de soluțiile noi conturate, de valoarea lor. Adevăratele dimensiuni ale crizei sociale pot fi sesizate numai dacă se identifică și se investighează procesele organizante și dezorganizante care se produc în organizarea socială. *Crizele sociale*“

- generează forțe sociale antagoniste, cu motivații, tendințe și atitudini opuse, greu de reconciliat sau ireconciliabile;

- amplifică tensiunile conflictuale și conduc la desfășurarea unor conflicte între trebuințele de satisfacție și trebuințele de securitate ale grupurilor aflate în opoziție și la dereglări în viața socială ori la schimbări semnificative pe planul identității, al motivației și legitimității.

Crizele sociale se diferențiază inevitabil în raport cu organizările sociale în care se manifestă, putând fi *crize* ale familiei, ale organizațiilor productive, ale piețelor etc., dar și ale organizațiilor cu funcții gestionare în interiorul națiunilor (partide politice, parlamente, guverne) sau ale statelor. Gestionarea situațiilor de

criză revine statului național, printr-un proces decizional specific *situațiilor de criză*.

Situațiile de *criză* pot fi individualizate prin următoarele forme de manifestare:

- *tensiuni interne grave* care au la bază diferite cauze, generând ciocniri de o mare amploare, de la manifestări spontane de violență, până la lupta între grupuri de infractori mai mult sau mai puțin organizate și forțele de ordine publică;

- *conflict armat intern* între forțele armate legale și grupuri de persoane organizate, care, sub conducerea unui comandament responsabil, exercită un asemenea control asupra teritoriului național încât aceasta îi permite să desfășoare acțiuni militare susținute și coordonate;

- *organizarea și desfășurarea de activități de instruire în folosirea armelor și practicarea de exerciții cu caracter militar*, în scopul desfășurării de acțiuni armate violente, cărora forțele de menținere a ordinii nu le pot face față;

- *desfășurarea mitingurilor, demonstrațiilor și procesiunilor în modalități agresive*, cu încălcarea gravă a prevederilor legale sau cu folosirea mijloacelor violente de impunere a revendicărilor, atacarea sediilor instituțiilor centrale sau locale ale administrației de stat;

- *scăparea de sub controlul organelor de resort* a activităților organizate de defăimare a țării, a îndemnurilor la război de agresiune, la ură națională, rasială, de clasă sau religioasă, a incitărilor la discriminare, separatism teritorial sau la violență publică;

- *degenerarea exercitării dreptului la grevă* prin încălcarea condițiilor și limitelor stabilite prin lege și afectarea, pe această bază, a serviciilor vitale pentru întreaga societate (transporturile pe calea ferată, lipsirea de energie electrică, termică și apă a populației);

- *declanșarea unor agresiuni din interior*, de către grupuri pregătite din timp, în clandestinitate, cu structuri, de regulă, foarte apropiate de cele militare, în scopul suprimării independenței, suveranității și integrității teritoriale; aceste grupuri „autohtone“ pot acționa independent sau conjugându-și eforturile cu o agresiune din exterior, identificându-se, de regulă, în mediul grupurilor etnice ori constituite pe criterii religioase, ale elementelor constituite în organizații legal înființate în România, dar controlate din exterior, al elementelor din rândul infractorilor, angajate cu plată, al turiștilor străini sosiți în țară cu sarcini de instruire și conducere a grupurilor care pregătesc ori desfășoară agresiunea, al transfugilor pregătiți în străinătate și retrimiși în țară sub diverse acoperiri;

- *organizarea sau pregătirea unor grupuri de persoane, pentru luarea puterii sau preluarea controlului asupra forțelor armate*, scoaterea acestora de sub autoritatea legală și manevrarea în scopul preluării puterii în stat;

- *degenerarea propagandei religioase în acțiune politică*, care au ca scop slăbirea puterii de stat și implicarea organismelor internaționale în rezolvarea problemei drepturilor omului și a libertăților religioase, în afara cadrului constituțional;

- *desfășurarea unor activități ilegale* pentru schimbarea formei de guvernământ stabilită prin Constituție;

- *atentate săvârșite împotriva unei colectivități*, prin otrăviri în masă, infestare a apei, provocarea de epidemii sau prin mijloace ori zădărnicierea combaterii bolilor.

- *agresiuni militare asupra spațiului național* soldate cu ocuparea teritoriului național sau a unor părți din acesta și aducerea națiunii sub stare de ocupație.

Aceste forme de manifestare generează *stări de criză* care conduc la pierderea încrederii de sine (criza de identitate spirituală, valorică), alterarea conștiinței de sine (criza naționalismului, care devine violent), criza identității spațiale și criza organizațiilor militare, afectând siguranța națională. Situațiile de criză generează riscuri și pericole la adresa națiunii, întrucât afectează:

- *starea de legalitate* – necesară așezării societății pe temei legal, respectării legilor și a îndatoririlor de a acționa în conformitate cu legile și sub ocrotirea legilor, pe temeiul Constituției, în cadrul ordinii de drept;

- *starea de echilibru* – necesară menținerii unei proporții juste între valori, interese, necesități și a anulării forțelor asimetrice care exercită presiuni dezorganizate asupra componentelor statului și a societății civile;

- *starea de stabilitate economică, politică și socială* – necesară menținerii capacității de producere a valorilor sociale, în conformitate cu cerințele libertății umane.

Aceste stări sunt expresia capacității statului și a cetățenilor săi de a cunoaște, a preveni și contracara o *criză socială*. Astfel, *criza socială* este domeniul de referință care generează și menține raționalitatea organizațiilor cu funcții gestionare în domeniul siguranței naționale, ca *stare de siguranță* a cetățenilor și a statului.

Fundamentală în această raționalitate este capacitatea de procesare socială a informațiilor. Informația este principala resursă de putere și armă cu ajutorul căreia statul național își menține capacitatea de a cunoaște, de a preveni și de a contracara, adică de a gestiona *crizele sociale*.

Bibliografie:

- [1] BORODZICZ, E., **Risk, Crisis and Security Management**, Chichester, 2005.
- [2] LEBOW, R., **Between Peace and War. The Nature of International Crisis**, The Rancho Bernardo University Press, 2000.
- [3] VENETTE S., **Risk communication in a High Reliability Organization**, 2003.
- [4] WISNER B., **At Risk – Natural hazards, peoples vulnerability and disasters**, Routledge.

CONTEXTUL GENERAL AL MANAGEMENTULUI EVENIMENTELOR INTERNAȚIONALE STRATEGICE

Ionel GOIAN*

Currently, the world leaders have two tasks: to solve this problem and prepare for the future. In the new international context, working state and non-state actors become an act of maintaining balance. World leaders must manage the contradictions to obtain the best alternative of those considered, to monitor strategic events and to generate constructive ideas in order to improve international relationship. In the current international environment, the normal order is a temporary illusion.

Highlights events are an important vector of national, regional and global socio-political life. Dynamic international security environment the has led to need to organize and conduct highlights events for taking strategic decisions to ensure security and stability worldwide.

Motto:

„Dacă în trecut interpretările strategiei erau cantonate exclusiv în domeniul militar, în zilele noastre strategia își spune cuvântul în mai toate domeniile care implică acțiunea umană, ea fiind prezentă în politică, economie, diplomație, cultură, demografie, în domeniul conservării mediului natural etc.”¹

(Traian Grozea)

Introducere

Evenimentele internaționale strategice se desfășoară într-un mediu de securitate caracterizat, în principal, de următoarele tendințe majore: accelerarea proceselor de globalizare și de integrare regională, concomitent cu proliferarea acțiunilor având drept scop: fragmentarea statală; convergența rezonabilă a eforturilor consacrate structurării unei noi arhitecturi de securitate, stabile și predictibile, însoțită de accentuarea tendințelor anarhice în unele regiuni; revigorarea eforturilor statelor vizând prezervarea influenței lor în dinamica relațiilor internaționale, în paralel cu multiplicarea formelor și creșterea ponderii intervenției actorilor nestatali în evoluția acestor relații.

În această lume complexă, dinamică și conflictuală, în prezent, confruntarea principală are loc între valori, credințe și percepții fundamentale diferite, între democrație și totalitarism, și este determinată de agresiunea majoră a terorismului internațional, de sorginte extremist-religioasă, structurat în rețele transfrontaliere, împotriva statelor democratice și a forțelor politice raționale din statele angajate în procesul democratizării. Tendințele majore ce guvernează evoluțiile globale în epoca post-bipolară generează noi riscuri și provocări la adresa valorilor și intereselor naționale și comune, creează îngrijorări justificate, dar oferă și reale oportunități.

* Serviciul Român de Informații

¹ Traian Grozea, *Eseu despre strategia apărării*, Editura Militară, București, 1976.

În contextul acestei configurații a scenei globale, regiuni întregi sunt afectate de stări de tensiune, instabilitate și conflict, de sărăcie și frustrare care generează sau favorizează proliferarea noilor riscuri și amenințări. Dintre acestea, desigur, unele pot avea un impact major asupra securității naționale și internaționale. La nivel mondial, persistă sau sporesc în intensitate diferite stări de tensiune și situații conflictuale determinate de vechi dispute de natură etnică sau religioasă, teritoriale sau de contestare a frontierelor existente, precum și de criminalitatea transfrontalieră.

În momentul de față liderii mondiali au două sarcini: să rezolve problemele prezentului și să se pregătească pentru viitor. În noul context internațional, munca actorilor statali și non-statali devine un act de menținere a echilibrului. Liderii mondiali trebuie să gestioneze contradicțiile pentru a obține cea mai bună alternativă dintre cele avute, să monitorizeze evenimentele strategice și să genereze idei constructive cu scopul de a îmbunătăți relațiile la nivel internațional. În actualul mediu internațional ordinea este o iluzie temporară.

Liderii nu pot conta pe planuri ireproșabile în gestionarea evenimentelor strategice și de aceea ei trebuie să fie pregătiți pentru ajustări continue. Autoritatea este greu de impus într-o lume aflată în continuă mișcare. Liderii mondiali pot numai să speră că vor putea dirija un număr mare de inițiative către scopuri strategice comune. Luarea deciziilor în cadrul evenimentelor strategice privind definirea misiunilor, stabilirea obiectivelor și a strategiei necesare atingerii lor, precum și aplicarea planului care materializează strategia respectivă, se bazează pe un amplu proces de analiză și evaluare a relațiilor internaționale în actualul mediu de securitate dinamic și complex.

Managementului evenimentelor strategice îi este specifică, în esență, analiza continuă, pe de o parte, a mediului de securitate pentru a anticipa sau sesiza la timp schimbările din cadrul acestuia, iar pe de altă parte, a situației concrete a evenimentului pentru a evalua capacitatea lui de a face față schimbărilor.

Evenimentele marcante reprezintă un vector important al vieții social-politice naționale, regionale și globale. Dinamica mediului internațional de securitate a condus la necesitatea organizării și desfășurării unor evenimente marcante pentru luarea unor decizii strategice în scopul asigurării securității și stabilității mondiale. Apariția modificărilor conceptuale a condus la apariția unor noi obiective fundamentale. Evoluția, de la scopuri cu specific național, la obiective cu implicații în cadrul alianțelor și organizațiilor internaționale, a condus la necesitatea obiectivă de reconfigurare a evenimentelor marcante.

1. Contextul actual al relațiilor internaționale

Relațiile internaționale sunt un domeniu academic, o ramură a științelor politice, care studiază relațiile dintre actorii statali din cadrul sistemului internațional și interacțiunile lor cu actori non-statali (organizații interguvernamentale, organizații nonguvernamentale, corporații internaționale etc.).

Acest domeniu de studiu este unul interdisciplinar, cele mai importante contribuții provenind din științele politice, economie, geopolitică, studiile de securitate, istorie, filosofie, drept, studii culturale (studii de arie). Principalele arii de

cercetare înrudite domeniului relațiilor internaționale sunt: economia politică internațională, politica externă, studiile de securitate și cercetările asupra păcii.

Aspecte ale relațiilor internaționale au fost studiate încă din timpul istoricului grec Tucidide. Relațiile internaționale, ca domeniu academic separat, s-a conturat în Marea Britanie după Primul Război Mondial. Primul departament axat pe studiul Politicii internaționale a fost constituit la University of Wales din Aberystwyth, în 1919. Începând cu 1924, Relațiile internaționale au început să fie predate la London School of Economics de către laureatul premiului Nobel, Philip Noel-Baker, în 1927 înființându-se un departament de Relații internaționale în cadrul acestei universități.

După Al Doilea Război Mondial, această disciplină academică a cunoscut o dezvoltare impetuoasă, cu deosebire în universitățile din SUA și Europa Occidentală.

Relațiile internaționale contemporane reprezintă un sistem dinamic al interacțiunilor interumane, anarhic după natura sa, unde conflictualitatea relațiilor dintre state se păstrează. Spre deosebire de perioadele anterioare, unde forța unui stat se măsoară preponderent din punctul de vedere al dezvoltării potențialului militar, în etapa actuală crește rolul tehnologiilor informaționale, în special folosirea tehnicilor și metodelor de manipulare informațională în procesul realizării intereselor și scopurilor politice.

Teoria relațiilor internaționale a dezvoltat la sfârșitul războiului rece cinci paradigme importante, utilizate în explicarea și previziunea evoluției relațiilor internaționale: paradigma unei lumi armonioase, paradigma unei lumi bipolare, paradigma haosului, paradigma statală și paradigma civilizațională.

Dintre cele cinci, paradigma civilizațională pare a se desprinde și a avea succes. Se pare că, din ce în ce mai mult, statele sunt atrase în conflict nu ca urmare a unor dispute directe, ci în mod indirect prin intervenția în conflicte tribale, etnice sau religioase, ca efect al unei solidarități culturale, de valori.

La început de mileniu, lumea și relațiile internaționale sunt mult mai complexe decât erau înainte. Este un paradox că astăzi, când perioada războiului rece s-a încheiat și continentul european are o șansă reală să se integreze pe baza valorilor democrației și economiei de piață, a respectului drepturilor fundamentale ale omului, securitatea a început să fie din nou o chestiune foarte controversată, poate chiar mai mult ca înainte.

În actualul mediu internațional de securitate „*nivelul politicului se exprimă nu doar prin autoritatea deciziei, ci și prin modul în care știe că trebuie și cum trebuie să aleagă ceea ce strategia propune cu scopul de a surmonta obstacolele și a optimiza sistemul de angajare în funcție de scopuri, mijloace, resurse, scopuri și obiective...Este vorba, desigur, de funcția de expertiză a strategiei*”.²

Lumea a devenit în aspectele importante un singur sistem social, ca rezultat al dezvoltării legăturilor de interdependență care afectează acum pe fiecare dintre noi. Sistemul global nu este doar un mediu în interiorul căruia se dezvoltă și evoluează societățile particulare. Legăturile sociale, economice și politice care traversează granițele dintre state condiționează în mod decisiv soarta celor care trăiesc în fiecare

² **Eseu despre arta strategică**, Editura Militară, București, 2005, pp. 14-15, 19.

din ele. Termenul general folosit pentru a caracteriza această interdependență crescândă a societății umane este acela de globalizare.

2. Caracteristicile evenimentelor strategice marcante la nivel internațional

O caracteristică esențială a evenimentelor strategice marcante la nivel internațional este dependența din ce în ce mai mare a performanțelor de capacitatea lor organizațională.

Făcând o analiză atentă și aprofundată a evenimentelor strategice, apreciem că acestea sunt caracterizate de următoarele elemente:

- *misiunea* – care constă în stabilirea cu exactitate a scopului evenimentului și a scopurilor fundamentale din punct de vedere al relațiilor internaționale;
- *politica* – ce constituie un ansamblu de proceduri, reguli și principii care formează modul de acțiune pentru a servi obiectivelor și scopurilor;
- *strategia* – care reprezintă un ansamblu de proceduri de relaționare cu mediul extern în vederea atingerii obiectivelor propuse;
- *tactica* – ce comportă un ansamblu de proceduri și procese dedicate atingerii obiectivelor pe termen scurt.

Plecând de la componentele strategiei³ și făcând o analogie cu evenimentele, putem aprecia că evenimentele strategice se compun din:

- *scop* – care se referă la specificul evenimentului, la domeniul din care acesta face parte;
- *alocarea resurselor* – care se referă la nivelul resurselor și la modelul folosit pentru distribuirea resurselor în vederea îndeplinirii obiectivelor strategice;
- *competențele distinctive* – care se referă la poziția dezvoltată prin deciziile sale referitoare la alocarea resurselor sau la scop.
- *sinergia* – care definește condițiile ce există atunci când au loc interacțiuni, producând un efect mai mare decât cel obținut prin acțiunea separată.

În cazul evenimentelor strategice, esențial este modul în care, prin viziunea managementului, acestea servesc interesele unor importanți actori statali și/sau non-statali și ușurința cu care pot fi transformate într-o strategie competitivă realistă. Actorii statali și non-statali cunosc bine faptul că dacă interesele le sunt cunoscute, respectate și satisfăcute, ei pot influența major implementarea strategiei și dinamica relațiilor internaționale.

Sarcinile evenimentelor strategice sunt acelea ale pregătirii acțiunilor vitale ale actorilor statali și non-statali, adică cele care vizează viitorul pe o perioadă îndelungată de timp, anticipând consecințele durabile pe care acesta le poate avea. Desfășurarea evenimentelor strategice face dovada unei remarcabile capacități de adaptare și de rezistență, în condițiile unui mediu internațional dinamic și complex.

În prezent nu se mai poate vorbi despre stabilitatea factorilor de mediu, singura constantă fiind permanența schimbării.

³ R. Daft consideră că strategia are patru componente: scopul, alocarea resurselor, competențele caracteristice (distinctive) și sinergia.

În condițiile actuale ale dezvoltării tehnologice, organizațiile trebuie să fie proactive în încercarea de a descoperi noi ocazii de dezvoltare și nu să adopte o poziție de reacții în replică la adresa competitorilor.

Managerii zilelor noastre trebuie să facă față unor factori mult mai numeroși și aflați în continuă schimbare față de predecesorii lor. Complexitatea crește cu cât trebuie luați în considerare factori cum ar fi inflația, schimbările demografice sau responsabilitățile sociale, dar și acțiuni menite să determine dezvoltarea internă și achizițiile. Planificarea strategică le permite managerilor să anticipeze problemele și oportunitățile.

Datorită dezvoltării interdependențelor din mediul extern al organizațiilor, managementul actual nu mai poate lua decizii bazate exclusiv pe considerente interne, ci trebuie să țină seama în permanență de reglementările legislative, de așteptările acționarilor, de opinia publică, de relațiile de muncă și de alte elemente externe. Previziunile legate de variabilele luate în calcul în planificare trebuie făcute cât mai devreme și pe termen cât mai lung, deoarece consecințele abordării unei perspective pe termen scurt pot fi dezastruoase.

Aceste evenimente au determinat o evoluție a modului în care organizațiile se orientează către viitor, ajungându-se de la procesul simplu al stabilirii bugetului la utilizarea de instrumente sofisticate de planificare, la o mai mare preocupare față de mediul extern și la un nou mod de a gândi strategic.

Evenimentele strategice, unitare în esența lor (ele constând în pregătirea și folosirea, potrivit unei decizii politice, a tuturor forțelor și mijloacelor – economice, politice, diplomatice, informaționale, militare etc. – pentru obținerea succesului planificat), continuă să evolueze pe patru dominante care nu sunt totdeauna convergente: dominanta ofensivă, agresivă; dominanta de confruntare sau de întâlnire; dominanta de reacție; dominanta de parteneriat strategic.

Evenimentele strategice reprezintă domeniul cel mai sensibil la categoriile spațiu și timp și, de aceea, reflecția de acest tip trebuie să opereze nu cu noțiuni și sisteme fixe, rigide și închise, în care principiile sunt imuabile și nimeni nu are voie să se atingă de ele, ci cu procese complexe, dinamice, flexibile, modelate de ecuații de stare evolutivă, în care stabilul se combină cu aleatorul, structurile cu funcțiunile, valorile cu devenirile, legile confruntării cu experiența și inteligența oamenilor care acționează.

Orice tip de eveniment strategic (politic, economic, diplomatic, informațional, cultural, militar) înseamnă: strategie a forțelor (generare, structurare, pregătire și folosire); strategie a mijloacelor (generare și mod de folosire); strategie a acțiunilor (concepere, organizare, planificare, desfășurare).

Integralitatea strategiei constă, în primul rând, în caracterul unitar și interdependent al acestor componente, în omniprezența lor.

3. Managementul evenimentelor strategice marcante la nivel internațional

Strategia este, înainte de toate, o știință managerială. Ea se identifică totdeauna cu știința și arta de a conduce, a organiza, a acționa, în general, pe termen lung, sau la niveluri foarte mari sau foarte importante, pentru realizarea unor scopuri și unor obiective formulate de o politică (economică, socială, militară, internațională,

regională, globală etc.) și cuprinsă într-o anumită concepție. Strategia nu este doar un sistem de teorii, adică de principii și reguli de urmat. Ea include și maniera de punere în practică – practica strategică – a concepției elaborate, constituindu-se astfel într-un suport al tacticii.

Managementul reprezintă ansamblul acțiunilor întreprinse în scopul direcționării eforturilor organizației pentru a duce la îndeplinire misiunile și obiectivele fundamentale stabilite prin legile de organizare și funcționare, pentru satisfacerea intereselor ce decurg din obiectivele majore stabilite pentru evoluția sistemului. Într-o altă accepțiune, managementul evenimentelor strategice reprezintă efortul de atingere a obiectivelor specifice pe baza economiei resurselor, a eficacității și eficienței.

Managementul, în general, se dezvoltă prin amplificarea și extinderea cercetărilor în diverse domenii. Se conturează, pe de o parte, tendința de diferențiere a ramurilor de cercetare, iar pe de altă parte se amplifică tendința de integrare în vederea cuprinderii aspectelor complexe ale conducerii (informatica, cibernetica, teoria sistemelor etc.). Se formează astfel un sistem al conducerii care cuprinde numeroase discipline în plină evoluție, cunoștințele acestora integrându-se într-un sistem logic structurat sub forma unor teorii, legi, principii ale managementului.⁴

Procesele de management reprezintă ansamblul fazelor, proceselor, acțiunilor prin care se determină obiectivele organizației, resursele și procesele necesare realizării obiectivelor, executanții activităților care duc la îndeplinire scopurile organizației.

Prin procesele de management se integrează și corelează munca personalului folosind un complex de metode și tehnici în vederea îndeplinirii cât mai eficiente a obiectivelor fixate.⁵ În cadrul proceselor de management se disting mai multe componente principale care reprezintă funcțiile managementului. Taxonomii sunt multe, dar, conform majorității autorilor, acestea sunt următoarele: Previziunea și planificarea (ce se poate ? ce tip de activitate?); Organizarea (cine? cum?); Coordonarea (cine? cum?); Antrenarea (de ce? cum pot fi motivați subiecții?); Controlul – *evaluarea (care? ce? cum?)*.

Definirea managementului evenimentelor strategice se poate face punând accentul pe *modelul de gândire* cu care operează managerul, sau pe *strategiile* pe care urmează să le implementeze. Prima variantă se apropie de esența procesului și evidențiază totodată performanțele posibile ale managementului strategic, în raport cu managementul bazat pe alte modele de gândire.

În literatura de specialitate, definirea managementului evenimentelor strategice se face pornind de la conceptul de *strategie*. În antichitate, se numea *strategos* unul dintre cei zece magistrați supremi aleși pe o perioadă de un an de zile în Atena. Semnificația a fost apoi transferată conducătorului militar (*stratos* = armată, *egos* = conducător). Pe vremea lui Alexandru Macedon, acest concept se referea la capacitatea de a utiliza forța militară într-o confruntare și de a crea un sistem de

⁴ Șt. Stanciu, Cristina Leovaridis, Mihaela Ionescu, Dan Stănescu, **Managementul resurselor umane**, Editura comunicare.ro, București, 2003., p. 41.

⁵ I. Dijmărescu, **Bazele managementului**, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996, p. 58.

guvernare. În timp, conceptul de strategie a evoluat sintetizând capacitatea sau arta de a conduce un război.

În *Webster's new collegiate dictionary* conceptul de *strategie* este definit ca fiind arta și știința folosirii forțelor politice, economice, psihologice și militare ale unei națiuni sau grup de națiuni pentru a construi suportul maxim de adaptare a politicilor de pace sau de război.

Luând în considerare conceptul de strategie, se poate defini *managementul evenimentelor strategice* ca fiind acel proces managerial prin care se formulează și se implementează strategii. Aceasta este o definiție operațională, care integrează semantic conceptele de management și strategie. Ea nu exclude alte definiții, care conțin și elemente descriptive sau prescriptive.

De exemplu, managementul evenimentelor strategice este procesul prin care managerii (conducătorii) stabilesc direcțiile pe termen lung și performanțele instituției, organizației, sau chiar ale societății, asigurând realizarea unei formulări atente, a unei implementări corecte și a unei continue evaluări a evenimentelor în funcție de importanța lor strategică.

Într-o altă accepțiune, *managementul evenimentelor strategice* reprezintă procesul prin care o societate (instituție, organizație):

- își determină scopul, obiectivele fundamentale și nivelul de realizare a lor;
- decide asupra acțiunilor care trebuie întreprinse pentru realizarea acestor obiective într-o anumită perioadă de timp și într-un mediu extern schimbător;
- decide asupra implementării acestor acțiuni și asigură condiții necesare pentru a modifica aceste acțiuni dacă este necesar;
- evaluează progresul realizat și succesul obținut.

Dimensiunea managementului evenimentelor strategice este asigurată de existența unei gândiri strategice și a unei culturi organizaționale favorabile schimbării și performanței într-un mediu extern concurențial.

În managementul evenimentelor, elaborarea și implementarea unei strategii implică asumarea unui risc. În acest context competițional, managementul evenimentelor strategice este procesul managerial prin care o organizație obține o competitivitate.

Managementul evenimentelor strategice s-a dezvoltat în mediile *puternic conflictuale* sau *competiționale* în care supraviețuirea și succesul unei societăți (instituții, organizații) depinde de realizarea unui *echilibru dinamic* între forțele interne și cele externe acestea și respectiv, de obținerea unei *competitivități strategice* în raport cu celelalte societăți (instituții, organizații) concurente.

Managementul strategic nu este un management implementat exclusiv în instituțiile/organizațiile generatoare de profit. El se poate aplica cu succes și instituțiilor/organizațiilor non-profit, cum ar fi cele din domeniul securității naționale, în sensul creării unui climat de performanță și calitate în domeniul îndeplinirii misiunilor.

Conceptul de viziune în managementul evenimentelor strategice se definește în zona de inefabil a managementului strategic, dar el operează prin oameni în zona pragmatică a lui. Viziunea unei instituții/organizații reprezintă o stare ideală proiectată în viitor și care configurează o posibilă și dezirabilă dezvoltare a acesteia.

Viziunea presupune o gândire dinamică și capabilă să evalueze pe termen lung șansele reale de dezvoltare ale instituției/organizației.

O viziune bună, deci o viziune care să aibă succes în managementul evenimentelor strategice trebuie să se caracterizeze prin următoarele elemente:

- starea ideală care se proiectează în viitor trebuie să fie înrădăcinată în prezentul instituției/organizației;

- creatorii acestei viziuni trebuie să conștientizeze dificultățile care vor fi întâmpinate și provocările la care este supusă instituția/organizația;

- viziunea creată trebuie să genereze o atitudine de încredere în viitor și în posibilitățile instituției/organizației de a se dezvolta în sensul transformării viziunii propuse în fapte;

- viziunea trebuie să fie rezultatul sinergetic al muncii întregii echipe manageriale;

- o viziune bună oferă posibilitatea tuturor membrilor instituției/organizației să își identifice interesele și deci să-și construiască motivația necesară pentru transpunerea ei în viață.

- o viziune bună este aceea care poate fi împărtășită de toți membrii instituției/organizației și nu numai de o parte a lor. Aceasta înseamnă ca ea să fie acceptată și să genereze idei și atitudini novatoare.

Elementele importante în managementul evenimentelor strategice sunt:

- abordarea verticală (formală);
- abordarea orizontală (informală);
- relația dimensiune-vechime;
- informația și tehnologia informației;
- capacitatea de relaționare față de resursele existente.

Dilemele structurale pentru unii manageri implicați în gestionarea evenimentelor strategice sunt:

- diferențiere versus integrare;
- goluri versus suprapuneri;
- sub-utilizare versus supra-utilizare;
- lipsa clarității versus lipsa creativității;
- autonomie excesivă versus interdependență excesivă;
- relaxare excesivă versus rigiditate excesivă;
- autoritate difuză versus centralizare excesivă;
- lipsa obiectivelor versus excesul de obiective;
- formalism versus favoritism.

Exigențele managementului modern al evenimentelor strategice sunt:

- obținerea eficacității;
- recunoașterea responsabilităților individuale în îndeplinirea misiunilor specifice;

- descentralizarea responsabilităților;
- introducerea și dezvoltarea managementului performant la toate nivelurile (tactic, tactic-operativ, operativ și strategic);

- contractarea unor servicii din partea societății civile;
- introducerea tehnicilor moderne de management.

Managementul evenimentelor strategice reliefează tot mai explicit și convingător faptul că managementul modern din domeniul securității naționale nu acționează doar pentru obținerea performanței preconizate, ci și, cel puțin în egală măsură, pentru *menținerea și dezvoltarea capacității organizaționale de a obține performanța*.

Pentru aceasta, în prim plan se află dezvoltări teoretice și experimente privind adaptarea, flexibilitatea și sănătatea instituțională/organizațională.

Managementul strategic reprezintă o treaptă distinctă a dezvoltării calitative a managementului, treaptă ce reflectă modificările actuale ale concepției holistice privind relația mediu-organizație și a influenței acestei teorii a managementului. Se consideră că diferența planificare strategică - management strategic apare în conținut, mod de operare și implicații ca trecere de la simplu la complex.

Managementul strategic reprezintă o îmbogățire a conceptului de planificare strategică. Managementul strategic reflectă imediat orice modificare generată de un eveniment marcant, spre deosebire de planificarea strategică, care este inadaptabilă la această modificare. Managementul evenimentelor marcante nu angrenează doar direcția generală sau partea superioară, ci și persoanele de la nivelurile inferioare și operaționale, responsabile cu implementarea strategiilor.

Expresia „*management strategic*” și-a făcut intrarea oficială în vocabularul managementului în anul 1973 în cadrul „Primei conferințe internaționale asupra managementului”, inițiate de teoreticianul Igor Ansoff la universitatea Vanderblit SUA.

Evoluția managementului strategic începe cu dezvoltarea unei baze operaționale dată de folosirea unui buget și evoluează în patru faze, spre un instrument de construcție pe termen lung:

Faza 1 - Planificarea financiară de bază are ca fundament utilizarea bugetelor realizate anual și focalizarea funcțională, cu scopul asigurării unui control operațional.

Faza 2 - Planificarea bazată pe previziuni utilizează analiza mediului pentru a realiza o alocare statistică a resurselor cu un orizont de câțiva ani. Previzionarea este direcționată pentru realizarea eficientă a unui plan de creștere.

Faza 3 - Planificarea orientată extern realizează un răspuns activ dat provocărilor unui mediu agresiv. Procesul bazat pe „gândire strategică” constă în construirea unor planuri strategice ce sunt rezultatul unei analize complete a mediului. Flexibilitatea procesului se datorează alocării dinamice a resurselor.

Faza 4 - Managementul strategic reprezintă treapta superioară a abordării relației organizație - mediu. Organizația creează viitorul prin dirijarea tuturor resurselor pentru obținerea unui avantaj competițional și realizarea unei flexibilități a structurilor și procedurilor de planificare. Elementul de stabilitate al organizației este constituit dintr-un sistem de valori favorabil abordărilor creative.

Definițiile date acestui concept sunt diferite de la un autor la altul:

- „*Un mod de conducere a organizației cu asigurarea unei legături strânse între strategie și producție*” (Ansoff, 1965);

- „Un set de decizii și acțiuni ce conduc la dezvoltarea unei sau unor strategii efective pentru a ajuta la îndeplinirea obiectivelor corporației” (Gloeck, 1980);

- „Forma de conducere care urmărește să asigure în timp cea mai bună congruență posibilă între exigențele mediului înconjurător, ale partenerilor interni și externi și obiectivele conducătorilor, administrarea existenței dar și crearea de potențial și se interesează atât de interiorul cât și exteriorul organizației, de diminuarea politică și de cea economică și conferă un rol important dimensiunii organizaționale, respective structurilor și culturii organizației” (Martinet, 1983);

- „Procesul examinării simultane a prezentului și viitorului mediului înconjurător, al formării obiectivelor organizației și a adoptării, implementării și controlării deciziilor focalizate asupra acestor obiective în mediul înconjurător actual și viitor” (Higgins, 1983);

- „Procesul prin care conducătorii determină direcția pe termen lung și performanțele organizației, asigurând realizarea unei formulări atente, a unei implementări corecte și a unei continue evaluări a strategiei” (Rue și Holland, 1986).

Evoluția managementului strategic este rezultatul firesc al unei evoluții produse pe parcursul secolului trecut în esență, concepția dominantă și mijloacele organizației.

Igor Ansoff și Eduard McDonnell au identificat patru perioade de evoluție a managementului strategic după cum urmează:

1. Perioada producției de masă – amplasată de la începutul secolului și până în anii `30. Este caracterizată prin orientarea activităților industriale către perfecțiunea tipului de producție, având ca rezultat scăderea costului de producție.

2. Perioada marketingului de masă – localizată între anii `30 și `60. Este caracterizată printr-o saturare a cererii pentru majoritatea produselor și serviciilor datorată creșterii productivității și reducerii costului de producție.

3. Perioada industrială – este situată în anii `50 și este marcată de un progres tehnologic și accelerarea inovației tehnologice.

4. În această perioadă apar activități de cercetare – dezvoltare.

De asemenea, Peter Drucker consideră că schimbările la nivelul managementului organizațiilor se produc în 5 domenii importante ale mediului economic – social și anume:

- integrarea economică internațională – în care este recunoscut principiul reciprocității;

- integrarea firmelor în economia mondială prin alianțe;

- restructurarea structurală a organizațiilor;

- noile provocări care vizează managerul, rolul său, funcțiile sale și legitimitatea sa;

- preeminența crescândă a pieței economice internaționale și a politicilor internaționale asupra celorlalte economii interne.

Ansoff și McDonnell consideră că au existat patru stadii distincte în evoluția sistemelor de management după cum urmează:

1) Management prin control. Perioada 1900 – 1930 în care schimbările erau rare și se produceau lent. Specific acestei perioade era existența procedurilor și a sistemelor de operare manuale, preocuparea cadrelor manageriale fiind exercitarea unui management financiar.

2) Managementul prin exploatare. Situat între anii 1930 și 1970, în care ritmul schimbărilor se accentuează. În această perioadă apare bugetarea activităților și a capitalului, începerea planificării pe termen lung și introducerea managementului prin obiective.

3) Managementul prin anticiparea schimbărilor. Stabilit între anii 1960 și 1990. În această perioadă încep să apară discontinuitățile, schimbările permit anticiparea lor și luarea unor măsuri adecvate.

4) Managementul prin răspunsuri flexibile și rapide. Anii '90 și până azi se caracterizează prin planificarea situațională, axarea pe rezultate strategice, perceperea semnalelor slabe referitoare la evenimente ce urmează a se produce.

În această perioadă apar două tendințe noi:

a) trecerea la planificarea managementului exclusiv pe situația internă a organizației și la cea pe relațiile acesteia cu mediul ei de acțiune;

b) planificarea pe termen lung a cedat locul planificării strategice, iar apoi aceasta a fost înlocuită cu planificarea managementului strategic. Planificarea strategică se bazează pe două premise. Este obligatoriu ca obiectivele viitoare să rezulte din exploatarea performanțelor trecute și să fie superioare acestora.

Managementul strategic reprezintă o formă de conducere previzională, axată pe anticiparea schimbărilor și modificărilor ce trebuie operate în cadrul organizației și în interacțiunile ei cu mediul de acțiune și existență.

În filozofia managementului strategic șansele organizației de a-și atinge obiectivele depind atât de capacitățile ei umane, financiare, tehnologice și manageriale, cât și de relațiile și interacțiunile pe care le are în exterior.

Mediul organizațiilor reprezintă ansamblul fenomenelor, evenimentelor, situațiilor, forțelor externe și oricăror altor forme de manifestare a acestora, care formează cadrul de existență și de acțiune al acesteia.

Caracteristicile mediului organizației sunt: unicitate; dinamism – conferit de schimbările diferite ca frecvență și amplitudine pe care le suferă elementele componente; sensibilitate la influență – în sensul că mediul determină activitățile organizației dar în același timp suportă influențele acestuia.

În opinia noastră, exigențele managementului evenimentelor marcante internaționale impun:

- realizarea eficacității;
- recunoașterea responsabilităților individuale în îndeplinirea misiunilor specifice;
- descentralizarea responsabilităților;
- introducerea și dezvoltarea managementului la toate nivelurile (tactic, operativ și strategic);
- contractarea unor servicii din partea societății civile;
- introducerea tehnicilor moderne de management.

Concepte importante, frecvent întâlnite în managementul evenimentelor marcante internaționale sunt:

- economia resurselor - *achiziționarea inputurilor la un nivel de calitate specificată și la cel mai scăzut cost posibil;*
- eficacitatea - *implică obținerea rezultatelor dorite;*
- eficiența - *arată cât de bine au fost folosite resursele în efortul de obținere a rezultatelor dorite;*
- value for money (*raportul investiție – randament*) - *obligăția structurilor de a demonstra atingerea obiectivelor pe baza economiei resurselor, eficienței și eficacității.*

Aceste patru elemente sunt angajate împreună în finalizarea obiectivelor stabilite de managementul evenimentelor marcante internaționale, fiecare fiind esențial pentru o finalitate optimă.

Concluzii

Procesele și evenimentele care nu pot fi modelate teoretic (analitic, logico-matematic etc.) sunt greu de studiat și, deci, de monitorizat. În această clasă se încadrează și evenimentele internaționale, în general, și cele strategice, în special.

Dacă în trecut interpretările evenimentelor strategice erau cantonate exclusiv în domeniul militar, situația geopolitică și geostrategică actuală a făcut ca evenimentele strategice internaționale să își spună cuvântul în mai toate domeniile care implică acțiunea umană, ele fiind prezente în politică, economie, diplomatie, cultură, demografie, mediu etc.

Inventarul domeniilor în care întâlnim evenimentele strategice este foarte amplu și totodată greu de întocmit deoarece apar mereu sfere de activitate care le adoptă. Se poate aprecia că prezența evenimentelor strategice în cele mai diverse sfere vizează atât nivelul macro-social cât și cel micro, pentru că se vorbește de evenimente strategice atât de amploare internațională și națională dar și la scara organizațiilor guvernamentale și neguvernamentale, a instituțiilor și chiar a organizațiilor economice.

Din acest punct de vedere, apreciem că se impune o anumită metodologie de investigație a evenimentelor strategice și analiza acestora în funcție de câteva repere de bază: câmpul de manifestare a evenimentelor strategice, interpretarea conceptului de eveniment strategic și evoluția acestuia în dinamica relațiilor internaționale.

Influența diferiților factori asupra evenimentelor strategice nu este una univocă deoarece acestea exercită o serie de determinări asupra vieții sociale și politice în ansamblul ei, și asupra diferitelor elemente constitutive.

În tabloul extrem de complex, variat și contradictoriu al lumii contemporane întâlnim o multitudine de evenimente strategice, de la diferite întâlniri sau reuniuni ale organizațiilor guvernamentale și neguvernamentale, până la reuniuni sau summit-uri ale organizațiilor internaționale cu implicații majore în planul securității și stabilității.

Elementele eterogene care alcătuiesc mediul de manifestare a evenimentelor marcante la nivel internațional sunt de naturi diferite, potrivit cărora se pot identifica multe laturi ale acestui mediu:

- Latura politică – reprezentată prin influența actorilor statali, alianțelor, organismelor și organizațiilor internaționale asupra activităților desfășurate.

- Latura socială – constă în totalitatea relațiilor umane pe care actorii internaționali le au cu persoane și grupuri exterioare sistemului sau organizației din care fac parte, cu alte organizații, cu societatea în general.

- Latura economică – se caracterizează prin: importanță vitală pentru activitatea respectivă; complexitatea sistemului național, regional și global specifice economiei contemporane; problemele de ordin economic sunt influențate de celelalte laturi ale mediului, respectiv: politică, socială, ecologică, tehnologică, informațională etc.; influența economiei globale asupra economiilor regionale și naționale.

- Latura tehnologică – care se referă la revoluțiile tehnologice ce au loc în domeniile materialelor, metodelor de lucru și de organizare, design-ului etc.

- Latura ecologică (de mediu) – care se referă la impactul pe care îl au activitățile asupra mediului înconjurător, dar și influența acestuia asupra activităților desfășurate.

- Latura legislativă – care influențează activitățile desfășurate prin restricțiile impuse.

- Latura informațională – reprezentată de totalitatea informațiilor obținute și care influențează, sub o formă sau alta, activitățile desfășurate.

Concepția evenimentelor marcante internaționale are drept obiectiv primordial identificarea celor mai bune căi de rezolvare a problemelor reale cu care se confruntă liderii mondiali în organizarea și desfășurarea activităților, în acest demers fiind implicate toate funcțiile manageriale dat fiind impactul multiplu pe care îl au soluțiile adoptate asupra diverselor laturi ale activităților respective.

Planificarea strategică a evenimentelor marcante la nivel internațional reprezintă un proces ordonat, sistematic, de stabilire a obiectivelor pe termen lung ale activităților viitoare, a strategiei și politicilor necesare atingerii acestor obiective, precum și a acțiunilor pe termen scurt ce trebuie întreprinse pentru asigurarea aplicării corespunzătoare a strategiei.

Abordarea securității în general și a securității militare în special, în condițiile în care fenomenul globalizării cunoaște ritmuri de amplificare fără precedent constituie o provocare majoră nu numai pentru cancelariile marilor centre de putere, dar și pentru întreaga clasă politică mondială indiferent care îi sunt limitele de competență. Acestora li se adaugă comunități întregi de strategi, analiști, manageri, cercetători etc. ale căror domenii de referință se regăsesc pe întreaga paletă a evoluției societății umane: economic, social, religios, cultural și nu în ultimă instanță, militar.

Alături de strategiile de integrare, globalizare, dezvoltare durabilă sau de mediu, strategia de securitate globală, implicit securitatea militară globală, va deveni unul din subiectele de mare actualitate a cărei dezbateră ar trebui să conducă obligatoriu la o soluție unanim acceptată iar lista beneficiarilor să fie completă. Mediul de securitate, indiferent la scara la care este observat și analizat, va purta amprenta evoluției fenomenului globalizării cu toate particularitățile lui globale, regionale sau zonale.

Dinamica și complexitatea fenomenelor politico-militare, evoluția și impactul lor asupra dezvoltării societății umane la începutul mileniului al treilea, reclamă o analiză atentă și pertinentă a acestora în scopul elaborării politicilor, strategiilor, programelor și doctrinelor de securitate, implicit de securitate militară.

Evidența faptului că procesul de globalizare va conduce la transformări radicale în ce privește dezvoltarea economică dar și în cea socială, în toate componentele acesteia, creează atitudini și comportamente diferite de la un stat la altul, de la o națiune la alta. Ca o componentă a vieții sociale, securitatea globală, în special securitatea militară, se constituie și ea în element de dispută care amplifică necunoscutele procesului și generează reacții dintre cele mai surprinzătoare.

Bibliografie:

- [1] *****Strategia de securitate națională a României**, București, 2007, <http://www.presidency.ro>.
- [2] **Programul de guvernare 2009 – 2012**, capitoul 29 - Securitate națională.
- [3] **Carta Albă a securității și apărării**, București, 2004.
Consiliul Suprem de Apărare a Țării, **Doctrina națională a informațiilor pentru securitate**, iunie 2004.
- [4] **Legea nr. 51 din 29 iulie 1991 privind siguranța națională a României**, publicată în Monitorul Oficial nr. 163 din 07.08.1991.
- [5] **Legea securității naționale a României**, proiect, 2007, <http://www.guv.ro>.
- [6] **Lege privind activitatea de informații, contrainformații și securitate, propunere de proiect**, <http://www.audieripublice.ro>.
- [7] BĂCANU, Bogdan, **Practici de management strategic**, Editura Polirom, Iași, 2006.
- [8] CIOBANU, Ion, **Management strategic**, Editura Polirom, Iași, 1998.
- [9] DUMITRESCU, Mihail, **Strategii și management strategic**, Editura Economică, București, 2002.
- [10] FLOREA, Ramona, **Management strategic**, Editura Tehnopress, București, 2007.
- [11] RUSSU, Corneliu, **Management strategic**, Editura ALL BECK, București, 1999.
- [12] SAVA, Ionel-Nicu, **Studii de securitate**, Editura Centrului Român de Studii Regionale, București, 2005.
- [13] STOICA, Constantin, **Fundamente ale deciziei în managementul activității de realizare a securității naționale**, Editura A.N.I., București, 2005.
- [14] TIMOFTE, Alexandru Radu, **Marea provocare a începutului de mileniu – securitatea în societatea globalizată**, Centrul de Studii și Cercetări pentru Siguranța Națională, București, 2005.
- [15] <http://www.strategicmanagementreview.com>
- [16] <http://www.strategicmanagement.net>
- [17] <http://www.strategicmanagementscience.com>
- [18] <http://www.management.about.com>
- [19] <http://www.bettermanagement.com>

PROVOCĂRI GEOPOLITICE LA ADRESA MEDIULUI DE SECURITATE VIITOR

Eduard SIMION*
Răzvan SURDU*

China and India are powers in accession. China's development as superpower will define the global economy and security into the 21st century. The population's growth, the strong military development and the rise of the high technologies define India as political, economic and military power in obvious development.

Russia's reenrolment into the first importance powers will be determined by its control over its energy resources.

The Korean PDR, Iran and Syria will continue to constitute reasons of worry as regard the proliferation of the weapons of mass destruction (WMD).

The globalization will continue to amplify affecting more and more the political, economic and social-cultural life.

“Interesul meu îl constituie viitorul deoarece acolo îmi voi petrece tot restul vieții”

Charles Kettering, 1876-1958

Introducere

Această lucrare nu are pretenția de a prezice cu certitudine viitorul, ci încearcă să furnizeze o estimare documentată cu privire la mediul de securitate viitor prin sublinierea unor anumite trenduri, iar acolo unde este posibil și a forțelor motrice precum și a cauzelor acestora, lăsând cititorii să desprindă concluziile și să încerce să identifice, eventual, soluțiile. Aspectele prezentate trebuie văzute ca puncte de plecare pentru diferite analize și ca fundament al unor concluzii generale, nu ca judecăți de valoare sau predicții absolute. Chiar dacă unele dintre problemele prezentate, precum comerțul global și dezvoltarea surselor alternative de energie și combustibili ar putea conduce spre găsierea unor soluții pentru stabilitate și prosperitate, noi am încercat să ne concentrăm asupra pericolelor, riscurilor și amenințărilor inerente, deoarece, ca militari, trebuie să ne preocupăm de acele probleme ce pot conduce la dezvoltarea unui mediu instabil sau să se transforme în riscuri de securitate la adresa membrilor Alianței Nord-Atlantice. Nu am dorit să descriem un viitor sumbru, ci doar să subliniem acele aspecte ce ar putea afecta stabilitatea lumii pentru ca pe baza lor să poată fi dezvoltate, ulterior, cursurile de acțiune necesare pentru a răspunde acestor provocări.

* Colonel, Centrul de Excelență NATO, Oradea

* Locotenent-colonel, Centrul de Excelență NATO, Oradea

1. Sumar

China, India și Rusia vor rămâne actori majori în mediul de securitate viitor, cu toate că vor avea de înfruntat numeroase obstacole și provocări. Dezvoltarea rapidă a Chinei ca putere politică și economică regională cu aspirații globale, constituie un element important al mediului strategic actual, cu implicații semnificative pentru regiune și pentru lume, fiind general acceptat faptul că emergența probabilă, în perioada următoare, a Chinei și Indiei ca noi actori globali majori va transforma peisajul mondial. Cu toate că în prezent economiile celor două sunt considerabil mai mici în comparație cu economia americană, o serie de estimări apreciază că cel mai probabil, China va depăși, până la mijlocul acestui secol, economia Statelor Unite, iar India o va egala. Balanța globală a puterii se înclină inevitabil în favoarea Chinei și chiar dacă, o perioadă, Statele Unite vor continua să își mențină poziția de lider global, influența lor se va reduce considerabil pe măsură ce China le ajunge din urmă, amenințând să le depășească și se va înregistra o refocalizare a lumii spre Orientul Îndepărtat. Un set puternic de forțe catalitice accelerează viteza schimbărilor sociale pe întreg cuprinsul lumii, între acestea înscriindu-se creșterea rapidă a nivelului de educație; ratele ridicate ale inovațiilor și aplicațiilor tehnologice; comunicațiile mai rapide și mai ieftine decât oricând, ce dizolvă barierele fizice și sociale atât din interiorul statelor cât și la nivel internațional; mai marea disponibilitate și accesul mai facil la informații și deschiderea tot mai mare a piețelor globale, aceste trenduri fiind caracteristice unei comutări relative a motoarelor ce conduc dezvoltarea de la sectorul producției spre cel al serviciilor precum și de la resursele de capital spre resursele umane și de cunoaștere, tehnologia, organizarea, informațiile, educația și abilitățile productive urmând să joace, așadar, un rol decisiv și critic în guvernarea cursului viitor al dezvoltării.

Aproape toate sursele consultate pe parcursul realizării acestei lucrări indică India și China ca puteri în plină ascensiune și au opinii comune asupra trendului pe care cele două state îl vor urma, fiind evident că ambele vor deveni jucători-cheie în mediul de securitate viitor și, deci, vor constitui “vioara întâi” în ceea ce privește provocările geopolitice prezentate în această lucrare. Atât China cât și India și Rusia parcurg procese de tranziție în scopul creării fundamentelor necesare pentru a deveni puteri regionale și chiar globale în secolul XXI, obținând succese în aceste reforme, chiar dacă au experimentat serioase probleme interne și provocări externe odată ce au început să se orienteze spre democrația de piață.

Creșterea rapidă a economiei chineze combinată cu expansiunea sa militară, au propulsat China ca putere regională cu o politică externă tot mai însemnată. Unele rapoarte indică faptul că economia chineză va deveni, până în anul 2025, a doua economie a lumii, situându-se în imediata apropiere a celei a SUA în ceea ce privește paritatea puterii de cumpărare (PPC) per capita. Asigurarea aprovizionării adecvate cu resurse și materii prime a devenit un obiectiv major al politicii externe chineze, fapt evidențiat cu tărie de achizițiile și parteneriatele realizate în ultimii ani, dar China își va scoate populația din sărăcie doar prin acceptarea globalizării economice și îmbunătățirea relațiilor cu restul lumii.

Din punct de vedere politic India este cea mai mare democrație a lumii și, cu toate că politicile sale sunt adeseori determinate de cerințe naționaliste, în general aspiră la obiective și principii democratice similare celor ale democrațiilor occidentale consolidate. Pe de altă parte, în timp ce țara a evoluat în mod clar, încă se simte moștenirea unei birocrații sufocante, iar o mare parte a populației, mai ales din zonele rurale, nu se bucură încă de beneficiile creșterii economice.

Tensiunile dintre Federația Rusă și Ucraina, din ultimii trei ani, au generat reaprinderea interesului analitic cu privire la încercarea de recâștigare a statutului de super-putere de către Rusia, mai ales datorită dominației actuale și potențiale asupra unei proporții tot mai mari a pieței globale de energie. Cu toate că încă nu se consideră că Rusia și-a restabilit puterea, în adevăratul sens al cuvântului, aceasta deține unele caracteristici și atribute de superputere, putând ca în viitor să-și recâștige un statut deplin în acest sens. În timp ce factorii sociali și politici interni pot limita măsura în care Rusia ar putea deveni un actor global major, este foarte probabil ca Moscova să devină un partener important atât pentru puterile consolidate, Statele Unite și Uniunea Europeană, cât și pentru cele aflate în plină dezvoltare, China și India. Principala provocare economică cu care se va confrunta Rusia în perioada următoare o constituie răspunsul la întrebarea dacă va reuși să se ridice peste simpa extracție de resurse și să înlăptuiască schimbările structurale necesare diversificării economiei, fructificării avantajului capitalului uman de care dispune și a unei mai bune integrări în cadrul economiei mondiale. Cooperarea cu alte regiuni ale lumii, precum Europa și Asia, poate permite Rusiei să fructifice avantajele punctelor tari de care dispune în anumite domenii ale științei și tehnologiei, putând astfel să își dezvolte profilul economic mai presus de simpla vânzare de resurse naturale și armament.

O eventuală reunificare a Peninsulei Coreene ar constitui un element formativ în politica asiatică și ar avea o influență profundă în alinierea politică subsecvente, nu în ultimul rând datorită capabilităților substanțiale din domeniul nuclear și al rachetelor de care dispune Coreea de Nord, care, cel mai probabil, ar fi dezvoltate și mai mult în anii premergători unei eventuale unificări. Oricare dintre tabere ar câștiga – cei mai mulți indicatori încurajându-i pe reformiști datorită opoziției crescânde față de actualul regim – este foarte puțin probabil ca cealaltă să se retragă fără a se lupta cu înverșunare.

După cum se poate demonstra, Siria prezintă cel mai bun microcosmos al amestecului de riscuri ce pot provoca NATO în viitor, mai ales datorită faptului că Siria are un program nuclear și chimic, chiar dacă nu a declarat nici un element de îmbogățire a uraniului. Este semnificativ faptul că Siria nu a semnat Codul de Conduită privind tehnologia rachetelor și, deci, încă nu s-a angajat în eforturile internaționale de prevenire a proliferării rachetelor, iar rachetele de tip SCUD D de care dispune pot transporta în mod curent încărcături chimice sau biologice, fiind foarte plauzibil ca până în 2025 să fie capabile să transporte și încărcături nucleare, datorită progreselor în domeniul tehnologiei armamentului nuclear. Coreea de Nord,

Iranul și Siria vor continua să constituie grupul țărilor care vor provoca îngrijorare cu privire la proliferarea ADM¹, viitorul Irakului fiind încă dificil de prezis.

Procesul de globalizare nu arată decât semne că va continua sau chiar că se va accelera în anii următori pe măsură ce comunicarea și interacțiunea devin din ce în ce mai fezabile la costuri mai mici și cu eficiență sporită. Occidentalizarea prin intermediul mass-media datorită globalizării poate amplifica tensiunile generate de mișcările anti-occidentale, mai ales în statele din lumea islamică precum Pakistanul.

Este de așteptat ca, în special, China și India să își continue procesele de creștere economică, generând mutarea centrului economiei mondiale spre Asia. Folosirea unor tehnologii precum Internetul, comunicațiile prin satelit și telefonul va genera creșterea numărului de standarde ce se vor aplica la nivel global, precum legile copyright-ului și patentelor, dar și sporirea mișcărilor în favoarea unui sistem juridic internațional și a solicitărilor de creare a unor tribunale internaționale pentru judecarea diferitelor infracțiuni.

2. Puteri în ascensiune

Aproape în unanimitate sursele de informații studiate indică China și India ca fiind puterile aflate în plină ascensiune, prezentând puncte de vedere similare asupra trendului acestor țări, părerile diferind însă, în ceea ce privește Rusia. Este clar că aceste state vor deveni actori cheie în cadrul mediului de securitate viitor și, deci, este firesc să se afle în fruntea problemelor prezentate de această lucrare. În timp ce noțiunea de puteri emergente presupune o serie de caracteristici pe care le regăsim în cazul tuturor statelor aflate în discuție, criteriile referitoare la definirea statutului de superputere diferă de la autor la autor. Totuși caracteristici precum predominanța regională, culturală și sociologică, demografia, factorii geografici și fizici, inclusiv existența unor resurse de materii prime pe teritoriu, supremația militară și potențialul de a se folosi de acestea sunt în general asociate cu statutul de superputere, fiind puțin probabil ca oricare dintre cele trei state amintite să se ridice în viitorul imediat la acest statut.

China, India și Rusia parcurg în prezent vaste procese de tranziție în scopul creării fundamentelor de puteri regionale și chiar globale în secolul XXI. Când a început acest deceniu de tranziție toate aceste state urmăreau realizarea democrației de piață, însă în prezent destinațiile urmărite sunt mai puțin certe. Mărimea teritoriului, localizarea geografică și tradițiile istorice le asigură în continuare influența în regiuni cheie – Asia de Est, Asia de Sud și Europa Centrală și de Est – astfel că succesul sau eșecul lor vor afecta semnificativ în egală măsură aceste regiuni.²

Finalitatea acestor procese de tranziție este, bineînțeles, dificil de estimat toate cele trei state urmărind să își extindă rolurile regionale și globale și toate dispunând de un potențial economic impresionant. Toate cele trei state au obținut succese în eforturile de reformare cu toate că s-au confruntat cu probleme interne grave și cu

¹ ADM (Arme de distrugere în masă), AEM (Arme cu efect de masă).

² Institute for National Strategic Studies, National Defense University, *Strategic Assessment 1999: Priorities for a turbulent world*, Fort Lesley J. McNair, Washington, DC, p.205.

provocări externe, mai ales la momentul trecerii spre democrația de piață. Fiecare se va concentra în maniera sa specifică asupra susținerii avântului politic și economic intern, a îmbunătățirii capacităților militare și a prevenirii instabilității interne, încercând, concomitent să își amplifice influența în regiunea sa geografică, contracarându-și în același timp rivalii tradiționali sau emergenți. În deceniul următor, viitorul Chinei, Indiei și Rusiei va depinde de modul în care acestea vor reuși să-și gestioneze provocările interne și externe.³

China

Creșterea rapidă a economiei Republicii Populare Chineze, coroborată cu dezvoltarea sa militară, au propulsat emergența Chinei ca putere regională cu o din ce în ce mai intensă politică externă globală, însă există, totuși, un nivel ridicat de incertitudine cu privire la viitorul și calea pe care o va urma această țară.⁴

Dezvoltarea rapidă a Chinei a atras atenția întregii lumi în ultimii ani, implicațiile diferitelor aspecte ale dezvoltării sale, de la extinderea influenței economice și a forței militare până la creșterea din ce în ce mai mare a solicitărilor de resurse energetice, fiind dezbătute aprins atât în cadrul comunității internaționale cât și în interiorul țării, înțelegerea corectă a realizărilor Chinei și a căii spre o dezvoltare și mai puternică devenind așadar cruciale.⁵

Liderii chinezi sunt puși în fața unor opțiuni importante pe măsură ce puterea și influența țării cresc, aceste opțiuni acoperind o gamă de aspecte cum ar fi provocările la adresa tranziției economice și reformei politice a Chinei, amplificarea naționalismului, tulburările interne, proliferarea tehnologiilor periculoase, adoptarea normelor internaționale sau extinderea puterii militare.⁶ De la începutul deschiderii și reformării economiei în 1978, China a înregistrat o creștere medie anuală de 9,4% a PIB⁷ – una dintre cele mai ridicate rate de creștere din lume – iar dacă în 1978 economia sa reprezenta mai puțin de 1% din totalul economiei mondiale cu o valoare a schimburilor comerciale de 20,6 miliarde USD, în prezent economia sa reprezintă 4% din totalul mondial, iar valoarea comerțului său extern se ridică la 851 miliarde USD, ceea ce o situează pe locul trei în lume. Deasemenea China a atras investiții străine în valoare de sute de miliarde de dolari și peste 1.000 de miliarde de dolari din investiții interne din afara sectorului public, estimându-se că este pregătită să culeagă cele mai importante câștiguri din globalizare în Asia de Est până în 2020, Beijingul

³ Idem.

⁴ US Secretary of Defense, *Annual Report to Congress: Military Power of the People's Republic of China 2006*, December 2005, p.7.

⁵ Zheng Bijian, "China's Peaceful Rise to Great-Power Status", *Foreign Affairs*, September/October 2005.

⁶ US Secretary of Defense, *Annual Report to Congress: Military Power of the People's Republic of China 2006*, December 2005, p.1.

⁷ Pe parcursul lucrării se folosesc diferite instrumente economice de măsură ca produs național brut (PNB), venit național brut (VNB), produs intern brut (PIB) sau paritatea puterii de cumpărare (PPC) pe cap de locuitor, astfel că comparațiile relative pot fi făcute doar în cadrul paragrafului sau secțiunii la care se referă și nu asupra întregii lucrări.

urmărind să își mențină traiectoria de creștere actuală și să își cvadupleze PIB-ul până în 2020 astfel încât să poată deveni cea mai mare economie a lumii.⁸

Totuși nu trebuie să scăpăm din vedere și cealaltă fațetă a monedei, fiindcă dezvoltarea economică singură nu oferă imaginea integrală a nivelului de dezvoltare al unei țări. China are o populație de 1,3 miliarde de locuitori și orice mică dificultate sau sincopă în dezvoltarea economică sau socială, răspândită asupra acestui grup vast, poate deveni o problemă majoră, iar populația Chinei nu a ajuns încă la apogeu și nu se estimează începerea declinului nici după 2030 când se preconizează că va atinge valoarea de 1,5 miliarde, mai mult, economia Chinei ne reprezentând încă decât 1/7 din cea a Statelor Unite și 1/3 din cea a Japoniei. În termenii statistici pe cap de locuitor, China continuă să fie o țară în curs de dezvoltare cu venituri mici, nedepășind locul 100 în lume, iar impactul său asupra economiei mondiale este încă limitat, chiar dacă e într-o creștere evidentă.⁹ Unele studii etimează că în jurul anului 2025 economia Chinei va deveni a doua din lume, imediat după cea a Statelor Unite, în ceea ce privește PPC pe cap de locuitor.

Formidabilele provocări în dezvoltare cu care China se confruntă, încă, izvorăsc din constrângerile generate de încercarea de a-și scoate populația din starea de sărăcie actuală. Lipsa resurselor naturale necesare susținerii unei astfel de populații enorme – mai ales energetice, de materii prime și de apă – devine un obstacol tot mai mare în special datorită ineficienței utilizării și ratei reduse de reciclare a acestor resurse. Resursele de apă pe cap de locuitor reprezintă un sfert din media mondială, iar suprafața de teren cultivabil ce revine unui locuitor, 40% din media mondială. Cantitatea rezervelor de petrol, gaze naturale, cupru și aluminiu exprimată pe cap de locuitor reprezintă 8,3%, 4,1%, 25,5% respectiv 9,7% din mediile mondiale.¹⁰

Dependența Chinei de resursele de energie și de materiile prime importate continuă să crească, această țară fiind în 2004 a doua importatoare și a treia consumatoare de petrol pe plan mondial, astfel că securizarea fluxului adecvat de aprovizionare cu resurse și materiale devine un determinant foarte important al politicii sale externe, acest fapt fiind evidențiat și de parteneriatele dezvoltate în ultimii ani, Beijingul urmărind întărirea relațiilor cu Angola, statele Asiei Centrale, Indonezia, statele din Orientul Mijlociu (inclusiv Iranul), Rusia, Sudanul, Venezuela și Zimbabwe astfel încât să își securizeze acordurile de aprovizionare pe termen lung. Multe dintre statele enumerate sunt beneficiare ale tehnologiei militare chineze, utilizate adeseori ca monedă de schimb pentru facilitarea accesului Chinei la resursele acestor țări. Deasemenea China și-a întărit considerabil legăturile cu țările situate în zonele cheie de tranzit maritim, ca de exemplu Strâmtoarea Malacca, deoarece strategii chinezi au evidențiat în repetate rânduri vulnerabilitatea Chinei din punctul de vedere al accesului la căile maritime internaționale, iar în ultimii ani au apărut

⁸ National Intelligence Council (NIC), *Global trends 2020 - East Asia*, Discussion paper for the NIC 2020 project, December 2003, p.2.

⁹ National Intelligence Council (NIC), *Global trends 2020 - East Asia*, Discussion paper for the NIC 2020 project, December 2003, p.2.

¹⁰ Zheng Bijian, "China's Peaceful Rise to Great-Power Status", *Foreign Affairs*, September/October 2005.

dovezi privind investițiile majore ale acestei țări în sisteme de armament maritim de suprafață și subacvatice ce pot servi ca bază pentru capacitatea de proiecție a forței în scopul securizării căilor de comunicații maritime și/sau a unor puncte geostrategice terestre cheie.¹¹ Deja disputele cu vecinii privind pe tema delimitării platoului continental sau a zonelor de pescuit au devenit un fapt obișnuit și este de presupus că acestea se pot intensifica, mai ales în situația apariției unor disfuncții în aprovizionarea cu materii prime.¹²

Din punct de vedere tehnologic China continuă efortul sistematic, prin schimb, tranzacții comerciale sau *joint-ventures*, de obținere a tehnologiilor duale, în special din domeniile industriei de software și a circuitelor integrate, ce sunt esențiale fundamentului informațional al războiului bazat pe rețea (RBR), creșterea investițiilor străine din domeniul înaltelor tehnologii evidențiind acest aspect. Majoritatea licențelor de export destinate Chinei se concentrează în domeniile computerelor, electronicii, semiconductorilor, telecomunicațiilor și tehnologiei de securitate a informațiilor¹³, prevăzându-se că accesul Chinei la capacitățile de telecomunicații avansate își va continua trendul accentuat crescător¹⁴.

Urbanizarea va concentra presiunile demografice asupra prosperității economice, infrastructurii și mediului înconjurător al Chinei și al întregii Asii de Sud-Est până în 2020, inițiativele economice, lipsa apei și degradarea mediului înconjurător vor încuraja oamenii să migreze spre orașele din sud-estul Chinei, astfel că în jurul anului 2020 populația acestora va reprezenta jumătate din totalul populației țării.¹⁵

Din punct de vedere politic, China se va confrunta cu păstrarea unui sistem politic autoritar pe măsură ce economia se extinde și o generație a elitei chineze devine din ce în ce mai familiarizată cu conceptele și așteptările democratice.¹⁶ Partidul Comunist Chinez continuă să dea prioritate reformei economice în detrimentul liberalizării politice, cu toate că presiunile interne în favoarea acesteia din urmă persistă, astfel încât o criză politică internă ar putea determina China să se închidă iarăși, sau ar impune recurgerea la o politică externă mai infatuată și mai agresivă care să contribuie la consolidarea sprijinului intern.¹⁷ Deocamdată protestele interne sunt îndreptate, în special, împotriva politicilor și oficialilor locali, dar trebuie remarcat că în ultimii ani, în anumite situații, acestea au degenerat în violențe. Aceste proteste reflectă, în general, nemulțumirea populară față de comportamentul oficialităților locale cu privire la respectarea drepturilor de proprietate, la strămutările forțate, la drepturile de muncă și la corupție, contribuind la sporirea provocărilor

¹¹ US Secretary of Defense, *Annual Report to Congress: Military Power of the People's Republic of China 2006*, December 2005, p.1.

¹² National Intelligence Council (NIC), *op. cit.*, p.3.

¹³ *Ibidem*, p.2.

¹⁴ Zheng Bijian, "China's Peaceful Rise to Great-Power Status", *Foreign Affairs*, September/October 2005.

¹⁵ National Intelligence Council (NIC), *Global trends 2020 - East Asia*, Discussion paper for the NIC 2020 project, December 2003, p.2.

¹⁶ *Ibidem*, p.5.

¹⁷ US Secretary of Defense, *Annual Report to Congress: Military Power of the People's Republic of China 2006*, December 2005, p.8.

căroră forțele de securitate internă trebuie să le facă față.¹⁸ Managementul controlat al strategiei de tranziție strategică a acestor forțe constituie indiciul clar a intenției foarte serioase de reformare a cadrului operațional al acestora în termene foarte bine definite, ceea ce demonstrează învățarea lecțiilor desprinse din colapsul altor state din fostul bloc sovietic.

Liderii chinezi recunosc impactul negativ potențial pe care amenințările globale și transnaționale, precum HIV/SIDA, virusul H5N1 al gripei aviare sau A/H1N1 al gripei porcine, criminalitatea internațională, traficul de stupefiante, terorismul internațional sau proliferarea ADM le pot avea asupra dezvoltării economice și stabilității interne ale țării. Succesul sau eșecul guvernului în abordarea acestor provocări de securitate neconvenționale, aflate în plin proces de escaladare, vor fi definitorii în ceea ce privește propriul său viitor ca și cel al țării.¹⁹ Bazinul fluviului Zu Jiang (Fluviul Perlă) din sudul Chinei, ce combină o mare densitate de populație cu o strânsă apropiere între oameni și animale va continua să constituie incubatorul unor periculoase boli zoonotice²⁰, cu care nu toate statele vor fi capabile să se lupte în aceeași măsură (ca de exemplu în cazul SARS)²¹.

În ceea ce privește implicarea în securitatea globală, guvernul chinez încă își calibrează rolul ce îi revine ca putere emergentă prin asumarea unor responsabilități regionale și internaționale tot mai mari, aspectele pozitive reprezentându-le sporirea participării la forumurile regionale și globale, operațiile de pace, de asistență umanitară și de ajutorare în caz de dezastre. China a găzduit Discuțiile Celor Șase destinate eliminării programelor nucleare nord-coreene și a întreprins acțiuni pașnice pentru rezolvarea pe termen lung a disputelor teritoriale cu Rusia, Vietnam, India și statele central-asiatice, dar pe de altă parte China continuă să își dispute pretențiile de suveranitate din Marea Chinei de Sud și cea a Chinei de Est precum și să își aroge autoritatea asupra Taiwanului amenințând chiar cu recurgerea la forță. Companiile chineze continuă să aibă un rol negativ în ceea ce privește proliferarea capacităților militare avansate continuând să aprovizioneze state precum Iranul cu tehnologii militare critice. China nu s-a alăturat încă Inițiativei de Securitate a Proliferării și nici nu a reușit să își fructifice strânsurile legături cu Phenianul pentru a stăvili ambițiile nucleare ale Coreei de Nord, ba mai mult, continuă să își mențină și să își consolideze relațiile politice, economice și militare cu Iranul, Sudanul, Burma, Zimbabwe, Cuba și Venezuela subminând eforturile internaționale de influențare a acestor țări.²²

În ciuda temerilor cu privire la creșterea puterii economice și a staturii politice a Chinei, Beijingul rămâne devotat unei „dezvoltări pașnice”, iar China își va scoate poporul din sărăcie prin adoptarea globalizării economice și îmbunătățirea relațiilor cu restul lumii. Pe măsură ce emerge ca mare putere, China este conștientă că dezvoltarea sa continuă depinde de pacea mondială, o pace pe care dezvoltarea sa o

¹⁸ Ibidem, p.1.

¹⁹ US Secretary of Defense, *Annual Report to Congress: Military Power of the People's Republic of China 2006*, December 2005, p.8.

²⁰ Provocate de unii viruși ce se transmit de la animale la oameni.

²¹ US Secretary of Defense, *Annual Report to Congress: Military Power of the People's Republic of China 2006*, December 2005, p.3.

²² Ibidem, pp. 8-9.

va consolida²³, însă dihotomia va continua atât timp cât va continua să adopte politici interne și externe diferite.

India

Populația Republicii Indiene a ajuns la 1,1 miliarde în 2005²⁴ și în ciuda scăderii ratei fertilității, scăderea mortalității infantile coroborate cu creșterea speranței de viață vor genera o creștere de cel puțin 300 de milioane de locuitori până la finele perioadei analizate, aceasta însemnând că în anul 2020 India va avea o populație de cel puțin 1,3 – 1,4 miliarde de locuitori, preconizându-se că până în anul 2050 India va deveni cea mai populată țară a lumii.²⁵ În această perioadă populația cu vârsta de peste 60 de ani se va dubla de la 60 la 120 de milioane (într-un ritm de 3,5% pe an), acest fapt impunând adoptarea unor măsuri speciale de sprijinire a acestui grup de populație vulnerabil, ce va cuprinde un procent ridicat de analfabeți expuși atât malnutriției cât și problemelor de sănătate. Este de așteptat ca ratele inegale de dezvoltare ale economiei și populației să contribuie la agravarea și mai accentuată a disparităților regionale din interiorul țării.²⁶

Se estimează că înainte de 2020 India va dispune deja de capacitatea de a produce cantități de alimente mai mult decât îndestulătoare pentru asigurarea unei diete sănătoase întregii sale populații, devenind, chiar, un exportator major de alimente. Cu toate acestea surplusul de alimente nu va asigura, totuși, eradicarea alimentației deficitare și, în ciuda progresului enorm din producția de alimente, aproape jumătate din populația țării încă va suferi de alimentație deficitară cronică și de malnutriție²⁷, astfel că va fi necesară o îmbunătățire considerabilă a mecanismelor de distribuție internă pentru a ameliora această stare de fapt.

Se estimează că populația urbană a țării va crește de la 28% la 40% din totalul populației până în 2020, ceea ce va solicita la maximum infrastructura urbană a țării și cel mai probabil viitoarea creștere a populației urbane se va concentra în aproximativ 60 – 70 de orașe, care au deja peste 1 milion de locuitori.²⁸

Venitul național brut (VNB) a ajuns la valoarea de 674 miliarde USD în 2004, în creștere față de anul precedent când s-a înregistrat o rată de creștere a acestuia de 9%, ceea ce a alimentat viziunile optimiste cu privire la viitor, cu toate că, din 1999, rata medie de creștere se situează în jurul valorii de 6%. Deși creșterea economică a fost impresionantă, ea a fost umbrită în mare parte de ritmul de creștere al populației, astfel încât VNB pe cap de locuitor continuă să fie foarte mic (aproximativ 260 USD/locuitor, ceea ce plasează India pe locul 159 din 208 țări). Utilizând metoda

²³ Zheng Bijian, "China's Peaceful Rise to Great-Power Status", *Foreign Affairs*, September/October 2005.

²⁴ United Nations (UN), Department of Economic and Social Affairs/Population Division, *The 2004 Revision of World Population Prospects*, 2004, Chapter I, table 1.2, page 7, http://www.un.org/esa/population/publications/WPP2004/WPP2004_Vol3_Final/Chapter1.pdf.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Government of India, Planning Commission, *Report of the Committee on India Vision 2020*, New Delhi, December 2002 (Chairman Dr. S. P. Gupta), p.3.

²⁷ Idem.

²⁸ Ibidem, p.8.

PPC²⁹, VNB per capita se ridică la valoarea de 3.100 USD ceea ce plasează India pe locul 145 în lume, în anul 2004.³⁰

Dacă se va realiza, efectul cumulat al îndeplinirii ratelor anuale planificate de creștere a PIB cu 8,5 – 9%, va conduce în următorii 20 de ani la cvadruplarea venitului real pe cap de locuitor, eliminând aproape în totalitate numărul indienilor ce trăiesc sub limita sărăciei, ceea ce va ridica India pe locul 4, în anul 2020, față de locul 11 în prezent, în ceea ce privește valoarea PIB. Mai mult chiar, în termenii PIB/locuitor măsurat în PPC per capita, India va ajunge pe locul 100 mondial față de locul 153 pe care îl ocupă în prezent, ceea ce înseamnă că va evolua din categoria țărilor cu venituri mici în cea a țărilor cu un venit mediu ridicat.³¹

Rata de creștere economică a Indiei din ultimii ani a rămas în urma celei a Chinei cu aproximativ 20%, dar cu toate acestea unii experți apreciază că India poate depăși China în ceea ce privește ritmul de creștere al economiei, situându-se pe primul loc în lume din acest punct de vedere. India dispune de o serie de factori care lucrează în favoarea sa, cum ar fi continuarea procesului de creștere a populației active până după 2020, existența unor instituții democratice solide, existența unor piețe de capital funcționale precum și existența unor firme de clasă mondială în sectoarele industriei high-tech, lucruri pe care China abia le construiește.³²

Populația tânără și educată s-a dedicat în mare parte tehnologiilor de vârf din domeniul computerelor și informațiilor, făcând din țara lor unul dintre cele mai importante noduri *high-tech* ale lumii, astfel încât companiile de computere și de tehnologii informaționale din Bangalore au primit supranumele de “al doilea Silicon Valley”, aceste companii și fondatorii lor beneficiind de boom-ul Internetului și al tehnologiilor de vârf din Statele Unite, de la sfârșitul anilor '90, contribuind și la externalizarea producției americane în domeniu. În timp ce sectorul tehnologiilor de vârf a adus Indiei resursele financiare atât de necesare, aceste succese au fost limitate în cea mai mare parte de marile rămăneri în urmă din celelalte domenii. Aproape o treime din populația Indiei trăiește încă sub limita națională a sărăciei³³, însă această situație ar putea fi temporară odată ce ridicarea altor state subdezvoltate ar putea atrage investiții externe din partea Indiei.

Din punct de vedere politic, India este cea mai mare democrație a lumii și cu toate că, adeseori, politica sa este direcționată de imperative naționaliste, țara aspiră, în general, spre aceleași obiective și principii democratice ca și democrațiile occidentale consolidate.³⁴ Totuși regulile democratice ar putea fi subminate de

²⁹ Paritatea puterii de cumpărare (PPC) per capita reprezintă valoarea tuturor bunurilor și serviciilor produse de o națiune într-un an împărțită la totalul populației.

³⁰ Freeworld Academy, Futures studies, *Future of India and South Asia*, actualizarea din 2005, revizuită la 2 august 2006, <http://www.freeworldacademy.com/globalleader/Inindia.htm>.

³¹ Government of India, Planning Commission, *Report of the Committee on India Vision 2020*, New Delhi, December 2002 (Chairman Dr. S. P. Gupta), p.8.

³² National Intelligence Council (NIC), *Global trends 2020 - East Asia*, Discussion paper for the NIC 2020 project, December 2003, p.53.

³³ Power and Interest News Report (PINR), *India: A Rising Power*, 18 august 2004, retrieved 2 August 2006. (Report drafted by Yevgeny Bendersky).

³⁴ Idem.

corupție – India fiind una dintre cele mai corupte țări din lume³⁵ – sau de violența religioasă.³⁶

Pe de altă parte, cu toate că India evoluează clar, continuă să se manifeste cu pregnanță moștenirea unei birocrații sufocante, astfel că țara nu este încă prea atractivă pentru investițiile străine, ceea ce impune depășirea provocărilor interne de ordin politic și continuarea căii spre reforma economică. India este afectată deasemenea de povara faptului că o mare parte a populației sale trăiește într-o sărăcie cruntă și, în plus, unii observatori afirmă că o serie de tensiuni populare sunt gata-gata să izbucnească, referindu-se aici la declinul secularismului și creșterea influenței regionale a partidelor bazate pe caste (ca de exemplu în Kașmir și Gujarat) ca dovezi ale trendului de înrăutățire a situației. În India încă există, mai ales în zonele rurale, un număr foarte mare de oameni care nu au beneficiat absolut deloc de beneficiile majore ale creșterii economice și care se confruntă cu o potențială epidemie gravă de HIV/SIDA – conform unui studiu recent al ONU, India a depășit deja Africa de Sud în ceea ce privește numărul de persoane infectate cu HIV, ajungând pe primul loc în lume din acest punct de vedere³⁷ – ce ar putea afecta foarte serios economia țării dacă ar fi scăpată de sub control.

În prezent India este foarte departe de a fi una dintre superputerile euroasiatice, însă toate semnele arată că acest lucru se va petrece curând deoarece populația în continuă creștere, care în prezent a depășit valoarea de un miliard, dezvoltarea clasei mijlocii, întărirea puterii militare și creșterea nivelului de sofisticare al tehnologiilor de vârf de care dispune țara, prezintă India ca pe una dintre puterile politice, economice și militare în ascensiune.³⁸ Cu toate acestea există o serie de provocări ce trebuie rezolvate urgent și a căror rezolvare necesită o determinare națională deosebită precum și asigurarea fără zgârcenie a resurselor necesare³⁹, cum ar fi:

- ajutorarea a milioane de familii să se ridice peste limita sărăciei;
- generarea a aproximativ 1 milion de noi locuri de muncă anual, mai ales pentru cei din grupa veniturilor mici;
- eradicarea analfabetismului;
- concentrarea eforturilor pentru urmărirea absolvirii cursurilor primare și gimnaziale de către toți copiii cu vârste potrivite școlarizării și stoparea abandonului școlar;
- îmbunătățirea nivelului de sănătate publică pentru reducerea mortalității infantile și a malnutriției;

³⁵ Nagarajan Vittal, “Corruption and the State - India, Technology, and Transparency”, *Harvard International Review*, Vol. 23 Issue 3 - Fall 2001, <http://hir.harvard.edu/articles/925/>.

³⁶ Proporția de musulmani în totalul populației a crescut de la 10% în 1951 la 15% în 2001, iar ca urmare o serie de lideri spirituali hinduși le-au cerut indienilor să renunțe la controlul nașterilor pentru a se opune astfel la islamizarea țării.

³⁷ National Intelligence Council (NIC), *op. cit.*

³⁸ Power and Interest News Report (PINR), *India: A Rising Power*, 18 august 2004, retrieved 2 August 2006. (Report drafted by Yevgeny Bendersky).

³⁹ Government of India, Planning Commission, *Report of the Committee on India Vision 2020*, New Delhi, December 2002 (Chairman Dr. S. P. Gupta), p.20.

- realizarea unor investiții masive în producția de energie electrică, în telecomunicații și în alte elemente de infrastructură;
- accelerarea achizițiilor de capacități tehnologice destinate creșterii productivității în agricultură, industrie și servicii;
- sporirea rolului țării în cadrul economiei mondiale atât în ceea ce privește comerțul cât și investițiile.

O cerință esențială pentru previzionarea viitorului Indiei în noul secol o constituie recunoașterea faptului că parametrii care determină dezvoltarea națională s-au schimbat, în ultimii ani, în ceea ce privește această țară și se vor modifica și mai mult în viitor, fapt ce îi va conferi oportunități mai mari decât oricând.

Rusia

Tensiunile din ultimii ani dintre Federația Rusă și Ucraina au generat o reactivare a interesului analitic față de aspectul reînscrierii Rusiei în rândul superputerilor, mai ales datorită controlului actual și potențial asupra unei importante părți a resurselor energetice globale.⁴⁰ Cu toate că Rusia nu este considerată o putere resurgentă în adevăratul sens al cuvântului, aceasta încă posedă unele atribute clare ale statutului de superputere și ar putea să își câștige pe deplin acest statut, în viitor, cu condiția de a reuși să își exploateze pe deplin forța conferită de vastele resurse energetice de care dispune.

Din punct de vedere geografic, Rusia este cea mai mare țară a lumii și dispune de o largă diversitate de materii prime. Astfel ea deține aproape în totalitate rezervele terestre de petrol ale Europei, având în același timp și vaste rezerve de gaze naturale, fiind principalul furnizor al acestor materii prime pentru statele europene. Această țară se întinde pe 11 fuse orare și dispune de potențialul de a deveni o putere și mai influentă în Europa de Est, Orientul Mijlociu, Asia Centrală și Asia de Est.

În prezent Rusia se confruntă cu o gravă criză demografică generată de rata foarte scăzută a natalității, nivelul scăzut de asistență medicală și o situație potențial explozivă în ceea ce privește SIDA. Dacă situația actuală va persista, populația Rusiei se va reduce cu aproximativ 1 milion pe an, astfel încât în anul 2020 populația acestei țări se va cifra în jurul valorii de 130 milioane⁴¹, acest declin de populație împreună cu creșterea corespondentă a populației Asiei Centrale putând avea consecințe economice semnificative. Un alt fapt grav, legat de problema demografică, ce afectează statele vestice ale Eurasiei – Rusia, Ucraina și Belarus – îl reprezintă exportul de inteligență.⁴² O problemă cheie pentru viitor o reprezintă faptul dacă aceste țări vor fi capabile să inverseze trendul ultimilor 15 ani și să își păstreze muncitorii înalt-calificați, ba chiar să îi convingă pe cei plecați să revină în țară, însă odată ce populația întregii Europe este în scădere această problemă poate deveni și mai acută.

⁴⁰ Daiwa Institute of Research, *The re-emerging Russian superpower*, 20 Jan 2006, by Vlad Sobell.

⁴¹ National Intelligence Council (NIC), *Global trends 2020 - Russia*, Workshop Summary for the NIC 2020 project, 25 April 2004, p.5.

⁴² Ibidem, p.5.

La sud, Rusia se învecinează cu regiunile instabile ale Caucazului și Asiei Centrale, fiind foarte probabil ca extremismul, terorismul și conflictele endemice pe care aceste regiuni le generează să continue să se reverse asupra acestei țări. Dacă, pe de o parte, acești factori politici și sociali pot limita măsura în care Rusia ar putea deveni un actor global major, pe de altă parte este foarte plauzibil ca Moscova să devină un partener important atât pentru puterile consacrate ca Statele Unite și Europa cât și pentru cele în devenire, China și India.⁴³

Atâta timp cât federalismul Rusiei nu se va consolida, Rusia va continua să aibă regiuni slabe și un stat central puternic, existând o posibilitate considerabilă ca în viitor numărul celor 89 de regiuni, dintre care 22 sunt asociate cu minorități etnice recunoscute oficial, să se reducă. Dacă astfel de modificări vor fi întreprinse fără a se lua în considerare interesele locale ar putea rezulta o serie de tulburări etnice mai ales în zone precum nordul Caucazului, Tartarstan și Yakuția. Tulburările din Caucazul de Nord, inclusiv problemele din Cecenia, Daghestan și Ingușetia s-ar putea dovedi nerezolvabile și probabil vor persista, într-o formă sau alta, și în anul 2020.⁴⁴

Principala provocare de natură economică cu care se va confrunta Rusia în perioada analizată va fi reprezentată de capacitatea de a se desprinde de simpla extracție a resurselor naturale și a întreprinde schimbările structurale necesare diversificării economiei, fructificării avantajului capitalului uman de care dispune și a unei mai bune integrări în economia mondială, fiindcă eșecul în diversificarea economică poate conduce foarte ușor la apariția fenomenului de subdezvoltare specific petro-statelor, a unei inegalități imense a nivelului veniturilor, a expatrierii capitalurilor și a sporirii tensiunilor sociale. În acest context economic dezvoltarea și creșterea economică, până în 2020, sunt indisolubil legate de eficiența structurilor de guvernare și aici nu este vorba atât de dezvoltarea democrației liberale cât, mai ales, de eficientizarea birocrăției, stabilirea și chiar impunerea unor reguli și reglementări predictibile sau impunerea legii, precum și a altor factori, precum politica de taxe și impozite, ce pot conduce la stabilizarea climatului de afaceri în țară și permit crearea unei alternative la creșterea economică bazată exclusiv pe exploatarea resurselor naturale. Astfel de reforme pot încuraja investițiile străine directe și în alte sectoare și îi pot permite Rusiei fructificarea avantajului conferit de proximitatea sa față de Europa și Asia. Reformarea structurilor de stat poate conduce la diversificarea economică, creșterea economică pe termen lung și îmbunătățirea nivelului de trai, mai curând decât strategiile economice elaborate la nivel de stat, iar cooperarea cu alte regiuni ale lumii, cum ar fi Europa și Asia, ar putea permite Rusiei fructificarea avantajului punctelor tari, indiscutabile, pe care le deține în anumite domenii ale științei și tehnologiei astfel încât să își dezvolte un profil economic mai presus de simpla exploatare a resurselor naturale și a vânzărilor de armament.⁴⁵

Rusia își va menține poziția de dezvoltator al sistemelor de tehnologii în domenii precum tehnologia spațială și cea a rachetelor, în domeniul energiei nucleare, aviației militare, programării computerelor precum și în anumite zone ale tehnologiei

⁴³ Ibidem, p.10.

⁴⁴ National Intelligence Council (NIC), *Global trends 2020 - Russia*, Workshop Summary for the NIC 2020 project, 25 April 2004, p.6.

⁴⁵ Ibidem, pp.2-3.

informației. Chiar dacă este puțin probabil ca Rusia să devină un producător major și în afara sferei militare, capacitățile de care dispune în anumite domenii o pot plasa în poziția de a coopera cu Europa în competiția contra Statelor Unite.⁴⁶

Dezvoltarea Rusiei, ca de altfel a întregului spațiu ex-sovietic, va fi inegală, regional, reflectând nivelele diferite ale resurselor și investițiilor. Pentru celelalte state bogate în resurse naturale din Eurasia – Kazahstan, Turkmenistan și Azerbaidjan – nu se întrevăd șanse de optimism privind o eventuală diversificare economică semnificativă în următorii 15 ani, deși Kazahstanul dispune de premisele cele mai bune pentru a deveni o excepție la trendul general. Toate aceste țări vor continua să se bazeze și să depindă de exploatarea resurselor naturale și vor suferi impactul social și economic al unei grave inechități economice și al distribuției inegale a asistenței medicale. Este aproape o certitudine faptul că în viitor toate statele Asiei Centrale vor fi confruntate cu provocarea dublă generată pe de o parte de presiunile unei populații în continuu proces de creștere, iar pe de alta de reducerea continuă a suprafețelor de teren arabil și a rezervelor de apă dulce.⁴⁷

În ceea ce privește țările cu resurse naturale mult mai limitate, precum Ucraina, Georgia, Kârgâzstan, Tadjikistan și Uzbekistan, provocarea va consta în dezvoltarea unor industrii productive și de servicii eficiente, însă în timp ce statele s-ar putea bucura de beneficii din nevoia de a deveni antreprenoriale, o astfel de evoluție ridică mari provocări prin prisma necesității modificării fundamentale a structurilor guvernamentale în vederea sporirii eficienței și predictibilității acestora. Este mult mai probabil ca aceste schimbări să fie inspirate de surse exogene⁴⁸ cum ar fi potențiala perspectivă (deși foarte redusă) a aderării la UE. Perspectiva de a deveni membru cu drepturi depline al Uniunii Europene a acestor state este foarte puțin probabilă până în 2020, dar, în intervalul de timp discutat, pot fi posibile diferite forme, reduse și cu o geometrie flexibilă, de asociere cu această organizație. Statele cu resurse sărace ar putea beneficia considerabil de pe urma efectului de expansiune al unei economii ruse dinamice și în creștere și ar putea, deasemenea, coopera cu Rusia în domeniul dezvoltării coridoarelor de transport pentru resursele energetice.⁴⁹

Provocările economice și demografice pot fi amplificate negativ și de degradarea mediului înconjurător, fenomen accelerat de ratele actuale ridicate de extracție “muradară” a resurselor naturale. Pe măsură ce Rusia se va integra tot mai mult în economia mondială și va intra în aranjamentele internaționale precum OMC⁵⁰ și Protocoalele de la Kyoto, va trebui să se confrunte cu presiunile de a-și rezolva problemele de mediu, ceea ce, inițial, i-ar putea diminua ritmul de creștere economică, dar care ar putea-o ajuta să evite o înrăutățire a situației în viitor.⁵¹ Este de așteptat ca în plan extern Rusia să recurgă la o politică extensivă de construire de

⁴⁶ Ibidem, p.7.

⁴⁷ Ibidem, p.3.

⁴⁸ Exogen, cauzat de factori sau agenți din afara unui organism sau al unui sistem, conform *Miriam-Webster OnLine*, revizuit la 15 februarie 2007.

⁴⁹ National Intelligence Council (NIC), *Global trends 2020 - Russia*, Workshop Summary for the NIC 2020 project, 25 April 2004, p.4.

⁵⁰ Organizația Mondială a Comerțului.

⁵¹ National Intelligence Council (NIC), *op. cit.*

alianțe, acoperind cât mai multe “baze” posibil, fără a-și deteriora credibilitatea internațională.⁵²

În viitorul apropiat Rusia va rămâne un actor global major din două motive: în primul rând datorită faptului că resursele sale naturale abundente vor căpăta o importanță tot mai mare pentru economiile dezvoltate majore ale lumii, iar în al doilea pentru că dezvoltarea și cercetarea din domeniul militar vor continua să îi asigure rolul de producător și furnizor de vârf în plan mondial. Puterea sa economică va fi încă discutabilă deoarece, chiar și în situația unor îmbunătățiri majore, ea nu va reprezenta decât o fracțiune din cea a Chinei și chiar mai puțin comparativ cu cele ale Americii de Nord sau Europei, încă cel puțin câteva decenii, iar economia sa stabilizată, deși va fi capabilă să atragă investiții străine considerabile, se va afla în urma ratelor de creștere ale economiilor Europei, Chinei sau Indiei.⁵³ Cursul pe care îl va adopta Rusia în alegerea viitorilor parteneri strategici, a alianțelor și partenerilor de alianțe va fi definitiv pentru dezvoltarea socială, economică și militară a acestei țări.

Este dificil pentru Rusia să se ridice încă o dată la rangul de superputere mondială în absența unei ideologii capabile să polarizeze comunitatea internațională în două tabere, ceea ce ar permite crearea unor alianțe solide și construirea unor sfere de influență politică și economică independente, astfel că în următoarele decenii lumea va continua să fie dominată de către Statele Unite, însă va suferi și o transformare, pe măsură ce tot mai multe state își vor asuma o pondere economică și politică mai mare.⁵⁴ Cu toate acestea este de așteptat ca Rusia să își continue politica de “*superputere cu preț redus*”, acesta însemnând crearea unui sistem de alianțe credibile cu care să împartă costurile unei influențe globale, în loc să suporte singură aceste costuri așa cum o făcea Uniunea Sovietică în perioada Războiului Rece, această abordare putându-i potențial permite sporirea statutului și influenței globale fără a-i deteriora situația internă și internațională.⁵⁵

3. State-problemă

Coreea de Nord, Iranul, Siria și Irakul⁵⁶ vor continua să fie statele care prezintă cea mai mare îngrijorare nu doar pentru NATO ci și pentru țările vecine, așadar vor fi analizate ca factori importanți sub aspectul provocărilor geopolitice.

Coreea de Nord

Republica Populară Democrată Coreeană (RPDC) va continua să reprezinte un potențial punct inflamabil deoarece intențiile acestei țări sunt încă neclare, acest stat continuând probabil să practice o “politică pe marginea prăpastiei” în relația cu Statele Unite și cea cu Coreea de Sud. În ciuda eforturilor diplomatice, confruntarea asupra peninsulei nu va putea fi rezolvată în următorii câțiva ani, precum nici un

⁵² Power and Interest News Report (PINR), *Russia's Future Foreign Policy: Pragmatism in Motion*, 04 may 2005, drafted by Yevgeny Bendersky.

⁵³ Idem.

⁵⁴ Idem.

⁵⁵ Idem.

⁵⁶ Enumerarea acestor state s-a făcut fără o prioritizare anume.

potențial acord nu va altera substanțial amenințarea reprezentată de potențialul militar al acestei țări. În timp ce continuarea provocărilor este foarte posibilă, un conflict major este puțin probabil, dar nici nu poate fi exclus.⁵⁷

Cu toate că Peninsula Coreeană ar putea deveni o entitate reunită până în 2025, o îmbunătățire substanțială a relațiilor bilaterale nu poate apărea decât în urma tranziției pașnice și de succes. Acesta ar constitui un eveniment formativ major în politicile asiatice și, deasemenea, va avea o profundă influență asupra alinierilor politice subsecvente, nu în ultimul rând datorită capabilităților substanțiale în domeniul nuclear și al rachetelor, de care dispune Coreea de Nord și care este de așteptat că va fi dezvoltat și mai mult în anii anteriori unei eventuale reunificări.⁵⁸

Viitorul Coreei reprezintă elementul definitiv al viitorului Asiei de Est. În prezent Coreea de Nord reprezintă una dintre cele mai mari amenințări nucleare de pe glob și nu doar datorită riscului unui schimb de lovituri nucleare în regiune ci și datorită faptului că această țară este un exportator activ de tehnologie nucleară și sisteme de livrare asociate⁵⁹ precum și datorită incertitudinilor cu privire la profesionalismul, standardele de siguranță și securitatea programului său nuclear.

Iran

Republica Islamică Iran va continua să aibă o importanță regională considerabilă datorită poziției sale strategice la intrarea în Strâmtoarea Ormuz și creșterii puterii sale militare. În ciuda creșterii nivelului de sărăcie și a declinului economic, se poate estima că lupta pentru putere dintre reformiști și islamiștii duri se va intensifica și că indiferent ce grupare va câștiga – cele mai multe indicii îi favorizează pe reformiști, datorită creșterii opoziției generale față de actualul regim – este puțin probabil ca ceilalți să cedeze fără o luptă îndârjită. Până la finalul perioadei analizate, pentru Iran sunt trei variante posibile: fie să ajungă din punct de vedere politic într-un punct mort reprezentat printr-un status-quo între reformiști și islamiștii duri, fie să rămână un stat teocratic puternic cu o agendă de politică externă orientată spre apărarea integrității teritoriale și îmbunătățirea capabilităților militare, sau fie ar putea ajunge sub controlul reformiștilor mult mai acceptabili și mai deschiși dialogului global transparent și fără ostilitate, dar asta probabil numai ca urmare a unei revoluții violente care să răstoarne de la putere teocrația. Dezvoltarea și utilizarea forțelor armate iraniene va depinde de cine va controla puterea și de percepția acestora asupra amenințărilor de securitate, dar este de presupus că în orice situație îmbunătățirea capabilităților de proiectare a forței și de apărare anti-aeriană ca și încercarea de realizare a unor capabilități îmbunătățite în domeniul AEM vor continua. Iranul și-a dezvoltat deja o bază industrială națională pentru producerea unei întregi varietăți de rachete balistice pe care se pare că încearcă să o utilizeze pentru realizarea unor vectori cu rază mare de acțiune, care să îi permită lovirea unor

⁵⁷ Canadian Defence Staff, Directorate of Defence Analysis, *Military Assessment 2000, 2003*, prepared by Dr. Scot Robertson, p. 9.

⁵⁸ Allied Command Transformation (ACT), Long Term Requirement Study (LTRS), *The World in 2025 – A Global and Regional Review*, report from NATO Consultation, Command and Control Agency (NC3A), September 2005, p. 28.

⁵⁹ Ibidem, p.29.

ținte potențiale din Israel, Arabia Saudită sau Turcia și chiar, mai îndepărtate, din vestul Europei. Dacă Iranul va continua sau nu să sponsorizeze terorismul internațional este un fapt care rămâne de văzut.⁶⁰

Alegerea unui nou președinte în 2005 și reconfirmarea acestuia în 2010 pot fi interpretate ca o subliniere a riscurilor evidențiate anterior, pentru că problema nucleară a fost considerată ca parte a unei macro-politici, iar președintele a declarat că *“odată cu aceste alegeri, Republica Islamică Iran devine mult mai capabilă să înfrunte provocările, iar europenii trebuie să ia în considerație acest lucru”*. Pe scurt, acesta a transmis o provocare timpurie Occidentului pentru anii următori⁶¹, iar evenimentele ulterioare, începând cu anul 2006, au stabilit un trend în retorică și acțiune, astfel că în anii imediat următori atât comunitatea internațională cât și Irakul trebuie să ajungă la o decizie clară privind această țară.

Siria

Republica Arabă Siriană prezintă cel mai perfect microcosmos de riscuri cu care NATO s-ar putea confrunta în viitor, în particular deoarece aceasta are un program chimic și nuclear, chiar dacă nu a declarat existența unor elemente de îmbogățire a uraniului, dispune de stocuri limitate de arme biologice, iar rachetele sale de tip SCUD D cu rază de acțiune de 650 km, achiziționate din Coreea de Nord, amenință deja Turcia și Ciprul. Semnificativ este și faptul că Siria nu a semnat Codul de Conduită privind tehnologia rachetelor și, deci, nu s-a angajat încă în eforturile internaționale de prevenire a proliferării acestora. Deasemenea Siria a fost acuzată ca stat ce sponsorizează terorismul, ceea ce înseamnă că urmărește realizarea unor mijloace de acțiune atât simetrice cât și asimetrice.⁶²

Ținând cont de istoricul acestei țări în ceea ce privește cooperarea cu Coreea de Nord, în achiziționarea și perfecționarea rachetelor SCUD, se poate aprecia că această relație va continua și că, în cursul perioadei analizate, raza de acțiune, fiabilitatea, încărcătura și precizia rachetelor SCUD D siriene vor crește astfel încât vor putea amnița direct Turcia și Ciprul, în mod cert și, poate, Grecia, sudul Balcanilor și Italia. Rachetele de tip SCUD D pot transporta în mod curent încărcături chimice și biologice, însă în urma unor progrese în tehnologia armamentului nuclear, ar putea fi capabile să transporte și focoase nucleare eficiente, până la finalul acestei perioade.⁶³

Orice țară care dispune de o industrie chimică elementară dispune și de tehnologia și echipamentele necesare producerii unei game destul de largi de agenți chimici și ținând cont de încercările trecute ale Siriei de a contracara forțele israeliene cu AEM proprii, putem prezuma că Siria va continua să își păstreze și să își dezvolte muniția chimică de care dispune.⁶⁴

⁶⁰ Ibidem, pp.32-33.

⁶¹ Allied Command Transformation (ACT), Long Term Requirement Study (LTRS), *The World in 2025 – A Global and Regional Review*, report from NATO Consultation, Command and Control Agency (NC3A), September 2005, p. 33.

⁶² Ibidem, pp.33-34.

⁶³ Ibidem, p.34.

⁶⁴ Idem.

Este o singură cale, foarte bine cunoscută de la reactoarele de cercetare la generarea energiei nucleare și apoi spre armamentul nuclear și Siria a parcurs deja prima etapă, aspirând spre a doua și, de ce nu, chiar la a treia. Reactoarele de cercetare, însele, reprezintă doar un pericol radiologic minor, fiind deci o amenințare minoră, iar cantitatea de uraniu îmbogățit necesară (de obicei mai puțin de 1 kilogram) este cu mult prea mică față de cea necesară dezvoltării armelor nucleare. Există totuși doi factori care transformă aspirațiile nucleare ale Siriei într-o amenințare potențială pentru NATO, în primul rând fiind vorba de istoricul relațiilor comerciale cu cei aflați la limitele legislației internaționale, astfel că perspectiva obținerii de material fisibil de la unul dintre membrii mai puțin scrupuloși ai comunității internaționale este ridicată, iar în al doilea rând, faptul că această țară dispune de suficiente rezerve naturale de fosfat astfel încât să își poată dezvolta suficient tehnologia extracției uraniului din acest material pentru a putea produce cantitățile necesare alimentării reactoarelor energetice sau dezvoltării de armament nuclear.

Irak

Viitorul Irakului este dificil de prezis, în raportul Grupului de Studiu pentru Irak (ISG)⁶⁵, cei doi co-președinți afirmând că *“nu există o formulă magică pentru a rezolva problemele Irakului”*. Mai departe raportul sublinia: *“Provocările din Irak sunt complexe, iar violența crește în intensitate alimentată de o insurgență arabă sunită, de echipele morții și milițiile šiite, de organizații teroriste și de infracționalitatea generalizată. Conflictul sectar reprezintă provocarea principală la adresa stabilității. Cu toate că poporul irakian are un guvern ales democratic, încă nu se înregistrează progrese adecvate în reconcilierea națională, asigurarea securității elementare sau furnizării serviciilor esențiale astfel că pesimismul devine tot mai mare”*.⁶⁶ Totuși există o serie de acțiuni ce pot fi întreprinse pentru îmbunătățirea situației și raportul face o serie de recomandări de îmbunătățire a activității în diferite domenii precum sistemul judiciar infracțional, sectorul petrolier, efortul american de reconstrucție etc.⁶⁷

Dacă situația politică din Irak se va înrăutăți conducând până la un război civil, cu siguranță că infrastructura petrolieră va constitui o țintă, însă este de apreciat că acest fapt va avea un efect destul de mic asupra restului lumii deoarece piața internațională s-a dovedit a fi flexibilă în timpul crizei irakiene și chiar dacă petrolul irakian va fi indisponibil o perioadă lumea s-ar putea adapta destul de ușor. Pe scurt, securitatea petrolieră la nivel global va fi asigurată, chiar dacă problemele de acest gen, când există fluctuații mari ale prețului petrolului, vor avea întotdeauna un impact

⁶⁵ The Iraq Study Group Report (ISG), (Baker-Hamilton Commission), *The way forward – A new approach*, December 2006, Vintage Books, Random House, Inc. (Co-chairs: James A. Baker III, Lee H. Hamilton and members: Lawrence S. Eagleburger, Vernon E. Jordan, Jr., Edwin Meese III, Sandra Day O'Connor, Leon E. Panetta, William J. Perry, Charles S. Robb, Alan K. Simpson). ISBN: 0-307-38656-2, page ix, http://www.usip.org/isg/iraq_study_group_report/report/1206/iraq_study_group_report.pdf.

⁶⁶ The Iraq Study Group Report (ISG), (Baker-Hamilton Commission), *op. cit.*, p.6.

⁶⁷ Ibidem, p.8.

economic major asupra producătorilor, iar provocarea pentru Orientul Mijlociu va fi să se asigure că șocurile majore vor fi evitate.⁶⁸ Fundamentele pentru preocupările de securitate ale Orientului Mijlociu vor fi situația pe termen mediu și lung a Irakului și posibilitatea continuării prezenței militare americane în această țară, posibilitatea izbucnirii unor conflicte de mică intensitate în sudul Caucazului și în Asia Centrală (inclusiv Afganistanul) precum și potențialul de confruntare etnică, ca de exemplu în cazul populației kurde din Turcia sau Irak.⁶⁹

4. State de interes din punctul de vedere al proliferării ADM

Spectrul ADM încă bântuie lumea și poate provoca o îngrijorare și mai mare în viitor fiindcă în ciuda prețului ridicat ADM continuă să prolifereze și aceasta mai ales în cazul armelor chimice și biologice, care în unele situații sunt foarte dificil de monitorizat, mai ales că adeseori se bazează pe tehnologii duale. Programele nucleare, precum cele ale Indiei, Pakistanului, Coreei de Nord și Iranului, arată că în ciuda costurilor și dificultăților asociate cu dezvoltarea și desfășurarea unor astfel de arme, unele națiuni consideră că toate aceste investiții merită.⁷⁰ După cum am arătat și mai sus, Coreea de Nord reprezintă acum una dintre cele mai grave amenințări nucleare de pe glob, iar intențiile acestei țări sunt foarte neclare⁷¹ și vor continua să fie astfel atâta timp cât va dura regimul actual.

Proliferarea nucleară ridică cele mai grave probleme în Orientul Mijlociu, mai ales datorită faptului că este imposibil ca Israelul să rămână pasiv față de posibilitatea ca fie Iranul, fie Siria să devină posesoare de armament nuclear. Creșterea razei de acțiune, a preciziei și riscului rachetelor balistice din Orientul Mijlociu amenință în mod direct NATO și reîntărește importanța descurajării strategice aproape la nivelul din timpul Războiului Rece⁷², mai ales că se știe că Israelul, Iranul și Siria posedă deja arme chimice sau mijloacele de a le produce, precum și faptul că toate au programe de dezvoltare a armelor biologice.⁷³

5. Globalizarea și sporirea interdependențelor

Globalizarea poate fi înțeleasă, pe scurt, ca și lărgirea, intensificarea, accelerarea și creșterea impactul interconectivității globale.⁷⁴ Mai detaliat, globalizarea poate fi înțeleasă ca un proces (sau un set de procese), care întrupează o transformare în organizarea spațială a relațiilor și tranzacțiilor sociale, exprimată prin

⁶⁸ ACT, LTRS, *The Long Term Requirement Study – Base-line Paper*, p.18.

⁶⁹ Allied Command Transformation (ACT), Long Term Requirement Study (LTRS), *The World in 2025 – A Global and Regional Review*, report from NATO Consultation, Command and Control Agency (NC3A), September 2005, p.33.

⁷⁰ Canadian Defence Staff, Directorate of Defence Analysis *Military Assessment 2000, 2003*, (Prepared by Dr. Scot Robertson), pp.14-15.

⁷¹ Ibidem, p.9.

⁷² Allied Command Transformation (ACT), Long Term Requirement Study (LTRS), *The World in 2025 – A Global and Regional Review*, report from NATO Consultation, Command and Control Agency (NC3A), September 2005, p.46.

⁷³ Ibidem, p.33.

⁷⁴ David Held and Anthony McGrew, "Globalization", *The Global Transformations*, retrieved 18 July 2006, <http://www.polity.co.uk/global/globocp.htm>.

fluxuri și rețele de activitate, interacțiune și putere transcontinentale și inter-regionale.⁷⁵ Trendurile pentru anii următori arată că procesul de globalizare va continua și se va accelera pe măsură ce interacțiunile și comunicațiile vor deveni din ce în ce mai fezabile la costuri mai mici și cu o mai mare eficiență.

Abilitatea de a comunica atât în mod direct cât și indirect prin intermediul media, al muzicii, al filmelor și al valorilor devine mai ușoară și mai ieftină și devine evident că acest fapt are impact asupra societăților. Ca rezultat al globalizării ideile, sistemele economice și culturile capătă o arie de răspândire și de cunoaștere mult mai largă, interacționând mai ușor. Extinderea anvergurii revoluției comunicațiilor, ce dirijează globalizarea, asupra domeniilor de interacțiune socială, politică și economică, a devenit forța conducătoare a inițierii și modelării trendurilor, aspect ce va persista și în mediul de securitate viitor. De la abilitatea oamenilor de a se organiza la nivel internațional (ca în cazul mișcărilor democratice de eliberare din zone precum China și Nepal, sau al mișcărilor extremiste și teroriste) și până la capacitatea succesului unei recolte dintr-o anumită țară de a influența prețul mondial al aceluși produs sau al altora, globalizarea a creat un sistem de independență și comunicare, care într-o anumită măsură, mai ales de ordin economic, este un sistem de inter-senzitivitate. Occidentalizarea prin intermediul mass-media, datorată procesului de globalizare, poate spori tensiunile produse de mișcările anti-occidentale, mai ales în țările islamice precum Pakistanul, ceea ce poate determina o amenințare suplimentară la adresa forțelor NATO ce operează în aceste state și poate constitui chiar o provocare în situația în care tensiunile anti-occidentale se răspândesc în cadrul națiunilor membre ale Alianței.

Este cert că anumite trenduri și efecte vor continua pe parcursul întregii perioade analizate, iar amplificarea deschiderii va relansa competiția și va spori presiunea asupra nevoii de adaptare a sistemelor economice și sociale, iar statele și regiunile ce nu vor reuși să se adapteze riscă să intre în declin și/sau să fie marginalizate. Principalele trenduri ce apreciem că se vor manifesta în perioada analizată sunt:

a. Economic:

- globalizarea va continua și se va adânci iar, în ciuda recurenței tendințelor protecționiste, schimburile internaționale se vor amplifica în întreaga lume conducând la sporirea interacțiunilor dintre sistemele economice naționale și integrarea piețelor;
- triada dominantă – Statele Unite, Uniunea Europeană și Japonia – va continua să domine multe dintre piețele cu valoare ridicată, dar va continua în același timp să își externalizeze producția și serviciile de afaceri;
- unele dintre statele țintă ale activităților externalizate vor deveni noi centre de putere economică;
- în special, China și India își vor continua procesul de creștere economică generând mutarea centrului economiei mondiale în Asia,

⁷⁵ D. Held, A. McGrew, D. Goldblatt and J. Perraton, *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*, Polity Press, Cambridge, 1999.

însă în ambele țări succesul economic va depinde tot mai mult de reformele interne și de asigurarea aprovizionării cu resurse energetice;

- este de așteptat ca economiile emergente din Asia să înregistreze cele mai ridicate rate de creștere și să se apropie de nivelul PIB-urilor occidentale, chiar dacă în termenii PIB/locuitor ele vor continua să se situeze la mare distanță de standardele OECD, astfel că distribuția bogăției va continua să fie inegală⁷⁶;
- vor fi create noi acorduri internaționale ce vor conduce la apariția unor organizații similare Organizației Mondiale a Comerțului (OMC) sau a Organizației Statelor Exportatoare de Petrol (OPEC);
- va crește rolul organizațiilor internaționale precum OMC, FMI sau WIPO (Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale) ce se ocupă de tranzacțiile internaționale;
- se vor dezvolta sisteme financiare globale;
- va spori utilizarea de către corporațiile multinaționale a practicilor economice de afaceri ca externalizarea producției.

b. Socio-cultural:

- se vor amplifica schimburile culturale internaționale;
- răspândirea multiculturalismului și accesul mai bun al indivizilor la diversitatea culturală, de exemplu prin intermediul exportului cinematografic, poate avea ca impact tendința de înlocuire sau de corupere a culturii locale de către cea importantă, ceea ce va genera reducerea diversității fie prin hibridizare, fie, chiar, prin asimilare;
- creșterea turismului și amplificarea călătoriilor internaționale;
- sporirea imigrației, inclusiv a celei ilegale;
- răspândirea mâncărilor netradiționale (adesea adaptate gusturilor locale);
- mondializarea modelor, capriciilor și culturii populare;
- sporirea integrării cuvintelor străine în alte limbi ca instrument de uz comun;
- formarea și dezvoltarea unui set de valori universale.

Alături de acestea există deja trendul de dezvoltare a unei infrastructuri globale de telecomunicații și al unui flux de date transnațional mai bun. Utilizarea unor tehnologii precum Internetul, comunicațiile telefonice și prin satelit implică o sporire a numărului de standarde cu aplicabilitate globală precum legile patentelor și ale drepturilor de autor. Se afirmă adeseori că și terorismul s-a globalizat, odată cu executarea de atacuri în alte țări ce nu au relații directe cu țările de baștină ale organizațiilor teroriste respective.

Dezvoltarea rapidă a globalizării alături de potențialul trendurilor și efectelor sale au generat apariția multor mișcări antiglobaliste și este de așteptat ca acest

⁷⁶ European Union (EU), Institute for Security Studies (ISS), *The New Global Puzzle - What world for the EU in 2025?*, ISS 2006, p.31-32, <http://www.iss-eu.org/books/NGP.pdf>.

fenomen să continue în funcție de modul în care comunitățile se vor conecta în toate domeniile.

Într-o economie globalizată, integrată și cu o tehnologie intensivă a comunicațiilor și informațiilor, șocurile, riscurile și amenințările au potențialul de a deteriora și perturba nu doar economiile naționale ci întregi sisteme economice internaționale, astfel că o eventuală criză economică prelungită reprezintă un risc semnificativ pentru viitor deoarece poate avea ca rezultat dezintegrarea economiei globale și apariția izolaționismului și protecționismului economic, ba mai mult, nemulțumirea socio-economică a celor dezavantajați de sistemul globalizat poate reînnoi presiunile asupra guvernelor naționale de a se dezangaja sau de a se retrage din economia globală.

CRIZA ECONOMICO-FINANCIARĂ ȘI SECURITATEA GLOBALĂ

Vasile MUNTEANU*

The international economic-financial crises affects the global security leading to a multitude of severe problems especially for the poor countries and over their populations.

1. Criza financiară și securitatea sustenabilă

Într-o analiză recentă, Paul Rogers, consultant în domeniul securității globale la Grupul de Cercetări de pe lângă Universitatea Oxford și profesor de studii de pace la Universitatea Bradford din Statele Unite ale Americii, arăta că actuala criză financiară globală ar putea conduce la o multitudine de probleme severe nu numai pentru țările sărace, ci și pentru păturile sărace ale populațiilor țărilor dezvoltate. El sugera că, în loc să se urmărească propriile interese înguste, ar trebui să se folosească această criză ca pe o oportunitate de a reforma sistemul economic internațional spre beneficiul majorității lumii.

1.1. Criza curentă are trei caracteristici principale:

- Este globală. Apărută pe așa-zisa piață sub-prime din Statele Unite, criza s-a răspândit rapid în Europa și Marea Britanie și a provocat, într-un singur an, o cădere cu 60% a bursei din Shanghai, căderea burselor importante din America de Sud, precum și criza sistemelor bancare din Australia și Noua Zeelandă.
- Inițial, a fost mai degrabă o criză de lichidități și de încredere în sectorul financiar decât un declin în sectoarele industrial și comercial, însă acum se așteaptă să aibă efecte substanțiale tocmai în aceste domenii, în condițiile în care sursele de finanțare a investițiilor s-au diminuat consistent.
- Este probabil să dureze cel puțin doi ani, alți câțiva ani fiind necesari pentru a se reveni la normal, la creștere economică susținută.

Înainte de apariția crizei sub-prime, economia internațională era deja afectată de creșterea rapidă a prețului petrolului și, în general, de creșterea bruscă și semnificativă a prețurilor principalelor comodități. Unul dintre primele efecte a fost acela al creșterii prețurilor alimentelor, care a avut un impact puternic, în special, asupra comunităților mai sărace din întreaga lume.

Criza declanșată în anul 2008 nu este direct comparabilă cu cea declanșată de prăbușirea bursei de pe Wall Street din 1929 (care nu a fost una cu adevărat globală), nici cu problemele din 1987 cu care se confruntau principalele burse din Europa și nici cu recesiunea prelungită din Asia din anii 1990, chiar dacă aceasta din urmă a avut câteva ramificații globale.

Comparabilă cu actuala criză a fost cea din anii 1973-74. Atunci, decizia unilaterală a producătorilor de țiței arabi chiar în timpul războiului de Yom

* Locotenent-colonel, U.M. 02003 Constanța

Kippur/Ramadan din Octombrie 1973 a cauzat o creștere remarcabilă de 450% a prețului petrolului în decurs de numai 10 luni, ceea ce a rezultat într-o combinație neobișnuită de stagnare economică și inflație. O consecință paralelă a fost creșterea rapidă a prețurilor alimentelor.

Atunci, criza alimentară a fost evitată, parțial, datorită unui declin al prețurilor alimentelor și unui anume ajutor de urgență acordat de noii îmbogățiți producători de țiței. Experiența stagflației (stagnare+inflație) din țările industrializate a avut ca rezultat mai puțin o mișcare către economia mixtă cu un înalt nivel al planificării centralizate și mai mult o mișcare în sensul dezvoltării ideilor privind economia de piață liberă, în special în forma a ceea ce urma să fie definit drept “Reaganomie”.

Cei aproape 30 de ani care s-au scurs după 1980 au însemnat o extindere rapidă a globalizării economiei de piață, ceea ce a stimulat o creștere economică substanțială, însă pe fondul unei lipse notabile de justiție socio-economică, diferențele dintre săraci și bogați adâncindu-se și mai mult. Spre sfârșitul primei decade a acestui secol, combinația dintre creșterea năucitoare a prețului petrolului și supra-extensia economică a condus la criza bancară transnațională.

1.2. Impactul crizei asupra comunităților mai sărace

Unele aspecte ale crizei curente au un impact relativ scăzut asupra comunităților mai sărace. Spre exemplu, este puțin probabil ca prețul petrolului să rămână ridicat în condițiile în care cererea a scăzut din cauza declinului în activitatea economică.

Producătorii de petrol ar putea acționa împreună, sub forma unui adevărat cartel, pentru a menține prețul ridicat, însă acest lucru este puțin probabil din două motive:

- un motiv este acela că Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC) nu are unitatea politică necesară exercitării controlului pieței, așa cum s-a întâmplat în perioada 1973-74;

- al doilea motiv este acela că fondurile financiare suverane și alte vehicule de investiții din unele state bogate în petrol depind masiv de bursele din America de Nord, Europa și Asia de Est, iar menținerea unor prețuri foarte ridicate ale petrolului ar dăuna unor investiții la bursele menționate.

Prețurile mai reduse la petrol ar putea ajuta țările mai sărace, care luptă din răspuțeri să facă față costurilor ridicate pentru importurile de petrol. Mai mult, declinul prețului petrolului este probabil să aibă un impact pozitiv asupra prețurilor alimentelor.

Acestea sunt însă printre puținele aspecte pozitive ale actualului mediu economic ce ar putea avantaja comunitățile mai sărace. În aproape oricare alt aspect, rezultatele sunt mai puțin pozitive. De exemplu, slăbirea economiilor din statele mai puternic dezvoltate, care atrag, în condiții normale, forță de muncă, înseamnă că sumele pe care această forță de muncă le remite în țările de origine se diminuează ca urmare a reducerii numărului de locuri de muncă și a scăderii veniturilor din salarii.

Mai mult, creșterea șomajului în țările care sunt destinații pentru muncitorii imigranți conduce la o anumită reacție față de aceștia, așa cum s-a întâmplat deja în

Africa de Sud. Acest lucru ar putea mări semnificativ suportul popular pentru partidele politice de extrema dreaptă.

O altă consecință a crizei economice este reprezentată de declinul turismului internațional, unele țări mai sărace depinzând în mod semnificativ de veniturile din acest tip de activitate. Mai important, declinul activității economice are un impact semnificativ asupra prețurilor principalelor comodități, afectând câștigurile din export ale țărilor mai sărace pentru o gamă largă de astfel de comodități, cum ar fi cuprul, minereurile, cafeaua, ceaiul, zahărul, bumbacul și lemnul.

1.3. O Nouă Ordine Economică Internațională?

La începutul anilor 1970, o creștere semnificativă a prețurilor comodităților au pus sub anumite constrângeri economiile celor mai multe dintre țările industrializate, care se confruntau oricum cu prețul ridicat al petrolului.

Conferința ONU pentru Comerț și Dezvoltare (UNCTAD) încercase deja să aducă un anumit grad de planificare pe piața mondială a comodităților, încurajând acorduri individuale pentru produse cum ar fi cafeaua și minereurile, în scopul asigurării unei anumite stabilități în contextul unei creșteri constante a prețurilor. Aceste acorduri erau percepute ca fiind în sprijinul țărilor din lumea a treia, prin modificarea în acest sens a termenilor contractelor comerciale.

În jurul anului 1974, fluctuațiile de pe piața comodităților erau atât de ample, încât țări industrializate ca Statele Unite, Franța, Marea Britanie și Japonia erau gata să accepte nevoia unei planificări a pieței, iar o Declarație a Noii Ordini Economice Internaționale a fost agreată în cadrul unei sesiuni speciale a Adunării Generale a ONU în aprilie 1974.

Miezul acestei propuneri era Programul Integrat pentru Comodități (IPC), care ar fi urmat să aducă o serie de acorduri sprijinite de un Fond Comun de finanțare, având ca scop constituirea unor stocuri de comodități care să asigure stabilitatea prețurilor.

În acel context, creșterea prețului petrolului a condus la declinul activității industriale, la scăderea prețurilor comodităților primare și, aproape imediat, o pierdere generală a interesului în IPC din partea principalelor puteri industriale. Ceea ce s-a convenit spre sfârșitul anilor 1970 a fost o umbră destul de pală a programului original, iar aceasta a avut un impact redus în condițiile pieței libere din anii 1980. Pierderea programului IPC este de natură să reamintească faptul că, în timp de declin economic, perspectivele pentru comunitățile mai sărace sunt luate în considerare foarte rar în politicile de reconstrucție economică ale statelor mai bogate ale lumii.

Un astfel de comportament a atins proporții aproape grotești în actuala criză economică, cu statele mai bogate angajând peste 1.000 de miliarde de dolari pentru salvarea propriilor sisteme bancare aflate în criză. Aceasta este o sumă absolut uriașă dacă este să o comparăm cu cea alocată pentru realizarea Obiectivelor de Dezvoltare Millennium ale Națiunilor Unite.

1.4. Gestionarea actualei crize

Actuala criză nu are o paralelă istorică directă, iar statele cu cele mai puternice economii se vor angaja – în principal – în rezolvarea propriilor probleme.

Angajamentele mai importante se vor manifesta la nivelul statelor individuale, așa cum a fost intervenția Administrației SUA pe propriile piețe imobiliară și de asigurări, dar și numeroasele intervenții din cadrul Uniunii Europene. Mai mult, este probabilă și o anumită cooperare între statele comunității Nord-Atlantice în contracararea crizei globale, în propriul lor avantaj.

Experiențele anterioare indică faptul că accentul se va pune în întregime pe problemele interne ale statelor și mai puțin pe interesele comunității globale. Această abordare ar putea fi de folos pentru păturile mai sărace ale populației din țările dezvoltate, însă nu va ajuta deloc comunitățile sărace mult mai numeroase din restul lumii. Mai mult, acțiunile viitoare de reducere a datoriilor statelor lumii a treia sunt tot mai improbabile. Este foarte probabil ca inclusiv problemele cheie, cum ar fi schimbările climaterice și riscurile conflictelor pe resurse, să fie eliminate de pe agendele politice.

Implicațiile acestui lucru sunt extrem de serioase, în sensul că orice obstrucționare a dezvoltării susținute a țărilor din sudul planetei va conduce la o creștere semnificativă a insecurității și suferinței umane. În plus, orice întârziere în abordarea problemei urgente privind schimbările climaterice nu va face decât să aducă și mai multe probleme, efectele dăunătoare ale schimbărilor climaterice având un impact tot mai mare.

Unele dintre cele mai fragile economii ale lumii, din Africa până în sud-vestul Asiei, vor suferi cel mai mult din cauza recesiunii economice și a impactului schimbărilor climaterice. În general, dezamăgirea care există deja pe cele două continente va fi și mai mare din cauza percepției că economiile dominante au interese mici sau chiar niciun interes în ajutorarea majorității populației lumii.

Astfel, este posibil ca actuala criză să fie percepută ca necesitând o reconsiderare serioasă a modului în care economia globală a evoluat în ultimele trei decade. În esență, natura economiei de piață globalizate este pusă în discuție, în sensul unei reforme considerabile a acesteia.

Motivul pentru aceasta ar putea fi chiar maniera în care economia de piață a permis actualei crize de lichidități și de încredere să se dezvolte în economiile bogate, mărin și mai mult diferențele socio-economice. Măsura în care reformele vor fi instituite va depinde, într-o oarecare măsură, de adâncimea și durata crizei actuale, în prezent existând indicii că aceasta s-ar putea prelungi și adânci și mai mult.

2. Criza globală amenință securitatea internațională

Dennis Blair, noul director al Comunității de Informații din Statele Unite numit de actualul președinte Barack Obama, s-a adresat, în februarie 2009, Congresului SUA și a avertizat că actuala criză economică globală ar putea răsturna guverne, declanșa valuri de refugiați și ar putea submina abilitatea SUA și a aliaților săi de a ajuta.

Blair a susținut că "Timpul este probabil cea mai mare amenințare. Cu cât reconstrucția economică va întârzia mai mult, cu atât mai mult va crește probabilitatea afectării intereselor strategice ale SUA".

El a mai menționat că un sfert din națiunile lumii s-au confruntat deja cu diferite forme de instabilitate atribuite declinului economic, inclusiv cu schimbări de

putere. El a exemplificat cu demonstrațiile anti-guvernamentale din Europa și Rusia și a avertizat că cea mai mare parte a Americii Latine și a fostelor republici sovietice nu au suficiente lichidități pentru a preveni extinderea crizei.

Blair a apreciat că "Cea mai probabilă potențială consecință asupra intereselor SUA va implica incapacitatea aliaților și prietenilor SUA de a-și îndeplini obligațiile de apărare și umanitare. De asemenea, potențialele fluxuri de refugiați din zona Caraibe ar putea avea un impact direct asupra securității SUA".

Între timp, Administrația Obama a aprobat un plan de salvare economică în valoare de 787 miliarde de dolari, însă acesta întârzie să își arate efectele pozitive și, în plus, este tot mai criticat pentru lipsa detaliilor și transparenței.

Pachetul celor 787 de miliarde este controversat nu numai ideologic și politic între cei care îl susțin și cei care i se opun, ci și la nivelul economiștilor profesioniști, care sunt, la rândul lor, divizați, în legătură cu posibilele efecte pozitive sau negative ale acestuia.

Directorul Comunității Naționale de Informații a SUA, Dennis C. Blair, care coordonează toate cele 16 agenții de informații americane, inclusiv CIA, s-a adresat, la data de 12 Februarie 2009, Comisiei pentru Informații din cadrul Senatului SUA, pentru a prezenta Evaluarea Anuală a Comunității Naționale de Informații privind Amenințările de Securitate. În această evaluare, spre surprinderea unor membri ai Comisiei, a fost identificată ca principală amenințare la adresa securității naționale a SUA tocmai actuala criză economică globală și potențialele sale repercusiuni și nu terorismul internațional, așa cum a fost cazul în timpul Administrației Bush.

General de armată (r) Dennis C. Blair a avertizat că pe măsură ce "*actuala criză, care a apărut în SUA și a cuprins rapid restul lumii, va fi mai adâncă și mai de durată, șansele ca interesele strategice ale SUA să fie serios afectate sunt mai mari*". Această evaluare sobră și rece a dat fiori în legătură cu potențialele consecințe strategice și de securitate dureroase ale crizei, atât pentru SUA, cât și pentru restul lumii.

Deși nu l-a pronunțat explicit, evaluarea lui Blair arată pericolul conflictelor armate între națiuni din cauza stresului crizei economice, care s-ar putea transforma într-o criză strategică.

Dennis C. Blair, principalul consilier pe linie de informații al președintelui Barack Obama și al Consiliului Securității Naționale al SUA, apărând mai degrabă ca un analist politic și nu ca unul militar, a apreciat că este dificil de estimat când se va ajunge la punctul critic al crizei sau când aceasta va fi depășită, dar cu siguranță aceasta se va manifesta și în anul 2010.

Cam în același timp, directorul Fondului Monetar Internațional (FMI), Dominique Strauss-Kahn, a avertizat că principalele state dezvoltate sunt "*deja în depresie economică*", iar "*cel mai rău scenariu nu poate fi exclus*".

Amintind că *recesiune este atunci când vecinul își pierde locul de muncă, iar depresie este atunci când tu însuși îți pierzi locul de muncă*, Pew Research Center a estimat încă din Februarie 2009 că SUA se afla deja mai degrabă în depresie economică și nu în recesiune.

Pe scurt, din evaluarea francă a lui Dennis C. Blair, a rezultat că:

(1) deoarece criza globală a început în SUA, cea mai mare parte a lumii ar putea pune responsabilitatea crizei pe seama SUA.

(2) cauza crizei este percepută ca fiind politicile SUA privind economia de piață, în special cele privind lăcomia excesivă și asumarea unor riscuri nefondate, precum și regulamentele neadecvate ale pieței financiare americane.

(3) criza și vina pentru aceasta au intensificat sentimentele anti-americane și anti-economia de piață în lume.

(4) statura economică și morală a SUA în dirijarea și asigurarea globalizării prin comerț și investiții deschise, care sunt în interesul național al SUA, a fost erodată serios de aceste sentimente. Deși nu a spus-o, sentimentele anti-americane anterioare cauzate de politicile controversate de anti-terrorism și de unilateralism agresiv promovate de Administrația Bush după atacurile teroriste 9.11 diminuaseră deja foarte mult din prestigiul SUA chiar și înainte de izbucnirea crizei. Astfel, criza izbucnită în SUA nu a făcut decât să dubleze dificultatea restaurării reputației internaționale favorabile a SUA, chiar în timpul Administrației Obama, care realizase și recunoscuse daunele provocate de Administrația Bush.

Dennis C. Blair a subliniat îngrijorările crescânde privind reducerea angajamentelor de apărare și umanitare, atât ale SUA, cât și din afară, din cauza crizei economice.

3. Criza financiară ca provocare la adresa securității globale

De la apariția primelor semnale ale crizei și până în prezent, Mass Media internaționale au analizat pe larg și sub toate aspectele actuala criză economico-financiară globală. Într-un editorial apărut în ediția din 22 Octombrie 2008 a cotidianului argentinian La Nación, Irma Arguello analiza noul mediu economic internațional și provocările subsecvente crizei financiare la adresa securității globale.

Lumea se confruntă cu dificultăți serioase în depășirea turbulențelor provocate de colapsul financiar, în pofida măsurilor extraordinare de salvare financiară luate peste tot în lume. În acest context provocator, securitatea globală este, de asemenea, supusă unor teste extrem de severe.

Actuala stare de insecuritate a expus, fără jumătăți de ton, actuala forță a globalizării și, în același timp, disoluția puterii globale. Tranziția de la o lume “unipolară”, bazată pe unicul leadership al Statelor Unite ale Americii, către o lume “non polară”, în care puterea, cu doar câteva reguli sau poate fără nicio regulă, se distribuie mai multor entități statale și actorilor non-statali, pare să fi ajuns într-un punct fără întoarcere.

În termenii riscurilor de securitate, ca un mare paradox, națiunile cu un grad al calității instituționale mai ridicat ar putea fi mai expuse pe termen scurt și mediu. Astfel, statele cu instituții democratice solide și cu un control mai puternic al opiniei publice asupra actelor guvernelor lor, vor întâmpina dificultăți foarte mari în angajarea unor cheltuieli bugetare suficiente, așa cum făceau în trecut, pentru apărare și securitate. Sub presiunea opiniei publice, problemele referitoare la apărare și securitate ar putea pierde prioritatea în comparație cu acele aspecte pe care opinia publică le consideră mai importante, cum ar fi acțiunile pe termen scurt focalizate pe

eliminarea efectelor crizei economice și pe refacerea sistemului financiar, precum și pe restaurarea calității vieții.

Prin contrast, țările cu democrații slabe sau cu regimuri totalitare (condiții corelate de obicei cu o mai mare izolare economică, cu concentrarea puterii și cu lipsa pluralismului politic) foarte probabil vor urma calea către o radicalizare și mai adâncă, ceea ce ar putea eventual include și o potențială creștere a nivelului de folosire a forței. Pe baza acestei prezumții, impactul intern al crizei globale – cum ar fi deteriorarea venitului național din cauza căderii prețurilor internaționale ale comodităților, sau din cauza unor dificultăți financiare – va fi probabil trecut cu vederea sau subestimat de către aceste regimuri. Ca o consecință a unei astfel de abordări, în momentul alocării resurselor, mai degrabă sistemul de asistență socială va reprezenta variabila de ajustare și nu programele militare ofensive sau defensive (achiziții și dezvoltare).

Mai mult, regimurile totalitare (sau cele cu guverne în curs de formare), cu birocrății oficiale care manipulează fondurile și prioritățile în mod discreționar, s-ar putea găsi în situația de a-și consolida sau chiar extinde influența regională sau globală.

Aceste scenarii “post-criză” și consecințele lor generale ar putea fi aplicate, spre exemplu, pentru a analiza impactul asupra amenințării nucleare, în scopul conștientizării și monitorizării strânse ale primelor semnale privind creșterea potențială a acestei amenințări.

În termeni concreți, criza financiară ar putea crea cadrul favorabil pentru o creștere nedorită a proliferării nucleare prin întărirea ambițiilor și, în același timp, prin slăbirea barierelor de prevenire a posibilităților ca materiale cheie să ajungă în mâinile teroriștilor sau statelor cu intenții non-pașnice. Aceste lucruri s-ar putea întâmpla pentru că unele dintre programele de prevenire și răspuns, la nivel de stat, ar putea fi afectate și chiar deveni ineficiente din cauza constrângerilor financiare.

În același mod, agențiile multilaterale de control și impunere a legislației, cum ar fi Agenția Internațională pentru Energiei Atomică (AIEA), ar putea întâmpina dificultăți în extinderea și chiar în menținerea capacității sale curente de operare. În privința acestei organizații, obiectivele curente de extindere a rolului său, dincolo de responsabilitățile sale de bază privind verificarea, ar trebui – de asemenea – să fie revizuite, pentru a fi ajustate în mod realist la noua situație financiară globală.

Dificultățile privind accesul la fonduri ar putea de asemenea să conducă, cel puțin pe termen scurt și mediu, la o amânare semnificativă a așa-zisei “renașteri a industriei nucleare”, mai ales în ceea ce privește creșterea numărului de reactoare nucleare-electrice proiectate. Oricum, astfel de amânări nu vor însemna reducerea automată a pericolelor nucleare globale.

Drept urmare, statele cu comportamente nucleare dubioase ar putea să-și reformeze aspirațiile nucleare, care au provocat oricum dezaprobări vaste din partea comunității internaționale.

De exemplu, pare improbabil ca Iranul, guvernat de o teocrație radicală, să-și modifice prioritățile din cauza impactului economic local derivat din actuala criză globală. Acest guvern, care se dorește perpetuu, a manifestat o hotărâre permanentă în a-și îndeplini obiectivele nucleare, ignorând eforturile diplomatice și sancțiunile

internaționale la cel mai înalt nivel și nu există, în prezent, niciun semn vizibil care să anticipeze o schimbare în această chestiune. În acest sens, și dată fiind relevanța sa, realismul oricărei alte supoziii ar trebui testat cu mare atenție.

Informațiile privind acordurile dintre Washington și Phenian, care ar permite reluarea inspecțiilor la facilitățile nucleare nord-coreene “declarate”, par un pic mai încurajatoare, însă ele trebuie tratate oricum cu reținere, pentru a preveni reculuri costisitoare.

Teroriștii și alți actori non-statali cu intenții de achiziționare a armelor de distrugere în masă, finanțați de regulă de către rețele financiare neoficiale, ar putea – la rândul lor – profita de actuala stare de criză economică globală. În acest sens, creșterea traficului ilegal cu materiale și tehnologii nucleare, favorizată de erodarea mecanismelor de control, ar putea fi un scenariu plauzibil.

Toate aceste chestiuni deschid o nouă dilemă: pentru ca neutralizarea activităților potențiale în discuție să devină efectivă, acțiunile întreprinse de comunitatea globală (inclusiv cele de impunere prin forță, dacă este cazul), ar trebui continuate indiferent de condițiile financiare globale. În același timp însă, este dificil de evaluat modul în care costurile enorme ale acestor activități vor fi acoperite de acum înainte, dată fiind situația economică internațională.

În orice caz, creșterea potențială a riscurilor nucleare derivată din colapsul economic global, care ar putea conduce comunitatea internațională, deja vulnerabilă, într-o condiție extrem de problematică, ar trebui gestionată fără amânare, prin folosirea oricăror mijloace posibile și accesibile.

Experiența arată că problemele globale solicită mai degrabă soluții globale și nu măsuri izolate. Acest concept a fost deja confirmat de efectele timide, dar oricum pozitive, asupra încrederii de pe piață, derivate din acordul încheiat între Rezerva Federală a SUA și Banca centrală Europeană privind reducerea – în comun – a ratelor dobânzilor. Eforturile coordonate derivate după reuniunile la nivel înalt ale G7 și G20 ar putea fi – de asemenea – percepute ca și semnale promițătoare de acord fin în cadrul comunității globale.

În privința securității globale, este esențial și urgent ca liderii politici din întreaga lume să își coordoneze eforturile și să lucreze împreună în scopul localizării, ajungerii la un consens și al punerii în practică a unui set minim de puncte cheie, bazat pe un interes comun, în scopul menținerii eforturilor uriașe întreprinse până în prezent în sensul gestionării pericolelor legate de proliferare.

Rezultatul ar trebui să fie un plan minim definit cu convingerea că aceste puncte cheie, lăsate la voia întâmplării, ar putea conduce la situații de incertitudine, dar cu siguranță nefericite, cu consecințe permanente.

4. Criza economică și creșterea cheltuielilor militare globale la un nivel record

În pofida adâncirii crizei economice, cheltuielile militare globale au crescut în mod semnificativ în anul 2008, ajungând la 1.500 de miliarde de USD.

Porivit unui raport al Institutului Internațional de Cercetare a Păcii din Stockholm (SIPRI - Stockholm International Peace Research Institute) din 9 Iunie 2009, din această sumă, cheltuielile militare ale Statelor Unite ale Americii reprezintă

aproape jumătate, depășind lejer cel mai apropiat rival din acest punct de vedere, China.

4.1. Marile puteri ale ONU se află în topul mondial al cheltuielilor militare

Într-un clasament publicat la data de 9 Iunie 2009, de către SIPRI, în topul mondial al cheltuielilor militare pe anul 2008 se află state care fie sunt deja membre cu statut permanent ale Consiliului de Securitate al ONU, fie aspiră la acest statut privilegiat.

Statele Unite ale Americii, China, Franța, Marea Britanie și Rusia – toate state membre permanente ale Consiliului de Securitate al ONU, cu drept de veto – ocupă primele cinci locuri, în această ordine, ale clasamentului mondial pe națiuni privind cheltuielile militare pe anul 2008, reprezentând împreună peste 60 % din totalul de 1.500 de miliarde de USD alocate cheltuielilor militare la nivel global.

Cele patru state care aspiră cu disperare la un loc permanent în cadrul Consiliului de Securitate al ONU - Germania, Japonia, India și Brazilia – nu sunt departe de primele cinci locuri, situându-se în primele 15 locuri ale clasamentului menționat.

Dr Sam Perlo-Freeman, șeful Proiectului SIPRI privind Cheltuielile Militare, a apreciat ca așa-zisul “război împotriva terorismului” a încurajat foarte multe state să își evalueze propriile probleme prin intermediul unor lentile înalt militarizate. Ca urmare, susține acesta, multe state și-au justificat creșterea cheltuielilor militare ca parte a luptei lor împotriva terorismului. Războaiele din Irak și Afganistan au costat suplimentar numai Statele Unite ale Americii 903 miliarde de dolari. Potrivit “Yearbook on Armaments, Disarmament and International Security” publicat de SIPRI în anul 2009, în privința creșterii cheltuielilor militare globale în perioada 1999 – 2008, cea mai mare pondere i-a revenit Statelor Unite, respectiv 58 %. La rândul lor, China și Rusia, cu o creștere absolută de 42, respectiv 24 de miliarde de USD, aproape că și-au triplat cheltuielile militare în decada menționată.

Celelalte state aflate în top 15 sunt India, Arabia Saudită, Iran, Israel, Brazilia, Coreea de Sud, Algeria și Marea Britanie, toate acestea contribuind în mod substanțial la creșterea cheltuielilor militare globale.

Cele 1.500 de miliarde de USD - cheltuielile militare globale pe anul 2008 - reprezintă o creștere de 4% în termeni reali față de anul 2007 și de 45% pe întreaga decadă 1999-2008.

Frida Berrigan, asociată de program la Inițiativa de Armamente și Securitate a Fundației Noua Americă (New America Foundation's Arms and Security Initiative), a apreciat că principalii “câștigători ai acestor creșteri ale cheltuielilor militare globale sunt producătorii (americani) de armament precum Boeing, Lockheed Martin, Raytheon și Northrop Grumman”.

Ea a subliniat că aproape fiecare sector economic a fost afectat serios de actuala recesiune economică globală, "dar datorită faptului că națiunile lumii pun din ce în ce mai multe din resursele lor în conturile armatelor lor, industria de armament continuă să raporteze profituri constante”.

Potrivit lui Berrigan, Lockheed Martin, unul dintre cei mai mari producători de armament din lume, a raportat vânzări în valoare de 42,7 miliarde de USD numai în

2008. Aceasta companie, bazată în SUA, a raportat pentru primul trimestru al anului 2009 vânzări nete în valoare de 10,3 miliarde de dolari, reprezentând o creștere de 4% față de același trimestru al anului precedent.

Compania produce avioanele de luptă de tipul Joint Strike Fighter (un program de 300 de miliarde de USD), avionul de luptă F-22 Raptor, rachete pentru avioane, elicoptere și sisteme de luptă bazate la sol, precum și multe alte sisteme de armament și tehnică de luptă.

Mai mult, Frida Berrigan a apreciat că tendința crescătoare în privința cheltuielilor militare va continua, dar că îi este “imposibil să anticipeze cum vor putea fi susținute aceste cheltuieli militare mereu mai mari”.

În contextul deficitelor bugetare record și al nivelului ratei șomajului foarte ridicat, cheltuielile militare ale SUA au crescut cu 20 de miliarde de USD în 2009 față de 2008. Datele furnizate de SIPRI arată că cheltuielile militare ale SUA condiționează creșteri similare peste tot în lume, după principiul că “mareea ridică toate bărcile”, astfel că un buget militar mărit al unui anume stat face ca celelalte state să se simtă nesigure și să își mărească de asemenea propriile bugete de apărare și securitate.

SIPRI arată că bugetul de apărare al SUA pe anul 2008 a fost de 607 miliarde de USD, pe locul doi situându-se China cu 84,9 miliarde USD, Franța cu 65,7 miliarde, Marea Britanie cu 65,3 miliarde și Rusia cu 58,6 miliarde. Cheltuielile militare pe anul 2008 ale statelor aspirante la un loc de membru permanent al Consiliului de Securitate al ONU sunt de 46,8 miliarde de USD în cazul Germaniei, urmată de Japonia cu 46,3 miliarde, India cu 30 de miliarde și Brazilia cu 23,3 miliarde.

Aproape toate regiunile și sub-regiunile au participat la creșterea cheltuielilor militare globale în perioada 1999-2008. Excepțiile majore sunt reprezentate de Europa de Vest și Europa Centrală, unde “ratele de creștere economică mai modeste și lipsa – așa cum a fost ea percepută de cele mai multe state – a unei amenințări susceptibile au condus la un nivel al cheltuielilor militare aproape plat, orizontal”.

În cadrul trendului general, oricum, aspirațiile unor state Central Europene la statutul de membru al NATO și nevoile acestora de interoperabilitate au condus la creșterea cheltuielilor militare.

Astfel, sub-regiunea cu cea mai rapidă creștere a cheltuielilor militare în perioada 1999 – 2008 a fost Europa de Est, cu 147%. SIPRI Yearbook arată că cea mai mare parte a acestei creșteri revine Rusiei (87%), ale cărei cheltuieli militare au fost încurajate de creșterea economică susținută și de dorința sa de a-și redobândi statutul de putere militară majoră.

Celelate sub-regiuni cu creșteri ale cheltuielilor militare semnificative după 1999 sunt Africa de Nord (94 %), America de Nord (66 %), Asia de Est (56 %) și Orientul Mijlociu (56 %).

4.2. Dezvoltarea industriei de apărare

În privința industriei aeronautice, spre exemplu, centrul de greutate pare să treacă din domeniul aviației de transport civile (producătorii de profil fiind puternic afectați de reducerea comenzilor din cauza recesiunii înregistrate în domeniul

transportului aerian), către companiile care produc avioane de luptă și alte sisteme de armament și tehnică de luptă.

În total, primii 100 de producători din industria de apărare au vândut, în anul 2007, armamente în valoare de 347 de miliarde de USD, acesta fiind cel mai recent an pentru care există date certe.

Aproape toate companiile majore sunt americane sau europene. Aproximativ 61 de procente din vânzările din anul 2007 revin celor 44 de companii americane, în timp ce alte 32 de companii vest-europene dețin 31% din vânzările menționate. Celelalte companii aparțin Rusiei, Japoniei, Israelului și Indiei.

SIPRI arată că “din 2002, valoarea vânzărilor efectuate de primele 100 de companii din industria de apărare a crescut cu 37% în termeni reali”.

Gigantul american Boeing rămâne cel mai important producător al lumii din industria de apărare, cu vânzări de 30,5 miliarde de USD în anul 2007. BAE Systems din Marea Britanie deține locul secund, cu vânzări în valoare de 29,9 miliarde de USD, în timp ce Lockheed Martin a ocupat locul trei cu 29,4 miliarde de dolari.

Clasamentul primelor 10 națiuni în privința cheltuielilor militare pe anul 2008, exprimate în miliarde de USD:	Clasamentul primilor 10 producători din domeniul industriei de apărare, pe baza vânzărilor din anul 2008 exprimate în miliarde de USD
1. SUA – 607; 2. China – 84,9; 3. Franța – 65,74; 4. Marea Britanie – 65,35; 5. Rusia – 58,6; 6. Germania – 46,87; 7. Japonia – 46,38; 8. Italia – 40,69; 9. Arabia Saudită – 38,2; 10. India – 30,0; 11. Total global – 1.464.	1. Boeing (SUA) – 30,5; 2. BAE Systems (Marea Britanie) – 29,9; 3. Lockheed Martin (SUA) – 29,4; 4. Northrop Grumman (SUA) – 24,6; 5. General Dynamics (SUA) – 21,5; 6. Raytheon (SUA) – 19,5; 7. EADS (Europa de Vest) – 13,1; 8. L-3 Communications (SUA) – 11,2; 9. Finmeccanica (Italia) – 9,9; 10. Thales (Franța) – 9,4.

Concluzii

Criza economico-financiară actuală este departe de a putea fi depășită, putând provoca dezechilibre majore în relațiile dintre state, sub-regiuni și regiuni, atât în plan economico-financiar, cât și în plan geopolitic și geostrategic. Criza economico-financiară globală poate constitui un punct de plecare și, în același timp, o cauză a unei restartări a proceselor geopolitice și geostrategice și a relațiilor dintre statele lumii.

Unele state par a fi avantajate în cursul jocului geopolitic și geostrategic (în special regimurile autoritare), China făcând parte dintre acestea. Confruntările economice, care sunt tolerabile în momente de așezare economică, tind să se

acutizeze în această perioadă, ceea ce ar putea conduce la adoptarea unor măsuri pripite, de cele mai multe ori protecționiste, care riscă să adâncească efectele crizei.

Ca și consecință a crizei economico-financiare globale, migrația umană s-a intensificat și continuă acest trend ascendent. Totodată, pe acest fond, riscurile privind creșterea infracționalității organizate la nivel național și trans-național, precum și cele privind amenințările asimetrice se mențin la cote ridicate.

Bibliografie:

- [1] www.unisen.com
- [2] www.blackline.com
- [3] www.globalrepresentation.com

CRIZA DE ENERGIE ȘI MUTAȚIILE PRODUSE ÎN SISTEMUL DE RELAȚII POLITICO-MILITARE DIN ZONA DE EST A MĂRII NEGRE AFECTEAZĂ ȘI INTERESELE ROMÂNIEI

Dr. Ion STAN*

The oil has become the dominant energy source in the early last century and it was among the motivations of today's conflicts. As the number of energy consumers has increased, the strategy of the grand powers included special actions to gain possession of the main sources of primary energy. The access to energy resources is not only the right to extract and export oil and natural gas but also the right to use freely the special routes and transport infrastructure.

Political-military relations in Transcaucasia are intrinsically linked to the interests of Russia, Iran, US and EU in the Caspian Sea Region. Sometimes, putting up the price or stopping the supply of petroleum products are strategic acts used by producers and exporters.

To counteract the effect of one possible crisis provoked by interruption of energy resources supply from Russia, the European Union initiated several cooperation plans for alternative ways to achieve and import the required oil and natural gas. NABUCCO, a pipeline project connecting Turkey with Austria via Bulgaria, Romania and Hungary, is the answer to the above mentioned challenge and consequently will open up a new supply route for Europe.

Petrolul a devenit sursă energetică mondială dominantă încă de la începutul secolului trecut și a constituit una dintre cauzele reale ale ultimului război mondial. Pe de altă parte, petrolul nu poate fi eliminat nici dintre motivațiile unor conflicte distrugătoare din vremurile în care trăim astăzi. Economia mondială depinde încă de petrol, ca sursă principală de energie, chiar dacă au apărut și alte surse alternative.

Gazele naturale au fost descoperite aproximativ în aceleași zone unde se află și câmpurile petroliere, deci necesită căi comune de acces. Dar trebuie să amintim că petrolul și gazele naturale constituie acum importante materii prime ale industriei, pentru producerea unei game foarte largi de materiale și substanțe care au devenit, la rândul lor, materii prime pentru alte produse.

Accesul la resurse nu înseamnă doar dreptul de exploatare și export, ci și dreptul de a folosi liber rutele și infrastructura de transport până la principalii distribuitori sau cel puțin până la marea liberă. Factorul energetic va solicita potențialele militare ale tot mai multor state interesate de securitatea zonei, dar și abilitățile politice ale actorilor individuali ori colectivi în gestionarea ei. Pentru cei mai mari consumatori de energie, care sunt în Europa Centrală și de Vest și dincolo de Oceanul Atlantic, Azerbaidjanul reprezintă și producătorul cel mai important de petrol și gaze naturale de la Marea Caspică, dar și locul cel mai prielnic de tranzit al produselor petroliere din Asia Centrală.

Miza cea mai mare din această regiune o reprezintă resursele de energie de la Marea Caspică, iar țara cea mai curtată, atât de companiile petroliere cât și de marile

* Comandor (r), cercetător științific

puteri politico-militare, este Azerbaidjanul, chiar dacă în Asia Centrală mai sunt și alte țări care dețin importante rezervoare naturale de hidrocarburi.

Relațiile politico-militare ale țărilor din Transcaucazia sunt intrinsec legate de interesele majore ale Rusiei, Iranului, Statelor Unite și Uniunii Europene la Marea Caspică. Aici, Azerbaidjanul este elementul cheie al producătorilor și exportatorilor de petrol și gaze naturale de la Marea Caspică, iar Transcaucazia este puntea indispensabilă pentru evitarea traseelor care traversează teritoriul Rusiei sau pe cel al Iranului. Ambele țări, fiind la rândul lor mari producătoare și exportatoare de produse petroliere, sunt direct interesate să-și mențină piețele de desfacere tradiționale și să facă în așa fel încât accesul la resursele din Zona Mării Caspice să se producă doar pe trasee care le aparțin sau pe care le controlează.

Cea mai grea lovitură primită de transportatorii și exportatorii de produse petroliere din Rusia și Iran a fost construirea și darea în folosință a conductei Baku-Tbilisi-Ceyhan. Prin această conductă urma să fie transportate la Marea Mediterană nu numai hidrocarburi extrase de pe teritoriul Azerbaidjanului, ci și pe cele din Asia Centrală care urmau să tranziteze Marea Caspică pe la Baku, iar lucrurile nu s-ar fi oprit aici dacă nu se declanșa Războiul din Georgia.

Pentru Rusia, destabilizarea Georgiei a devenit singurul mijloc de a stopa penetrarea americană în Caucazul de Sud și la Marea Caspică. Obiectivul strategic al Moscovei în Georgia este, fără îndoială, instalarea unui guvern prietenos la Tbilisi și păstrarea Georgiei în afara NATO.

În mod normal, o țară mică, așa cum este Georgia, nu se poate opune unui colos militar ca Rusia, dar în spatele ei stau Statele Unite și imensele lor interese energetice de la Marea Caspică. De la venirea la putere a lui Mihail Șaakașvili, Georgia și-a sporit considerabil forța militară, mai ales cu ajutorul instructorilor, consilierilor și finanțării primite de la Statele Unite.

Republica Azerbaidjan a reacționat la criza din Georgia prin creșterea livrărilor către Rusia și prin începerea vânzării de petrol nerafinat către Iran, lucru care a îngrijorat atât SUA, cât și UE. Conducerea politică de la Baku a spus inițial că astfel de schimbări ale traseelor sale energetice sunt temporare, dar mai târziu, deși conflictul încetase de mai mult de o lună, a decis să continue transportul de petrol prin Rusia și Iran.

Azerbaidjanul nu s-a alăturat Vestului în condamnarea acțiunilor Rusiei contra Georgiei. Ministrul azer de externe a declarat că ei încearcă să fie prieteni cu toată lumea, dar în același timp să acționeze în concordanță cu interesele lor naționale. Azerbaidjanul și-a cultivat legături strânse cu SUA în anii '90, atunci când Rusia era slăbită, și a permis intrarea unor companii occidentale pe piața proprie, dar acum Kremlinul urmărește să preia din nou, prin orice mijloace, controlul resurselor energetice din Zona Mării Caspice.¹

În plină criză energetică, este aproape imposibil ca o țară mică exportatoare de produse petroliere să fie lăsată să acționeze și să se dezvolte liber. Am observat că în Azerbaidjan nu s-au mai pus în discuție problemele mai delicate legate de Nagorno-

¹ <http://www.bloombiz.ro/international/miscarile-azerbaidjanului-pe-piata-petrolului-dupa-criza-georgiana-incep-sa-ingrijoreze-vestul-ft>, accesat la 28.09.2008.

Karabakh și de ocuparea teritoriului național de către armeni, deși până acum acestea erau pe primul plan al negocierilor. Acum, când Azerbaidjanul este curtat simultan de Rusia, SUA, UE și Iran, dar și amenințat pe diverse căi, cel mai important obiectiv al său este să își mențină independența și suveranitatea.

În timpul conflictului, Kazahstanul și-a evacuat terminalul petrolier din Batumi, apoi a purtat discuții cu Moscova despre recurgerea la noi conducte pentru exportul hidrocarburilor proprii prin Rusia.

Acum și Turcia vrea să își consolideze securitatea energetică și să participe activ la stabilizarea Zonei Caucazului. Din cauza temerilor legate de securitatea energetică, premierul turc Recep Erdogan a adus în discuție, la sfârșitul lunii august 2008, proiectul de Platformă pentru Stabilitate și Cooperare, care ar include Turcia, Rusia, Georgia, Armenia și Azerbaidjan. Acest forum încearcă să rezolve problemele de securitate energetică din zonă, după conflictul ruso-georgian, și propune ca Armenia să devină o rută alternativă pentru gazul și petrolul venit din Rusia sau din alte state asiatice.

Proiectele energetice ale Azerbaidjanului sunt cu atât mai importante pentru Statele Unite și Uniunea Europeană, cu cât gazul din această zonă este considerat vital și pentru proiectul NABUCCO, destinat reducerii dependenței energetice a Europei față de Rusia.

Pe măsură ce numărul marilor consumatori de energie a crescut, strategia marilor puteri a cuprins și acțiuni concrete de stăpânire a principalelor surse de energie primară. Astfel, s-a declanșat o competiție acerbă între deținătorii de surse de energie, pentru protejarea rezervelor proprii și impunerea prețului la vânzarea directă, dar și între marii importatori de combustibil, pentru asigurarea întregului necesar de energie, de la cele mai apropiate surse și la prețul cel mai mic posibil.

După ce o lungă perioadă de timp cărbunele era cel mai ușor de găsit pe piață și era utilizat pe scară largă, odată cu dezvoltarea explozivă a industriei de mașini cu combustie internă și eficientizarea folosirii gazelor naturale în industrie, a venit rândul rezervoarelor de hidrocarburi să devină ținta preferată a comercianților care au știut să profite în situațiile de criză energetică.

Acum atenția concernelor transnaționale specializate în extracția, prelucrarea și transportul petrolului și gazelor naturale este îndreptată cu precădere spre Orientul Mijlociu, Marea Caspică și Asia Centrală. Este de la sine înțeles că orice consumator de energie care deține și o anumită sursă pe teritoriul național, are tot interesul să achiziționeze combustibili din surse externe în cantități cât mai mari și să folosească resursele interne doar în situații dificile sau de criză. Un exemplu edificator în acest sens este Federația Rusă, care, deși posedă rezerve imense de hidrocarburi în Siberia și la Marea Caspică, acționează prin toate mijloacele să-și folosească la maxim capacitățile de extracție și transport din afara granițelor.

Marea Caspică reprezintă cel de al treilea mare depozit de hidrocarburi, după Golful Persic și Siberia. În ceea ce privește petrolul din Azerbaidjan, companiile rusești și companiile occidentale au intrat în competiție directă, apelând la cele mai neașteptate căi și mijloace pentru a-și asigura întâietatea. Azerbaidjanul tinde să colaboreze în special cu SUA și Turcia și cu țările europene, de la care a primit ajutor material, financiar și de consultanță, pentru redresarea economico-socială și

construirea democrației, după obținerea independenței, încercând să scape de sub influența Rusiei și a CSI.

În clipa de față, Europa este nevoită să importe mai bine de 40% din gazele naturale de care are nevoie. Mai mult de 25% din resursele energetice provin din Federația Rusă, iar prospecțiunile arată că rezervele continentale sunt în scădere. În 2020 s-ar putea ca Uniunea Europeană să ajungă la o dependență de 70% de sursele externe. Aproximativ o treime din cantitatea totală de gaze naturale utilizate de statele Vest-Europene este importată de la compania rusă de stat Gazprom, iar aproximativ 90% din această cantitate tranzitează teritoriul Ucrainei. Practic, prin Ucraina trec anual spre Europa 210 miliarde de metri cubi de gaze naturale, provenind din Rusia și Asia Centrală.²

Scumpirea sau întreruperea furnizării produselor petroliere sunt acțiuni la care recurg din ce în ce mai des producătorii și exportatorii, folosindu-le ca arme strategice, iar cei mai afectați sunt consumatorii care nu au condiții să-și asigure rezerve pentru situațiile de criză. Acest fapt s-a petrecut și în iarna 2008-2009, când s-a declanșat o nouă criză energetică în toată Europa. Și România a fost afectată, pentru că nu mai puțin de 30% din gazele naturale utilizate în țara noastră sunt transportate prin conductele ucrainene. Tocmai de aceea România este nevoită să se alăture eforturilor UE pentru asigurarea surselor alternative de energie, de la mai mulți producători, precum și a transportului carburanților pe căi diferite. În același timp se caută descoperirea și utilizarea pe scară cât mai largă a altor tipuri de energie, în special cea obținută din surse regenerabile.

Tensiunile politice dintre Rusia și Ucraina pot paraliza transporturile de gaze naturale dinspre Rusia către Europa Centrală. Dacă Rusia întrerupe exporturile de gaze naturale spre Uniunea Europeană, statele din Centrul și Vestul Europei ar putea fi nevoite să decidă să scumpească din nou prețurile la energie și chiar să limiteze livrarea produselor petroliere către anumiți consumatori mai mari. Pentru contracararea efectului unei eventuale crize provocate de întreruperea furnizării de resurse energetice dinspre Rusia, Uniunea Europeană a inițiat mai multe planuri de colaborare pentru realizarea de căi alternative pentru importarea necesarului de combustibili. Dintre toate propunerile analizate, proiectul NABUCCO este cel mai amplu și presupune participarea celui mai mare număr de state, comparativ cu alte proiecte aflate în derulare sau care sunt doar în faza de negocieri.

Proiectul NABUCCO reprezintă o nouă conductă de gaze naturale, cu o lungime de aproximativ 3300 km, care va conecta Regiunea Caspică, Orientul Mijlociu și Egiptul la piața Central și Vest Europeană, fiind este extrem de important și pentru România. Conducta respectivă ar urma să transporte anual 30 de miliarde de metri cubi de gaze naturale de la Marea Caspică și din Orientul Mijlociu, prin Turcia, Bulgaria, România și Ungaria, până în Austria. Se preconizează ca la Baumgarten, în Austria, să se construiască un terminal care să fie în măsură să preia și să redirecționeze gazul sosit aici, spre potențialii clienți.

² <http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/International/907/Rusia-ameninta-Europa-cu-o-criza-energetica.html>

Printre altele, chiar și cooperarea energetică dintre Turcia și Irak aduce avantaje proiectului NABUCCO. Resursele naturale de gaz ale Irakului sunt situate în regiunea Kurdistan, iar președintele Erdogan a subliniat că, legând aceste resurse la gazoductul NABUCCO, Irakul are numai de câștigat. Dar, conexiunile pe care Vestul le va avea cu Orientul Mijlociu prin Turcia va aduce și Ankarei mai multă putere din punct de vedere strategic și economic.

Prin dimensiunile sale, proiectul european NABUCCO a fost comparat deja cu Turnul lui Babel, prin evoluția sa oscilantă și confuză și prin diversitatea participanților. Actuala variantă a proiectului NABUCCO este amenințată de Gazprom, care a oferit producătorilor din Azerbaidjan și Asia Centrală să le cumpere gazul la prețul pieței. De când Rusia a început să întrerupă temporar livrările de gaze spre Europa, la sfârșitul anului 2005, s-a declanșat o adevărată babilonie a resurselor energetice alternative, dar efervescența politicii energetice europene a dat naștere la noi idei și proiecte în acest domeniu.

Pe de altă parte, Rusia a căutat noi soluții pentru ocolirea teritoriului Ucrainei pentru transportul petrolului și gazelor naturale spre Vestul Europei. Astfel, în timp ce UE își redefinea politica energetică, Rusia semna înțelegeri cu Germania pentru conducta Baltică sau cu Grecia, Bulgaria, Kazahstan, Turkmenistan și Turcia în privința conductei „Blue Stream” și proiecta o nouă conductă spre Balcani, „South Stream” prin Bulgaria, traversând Marea Neagră.

Din păcate, interesele de altă natură decât cele ale asigurării resurselor de energie au afectat de multe ori proiecte care ajunseseră uneori în faze destul de avansate privind realizarea documentației și a studiilor de fezabilitate. De această dată asistăm la complicații politice în realizarea proiectului NABUCCO, datorate suspendării negocierilor cu Gaz de France, ca urmare a reacției Turciei la recunoașterea de către Franța a așa-numitului genocid împotriva armenilor în timpul ocupației otomane și la opoziția guvernului francez privind integrarea Turciei în Uniunea Europeană.

La recentul forum energetic al Mării Negre, de la București, italienii au lansat ideea că gazoductele NABUCCO, susținut de Uniunea Europeană pentru a ocoli Rusia, și South Stream, promovat de Rusia, nu sunt concurente, ci se completează unul pe celalalt, dar specialiștii spun că realitatea este că cine termină primul conducta câștigă întrecerea, pentru că nu există suficient gaz pentru amândouă conductele, dar concurența între cele două proiecte este în mare măsură legată și de finanțare, nu doar de sursele de aprovizionare cu gaz.

Iulian Fota, consilierul pe probleme de securitate al președintelui Traian Băsescu, a declarat că "România este un suporter al NABUCCO și președintele și-a afirmat mereu sprijinul pentru acest proiect".³

România rămâne unul dintre susținătorii fermi al proiectului, pornind de la următorul argument: până la finalizarea conductei, Iranul și Irakul pot ieși din criza politică, putând să ofere materia prima necesară, Azerbaidjanul își va dezvolta capacitățile de extracție, Turcia se va apropia de UE și va fi mai interesată de

³ <http://www.romanalibera.ro/a166418/nabucco-sau-south-stream-castiga-primul-nascut.html>, la 04.10.2009

proiectele Uniunii, iar celelalte țări de pe traseu, Bulgaria și Ungaria vor deveni mai cooperante și mai active, sub presiunea Uniunii Europene. Până atunci se vor găsi soluții și pentru participarea țărilor de dincolo de Marea Caspică, din Asia Centrală.

Secretarul de stat al Ministerului Economiei, Tudor Șerban, a declarat că avem o ofertă de la unul dintre statele din Zona Mării Caspice, pentru 7,3 miliarde de metri cubi de gaze pentru NABUCCO. Condiția este ca NABUCCO să se facă înaintea conductei South Stream, fiind prima țară din Consorțiul NABUCCO cu o astfel de ofertă. Recent România a semnat acorduri sau a avut discuții pe teme energetice cu Azerbaidjan, Turkmenistan și Kazahstan, priviți ca principalii potențiali furnizori de gaz pentru conducta NABUCCO.⁴

Pentru moment, proiectul NABUCCO a fost întârziat și de războiul din Georgia, care a dus la o criză a relațiilor politico-militare în Estul Mării Negre. Se vede clar că războiul nu a afectat doar relațiile dintre Rusia și Georgia, ci și pe cele dintre Transcaucazia și alte zone ale globului.

Grupul energetic Gaz de France este în continuare interesat să preia o participație în compania petrolieră care se ocupă de proiectul gazoductului NABUCCO, conform International Herald Tribune. În opinia directorului GDF, proiectul NABUCCO se confruntă cu două dificultăți: prima este amploarea investițiilor necesare, estimate undeva către șase miliarde de euro, și găsirea unei cantități suficiente de gaz natural pentru umplerea conductei.⁵

NABUCCO, proiect lansat în 2002, ar urma să intre în funcțiune în 2014, iar costul său este estimat la 7,9 miliarde de euro, însă specialiștii sunt de părere că banii vor fi greu de găsit, din cauza crizei financiare globale.⁶

În relațiile de cooperare politico-militară din Spațiul Transcaucazian sunt implicate Statele Unite ale Americii, Uniunea Europeană și conducerile organelor și organizațiilor de securitate internaționale regionale și mondiale.

Georgia este dependentă de gazele naturale aduse din Rusia, iar problemele sale energetice au favorizat, în ultimul timp, o colaborare mai strânsă cu Turcia și cu Azerbaidjan. Conducta Baku-Tbilisi-Ceyhan, care a intrat în funcțiune în anul 2005, va fi însoțită în viitor de o conductă de gaze naturale și de o linie ferată. Proiectul Baku-Ceyhan a exclus teritoriul Armeniei, care nu a acceptat negocierile cu Azerbaidjanul privind soluționarea conflictului din Nagorno-Karabakh și retragerea trupelor din teritoriile azere ocupate.

Washingtonul a acordat asistență specializată georgienilor și azerilor, ca să protejeze conducta, pe întregul traseu, în timp ce Rusia s-a retras din asociația internațională care a finanțat conducta Baku-Tbilisi-Ceyhan, fiind incapabilă să-și asigure controlul asupra producției sau a transportului de țiței din Azerbaidjan.

Divizarea Mării Caspice a creat divergențe mari între șefii statelor de pe țărm, legate de sursele energetice și biologice. În 2003 Rusia, Azerbaidjan și Kazahstan au semnat un acord de divizare a Caspicii după linia de mijloc. Teheranul, a obiectat,

⁴ Idem.

⁵ <http://economie.hotnews.ro/stiri-energie-3500314-gaz-france-ramine-interesata-proiectul-nabucco.htm>

⁶ http://www.cotidianul.ro/azerbaidjan_a_facut_o_oferta_romaniei_pentru_a_furniza_7_3_miliarde_mc_gaze_prin_nabucco-99828.html, accesat la 04.10.2009.

spunând că ar putea fi de acord cu divizarea Mării Caspice, doar dacă ar fi divizată în părți egale, astfel încât Teheranul să controleze 20% din platoul maritim. O împărțire făcută conform lungimii și configurației litoralului maritim la care fiecare are acces, în acord cu legislația internațională, i-ar fi acordat mai puțin de 10% din suprafață.

Se știe că, în 1998, Boris Elțin și președintele kazah Nursultan Nazarbaev au semnat un acord ce diviza partea nordică a Mării Caspice, în care exista o clauză prin care numai platoul maritim putea fi forat, drepturile de exploatare a resurselor maritime și din subsolul marin urmând să fie negociate și împărțite de statele ce înconjoară Marea Caspică: Rusia, Iran, Kazahstan, Azerbaidjan și Turkmenistan. Acordul a deschis calea unei competiții acerbe între riveranii Caspicii care, la rândul lor, încearcă să stabilească pe cont propriu relații cu parteneri internaționali.

Iranul s-a opus și în privința construirii unei conducte de petrol și gaze naturale sub plafonul mării, între Turkmenistan și Azerbaidjan. Surse occidentale au afirmat că motivul adevărat al Teheranului, de a întârzia construirea conductei submarine, era dat de speranța că SUA își va retrage opoziția sa față de proiectele Iranului și va susține construirea unei conducte ce ar fi putut să traverseze propriul teritoriu, până la Golful Persic, și care ar fi fost mai ieftină decât cea construită pe traseul Baku-Tbilisi-Ceyhan.

În limba azeră veche cuvântul „Azerbaidjan” înseamnă „Țara Focurilor”, deoarece aproape două treimi din suprafața teritoriului se află pe mari punji de gaze naturale și petrol. În 1994, Compania Petroliferă de Stat, AzerNeftGaz, a semnat un acord pe 30 de ani cu 13 mari companii de petrol, gen Amoco, British Petroleum, Exxon, Lukoil și Statoil, privind investițiile în industria de extracție și transport al țițeiului și gazelor naturale din zăcămintele proprii de la Marea Caspică. Companiile de petrol vestice se ocupă în special de zăcămintele marine de mare adâncime, de care nu s-au putut apropia companiile sovietice. Fondul Petrolier de Stat are grijă de limitarea cantităților planificate pentru extracție, pentru a asigura împărțirea veniturilor din hidrocarburi cu generațiile viitoare. Grație bogatelor resurse naturale, geostrategice, de petrol și gaze naturale, precum și valorilor culturale, Azerbaidjanul este membru al Băncilor de Dezvoltare Europeană, Islamică și Asiatică.

Percepția faptului că resursele energetice și de materii prime, se găsesc acolo unde nu trebuie și în posesia celor care nu le merită, s-a format odată cu revoluția industrială, tocmai în unele zone unde aceste resurse erau vitale, actorii apelând uneori la argumente geopolitice pentru a-și justifica nemulțumirile manifestate și acțiunile revendicative. Apoi percepția s-a acutizat, pe măsura reșezării geografiei politice a lumii, în cadrul unor granițe mai mult sau mai puțin recunoscute, dar trasate de cine a avut puterea mai mare, după planuri chibzuite îndelung.

Se pare că, printre cei mai mari strategi ai lumii, trebuie să-i considerăm și pe cei care au creat enclavele etnice, cu intenția ascunsă de a stimula tendințele separatiste ale acestora, atunci când interesele vor impune această necesitate. Este foarte clar că în acest fel s-au produs și situațiile cunoscute din întreaga Regiune Caucaziană, unde acțiunile cu caracter separatist sau de modificare a granițelor au devenit surse de conflict interetnic, interconfesional și chiar interstatal.

Continuând analiza, constatăm că resursele energetice cunoscute astăzi, au contat mai puțin în trecut, în procesul delimitărilor teritoriale. Atunci când granițele au devenit importante, lucrurile erau deja foarte complicate. Mai ales când între țări învecinate sunt diferențe substanțiale în privința bogăției zăcămintelor de petrol și de gaze naturale, așa cum sunt între Georgia, Armenia și Azerbaidjan.

Bibliografie:

- [1]. *Din Caucaz în Asia Centrală, „Marele joc“ în jurul petrolului și al gazului*, Monde Diplomatique, Iulie 2007
- [2]. **U.S. crude oil, natural gas, and natural gas liquids reserves, 2006 Annual Report**, Washington DC, October 2007.
- [3]. BLANK, Stephen J., **U.S. interests in Central Asia and the challenges to them**, U.S. Army War College, Martie 2007.
- [4]. <http://www.bloombiz.ro/international/miscarile-azerbaidjanului-pe-piata-petrolului-dupa-criza-georgiana-incep-sa-ingrijoreze-vestul-ft>
- [5]. <http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/International/907/Rusia-ameninta-Europa-cu-o-criza-energetica.html>
- [6]. <http://www.nabucco-pipeline.com/company/mission-statement-strategic-goals/index.html>
- [7]. <http://www.romanialibera.ro/a166418/nabucco-sau-south-stream-castiga-primul-nascut.html>
- [8]. <http://economie.hotnews.ro/stiri-energie-3500314-gaz-france-ramine-interesata-proiectul-nabucco.htm>
- [9]. http://www.cotidianul.ro/azerbaidjan_a_facut_o_oferta_romaniei_pentru_a_furna_7_3_miliarde_mc_gaze_prin_nabucco-99828.html

INTERDEPENDENȚA SECURITATE NAȚIONALĂ-SECURITATE ENERGETICĂ ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

Mihai MANOLACHE*

High income and consumption lifestyles in the major economies are based on burning huge amounts of fossil fuels and, particularly, oil and gas. The oil and gas are mainly sourced in the countries using them - so that military-diplomatic mechanisms, to achieve control and compliance over local elites in producing countries, is central to the geo-politics of the main actors and other industrial economies.

The new security environment confronts with a vital interest, which acts in a different way and generates a really new pattern of behavior and reaction, too. The current challenges concerning the new security environment should be identified carefully, analyzed and delimited in order to reduce our vulnerabilities and to counter this kind of threats. The chance to win will have „the player” who understands first and move faster.

În epoca modernă, securitatea era legată nemijlocit de existența statului național, de dreptul său la autoapărare prin folosirea forței armate de unde și folosirea expresiei securitate națională. Se reflecta, astfel, preocuparea pentru apărarea militară a teritoriului național împotriva unui atac din partea altui stat și se baza pe un principiu fundamental existent și respectat în mediul internațional, dreptul fiecărui stat de a utiliza forța armată pentru a-și proteja proprii cetățeni.

În sfera de cuprindere a politicilor de securitate a oricărui stat, securitatea energetică ocupă un loc deosebit de important. Analiza asupra acestui segment al securității globale a unui stat este îngreunată de metodologia de lucru care trebuie să țină cont de linia care deosebește securitatea economică de conflictualitatea specifică negocierilor de interese în afaceri, ori de diferența dintre politica unei eficiențe maxime în afacerile cu petrol și gaze și amenințarea la adresa securității energetice a unui alt stat.

Există păreri¹ potrivit cărora nu se poate vorbi de mai multe securități după cum nu credem că există raporturi de excludere dintre diferitele nivele sau sfere ale securității. Extinderea semantică a conceptului—securitate energetică, securitate economică, securitate regională, securitate ecologică etc. - fără să se țină seama de acest fapt nu ar face decât să inducă un grad de confuzie și neclarități în înțelegerea amenințărilor, dar și în ceea ce privește soluțiile ce trebuie avute în vedere când se elaborează politicile de securitate, de aceea se poate aprecia că există mai ales priorități în alegerea obiectivului - a tipului de amenințare care trebuie combătută.

* **Colonel, Statul Major General**

¹ Hlihor, Constantin, **Politici de securitate în mediul internațional contemporan. Energia**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I” „Carol I”, București, 2007, pp.63-34.

Dacă un actor se concentrează în principal pe politica de securitate economică, nu înseamnă că el nu mai are interes pentru sau nu mai trebuie să se mai preocupe de securitatea națională. Acestea pot apărea ca priorități pe care actorii vieții internaționale și le stabilesc pe agenda lor politică în funcție de natura amenințărilor din mediul internațional dar și de gradul de risc pe care el îl apreciază că ar putea să îl suporte.

Problema energiei a devenit o prioritate și după ce tot mai mulți actori de pe scena internațională au conștientizat faptul că „energia reprezintă condiția sine qua non pentru exercitarea puterii în economia politică internațională și că nici bunăstarea nici securitatea nu pot fi realizate fără o aprovizionare sigură cu energie”².

Mai mult decât atât tot mai mulți actori ai mediului internațional contemporan au constatat că energia poate fi folosită pe post de armă letală în relațiile dintre state, din această perspectivă nu este de mirare faptul că, în ultima vreme, tot mai multe state au încadrat energia printre prioritățile politicilor/ strategiilor de securitate națională. Edificator în acest sens este mai ales faptul că, chiar și marii actori ai mediului internațional de talia SUA, China sau Japonia au procedat la adoptarea de strategii naționale de securitate energetică.

Acest lucru este conștientizat tot mai mult atât de oamenii politici, cât și de analiști și specialiști în domeniul securității, iar fostul premier britanic Tony Blair într-un discurs rostit cu prilejul inaugurării gazoductului ce leagă Marea Britanie de Norvegia afirma: „Cred că în viitor energia va fi pentru state mai importantă decât apărarea în promovarea intereselor”³.

Președintele american George W. Bush considera încă din anul 2000, că „politica energetică trebuie să devină o prioritate pentru politica externă americană”⁴.

Din această perspectivă geopoliticianul și analistul Michael Klare consideră că, în viitorul nu prea îndepărtat, „armatele își vor redefini misiunile și pe primul loc vor așeza securitatea energetică”⁵. Pare să nu mai surprindă pe nimeni astăzi faptul că în vocabularul strategilor, dar și al politicienilor a intrat o sintagmă tot mai des auzită—războiul energiei/ resurselor⁶.

Importanța energiei este conștientizată și la nivelul conducerii politice românești, astfel în proiectul de strategie energetică, problema securizării transportului de energie este menționată ca una dintre priorități. „Siguranța aprovizionării – precizează documentul—presupune printre altele diversificarea și consolidarea, în cadrul stabilit la nivel european, a relațiilor de colaborare cu țările producătoare de hidrocarburi, precum și cu cele de tranzit; diversificarea surselor de

² Strange, Susan, **Retragerea statului. Difuziunea puterii în economia mondială**, Editura Trei, București, 2002, pp.10-11.

³ Blair: *Energy as important defense*, <http://uk.news.yahoo.com/16102006/143/blair-energy-importantdefence.html>.

⁴ Bush, George.W., *2000 On The Issues Energy*, <http://www.4president.us/issues/bush2000/bush2000energy.htm>

⁵ Klare, Michael *Resource Wars. The new Landscape of Global Conflict*, New York: Henry Holt and Company, 2002.

⁶ Klare, Michael, *op.cit.*; Anthony H. Cordesman, *Strategic Energy Initiative*, Center for Strategic and International Studies, Washington, DC, no.2, vol. 22, 1999, pp.26-27.

aprovizionare și dezvoltarea rutelor de transport; încheierea de contracte pe termen lung pentru gaze naturale din import pentru a diminua riscurile de întrerupere a furnizării, cu respectarea regulilor concurențiale; încheierea de contracte pe termen lung pentru furnizorii interni de cărbune care să le asigure acces la piețele financiare, cu respectarea regulilor concurențiale; stimularea investițiilor în domeniul exploatarea rezervelor de gaze naturale, prin încurajarea identificării de noi câmpuri și valorificarea maximă a potențialului; abordarea, în comun cu statele membre ale UE, a problemelor referitoare la protecția infrastructurii critice din sistemul energetic în lupta împotriva terorismului; punerea în valoare de noi perimetre pentru exploatarea lignitului și a uraniului care să asigure cererea după anul 2015; creșterea nivelului de fiabilitate al rețelei de transport prin dezvoltare și modernizare în concept de rețea inteligentă (smart grid)”⁷.

Un alt aspect important de care trebuie să ținem seama atunci când se analizează conceptul de securitate energetică este că acesta nu are aceeași înțelegere peste tot, deoarece este strâns legat de practica politică a diferiților actori. Unele state industrializate, importatoare de energie, pun în centrul definiției elementul „siguranță a transportului”, altele acordă prioritate, în definiție, elementului comercial—prețul, iar Federația Rusă a introdus un element nou și anume securitatea cererii („security of demand”)⁸.

1. Rolul actorilor non-clasici din domeniul energetic în cadrul strategiilor de securitate energetică a actorilor statali

Direcțiile în care au evoluat strategiile de securitate au fost întotdeauna dependente de dezvoltarea economică și tehnică, de informație, de opțiunea politică și de situația internațională. Războiul poartă amprenta caracteristicilor epocii în care are loc, a situației conflictuale, a modului în care apar și evoluează crizele, a bătăliilor care se dau în sfera intereselor politice, economice, teritoriale sau de altă natură⁹.

Astăzi un război stat contra stat devine din ce în ce mai puțin posibil, dar tendințele de insecuritate se înscriu în aria confruntărilor dintre puterile pretendentă la un loc cât mai avantajos pe scara ierarhiei mondiale, care să le asigure atât accesul și controlul resurselor strategice, cât și decizia în stabilirea politicii globale.

Aceste confruntări trec prin mai multe etape, care cu siguranță ating componentele politice, dar mai ales cele economico-financiare și vizează cucerirea piețelor simultan cu dominația în spațiul resurselor.

De fapt, toate marile bătălii ale lumii sunt bătălii pentru resurse¹⁰.

Din perspectiva resurselor sunt două categorii de state ce pot utiliza economia ca și instrument de putere eficace.

O primă categorie o reprezintă statele care posedă resurse naturale de importanță strategică, în primul rând resurse energetice. Statele care dețin cantități

⁷ **Politica energetică a României în perioada 2006 – 2009**, proiect, varianta scurtă în http://www.guv.ro/presa/documente/200607/Legea_Securitatii_Nationale.pdf

⁸ Yergin, Daniel, *Ensuring Energy Security*, Foreign Affairs, vol 85, no 2, April 2006, pp.70-71.

⁹ Văduva, Gh., *Războiul și strategia militară în era globalizării*, în *Lumea 2005 – Enciclopedie politică și militară*, Editura C.T.E.A., 2005, p.108.

¹⁰ Ibidem, p.111.

extinse de astfel de resurse, cu posibilități de ale exploata sunt într-o poziție potențial avantajoasă, în comparație cu alte state care dețin puține resurse sau chiar deloc. Economia mondială în general, iar cea occidentală în special, sunt dependente de astfel de resurse pentru asigurarea nevoilor energetice, rezultând că libertatea accesului la resursele planetare este un obiectiv vital pentru multe state, în primul rând pentru acelea care nu posedă aceste bogății naturale (exemplu Japonia, majoritatea țărilor din Europa)¹¹. Controlul și utilizarea resurselor naturale au o importanță deosebită atunci când vine vorba de a se constitui în surse de putere pentru statele deținătoare de astfel de rezerve. Dacă resursele sunt exploatate și utilizate de alți actori internaționali (companii multinaționale, state) atunci acestea contribuie într-o mai mică măsură la constituirea și exercitarea puterii statului pe teritoriul căruia se găsesc resursele.

A doua categorie o reprezintă statele generatoare și exportatoare de progres tehnologic. Acestea sunt în primul rând statele cele mai puternic industrializate, cele care formează așa numitul Grupul celor șapte – G7 (SUA, Germania, Marea Britanie, Franța, Canada, Italia, Japonia) sau G8 plus Rusia și, în al doilea rând, alte state dezvoltate economic ce aspiră să pătrundă în acest grup de elită care controlează majoritatea resurselor științifice și tehnologice mondiale – ele fiind motorul progresului în toate domeniile, într-o măsură mult mai mare decât statele deținătoare de resurse naturale.

Rolul economiei ca sursă a puterii statelor a crescut în permanență în strânsă legătură cu dezvoltarea tehnologică, dar bazele și conținutul puterii se schimbă. Produsul Intern Brut (PIB) pe cap de locuitor, ca indicator de nivel, este poate mai important decât dotarea militară raportată la numărul de locuitori, iar forța de producție, dinamismul sau viteza de evoluție a economiei și adaptabilitatea la eforturile de apărare, constituie baza de calcul a puterii unui stat.

Alături de state, corporațiile multinaționale sunt alți actori proeminenți care-și extrag puterea și din resursele naturale. În zilele noastre, în plin proces globalizator, marile companii internaționale sau transnaționale se constituie într-un centru gravitațional al competiției economice globale, proces complex și dinamic, dus pentru acapararea de resurse, tehnologie și piețe, succesul sau eșecul lor afectând piețele mondiale, balanțele comerciale internaționale, potențialul și, nu în ultimul rând, statutul și bogăția națională și personală.

Unii autori prezintă economia (în special resursele naturale) ca potențială sursă de putere a unui actor internațional, iar alții amintesc și de instrumentul de putere economic alături de mijloacele diplomatice, militare și informaționale.

Noi opinăm, așa cum am amintit, că economia poate fi o sursă de putere, dar există și anumite pârgii economice la îndemâna actorilor internaționali, prin care se pot atinge anumite obiective asociate cu puterea.

Globalizarea problemelor de securitate a făcut ca organizațiile transnaționale, internaționale sau supranaționale să se manifeste în spațiul geopolitic contemporan ca

¹¹ Frunzeti, Teodor, Bădălan, Eugen, **Forțe și tendințe în mediul de securitate european**, Editura Academiei Forțelor Terestre, Sibiu, 2003, p.68.

puteri non-statale, care, dacă nu deja joacă, vor juca un rol deosebit în geopolitica mediului internațional contemporan.

Este evident și recunoscut faptul că Organizația Mondială a Comerțului, NATO, Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional s-au impus ca actori de primă mărime în spațiul geopolitic internațional, multe state depind în mare măsură de politicile acestor organisme în ceea ce privește strategiile pe care le vor dezvolta în plan intern și chiar extern.

Pe de altă parte, în categoria "actorilor" pot să intre comunitățile etnice, politice sau religioase, dar problema este discutabilă dacă avem în vedere faptul că aceste colectivități nu sunt subiecte de drept în sistemul relațiilor internaționale, deși e real faptul că nu se poate trece cu vederea că acestea pot fi considerate elemente importante ale jocului geopolitic.

Alte teorii inspirate din doctrina declinistă propun o detronare a statului din poziția sa de actor dominant în relațiile internaționale¹² deoarece nu este apt să își asume noile funcții cerute de globalizare, o modificare a statului după cerințele globaliste ar însemna însă o alterare a naturii sale suverane de purtător al voinței politice și al identității unei anume comunități organizate politic, globalizarea este însă fondată pe interdependențele crescute până la nivelul de uniformizare, până la pierderea identității.

Aceste interdependențe se deosebesc de cooperările clasice între state¹³, care apar în contextul unei lumi internaționale în care statul este recunoscut ca actor dominant, ca subiect de drept originar și primordial, în care identitățile statelor participante nu se confundă, în care regulile de drept internațional devin incidente. Interdependențele create de globalizare se desfășoară haotic, fără a fi reglementate la nivel internațional, deoarece nimeni nu poate dirija locurile unde să se concentreze fluxurilor transnaționale, nici cum și unde să investească companiilor multinaționale, ori unde să se oprească conexiunile pe Internet.

Globalizarea scapă de sub imperiul regulii de drept internațional, ca drept fundamental interstatal și în ciuda unei anume deschideri spre noile realități; globalizarea forțează statele să intre în relație cu actori transnaționali care nu le respectă regulile, să stabilească contacte ce nu sunt consimțite ci sunt deja certitudini, să își deschidă piața internă, cultura națională și instituțiile unor entități globale, fără a beneficia de avantaje mutuale sau de o poziție egală cu acestea, precum în cooperările tipice interstatale.

În viitor, e posibil ca actorii non-statali să-și aroge unele din atributele fundamentale ale statului în condițiile în care realitatea ne demonstrează că numărul "actorilor non-clasici" care și-au impus propriile reguli în așa zise spații private, a crescut vertiginos.

¹² Badie, Bertrand, *Un monde sans souveraineté*, Fayard, 1999 combătut de Stephen Krasner, *Sovereignty*, în *Foreign Policy*, January- February 2001, pp.20-28.

¹³ Streeten, Paul, *Interdependence and integration of world economy: the role of states and firms*; în *Transnational Corporation*, vol. 1, no. 3, dec. 1992, pp.125- 127.

2. Relația state-actori non-clasici și limitele existente în determinarea acestora pentru a sprijini strategia de securitate energetică a statelor

Una dintre problemele care trebuie clarificate atunci când se face o analiză în domeniul securității energetice o reprezintă stabilirea principalilor actori care influențează politicile energetice.

Guvernele țărilor bogate în resurse energetice au un rol major în influențarea aprovizionării cu hidrocarburi prin companiile naționale pe care le dețin, iar alte guverne prin apartenența la OPEC.

Pentru abordarea acestei probleme, apreciem că, există cel puțin trei metode ce pot fi utilizate. Una constă în compararea diferențelor evidente care există între companiile aparținând unor investitori și companiile controlate de guverne. Alta se referă la studierea rolului pe care statele îl joacă în mediul internațional, și a treia metodă constă în compararea diferențelor specifice între statele membre OPEC și cele non-membre.

Deși companiile aparținând investitorilor sunt adesea considerate responsabile de producția mondială de hidrocarburi, în fapt companiile controlate de guverne dețin controlul asupra producției (mai mult de 52% în 2007) și a rezervelor dovedite (88% în 2007), un indicator al producției viitoare¹⁴.

Companiile aparținând investitorilor și companiile controlate de guverne își desfășoară activitatea în mod diferit. Studiind diferențele între cele două tipuri de companii care furnizează în mod obișnuit petrolul mondial observăm că deosebirea între ele constă în strategiile operaționale generale și obiectivele referitoare la producție.

Companiile aparținând investitorilor, incluzând ExxonMobil, Royal Dutch Shell, și BP, sunt interesate în primul rând de maximizarea câștigurilor acționarilor (SUA nu are companii petroliere naționale, cele mai mari trei companii -ExxonMobil, Chevron, și ConocoPhillips- sunt responsabile numai în fața acționarilor nefiind dependente de administrația SUA)¹⁵ și în al doilea rând de interesele statului. Aceste companii, la care adesea ne referim ca la companii petroliere internaționale, se orientează permanent pentru a se dezvolta și produce petrol acolo unde obțin concesiuni și își vând produsele pe piețe competitive.

Companiile petroliere naționale, cu autonomie strategică și operațională care funcționează ca entități corporative, incluzând Petrobras (Brazilia) și Statoil (Norvegia), și-au orientat strategia corporativă spre un echilibru între profit și obiectivele de dezvoltare ale țării căreia îi aparțin. Deși aceste companii sprijină obiectivele țărilor lor, ele sunt entități orientate în fapt tot spre profitul comercial.

Companiile petroliere naționale care operează ca reprezentante ale guvernelor sau ca agenții guvernamentale, incluzând Saudi Aramco (Arabia Saudită), Pemex (Mexic) și PDVSA (Venezuela), sprijină programele guvernamentale atât financiar, cât și strategic. Acestea furnizează, de asemenea, combustibili consumatorilor casnici la prețuri mai mici decât plătesc consumatorii la nivel mondial. Ele nu întotdeauna își

¹⁴ http://tonto.eia.doe.gov/energy_in_brief/world_oil_market.cfm accesată la 20.01.2009.

¹⁵ Platts Top 250. Global Energy Company Rankings, 2008, www.platts.com/top250.

stabilesc obiectivele și intențiile de a se dezvolta în același ritm cu companiile comerciale.

Datorită situațiilor și obiectivelor diverse ale guvernelor proprii, companiile petroliere naționale urmăresc o mare varietate de obiective care nu sunt obligatoriu orientate spre eficiență, cum ar fi angajarea cetățenilor proprii, sprijinirea obiectivelor interne sau ale celor de politică externă, generarea unor venituri anuale valabile pe durate lungi și furnizarea de energie ieftină pe plan intern.

Țările sunt de asemenea, actori principali pe piețele petroliere mondiale, în plus pentru a influența modul de acțiune al companiilor petroliere naționale, guvernele țărilor bogate în petrol pot afecta direct furnizarea de hidrocarburi pe piață prin schimbarea structurii taxelor fiscale și a reglementărilor financiare. Astfel de schimbări pot obliga companiile orientate spre profit să-și schimbe planurile de producție sau să facă noi alianțe strategice cu alte națiuni mari producătoare, cum ar fi statele membre OPEC. Față de anii trecuți, având în vedere faptul că rezervele energetice crescute sunt concentrate în câteva țări, schimbarea conducerii sau alianțele strategice ori individuale între state pot afecta substanțial aprovizionarea mondială cu petrol și piețele de energie.

Țările membre OPEC cooperează, de asemenea, pentru a influența modul de realizare a aprovizionării cu hidrocarburi pe plan mondial. OPEC este un grup format din cele mai bogate țări din lume în petrol, care-și coordonează în comun politicile privind producția de petrol, acestea împreună controlează aproximativ trei sferturi din rezervele dovedite de petrol.

OPEC încearcă să influențeze cantitatea de petrol disponibilă în lume prin stabilirea unor cote de producție pentru fiecare țară, dar decizia finală de punere în aplicare aparține țărilor membre. Toate statele membre OPEC au companii petroliere naționale și multe dintre ele permit companiilor petroliere internaționale să opereze în țările lor. O țară OPEC care vrea să-și reducă producția pentru a respecta cotele stabilite, își implementează aceasta prin restricționarea producției companiilor care operează în interiorul granițelor. Luate împreună și în același timp, deciziile membrilor OPEC vor influența cantitatea totală de petrol de pe piață și va stabili cât de mare va fi diferența între cererea mondială și capacitatea statelor non-OPEC care este acoperită din producția proprie.

Rezervele de petrol sunt concentrate și în continuă creștere în țările OPEC sau aparțin companiilor petroliere naționale. Acestea dețin deja majoritatea rezervelor cunoscute, și apreciem că, în viitor se va mări importanța lor ca actori principali pe piața mondială de petrol ceea ce poate duce la creșterea tensiunilor pe o piață orientată spre mărirea prețurilor ca răspuns la creșterea cererii mondiale de petrol.

Un rol esențial în garantarea securității naționale – prin prisma condițiilor economico-sociale – revine asigurării securității energetice prin adaptarea operativă și optimizarea structurii consumului de resurse energetice primare și creșterea eficienței energetice.

În acest scop, considerăm că este necesar să se acționeze cu prioritate pentru: reducerea dependenței de aprovizionarea din regiuni instabile sau din state care folosesc energia ca instrument de presiune politică; accelerarea programelor de producere a energiei în centrale nucleare; relansarea preocupărilor vizând creșterea

producției de hidroenergie și de energie bazată pe tehnologiile moderne de folosire a cărbunilor. Un rol important în acest domeniu este necesar să revină programelor de producere de energie din surse regenerabile sau alternative și creșterii eficienței energetice în mediul industrial și casnic în condițiile corelării acestor programe de măsuri cu strategiile Uniunii Europene vizând securitatea energetică¹⁶.

În opinia noastră, securitatea energetică nu trebuie abordată numai prin prisma accesului la resursele actuale sau a epuizării acestora, specialiștii fiind convinși că resursele de energie cunoscute sunt în mare măsură limitate la un consum de 100-150 de ani, în ritmul alert al dezvoltării actuale¹⁷. Resursele puțin cunoscute, parțial inaccesibile sau cele neutilizate, întrec însă cu mult volumul resurselor energetice folosite în mod curent.

Preocupările într-un viitor nu prea îndepărtat vor fi, referitoare la economiile, statele sau grupările regionale care vor dispune de capacitățile științifice, tehnologice, financiare și industriale, capabile să producă noi tipuri de energie, sau energii alternative la cele dependente de cărbune și hidrocarburi. Aceste noi forme de energie vor afecta interesele actorilor actuali din domeniul energetic și vor duce la apariția unor noi jucători pe piață. Totodată apreciem că acestea vor genera noi tensiuni, instituții și norme globale care vor reglementa piețele și consumurile energetice și se va ajunge la modificări ale politicilor energetice regionale și globale.

Bibliografie:

- [1] **Politica energetică a României în perioada 2006 – 2009**, proiect, varianta scurtă în http://www.guv.ro/presa/documente/200607/Legea_Securității_Naționale.pdf
- [2] **Strategia de securitate națională a României**, București, 2007.
- [3] BP, *Statistical review of world energy*, iunie 2009.
- [4] *Platts Top 250. Global Energy Company Rankings*, 2008, www.platts.com/top250
- [5] *Blair :Energy as important defense*, <http://uk.news.yahoo.com/16102006/143/blair-energy-importantdefence.html>
- [6] BADIE, Bertrand, *Un monde sans souveraineté*, Fayard, 1999 combătut de Stephen KRASNER, *Sovereignty*, în *Foreign Policy*, January- February 2001.
- [7] BUSH, George.W., *2000 On The Issues Energy*, <http://www.4president.us/issues/bush2000/bush2000energy.htm>
- [8] FRUNZETI, Teodor, BĂDĂLAN, Eugen, **Forțe și tendințe în mediul de securitate european**, Editura Academiei Forțelor Terestre, Sibiu, 2003.
- [9] HLIHOR, Constantin, **Politici de securitate în mediul internațional contemporan. Energia**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.
- [10] KLARE, Michael *Resource Wars. The new Landscape of Global Conflict*, New York: Henry Holt and Company, 2002.

¹⁶ **Strategia de securitate națională a României**, București, 2007, p.47.

¹⁷ BP, *Statistical review of world energy*, iunie 2009, p. 6, 22, 32.

- [11] KLARE, Michael, *op.cit.*; Anthony H. CORDESMAN, *Strategic Energy Initiative*, Center for Strategic and International Studies, Washington, DC, no.2, vol. 22, 1999.
- [12] STRANGE, Susan, *Retragerea statului. Difuziunea puterii în economia mondială*, Editura Trei, București, 2002.
- [13] STREETEN, Paul, *Interdependence and integration of world economy: the role of States and firms*; în *Transnational Corporation*, vol. 1, no. 3, dec. 1992.
- [14] VĂDUVA, Gh., *Războiul și strategia militară în era globalizării*, în *Lumea 2005 – Enciclopedie politică și militară*, Editura C.T.E.A., 2005, p.108
- [15] YERGIN, Daniel, *Ensuring Energy Security*, *Foreign Affairs*, vol 85, no 2, April 2006, p.70-71
- [16] http://tonto.eia.doe.gov/energy_in_brief/world_oil_market.cfm, accesată la 20.01.2009.

CONSIDERAȚII PRIVIND ROLUL ȘI LOCUL SECURITĂȚII ENERGETICE ÎN CADRUL STUDIILOR DE SECURITATE

Mihai MANOLACHE*

At the beginning of 3rd millennium, the human civilization confronts with revolutionary transformation that evolves into unprecedented way. These transformations have major effects in shaping the new security environment. During the analysis of dimensions, characteristics and trends in the new security environment, the intention was to highlight the energy security which affects this environment.

The paper approaches the manifest consequences of energy security and their influences on the security environment. First, the author points out the main vulnerabilities, risks and threats of the current international context. Then, he highlights the possible evolutions and consequences of the geo-strategic and geopolitical environment, in the context of globalization, by means of emphasizing the methodological milestones of the development of the international security environment.

Creșterea numărului populației planetei și dezvoltarea economică pe care și-o propun toate statele lumii sunt inevitabil însoțite de creșterea consumului unor resurse energetice tot mai limitate. Dispariția bipolarității, după sfârșitul Războiului Rece, a alăturat alți câțiva actori în competiție, descoperind straturi mult mai profunde ale unei confruntări în care participanții sunt mult mai numeroși iar motivația vitală, cu bătaie pe termen lung.

Economiile dezvoltate depind de resursele energetice situate în diferite părți ale globului, iar pierderea accesului la acestea poate avea consecințe distrugătoare asupra ansamblului elementelor care privesc producerea, distribuția și consumul bunurilor materiale și face ca o parte însemnată a politicilor externe dar și a celor de putere să fie focalizate pe accesibilitatea resurselor energetice, a conductelor și terminalelor, a viitoarele trasee pentru conducte, pe diverse parteneriate etc. Geopolitica este dominată de strategiile resurselor și în mod deosebit a celor energetice obligându-i pe subiecții săi să ia în considerare "totalitatea preocupărilor actorilor prezenți pe scena internațională" și fiind în permanență „interesată de calculele unora sau altora, de obiectivele ce vizează cooperarea sau destinderea relațiilor, dar și utilizarea forței sau de jocurile viclene"¹.

Atentatele teroriste de la 11 septembrie 2001 au avut efecte destabilizatoare asupra geopoliticilor energetice, mai ales asupra celor ale petrolului, Orientul Mijlociu și cel Apropiat au devenit brusc o zonă nesigură, iar marile economii au realizat că sunt prea dependente de ea. S-a acționat, deci, pentru acțiuni de redistribuire a dependenței pe întreg globul și ca urmare, au dobândit rapid

* **Colonel, Statul Major General**

¹ Claval, Paul, **Geopolitică și geostrategie. Gândirea politică, spațiul și teritoriul în secolul al XX-lea**, Editura Corint, București, 2001, p.10.

importanță strategică și alte zone, s-au declanșat alte competiții, iar interesele naționale au început să capete altă greutate în raport cu cele ale alianțelor, confirmându-se încă o dată că în marile strategii nimic nu poate fi ignorat, cu atât mai mult cu cât într-o perspectivă nu prea îndepărtată și alte resurse (apa, alimentele etc.) ar putea deveni motive pentru competiții strategice.

Preschimbarea problematicii resurselor energetice într-o problemă de securitate, impune din partea tuturor statelor necesitatea elaborării unor politici energetice și strategii în domeniu.

Se amintește astăzi tot mai obsesiv despre noua ordine mondială, globalizare și antiglobalizare, războiul asimetric al teroriștilor declanșat împotriva intereselor celor mari ca singura formă de existență, ori doctrina loviturilor preventive ca modalitate unică de a-i pedepsi pe cei care îndrăznesc să apeleze la crime contra umanității (terorism). Miza reală a confruntării dintre marii actori este însă reprezentată de rezervele de hidrocarburi, iar acutizarea lipsei resurselor poate duce la multiplicarea confruntărilor și chiar la apariția unor noi conflicte armate.

Dacă pe perioada Războiului Rece confruntarea nucleară a putut fi evitată, ambii protagoniști, S.U.A. și U.R.S.S. conștientizând că miza ideologică (disputa între capitalism și comunism) nu merita riscul distrugerii omenirii, actuala cauză a conflictelor (controlul regiunilor bogate în rezerve energetice) nu oferă nici un fel de garanții că umanitatea va fi ferită de dezastrul unei confruntări nucleare, cunoscut fiind faptul că tot mai multe state au acces la programe nucleare, care în cele mai multe cazuri nu sunt destinate scopurilor pașnice.

Dar securitatea globală, adică pacea și prosperitatea națiunilor instaurate printr-un sistem instituțional și legislativ unanim acceptat și respectat, este amenințată și de un alt mare pericol aflat în directă conexiune cu rezervele de petrol și gaze: exploatarea irațională a acestor rezerve, eliminarea în atmosferă a deșeurilor și reziduurilor, ceea ce creează efectul de seră și duce la încălzirea climei.

Aceste riscuri și amenințări de natură ecologică, au atras atenția experților în domeniu asupra consecințelor acestora: topirea calotei glaciare, modificarea anotimpurilor, marile dezaastre naturale urmate de migrații de populație, de aceea între securitatea energetică și cea ecologică există o strânsă corelație, specialiștii din domeniu abordându-le concomitent.

La nivel de experți se apreciază că printre factorii și tendințele care vor modela omenirea în următorii ani se numără resursele naturale, mediul înconjurător și economia globală. Aceștia, împreună cu alte provocări ce se manifestă pe plan mondial (creșterea numărului populației globului, resursele energetice, apariția unor noi maladii, lupta pentru extinderea sferelor de influență etc.), vor avea consecințe majore asupra mediului internațional de securitate.

Având în vedere că mediul internațional evoluează neuniform, contextul actual fiind plin de neprevăzut, se poate spune că resursele naturale și mediul înconjurător au un rol important în menținerea unui echilibru global de securitate.

Globalizarea economică, politică și culturală, care a stimulat în mod direct competiția pentru resurse, pune într-o nouă lumină și raporturile dintre state, economii, piețe regionale și internaționale.

Politica de securitate în domeniul energetic, este cadrul care descrie modul cum o țară asigură securitatea statului și a cetățenilor din acest punct de vedere și se elaborează sub forma unui document care poate fi numit plan, strategie, concept sau doctrină.

Politica de securitate energetică se referă atât la prezent cât și la viitor, pentru că definește interesele vitale ale națiunilor și stabilește liniile de acțiune pentru a face față nevoilor prezente și viitoare și a gestiona evoluțiile în domeniu. Ea cuprinde o gamă largă de subiecte pe care le abordează. În încercarea de a defini atât riscurile, vulnerabilitățile și amenințările interne, cât și externe privitor la securitatea energetică a țării. Altfel spus, politica de securitate energetică caută să închege și să coordoneze contribuțiile tuturor responsabililor în domeniul resurselor energetice, în funcție de interesele și amenințările considerate cele mai importante.

Definirea conceptului de securitate energetică a intrat în preocupările conducerii politico-militare a statelor din spațiul euroatlantic, și nu numai, în perioada Războiului Rece și în special după primul „șoc al petrolului”. Prin această abordare, securitatea energetică a devenit un concept menit să definească, să apere și să promoveze valorile, interesele și necesitățile din acest domeniu al securității națiunilor, comunităților sociale, statelor naționale și cetățenilor acestora, reducând impactul dependenței de resursele energetice externe și asigurând, pe cât posibil, independența energetică a acestora. În ultimul deceniu al secolului XX și primul deceniu al secolului XXI, datorită schimbărilor profunde produse în plan regional, zonal și internațional și a actorilor care activează în aceste spații, majoritatea statelor naționale, democratice și-au reconsiderat doctrinele, politicile, strategiile și legislațiile în materie de resurse energetice.

Politica de securitate energetică înglobează ansamblul de principii, concepții și orientări asumate de un actor, pe fundamentul cărora se stabilesc, într-un anumit context geopolitic soluțiile de prospectare și exploatare geologică, orientările și strategiile de acțiune în plan intern și internațional, precum și utilizarea resurselor energetice proprii pentru protejarea, apărarea și promovarea intereselor actorului respectiv.

Politica de securitate în domeniul energetic al unei entități socio-politice este subordonată ideologiilor și doctrinele pe suportul cărora se construiește sistemul și regimul politic. Practica a demonstrat că la fiecare schimbare de administrație și sistem politic, agenda publică include ample dezbateri cu privire la opțiunile de securitate energetică ale acesteia. Noua administrație este interesată de alegerea opțiunilor, precum și de obținerea garanțiilor de securitate energetică din partea partenerilor interni și externi din zona de interes strategic național.

Politica de securitate energetică se operaționalizează prin măsuri de ordin diplomatic, economic, juridic, informațional, științific, ecologic etc., care sunt inițiate și desfășurate de către puterile statale - legislativă, executivă etc. - în orice situație s-ar afla națiunea respectivă, iar viabilitatea acestora este dată de încorporarea cerințelor politicilor instituționale, publice și sociale.

Indiferent de mediul de securitate, soluțiile la problemele de interes comun sunt abordate, de regulă, în cadru național și regional și impune statelor, forțelor politice, organizațiilor guvernamentale, non-guvernamentale sau civice, liderilor și

reprezentanților diferitelor mișcări politice să-și asume răspunderea directă pentru securitatea energetică comună.

Imperativul ca un stat să-și elaboreze o politică de securitate energetică coerentă și detaliată rezultă în principal, din motive cum ar fi:

- să furnizeze guvernului statului respectiv posibilitatea de a trata toate riscurile și amenințările din domeniu energetic într-o manieră coerentă;

- să mărească eficiența sectorului energetic prin optimizarea sprijinului tuturor structurilor responsabile din acest domeniu;

- consolidarea încrederii și cooperării la nivel regional și internațional.

Procesul de realizare a politicii de securitate energetică trebuie să aibă drept premise primatul intereselor, valorilor și necesităților sociale ale majorității față de cele de grup socio-politic.

Politica de securitate energetică e necesar să fie definită și analizată din perspectiva necesităților sociale, deoarece aceasta rezultă din faptul că procesul de construire a securității în general are drept finalitate unele cerințe care privesc securitatea națională în general, independența energetică, evitarea presiunilor de ordin politic din partea unor actori internaționali, asigurarea dezvoltării economice a statului, a bunăstării cetățenilor etc.

Societatea contemporană și soluțiile imaginate pentru problemele sale, demonstrează complexitatea securității energetice în condițiile în care mediul de securitate se află într-o continuă remodelare și schimbare. Pentru provocări noi, se cer soluții adecvate care să răspundă realităților, de aceea asigurarea securității energetice reprezintă un proces continuu și complex, extins asupra unui spectru larg de domenii, relații și interdependențe, destinat promovării intereselor și obiectivelor de securitate ale statului, societății și cetățeanului.

În percepția generală, mediul de securitate este definit ca un sistem și ca orice sistem de securitate are nevoie de echilibru funcțional și integrativ răspunzând acestui postulat prin subsistemele pe care le susține: economic, politic, juridic-normativ etc.

Pentru a acționa conform intereselor de securitate, puterea politică trebuie să decidă în cunoștință de cauză asupra modalităților de utilizare a resurselor care asigură viabilitatea politicii de securitate energetică. Hotărârea reprezintă în esență, un proces rațional de alegere, dintr-un număr oarecare de posibilități, pe baza informațiilor deținute, a unei linii de acțiune. În scopul atingerii obiectivelor stabilite și concomitent se constituie în materializarea cunoașterii oportunităților și posibilităților de acțiune.

Strategia de securitate energetică este un instrument prin care actorii din mediul internațional își proiectează obiectivele de politică energetică în funcție de amenințările și riscurile cu care se confruntă, de modalitățile prin care aceștia decid să le elimine și, nu în ultimul rând, de resursele de care dispun pentru a face acest lucru.

Elaborarea strategiilor de securitate energetică, dar și pașii care trebuie urmăriți, modul cum se scriu și se adoptă ca instrumente de politică diferă de la o țară la alta, admițându-se de regulă că pentru elaborarea unei strategii în domeniul energetic trebuie parcurse 4 sau 5 etape.

Cercetarea și analiza mediului internațional și intern de securitate energetică

constituie o etapă importantă, în acest stadiu se procedează la identificarea nevoilor de energie la nivelul tuturor consumatorilor din societate, la aprecierea posibilităților de procurare și de transport al energiei la prețuri acceptabile și suportabile pentru consumatori și, nu în ultimul rând, se identifică impactul consumului de energie asupra mediului natural. Analiza amenințărilor la adresa securității energetice, identificarea vulnerabilităților, dar și a capacității de a reacționa la acestea constituie - alt pas în elaborarea strategiei de securitate energetică. Investigarea modului în care amenințările ar putea să exploateze vulnerabilitățile și a riscurilor cu care ar putea să se confrunte un actor în realizarea unei securități energetice eficiente este una, poate, dintre cele mai importante etape ale construirii unei strategii. Sunt utilizate diferite tehnici și instrumente, însă metoda cea mai folosită este, ca și în cazul scenariilor metoda SWOT (Strengths-Weaknesses-Opportunities-Threats)².

Elaborarea proiectului de strategie revine echipei de experți și analiști care este angrenată în acest scop de factorul politic de decizie cu atribuții în domeniu. Prezentarea sa pentru dezbatere publică și apoi supunerea spre aprobare forului legislativ revine instituției/ actorului cu răspundere în domeniul securității. După aprobarea proiectului în forul legislativ se trece la materializarea în practică a prevederilor și la analiza periodică a modului de aplicare în practica socială, cu acest prilej se aduc și unele corecturi și adaptări în conținutul scenariului și al alocării de resurse.

În încheiere putem aprecia că, în contextul actual al globalizării și al amenințărilor asimetrice la adresa securității naționale, securitatea energetică are un rol fundamental în cadrul studiilor de securitate, atunci când puterea politică, presupus obiectivă, echidistantă și preocupată de prosperitatea unei națiuni dorește ca declarațiile sale politice să coincidă cu realizările palpabile și evidente ale societății pe care pretinde că o reprezintă.

Bibliografie:

- [1] CLAVAL, Paul, *Geopolitică și geostrategie. Gândirea politică, spațiul și teritoriul în secolul al XX-lea*, Editura Corint, București, 2001, p.10
- [2] MATAKIVITI, Anare, *SWOT Analysis Training Report.1*, www.sopac.org/tiki-download_file.php?fileId=60

² Matakiviti, Anare, *SWOT Analysis Training Report.1*, www.sopac.org/tiki-download_file.php?fileId=60

RĂZBOIUL CALD – RĂZBOIUL RECE – RĂZBOIUL GLOBAL. PACEA ÎN ARMURA TERORII

Dr. Costinel PETRACHE*

Defence vs Security in XXI century – Defence and security in global space – Geopolitical and geostrategical determinations and constraints of national defence and security – Conceptual and operational dimension of national defence in the equation of classic affirmation – Security, fundamental concept of international security – Ineluctable becomingly of war - Building peace through war - Belligerent peace(!) – The war of last generation and „eternal peace”

1. Apărare vs securitate. Ce se întâmplă?

Secolul XXI. Apărarea și securitatea, în practica și filozofia care le exprimă geopolitic și geostrategic cel mai bine, trăiesc conceptual, sub presiunea unui dramatism el însuși asimetric, condiția redefinirii. A redefinirii prin circumstanțializarea lor operațională la realitățile de fond ale secolului XXI. De fapt, în secolul în care, iată, abia am intrat totul se află sub semnul grăbit și, nu de puține ori, incert al redefinirii. Secolul vitezei, cum ne plăcea, stârnindu-ne excesiv orgoliul, să spunem secolului în care am aflat că se poate călători cu o viteză de multe ori superioară vitezei de propagare a sunetului, și-a făcut datoria. Secolul XXI imprimă deja stării sociale, în toată complexitatea devenirii umane, alte coordonate. Ciclurile devenirii strategice – în economie, știință, tehnologie, viață, moarte, iubire, cunoaștere, dezvoltare, război, pace –, s-au comprimat la maxim, atât încât explozia ne pare iminentă, dacă nu cumva deja se produce, dar noi, sub presiunea altor percepții, ticluit deformatoare, nu îi mai luăm seama. *Apărarea și securitatea*, ca stări ale condiției și necesității umane, în expresia ei națională, multinațională sau globală, de asemenea.

Globalizarea nu iartă nimic. Nu iartă educația, cultura, informația, masa de prânz sau micul dejun, mersul pe jos sau zborul cosmic, libertatea genetică sau moartea clinică, paharul de cola sau pilula anticoncepțională, războiul și pacea, ținuta vestimentară sau designul matrimonial, iubirea și ura, securitatea și insecuritatea, binele și răul, țările mici sau țările mari ... nimic nu iartă, de parcă nici Pământul însuși nu îi mai ajunge. *Apărarea și securitatea*, concepte fundamentale ale existenței naționale în secolul XX, departe de se globaliza, dar tinzând spre globalizare, trăiesc imperativ metamorfoza strategică a reconsiderării. Deși mai toate statele vehiculează politic strategii și programe relative la propria lor apărare și securitate – documente laborioase, convingătoare și pretins infailibile doctrinar și filozofic, niciunul dintre ele nu își centrează exclusiv încrederea absolută în acestea, existând în fiecare caz ipoteze de salvagardare orientate spre alianțe, coaliții sau, pur și simplu, spre activarea ad-hoc a unor complementarități și afinități politice sau ideologice potențiale.

* Colonel (r.), Gândirea Militară Românească

Bunăoară, *apărarea și securitatea*, produse de maximă prețuire pe piața liberă a globalizării, au încetat să mai fie apanajul construcției exclusive a unui singur stat, indiferent de puterea și de disponibilitățile sale militare, eficiența practică a acestor concepte putându-se afirma doar în contextul determinat al solidarității multinaționale. Din această perspectivă, a indivizibilității angajamentului și operei colective, este abordată problematica apărării și a securității, căreia, nu din prejudecăți păgubitoare, ci din considerente mai degrabă sentimentale, continuăm să îi atribuim valoare și conotații naționale, până la un punct justificate, totuși. De ce? Întru cât, sentimentul național al apărării și al securității nu poate fi disociat caracterului pragmatic și necesar al apărării și securității colective. Dimpotrivă, angajarea explicită a dimensiunii naționale în creuzetul multinațional al apărării și securității colective, conferă acesteia autoritate, credibilitate, distincție, perspectivă și, nu în ultimul rând, personalitate. Dar o altfel de personalitate, o personalitate în care regăsim deopotrivă inevitabile valențe globale și statornice nuclee locale. Aceasta, cu atât mai mult acum, în condițiile în care fiecare clipă de pace ne pare livrată în armura înfricoșătoare a terorii.

2. Războiul cald – războiul rece – războiul global

Al doilea Război Mondial, de departe cea mai sângeroasă dintre înfruntările de care a fost în stare specia umană, a coșmarizat conștiința secolului XX. Recursul la memoria fumegândă a durerii mondiale și remușcărilor alienării noastre istorice ne-au împins spre soluțiile irepetabilității. Au fost create instituțiile internaționale al căror obiect de conștiință și de activitate l-au constituit construcția și apărarea păcii, consolidarea încrederii între state, evitarea războiului, asigurarea unui climat internațional de liniște și consens asupra păcii. *Războiul cald* se terminase. Pe fondul acestor preocupări asumate și aplicate spre a împiedica repetarea coșmarului, s-a impus **Organizația Națiunilor Unite** care, prin *Carta* adoptată la 26 iunie 1945, la San Francisco, în numele popoarelor semnatare, ca într-o resurrecție ridicată la puterea responsabilității planetare, hotăra că, istoric, este timpul „*să izbăvim generațiile viitoare de flagelul războiului, care, în decursul unei vieți de om, a provocat în două rânduri omenirii suferințe nespuse; să ne reafirmăm credința în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea și valoarea persoanei umane, în egalitatea în drepturi a bărbaților și femeilor, precum și a națiunilor mari și mici; să creăm condițiile necesare menținerii justiției și respectării obligațiilor decurgând din tratate și alte izvoare ale dreptului internațional; să favorizăm progresul social și instaurarea unor condiții mai bune de trai într-o mai mare libertate; să practicăm toleranța și să trăim în pace unul cu celălalt, ca buni vecini; să ne unim forțele pentru menținerea păcii și a securității internaționale; să acceptăm principii și să instituim metode care să garanteze că forța armată nu va fi folosită altfel decât în interes comun; să folosim instituțiile internaționale pentru favorizarea progresului economic și social al tuturor popoarelor.*”¹

Acestea au fost, în forma utopiei clădită din răni, remușcări și speranțe, deciziile cumpănite ale popoarelor semnatare, când Planeta încă fumega a dezastru și încă purta pe piept sângele care îi năclăise continentele. Dar, previzibil și inevitabil, se produce clivajul ideologic al Lumii, cu consecințe directe în consolidarea politico-

militară a blocurilor multinaționale care o exprimau. Divizarea politico-militară a Planetei prinde, grăbit și sigur, contururi exacte. La 4 aprilie 1949 este adoptat și semnat la Washington *Tratatul Atlanticului de Nord*, în al cărui preambul, prin voința statelor semnatare, se afirmă că acestea sunt „*Hotărâte să apere libertatea popoarelor, moștenirea comună și civilizația lor, bazate pe principiile democrației, libertății individuale și supremația dreptului; doritoare să favorizeze bunăstarea și stabilitatea în regiunea Atlanticului de Nord; hotărâte să își unească eforturile pentru apărarea colectivă și pentru apărarea păcii și a securității.*”² Ceva rău în intenția sa primordială? Nimic nu putea fi mai frumos! Dar, „cortina de fier” nu se putea consacra istoric decât în măsura în care avea de-o parte și de alta forțe ireconciliabile politic, social, militar și ideologic. În 1955, la 14 mai, este semnat în capitala Poloniei și asumat de către statele europene care trecuseră proba copilăriei totalitare *Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală*, în care părțile contractante „*își reafirmă năzuința de a crea un sistem de securitate colectivă în Europa, bazat pe participarea tuturor statelor europene, indiferent de orânduirea lor socială și de stat, ceea ce ar permite unirea eforturilor lor în interesul asigurării păcii în Europa.*”³ Ceva rău în intenția sa programatică? Nicidecum, nimic nu putea fi mai pașnic! Bunăoară, cele mai bune intenții, premise declarative dintre cele mai sigure pentru instaurarea unui îndelungat climat de pace, dar, fiorii ne iau în primire șira spinării(!), vreme de o jumătate de secol a urmat ceea ce istoria a consemnat ca fiind „*războiul rece*”. Știm bine ce a urmat. Lumea, mușcând vârtos din declinul raționalității, a intrat într-o dementă cursă a înarmărilor. Arsenalele nucleare au devenit măsura de necontestat a forței, a distrugerii, a diferenței, dar și a iraționalității ajunse la limita proximă a pierzaniei. *Nordul* și *Sudul* au devenit repere pedagogice ale contrastelor dintre dezvoltare și subdezvoltare, dezvoltarea în care spațiul începe să însemne din ce în ce mai puțin, și subdezvoltare, subdezvoltarea ca piesă primitivă adăpostită cu o suspectă grijă în aula unui muzeu modern aflat, însă, pe un greu de gestionat butoi cu pulbere; *Estul* și *Vestul* au proclamat, parcă pe vecie, din rațiuni determinate de o nefastă alienare ideologică, cea mai tragică ruptură între oameni din câte a cunoscut istoria. Libertățile fundamentale ale omului – jucate, speculate și șantajate politic și ideologic, deveniseră produsele prin care, într-un sens sau altul, era afirmată condiția socială a sute de milioane de oameni. Dumnezeu era și este Unul, dar fiecare popor, fiecare națiune era obligată, politic și ideologic, să creadă într-Altul. Societăților de consum din Vest, „decadente” și aflate pe malul prăpastiei și al dispariției istorice(!), le răspundeau, într-o asimetrie împinsă halucinant spre „perfecțiune”, societățile din Est, societățile raționalizate până până la absurd de filozofia megalomanică a autarhizării. Dar, se părea că ecuația bipolară a scindării planetare dă, totuși, rezultate: posibilitatea izbucnirii unor conflicte de mare amploare a fost redusă semnificativ; puterea ... marilor puteri care gestionau, totuși, treburile văzute ori nevăzute ale Planetei, fusese conservată până la limita promovării nestingherite a propriilor interese; inegalitățile de tot felul din spațiul internațional s-au accentuat dramatic; determinările războiului și premisele păcii decurgeau din filozofii și doctrine nu numai diferite, ci și fundamentale opuse; recurgerea la forță și la amenințarea cu forță întreținea cotidian condiția încordării internaționale; definierea agresiunii devenise moneda de schimb în înțelegerile dosite de holurile multi-rol ale

organizațiilor mondiale care reclamau cu pompă vocația păcii și a destinderii; cea mai impresionantă acumulare de armamente convenționale din istoria omenirii îngreuna și sufoca destinul laborios controlat al aproximativ patru miliarde de oameni; de o parte și de alta a „cortinei de fier” și nu numai valorile fundamentale ale devenirii umane – libertatea, democrația, prosperitatea, neîngrădirea credinței – , erau afirmate contrariu, în fiecare dintre cazuri frizându-se dogmatic absolutul. În cele din urmă, când divizarea Planetei risca să tulbure grav liniștea încă unui secol, în cancelariile cardinale ale Lumii, retrase la adăpostul valurilor malteze, s-a ajuns la concluzia că „războiul rece”, *ca soluție, nu este nicidecum soluția*, perpetuarea acestuia, oricât și în oricare din formele care l-au consacrat, sau în forme încă nedescoperite, putând să compromită anulător viitorul însuși al omenirii. În consecință, s-a adoptat bipolar, cu acordul mai mult sau mai puțin tacit al puterilor conexe sau complementare, concluzia că „războiul rece” trebuie stins, trebuie să i se pună capăt, trebuie lăsat analitic și exploratoriu în seama detașată a trecutului. Statele din blocul comunist și-au recâștigat libertatea, libertate care, pentru unele dintre ele, a însemnat intrarea într-o perioadă ce ar fi putut însemna colapsul național-statal. Alte țări au învățat greu ce înseamnă libertatea, neexistând certitudinea că „lecția” despre libertate a fost temeinic și corect însușită. Orientarea spre Occident a devenit tabu, dar, în mai toate situațiile societal-statale, i-au lipsit caracterul și substanța programatică. Procesele democratice, la început difuze, neclare, haotice, violente endemic, au evoluat cu o rapiditate extremă, semn că așteptarea istorică la care fuseseră constrânse își epuizase răbdarea. În extensie internațională, destrămarea imperiului totalitar sovietic, a blocului comunist și instaurarea largă și necontrolată a opțiunilor pentru o dezvoltare democratică, precum și relaxarea prudenței și a suspiciunii internaționale, au constituit premisele instaurării celei mai mari și mai periculoase provocări a acestui început de secol, dacă nu cumva a întregului veac XXI – **terorismul**. Terorismul, angajat prin metode, tehnici, procedee și obiective într-un spațiu foarte larg de exprimare, subsumând, în fapt, toate celelalte pericole, riscuri și amenințări care pun în ecuația gravă a neliniștii soarta omenirii în acest secol: criminalitatea transfrontalieră, crima organizată, traficul ilicit de droguri, arme, persoane, materiale nucleare, spălarea banilor etc. Consecințele nemijlocite ale proliferării exacerbate a acestor pericole și amenințări au fost sensibil și provocator recepționate de două dintre domeniile care fundamentează independența, suveranitatea și, chiar, existența statală a oricărei țări – *apărarea și securitatea națională*. Pentru că, nu putem să nu admitem, în oricare dintre ipostazele în care s-ar produce, aceste pericole și amenințări afectează direct securitatea națională și, prin extensie metodologică și acțională, securitatea internațională și globală. Terorismul nu are ideologie, obiective statornice, ținte aflate în câmpul preferabilității afișate, vectori de consacrare instituționalizați, surse și resurse de susținere cunoscute și proclamate ca atare, nu are frontiere terestre, maritime sau aeriene, după cum nu are, în mediul social global, domenii anume de manifestare violentă; nu, terorismul lovește pretutindeni. Orice vulnerabilitate economică, politică, militară, judiciară, culturală, demografică și de orice altă natură reprezintă o oportunitate pe care terorismul o valorifică, din nefericire, exemplar. Terorismul, ca fenomen social de maximă gravitate ontologică, a amprentat într-atât de adânc și larg procesul

globalizării, încât nu greșim nicicum dacă afirmăm că, întreținându-l oponential, a devenit, simptomatic, parte a procesului. Bunăoară, terorismul global este o realitate, o realitate care determină, iată, practic, caracteristica beligerantă fundamentală a secolului în care ne aflăm – *războiul global*.

3. Pacea în armura terorii

În acest context, problema însăși a păcii este una globală. Pacea nu poate fi divizată și apărută prin utilizarea incertă a forței, după cum nici nu se pot ridica „cetăți” inexpugnabile ale păcii sau în apărarea păcii, nu se pot croi „insule” de pace și prosperitate. Indivizibilitatea păcii, în dimensiunea ei planetară, a devenit o realitate care ne obligă cursiv să îi subsumăm totalitatea eforturilor de care dispune umanitatea. Oricât ar părea de paradoxal, în prezent, pacea „respiră” spasmodic, respiră plumbos, respiră cu teamă, între terorism și antiterorism, între terorism și contraterorism, între Nord și Sud, între prosperitatea luxuriantă a celor puțini și sărăcia umilitoare a celor mulți, între „stânga” și „dreapta”, între credințele determinate metafizic de același Dumnezeu, între terorismul global și războiul global împotriva sa. Proiectele istorice consacrate construcției globale a păcii au redevenit stringente, cu atât mai mult cu cât pericolele la adresa sa sunt nu numai mai perfide, ci și, practic, de necuprins, de negestionat. Chiar și ca absență a războiului, pacea a devenit o incertitudine cronică, mai cu seamă în contextul redefinirii și al reafirmării noilor interese geopolitice și geostrategice care angajează global o nouă ordine internațională. Organizații, guvernamentale și nonguvernamentale, asociații de largă deschidere culturală, unele cu consacrată vocație universală, militează constant, dar într-un neconvingător limbaj de lemn, pentru afirmarea cursivă a păcii, din păcate, însă, doar a păcii ca alternativă oponentială a războiului. Detaliile organice ale păcii plenare – pacea socială, pacea religioasă, pacea politică, pacea ideologică, pacea culturală – sunt luate în atenție disparat, discontinuu, în salturi subiectivate de jocul circumstanțelor utile. Este, poate, motivul pentru care pacea în chiar interiorul păcii este, la rândul-i, ea însăși o incertitudine, o incertitudine aflată permanent sub greutatea anonimă a retoricii de (falsă) salvagardare. Revoluțiile – roșii sau brune, portocalii sau verzi, toate asumându-și proclamat și condiția păcii, cel puțin în ipostaza sa imediată – pacea socială, par a-și fi ratat social credibilitatea, cu atât mai mult cu cât istoria ne-a demonstrat că în același spațiu, geografic și geoistoric, aceeași revoluție este irepetabilă. Se pare că, în social, metoda schimbării prin revoluții atribuite cromatic unei anume culori este sortită ireversibil desuetudinii. Cel puțin, eu manifest o asemenea opinie, întemeiată pe analiza post-factuală a evoluției istorice a societăților statale, de la 1789 până mai ieri. Astăzi, pe toate palierele de afirmare socială și național-statală, când trăim, comprimate la maxim, ciclurile strategice ale devenirii, pacea subzistă prin prețul plătit terorii spre a ne îngădui libertatea de a nu ne îndoii de propria noastră existență. Dar, să nu uităm, în armura terorii, pacea ne apare drept un bibelou, un bibelou din porțelanurile cele mai fine, de care, nouă, celor care ne-o dorim într-atât, aproape că ne este teamă să ne atingem.

Bibliografie:

- [1] **Carta ONU**, Anexa 1, Editura Politică, București, 1989.
- [2] **Tratatul Atlanticului de Nord**, Washington DC, 4 aprilie 1949.
- [3] **Tratatul de la Varșovia**, Editura Politică, București, 1984.

DIMENSIUNI ȘI PLANURI DE ACȚIUNE ALE ALIANȚELOR POLITICO-MILITARE

Iulian MĂRGĂRIT*

Focus conflicts in recent decades, fairly high probability of perpetuation and consistently high number of conflicts taking place in the world at this time are clear answers to questions of humanity on the need of alliances and political coalitions and military bases on the analysis projection of their future.

Istoria consemnează o sumă de definiții ale alianțelor politico-militare însă părerea unanimă a specialiștilor este că nici una dintre aceste definiții nu mai caracterizează acum, pe deplin acest concept. Este și greu să definești ceva atât de complex, astfel că fiecare analist evidențiază o anumită latură, sau dimensiune a conceptului de alianță în defavoarea alteia.

Dezbaterea geopolitica poate arăta fără îndoiala atât permanenta transformare a conceptului de alianță cât și dimensiunile acestuia sub presiunea unei tot mai mari incertitudini energetice la nivel mondial.

Reconstruirea geografiei interesului politico-diplomatic la nivel mondial, în era globalizării este privită ca o politică a proiectului, a cărei dinamică se fundamentează pe suprapunerea intereselor statelor nucleu din cadrul unei alianțe politico-militare, cu cele ale celorlalte statelor aliate, fără a ține seama de afinități conjuncturale¹.

Obiectivul politicii de alianță politico-militară este susținut pe mai multe dimensiuni și planuri dintre acestea cele mai reprezentative fiind: dimensiunea strategică, dimensiunea spațialității geografice de aplicabilitate a tratatului ce definește alianța, și planul relațional, cultural și religios în care interacționează actorii geopolitici².

Studiul dimensiunilor și planurilor de acțiune ale alianțelor politico-militare nu este un demers simplu, datorită diverselor domenii de activitate în care se constituie acest sistem de colaborare instituționalizată. O simplă privire asupra acestui sistem de colaborare instituționalizată, numit alianță, aduce în prim planul discuției, o varietate de acțiuni altădată de neimaginat în sfera politicii și diplomației. Așadar alături de factorii instituționali și procedurali, în analiza dimensiunilor de acțiune ale alianțelor, trebuie luate în considerare aspecte legate de planul politic, economic, militar, juridic și armonizate cu relațiile interne și internaționale dintre actori.

Analiza dimensiunilor și planurilor mai sus prezentate poate defini stabilitatea unei alianțe politico-militare, evidențiind din punct de vedere strategic avantajele

* Locotenent colonel docotorand, Comandantul U.M. 01376

¹ Patricia A. Writsman, **Dangerous Alliances, Proponents of Peace, Weapons of War**, Stanford University Press, Stanford, California, 2004, p. 14.

² Cf. Mircea Mureșan, Gheorghe Văduva, **Strategia de parteneriat, parteneriatul strategic**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005, pp.188-189.

comparative între un stat sau grup de state și ceilalți aliați, avantaje susținute de argumente forte cum ar fi: poziția geo-strategică, reprezentativitate strategică, definirea profilului de furnizor de asistență și securitate la nivelul alianței respective și altele.

Din punct de vedere al caracterului, bilateral sau multilateral alianțele, vizează dimensiunile de acțiune anterior prezentate, în sens pozitiv și omogen urmărind ca în mediul de securitate să se stabilească și permanentizeze relații cu aspect de egalitate și legalitate între aliați. În prezent toate alianțele sunt declarate ca defensive, prin urmare sunt pașnice, legitime și licite.

Dimensiunea spațialității geografice de aplicabilitate a tratatului ce definește o colaborare instituționalizată, o poate categorisi în: alianță regională, transregională, continentală și globală.

Alianța regională se constituie din state vecine și urmărește contracararea unui adversar comun, nominalizat sau nu. Alianța transregională se constituie din state situate la distanță unul de celălalt, dar în vecinătatea statului nucleu care dă substanță și sustenabilitate tratatului. Alianța continentală se constituie din state care își propun să mențină liniștea și securitatea internațională pe spațiul geografic respectiv, nefiind exclus scopul de a schimba ordinea existentă în regiune.

Alianțele globale sunt cele constituite dintr-un număr mare de state, dispuse pe cel puțin două continente, având ca scop asigurarea balanței de putere și impunerea dominației la nivel mondial.

Dimensiunea globală poate fi pusă în discuție pentru alianțele politico-militare cu caracter permanent, atunci când este promovată o politică a consensului, dialogului și a principiilor diplomației preventive. Acest aspect permanentizează subiecte inedite pe agenda oricărei alianțe, asigurând conectarea tuturor aliaților la activitatea consultative bazate pe reconstrucție și transformare continuă³.

Este dimensiunea care reduce sentimentul izolării și permite accesul la informații pentru țările aliate ce nu au ajuns la nivelul dezvoltării statelor nucleu ale alianței, asigurând uniformitate în ceea ce privește răspândirea tehnologiilor, ce favorizează creșterea speranței de viață și ameliorarea stării de sanatate în toate comunitățile umane⁴.

Putem așadar aduce în discuție locul și rolul alianțelor politico-militare în contextul globalizării, la început de secol XXI, redefinind relațiile internaționale în general, ca intercorelări suficiente și diferite ale nevoii de stabilitate și securitate mondială.

Suntem de părere ca, majoritatea alianțelor politico-militare se construiesc în mod relativ similar, cu adaptări minime pentru condițiile strategice date, singura diferență, constând în complexitatea soluțiilor pe care acestea le oferă ca răspunsuri evidente, în mediul sau aria unde funcționează.

³ Mircea-Dănuț Chiriac, **Organizații și instituții politice și de securitate**, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005, p. 85.

⁴ Stephen M. Walt, **The Origins of Alliances**, Cornell University Press, Ithaca and London, 1987, p. 5.

O distincție reală între locul și rolul alianței politico-militare, poate fi furnizată prin evidențierea echilibrului de interese reciproce între efortul planificat și organizat al acesteia vizându-se în primul rând, relațiile reciproc avantajoase dintre națiuni⁵.

Când în ecuație se adaugă și contradicții în ceea ce înseamnă aria de acțiune stabilită a fi arie de origine a alianței politico-militare, încep să apară problemele așaziselor grupuri de reglementare, probleme ce pot depăși limita de normalitate a relațiilor, pentru care entitatea politico-militară a fost creată, și care pot da naștere unor riscuri sau amplifica, crize latente într-o varietate de fronturi, în același timp⁶.

În ce ne privește, considerăm dimensiunile și planurile de acțiune ale alianțelor politico-militare, la început de secol, ca pe niște parametri adaptați tendinței de integrare și de consolidare a nevoilor de securitate care poartă amprenta creșterii interdependențelor la nivel global, de internaționalizare a informațiilor și de afirmare a culturii societății civile globale.

Bibliografie:

- [1] NATO HANDBOOK, NATO Office of Information and Press, 1110 Bruxelles - Belgium, 2001.
- [2] CHIRIAC, Mircea-Dănuț, **Organizații și instituții politice și de securitate**, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005.
- [3] MUREȘAN, Mircea, VĂDUVA, Gheorghe, **Strategia de parteneriat, parteneriatul strategic**, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005.
- [4] WALT, Stephen M., **The Origins of Alliances**, Cornell University Press, Ithaca and London, 1987.
- [5] WENDZELL, Robert L., **International Politics. Policymakers and Policymaking**, New York, 1981.
- [6] WRITSMAN, Patricia A., **Dangerous Alliances, Proponents of Peace, Weapons of War**, Stanford University Press, Stanford, California, 2004.

⁵ NATO HANDBOOK, NATO Office of Information and Press, 1110 Bruxelles - Belgium, 2001, p. 527.

⁶ Robert L. Wendzell, International Politics. Policymakers and Policymaking, New York, 1981, p. 151.

GESTIONAREA CRIZELOR DIN MEDIUL INTERNAȚIONAL DE SECURITATE FĂRĂ IMPLICAREA COMPONENTEI MILITARE

Iulian MĂRGĂRIT*

Compared to the new security challenges, the article tries to bring a different perspective regarding the management of the crisis without military involvement since the risks of a traditional military confrontation have diminished significantly. Intervention of the international community, through the political, diplomatic, economic, can provide plenty of answers to counter risks, use of military instruments remain a last resort.

Măsurile politice și diplomatice necesare a fi luate în actul de gestionare pașnică a crizelor sunt strâns legate de evoluția politicii externe a marilor actori. Relațiile externe rezumate doar la relațiile comerciale sau doar la ajutorul acordat țărilor în curs de dezvoltare sunt doar pași timizi, în definirea unei politici externe coerente la nivel mondial, fiind nevoie de transformarea lor într-un proces de cooperare politică care să reprezinte un moment important în exercitarea responsabilităților, drepturilor și obligațiilor ce-i revin fiecăruia ca actor geopolitic¹.

Dintre măsurile politice și diplomatice concrete ce pot fi luate în gestionarea pașnică a crizelor vom supune atenției dumneavoastră, controlul politic și tempo-ul sub control, acțiunile diplomatice coordonate, semnalele de consistență-moderare și iesirea cu succes din criză.

Carta ONU consideră că principala modalitate de rezolvare a oricăror diferende o constituie controlul, mai exact, controlul politic și tempo – ul sub control. În esența lui, controlul politic este un instrument al politicii, adică o modalitate prin care se evaluează interesele, deosebirile, zonele de confluență și zonele divergente și ușurează căutările și găsirea soluțiilor optime².

În relațiile dintre state și în interiorul acestora, în cadrul structurilor care le compun, controlul politic dublat de dialogul politic se consideră a fi mijlocul cel mai simplu, cel mai util, cel mai la îndemână și cel mai eficient pentru soluționarea oricăror probleme. Dialogul politic este foarte important, este hotărâtor în rezolvarea crizelor. Chiar dacă, pe parcurs, se poate recurge și la alte mijloace (economice, informaționale sau de altă natură), în cele din urmă, tot controlul politic dublat de dialogul politic este cel care pune lucrurile la punct. Formele controlului politic pot fi numeroase, independente, netransparente sau transparente ca semnificație și îl pot transforma pe acesta, cu ușurință în mijloc de investigare a situației, a crizelor și împrejurărilor în care a avut loc un eveniment sau s-a declanșat o criză.

* Locotenent colonel docotorand, Comandantul U.M. 01376

¹ Cf. **Controlul parlamentar al sectorului de securitate. Principii, mecanisme și practici.** Ghid practic pentru parlamentari, Nr. 5 - 2003, p. 82.

² Idem.

Presiunea politică sau tempo-ul controlului este o altă formă prin care se încearcă să se impună părților aflate în conflict sau părții opozante, un anumit tip de comportament, în sensul acceptării unor soluții pentru rezolvarea crizei, a diferendelor etnice sau de altă natură, pentru izolarea unui agresor.

Acțiunile diplomatice coordonate și semnalele de consistență-moderare, sunt specifice procesului accentuat de mondializare și sunt dependente de factorul economic³. Marea majoritate a crizelor acestei planete își au cauzele aici, în această realitate, care nu este totdeauna cunoscută, investigată și înțeleasă în dinamica ei, în legitatea ei. În procesul de gestionare, prin mijloace economice, acțiunile se înscriu în următoarele fluxuri principale: din și în interiorul statelor naționale pentru rezolvarea crizelor specifice, dinspre statele puternice, cu interese economice globale sau regionale, dinspre marile probleme economice spre zonele lor de interes și dinspre organismele internaționale⁴. Acțiunile economice vizează, în general, în faza preventivă revigorarea producției, asigurarea locurilor de muncă, creșterea salariilor și alte măsuri menite să îmbunătățească mediul social, de afaceri și să optimizeze piața forței de muncă. Există, desigur, și sancțiuni economice externe, care au menirea de a descuraja generatorii de crize sau de a pune capăt unor conflicte. Statele puternice, marile unități economice transnaționale, ca și organismele internaționale folosesc o gamă diversificată de forme și procedee de acțiune dintre care nu lipsesc: sancțiunile economice, embargoul, boicotul și blocada economică⁵.

Ieșirea cu succes din criză și sprijinul menținerii păcii este instrumentul fundamental al ONU și se referă la folosirea mijloacelor diplomatice pentru a convinge părțile să înceteze orice ostilitate și să treacă la negocierea condițiilor de soluționare pașnică a conflictului. Promovând toată gama acțiunilor preventive, Națiunile Unite pot juca un rol important în determinarea părților să înceteze ostilitățile, dar acest lucru nu se poate face decât cu acordul acestora. Din acest motiv acțiunile de ieșire din criză și cele de peacemaking exclud în totalitate folosirea forței împotriva uneia dintre părți, cu scopul de a pune capăt ostilităților. Pentru executarea cu succes a acțiunilor de peacemaking, Națiunile Unite, în temeiul capitolului VIII al Cartei ONU, au intensificat cooperarea atât cu organizațiile regionale, cât și cu alți actori ai arenei internaționale.

În acest sens, ONU a conlucrat până în prezent cu organizații precum Organization of American States în Haiti, European Union în fosta Iugoslavie, The Economic Community of West African States în Liberia și Sierra Leone, și The African Union în Sahara de Vest, regiunea Marilor Lacuri, Sierra Leone, Etiopia și Eritreea. Observatorii militari ai ONU au cooperat foarte bine cu forțele de peacekeeping ale organizațiilor regionale în Liberia, Sierra Leone, Georgia și Tadjikistan.

Apreciem că procesul de gestionare a crizelor fără implicarea componentei militare este, un act politic, prin care statele își afirmă poziția de răspuns față de sfidările globale, exprimate prin amenințări prezente și totodată o modalitate prin care

³ Marshall McLuhan, **Understanding the Media: The Extensions of Man**, New York, 1966, p. 23.

⁴ Cf. S Sweeney, Europe, **The State and Globalisation**, Pearson Education, Harlow – Essex, April 2005, p.138.

⁵ Cf. George Poede, **Studii de securitate**, Editura Cavallioti, București, 2005, p. 96.

se încercă obținerea unui maximum de siguranță, cu un minim de resurse. Ca finalitate extinsă a gestionării crizelor fără implicarea componentei militare apare politica de cooperare, apreciată deopotrivă ca o consecință și posibilă soluție împotriva amenințărilor globale, de fapt pârgă de realizare a stabilității bazată atât pe echilibrul de putere, cât și pe legitimitate⁶.

Gestionarea crizelor este însă departe de a putea fi schematizată și rezolvată doar prin măsuri instituționalizate. Un bun exemplu în acest sens îl reprezintă multitudinea de tulburări în domeniul relațiilor internaționale din ultimele două decenii, care au reprezentat adevărate surprize politice.

Bibliografie:

- [1] Controlul parlamentar al sectorului de securitate. Principii, mecanisme și practici. Ghid practic pentru parlamentari, Nr. 5 – 2003.
- [2] McLUHAN, Marshall, **Understanding the Media: The Extensions of Man**, New York, 1966.
- [3] SWEENEY, S., **Europe, The State and Globalisation**, Pearson Education, Harlow – Essex, April 2005.
- [4] POEDE, George, **Studii de securitate**, Editura Cavallioti, București, 2005.
- [5] FRENCH, Lindley, ALGIERI, Julian și Franco, **A European Defence Strategy**, Bertelsman Foundation, Gutersloh, 2004.

⁶ Cf. Lindley-French, Julian și Franco Algeri, **A European Defence Strategy**, Bertelsman Foundation, Gutersloh, 2004, p.12.

MUTAȚII SURVENITE ÎN CADRUL CONCEPTULUI DE SECURITATE SUB IMPACTUL GLOBALIZĂRII

Aurelian BĂDULESCU*

L'une des grandes préoccupations de la société humaine est la problématique de la sécurité. La sécurité est un concept relationnel qui concerne les individus et les communautés. Par conséquent l'attention des études sur la sécurité a été attirée par la problématique de la sécurité de l'individu, nationale, régionale et globale.

Introducere

Securitatea națională rămâne, și în contextul începutului sec. XXI, un atribut esențial al statului național, cu ample conexiuni în mediul subregional, regional, și internațional. Legăturile intrinseci dintre securitatea națională și celelalte tipuri de securitate rezultă și din faptul că amenințările și provocările sec. XXI nu se mai adresează numai segmentului național, ci întregii comunități internaționale, fapt ce determină apariția unor structuri de securitate la toate nivelurile pentru a putea gestiona crizele ce apar la un moment dat în domeniul internațional.

1. Mutații survenite la nivel de concept de securitate *națională, regională și globală*

1.1. Mutații la nivel de securitate națională

În concepția lui Maslow, în ierarhia nevoilor individului, pe un palier imediat superior nevoii de securitate este nevoia de afiliere. Nevoia de apartenență la comunitate este strâns legată de nevoia de securitate, deoarece comunitatea este o sursă de securitate. „Unde-i unul nu-i putere”, spune poetul exprimând un crez profund înrădăcinat în mentalul colectiv. Comunitatea este o sursă de putere și securitate. Nici o altă comunitate nu conferă un sentiment mai pregnant de securitate decât națiunea, sub formă de securitate legată de existența unui stat național, suveran, care are capacitatea de a dura ca atare și de a acționa în cadrul unui sistem mai larg. Națiunea se manifestă în planul organizării politice prin statul suveran, caracterizat printr-un aparat al puterii distinct, jurisdicția asupra unui teritoriu bine demarcat, monopolul asupra puterii coercitive și caracterul de legitimitate, conferit de un nivel minim de sprijin din partea cetățenilor. Conform analizei lui Barry Buzan, statul se bazează pe trei componente principale: ideea de stat, exprimată prin sentimentul național, baza fizică a statului reprezentată prin populația și teritoriul acestuia, și expresia instituțională a statului, concretizată în sistemul politic¹. Securitatea națională este definită ca asigurarea protecției granițelor naționale, fiind o problemă exclusiv de competența statului și a reprezentanților acestuia, care o gestionează

* Avocat doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

¹ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, New York, 1991. p. 65.

conform unor reguli clare. În lucrarea sa de referință, Hans Morgenthau se referă la securitatea națională ca „integritate a teritoriului național și a instituțiilor naționale”². Elementul esențial al acesteia este suveranitatea națională, manifestată prin capacitatea statului de a governa teritoriul delimitat clar de granițe. Securitatea națională este domeniul de activitate a guvernelor și elitelor și se realizează în primul rând prin mijloace naționale (sistem de apărare națională), dar și prin alianțe și un echilibru al puterilor. În sensul de securitate națională, conceptul este determinat de pericolul de conflict între state, în cadrul sistemului westfalic, fiecare stat avea dreptul la acțiune autonomă, statele naționale suverane fiind concepute ca „ordini politice separate și distincte”³ fără nici o autoritate comună care să le limiteze activitățile. Statele își rezolvau disputele singure, deseori prin forță, stabilind relații cu alte state, dar în condiții de cooperare minimă, deoarece realizarea intereselor proprii (naționale) se situa mai presus de alte considerente⁴. Deoarece aranjamentele individuale nu au reușit să asigure o securitate eficientă și durabilă, statele, tot mai conștiente de dependențele dintre ele, au simțit nevoia de a le gestiona într-o perspectivă mai largă de abordare a securității. Securitatea colectivă este în primul rând o metodă militară de a asigura apărarea unui stat, dar pe lângă elementul militar, există și puternice elemente economice și politice care consolidează interdependențele.

Conceptul clasic de securitate națională, conform căruia statul și reprezentanții săi dețin monopolul exclusiv asupra problemelor de securitate, suferă, de asemenea, schimbări considerabile. Pentru Ole Weaver situația în care statul deține controlul asupra discursului de securitate prezintă trei probleme majore. În primul rând, fiecare reacție la o problemă de securitate vine din partea statului³. În al doilea rând, se accentuează tendința de a considera că amenințările vin din afara statului și astfel se consfințește separarea și se adâncește opoziția dintre „noi” și inamic, ceea ce în opinia lui Weaver duce la militarizarea gândirii. În al treilea rând, deoarece conceptul de securitate are în esență un caracter defensiv, el apără status quo-ul și astfel exclude realități alternative care ar putea fi preferabile la ceea ce există. Dar în contextul în care paleta amenințărilor se extinde și include amenințări noi, cum sunt cele la adresa identității, statul nu mai poate fi singurul gestionar al problemelor securității. Noi actori sociali - grupuri sociale, grupuri religioase, minorități etnice, ecologiști, partide politice - pot resimți nevoia de a-și apăra identitatea și pot face apel la discursul securitar. Securitatea societală este inclusă de Barry Buzan în cele cinci sectoare de securitate, alături de securitatea militară, politică, economică și a mediului. Ole Weaver și Școala de la Copenhaga subliniază faptul că securitatea societală nu este numai un sector al securității, ci un obiect distinct de referință. Aceasta cuprinde menținerea identităților naționale colective, a limbilor vernaculare, a culturilor tradiționale, a religiilor și obiceiurilor unei națiuni⁴. În concepția lui Weaver, criteriul

² Hans Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, New York, 1960, p. 49.

³ Ole Weaver, *Securitization and Desecuritization* în Ronnie D. Lipschutz (ed.), *On Security*, Clumbia University Press, New York, 1995, p. 55.

⁴ Ole Weaver, *Insecurité. Identité: une dialectique sans fin* în *Entre union et Nation: L'Etat en Europe*, coordonatori AA.M. Le Gloannec, Presses de Sciences Po, Paris, 1998, p. 93.

relevant al securității este supraviețuirea, prin urmare, criteriul ultim de supraviețuire a societății este identitatea (națională în special), așa cum criteriul supraviețuirii statului este suveranitatea³⁶. Moderniștii consideră națiunea o „comunitate politică imaginară”, în formularea consacrată a lui Benedict Anderson, care exprimă caracterul artificial al națiunilor. El argumentează atributul „imaginară” prin faptul că nici chiar membrii celei mai mici națiuni nu se cunosc unii pe alții, nu s-au întâlnit, și cu toate acestea, în mintea lor există o imagine a comunității lor⁵. În această concepție, apariția națiunii se datorează dezvoltării economice sau este rezultatul unei noi ideologii, naționalismul, care după Gellner, în societățile industrializate dă naștere unor „invenții istorice arbitrare”⁶. Implicațiile în ceea ce privește securitatea sunt analizate de Ole Weaver. În aceste comunități de tip național în care oamenii nu s-au întâlnit niciodată, celălalt este diferit și separat, interdependențele sunt reduse, iar conflictul poate apărea cu ușurință. Fragmentarea face imposibilă apariția unei solidarități colective, ceea ce duce la apariția unor relații de securizare reciprocă⁷.

Problematica securității furnizează statelor o bază solidă pentru definirea identității. Lene Hansen remarcă faptul că politicile de securitate nu sunt numai strategii pentru apărarea unui stat ci și „una dintre practicile cele mai importante prin care statele își construiesc identitatea.”⁸ El continuă argumentul cu ideea că o strategie de securitate națională devine o modalitate de construire a identității naționale prin examinarea amenințărilor care provin din exterior și prin analiza diferenței între „interior” (statul) și „exterior”⁹. Globalizarea impune statelor să se conecteze cu o amploare fără precedent, ceea ce pune sub semnul întrebării semnificația granițelor naționale și a actorilor statali. Globalizarea este deseori considerată o formă de interdependență maximă la nivelul întregii planete, cu implicația că statele vor deveni actori tot mai lipsiți de putere și tot mai anacronici. Caracteristica principală a noului mediu de securitate este apariția unor noi riscuri, unele transnaționale ca terorismul, crima organizată, traficul de droguri și de persoane, sau catastrofe ecologice, altele internaționale ca tensiunile interetnice sau amenințările la adresa democrației și reformelor. Faptul că aceste pericole se manifestă la nivel transnațional sau subnațional face ca nivelul național al securității să își piardă din relevanță. Aceasta intensifică sentimentul de teamă apărut încă din perioada ordinii westfalice, în care fiecare stat avea dreptul de a-și organiza politica internă și economia în conformitate cu propriile interese, și se considera că dreptul de ingerință în afacerile interne va conduce la pierderea suveranității naționale¹⁰. Pericolele care se întrevăd în prezent izvorăsc din situații în care instituțiile unui singur stat sunt lipsite de autoritate și legitimitate pentru a soluționa probleme cu

⁵ Idem.

⁶ E. Gellner, *Naționalismul*, Editura Librom Antet, 2001, p. 26.

⁷ Ole Weaver, *Securitization and Desecuritization*, în Ronnie D. Lipschutz (ed.), *On Security*, Columbia University Press, New York, 1995, p. 55.

⁸ Lene Hansen, *A Case for Seduction? Evaluating the Poststructuralist Conception of Security in Cooperation and Conflict*, vol 32, nr. 4, decembrie 1997, pp. 374-375.

⁹ Ibidem, p. 376.

¹⁰ Constantin Hlihor, **Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor intenționale contemporane**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005, p.127.

implicații transnaționale. Din acest motiv, la nivel internațional, viziunea securității centrată pe statul național suveran, încă viziunea predominantă la nivelul Națiunilor Unite și a altor organizații internaționale, se confruntă cu o serie de dificultăți în aflarea unor soluții viabile la problemele de securitate din lumea de azi. Aceasta pune în discuție validitatea unui sistem de securitate bazat pe statul național, sau problema modificărilor care trebuie operate la nivelul statului pentru ca acesta să funcționeze în continuare ca unitate de bază furnizoare de securitate.

Modul în care globalizarea remodelează securitatea și schimbările pe care aceasta le produce în noua agendă de securitate a statelor este analizat de Ian Clark¹¹. Pentru el, în ciuda interdependențelor complexe, statele rămân în continuare jaloane importante în discutarea ordinii mondiale. Globalizarea trebuie văzută ca un proces care impune transformări profunde în însăși natura statului și în relațiile din cadrul societății, la nivelul statului. Fără îndoială că statele vor continua să existe, dar funcțiile lor vor fi diferite în noul mediu mondial. De exemplu ele vor trebui în continuare să vegheze la respectarea drepturilor omului. Dar regulile privind suveranitatea și non-intervenția în treburile interne vor suferi modificări ca parte componentă a acestora adaptări la noua realitate¹². Din punct de vedere strict militar, analize realiste subliniază că în noul context geopolitic, armele nu mai sunt eficiente din punct de vedere militar și nu mai pot să asigure securitatea națiunii. Nici cea mai puternică țară nu poate să pregătească, să planifice și să instruiască trupe pentru mai multe tipuri de acțiuni militare, când pentru fiecare tip de acțiune militară este nevoie de strategii și tactici specifice, un anumit tip de logistică și pregătire, și o concepție distinctă asupra modului de purtare a războiului. Trupele pot fi planificate, instruite, echipate și comandate pentru a duce un singur tip de război, contra unui singur tip de inamic. Așa cum se subliniază în literatura de specialitate, de la Sun Tzu la Cesar și Clausewitz, tacticile trebuie să fie flexibile, dar strategia trebuie să fie fixă, să se bazeze pe obiective clar definite. Aceasta nu poate fi modificată rapid, după cum nu se pot schimba rapid nici modul de pregătire, structurile ierarhice sau armele. Războiul nu mai poate fi privit drept o „continuare”, prin alte mijloace, a sferei politice, cum decretase Clausewitz, ci înfrângerea acesteia. Aceasta impune noi forme de cooperare în domeniul securității.

1.2. Mutații la nivel de securitate regională

Securitatea regională reprezintă un deziderat al lumii contemporane, care nu se poate edifica decât cu aportul tuturor statelor, indiferent de mărimea lor, în cadrul unor structuri de nivel regional, care să garanteze drepturile și libertățile individuale, să promoveze relații de încredere și cooperare, iar instituțiile create să asigure un climat de securitate pentru toți membrii.

După dispariția bipolarității, zonele subregionale au intrat în atenția cercetătorilor datorită gravelor probleme care au apărut în politica acestora, în general acolo unde naționalismul este o modalitate de exprimare, care îmbracă, de cele mai

¹¹ Ian Clark, *Globalization and the post-cold war order*, în John Baylis și Steve Smith (ed.), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, 2001, p.646.

¹² Barry Buzan, Ole Waever, **Regions and Powers, The Structure of International Security**, Cambridge University Press, 2003, p. 41.

multe ori, forme imprevizibile de manifestare. Crizele și conflictele subregionale din Balcani, Transnistria, Caucaz, Orientul Mijlociu și Africa, care au degenerat în confruntări violente și chiar războaie locale, au evidențiat neputința organizațiilor internaționale de a gestiona tensiuni și revolte din spațiul lor de responsabilitate. O primă încercare de a construi conceptual securitatea la un nivel superior nivelului național, și anume la nivel regional, este conceptul de comunitate de securitate propus încă din 1957 de Karl Deutch. Comunitatea de securitate este o construcție politică, un fel de alianță realizată pe baze regionale și politice. Ea se caracterizează prin eliminarea războiului și a perspectivei unui război din cadrul granițelor, cu alte cuvinte o comunitate pentru care războiul să devină un fenomen imposibil structural și inacceptabil conceptual. O astfel de comunitate este posibilă dacă statele care o compun se află în incapacitatea de a organiza acțiuni militare unele împotriva celorlalte, iar conducătorii lor semnează un acord care exclude războiul față de celelalte state ca alternativă posibilă de rezolvare a problemelor, indiferent cât de serioase ar putea fi acestea. Pentru Deutch o astfel de comunitate de securitate, compusă din state conduse de guverne separate, care-și mențin independența, este posibilă, în situația în care se întrunesc următoarele condiții: 1) existența unei compatibilități a valorilor - importantă în special în luarea deciziilor, 2) capacitatea statelor membre de a răspunde rapid, adecvat și fără a recurge la violență, la nevoile, mesajele și acțiunile tuturor celorlalți membri, și 3) caracterul previzibil al comportamentului statelor în toate împrejurările¹³.

Conceptul prezintă un interes deosebit pentru promovarea securității prin mijloace non militare. În mod special, Uniunea Europeană este o astfel de comunitate de securitate, ca urmare a faptului că procesul de integrare a redus simțitor probabilitatea unui conflict armat între statele membre și a sporit disponibilitatea factorilor de decizie de a rezolva orice problemă prin mijloace pașnice. În prezent, acțiunile sunt îndreptate preponderent spre armonizarea și compatibilizarea valorilor și intereselor și pe creșterea caracterului previzibil al comportamentelor statelor. Un alt concept de securitate regională este conceptul de complex de securitate propus de Robert Keohane și Joseph Nye¹⁴. Complexul de securitate este o regiune caracterizată prin interdependențe complexe, manifestate printr-o rețea de relații care asigură comunicarea nu numai între guvernele respective, ci și între grupurile de interese din cadrul societății. După părerea autorilor, fenomenul se manifestă în mod notabil în Europa și în Statele Unite. Deoarece aceste legături sunt foarte strânse, diferențele între problemele economice, militare și politice se atenuază și ca urmare, importanța forței militare și rolul acesteia ca arbitru în soluționarea disputelor și dezacordurilor scade. Barry Buzan și Ole Weaver dedică un studiu important securității la nivel regional¹⁵. Ei consideră că în epoca actuală acest nivel are o importanță mai mare decât nivelurile global și național și critică atenția preponderentă acordată nivelului

¹³ Karl Deutsch, **The analysis of international relations**, Pearson Higher Education, 1988, ediția a 3 a, p. 312, www.worldretailstore.com

¹⁴ Robert Keohane, Joseph Nye, **Power and Interdependence: World Politics in Transition**, Boston, Little Brown, 1977, p.31.

¹⁵ Barry Buzan, Ole Weaver, **Regions and Powers, The Structure of International Security**, Cambridge University Press, 2003, p. 41.

global în detrimentul celui regional, argumentând că numai interesele Statelor Unite se manifestă la nivel global, în timp ce pentru majoritatea statelor din sistemul internațional nivelul regional este cel crucial. Ei consideră că acesta este nivelul la care pot fi cel mai bine înțelese relațiile de amicitie și adversitate, deoarece permite luarea în considerație atât a factorilor interni cât și a actorilor globali. Buzan și Weaver înțeleg regiunile de securitate ca subsisteme definite de tipare de practici și interacțiuni de securitate, care au un caracter intern. Aceste tipare sunt generate în cadrul regiunii, și sunt influențate de cadrul general care cuprinde condițiile istorice, politice și culturale, religioase dar și geografice. Regiunile nu sunt definite arbitrar, ele sunt substructuri ale sistemului internațional și se definesc ca atare prin intensitatea relativă a interdependențelor de securitate între un grup de unități, în contrast cu lipsa interdependențelor dintre această entitate și unitățile care o înconjoară.

După părerea celor doi autori, incapacitatea de a înțelege importanța regiunilor, o deficiență de care suferă și teoria ciocnirii civilizațiilor a lui Huntington, a dus în perioada Războiului Rece la dezastrele politicilor din Asia de Sud-Est, Orientul Mijlociu, Africa de Sud și sudul Asiei, iar subestimarea importanței regiunilor în această perioadă ar putea avea costuri și mai mari. Importanța regiunilor este amplificată de faptul că la acest nivel se constituie complexe de securitate, regiuni privite prin prisma securității, „un set de unități a căror procese majore de securizare, desecurizare sau ambele sunt legate atât de mult între ele încât problemele lor de securitate nu pot fi analizate sau rezolvate separat unele de altele”¹⁶. Un complex de securitate este identificat în funcție de gradul de interdependență între țări și poate fi pozitiv sau negativ. Spre exemplu, relațiile de întraajutorare dintre Suedia și Finlanda sunt pozitive, în timp ce legăturile dintre Iran, Irak și Arabia Saudită sunt negative având în vedere divergențele ce au marcat istoria recentă a acestor țări¹⁷. Modul de funcționare a complexelor de securitate rezultă și din modul de desfășurare a războaielor. În majoritatea conflictelor care au degenerat în războaie în zona Asiei de Sud, acestea nu au avut nici un fel de influență asupra Asiei de Sud-Est și invers. De asemenea complexe de securitate sunt specifice pe diferite zone subregionale, în Asia de Sud complexul de securitate este perceput între India și Pakistan, iar în Asia de Sud-Est, între ASEAN și Vietnam. Există pe toate continentele nenumărate organizații și organisme subregionale, care își propun diverse obiective, din care și securitatea face parte integrantă. Dintre acestea relevante pentru România sunt: *Procesul de cooperare din Europa de Sud-Est (SEECF)*; *Inițiativa Central Europeană (ICE)*; *Acordul de Liber Schimb Central-European (CEFTA)*; *Procesul de Cooperare Dunăreană*; *Inițiativa de Cooperare în Sud-Estul Europei (SECI)*; *Cooperarea Economică a Mării Negre (CEMN)*;

Aceste complexe de securitate sunt relevante pentru România din cel puțin trei motive. În primul rând pentru faptul că România face parte din toate aceste complexe, fiind astfel interesată și implicată în mod direct în activitatea acestora. În al doilea rând, pentru că procesele care se derulează în cadrul lor contribuie la

¹⁶ Barry BUZAN, **Popoarele, statele și teama**, Editura Cartier, Chișinău, 2000, p.196.

¹⁷ Ibidem, p.199.

sporirea nivelului de cooperare și încredere dintre statele constitutive și prin aceasta se sporește starea de securitate a lor, deci și a României. În al treilea rând, pentru faptul că aceste complexe reprezintă un cadru de dialog și de afirmare a României ca stat cu un anumit rol în stabilitatea și securitatea regională. Încercând să elaboreze o analiză a unor variante posibile de subsisteme regionale de securitate, Barry Buzan semnaleză existența a două condiții generale care explică de ce un complex de securitate poate fi greu de realizat. Prima condiție este aceea că în unele zone statele sunt slabe, întrucât puterea lor nu se proiectează prea mult, dincolo de propriile lor granițe. Astfel de state au perspective de securitate orientate către interior, neexistând între ele o interacțiune de securitate care să genereze un complex local (de exemplu unele părți din Africa, state mici din Oceanul Pacific). A doua condiție se produce atunci când prezența directă a puterilor exterioare într-o regiune este suficient de solidă ca să suprimă acțiunea normală a dinamicii securității în rândul statelor. Această condiție autorul o numește *acoperire*¹⁸. Sub această *acoperire* nu se poate vedea cu claritate care este dinamica securității locale și nu se poate identifica un complex local. Tot în lucrarea „*Popoarele, statele și teama*”, B. Buzan explică de ce este așa de greu să localizăm granițele complexelor de securitate atunci când ele există. Autorul identifică trei condiții: prima constă în faptul că granițele dintre două complexe de securitate se dizolvă într-o schimbare majoră a modelului dinamicii securității regionale; cea de-a doua implică existența unei interdependențe unilaterale a securității, care se produce atunci când complexele superioare și inferioare sunt adiacente fizic (exemplu China, India, Vietnam); cea de-a treia dificultate în identificarea granițelor complexelor este cauzată de situațiile în care două sau mai multe noduri de interdependență a securității există într-un grup de state, care oferă și temeiurile pentru a fi considerate drept un singur complex.¹⁹ Schimbările internaționale suportate de orice complex local de securitate existent sunt numeroase și continue, punându-se astfel problema menținerii structurii sale esențiale. Dacă structura sa esențială se modifică în interiorul granițelor, aceasta poate fi rezultatul unor modificări decisive în distribuția puterii datorită unor conflicte (de exemplu ASEAN). Există posibilitatea ca structura esențială a complexului să fie alterată prin expansiunea sau restrângerea granițelor existente, astfel că adăugarea sau ștergerea unor state majore din complex poate avea un impact mare asupra distribuției puterii.²⁰ În Europa, de exemplu, după 1989, discutarea problemelor de securitate s-a axat pe starea de securitate la nivel regional și s-a concretizat într-un dialog real și complex între Est și Vest. Extinderea NATO nu a fost numai un scenariu geopolitic unanim acceptat de statele din spațiu exterior al fostului Imperiu sovietic, ci și modelul transunerii în practică a noii arhitecturi de securitate pe continentul european.

Buzan și Weaver definesc complexele de securitate ca tipare durabile de prietenie și adversitate. Formarea este o consecință pe de o parte structurii anarhice a sistemului de securitate internațional și echilibrului de putere și pe de altă parte presiunilor vecinătății geografice. Apropierea geografică este un factor determinant al

¹⁸ Barry Buzan, **Popoarele, statele și teama**, Editura Cartier, Chișinău, 2000, p. 203.

¹⁹ Ibidem, pp. 204-206.

²⁰ Ibidem, pp. 223-226.

securității, iar impactul acesteia este cel mai evident în securitatea militară, politică, societală și a mediului. După părerea lui Buzan și Weaver, complexul regional de securitate se manifestă sub forma unor tipare de rivalități, echilibru de putere și de alianțe între puterile din cadrul unei regiuni, iar apoi, la această configurație pot fi adăugate efectele acțiunii unor puteri care penetrează regiunea. Uniunea Europeană este o instituție de securitate care funcționează la nivel supranațional, iar procesul de integrare europeană a devenit principala platformă pe care poate fi construită securitatea europeană. Discursul cu privire la securitatea europeană este un efort din partea tuturor statelor europene de a stabili niște standarde eurocentrice. Acestea pun sub semnul întrebării noțiunile tradiționale de securitate națională²¹. În plus, discursul actual cu privire la securitatea Europei este foarte puțin legat de ceea ce ar putea amenința Europa din afară. După cum remarcă Peter van Ham, discursul cu privire la „securitatea Europei” produce paradigma paralelă a „suveranității Europei”, o paradigmă care se confruntă cu numeroase rezistențe locale (ale statului încă viabil) precum și opoziție externă (care ar putea amenința noțiunea de „Europă ca spațiu privilegiat al păcii și stabilității”). De aceea, ea poate exclude posibilitatea unor interpretări și alternative mai generoase ale noii construcții. În viziunea actuală, Europa este o entitate care preia atributele unui stat național în sens clasic, inclusiv dorința de a controla spațiul său intern prin mijloace militare.

2. Mutații la nivel de securitate globală

Securitatea globală reprezintă un concept relativ nou ce este, în același timp, o oglindire a imaginii ONU, dar și un subiect de controversă din cauza sferei sale uriașe de acoperire. Securitatea globală poate fi subminată realmente ușor de preocupările referitoare la asigurarea unui anumit nivel de securitate națională: dacă o națiune se simte amenințată de alta, atunci securitatea globală nu poate exista atâta vreme cât actorii ai lumii sunt în dezacord. De asemenea, securitatea globală este compromisă și de existența atitudinii de respingere și dezacord afișată de un stat asupra filosofiei de guvernare a altuia. Din aceste motive, conceptul de securitate globală nu este consistent. El presupune existența unei entități supranaționale care ar putea lua decizii aplicabile întregii omeniri. Mai mult, în condițiile în care competiția pentru resurse între națiuni s-a accentuat, este puțin probabil ca *securitatea globală* să devină un concept durabil în relațiile internaționale. În analiza securității globale rolul cel mai important revine ONU ca organizație interguvernamentală cu vocație mondială care are de îndeplinit următoarele scopuri: menținerea păcii și securității internaționale; dezvoltarea relațiilor prietenești între națiuni realizarea cooperării internaționale, promovarea respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale ale acestuia; să fie un centru în care să se organizeze eforturile acțiunilor către atingerea acestor scopuri comune. De asemenea, este important de subliniat că principalele amenințări care se profilează la adresa securității globale la începutul sec. XXI sunt următoarele:

- instabilitatea politică a unor state și regiuni;
- instabilitatea economică, determinată de gravele probleme economice pe care le au de rezolvat țările în curs de dezvoltare;

²¹ Ibidem, p.42.

- terorismul sau activitățile legate de acesta;
- degradarea mediului;
- dezvoltarea și politizarea atitudinilor și confruntărilor etnice și extremist-naționaliste, fundamentaliste și xenofobe;
- proliferarea armelor de nimicire în masă.

O idee din ce în ce mai mult acceptată în comunitatea internațională este legată de faptul că problemele securității globale nu se pot soluționa fără inițierea unor măsuri ferme atât în privința rolului ONU, cât și a atitudinii statelor, deoarece persistența în continuare a stărilor de lucruri nu face altceva decât să mențină focarele de tensiune și conflict și care afectează climatul internațional, în ansamblul său. Barry Buzan consideră că se poate vorbi de integrare globală din punctul de vedere al securității doar în cazul special al superputerilor sau al „marilor puteri, ceea ce face ca, în acest moment securitatea globală să fie în cel mai bun caz o aspirație. Barry Buzan și Ole Weaver critică atenția preponderentă acordată nivelului global în detrimentul nivelului regional, argumentând că numai interesele Statelor Unite se manifestă la nivel global, în timp ce pentru majoritatea statelor din sistemul internațional nivelul regional este cel crucial. Dar alături de el și alți autori de referință consideră că deși regionalizarea securității internaționale reprezintă trăsătura distinctivă a ordinii militare și de securitate la nivel mondial după Războiul Rece, aceasta promovează și impulsionează globalizarea relațiilor militare, cele două niveluri susținându-se și consolidându-se reciproc. Globalizarea generează anumite efecte de natură economică, politică, socială (demografică, culturală, religioasă), militară și ecologică, ce implică diverse riscuri și beneficii. Înțelegerea acestor aspecte este deosebit de importantă deoarece interacțiunile dintre ele pot fi distructive și pot crea noi riscuri, pericole și amenințări la adresa securității.

Dacă avem în vedere dimensiunile globalizării, cea economică și cea culturală au cel mai mare impact asupra omeniilor. În realizarea securității, în viziunea ONU, dezvoltarea economică și socială și respectarea drepturilor omului reprezintă elemente esențiale și interrelaționate. Dezbaterile referitoare la dezvoltare au evoluat în jurul a două școli de gândire: una care consideră că dezvoltarea sau lipsa acesteia este, în principal, o consecință a acțiunii forțelor naționale, iar alta, care, în timp ce recunoaște importanța acestor factori, îi aduce în prim-plan pe cei internaționali ce tind să periclitizeze sau să perpetueze inegalitățile existente. În acest context, specialiștii ONU au identificat principalele trei asimetrii ale lumii globale²², cu impact major asupra stării de securitate a lumii: concentrarea extremă a progresului tehnic și tehnologic în țările dezvoltate, contrastul dintre gradul înalt de mobilitate a capitalului și mobilitatea internațională a muncii. Tensiunile sociale ce amenință stabilitatea politică și coeziunea comunității sunt strâns legate de alte forme de insecuritate, ce își au rădăcinile în globalizare. Aceasta conferă noi caracteristici conflictului. Ceea ce alimentează aceste conflicte este traficul global de armament, ce aduce în prim-plan noi actori politici din diverse părți ale lumii. În vacuumul de putere imediat anterior Războiului Rece, companii militare și armate mercenare și-au

²² Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC), *Globalization and Development*, ONU, 2002, <http://www.onu.org>.

oferit serviciile unor guverne și corporații, amenințând grav securitatea umană. În domeniul politic, globalizarea aduce și altfel de modificări. Politicile erau și sunt sarcina sistemelor politice naționale, iar guvernele naționale au fost și sunt responsabile de asigurarea securității cetățenilor lor. Odată cu accentuarea globalizării, activitatea politică se desfășoară din ce în ce mai mult la nivel internațional, prin intermediul unor structuri politice integrate, precum Uniunea Europeană, sau organizații interguvernamentale, precum Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială. De asemenea, activitatea politică poate transcende granițele naționale prin mișcările globale și organizațiile nonguvernamentale. Organizațiile societății civile acționează global, formând alianțe cu structuri din alte țări, folosind sistemele de comunicații globale și făcând lobby direct în fața celor internaționale, fără intermedierea guvernelor lor naționale. Dimensiunea culturală a globalizării este și ea deosebit de importantă. Cultura populară a facilitat învățarea limbii engleze, ce a devenit o limbă a comunicării internaționale, facilitând și accelerând fluxul global de idei. Cu toate acestea, elitele din țările cu identitate națională slabă sau recent formată, ce au preluat practici culturale străine, în special americane, au început să se teamă că propria lor identitate culturală se va eroda până la dispariție. De asemenea, globalizarea a întărit conștientizarea faptului că și în cazul culturilor tradiționale există pericolul extincției, deși cele care au capacitatea de a împrumuta și adapta influențele străine se comportă mult mai bine în fața derulării acestui proces.

Concluzii

Globalizarea facilitează expansiunea ideilor religioase. Puterea valorilor și a instituțiilor religioase a ajutat oamenii din multe regiuni ale lumii să reziste stării de insecuritate asociată declinului autorității tradiționale și schimbărilor economice rapide specifice acestora. Mulți specialiști afirmă că, de cele mai multe ori, violența așa-numită religioasă este, de fapt, un recul politic al globalizării. Acest proces accelerează, fără îndoială, renașterea identităților culturale și religioase. Însuși fenomenul globalizării este o cauză a creșterii criminalității transnaționale și a terorismului, deoarece sporește inegalitățile economice, ceea ce determină predispoziția actorilor statali sau nonstatali de a participa la astfel de forme de acțiune criminală. De asemenea, globalizarea a contribuit la intensificarea activităților antisociale atât prin accelerarea fluxurilor de oameni, bunuri și informații, cât și prin conferirea unei dimensiuni internaționale corupției. Nu trebuie uitată dimensiunea militară a globalizării. Chiar dacă numărul conflictelor intra și interstatale a scăzut în ultimii ani, conflictele zonale sunt o trăsătură definitorie a sfârșitului de secol XX și începutului de secol XXI, natura lor fiind preponderent etnico-religioasă. Așadar, contrar punctului de vedere al multor analiști, globalizarea nu aduce doar integrare și stabilitate. De fapt, pe termen scurt și mediu, globalizarea pare să contribuie la generarea unor procese simultane ce creează tensiuni, care, la rândul lor, modelează mediul de securitate: fragmentare – integrare; localizare – internaționalizare; descentralizare – centralizare; cooperare – concurență. Globalizarea sporește ritmul în care se desfășoară integrarea, dar, în același timp, furnizează un mediu favorabil

tendințelor de dezintegrare sau fragmentare. Toate acestea sunt elemente care se constituie în problematici ale securității globale.

Bibliografie:

- [1]. BUZAN, Barry, **People. States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era**, Harvester Wheatsheaf, New York. 1991.
- [2]. BUZAN, Barry, WAEVER, Ole, **Regions and Powers, The Structure of International Security**, Cambridge University Press, 2003.
- [3]. BUZAN, Barry, **Popoarele, statele și teama**, Editura Cartier, Chișinău, 2000.
- [4]. CLARK, Ian, *Globalization and the post-cold war order*, în John Baylis și Steve Smith (ed.), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, 2001.
- [5]. DEUTSCH, Karl, **The analysis of international relations**, Pearson Higher Education, 1988, ediția a 3 a, www.worldretailstore.com
- [6]. GELLNER, E., **Naționalismul**, Editura Librom Antet, 2001.
- [7]. HANSEN, Lene, *A Case for Seduction? Evaluating the Poststructuralist Conception of Security*, in *Cooperation and Conflict*, vol 32, nr. 4, decembrie 1997.
- [8]. HLIHOR, Constantin, **Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor intenționale contemporane**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005.
- [9]. KEOHANE, Robert, NYE, Joseph, **Power and Interdependence: World Politics in Transition**, Boston, Little Brown, 1977.
- [10]. MORGENTHAU, Hans, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, New York, 1960.
- [11]. WEAVER, Ole, *Securitization and Desecuritization* în Ronnie D. Lipschutz (ed.), *On Security*, Columbia University Press, New York, 1995.
- [12]. WEAVER, Ole, *Insecurité. Identité: une dialectique sans fin* în *Entre union et Nation: L'Etat en Europe*, coordonatori AA.M. Le Gloannec, Presses de Sciences Po, Paris, 1998.

NOUL MEDIU INTERNAȚIONAL DE SECURITATE DIN PERSPECTIVĂ EUROPEANĂ

Nicolae JIANU

The paper addresses the issue of the new international security system by analysing in the first part, from a theoretical perspective, the conceptual significance of the internal and external security system. However, the second part focuses on the practical aspects of the new international security system highlighted through a close examination of economic and political-military relations between important states, especially in the European area.

Despre noul mediu internațional de securitate se poate vorbi din două puncte de vedere, astfel: fie că acest nou mediu internațional de securitate a început să se creioneze după 1991, odată cu terminarea Războiului Rece, fie după 2001 odată cu începerea Războiului antiterorist care a demonstrat că actorii nonstatali au început să joace pe scena internațională roluri a căror graniță este greu de definit, după reguli care au influențe complexe asupra relațiilor dintre națiunile-stat tradiționale.

Vorbind despre terminarea Războiului Rece, este semnificativă reacția generalului Colin Powell care atunci când a văzut că se destramă toate structurile militare ale URSS și ale statelor de sub influența acesteia, a exclamat: „Dumnezeule, am rămas practic fără inamic. Nu-i mai avem ca adversari decât pe Fidel Castro și pe Kim Ir Sen!”¹ dar această idee a fost contrazisă într-un mod tragic zece ani mai târziu pe 11 septembrie 2001 când SUA și implicit NATO au identificat un nou inamic: terorismul internațional.

Destrămându-se Tratatul de la Varșovia, NATO a fost obligat să lanseze „Noul Concept Strategic al Alianței” la reuniunea din noiembrie 1991 de la Roma. Documentul în cauză cunoscut sub numele de Declarația de la Roma, pune bazele instituționale ale viitoarei gestionări a securității europene pornind de la premisa că nici o organizație nu va putea face față singură provocării noii Europe.

Un alt „Concept Strategic al NATO” a fost lansat în cadrul Summit-ului de la Washington din 1999. Acest nou Concept Strategic permitea NATO să lanseze operațiuni militare și în afara zonei de responsabilitate, adică să îndeplinească misiuni „non-Articol 5”.

Atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001 au dovedit „fragilitatea forței” Alianței și necesitatea redefinirii mediului de securitate internațional. Cruciada declanșată de SUA împotriva terorismului global a pus Alianța în fața unor noi dileme. Americanii au lansat atunci noua doctrină militară care preconiza ca la nevoie, să fie aprobată executarea unor lovituri „preventive” împotriva statelor bănuite că susțin terorismul. Însă poziția diferitelor capitale europene (cea franceză,

¹ Dr. Francisc Tobă, **Decizia politică și securitatea națiunii**, Editura LICORNA, 2003, p. 220.

cea germană) prefigurau intenția de neangajare a acestor țări alături de SUA în asemenea operații.

Deși după terminarea Războiului Rece se făcuse trecerea de la lumea bipolară la o lume unipolară, în care SUA deținea o poziție dominantă fiind cu un real avans față de toate statele lumii, se pare că atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001 a produs apariția unui nou mediu internațional de securitate în care SUA a preferat să renunțe la lumea unipolară, lăsând să se facă auzit tot mai des, termenul de lume multipolară, unde au apărut ca noi poli de putere Rusia, China, India, Japonia, Germania, Brazilia.

1. Evoluția mediului de securitate european ca parte a mediului internațional de securitate

Înainte de deschiderea unei prezentări a perspectivei europene asupra securității internaționale trebuie ținut cont în primul rând de Organizația Atlanticului de Nord compusă majoritar din state europene, și de Uniunea Europeană care prin instituțiile și politicile de apărare pe care le inițiază încearcă să susțină o arhitectură de securitate care să permită contracararea riscurilor și amenințărilor generatoare de insecuritate.

Dacă înainte de 11 septembrie 2001, terorismul, traficul de armamente și materiale nucleare, crima organizată, traficul de carne vie erau tratate ca probleme separate, se pare că noul mediu internațional de securitate a făcut legătura între acestea identificând aceleași rețele pentru activități diferite.

Nu se poate vorbi de mediul de securitate european fără a se face referire la SUA care este actorul internațional cu cel mai mare potențial de a face față amenințărilor și riscurilor mileniului III, fie din punct de vedere financiar, fie tehnologico-militar.

Mediul internațional de securitate este format din mediile continental, regional și național de securitate, ceea ce clarifică faptul că mediul european de securitate este o parte componentă a mediului internațional de securitate. Dar și mediul european de securitate este influențat de sistemul de securitate al statelor, sistem care poate fi generator de stabilitate sau poate tulbura diferite zone geografice

Pentru a putea observa mai atent mediul european de securitate se poate stabili ca granițe ale Europei, limitele cuprinse între Oceanul Atlantic și Munții Urali. Dar în cadrul acestor limite europene se întâlnesc foarte multe regiuni și zone complexe, cu viziuni politice, economice, sociale, culturale și militare care dezvoltate separat de statele componente ale Europei pot influența foarte mult mediul internațional de securitate.

Factorii care pot genera insecuritate pe plan internațional dar chiar și pe plan european pot fi: lupta pentru resursele energetice și pentru stabilirea unor coridoare de transport ale acestor resurse (discuțiile pe marginea proiectului Nabuco la concurență cu South Stream), folosirea tradițională a forței (intervenția dură a Federației Ruse în Georgia inclusiv cu armament convențional), înarmarea nucleară (ajutorul dat de Federația Rusă, Iranului, pentru dezvoltarea de noi capacități nucleare), conflictele sociale inclusiv din state dezvoltate, conflicte etnice (teritoriul fostei Iugoslavii, Spania, Marea Britanie), corupția la nivel înalt, inflația necontrolată,

scăderea nivelului de trai, șomajul generat de criza economică, traficul de armament și carne vie, manipularea conflictelor.

În prezent, dinamica relațiilor internaționale determină constant definirea strategiilor de securitate ale statelor care uneori pot ignora angajamentele asumate în cadrul unor organizații internaționale de securitate punând interesul național și al strategiei economice naționale mai presus de cel al alianței din care fac parte. Aici aș vrea să mă refer mai ales la statele europene care aleg uneori să ducă o politică divergentă față de interesul european comun. Din această cauză însă nu ar mai trebui să fie condamnată ezitarea ratificării Tratatului de la Lisabona, care a fost destinat să înlocuiască tratatul constituțional european, de către țări ca Polonia, Irlanda și Cehia.

2. Relațiile dintre statele europene și influența lor asupra mediului internațional de securitate

Deși în al doilea război mondial confruntarea dintre Germania Nazistă și URSS a fost foarte sângeroasă, cele două țări în prezent au estompat acest episod în schimbul interesului geoeconomic, geopolitic și politico-militar. Dacă Germania dorește să își asigure securitatea energetică și o piață de desfacere foarte profitabilă pentru produsele ei de calitate, Rusia dorește să își recapete zonele de influență pe de o parte și pe de altă parte să vândă cât de mult poate din imensitatea resurselor energetice pe care le deține.

Geopolitica Germaniei și Rusiei a provocat încă din secolul trecut, înțelegeri cu efecte importante chiar și asupra zonelor din imediata lor apropiere, un bun exemplu de colaborare ruso-germană este Pactul Ribbentrop-Molotov, semnat la Moscova la 23 august 1939, în urma căruia Polonia a fost invadată.

În zilele noastre tot Polonia, alături de statele est-europene, este cea care este ocolită probabil premeditat de proiectul ruso-german North Stream care constă în construirea unui gazoduct pe sub Marea Baltică, care să transporte direct gazele rusești provenite din Siberia, spre Germania.

Proiectul North Stream a început să fie creionat în timpul mandatului de cancelar al social-democratului Gerhard Schroeder care în același timp a dus o politică de apropiere a Germaniei de Rusia, a încurajat chiar și Franța să se apropie de Rusia, a avut o atitudine preponderentă de răcire față de Varșovia, a avut divergențe cu președintele american George W. Bush pe tema războiului din Irak neacceptând participarea Germaniei cu trupe alături de SUA la intervenția din Irak și în prezent președinte al Comitetului acționarilor companiei North Stream, deținută în proporție de 51% de Gazprom și consultant al prestigioasei bănci de investiții Rothschild².

Din cauza apropierii tot mai evidente a Germaniei de Rusia prin infuzia de capital rusesc în băncile nemțești (inclusiv Deutsche Bank³), și prin proiectul North Stream, Washingtonul a privit Germania cu suspiciune și a avertizat-o că poate fi un dezavantaj dependența energetică a acesteia și a Europei în general de Rusia. Lucru care a fost demonstrat în aprilie 2008 la Summitul NATO de la București când

² <http://www.capital.ro/articol/>

³ <http://standard.money.ro>

Germania alături de Franța, la sugestiile Rusiei, și-au exprimat dreptul de veto în ceea ce privea acordarea Membership Action Plan, Ucrainei și Georgiei.

Dacă tot s-a vorbit despre Polonia mai sus, este necesar a se aminti schimbarea de direcție pe care o imprimat-o vectorul politicii externe a SUA, Barack Obama pe 17 septembrie 2009, când a anunțat că Washingtonul nu va instala un radar în Cehia și rachete de interceptare în Polonia, după o reevaluare a amenințării prezentate de Iran. Geoff Morrell, un purtător de cuvânt de la Pentagon a declarat că: „Proiectul precedent se baza pe estimarea că Iranul este hotărât să dezvolte un program de rachete cu rază lungă de acțiune”, dar, „potrivit ultimelor informații, (iranienii, n.n.) sunt mult mai concentrați pe dezvoltarea capacităților cu rază scurtă și medie”⁴ reducându-se astfel amenințarea la adresa Statelor Unite și a capitalelor europene.

Încă din 2003, SUA a propus instalarea unor elemente ale scutului antirachetă, care reprezintă un sistem de radare și rachete care aveau posibilitatea să intercepteze și să distrugă rachetele cu rază lungă de acțiune care puteau fi lansate din Orientul Mijlociu, din țări considerate imprezibile precum Iranul, pe teritoriul Poloniei și Cehiei. Pentru aceasta, Polonia, în special, a trebuit să întâmpine nemulțumirea opiniei publice din propria țară, nemulțumirea Moscovei și chiar a Germaniei care, împreună cu Franța, încercau în acea perioadă să contrabalanseze cuplul USA-UK în aritmetica NATO. Trebuie menționat că Franța miza și mizează în continuare în primul rând pe arsenalul său nuclear pentru a contracara orice amenințare

Bineînțeles că între timp Polonia a devenit și un reper de referință în planurile strategice de apărare ale Moscovei care nu a ezitat să staționeze bombardiere Tu-22 și să procedeze la amplasarea rachetelor balistice Iskander-M la Kaliningrad, o enclavă rusă situată între Polonia și Lituania. (Rachetele Iskander-M sunt proiectile cu o rază de acțiune cuprinsă între 100 și 400 de kilometri⁵.)

Președintele Poloniei, proamericanul Lech Kaczynski, care era un susținător puternic al scutului antirachetă este în prezent atacat de opoziție. Aceasta afirmă că tenta pe care Lech Kaczynski a dat-o scutului, ca fiind o contrapondere pentru amenințarea rusească, a fost greșită și a eliminat din vizor adevăratele amenințări ale noului mediu de securitate internațional cum sunt cele teroriste și că Barack Obama a vrut să demonstreze prin decizia luată că Polonia nu este amenințată de Rusia lui Medvedev și Putin.

Barack Obama, președintele SUA și proaspătul nominalizat pentru primirea premiului Nobel pentru „eforturile sale extraordinare pentru a întări diplomația internațională și cooperarea între popoare”⁶ susține o politică nouă, o abordare axată pe atitudini diplomatice și totodată demne de luat în seamă datorită ineditului situațiilor internaționale existente. Interpretată de unii analiști ca o trădare, o abandonare a Europei de est, o nouă Yalta sau Malta, și de alții ca pe o „concesie uriașă” făcută Rusiei, retragerea scutului anti-racheta a făcut loc la reacții diferite în mediile politice europene. O explicație pentru acest gest este adusă de, ministrul apărării Robert Gates care a declarat că natura amenințărilor s-a schimbat și că este

⁴ <http://www.zf.ro/politica/>

⁵ <http://www.realitatea.net/>

⁶ <http://www.gandul.info/international/>

necesar un sistem defensiv care să reacționeze la astfel de modificări: „Avem acum șansa să amplasăm detectori și sisteme de interceptare în nordul și sudul Europei, care pe termen scurt pot oferi o apărare mai eficientă împotriva amenințărilor venite dinspre Iran și alte părți ale lumii”⁷. Iar altă explicație ar fi că SUA dorește să convingă Kremlinul să oprească Iranul să construiască rachete cu rază lungă de acțiune și arme nucleare și mai ales sprijinirea deciziei de a acorda sancțiuni dure împotriva Teheranului și refuzul de a-i livra rachete sol-aer S-300, dar Moscova avertizează că nu se simte cu nimic datorare Statelor Unite și nu are de gând să facă nici o altă concesie⁸.

În cadrul noului context al crizei economice internaționale, Barack Obama, vede ca pe o măsură anti-criză, dezarmarea nucleară⁹ deoarece criza a subțiat considerabil și bugetul SUA și al Rusiei, iar întreținerea arsenalului nuclear reclamă cheltuieli importante. Dacă președintele George W. Bush a investit în sisteme militare noi și moderne sume impresionante de bani, Obama preferă însă dezarmarea și intenționează să reducă din cheltuielile Pentagonului folosindu-se de faptul că acordul START-1, Tratatul pentru Reducerea Armelor Nucleare Strategice, semnat pe 31 iulie 1991 de președinții de atunci ai SUA și Rusiei, George Bush și Mihail Gorbaciov, intrat în vigoare pentru o perioadă de 15 ani la 15 decembrie 1994, expiră și că un nou tratat urmează a fi semnat înainte de data de 5 decembrie. Obama va propune Rusiei reducerea și limitarea armamentului ofensiv strategic.

Potrivit unui raport publicat de Departamentul de Stat american în luna aprilie 2009, în 1 ianuarie același an, Rusia avea 3.909 ogive nucleare și 814 vectori purtători, inclusiv rachete balistice intercontinentale, rachete balistice submarine și bombardiere strategice iar Statele Unite aveau 5.576 focoase nucleare și 1.198 vectori purtători¹⁰. În această situație, analiștii militari, avansează ideea că o reducere a armamentului nuclear ar putea fi impulsul pentru creșterea producției armamentului convențional fiind convinși că la amenințări noi se inventează arme noi.

Dezarmarea nucleară, propusă de Obama, spun unii specialiști, poate să vină într-un moment nepotrivit datorită proiectului noii doctrine militare revizuite a Rusiei intitulată „Noua înfățișare a Forțelor Armate Ruse până în 2030”¹¹, care spune că Rusia dorește să își păstreze potențialul nuclear pentru intimidarea eventualilor inamici și nu numai că prevede posibilitatea unui atac nuclear dacă este nevoie, dar mai grav, nu exclude apelul la astfel de atacuri în scop preventiv.

Din cele discutate până acum reiese că Rusia deține un rol foarte important și influent în cadrul noului mediu de securitate internațional și preponderent asupra spațiului european unde are puterea să își impună interesele. Dacă pentru gazoductul North Stream, Rusia a colaborat foarte bine cu Germania, pentru gazoductul South Stream se întrevede o colaborare ruso-italiană între grupul rus Gazprom și compania italiană ENI. South Stream va transporta gaze siberiene către sudul Europei, ocolind Ucraina și România, tranzitând Marea Neagră și Bulgaria, de unde se va ramifica spre

⁷ <http://www.europalibera.org/content/article/>

⁸ <http://www.tvr.ro/articol>.

⁹ <http://www.dw-world.de/dw/>

¹⁰ <http://www.money.ro/extern/>

¹¹ <http://www.epochtimes-romania.com/articles/>

nord-vest, către Austria, și spre sud-vest, către Grecia și Italia. În opinia specialiștilor de specialitate, Rusia folosește South Stream pentru a adâncii dependența energetică a Europei de gazul rusesc, prin subminarea proiectului Nabucco, pe care Uniunea Europeană l-a introdus în Politica energetică europeană comună și pe care încearcă să îl construiască, în ciuda politicilor Italiei.

Gazoductul Nabucco are un rol deosebit de important și din punct de vedere geoeconomic și geopolitic. În primul rând datorită faptului că gazoductul trece pe teritoriul Turciei (peste jumătate din lungimea conductei), crește importanța regională a acesteia în zona extinsă a Mării Negre. Tot aici trebuie amintit că Turcia are o relație specială cu Rusia datorită gazoductului Blue Stream care asigură 65% din necesarul de gaz al Turciei¹² și a fost construit tot de firma italiană ENI și cea rusească Gazprom. În al doilea rând gazoductul Nabucco, mărește independența Europei față de resursele energetice rusești. Iar în al treilea, și poate cel mai discutabil, se pune problema sursei de gaze, mai exact de unde se pot procura gazele care să treacă prin Nabucco și să ajungă în Europa. Până în prezent, consorțiul (format din grupul german RWE, OMV (Austria), MOL (Ungaria), Botas (Turcia), Bulgargaz (Bulgaria) și Transgaz (România)) care dezvoltă gazoductul Nabucco, a reușit să identifice țările furnizoare de gaze naturale necesare proiectului, acestea fiind: Azerbaidjan, prin câmpul gazifer Shah Deniz și Turkmenistan care a descoperit de curând un nou zăcământ gigantic în sud-estul țării, estimat a avea rezerve de cca. 14 miliarde de mc. Tot ca posibili furnizori de gaze sunt Iranul și Irakul care pot fi totodată și subiectul unor negocieri înalte și aici mă refer la implicarea SUA și Rusiei.

3. Securitatea europeană în contextul noului mediu internațional de securitate

Pentru noul mediu european de securitate cea mai recentă premisa la care se referă arhitectură de securitate a Uniunii Europene este Tratatul de la Lisabona. Acest tratat, semnat la 13 decembrie 2007, va permite adaptarea instituțiilor europene și a metodelor lor de lucru, precum și consolidarea legitimității democratice a Uniunii și a valorilor sale fundamentale.

Tratatul de la Lisabona este rezultatul negocierilor între statele membre, reunite în cadrul unei conferințe interguvernamentale, la lucrările căreia au participat Comisia Europeană și Parlamentul European. Înainte de a putea intra în vigoare, acest tratat va trebui să fie ratificat de fiecare dintre cele 27 de state membre, conform propriilor reguli constituționale¹³.

Ratificarea tratatului a avut probleme majore doar în 3 țări din cele 27 ale UE. Acestea fiind: Irlanda, unde la primul referendum pentru ratificarea tratatului, acesta a fost respins, dar la al doilea referendum a primit un vot pozitiv, Republica Cehă și Polonia.

Prin Tratatul de la Lisabona se urmărește, folosindu-se de consensul comunitar, promovarea intereselor și valorile europene pe plan mondial, respectând, în același timp, interesele specifice ale statelor membre în domeniul afacerilor externe.

¹² http://ro.wikipedia.org/wiki/Blue_Stream

¹³ http://europa.eu/lisbon_treaty/

În urma finalizării procesului de ratificare se va numi un ministru de externe sub denumirea de Înalt Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate, care va fi și unul din vicepreședinții Comisiei, astfel dorindu-se creșterea impactului, coerenței și vizibilității acțiunii externe a UE.

Pentru a se ajunge la un cadru instituțional mai stabil și mai eficient, Tratatul de la Lisabona creează și funcția de președinte al Consiliului European, ales pentru un mandat de doi ani și jumătate

Una din cele mai relevante rațiuni pentru susținerea Tratatului de la Lisabona, ca o concluzie a aceste lucrări, poate fi considerată canalizarea statelor Uniunii Europene spre un interes comun european, spre o abordare comună a amenințărilor la adresa securității europene, spre o abordare comună la politica de securitate energetică și aici să nu ne ferim a spune că există un factor important care poate avea și influența, și resursele, și puterea politico-militară de a destabiliza bunele relații din cadrul Uniunii Europene.

Bibliografie:

- [1] TOBĂ, Francisc, dr., **Decizia politică și securitatea națiunii**, Editura LICORNA, 2003.
- [2] <http://europa.eu/>
- [3] <http://ro.wikipedia.org>
- [4] <http://www.epochtimes-romania.com>
- [5] <http://www.money.ro>
- [6] <http://www.dw-world.de>
- [7] <http://www.tvr.ro>
- [8] <http://www.europalibera.org>
- [9] <http://www.gandul.info>
- [10] <http://standard.money.ro>

COMPETIȚIA PROIECTELOR ENERGETICE - NABUCCO ȘI SOUTH STREAM -

Marian MARINESCU

1. Background pentru un „duel” energetic

Disputele ruso-ucrainene privind distribuția și tranzitul gazelor naturale către Europa a revigorat, atât la nivel regional, cât și la nivelul UE, interesul pentru dezvoltarea unui proiect alternativ de transport al acestor resurse energetice din spațiul caspic către statele europene.

*În ultima perioadă, a fost din ce în ce mai mult asumată necesitatea transformării sprijinului politic al UE pentru reducerea dependenței energetice de F. RUSĂ, într-o finanțare comună pentru proiectul NABUCCO de transport al hidrocarburilor caspice către Europa. Această opțiune strategică, la care e parte și **România**, are de înfruntat acțiunile Moscovei de a-și promova propriile proiecte de „expediere” a gazului direct în țările UE, NORD STREAM, respectiv SOUTH STREAM.*

Dacă în cazul NORD STREAM, problemele sunt mai mult de natură ecologică și, parțial, politică, proiectul având de înfruntat rezistența statelor scandinave și a celor baltice, în relația dintre proiectele NABUCCO, promovat de o serie de state europene, și SOUTH STREAM, sprijinit de F. Rusă, se pot deja identifica elementele unui duel pentru întâietate pe piața energetică regională.

2. Propunerea europeană

Proiectul NABUCCO a demarat în 2002, la Viena, când cele cinci țări implicate, Austria, Bulgaria, Ungaria, Turcia și România, au semnat un acord de cooperare pentru înființarea unui consorțiu destinat efectuării unui studiu de fezabilitate privind crearea unei rute alternative de transport a gazelor naturale, în scopul diversificării surselor de aprovizionare cu energie ale UE.

Capacitatea inițială a proiectului a fost prevăzută la 8 mld. mc gaz anual, urmând să fie atinsă o capacitate finală de 31 mld. mc. gaz anual. Principalii furnizori ar putea fi Azerbaidjan, Turkmenistan și Kazahstani, iar ulterior, ar putea fi luate în considerare Iran, Irak, Egipt sau Siria.

Conflictul militar ruso-georgian din vara anului 2008 și-a făcut simțite efectele și asupra securității potențialului coridor energetic caucazian, determinând furnizorii din spațiul caspic (*Azerbaidjanul și Kazahstanul*) să reconsidere fie investițiile în domeniul energetic de la litoralul georgian, fie angajamentul față de un proiect presupus să traverseze o zonă marcată de instabilitate.

Părțile implicate în proiect și UE au reușit prin Summit-urile NABUCCO de la Budapesta și Praga care au avut loc în 2009, să exploateze oportunitatea apariției unui nou context de abordare a securității energetice europene, indus de criza energetică ruso-ucraineană.

Acordul Inter-Guvernamental (AIG) semnat la Ankara (iulie 2009), reprezintă un pas politic important în derularea proiectului gazoductului NABUCCO. Acordul, care formalizează sprijinul politic, al statelor semnatare, abordează și aspecte pragmatice, stabilind modul în care partenerii din cadrul proiectului vor beneficia de gazul transportat, definind metodologia pentru tarifarea standard, elemente indispensabile începerii procedurii de rezervare a capacității conductei.

3. Contrapropunerea Federației Ruse

Proiectul SOUTH STREAM, propus de F. Rusă, reprezintă o variantă alternativă celui european, NABUCCO (*în pofida declarațiilor Moscovei că nu există concurență între aceste proiecte*), destinat transportului gazelor rusești spre Europa, pe un traseu care ocolește Ucraina.

Gazoductul va trece prin M. Neagră, pornind din Novorossiisk spre portul bulgar Varna, apoi prin Balcani spre Italia și Austria. Pe traseul european, SOUTH STREAM va urma aproximativ aceeași rută ca și NABUCCO, cu excepția tronsonului de pe teritoriul României. Primele livrări de gaze naturale prin SOUTH STREAM urmează să fie făcute în anul 2015, un decalaj cu doi ani față de termenul estimat inițial, 2013. Costul este evaluat între 10 și 15 mld. EUR.

F. Rusă a răspuns rapid la evoluțiile din cadrul proiectului NABUCCO. În august 2009, la mai puțin de 30 de zile de la semnarea AIG, Rusia și Turcia au semnat, tot la Ankara, acordul privind construirea gazoductului SOUTH STREAM în sectorul turcesc din M. Neagră. Acest gest al Moscovei subliniază dorința părții ruse de a se menține ca actor dominant pe piața energetică europeană și mondială, scoțând în evidență capacitatea sa de a identifica rapid soluții alternative de contracarare a posibilelor amenințări la adresa proiectelor energetice proprii.

În acest moment, potențialii furnizori pentru proiectul NABUCCO, având și resurse și interesul de a participa, sunt Azerbaidjanul, Turkmenistanul și Iranul.

Sprijinul Azerbaidjanului pentru furnizarea gazului necesar derulării primei faze a proiectului este bine cunoscut și reafirmat cu orice ocazie. Pe termen lung, viabilitatea proiectului depinde, însă, de garantarea unor surse suplimentare semnificative, identificate, cel puțin la nivel teoretic, în Iran și Turkmenistan.

Turkmenistanul oferă puține perspective, pe termen scurt și mediu, pentru asigurarea unui volum minim de gaze necesar pentru NABUCCO. Autoritățile turkmene sunt interesate de proiect, dar aspectele legate de infrastructura de transport, orientată către F. Rusă, și de problemele bilaterale cu Azerbaidjanul, le determină, pentru moment, să fie precaute față de un angajament de substanță în NABUCCO.

În schimbul participării al proiect, Turkmenistanul dorește realizarea unor investiții occidentale masive în capacitățile de extracție, atât din zonele de vest (litoralul caspic), cât și de est ale țării, precum și în inter-conectarea est-vest a exploatărilor gazifere.

Din cauza condiționărilor de natură politică (*este vorba de dosarul nuclear*), participarea Iranului nu este avută în vedere, cel puțin pe termen scurt, cu toate că unele state, inclusiv membre ale UE, susțin cooptarea Teheranului la acest proiect.

Iranul dorește să furnizeze gaze naturale pentru proiectul european, iar la nivelul Companiei Naționale de Petrol din Iran s-a afirmat că NABUCCO va avea un sens economic numai dacă Iranul devine unul din furnizorii săi de gaze naturale.

În aceste condiții, putem spune că suportul politic, manifestat la nivel înalt cu ocazia semnării AIG la Ankara, din partea unor furnizori „*de mâna a doua*” (prin cantitățile care ar putea fi livrate și perspectivele de conectare la rețeaua turcă), precum Irakul¹ sau Egiptul, a fost menit să dilueze incertitudinile care planează asupra principalilor furnizori pe termen lung.

Etapele care ar trebui parcurse în perioada următoare, pentru implementarea proiectului sunt următoarele:

- **semnarea Acordurilor pentru Sprijinirea Proiectului** între Consorțiul NABUCCO și guvernele statelor partenere la proiect. Acest pas este necesar pentru definitivarea cadrului legal de dezvoltare a proiectului și ar trebui finalizat până la sfârșitul anului 2009;
- **finalizarea procesului de mediere** între prevederile legislative europene în domeniul energiei și legislația energetică turcă, fiind necesare negocieri cu ANKARA pentru a adapta tarifele de tranzit de pe teritoriul turcesc conform normativelor UE din domeniul energetic;
- **execuția procedurii „open-season” pentru alocarea de capacitate de transport.** Procedura de rezervare a capacității conductei (*open season*), presupusă a dura 6 luni, trebuia să fie demarată la începutul anului 2009, deși termenul inițial fusese stabilit pentru septembrie 2008. Procesul va începe după stabilirea cadrului legal de utilizare a conductei. Din capacitatea totală finală, de 31 mld. mc, 10% va rămâne la dispoziția contractelor pe termen scurt;
- **începerea negocierilor cu instituțiile financiare**, pentru a se lua decizia de investiție. Consorțiul NABUCCO va începe negocieri cu instituții bancare internaționale, de la care așteaptă să acopere cca. 70% din investiție, și va urmări comercializarea capacităților de transport în cadrul procesului de rezervare de capacitate. Contextul financiar actual, precum și costurile ridicate ar putea ridica serioase obstacole în acordarea creditelor necesare proiectului. Aspectele comerciale și contencioase legate de investiții ar putea genera adoptarea, de către membrii consorțiului, a unor poziții divergente, de natură a determina întârzieri în implementarea proiectului.

4. Aspecte și evoluții contradictorii

Deși semnarea AIG, la Ankara, constituie un pas important pentru proiect, va urma o perioadă de negocieri destul de dure între Turcia și Azerbaidjan privind achiziția gazului natural azer și tranzitul acestuia pe sectorul turcesc.

Astfel, următorul pas al proiectului NABUCCO ar urma să fie semnarea între Ankara și Baku a unui acord privind prețul de export al gazelor naturale. El va fi condiționat, de către partea azeră, de clarificări turce în ceea ce privește evoluțiile din relațiile politice și diplomatice bilaterale.

¹ Premierul irakian, Nuri AL-Maliki, a declarat că Irakul este pregătit să furnizeze 15 mld. mc de gaze naturale către Europa.

Bulgaria a fost unul din statele europene cele mai afectate de consecințele crizei energetice ruso-ucrainene de la începutul anului 2009. Deși evident interesată de o sursă alternativă de energie, autoritățile bulgare și-au păstrat poziția bivalentă față de cele două proiecte, NABUCCO și SOUTH STREAM. În același timp, și-au îndreptat atenția pe identificarea de soluții de creștere a securității energetice pe termen scurt și mediu. Se intenționează, astfel, demararea proiectelor de interconectare (*cu sprijinul UE*) a rețelei naționale de transport gaz natural cu GRECIA și România. Sofia sprijină, de asemenea, intențiile Greciei și Turciei de a construi noi capacități de gaz natural lichefiat (*LNG*) la M. Egee și M. Marmara.

Inițial, partea bulgară a afirmat că proiectele rusești, SOUTH STREAM și conducta Alexandropolis – Burgas, nu reprezintă priorități ale Bulgariei. Recent, însă, această atitudine s-a schimbat, Sofia manifestând o opinie pozitivă față de aceste proiecte.

Schimbarea de atitudine a părții bulgare ține seama apropierea sezonului rece, varianta aprovizionării cu gaze naturale din F. Rusă fiind apreciată ca cea mai rentabilă. De asemenea, posibilitatea ca Bulgaria să fie exclusă din proiectul SOUTH STREAM, în urma avertismentului lansat de către Fondul Național de Securitate Energetică din F. Rusă, a contat semnificativ în luarea acestei decizii.

Croația și Slovenia, neincluse în traseul inițial al conductei NABUCCO, și-au manifestat interesul față de proiectul SOUTH STREAM. Această opțiune reprezintă o problemă în plus pentru proiectul NABUCCO, în perspectiva pierderii unor potențiali clienți regionali. Premierul croat a transmis omologului său rus propunerea ca gazoductul să tranziteze teritoriul Croației.

Croația și-a exprimat interesul privind participarea la gazoductul SOUTH STREAM cu mai mult timp în urmă, însă nu într-un mod concret, acest demers fiind făcut la scurt timp după ce și Slovenia și-a manifestat interesul pentru participarea la proiect. Se apreciază că o eventuală cooptare a Croației la construirea gazoductului SOUTH STREAM ar reprezenta, în mare parte, preluarea infrastructurii croate de gaz natural de către F. Rusă. În prezent, se poartă discuții privind posibilitatea ca un tronson al SOUTH STREAM să tranziteze Croația și Slovenia pentru a ajunge în Italia, fără modificarea traseului principal al conductei. Decizia ar putea fi luată la sfârșitul lunii septembrie a.c., după finalizarea unui studiu în acest sens.

La începutul lunii septembrie, a.c., Slovenia a anunțat că, în perioada imediat următoare, va încheia negocierile cu Rusia privind participarea la proiectul SOUTH STREAM. În acest scop, se așteaptă întâlnirea dintre oficialii sloveni și ministrul rus al energiei, împreună cu președintele companiei ruse GAZPROM.

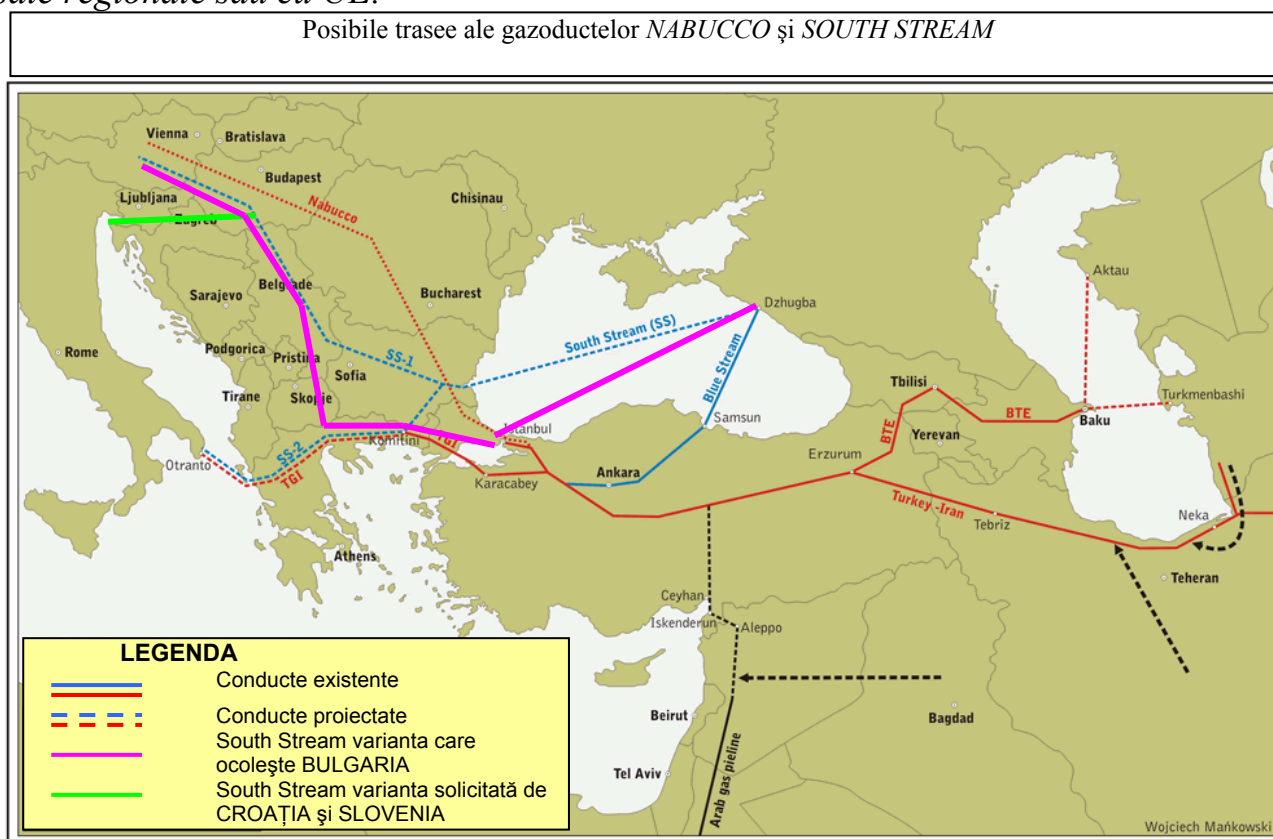
Premierul rus și sloven au subliniat, pe timpul recentei întrevederi de la Gdansk din Polonia, necesitatea accelerării convorbirilor ruso-slovene privind proiectul SOUTH STREAM.

În ultima perioadă, F. Rusă a devenit deosebit de interesată în contrabalansarea proiectului NABUCCO și contracararea evoluțiilor pozitive înregistrate de acesta. Moscova și-a intensificat demersurile în vederea punerii în practică a propriului proiect energetic din sudul Europei, SOUTH STREAM și de a-l prezenta, alături de NORDSTREAM, drept soluție eficientă și directă de furnizare a gazului rusesc către piața UE.

În pofida acestor demersuri (declarații de susținere și memorandumuri de înțelegere semnate cu Bulgaria, Serbia și Ungaria), F. Rusă nu a reușit să convingă părțile în cauză asupra viabilității comerciale a proiectului SOUTH STREAM, considerat de experți drept cel mai scump proiect de gazoduct prezentat vreodată. Atu-urile Moscovei, în speță oferta de finanțare a proiectului și resursele de gaze naturale disponibile, sunt contrabalansate de conjunctura economică și financiară nefavorabilă, resimțită și de F. Rusă, precum și de aspectele politice.

Pe de altă parte, în pofida disensiunilor turco-azere, ambele părți sunt interesate în realizarea proiectului european și, cel mai probabil, vor ajunge la un consens în timp util. Succesul proiectului NABUCCO va fi strâns legat și de cooptarea Turkmenistanului la proiect. Întărirea poziției Turciei în domeniul energetic, prin aceste proiecte, poate constitui un preambul și, totodată, un factor de presiune, pentru promovarea dosarului turc de admitere în UE².

Turcia va avea cel mai mult de câștigat din această „competiție” a celor două proiecte. Semnarea de către Ankara a AIG și, la scurt timp după acesta, a acordului privind traseul gazoductului rusesc SOUTH STREAM face din Turcia un important nod energetic pentru statele europene, oferindu-i pârghii de sprijin pentru relațiile sale regionale sau cu UE.

Acordul semnat cu compania germană RWE privind acordarea de drepturi de prospecțiuni și exploatare, precum și intenția președintelui turkmen de a organiza o licitație internațională privind realizarea unui conector est-vest, între zăcămintele de

² Pe 13.07.2009, la Ankara, cu ocazia semnării acordului privind realizarea proiectului NABUCCO, premierul turc, R.T. Erdogan, a declarat ca semnarea documentului constituie un pas pozitiv privind integrarea Turciei în UE.

gaze turkmene, sunt semnale privind orientarea energetică a Turkmenistanului către UE.

Eventuala implementare a acestor proiecte ar apropia Turkmenistanul de proiectul NABUCCO și ar contribui la fiabilitatea acestuia. Totuși, o asemenea perspectivă va trebui să aibă în vedere și eventuale presiuni și acțiuni adverse ale F. Ruse (principalul importator al gazelor turkmene), asupra Turkmenistanului.

Comparând capacitățile de intrare în funcțiune ale celor două proiecte, se poate aprecia că SOUTH STREAM este prevăzut să fie alimentat cu gaz imediat după finalizare, putând transporta de două ori mai mult decât gazoductul alternativ, în timp ce NABUCCO poate fi alimentat în faza inițială cu doar 25% din capacitatea sa de transport.

În plan politic, F. Rusă susține că proiectul NABUCCO nu va consolida securitatea energetică a UE, în timp ce UE apreciază că proiectul va asigura o mai mare independența față de livrările de gaz rusesc, prin faptul că gazoductul nu va tranzita F. Rusă și va transporta gaze din surse alternative.

5. Impactul regional al celor două proiecte. Demersuri pro și contra. Perspective

După criza ruso-ucraineană a gazelor, din ianuarie 2009, atât discuțiile privind gazoductul WHITE STREAM, cât și proiectele privind construirea de terminale LNG pe litoralul M. Negre au fost revigorate, în special sub imboldul administrației americane, ca soluții alternative la un eventual eșec al NABUCCO și ca o contrapondere politică la un eventual demaraj al gazoductului SOUTH STREAM.

Atât WHITE STREAM, cât și transportul lichefiat al gazului caspic spre litoralul vestic al Mării Negre, se lovesc însă de aceleași probleme ale gazoductului NABUCCO: asigurarea resurselor (singura certitudine fiind, în primă fază, gazul azer); costul ridicat al transportului; securitatea coridorului de transport georgian (dependentă, pe termen scurt și mediu, de înțelegerile la nivel înalt ruso-americane). În plus, varianta LNG se va lovi de opoziția, din ce în ce mai manifestă, a Turciei, care nu este de acord cu terminale de LNG pe litoralul vestic al M. Negre, care ar putea fi alimentate și cu resurse din Golful Persic, tranzitând Strâmtoarea Bosfor.

Acordul de la Ankara și dinamica pe termen scurt și mediu a proiectului NABUCCO vor monopoliza lobby-ul Administrației americane pentru securitatea energetică regională. SUA vor continua să încurajeze atât proiectul WHITE STREAM, ca modalitate de reafirmare a sprijinului pentru un Kiev pro-occidental, cât și alternativa terminalelor LNG, însă efortul principal va fi concentrat pe problematica NABUCCO, în special pe depășirea diferendului turco-azer.

Ucraina este dispusă să coopereze cu F. Rusă pentru construirea și exploatarea noilor gazoducte, însă Moscova nu susține amplasarea și exploatarea noii conducte Bogorodceani – Ujgorod (frontiera occidentală a Ucrainei), din cauză că aceasta ar putea rivaliza cu gazoductele NORD STREAM și SOUTH STREAM, care ocolesc Ucraina. Totodată, în viziunea rusă, noul gazoduct Bogorodceani – Ujgorod ar trebui realizat de un consorțiu care va controla întreaga Rețea națională ucraineană de transport de gaz (GTS). Conform legislației ucrainene, GTS nu poate fi, însă, privatizată.

Comisia Europeană (CE) sprijină formal proiectul NORD STREAM, care, începând cu anul 2000, a fost introdus pe lista rețelelor prioritare transeuropene de energie (RTE-E), considerând că, împreună cu proiectul NABUCCO, va asigura necesarul de resurse energetice ale Europei. Susținerea celor două proiecte de către CE este contradictorie, în sensul că prioritizarea NORD STREAM în defavoarea NABUCCO va contribui la creșterea influenței ruse în Europa.

Astfel, este de remarcat faptul că societatea NORDSTREAM AG, managerul proiectului NORDSTREAM, urmărește atragerea în acest proiect a Companiei franceze GDF SUEZ - pentru a o elimina de pe lista firmelor internaționale care și-au exprimat interesul pentru realizarea gazoductului NABUCCO. Deși Germania consideră că existența unui număr mai mare de rețele alternative de transport a resurselor energetice către Europa este în interesul tuturor europenilor, Berlinul s-a opus propunerii președintelui CE privind alocarea de la bugetul comunitar a 3,5 mld. euro pentru proiectul NABUCCO.

La acest moment, realizarea proiectului NORD STREAM este sigură și se derulează după un program prestabilit, iar unele state se vor re poziționa față de acest proiect.

În loc de concluzii

Conflictul din Caucaz a subliniat dubla competiția energetică în regiunea extinsă a Mării Negre pentru aducerea hidrocarburilor din bazinul caspic în Europa, Occidentul și F. Rusă angajându-se atât în „bătălia conductelor”, cât și în cea pentru păstrarea exclusivă a furnizorilor caspici.

De fapt, „bătălia conductelor” se duce între eforturile europene de materializare a proiectelor de tranzit alternativ (precum oleoductele Odessa-Brody, Constanța-Trieste și gazoductele „NABUCCO”, Transcaspic și Turcia-Grecia-Italia) și eforturile părții ruse pentru blocarea acestora

Deși oficialitățile din Kazahstan și cele turkmene sunt curtate intens de statele occidentale în vederea participării la proiectele energetice de tranzit alternativ (*prin garantarea furnizării de hidrocarburi*), acestea nu vor renunța așa ușor la relația privilegiată din punct de vedere energetic cu F. Rusă, în special că Moscova a precizat că va plăti pentru hidrocarburile caspice prețuri europene.

A acțiunile militare de anul trecut din Georgia au ajutat partea rusă în demersurile sale de refacere a influenței energetice în Azerbaidjan, furnizor strategic de hidrocarburi caspice pentru proiectele alternative europene.

Rusia nu intenționează să monopolizeze în totalitate fluxul de hidrocarburi din zona caspică spre Europa, ci doar să-l controleze, tolerând politicile energetice multivectoriale ale statelor furnizoare din regiunea caspică, cu condiți ca acestea să se înscrie în limitele acceptabile pentru Rusia.

În consecință, pe termen lung, Moscova nu își permite să piardă influența politică asupra țărilor central asiatice și controlul asupra tranzitului resurselor energetice central asiatice către Europa.

Moscova nu se va opune proiectelor furnizorilor caspici de a exporta hidrocarburi prin zona Mării Negre, chiar independent de participarea rusă la acestea, pentru că nu este în interesul pe termen lung al Rusiei ca aceste exporturi să fie

redirecționate către alte puncte cardinale. Nu este însă exclus ca, pe viitor, statele furnizoare din zona Mării Caspice să prefere încheierea unor contracte bilaterale cu parteneri energetici ai Rusiei.

Dacă, demersurile europene privind o acțiune concertată pentru realizarea proiectului NABUCCO eșuează, țările UE din regiune vor fi nevoite să adopte alte soluții și să caute încheierea de contracte în format bilateral cu furnizorii caspici.

Bibliografie:

- [1] CIOCULESCU, Șerban E., cercetător științific drd., **Coridoarele energetice în regiunea extinsă a Mării Negre – tendințe și mize strategice.**
- [2] IONESCU, Mihail E., coordonator, **Regiunea Extinsă a Mării Negre – concept, evoluții, perspective,** Editura Militară, București, 2007.
- [3] PAVELESCU, Șerban Liviu, cercetător științific, **Considerații asupra conceptului de regiune extinsă a Mării Negre.**
- [4] www.nabucco-pipeline.com
- [5] www.gazprom.com
- [6] www.europa.eu
- [7] www.stratfor.com
- [8] www.setimes.com
- [9] www.nato.mae.ro
- [10] www.euractiv.ro
- [11] www.wall-street.ro

SISTEME, INDICATORI ȘI PLATFORME OSINT PENTRU AVERTIZARE TIMPURIE, MONITORIZARE ȘI ANALIZĂ

Roxana ȘTEFĂNESCU*

In response to a new geostrategic reality and taking advantage of the progress made in the field of analytical tools, conflict management and early warning (EW) evolved, aiming to create sustainable peace. Given the role of OSINT as a strategic catalyst in a security equation that covers all the levels, dimensions and disruptive clusters of risks, vulnerabilities and threats and valuing Early Warning(EW) as a process of understanding and pre-empting future developments, this paper is focused on charting the operational EW systems for alerting decision makers to the potential outbreak, escalation and resurgence of violent conflicts.¹

Motto: “History is a vast early warning system” (Norman Cousins)

Introducere

Sintetizat sugestiv de către Colegiul de Război American în acronimul VICA (volatilitate, incertitudine, complexitate, ambiguitate), mediul strategic a fost întotdeauna caracterizat într-o măsură mai mare sau mai mică de instabilitate, conflict, violență, tensiuni sau chiar haos. Înțelegerea corectă și în dinamică a naturii sistemice a mediului de securitate, a dimensiunilor și interacțiunilor sale, a efectelor cumulative pe care le are asupra individului, colectivității și societății în ansamblul ei reprezintă un imperativ pentru configurarea atât a sistemului strategic global care include strategii cu caracter de universalitate (de descurajare, de interzicere, de impunere, de amenințare etc.), cât și a strategiilor regionale care răspund concepției politicilor zonale sau regionale (economice, financiare, culturale, ecologice, umanitare, anticriză, pentru urgențe civile și militare, persuasive, disuasive etc.), precum și a strategiilor naționale care oferă instrumentele teoretice, practice și metodologice politicilor naționale, pentru realizarea obiectivului propus. Considerând strategiile de securitate, strategii de tip integral, ce includ cel puțin o componentă economică, militară, culturală și informațională, putem delimita domeniile de interes informativ care fundamentează corespunzător pe fiecare dintre acestea. Cunoașterea stării de securitate în condițiile globalizării insecurității, identificarea aspectelor critice ale matricei de securitate având ca repere destabilizatoare terorismul și criminalitatea, proliferarea armelor de distrugere în masă (WMD) și a metodelor care produc efecte similare acestora (WMD/E), acompaniate chiar de revizuirea unor doctrine militare în sensul permiterii loviturilor preventive justificate de situații critice din punct de vedere al securității naționale, fără o definiție clară a acestora (vezi cazul recent al Rusiei)¹, internaționalizarea conflictelor, războiul ca summum al acestora, asimetria resurselor energetice și conflictualitatea generată, dezastrele ecologice, schimbările climatice semnificative, statele falimentare, războiul informațional, criza globală aduc în prim-plan necesitatea reconsiderării și recalibrării

* Căpitan (r) economist doctorand, Serviciul Român de Informații

corespunzătoare a capacităților de avertizare timpurie și răspuns rapid, adecvat. În acest context, agenda sistemelor de Early Warning (EW- Avertizare Timpurie) se completează cu noi roluri și misiuni care pe lângă cele tradiționale, urmăresc să exercite o influență pozitivă asupra volatilității mediului, să gestioneze incertitudinea, să simplifice complexitatea și să clarifice ambiguitatea, făcând față noilor provocări printr-o permanentă actualizare a metodologiei și structurii organizatorice în funcție de progresul înregistrat în domeniul ICT și în zona instrumentelor analitice.

În cele ce urmează, am optat pentru o inventariere și scanare a sistemelor de EW guvernamentale, inter-guvernamentale și neguvernamentale, bazate pe surse deschise, pentru prevenirea conflictelor considerate fracturi civilizaționale, fenomene anomice complexe², cu focalizarea celor mai reprezentative aspecte.

1. Reper terminologice, clarificări conceptuale

Early Warning – Avertizarea Timpurie reprezintă un proces de alertare a factorilor decidenți cu privire la o potențială izbucnire, escaladare sau reactivare a conflictelor violente și de promovare a înțelegerii dintre decidenți cu privire la natura și impactul acestora.

Sistemele de EW presupun colectarea organizată, regulată și sistematizată și analiza informațiilor provenind din zonele de criză în scopul: a) anticipării escaladării unui conflict violent, b) dezvoltării de răspunsuri strategice la crizele respective și c) prezentării opțiunilor actorilor critici în scop decizional.³ Aceste sisteme furnizează un set de produse de EW bazate pe metode cantitative și/sau calitative de analiză și sunt corelate de obicei cu mecanisme și instrumente de răspuns. Indicatorii utilizați pot fi evenimente precursore, semnale, repere utilizate în prognoze și vizează: a) cauze sistemice generale, structurale, fundamentale, pre-condiții având geneze profunde; b) cauze proxime, circumstanțe specifice, situaționale și c) catalizatori direcți, nemijlociți, activatori accidentali (asasinarea unui leader, fraudă electorală, scandal politic etc.). *Răspunsul rapid(ER)* se referă la orice inițiativă care are loc de îndată ce este identificată amenințarea și care urmărește să gestioneze, să rezolve sau să prevină. *Sistemele de răspuns rapid* sunt mecanisme și instrumente cu caracter preventiv de natură politică, economică, financiară, socială sau de securitate activate de avertizarea timpurie, care sunt angajate, desfășurate sau dislocate pentru gestionarea situațiilor de criză.

Conflictul poate fi definit ca o situație faptică în care sunt implicate cel puțin două părți (indivizi, grupuri, state) care urmăresc obiective incompatibile sau același obiectiv care nu poate fi atins decât de una dintre ele, sau care doresc să angajeze mijloace incompatibile cu atingerea unui scop.⁴

Statele fragile/ slabe / eșuate / falimentare sunt acele state lipsite de capacitatea esențială și / sau voința de a îndeplini 4 seturi critice de responsabilități guvernamentale: întreținerea unui mediu propice creșterii economice sustenabile și echitabile, crearea și menținerea unor instituții politice legitime, transparente și responsabile, asigurarea securității populației și teritoriului și satisfacerea nevoilor de bază ale populației⁵. Sunt state slabe în termeni de voință politică și capacitate. Nu există o listă globală agreată. Banca Mondială lucrează cu LICUS (Low Income Countries Under Stress) și are la dispoziție instrumentul de diagnosticare CPIA

(Country Policy and Institutional Assessment) care măsoară gradul în care o țară poate susține reducerea sărăciei și dezvoltarea sustenabilă și în consecință, poate utiliza eficient asistența acordată în vederea dezvoltării.

Prin *surse deschise* se înțelege informația disponibilă public, prin cerere sau observare, ca și orice altă informație neclasificată, cu acces sau distribuție limitate, ce poate fi folosită într-un context neclasificat, fără compromiterea securității naționale, surselor sau metodelor de intelligence. Includ în principal media tradițională și emergentă, Internetul, literatura gri, bazele de date comerciale, imagistica specific comercială, experții și observatorii la vedere, neacoperiți.

OSINT (Open Source Intelligence – Intelligence-ul din surse deschise) se referă la informația descoperită în mod deliberat din surse deschise, distilată, procesată, exploatată și diseminată unei audiențe selectate pentru a răspunde unor nevoi informative. În ecuația de securitate ce include toate nivelurile acesteia (individ, grup, societate /popor, regiune) raportate la toate domeniile sale (economic, politic, social, cultural, informațional, de mediu) și ponderată cu ansamblul factorilor perturbatori, disruptivi, de sciziune, prin valențele sale, OSINT poate fi considerat catalizator strategic. Ca și *catalizator strategic*, OSINT susține efortul realizării obiectivelor strategice, diminuând timpul și energia consumată pentru colectarea de informații convertite în intelligence acționabil, accelerează cristalizarea strategiilor latente, inițiază reacții adecvate conținutului informației diseminate, aducând laolaltă cunoașterea necesară suportului decizional, într-o manieră actualizată permanent, oportună, accesibilă, relevantă, pertinentă, utilizabilă și anticipativă, alături de perspectiva strategică și expertiza multidisciplinară. Criteriile de eligibilitate ale unui catalizator strategic sunt înțelegerea precisă a misiunii (în cazul de față, ca multiplicator de forțe și resurse) și a cerințelor ei unice în contextul global, capacitatea de a dezvolta metodologii adecvate îndeplinirii misiunii și poate cel mai important, disponibilitatea permanentă. Raportat la explozia și suprasarcina informațională și la dimensiunea ciberspățiului, putem spune că sursele deschise sunt inepuizabile, iar OSINT se poate califica în această postură.

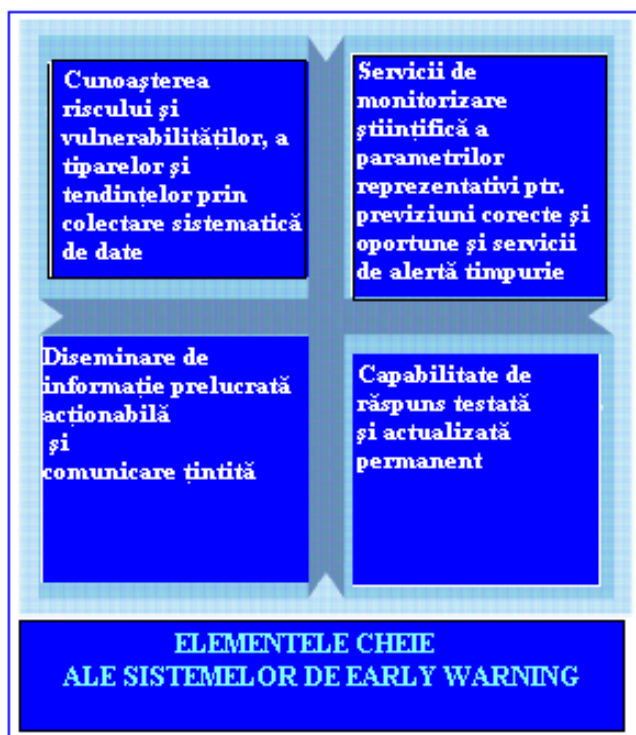
Deși concepția inițială a avertizării timpurii cu privire la conflicte nu a fost preconizată după modelele analizei de intelligence, totuși, în cazul sistemelor prezentate, prin etapele pe care le parcurge produsul final de EW, surse și metodologie, le putem considera ca sisteme și platforme OSINT. *Ca elemente de departajare față de sistemele de intelligence tradițional* se pot identifica: sistemele de EW sunt în slujba securității umane și nu a intereselor naționale sau de stat; prezintă interes pentru organizațiile interguvernamentale care accesează cu dificultate zona de intelligence a unui stat membru vis-à-vis de un altul; utilizează metode transparente de colectare, analiză și diseminare, în timp ce sistemele de Intell se bazează în principal pe informații clasificate și diseminare criptată (și în EW schimbul de informații poate fi clasificat și restricționat la anumiți utilizatori); tind să fie descentralizate și foarte dependente de societatea civilă pentru inputul informativ; implică un efort integrat la nivel internațional, regional, național și local; nici un stat sau organizație nu poate desfășura activități de EW singur și nu poate deține monopol asupra acesteia; spre deosebire de sistemele de Intell, EW implică o legătură mai strânsă între analiză și acțiune propriu-zisă, deși intelligence-ul acționabil e un

deziderat al ambelor tipologii. În multe cazuri, Intelligence-ul și operațiile sunt compartimentate din 2 rațiuni: 1) pentru a asigura integritatea și obiectivitatea analizei secrete, bazată pe informație clasificată, fără a beneficia de referințe sau expertiză externă; 2) pentru a se separa de latura politică a intervenției, impusă de faptul că analiza nu trebuie să poarte amprenta „vocii stăpânului”⁶. Deoarece scopul sistemelor EW este formularea de opțiuni strategice direcționate către acțiuni preventive pentru binele regiunii sau global, iar nu pentru interesul național, acțiunile de avertizare și prevenire trebuie aduse cât mai aproape una de cealaltă, fapt necesar dar și posibil, prin natura transparentă a acestor sisteme.

Majoritatea sistemelor de EW urmează 3 pași esențiali: 1) analiza și înțelegerea contextului, a naturii conflictului și identificarea indicatorilor; 2) evaluarea tendințelor de evoluție în vederea formulării strategiilor de intervenție; 3) acțiunea. Există păreri care optează pentru cel de-al patrulea pas care închide cercul: oportunitatea comunicării și angajarea decidenților.

2. Elementele-cheie ale sistemelor de EW și rolul acestora

Sistemele de EW bazate pe surse deschise, indiferent de metodologia utilizată au rolul de a pune la dispoziție o capacitate de anticipare a crizelor care oferă o

dimensiune proactivă procesului decizional, o evidență factuală necesară fundamentării acestui proces în țările afectate de criză, îmbunătățesc procesul de planificare printr-o monitorizare, analiză, expertiză și observare sistematică a zonelor de interes și ariilor proprii de responsabilitate pe criterii geografice sau tematice, precum și prin furnizarea de produse analitice de tip santinelă. Ele reprezintă totodată un punct de plecare pentru schimbul de informații necesar definirii clare a problemelor ce trebuie rezolvate și a etapelor de intervenție și răspuns adecvat. Nu trebuie neglijat nici rolul pe care multe din sistemele ce urmează a fi prezentate îl au ca forum de dezbateri în

vederea stabilirii și planificării strategiilor integrate pentru un eventual răspuns întrunit, constituindu-se într-un real suport pentru gândirea strategică și un activator pentru o abordare sustenabilă a intervenției, indiferent dacă opțiunea decidenților este pentru macrostrategii de stabilizare sau pentru abordări sectoriale.

3. Foaia de parcurs a generațiilor de sisteme EW. Elemente de continuitate și noutate

De la conceptualizarea în anii '70-'80 a avertizării timpurii ca metodă de protejare și prezervare a vieții a fost nevoie de aproape două decenii până când, după

sfârșitul Războiului Rece, cadrul de dezbatere a managementului conflictelor să o includă ca un reper important al agendei de politică internațională. Eșecul înregistrat de promovarea unui răspuns adecvat genocidului din Ruanda din 1994, deși în acel moment era staționată acolo misiunea de pace a Națiunilor Unite, UNAMIR și conflictele din Balcani s-au constituit în elemente activatoare în vederea intensificării preocupărilor în domeniul avertizării timpurii asupra conflictelor violente. După 2001, măsurile de contracarare a terorismului și proliferării WMD (armelor de distrugere în masă) luate de SUA și aliați au dus la creșterea interesului pentru așa-numitele state falimentare, fragile, eșuate, care au început să facă obiectul colectării de informații și analizei sistemelor de EW. Cele mai semnificative evoluții în domeniu au fost catalizate de progresele înregistrate în sfera instrumentelor analitice cantitative și calitative care, pe măsura creșterii capacității și valorii acestora, au fost integrate în diferitele sisteme de EW operate la nivel guvernamental, interguvernamental și neguvernamental, destinate monitorizării, prevenirii și răspunsului adecvat conflictelor violente și statelor falimentare.

Primele propuneri referitoare la un sistem de EW au fost făcute de Înalțul Comisar pentru Refugiați al ONU, Prințul Sadruddin Aga Khan în 1981, în Raportul intitulat "Massive Exodus and Human Rights". În 1987 ONU înființează Oficiul pentru Cercetarea și Colectarea de Informații – ORCI – pentru a dezvolta un sistem de EW dedicat monitorizării și analizei tendințelor globale de evoluție.⁷ Însă factorii motrici care au propulsat Avertizarea Timpurie la nivel internațional au fost UNCHR – Înalțul Comisariat pentru Refugiați al Națiunilor Unite și UNHCR, acum UNOCHA – Biroul Națiunilor Unite pentru Coordonarea Problemelor Umanitare, impulsionate de nevoia unor anticipări precise și oportune cu privire la fluxurile de refugiați, pentru planificarea situațiilor de urgență.

Înființarea în 1985 a primului ONG pentru prevenirea conflictelor (International Alert) și pledoaria acestuia pentru EW au constituit un pas înainte. Sfârșitul Războiului Rece a avut un impact pozitiv asupra întregului cadru de prevenire a conflictelor, făcând posibilă o cooperare susținută în managementul acestora, inclusiv în cadrul Consiliului de Securitate al ONU.

Ca repere de debut ale conceptualizării EW se pot menționa: Liniile Directoare ale OECD – DAC (Organization for Economic Cooperation and Development - Development Assistance Committee) pentru Conflict, Pace, Dezvoltare și Cooperare (1997); Raportul final al Comisiei Carnegie pentru Prevenirea Conflictelor Mortale (1997); Raportul Brahimi (2000); Declarația de la Khartoum la nivel sub-regional a șefilor de state IGAD (Autoritatea Interguvernamentală pentru Dezvoltare) unde se pun bazele CEWARN (Conflict Early Warning and Response Mechanism); Raportul Secretarului General ONU referitor la prevenirea conflictelor armate (2001); Comunicarea din 2001a Comisiei Europene cu privire la prevenirea conflictelor.

Anii '90 au adus o contribuție importantă prin mediul academic american în ce privește dezvoltarea unor metode de analiză în special cantitative.

The Minorities at Risk Data Generation and Management Project (MAR) este un proiect ce monitorizează și analizează statusul și conflictele grupurilor etnice minoritare, active politic și sectelor religioase. Baza de date acoperă 112 organizații din 12 țări și asigură informații referitoare la 163 variabile care includ caracteristici

organizaționale, suport extern, comportament cunoscut. Piesa centrală o reprezintă datele de monitorizare a celor 283 grupuri etnice pe dimensiuni politice, economice și culturale. Componenta MAROB (The Minorities at Risk Organizational Behavior) vizează identificarea factorilor care motivează radicalizarea unui grup etnic spre angajarea violenței și terorismului. GEDS (Global Events Data System) și PANDA (Protocolul pentru analiza acțiunilor directe non-violente) au avut un aport important în fundamentarea codării și prelucrării automate și manuale a informației.

Spre sfârșitul anilor '90 apar o serie de metode de analiză calitativă a conflictelor, promovate de Fondul pentru Pace, FEWER, Banca Mondială, USAID și DFID (Department for International Development – UK). Ulterior, ca urmare a unei abordări convergente a relațiilor dintre securitatea umană și construcția păcii, eficacitatea statelor și performanțele nivelului de dezvoltare și dintre subdezvoltare și insecuritate a apărut nevoia realizării unei agende a statelor fragile, precum Indexul Fragilității Statale lansat de Universitatea George Mason, CFIP (Country Indicators for Foreign Policy Project) al Universității Carleton, Indexul Statelor Slabe a Instituției Brookings, cercetările Centrului pentru Dezvoltare Globală și Indexul Statelor Falimentare (Failed States Index) lansat de Fondul pentru Pace.

Failed State Index utilizează o metodologie dezvoltată de dr. Pauline H. Baker în 1996 și un instrument sistemic de evaluare a conflictelor, care furnizează atât avertizare timpurie cât și asistență în evaluarea politicilor post – conflict.

Ierarhizarea Indexului se bazează pe *12 indicatori de vulnerabilitate statală*: 4 sociali, 2 economici și 6 politici. Scorul total este o sumă a celor 12 indicatori pe o scală de la 0-120. Indicatorii sociali colectați din surse deschise și prelucrați pentru analiză includ: 1) creșterea presiunilor demografice derivate inclusiv din densitatea mare a populației în raport cu resursele de hrană, controlul unor zone religioase sau istorice, dispute de frontieră, proximitatea față de riscuri naturale și de mediu; 2) mișcări masive de refugiați, delocalizări, strămutări; 3) moștenirea unor grupuri care își exteriorizează nemulțumirile și nedreptățile perpetuate istoric, în acte de răzbunare, instituționalizarea excluderii politice; 4) „Exportul de creiere”, exodul inteligenței, profesioniștilor, intelectualilor, disidenților politici și emigrarea clasei mijlocii, creșterea comunității de expatriați. Indicatorii economici vizează 5) inegalitatea dezvoltării economice în rândul grupurilor sociale, gradul de sărăcie, rata mortalității infantile, gradul de educație; 6) declinul brusc și/sau sever economic, PIB-ul, datoria externă, venitul pe cap de locuitor etc., creșterea economiei subterane, traficul de droguri, devalorizarea monedei naționale, scăderea investițiilor străine. În rândul indicatorilor politici se regăsesc: 7) delegitimizarea și criminalizarea statului (corupția endemică, lipsa de transparență, responsabilitate și reprezentare politică, scăderea accentuată a încrederii populației în instituțiile statului); 8) deteriorarea progresivă a serviciilor publice, degradarea acelor funcțiuni care includ asigurarea sănătății, educației, transportului public, precum și eșecul în protejarea cetățenilor împotriva violenței și terorismului, utilizarea aparatului de stat cum ar fi forțele de securitate, staff-ul prezidențial, banca centrală, serviciile diplomatice, vamale și fiscale pentru agenții care deservește elitele la putere; 9) încălcarea pe scară largă a drepturilor omului, emergența unei guvernări autoritare, dictatoriale, militare, în care procesele și instituțiile democratice și constituționale sunt suspendate, ignorate sau

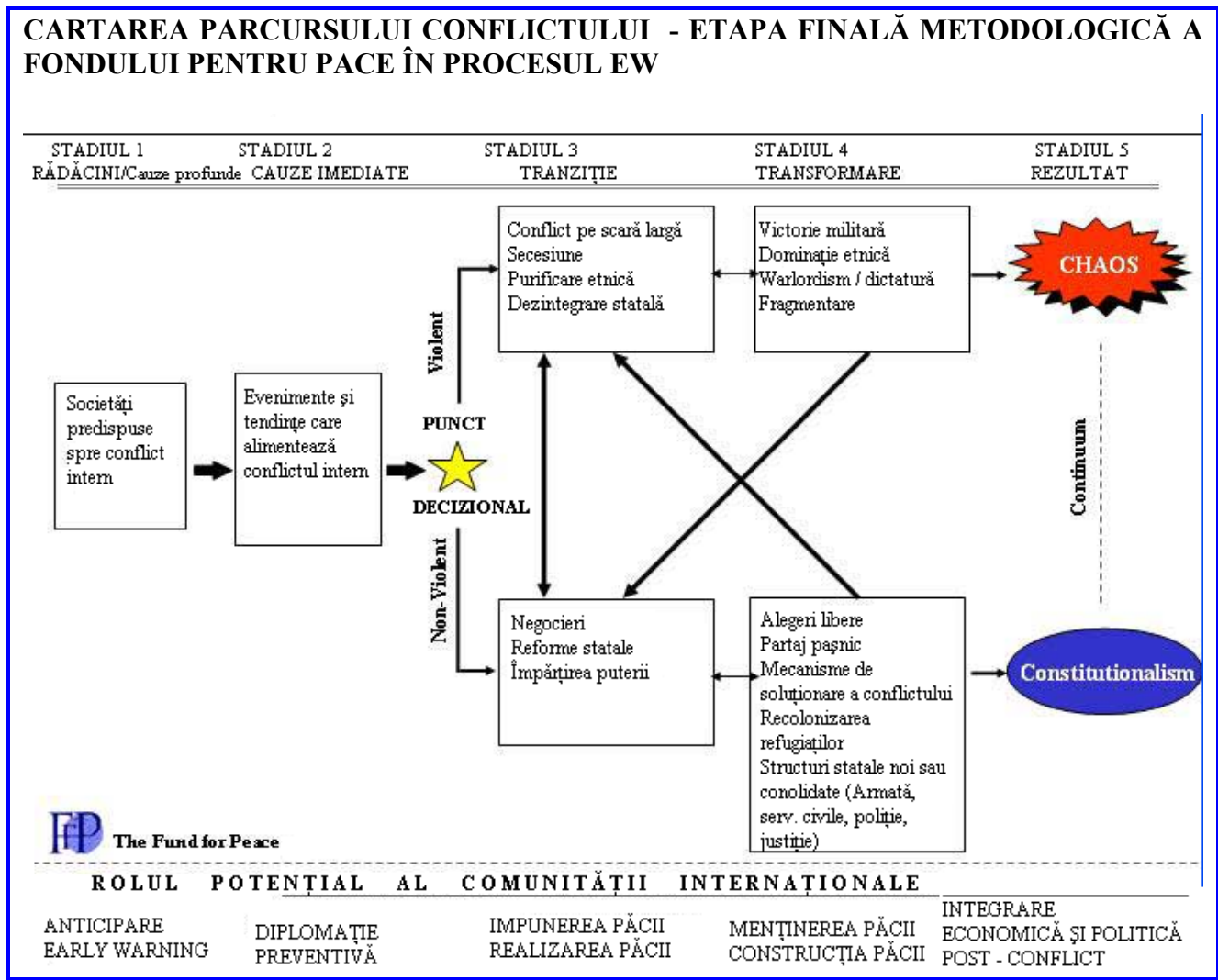
manipulate; 10) un aparat de stat care funcționează ca „stat în stat”, ca gardă pretoriană; 11) ridicarea facțiunilor și elitelor cu retorică naționalistă, agresivă, iredentistă; 12) intervenția altor state sau factori externi cu afectarea balanței interne de putere în rezoluția conflictelor.

În 2009, din cele 177 de state incluse în Index, 38 au fost încadrate la nivel de alertă, 93 la nivel de avertizare, 3 cu risc moderat și 13 sustenabile.

Indexul este creat de Fund for Peace, o organizație nonprofit cu sediul în Washington DC, profilată pe evaluarea conflictelor, dezvoltare sustenabilă, operațiuni de pace și stabilitate, politică externă. Promovează conceptul “Threat Convergence” (convergența amenințărilor) potrivit căruia statele falimentare pot contribui la amplificarea amenințărilor globale de securitate, precum proliferarea WMD și terorismului. Sistemul utilizează software-ul CAST (Conflict Assessment Tool) pentru situațiile pre-conflict, conflict activ și post-conflict. Produsele de EW rezultă în urma colectării datelor relevante, dezvoltării complete a cronologiei evenimentelor, alegerii datelor cheie pentru analiza de trend, ratingului celor 12 indicatori pe o scală de la 0 la 10, evaluării principalilor 5 (spre exemplu, se consideră că pentru un nivel sustenabil al securității “The Core Five” sunt: 1) o forță de poliție competentă și un sistem de corecție eficient; 2) o administrație eficientă, funcțională; 3) un sistem de justiție independent; 4) o armată profesionistă și disciplinată, controlată democratic de un guvern civil și 5) o conducere legitimă și puternică legislativă și executivă aptă de o guvernare capabilă), identificării STINGS-urilor (Surprises, Triggers,

Idiosyncrasies, National Temperaments, Spoilers) și cartografierea conflictualității. Aria de interes o constituie Europa, Asia, America și Africa.⁸

În paralel cu munca desfășurată pentru fundamentarea sistemelor de EW, unele agenții guvernamentale au dezvoltat noi metode de analiză a conflictelor. Este cazul BMZ (Ministerul Federal pentru Cooperare Economică și Dezvoltare din Germania - *Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit*) care a dezvoltat liste de control cu indicatori, analize anuale și “watch list-uri” utilizate și de către Comisia Europeană. Inițial ele erau compilate de personalul diplomatic aflat în țările cu risc crescut pentru apariția conflictelor violente, acum sunt întocmite și revizuite de experți internaționali. De asemenea, agenții neguvernamentale precum EAWARN (Network for Ethnological Monitoring and Early Warning), WANEP (West Africa EW and Response Network), APFO (Africa Peace Forum), FAST și SwissPeace au dezvoltat rețele de monitorizare locală pe care le-au conectat cu diverse surse de informații, au stabilit formate și protocoale de raportare și schimb de informații și au găsit canale pentru diseminarea informațiilor.

În anii 2001 – 2002 s-a creat un consens în ce privește *trăsăturile unui sistem bun de Avertizare Timpurie*, și anume: a) este localizat cât mai aproape de zona de interes sau dispune de rețele solide de monitorizare; b) utilizează surse multiple de

informație, între care și ansamblul surselor deschise larg accesibile; c) utilizează o combinație de metode de analiză cantitativă și calitativă; d) utilizează capacități de ICT adecvate; e) furnizează rapoarte regulate și actualizări ale dinamicii conflictelor, principalilor acționari naționali și internaționali; f) are legături consolidate cu mecanisme adecvate de răspuns. Acesta a fost motivul pentru care sisteme precum CEWARN (Conflict EW and Response Mechanism), WARN (West Africa EW and Response Network) și PHSC – Programul pentru Securitate Umană și Coexistență, program al FCE (Foundation for Co-Existence au început să combine avertizarea timpurie și răspunsul rapid într-un singur sistem.

În concluzie, cele 3 generații de sisteme de EW pot fi caracterizate astfel:

- *Prima generație* activă și astăzi s-a dezvoltat în anii '90 și își desfășoară activitatea îndeosebi la sediu. Monitorizează și analizează starea de conflict în afara zonei, la un cartier general în țări occidentale. Depinde de rapoartele media ca sursă primară de informație, analizează datele cu precădere cu metode cantitative dar și calitative. Nu are mecanisme eficiente de răspuns timpuriu. (GEDS – Global Events Data System, BMZ, sistemul de indicatori utilizat de Comisia Europeană).

- În anii 2000, *sistemele din generația a doua* devin mai ancorate în realitatea conflictelor, prin inserarea rețelelor de monitorizare la fața locului, în zona de conflict. Cu toate acestea, analiza finală are loc tot la sediu, în afara zonei. Utilizează ambele tipuri de metode, generează produse finale informative diverse, deseori fac recomandări sau cheamă la dialog decidenții în vederea găsirii unui răspuns potrivit. Nici acestea nu dispun de mecanisme de răspuns rapid. Sisteme de generația a doua sunt ICG (International Crisis Group), EAWARN și FAST. Unitatea de analiză pentru primele două generații este țara, statul, de aceea se mai numesc macro-sisteme de EW și, datorită amplasării, “headquarter – based EW systems” – sisteme de cartier general, bazate pe o administrație centrală. Nu includ scenarii la nivel de micro-conflict în cadrul unei comunități.

- *Sistemele EW de generația a treia* își au sediul în zona de conflict, unde se desfășoară atât monitorizarea cât și analiza, implicând societatea civilă și administrația regională și au legături cu mecanisme instituționale de răspuns. Includ scenarii de micro-conflict la nivel de comunitate. Se mai numesc și micro-sisteme de EW și ER (Early Response). De multe ori, produsele finale de EW duc la detensionarea situațiilor. Monitorizarea de teren servește ca prim semnal. Sistemele includ rețele locale / naționale de răspuns. Astfel de sisteme sunt PHSC – Sri Lanka, FEWER – Eurasia, WARN, ECOWARN (Rețeaua de EW și răspuns rapid a Comunității Economice a Statelor din Vestul Africii, ECOWAS) și CEWARN (Mecanismul pentru avertizare timpurie și răspuns în caz de conflict).

În ultimii ani, sistemele de EW bazate pe surse deschise au suferit modificări de natură instituțională, contextuală, și tehnică. Instituțional s-au înregistrat progrese ale capacităților internaționale, regionale și globale de răspuns la conflict, atât în termeni de inițiative operaționale, cât și structurale. Contextual, am asistat la modificarea tipului de amenințări reale și percepute și prin urmare, tematica și obiectivele sistemelor au fost focalizate pe conflictele intra-statale, amenințările de natură teroristă, proliferarea WMD, crimă organizată, traficul de droguri și uman, migrația masivă. Din punct de vedere tehnic, pe măsură ce capacitățile și valoarea

instrumentelor de colectare și analiză cantitativă și calitativă au crescut, acestea au fost integrate în diferite sisteme de EW operate de guverne, organizații interguvernamentale și ONG-URI.

- *Germanii celei de-a patra generații* se întrevăd a fi prezenți în platforma EW „Ushahidi” (în Swahili, termenul înseamnă “mărturie”), proiect –pilot aflat în stadiul de testare în țări din Africa. Platforma permite membrilor comunității să raporteze personal evenimente de alertă prin SMS, cât și accesarea serviciilor de abonare directă la alertă SMS cu privire la incidente de proximitate. Sistemul interactiv are în vedere ca orice persoană sau organizație să-l poată utiliza pentru a-și dezvolta propriul mod de colectare și vizualizare. Aplicația soft OSINT este gratuită, poate fi descărcată, implementată și utilizată de oricine pentru EW.⁹

4. Gama metodelor și instrumentelor de Early Warning

Metodele cantitative de analiză au contribuit semnificativ la înțelegerea cauzalității. Unii experți consideră că au un grad de acuratețe de 80%¹⁰. Metodologia presupune utilizarea algoritmilor de prelucrare a datelor istorice și analogiilor structurale și codificarea până se ajunge la un factor care are cea mai mare semnificație predictiv – anticipativă. Provocarea crește pe măsură ce sursele de date statistice necesare pentru identificarea trendurilor sunt limitate. Spre exemplu, sistemul FAST necesita 1 sau 2 evenimente raportate/zi pentru trenduri relevante. Oferă avantajul unor capacități de prognoză avansate, cu precădere în ce privește instabilitatea politică și crizele. Indicii de fragilitate statală oferă posibilitatea prioritizării acțiunilor întreprinse prin instrumentarea agențiilor specializate cu liste de supraveghere (watch lists).

Metodele calitative au răspuns nevoii de înțelegere aprofundată a mediului de conflict și a modalității de răspuns adecvate, prin corelarea analizei cu cadrul de planificare a intervenției.

SISTEME, METODE ȘI MODELE CANTITATIVE DE AVERTIZARE TIMPURIE, MONITORIZARE ȘI ANALIZĂ BAZATE PE SURSE DESCHISE	
Conflict violent	
Leiden University (Netherlands): Inter-Disciplinary Research Programme on Root Causes of Human Rights Violations	Kansas University (United States): Protocol for the Assessment of Non-violent Direct Action (PANDA); Kansas Events Data System (KEDS)
Georgia Institute of Technology (United States): Conflict Early Warning Project – Pattern Recognition	Fein (United States): Life Integrity Violations Analysis (LIVA)
Carleton University (Canada): Country Indicators for Foreign Policy (CIFP)	Virtual Research Associates (United States): GeoMonitor
Economist Intelligence Unit (United Kingdom): The Global Peace Index	US Naval Academy (United States): State Failure Project; Accelerators of Genocide Project
State fragile	
The Fund for Peace (United States): Failed States Index (annual) ³	University of Maryland/Centre for International Development and Conflict Management (United States): Peace and Conflict Instability Ledger (annual)
George Mason University (United States): State Fragility Index (annual)	Center for Global Development (United States): Engaging Fragile States
Political Instability Task Force (United States): Internal Wars and Failures of Governance 1955-2006	Center for Systemic Peace (United States): Polity IV, Coups d'Etat, PITF Problem Set
Carleton University (Canada): Country Indicators for Foreign Policy (CIFP)	Institute for State Effectiveness (United States): Sovereignty Index
United Agency for International Development (United States): Measuring State Fragility	

Sursa : Preventing Violence, War and State Collapse OECD 2009

etodele calitative sunt utilizate pentru analize contextuale profunde și în metodologia de planificare a răspunsului adecvat unei situații de criză, precum și în zona de evaluare a impactului căilor de răspuns asupra conflictelor.

SISTEME, MODELE ȘI METODE CALITATIVE DE AVERTIZARE TIMPURIE, MONITORIZARE ȘI ANALIZĂ BAZATE PE SURSE DESCHISE

Conflict violent	
Conflict Prevention and Post-Conflict Reconstruction (CPR) Network: Early Warning and Early Response Handbook (V2.3) (2005); Peace and Conflict Impact Assessment Handbook (V2.2) (2005); <i>Guide de Diagnostic des Conflits</i> (2003)	United States Agency for International Development (United States): Conflict Assessment Framework (2005) Conducting a Conflict Assessment: A Framework for Strategy and Program Development (2004)
Bush: A Handbook for Peace and Conflict Impact Assessment (2004)	UNDP: Conflict-Related Development Analysis (2002); Peace and Development Analysis (2003)
Department for International Development (United Kingdom): Conducting Strategic Conflict Assessments (2002)	World Bank: Conflict Analysis Framework (2002)
<i>Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit</i> (Germany): Conflict Analysis for Project Planning and Management (2001)	Forum on Early Warning and Early Response (United Kingdom): Conflict Analysis and Response Definition (2001)
FEWER, International Alert, Saferworld (United Kingdom): Development in Conflict: A Seven Step Tool for Planners (2001)	CARE International (United States): Benefits-Harms Handbook (2001)
Clingendael Institute (Netherlands): Conflict and Policy Assessment Framework (2000)	European Commission: Check-List for Root Causes of Conflict (1999); Peace-building and Conflict Prevention in Developing Countries : A Practical Guide (1999); Peace and Conflict Impact Assessment: A Practical Working Tool for Prioritising Development Assistance in Unstable Situations (1999)
German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ): An Indicator Model for Use as an Additional Instrument for Planning and Analysis in Development Co-operation (1998)	Forum on Early Warning and Early Response (United Kingdom): A Manual for Early Warning and Early Response (1998)
The Fund for Peace (United States): Conflict Assessment System Tool (1996)	
State fragile	
Canadian International Development Agency (Canada): On the Road to Recovery: Breaking the Cycle of Poverty and Fragility: A Guide for Effective Development Cooperation in Fragile States (2007)	Department for International Development (United Kingdom): Scenario and Contingency Planning for Fragile States (2007); Country Governance Analysis (2006); Drivers of Change (2003)
Netherlands Ministry of Foreign Affairs (Netherlands): The Stability Assessment Framework: Designing Integrated Responses for Security, Governance and Development (2005)	Prime Minister's Strategy Unit (United Kingdom): Countries at Risk of Instability: Country Strategy Formulation Process Manual (2005)

Sursa: Preventing Violence, War and State Collapse, OECD 2009

O bază decizională solidă necesită o îmbinare eficientă, rațională și responsabilă a celor două tipuri de metode în cadrul sistemelor de EW.

Orientativ, am sistematizat mai jos, punctele tari și cele slabe ale celor două tipuri de modele, metode și sisteme de avertizare timpurie.

Punctele tari și punctele slabe ale metodelor cantitative și calitative utilizate de sistemele de avertizare timpurie bazate pe surse deschise.

	METODE CANTITATIVE	METODE CALITATIVE
PUNCTE TARI	✓ Au o capacitate anticipativ – predictivă ridicată, în special în ce privește crizele politice și instabilitatea (80% în modele precum PITF – Political Instability Task Force) ✓ Au o valoare politică decizională imediată ridicată în termeni de stabilire a priorităților de intervenție și supraveghere prin punerea la dispoziție a listelor de supraveghere “watch list” ✓ Modelele care se bazează pe un număr mare de indicatori furnizează repere foarte utile în planificare ✓ Suportul vizual utilizat (hărți, grafice listinguri, indexuri) le face atractive și le asigură o accesibilitate sporită	✓ Oferă informație contextuală bogată și analiză acționabilă, operațională ✓ Deseori integrează aplicații viabile de planificare, programare și evaluare, utile agențiilor care dezvoltă programe și proiecte în zonele afectate ✓ Au o dimensiune participativă mai mare; implică mai activ și mai direct acționarii ✓
PUNCTE SLABE	- Fiabilitatea produsului final de Early Warning este diminuată de date incomplete și inexacte din zonele afectate de criză - Predictabilitate redusă (pronosticurile făcute pe baza generalizării științifice pot conține erori) uneori chiar și în cazul celor mai bune modele cantitative - Instrumentarul vizual utilizat nu oferă o perspectivă analitică profundă decidenților cu privire la realitatea din teren sau cu privire la măsurile ce se impun - Necesită un volum mare de date pentru trenduri - Nu reflectă toate interacțiunile posibile sau efectele adăugate de factori specifici unei țări, într-o anumită perioadă de timp - Nu oferă un marcaj de context pentru îndrumarea eficientă a factorului decizional; de multe ori sunt percepute ca și “cutii negre”, existând o reticență în a se baza pe instrumente matematice complexe pe care nu le înțeleg⁸ - Unele modele identifică factori de risc care nu sunt susceptibili unor influențe și măsuri preventive țintite (ideologia)	- Fiabilitatea produsului final de Early Warning este diminuată de date incomplete și inexacte din zonele afectate de criză - Deseori sunt foarte perisabile prin caracterul de instantanee singulare ale situațiilor ce evoluează rapid - Complexitatea conflictualității și situațiilor de fragilitate statală este uneori mult prea simplificată - De obicei, oferă soluții tehnice pentru situații politice complexe, sugerând că abordările tehnocratice pot înlocui acțiunea politică adecvată - Baza analizelor o constituie judecata personală a analistului care dacă nu e familiarizat cu situația și nu are expertiză suficientă poate furniza produse informative irelevante - Sunt mari consumatoare de timp

5. Sistemele operaționale de Early Warning bazate pe surse deschise

Multe din țările membre OECD – DAC nu au un astfel de sistem de EW. Avertizarea timpurie intră în responsabilitatea serviciilor de intelligence, misiunilor diplomatice în țările afectate sau a sistemelor inter-guvernamentale sau neguvernamentale. De sisteme bine configurate dispun Franța, Germania și SUA. În funcție de scop și locația instituțională pot sau nu să aibă legătură cu serviciile de informații naționale. Scopul sistemelor guvernamentale este de a identifica și estima amenințările la adresa intereselor naționale și/sau de a informa corespunzător programele de prevenire a crizelor și construcție a păcii.

SAP - Sistemul de Alertă Precoce al Franței este localizat în cadrul Secretariatului General al Apărării Naționale, iar sistemul american este amplasat în cadrul Oficiului Coordonatorului pentru Reconstrucție și Stabilizare (Departamentul de Stat) și al Consiliului Intelligence-ului Național (NIC). SAP utilizează metode calitative și generează actualizări lunare ale unor indicatori cheie, în timp ce sistemul american generează produse de tip “watch list”, bazate pe analiză cantitativă. Ambele sisteme utilizează și surse deschise și informație clasificată. *Sistemul german BMZ (Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit)* este utilizat pentru prevenirea crizelor și programele de construcție a păcii. Din punct de vedere metodologic, utilizează un chestionar bazat pe indicatori calitativi, căruia îi corespunde un sistem cantitativ de *scoring*, de notare. Anual, o evaluare bazată pe această metodă este condusă de consultanți independenți însărcinați de BMZ, ai GIGAS (German Institute for Global Area Studies), unul dintre cele mai mari

institute europene de cercetare și studii comparative. El cuprinde 4 institute cu acoperire regională (Asia, Africa, America Latină și Orientul Mijlociu), iar cercetarea e structurată pe 4 programe: legitimitatea și eficiența sistemelor politice, violență, putere și securitate și transformarea în procesul globalizării. E membru al Asociației Leibniz și al Consorțiului European pentru Cercetare Politică (ECPR). Valoarea adăugată a acestui sistem o constituie capacitatea ridicată de

prognoză a crizelor ce generează un proces decizional proactiv¹¹.

Sistemele interguvernamentale. Un număr semnificativ de astfel de sisteme funcționează în Africa. Scopul geografic al organizațiilor regionale precum OSCE, IGAD (Inter-Governmental Authority on Development), AU (African Union), ECOWAS (Economic Community of West African States, ECCAS (Economic Community of Central African States) e limitat la țările membre. În Uniunea Europeană, prin activitatea desfășurată de Unitatea de Planificare a Politicilor și EW a Consiliului European și în ONU, prin Camera pentru situații umanitare, acoperirea este globală. UE dispune atât de un “watch list” actualizat bianual de analiști civili și militari din Consiliu, EUSITCEN, Comisia Europeană și statele membre, cât și de o unitate de planificare și EW (PPEW). UE utilizează informații din surse deschise, “literatură gri” de la delegațiile UE și statelor membre și informații GIS (Geographic Information System) de la EUSITCEN.

În cadrul sistemelor neguvernamentale, cele mai reprezentative sunt FEWER și FAST, închise din 2004 și respectiv 2008, din motive de finanțare și ICG (International Crisis Group). Într-un studiu al OECD (Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică) referitor la tendințele în domeniul Early Warning și Early Response se semnalează că odată cu închiderea sistemelor FEWER (Forum on Early Warning and Early Response și FAST (Early Recognition and Analysis of Tensions) - inițiativă a Swisspeace – diversitatea analitică din surse deschise pe probleme de

avertizare timpurie s-a redus foarte mult, ceea ce impune o reorientare a investițiilor în special în ceea ce privește sistemele de generația a 3-a care să aibă ca obiective: creșterea calității raportărilor cu privire la riscuri, vulnerabilități, amenințări, perfecționarea relației avertizare – răspuns, conștientizarea și sensibilizarea factorului politic cu privire la valorificarea produsului final al sistemelor de culegere, prelucrare și analiză a datelor cu privire la conflicte potențiale.

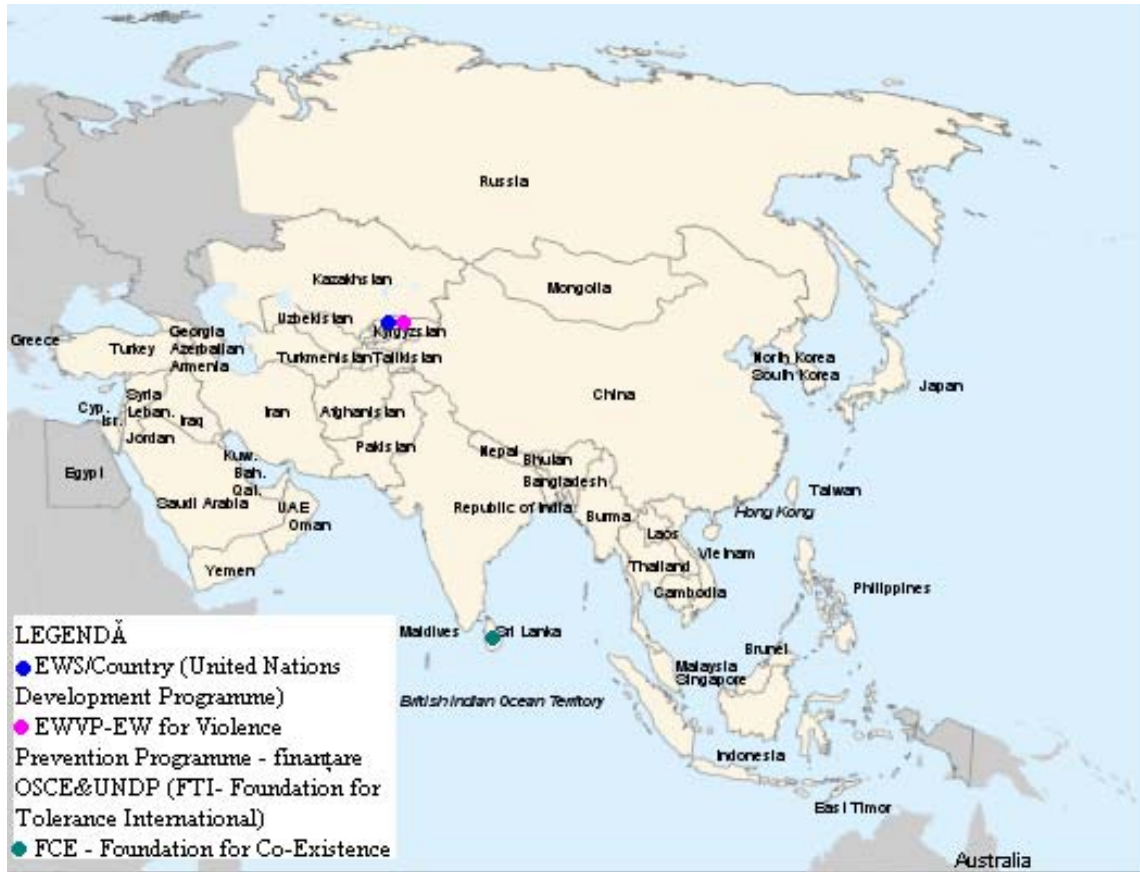
International Crisis Group (ICG) a fost fondat în 1995 de Mark Malloch Brown, vicepreședinte al Băncii Mondiale, Morton Abramowitz, fost diplomat SUA și Fred Cuny, specialist în reducerea efectelor dezastrelor, dispărut în Cecenia. Expertiza acestei organizații pe probleme de EW e valorificată de Consiliul de Securitate al ONU, UE, Banca Mondială, guverne și organisme interguvernamentale. Analizele foarte detaliate acoperă zona terorismului, conflictelor, resurselor energetice, schimbărilor climatice, responsabilității statului de a-și proteja cetățenii, iar abordările strategice vizează problema nucleară a Iranului, rolul islamismului, conflictul arabo-israelian, viitorul zonelor Kosovo, Iraq și Vestul Saharei. Sediul este la Brussels, cu birouri la Washington, Londra, Moscova și New York. Dispune de peste 17 birouri locale și analiști care colectează date în peste 50 de țări din 4 continente. În 2008 s-a remarcat prin avertizarea timpurie cu privire la războiul Rusia – Georgia și analizele ulterioare, foarte utile UE. ICG a dezvoltat doctrina R2P (Responsibility to Protect) și publică Crisis Watch, un buletin lunar cu privire la conflictele curente și potențiale, iar baza de date rulează informații cu privire la toate țările și zonele conflictuale, începând cu 1 septembrie 2003 și până în prezent¹².

Grupate geografic, sistemele de avertizare timpurie bazate pe surse deschise se prezintă astfel:

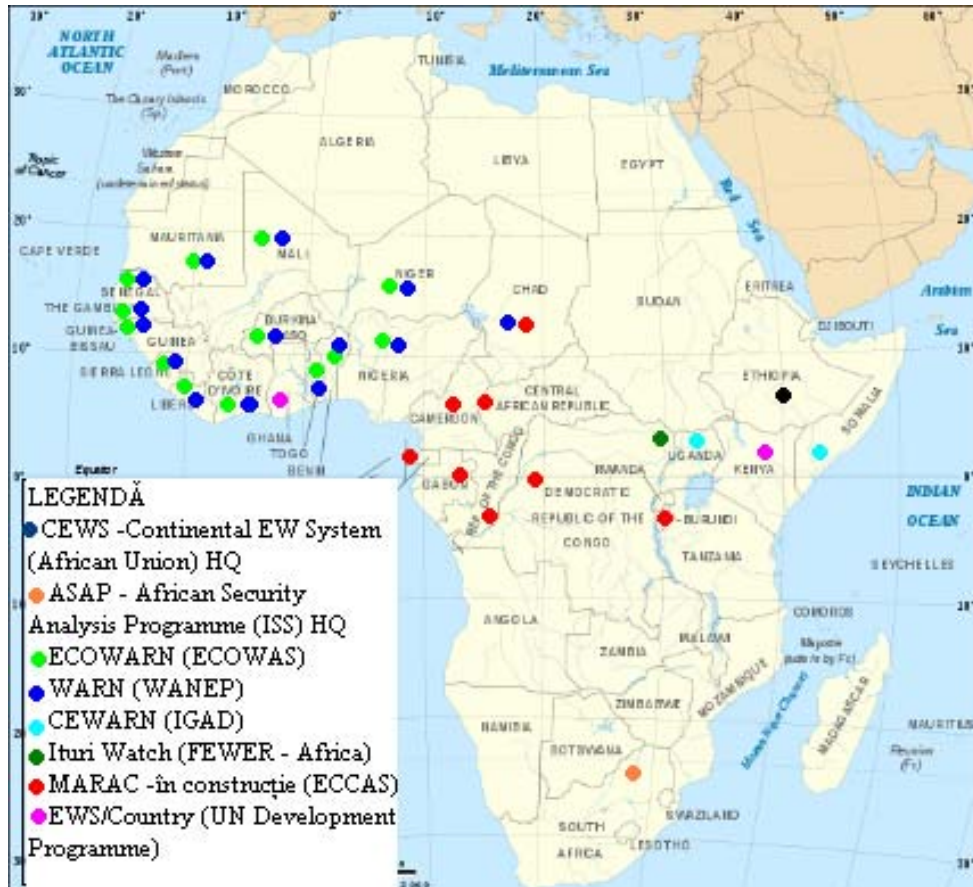
EUROPA

ASIA

AFRICA

Din punct de vedere al apartenenței, sistemele de EW se pot grupa ca mai jos:

SISTEME GUVERNAMENTALE, INTER-GUVERNAMENTALE ȘI NEGUVERNAMENTALE DE EARLY WARNING (EW)

Sisteme guvernamentale (EW)	Sisteme (EW) inter-guvernamentale	Sisteme (EW) neguvernamentale
<i>Secrétariat Général de la Défense Nationale (France): Système d'Alerte Précoce (SAP)</i>	United Nations: OCHA – Early Warning Unit; Humanitarian Situation Room (Colombia)	FEWER-Eurasia (Russia): FEWER Eurasia Network
	UNDP – Country-level early warning systems in Ghana, Kenya, Ukraine (Crimea), Bolivia (PAPEP), Balkans, Kyrgyzstan	ISS (South Africa): Early Warning System
German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ): Crisis Early Warning System	EU: EU Watch List	swisspeace (Switzerland): Early Recognition and Analysis of Tensions (FAST)
United States Government: Office of the Coordinator for Reconstruction and Stabilization and National Intelligence Council: Instability Watch List	AU: Continental Early Warning System (CEWS)	Russian Academy of Sciences (Moscow): Network for Ethnological Monitoring and Early Warning (EAWRN)
	CEEAC: Mécanisme d'Alerte Rapide pour l'Afrique Centrale (MARAC)	Foundation for Tolerance International (Kyrgyzstan): Early Warning for Violence Prevention Project
	ECOWAS: ECOWAS Early Warning and Early Response Network (ECOWARN)	Crisis Group (Belgium): Crisis Watch
	IGAD: Conflict Early Warning and Response Mechanism (CEWARN)	Foundation for Co-Existence (Sri Lanka): Program on Human Security and Co-Existence
	OSCE: Centre for Conflict Prevention	West Africa Network for Peacebuilding (Ghana): Early Warning and Response Network (WARN) FEWER-Africa (Kenya): Ituri Watch (Democratic Republic of Congo)

Sursa: Preventing Violence, War and State Collapse, OECD, 2009

Deși nu fac obiectul studiului de față, mai jos sunt prezentate și o serie de mecanisme de răspuns rapid:

MECANISME GUVERNAMENTALE, INTER-GUVERNAMENTALE ȘI NEGUVERNAMENTALE DE RĂSPUNS TIMPURIU / RAPID

Mecanisme guvernamentale de răspuns	Mecanisme inter -guvernamentale de răspuns	Mecanisme nuguvernamentale de răspuns
Department of State (United States): - Conflict Response Fund - Active Response Corps	United Nations: - United Nations Framework Team - UNDP SURGE Mechanism - UNDP Track 113 - UNDP Thematic Trust Fund	FEWER-Eurasia (Russia): - Peace Reconstruction Pool - Humanitarian Dialogue Roundtables - Constructive Direct Action
Department of Foreign Affairs and International Trade (Canada): Stabilisation and Reconstruction Task Force (START) and Global Peace and Security Fund (GPSF)	European Commission: - EU Instrument for Stability	Foundation for Tolerance International (Kyrgyzstan): Non-Violent Conflict Resolution Programme
Netherlands Ministry of Foreign Affairs (Netherlands): Netherlands Stability Fund	IGAD: - CEWARN/CEWERU - Rapid Response Fund (under development)	Foundation for Co-Existence (Sri Lanka): Program for Human Security and Co-existence
UK Government: - Conflict Prevention Pool - Stabilisation Aid Fund - Global Opportunities Fund - Country Offices (contingency planning)	ECOWAS: Mechanism for Conflict Prevention, Conflict Management, Resolution, Peacekeeping and Security	West Africa Network for Peace-Building (Ghana): National WANEP Networks
Federal Department of Foreign Affairs (Switzerland): Swiss Expert Pool	World Bank: - OP8.00 Rapid Response to Crises and Emergencies	

Sursa: Preventing Violence, War and State Collapse, OECD, 2009

Consider foarte importantă focalizarea sistemelor UE de Early Warning bazate pe surse deschise. EU Watch List este o evaluare multisursă asigurată de Centrul pentru Situații Întrunite SITCEN în colaborare cu Policy Unit, cu EUMS (EU Military Staff) și DG RELEX (Directoratul General pentru Relații Externe al Comisiei Europene). Contribuția Comisiei Europene la watch list a fost facilitată de inputul listelor de supraveghere asupra cauzelor de conflict și indicatorii de EW dezvoltați de Conflict Prevention Network. CCA (Country Conflict Assessment / Evaluarea conflictelor pe țări) are la bază acest checklist. Astfel se asigură că strategiile Comisiei Europene sunt fundamentate din punct de vedere informativ, cu privire la balanța puterii economice și politice, controlul forțelor de securitate, compoziția etnică a guvernelor în cazul țărilor divizate din acest punct de vedere, degradarea potențială a resurselor de mediu etc. Checklist-ul factorilor cauzali ai conflictualității acoperă 8 arii tematice: legitimitatea statului, egalitatea în fața legii, respectarea drepturilor fundamentale, societate civilă și media, relația dintre

comunități și mecanisme de rezolvare a disputelor, management economic competent, inegalități sociale și economice, situația geopolitică.¹³ Se mai pot menționa Barometrul Conflictelor Globale, prin care UE analizează nivelul de intensitate al conflictelor globale (latent, incipient, criză severă, război) publicat de Heidelberg Institute for International Conflict Research, GDACC – Sistemul Global de Alertă și Coordonare pentru dezastre globale al Comisiei Europene, JRC – Joint Research Centre cu expertiză în monitorizarea și analiza surselor deschise și informațiilor geo-spațiale utilizând sisteme electronice, a cărei activitate de monitorizare se desfășoară uneori în tandem cu agenții ONU. JRC dezvoltă tehnici avansate de monitorizare prin satelit pentru resurse ce fac obiectul conflictelor (diamante, droguri, cherestea) și sisteme de monitorizare media. Sistemul European de Monitorizare Media (EMM – Europe Media Monitor) scanează 850 de site-uri de știri, în 30 de limbi, 24 de ore din 24, detectează articolele noi și filtrează informația pe 650 de tematici.

TARIQA este poate cea mai reprezentativă platformă OSINT pentru avertizare timpurie. Este o platformă internă UE, dezvoltată de Camera de Criză a DG RELEX. Comisarul Andrea Ricci, cel care conduce Crisis Room este cel care a conceput atât platforma Tariqa, cât și programul de training pentru OSINT al DG RELEX. El reprezintă Comisia în grupul de lucru care realizează watchlist-urile, anterior a răspuns de EUMEDIS (Inițiativa Euro Mediteraneană pentru o societate informațională) și își susține doctoratul cu tema „Propaganda digitală”. Codul soft al Tariqa a fost compilat de Pascal Havelange. Numele de „Tariqa” provine din Sufism și înseamnă frăție, breaslă, cale, drum, în limba arabă. Tariqa conține o bază de date multimedia integrată, configurată special pentru a asigura suport permanent pentru EW și ER. Comunitatea de utilizatori cuprinde 400 de analiști pe probleme tematice sau geografice, precum și personal în 72 de delegații ale Comisiei în toată lumea, în special în zone predispuse la crize. Cuprinde circa 14,000 de baze de date complete, cu un sistem interactiv de informații geografice cu imagistică satelitară, hărți militare declasificate cu acoperire globală și peste 400 de ore de material audiovizual transmis din 43 de locații prin satelit. Instrumentele de acces și exploatare a datelor sunt foarte avansate și sunt disponibile printr-o interfață care nu necesită cunoștințe sau abilități tehnice. Platforma este constituită în jurul a peste 900 de baze de date pentru întrebări pre-definite, fiecare utilizând cuvinte cheie specifice și actualizate permanent. Când un analist dorește cea mai nouă informație pe un anumit subiect se adresează prin query. Informația este filtrată și ierarhizată automat în termeni de referință. Platforma OSINT utilizează numai surse primare, este destinată în special evaluării și analizei, este verificată și autorizată prin calitatea înaltă a materialelor (cercetare academică, documentare, jurnalism de investigații, mărturii, declarații). Paginile sunt upgrdate și menținute corespunzător, pe măsura evoluțiilor înregistrate de situația geopolitică. Permite o modalitate de informare multiplă (scanare rapidă de ansamblu, analiză în profunzime, conținut orientat pe proiect sau pe politică). Utilizează exclusiv surse deschise greu identificabile și verificate, are o structură plană, orizontală (totul despre un anumit subiect trebuie să fie accesat de la o singură pagină, cu un singur click). Se adaptează și conexiunilor Internet de mică viteză, ceea ce o face exploatabilă și în țările cu lungime scăzută de bandă. Din perspectivă IT, costul este foarte mic, sistemul e

complet automatizat, trainingul minim pentru utilizator, mentenanța e limitată la upgradarea listei de keywords. E extrem de utilă în diseminare și schimb de informații.¹⁴

6. Provocări și tendințe

Criza globală, suprapunerea unor procese contradictorii precum globalizarea și fragmentarea, alimentarea focarelor de tensiune tradiționale, încurajarea tendințelor de reconfigurare geopolitică a zonelor sensibile din Orientul Mijlociu extins, Africa, zona caucaziano-caspică, Asia Centrală, cerințele securității sustenabile care presupun focalizarea activatorilor pe termen lung ai insecurității (modificări climatice, competiția pentru resurse, marginalizarea economică, politică și culturală a majorității populației globului și militarizarea globală) reprezintă reale provocări pentru sistemele OSINT de avertizare timpurie.

Și poate cea mai mare provocare o reprezintă geneza noului Concept Strategic NATO. Versiunea sa a fost deliberată la Summit-ul aniversar din aprilie 2009, primul din istorie ținut în două țări (Strasbourg în Franța și Kehl în Germania). Dezbateră curentă a fost promovată de cancelarul Germaniei, Angela Merkel care la Adunarea generală din februarie 2009 de la Berlin a cerut NATO să elaboreze un nou concept strategic care să insiste pe dezarmarea nucleară și reconstrucția civilă și, cu un an în urmă, de Secretarul General NATO Jaap de Hoop Scheffer care a cerut Alianței să dezvolte o Strategie nouă și pe termen lung, destinată să abordeze noile probleme ale mileniului 3: atacurile cibernetice, încălzirea globală, securitatea energetică și amenințările nucleare. La o Conferință pe această temă, găzduită de Lordul Peter Levene, președintele celei mai mari piețe de asigurări, Lloyd's din Londra, se aprecia că lumea noastră sofisticată, industrializată și complexă se află sub atacul unei miriade de amenințări precise și mortale, pentru care trebuie să găsim măsuri rapide, pentru a nu ne afla în situația lui Gulliver. Motivația parteneriatului NATO – asigurări Lloyd's se consideră a fi aria de interes comună: anticiparea și managementul riscului. Lloyd's pentru asigurații proprii și NATO pentru cele 28 de state membre. Încă din iulie 2008, NATO a anunțat că un grup de experți condus de fostul secretar de stat american, Madeleine Albright, secondată de fostul CEO al Royal Dutch Shell, Jaroen van der Veer se preocupă de conceperea noii strategii. Într-un articol apărut la 1 octombrie a.c. în The Telegraph, Secretarul General Fogh Rasmussen și lordul Levene expun o serie de planuri pentru răspunsuri militare la amenințări nemilitare. Se recomandă guvernelor planificarea situațiilor contingente sau planificarea pentru intervenții de urgență și orientarea evaluărilor de Intelligence inclusiv pe modificările climatice, cu urmări corespunzătoare la nivelul planificatorilor militari. Apărarea împotriva atacurilor cibernetice este un alt exemplu de agendă decizională, urmând exemplul NATO care a creat o capacitate în acest sens, desfășurabilă la nevoie, pentru apărarea oricărui membru atacat. Trebuie să fim pregătiți să ne imaginăm inimaginabilul și să reacționăm în consecință. Elocvente sunt Programul 360 Risk Insight și RDS-URILE (Realistic Disaster Scenarios) dezvoltate de Lloyd's și Proiectul Multiple Futures (MFP) promovată de NATO. Acest Proiect a fost început în martie 2008 ca o examinare profundă și multilaterală a viitorului anilor 2030, avansând 4 ipoteze sau variante ale viitorului: *Future One-

Latura întunecată a exclusivității – descrie modul în care globalizarea, schimbările climatice și asimetria resurselor energetice afectează semnificativ capacitatea statelor de menținere a suveranității; *Future Two – Stabilitatea iluzorie - subliniază necesitatea administrării schimbărilor demografice rezultate din îmbătrânirea populației și emigranții tineri; *Future Three – Ciocnirile contemporaneității schițează o lume în care raționalismul cuplat cu inovația tehnologică catalizează conexiunea virtuală în rețea, pe întregul glob, a societăților avansate; * Future Four – Politica noii puteri- descrie o bunăstare absolută acompaniată de larga proliferare a metodelor care produc efecte similare armelor de distrugere în masă (WMD/E – Weapons of Mass Distruction like Effects). Acest viitor este caracterizat de politica puterii, a forței, dar într-o lume cu adevărat multi-polară, dominată de puteri regionale concurente. Pe 8 mai 2009, orașelul belgian La Hulpe a găzduit prezentarea de către ACT – Comandamentul Aliat pentru Transformare a NATO- a Raportului Final MFP. 250 de lideri militari și politici ai țărilor membre au analizat concluziile. Ele statuează că nici o națiune nu va putea face față singură imprevizibilității și complexității mediului de securitate viitor, iar credibilitatea și capacitatea Alianței vor depinde de unitatea strategică de valori și idei, de solidaritate și de efortul fiecăruia dintre membrii săi. Deși în cuvântarea lui Fogh Rasmussen din 1 octombrie a.c. la Conferința de la Lloyd’s of London, se precizează că răspunsul nu poate fi exclusiv militar la noile provocări, totuși germenii viitoarelor „casus belli” par a fi: pirateria, securitatea spațiului cibernetic, atacurile sistemelor informaționale, modificările climatice, evenimentele meteo extreme de tipul furtunilor și inundațiilor catastrofice, creșterea nivelului mărilor, exodul populației, scăderea producției de hrană, criza apei, diminuarea calotei glaciare însoțită de competiția pentru noi resurse, emisiile de CO2.¹⁵ În acest context, sistemele OSINT de Early Warning vor trebui să capete rolul de adevărat “gatekeeper” pentru a ține închisă Cutia Pandorei. În același timp, se poate aprecia că dezvoltarea continuă a metodologiilor de colectare și analiză a informațiilor va fi crucială în creșterea gradului de credibilitate și persuasiune a acestei abordări de prevenire a conflictelor.

“Violența este ultimul refugiu al incompetenței” (Isaac Asimov)

Bibliografie:

- [1] Izvestiya website, Moscow, in Russian, 14.10.2009; Moscovski Komsomolets, 15.10.2009.
- [2] *Crizele și conflictele lumii contemporane*, Revista Geopolitica Nr. 29/2009.
- [3] *Thesaurus and Glossary of Early Warning and Conflict Prevention Terms*, FEWER, Alex Schmid, 1998.
- [4] *Conflict and Peace Analysis Response Manual*, FEWER, 1999.
- [5] *Index of State Weakness in the Developing World*, S. Rice, P. Stewart, Brookings Institution, 2008.
- [6] *Towards a Continental Early Warning System for Africa*, J. Cilliers, ISS Paper, April 2005.
- [7] *Early Warning: Some Conceptual Problems*, K. Rupesinghe, Bulletin of Peace Proposals, 1989
- [8] *CAST Manual: The Conflict Assessment System Tool*.
- [9] www.usahidi.com
- [10] *Using Quantitative and Qualitative Models to Forecast Instability*, J.A. Goldstone, Special Report, United States Institute of Peace, 2008.
- [11] www.bmz.de
- [12] www.sourcewatch.org
- [13] *Early Warning for Early Action*, Guy Banim, policy advisor, Crisis Management Initiative.
- [14] Material realizat cu sprijinul d-lui Comisar european A. Ricci (Crisis Room, DG RELEX): *Faster and More United? The Debate about Europe's Crisis Response Capacity*, EU External Relations, Crisis Management Initiative, 2006.
- [15] *Speech-ul Secretarului General al NATO Fogh Rasmussen la Conferința organizată cu Lloyd's la 1 octombrie* (www.nato.int); The Telegraph 1 octombrie; 360 Risk Insight Programme; Lloyd's Realistic Disaster Scenarios; Multiple Futures Project Final Report.

REDEFINIREA AGRESIUNII LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE

Alfred VASILESCU*

First part of the paper, Aggression: evolution of a fluidal concept, analyzes the change of the term in a historical and legal perspective.

The second part, Nonconventional aggression's emergency, a reason for definition upgrade, brings arguments in order to sustain the need to adapt this secular concept to a challenging nowadays reality.

Next chapter is dedicated to connection between aggression and diverse theories, such us: "Just War", "Pre-emptive and Preventive Strike", and the latest, "New Wars" theory.

Final part, Solutions for a future common vision regarding aggression, tries to offer useful answers for the states' line of conduct, supporting effort to adapt their security policies and institutions to the challenges brought by nonconventional threats.

1. Agresiunea: evoluția unui concept fluid

Clarificarea relației conceptuale a termenilor război, conflict și agresiune este un pas necesar pentru a observa schimbările care s-au produs în gândirea militară modernă (și chiar postmodernă) și pentru a adapta o terminologie pe alocuri anchilozată și inertială la realitatea unei lumi aflate într-o schimbare pe cât de profundă, pe atât de accelerată. Astfel, termenul cel mai generic și mai extins, cel de război, este definit (conform uneia dintre miile de accepțiuni utilizate) ca fiind o formă de violență colectivă, directă, manifestă, personală, intenționată, organizată, instituționalizată, instrumentală, sancționată și uneori ritualizată și reglementată. Din punct de vedere al relaționării cu ceilalți doi termeni însă, războiul este uneori definit ca expresie ultimă (letală) a competiției¹, ca agresiune reciprocă, sau ca formă agravată a conflictului², iar pacea, în mod antagonic, ca formă a competiției lipsită de violență.

Astăzi este de preferat a vorbi mai des nu atât despre războaie (în sens Clausewitz-ian), ci despre operații sau agresiuni și conflicte cu aspect operațional (acțiuni complexe care încep încă din timp de pace și care pot fi duse și cu mijloace

* Căpitan-comandor doctorand, Comandamentul Operațional Întrunit „Mareșal Alexandru Averescu”

¹ În Kieffer, Todd, *Competition, War & Transformation, Interagency Framework for Operational Planning and Force Development*, June 2004, consultat pe site-ul www.au.af.mil/au/awc/awcgate/jcs/competition.ppt, la 26.02.2009, ora 17.50.

² Cf. www.ohrd.wisc.edu/onlinetraining/resolution/aboutwhatisit.htm#index consultat la 02.03.2009, ora 11.45.

non-militare³, nu au caracter neapărat distructiv și violent (nu în sensul fizic, ci mai ales în cel simbolic), ci vizează obținerea unui alt tip de efecte pentru a atinge scopurile urmărite, scopuri care rămân de natură politică. Ele își păstrează caracterul organizat, colectiv, rațional și deliberat, necesitând în continuare obiective clare și un efort susținut.

Coborând un nivel, la baza războiului se situează noțiunea de conflict armat, definit ca fiind o “confruntare violentă, colectivă și organizată, care nu a îndeplinit (încă) criteriile definitorii ale războiului.”⁴

Conflictul are două elemente cruciale. Pe de o parte, conflictul înglobează percepții ale intereselor incompatibile. Pe de altă parte, conflictul se reflectă în comportamentul prezent și nu într-unul latent sau potențial. Una sau ambele părți iau măsuri intenționate împotriva celeilalte părți, în efortul de a-și atinge propriile interese sau a împiedica realizarea intereselor altora. Cu alte cuvinte, conflictul este vizibil în acțiuni și evenimente.⁵

După cum termenii de conflict și de război se suprapun parțial, tot așa, termenul de agresiune are conexiuni numeroase cu aceștia. Agresiunea poate fi cel mai ușor percepută ca o cărămidă ultimă sau ca factor prim al războaielor, iar agresiunile „de răspuns”, ca element necesar apariției conflictului. De aceea, stând la baza întregului eșafodaj al conflictului și al războiului, consider că agresiunea este esențial a fi studiată, analizată și înțeleasă.

Lucrarea de față își propune mai întâi să realizeze o radiografie conceptual-istorică și sub aspect legal a evoluției termenului de agresiune, dar mai ales a conținutului său fluid. Demersul continuă logic cu verificarea premisei că metamorfoza agresiunii clasice în agresiune nonconvențională este un argument pentru redefinirea termenului însuși. Această evoluție semantică și de conținut este evidențiată apoi prin reflectarea conceptului de agresiune în raport cu alte teorii emergente ale nonconvenționalității conflictelor dintre actorii internaționali. În fine, în urma cercetării am desprins un set de concluzii și soluții teoretice, acționale și instituționale.

Se cunosc numeroase definiții simplificate ale agresiunii: “acțiune violentă ostilă și de regulă neprovocată”, “comportament deliberat neprietenos” și ale agresiunii instituționalizate: “începerea războiului de către un stat sau grup insurgent împotriva altui stat sau grup insurgent”.

Pe scurt, o crimă de agresiune se produce atunci când cineva, aflat într-o poziție de conducere militară sau politică, decide să invadeze teritoriul altui stat și să rămână acolo, în mod nejustificat (și nu datorită auto-apărării). Punctul legal de

³ Se știe că adepții „strategiei indirecte”, precum Liddell Hart sau André Beaufre au extins sfera noțiunii de război și asupra așa-numitelor „mijloace nemilitare”, justificând astfel termeni precum Războiul Rece, război ideologic sau război psihologic. În literatura de specialitate sunt amintiți și termeni care par la fel de neacoperiți de abordarea clasică: războiul civilizațiilor, războiul stelelor, războiul imagologic, psihotronic, holotropic, economic, etc. Sau din contră, cel de „pace fierbinte”.

⁴ Conform bazei de date a Study Group for the Causes of War (AKUF), apud Conflict Dataset Catalog, în <http://www.pcr.uu.se/research/UCDP/confliktdatasetcatalog.pdf>

⁵ Conform definiției conflictului dată de Intranational Political Interactions (IPI), apud Conflict Dataset Catalog, în <http://www.pcr.uu.se/research/UCDP/confliktdatasetcatalog.pdf>

referință îl reprezintă invazia Poloniei de către Germania în 1939, deși alți experți susțin că invadarea Kuweitului de către Irak în 1990 pare a fi un alt caz lipsit de ambiguitate.

Termenul de agresiune a fost definit, în majoritatea lucrărilor din domeniu într-un sens îngust, reducându-l la sintagma de agresiune militară. Termenul de *agresiune militară*, potrivit textului "Definiției agresiunii armate" adoptat de Comitetul special al ONU la 15 aprilie 1974 și însușit de Adunarea Generală, semnifică "folosirea forței armate de către un stat împotriva suveranității, integrității teritoriale sau independenței politice a unui alt stat sau în orice mod incompatibil cu Carta ONU". Statul care a recurs primul la forța armată, în contradicție cu Carta ONU este calificat drept agresor. Atunci când se încalcă interesele fundamentale ale unei entități, indiferent de mijloacele folosite, putem vorbi, deci, despre o agresiune.

Se pot decela și alte aspecte interesante de care trebuie să se țină cont în analiza agresiunii:

Globalizarea a transformat profund lumea, sub toate aspectele sale. În aceste condiții este imposibil ca globalizarea să conserve aceleași caracteristici ale profilului agresiunii, conflictului, ale purtării războiului, și în înțelegerea noțiunilor de pace sau de cooperare internațională.

Pe de altă parte, agresiunea este atât de serioasă deoarece ea implică utilizarea forței fizice în violarea celor mai elementare drepturi pe care oamenii și comunitățile le posedă: la supraviețuire; la securitate fizică; la a avea suficiente resurse pentru subzistență, la a trăi în pace; și la a alege ce viață își doresc pentru ei și pentru societățile lor. *Agresiunea atacă, deci, coloana vertebrală a însăși civilizației umane.*

Etapă pre-conflict armat (escaladarea crizei) în viziunea strategiei militare, poate fi citită și ea în cheia agresiunii. Din punct de vedere strict militar, în această etapă sunt preconizate activități decisive pentru obținerea succesului în confruntarea armată preconizată și, deoarece se produc în secret deplin, desigur că aceste acțiuni nu sunt perceptibile pentru opinia publică. În consecință, ele nu pot fi clasificate și condamnate ca elemente de agresiune.

Un alt unghi de vedere este cel al relației agresiunii cu *crizele unilaterale*. "O criză unilaterală este o criză internațională în care un actor se percepe pe sine ca fiind în criză în virtutea unui act verbal sau fizic al unui adversar, dar în care acel adversar nu se percepe ca fiind într-o situație de criză."⁶ Acest comportament ține de caracteristica agresiunii de a fi nu neapărat reală, ci doar imaginară. Dacă în cazul conflictului sau al războiului această confuzie se poate înregistra foarte rar datorită posibilității verificării premiselor, a evaluărilor inițiale asupra intențiilor și naturii acțiunilor potențialului inamic, în cazul agresiunii, prima lovitură poate fi adesea interpretată în mod eronat.

⁶ Definiție a International Crisis Behavior Project (ICB) conform <http://www.pcr.uu.se/research/UCDP/confliktdatasetcatalog.pdf>. Alături de *conflictul inter-statal*, *conflictul intra-statal* și *conflictul non-statal*, Uppsala Conflict Data Project (UCDP) definește la rândul său *violența unilaterală (One-Sided Violence)* ca „utilizarea unilaterală a forței împotriva civililor”. Pe de altă parte, Michael Clodfelter, în enciclopedia sa *Warfare and Armed Conflicts*, clasifică *violența unilaterală* în: revolte, revoluții, massacre, băi de sânge și pogromuri, deschizând agresiunea spre domeniul intra-statal.

Alt aspect care o particularizează este acela că crima de agresiune este singura dintre cele trei crime ale acușării de la Nüremberg care *nu este judecată* în prezent, deși este similară cu celelalte două: crimele împotriva umanității și crimele de război.

O altă trăsătură interesantă a agresiunii o constituie caracterul său *dinamic*, dual și greu de capturat în chingile cadrului legal, la un anumit moment istoric. În lumea de azi, a terorismului, a armelor de distrugere în masă, a statelor eșuate, a sancțiunilor și intervențiilor umanitare, aparenta claritate morală a invaziei naziste, spre exemplu, pare atipică, iar argumentația devine în consecință mai complexă.⁷ Această complexitate politico-militară a problemei a indus de altfel și anumite schisme în comunitatea internațională. Astfel, multe state, precum Grecia sau țările din lumea arabă, sunt astăzi campionii ideii de incriminare a agresiunii între state, un număr de mari puteri se opun proiectului, în timp ce unele țări mari, de regulă mai refractare acestei poziții, conștientizează treptat faptul că ar fi rău consiliate dacă ar ignora dezvoltările din această zonă a dreptului internațional.

Printre explicațiile existenței agresiunii în arena internațională figurează *teoriile raționaliste* precum cea a lui Carl von Clausewitz, *teoria malthusianistă* a lui Thomas Malthus, în declin azi datorită performanțelor agriculturii și a politicilor de control al nașterilor, *teoria cauzalității economice* a lui Woodrow Wilson și C. Wright Mills, *teoria marxistă a revoluției mondiale*, *teoria masei excesive de tineri (Youth bulge Theory)*⁸ a lui Gaston Bouthoul, sau *teoria ciocnirii civilizațiilor* a lui Samuel Huntington.

Leopold Kohr, în opera sa majoră de analiză politică și socială, *The Power Theory of Aggression*, susține că principala cauză a agresiunii și în consecință a războiului, o reprezintă mărimea excesivă, care conduce la puterea excesivă a statelor și care, la rândul său, conduce inevitabil la violență. De aceea, singura soluție pozitivă este de a evita sau a preîntâmpina formarea condițiilor care permit acumularea unei puteri excesive la nivelul unei singure persoane (lider) sau organizație (stat), deoarece, în alte condiții, „nici determinarea liderului, nici ideologia, nici măcar ideologia creștină a iubirii și păcii nu pot preveni izbucnirea războiului”⁹

Pe lângă abordările pur teoretice ale diferiților gânditori, efortul major pentru definirea agresiunii s-a făcut însă mai ales la nivel legislativ. Convenția pentru definirea agresiunii (Nr. 3391), încheiată la Londra, la 3 iulie 1933 a fost inițial

⁷ Turner, Mark, *UN panel close to framing a law on state aggression*, United Nations, February 6, 2007 in <http://www.worldproutasassembly.org>, 10.10.2009 14.00

⁸ O piramidă populațională cu o lipsă acută de oportunități de angajare normale și pacifiste, se transformă într- un bazin al violenței.

⁹ Kohr susține: “Dar puterea, doar dacă nu este ținută la un nivel sub-critic, (...) nu va fi cu nimic mai sigură în mâinile unui Adenauer sau a unui lider socialist anti-militarist, decât în mâinile unui nou Hitler, unui Stalin german sau, și asta contează, ale unui stăpân aliat. Ideologiile pot mai degrabă întârzia sau accelera, dar nu determina sau preveni.” Leopold Kohr (1906-1994) economist, jurist și politolog, este cunoscut atât pentru opoziția sa pentru “*cultul mărimii*” în organizațiile sociale dar și ca unul dintre cei care au inspirat mișcarea “*mic este frumos*” (*small is beautiful*). Timp de 20 de ani a fost profesor de economie și administrație publică la Universitatea din Puerto Rico. S-a descris ca fiind un „anarhist filosofic”. Vezi Kohr, Leopold, *The Power Theory of Aggression from The Breakdown of Nations*, Routledge & Kegan Paul, New York, 1957.

semnată de 8 țări, printre care România, URSS, dar și Afganistanul sau Persia (actualul Iran)! Documentul amintea că, conform pactului Briand-Kellogg era interzisă orice agresiune. Convenția își propunea, “în interesul securității generale, de a defini cât mai precis posibil agresiunea pentru a preveni orice pretext pentru justificarea ei”.¹⁰ Constatând că toate statele au deopotrivă drept la independență, la securitate, la apărarea teritoriilor lor, la libera dezvoltare a instituțiilor lor și urmărind asigurarea inviolabilității teritoriului tuturor popoarelor, tratatul stabilea, pentru prima dată, un set de reguli care să definească agresiunea, cu speranța ca acestea să devină ulterior universale.

Conform articolului 2 al Convenției, agresorul într-un conflict internațional era considerat statul *care a comis primul* una din următoarele acțiuni: a declarat război unui alt stat, a invadat cu forțele sale armate un alt stat (chiar și fără declarație de război), a atacat cu forțe terestre, aeriene sau navale teritoriul, navele sau aeronavele unui alt stat, a instituit blocada navală sau a sprijinit bande înarmate care au atacat un alt stat (fie găzduindu-le pe teritoriul său, fie refuzând să ia măsurile solicitate de statul agresat privind încetarea sprijinului și protecției față de acești actori non-statali).¹¹

Tratatul preîntâmpina în articolul 3, coroborat cu anexa acestuia, justificarea agresiunii prin argumente politice, militare, economice sau de altă natură, în situații cum ar fi: structura neconvenabilă, politică, economică sau socială a statului agresat, greșeli atribuite administrației, tulburări sociale datorate grevelor, revoluțiilor, războiului civil, violarea sau pericolul de violare a drepturilor materiale și morale ori a intereselor altui stat, ruperea relațiilor diplomatice sau economice, boicotul sau disputele economico-financiare, incidentele de frontieră.

Pentru a remarca trendul ajustării sale permanente, este interesant de observat cum a evoluat percepția conceptului de agresiune din perioada interbelică până în prezent.

În 1945, ca efect al consecințelor dezastruoase ale celui de al II-lea război mondial, articolul 2 (4) al Cartei Națiunilor Unite interzicea crima de agresiune (sau crima împotriva păcii), pe care o considera ca fiind comisă atunci când un stat își utilizează forța armată, neprovocat, împotriva altui stat.

Cum am văzut, agresiunea fusese deja interzisă de legislația internațională înaintea celui de al II-lea război mondial, dar a fost pentru prima dată definită ca o crimă internațională, implicând răspunderea penală individuală, în anul 1945, odată cu adoptarea Cartei Tribunalului Militar Internațional de la Nüremberg (articolul 6(a)).

Definirea agresiunii a continuat și peste ani, ținând cont de noile realități ale războiului rece. Astfel, Adunarea Generală a ONU prevedea, treizeci de ani mai târziu¹², pe baza raportului Comitetului Special pentru Problema Definirii Agresiunii și a rezoluției 2330 (XXII) din 18 decembrie 1967, care îngloba munca celei de a

¹⁰ A se vedea Scurtu, Ioan, Stănescu-Stanciu, Theodora, Scurtu, Georgiana Margareta, Nicolae Titulescu, Documente diplomatice în *Istoria Românilor între anii 1918-1940*, Ed. Universității din București, București, 2002, pp. 512-514.

¹¹ Ibidem.

¹² Conform UN GA Res. 3314 (XXIX), UN GAOR 29th Sess., Supp. No. 31 (1974).

șaptea sesiuni a Comitetului Special și definea agresiunea, recomandând prin consens aprobarea soluției sale de către Adunarea Generală, că: dat fiind că agresiunea este considerată cea mai serioasă și periculoasă formă de utilizare ilegală a forței, în condițiile existenței tuturor tipurilor de arme de distrugere în masă și a posibilității izbucnirii unui conflict mondial cu consecințe catastrofale, ea trebuia definită la nivelul epocii respective. Se reafirma dreptul statelor la auto-determinare, libertate și independență, la integritate și inviolabilitate teritorială.

După cum se observă inventarul consecințelor agresiunii nu se schimbase fundamental din 1933. Definiția agresiunii era practic nemodificată: “utilizarea forțelor armate ale unui stat împotriva suveranității, integrității teritoriale sau a independenței politice a altui stat (...) sau grup de state”, dar apăreau noi elemente precum “independența politică” sau “grupurile de state - a se citi alianțele celor două blocuri politico-militare, NATO și Tratatul de la Varșovia.”¹³

Actele incriminate ca fiind de agresiune, bazate pe dovada primei utilizări a forței militare de către un stat împotriva altuia (indiferent dacă exista o declarație de război formală sau nu) erau: invazia, atacul cu forțe armate a teritoriului altui stat, ocupația militară, chiar și temporară, anexarea teritorială, bombardamentul altui stat, *utilizarea oricărui armament împotriva teritoriului altui stat*, blocada navală, *utilizarea forțelor armate aflate pe teritoriul altui stat cu acordul acestuia, excedând prevederile sau durata acordului respectiv*, sprijinul de orice fel acordat unui terț stat pentru a comite o agresiune, sprijinirea acțiunilor de agresiune ale bandelor, grupurilor înarmate, neregulate sau a mercenarilor. După cum se poate observa au apărut prevederi noi, care să acopere mai ales intervenționismul extern al marilor puteri și raporturile acestora cu sateliții sau aliații lor. În plus, se preciza că uzufructul oricărei agresiuni nu putea fi recunoscut legal (art.4).

Efortul de definire precisă a agresiunii a continuat și după căderea sistemului comunist. Astfel, Comitetul Special pentru Problema Definirii Agresiunii constata în anul 1996¹⁴ că definirea expresiei “orice armă” (din Rezoluția ONU din 1974) s-a făcut fără a se face vreo distincție între armele convenționale, armele de distrugere în masă și *alte tipuri de arme*. O altă constatare esențială era aceea că inexistența condamnării legale internaționale a crimei de agresiune este împiedicată de absența unui acord universal privind definirea acesui act.¹⁵

La finele celui de-al II-lea război mondial conceptul de agresiune era structural relativ simplu. Riposta antiteroristă sau intervenția umanitară nu erau factori de luat în calcul, așa cum se prezintă ei în multe întrebuintări moderne ale forței. Odată cu creșterea complexității ei, definirea crimei de agresiune s-a îndreptat spre orizonturile politice înalte, și de aceea, în mod firesc, Consiliul de Securitate al ONU

¹³ Ibidem.

¹⁴ Notele explicative ale raportului Comitetului Special pentru Problema Definirii Agresiunii, UN GAOR 29th sess., supp. no. 19. Notele explicative asupra articolelor 3 și 5 se găsesc în paragraful 20 a *Report of the Special Committee on the Question of Defining Aggression*, Official Records of the General Assembly, Twenty-ninth Session, Supplement No. 19 (A/9619 and Corr. 1).

¹⁵ Conform *Legal prosecution of aggression required agreed definition*, Preparatory Committee on Establishment of International Criminal Court, 27 March 1996, First Session 5th Meeting (AM), apud <http://www.scienceblog.com>

ocupă un rol central în rezolvarea acestei chestiuni. Pozițiile statelor diferă însă. La sesiunea Curții Penale Internaționale (ICC) din martie 1996, reprezentanții SUA și ai Marii Britanii s-au opus din nou includerii agresiunii ca una din crimele fundamentale, sub jurisdicția curții. Reprezentantul Franței a susținut că cea mai bună soluție ar fi ca, dacă un act este considerat act de agresiune de către Consiliul de Securitate, acel tip de act să fie apoi recunoscut și de ICC ca un act de agresiune. Reprezentantul Italiei a atenționat că eșecul de a acorda Curții jurisdicție asupra agresiunii va trimite un mesaj de impunitate aceluia care vor comite această crimă. Qatarul a evidențiat existența permanentă a elementului politic în definirea agresiunii, statele definind adesea agresiunea ca acte de auto-apărare.¹⁶ După cum se observă, pozițiile statelor par pe cât de diverse pe atât de dizarmonice.

În 1998, când statutul stabilirii ICC era negociat la Roma, problema agresiunii a fost din nou subiectul unei serioase dezbateri, subiect considerat însă prea dificil pentru a putea fi rezolvat. De aceea Curtea poate astăzi judeca numai crime împotriva umanității, crime de război și genocid. Deși a fost inclusă în statutul ICC, având sprijinul a numeroase țări, crima de agresiune nu a putut fi și definită la Roma. Așa că, deși ea poate fi frecvent identificată, “agresiunea se poate afla câteodată în ochiul martorilor ei”¹⁷, deci conceptul are un grad mare de relativitate. Reprezentanții Statelor Unite și ai Israelului susțin că includerea agresiunii în statutul ICC este, cu necesitate, de natură politică, iar acest fapt ar încuraja utilizarea Curții ca instrument politic.¹⁸

Continuându-și eforturile de găsire a unei soluții acceptate privind definirea agresiunii, în 1999 ICC propunea următoarele acte care să constituie agresiuni: invazia sau atacul, ocupația, anexarea, bombardamentul sau folosirea armelor, blocada, atacul terestru, aerian sau maritim, utilizarea forțelor armate cu încălcarea condițiilor acordurilor dintre state, permisiunea unui stat a utilizării teritoriului său de către un alt stat pentru declanșarea unei agresiuni asupra terților, implicarea bandelor și grupurilor înarmate, a forțelor neregulate și a mercenarilor, responsabilitatea directă sau indirectă pentru planificarea, pregătirea, conducerea sau conspirarea unei agresiuni. Nici aici nu sunt acoperite aspectele nonconvenționale ale agresiunii, iar progresele în deceniul 9 al secolului trecut par a fi fost insesizabile.

Dar negocierile s-au apropiat destul de mult de un consens, odată cu adoptarea deciziei de a include agresiunea în procesul de revizuire a ICC, activitate propusă pentru anul 2009, când se speră obținerea acordului asupra unei definiții și asupra condițiilor în care un caz de agresiune poate fi adus în fața Curții.¹⁹ Rămân totuși de trecut două obstacole majore: pe de o parte clarificarea a *ce* constituie exact o crimă

¹⁶ Idem.

¹⁷ Bolton, John R., *The United States and the International Criminal Court*, Observații la Federalist Society. 14 Nov. 2002. John R. Bolton a fost Subsecretar pentru Controlul Armamentelor și Securitate Internațională al Statelor Unite.

¹⁸ Dempsey, Gary T., *Reasonable Doubt: The Case Against the Proposed International Criminal Court*, CATO Institute, 16 July 1998.

¹⁹ Turner, Mark, *UN panel close to framing a law on state aggression*, United Nations, February 6, 2007, în <http://www.worldproutassembly.org>, 10.10.2009 14.00

de agresiune, ce forme poate lua aceasta și pe de altă parte *cine* ar trebui să aibă puterea de a înainta cazurile în fața Curții Penale Internaționale.

2. Emergența agresiunilor nonconvenționale, un argument pentru redefinirea termenului de agresiune

Am remarcat că agresiunea nu a fost legată până în prezent decât exclusiv de prezența factorului militar. Nici o clipă ea nu a fost asociată cu o agresiune de alt tip, neconvențional. Vremurile însă s-au schimbat și odată cu ele și premisele agresiunii. Lumea de astăzi este amenințată de multiple pericole: explozia demografică, terorismul, crima organizată, proliferarea nucleară, fundamentalismul etnic și religios, bolile transmisibile, încălzirea globală, fluxurile de refugiați, poluarea și alte amenințări contopite într-o multitudine de combinații.

Factorii în schimbare ai mediului internațional de securitate au determinat marile puteri de a regândi permanent arta și știința războiului.

Carl von Clausewitz descriese războiul ca pe „un adevărat cameleon”, adaptându-și permanent înfățișarea la varietatea condițiilor socio-politice sub care se desfășoară. El distingea trei principii ale războiului: violența, creativitatea și raționalitatea. Ce se aduce nou în lumea de azi? Asimetria, viteza, înalta tehnologie, mentalitatea “post-eroică”²⁰ a combatanților (pentru care sacrificiul suprem nu mai reprezintă un ideal), privatizarea și comercializarea războiului, demilitarizarea sa, transnaționalitatea, fără un început și un sfârșit clare.²¹

În întreaga istorie au existat limite etice ale comportamentului, iar acestea au fost transformate, în timp, în tratate, convenții, norme și instituții. Acum, delimitările dintre război și pace se pot face cu mult mai multă dificultate, mai ales deoarece agresiunea nu este nici recunoscută și percepută ca atare, iar uneori nici măcar nu este definită de jurisprudența internațională.

Rațiuni de ordin politic, economic, cultural, religios și de altă natură nu mai permit ridicarea luptei armate la nivelul violenței extreme și, de aceea, s-au găsit forme mai subtile de acțiune în toate domeniile de activitate.

În plus, polemologia și irenologia au impus în timp, anumite standarde în definirea războiului și a păcii. În contextul manifestării noilor tipuri de agresiune, limitele terminologice maxime și minime se impune să nu rămână imune la schimbare, ci să fie puse în acord cu realitatea²².

Pe lângă *agresiunile de tip tradițional*: lupta pentru hegemonie dintre marile puteri; expansiunea naționalismului statelor de succes; dispute asupra drepturilor și intereselor teritoriale și maritime; proliferarea pe scară largă a armelor de distrugere în masă, au apărut și noi surse *ale agresiunilor*: naționalismul (rasismul) națiunilor în declin; conflictele culturale și religioase; răspândirea armelor mici; agresiunea

²⁰ Münkler, Herfried, *The wars of the 21st century*, International Review of the Red Cross, March 2003 Vol. 85 No 849, pp. 7-22. Münkler este profesor de teorie politică la Universitatea Humboldt din Berlin, fiind autorul unei cărți de răsădit despre “noile războaie”: *Die neuen Kriege*, Rowohlt, Reinbek bei Hamburg, 2002.

²¹ Idem.

²² În Bland, Douglas, *Adjusting to the new regular warfare*, Canadian magazine Calgary Herald, May 15, 2007.

economică și financiară; disputele asupra petrolului, pescuitului și a resurselor de apă; creșterea fluxurilor de populație și de refugiați; dezastrele ecologice și terorismul.

Dacă *războiul convențional* reprezintă o încercare de a reduce capacitatea militară a unui oponent printr-o luptă deschisă, este un război declarat între state în care armele nucleare, biologice sau chimice nu sunt utilizate sau în care observăm doar dislocări limitate ale acestora în sprijinul scopului și manevrei militare convenționale, *războiul nonconvențional*, este o încercare de a obține victoria militară prin utilizarea consimțirii, capitulării sau a sprijinului clandestin a unei părți a unui conflict existent. Agresiunea nonconvențională nu numai că poate declanșa astăzi un conflict nonconvențional, dar ea poate însemna debutul unui conflict convențional.

Există cercetători care au sesizat nevoia acestui “aggiornamento”. În mod curent am văzut că agresiunea înseamnă utilizarea forței armate de către un stat împotriva suveranității, integrității teritoriale sau independenței politice a unui alt stat, sau în oricare alt mod aflat în neconcordanță cu Carta ONU. Conform teoriei lui May²³ însă, această definiție este pe de o parte prea largă, dar totodată și prea îngustă. Este prea largă deoarece pot exista cazuri în care utilizarea forței împotriva suveranității statului nu constituie agresiune, ca de exemplu utilizarea forței în scopul intervenției umanitare (concept inexistent până acum câteva decenii). Și este prea restrânsă deoarece grupări sub-statale cum ar fi organizațiile teroriste se pot angaja în acte de agresiune, atunci când ele “acționează ca și statele”.

May consideră că un stat este angajat într-o agresiune ilegală atunci când acel stat: a fost primul care a utilizat forța violentă într-o confruntare cu alt stat și care pune în pericol drepturile esențiale ale omului; nu a fost provocat, sau dacă a fost, provocarea nu a constituit o amenințare imediată și iminentă; nu a acționat în auto-apărarea sa sau în apărarea altor state sau grupuri de state; și nu a fost autorizat de ONU în a utiliza forța violentă împotriva altui stat.²⁴

Conform unei alte previziuni, neoccidentale, “războiul (agresiunea în termenii noștri - n.a.) care a suferit schimbarea tehnologiilor moderne și a sistemului de piață, va fi inițiat din ce în ce mai mult în forme atipice. Cu alte cuvinte, în timp ce vom observa o relativă reducere a violenței militare, în același timp, vom vedea cu certitudine o creștere a violenței politice, economice și tehnologice.”²⁵

Agresiunile viitorului urmează să schimbe întreaga natură a beligeranței prin deplasarea originii conflictelor din zona reală (economică) spre zona preponderent etnică și religioasă, apoi în cea a ideologiei, iar ulterior spre vidul moral și ideologic; prin trecerea de la forma brutală a folosirii forței la modalități mai subtile, de exemplu la intervenții armate pentru sprijinirea sau instalarea de regimuri favorabile puterii politico-militare intervenționiste, prin impunerea sau menținerea păcii, prin blocaje, cu alte cuvinte prin apariția unor noi tipuri de operații militare, nonconvenționale, în raport cu cele clasice altele decât războiul; sau în fine, prin

²³ Vezi May, Larry, *Aggression and Crimes Against Peace*, Washington University and Centre for Applied Philosophy and Public Ethics, Cambridge University Press, 2008.

²⁴ Exprimând o poziție pacifistă, idem, p. 220.

²⁵ Qiao, Liang, Wang, Xiangsui, idem, pp. 1 - 5 în versiunea chineză originală.

îmbinarea tipului clasic de agresiune cu noi tipuri: agresiunea economică, culturală, psihologică, religioasă, imagologică, informatică, informațională sau simbolică.

În ceea ce mă privește, înțeleg prin *agresiune*, în concordanță cu abordarea clasică, o acțiune: ostilă, unilaterală, deliberată, planificată, a unui actor politic, care urmărește atingerea unui scop final și realizarea unor obiective declarate sau acoperite, prin producerea de efecte asupra celui agresat, a unei terțe ținte sau a mediului politic internațional în ansamblu, în vederea obținerii de avantaje pentru agresor și a atingerii intereselor sale.

Consider că *nonconvenționalitatea agresiunii* se referă la faptul că ea este desfășurată în sfera fizică, psihică și/sau cognitivă, utilizându-se mijloace și metode neobișnuite, atipice, militare sau nemilitare, combinate, conform unor proceduri neuzuale și deocamdată, nerecunoscute oficial.

În esență, agresorul este țara care a început războiul. Dar definiția Națiunilor Unite, citată anterior, definește agresorul mai restrâns, ca “țara care utilizează *prima forța armată*”.

Această definiție devine problematică atunci când o țară inițiază “acțiuni agresive” împotriva alteia *fără însă a utiliza forța militară*. Dacă țara victimă își utilizează forța militară ca răspuns, ea apare ca fiind agresorul și de aceea, ca încălcând legea internațională, când, de fapt, din punct de vedere moral, ea poate avea dreptate să procedeze în acest mod. Agresiunea nonconvențională dă naștere unor noi dileme logice și morale.

Extraordinara predispoziție a oamenilor de a dezvolta noi arme s-a manifestat adesea în paralel cu eforturile de a limita sau reglementa utilizarea lor.²⁶ Una din puținele reglementări care acoperă posibilitatea utilizării unor mijloace nonconvenționale în conflicte este cea din articolul 36 al Protocolului adițional nr. I, din 1977, al Convenției de la Geneva, privind protecția victimelor din conflictele armate internaționale, care afirmă că: este îngrijorată de mijloacele și metodele de ducere a războiului, și că își propune să concilieze necesitatea războiului cu legile umanitare. Conflictele trebuie să nu producă suferințe inutile, mai ales non-militarilor, și nici daune extinse, severe și îndelungate mediului înconjurător. Este discutabil în ce măsură statele respectă aceste prevederi și cum își adaptează ele noile tehnologii, arme, mijloace și metode la legislația internațională existentă²⁷. Orice armă nouă,

²⁶ A se vedea o serie de exemple în Daoust, Isabelle; Coupland, Robin and Ishoey, Rikke, *New wars, new weapons? The obligation of States to assess the legality of means and methods of warfare*, IRRIC June 2002 Vol. 84 No 846, pp. 345-363.

²⁷ Aceste tratate pot include, *inter alia*, Declarația de la St Petersburg din 1868; Declarația de la Haga din 1899; Convenția de la Haga, din 1907, incluzând Reglementările de la Haga referitoare la legile și obiceiurile războiului terestru; Protocolul de la Geneva, din 1925, privind folosirea în război a gazelor asfixiante, toxice sau similare și a mijloacelor bacteriologice; Convenția asupra punerii la punct, a fabricării și stocării armelor bacteriologice (biologice) sau a toxinelor și asupra distrugerii lor, din 1972; Convenția cu privire la interzicerea utilizării tehnicilor de modificare a mediului în scopuri militare sau în alte scopuri ostile din 1976; Convenția din 1980 privind Armele Convenționale și protocolul său privind fragmentele nedetectabile (protocolul I), minele, minele anti-personal și a altor dispozitive (Protocolul II, original și amendat), armele incendiare (Protocolul III), și armele de orbire cu laser (Protocolul IV); Convenția asupra interzicerii punerii la punct, a

nemaiîntâlnită, nemaiutilizată, nu poate fi considerată legală până la declararea ei (post-factum, după consumarea agresiunii) ca ilegală, de către comunitatea internațională, dacă ea nu respectă minime principii cutumiare, precum ar fi acțiunea sa nediscriminatorie între combatanți și necombatanți sau producerea de suferințe inutile victimelor sale.

Sub aceste auspicii, oportunitățile conjuncturale, politice, economice sau sociale, sunt exploatare de către noile tipuri de războinici. Explicația cea mai plauzibilă rămâne înțelegerea superficială sau minimalizarea la nivel politico-militar a mecanismelor dominației marilor puteri în zilele noastre, exercitată prin agresiuni subtile, acoperite, greu de detectat, de demonstrat, de condamnat în plan internațional în lipsa unui corpus legislativ care să le recunoască, definească, interzică/limiteze și penalizeze.

Deci, chiar dacă aceste agresiuni par uneori de domeniul evidenței, ele sunt resimțite, dar nu sunt teoretizate suficient și reflectate instituțional.

Astăzi, fiind bazat pe informație, (o resursă neconsumabilă datorită transmisibilității, exploatarei și multiplicării ei) războiul tinde să devină un fenomen continuu²⁸. Mai mult, cooperarea și conflictul/competiția între aceeași actori politici internaționali pot funcționa în paralel. Două state pot aparține unui același sistem de valori, unei aceeași alianțe, uniuni sau coaliții de voință, dar simultan, ele se pot găsi într-o formă de conflict “soft” între ele (informațional, imagologic, media sau economic). În același timp, aceste două state pot coopera în sprijinul unora dintre interesele lor comune.²⁹ În consecință, astăzi, agresiunea, în forma ei nonconvențională, poate fi percepută și “tolerată” din considerente superioare de către agresat, sau dimpotrivă, nesesizată ca proces orientat și planificat al agresorului. De aceea o aducere la zi a conceptului de agresiune, o redefinire a sa și în final, transpunerea rezultantei în norme de drept internațional sunt de dorit.

3. Conexiunea dintre agresiune și diverse teorii

Teoria războiului just (Just war theory)³⁰ este probabil cea mai influentă perspectivă asupra legilor războiului și păcii. Multe dintre regulile dezvoltate de către teoria războiului just au fost deja codificate în legile internaționale contemporane care guvernează conflictele armate, cum ar fi Convențiile de la Haga și Geneva. Doctrina încearcă să țină în balanță doi termeni fundamentali: ce este posibil și ce este drept³¹.

fabricării, stocării și folosirii armelor chimice și asupra distrugerii lor, de la Paris, din 1993 și Convenția privind interzicerea minelor anti-personal, din 1997.

²⁸ A se vedea și Văduva, Gheorghe, *Războiul continuu, continuitatea războiului*, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, sesiunea anuală de comunicări, București, 2003.

²⁹ Relația Rusiei cu țările UE reprezintă deasemenea un puternic exemplu: pe de o parte, aceste două entități politice colaborează cu bune rezultate în unele proiecte economice, cum ar fi programul spațial sau investițiile comune, dar în același timp, ele se află într-un război „soft”, privind politica de șantaj privind resursele energetice sau influența geostrategică în zona extinsă a Mării Negre.

³⁰ Tradiția războiului just se bucură de o lungă și distinsă descendență, incluzând personalități precum Sf. Augustin, Toma d’Aquino, Grotius, Suarez, Vattel sau mai nou, Michael Walzer.

³¹ *Sein and Sollen* în tradiția filierei spirituale din care provine: Școala de la Salamanca, Ayala, Belli, Gentili sau Grotius.

Pe baza acestor premise, războiul a fost văzut ca un răspuns corect în fața agresiunilor neprovocate, și, mai general, ca mijloc ultim pentru restaurarea unui drept care a fost anterior violat (conform principiului *consecutio juris*) sau pentru pedepsirea vinovatului. Un act de război era considerat legal dacă era just; și era considerat just dacă îndeplinea condițiile de a fi defensiv, de a recupera proprietatea, datoriile și de a asigura pedepsirea agresorului. *Jus ad bellum* este completat de *Jus in bello*, adică de justiție pe timpul ducerii luptei și de *Jus post bellum*, adică dreptul acordurilor de pace și al etapei post-conflict. Agresiunea se supune și ea acestor principii de drept internațional, pe lângă faptul că ea este justificată sau nu, ea poate produce efecte care să respecte legile umanitare. Cum se raportează însă agresiunea la principiile războiului just? Pentru a se încadra în aceste limite ea trebuie: să fie utilizată ca ultim resort, să fie purtată de o autoritate legitimă, nu de indivizi sau grupuri nelegitime, să fie reactivă față de o nedreptate suferită (deci un act de legitimă apărare, având intenții corecte), să fie purtată cu o șansă rezonabilă de succes (deci nu sinucigașă, autodistructivă ci justificabilă moral), să ducă la o situație mai bună decât cea anterioară (la o pace consolidată), violența folosită să fie proporțională iar armele folosite să discrimineze combatanții de necombatanți.

O altă teorie structurală a agresiunii între indivizi, grupuri și națiuni a fost concepută de Johan Galtung. Trei imperitive mondiale se considera că pot reduce agresiunea, conform viziunii sale: o ordine internațională de tip feudal, un sistem înalt-pluralist, cuprinzând multe națiuni sau criterii de ierarhizare și un sistem foarte unitar, cu un singur stat mondial sau cu un singur criteriu de ierarhizare.³² Dar realitățile anilor '60 ale secolului trecut erau radical diferite...

Doctrina războiului preventiv este în mod cert una dintre cele mai controversate aspecte ale politicii externe a administrației Bush. Anunțată de președintele George W. Bush în timpul unui speech susținut la Academia West Point, la 1 iunie 2002, și adoptată formal prin Strategia de Securitate Națională a Statelor Unite, trei luni mai târziu, doctrina reflecta un răspuns la atacurile teroriste asupra Statelor Unite din 11 septembrie 2001. Chiar și mai înainte de adoptarea sa, doctrina a fost utilizată de către administrație ca una din justificările unei viitoare invazii în Irak. Americanii au inclus-o ca argument pentru întărirea rezoluțiilor ONU, pentru eliberarea poporului irakian și pentru crearea unui model de democrație arabă în Orientul Mijlociu. În plus, războiul preventiv a rămas ca soluție solidă pentru rezolvarea disputei asupra programului nuclear iranian.³³ În timp ce agresiunea este considerată în mod tradițional ca fiind ilegală, iar auto-apărarea ca fiind legitimă, cu mult mai problematică este întrebarea dacă o primă lovitură poate fi considerată vreodată un act defensiv sau mai degrabă este întotdeauna un act de agresiune. Dreptul auto-apărării anticipatorii își asumă principiul că dacă un agresor este pe

³² Vezi Galtung, Johan, *A Structural Theory of Aggression*, Journal of Peace Research, Vol. 1, No. 2 (1964), pp. 95-119, Sage Publications, Ltd., în <http://www.jstor.org/stable/423250>, consultat la 08.10.2009 17.25

³³ Barnes, Joe și Stoll, Richard J., *Preemptive and Preventive War: A Preliminary Taxonomy*, The James A. Baker III Institute For Public Policy, Rice University, Huston, march, 2007, pp.5-6.

punctul de a ataca, atunci se poate acționa defensiv, anticipând un atac, în loc de a aștepta ca atacul agresorului să se producă.³⁴

Dar aceasta este adevărata problemă: poți ataca primul fără a deveni, automat, tu însuși, un agresor? Poate fi considerată prima lovitură un act defensiv, în fața unei agresiuni? Un expert în etică, Michael Walzer, a enunțat câteva condiții care trebuie îndeplinite pentru a putea fi justificat un atac preemptiv: să fie demonstrate intenția evidentă a oponentului de a face rău, pregătirile sale active care să demonstreze transformarea intenției într-un pericol clar și să existe o situație în care riscul înfrângerii va crește foarte mult dacă lupta va fi întârziată.

Nu este o surpriză că istoria oferă exemple care pot fi perfect definite ca ideal-tipuri ale războiului preventiv și preemptiv. Un exemplu clar al războiului preventiv este cel al războiului ruso-japonez (1904-1905).

Apoi, în primul război mondial, atât Viena cât și Berlinul au acționat în mare parte din rațiuni preemptive: Viena s-a străduit să strivească Serbia datorită percepției amenințării pan-slavismului care se manifesta în Imperiul Austro-Ungar multinațional, iar Berlinul era nerăbdător să înfrângă Rusia încă înainte de a o cuceri militar.³⁵

Un alt exemplu citat adeseori ca război preemptiv este atacul Israelului asupra Egiptului și Siriei, din 5 iunie 1967. Dar poate cel mai faimos exemplu al războiului preventiv (deși contestat în anumite cercuri științifice) îl reprezintă debutul războiului Pacificului, lansat de Japonia prin atacul surpriză asupra bazei americane de la Pearl Harbor. Decizia Japoniei de a începe războiul a fost bazată în mare parte pe credința că războiul era inevitabil și pe temerea că embargoul petrolier impus de Statele Unite va afecta capacitățile Japoniei de a purta războiul în următoarele câteva luni. Luând în calcul aceste ipoteze, japonezii au decis că este bine să atace mai bine mai devreme decât mai târziu.³⁶

Toate exemplele anterioare arată de fapt dificultatea de a distinge, de-a lungul istoriei, între un atac preventiv și o agresiune în sensul ei clasic.

În ceea ce privește agresiunile nonconvenționale putem remarca legătura intrinsecă a acestora cu anumite concepții.

Conform celebrei teorii chineze a *Războiului Nerestricționat* (Unrestricted Warfare) în agresiunile nonconvenționale se utilizează *arme bune* (“kinder” weapons). Fie că implică arme cu energie electromagnetică pentru distrugeri masive sau lovituri “soft” prin bombe logice de computer, viruși de rețea sau arme mediatice,

³⁴ Welsh, Steven C., **Preemptive War and International Law**, CDI Research Analyst, Dec. 5, 2003 .

³⁵ Idem, p. 16.

³⁶ Se poate spune, într-o cheie ironică, chiar că: „Acum șaiszeci de ani, japonezii au anticipat doctrina Bush atunci când au atacat Marina Statelor Unite la Pearl Harbor”, conform Arthur M. Schlesinger, Jr., **War and the American Presidency**, New York, N.Y.: W.W. Norton & Co., 2004, p.23.

toate se concentrează pe paralizarea și subminarea adversarului, fără a provoca victime umane.³⁷

*Războiul hibrid*³⁸ este un nou concept, care afirmă că pentru a repara un succes într-un conflict, acesta trebuie să ia o varietate de forme, care să fie îmbinate pentru a servi unui scop unic, într-un anumit moment. El include atât forme convenționale cât și nonconvenționale, atât militare cât și nonmilitare. El pretinde atât o regândire a alocării resurselor de apărare și securitate, a planificării operaționale, a abordării de intelligence și a celei inter-agenții, a culturii și a etosului organizațional, cât și a doctrinelor, a activității de training și educaționale, a conceperii campaniilor și a utilizării multi-media.

O altă teorie care are legătură cu agresiunea nonconvențională este teoria *Noului Război* (New War Theory). Termenul este un antonim al războiului convențional. Un fenomen tipic zilelor noastre îl reprezintă rețelele armate ale actorilor statali și nestatali. Acestea includ: grupuri paramilitare organizate în jurul unor lideri charismatici, lorzi ai războiului care controlează anumite teritorii, celule teroriste, grupuri de voluntari fanatici, precum mujahedinii, grupări de crimă organizată, unități de forțe regulate sau alte servicii de securitate, mercenari și companii militare private. Forma războiului purtat de aceste rețele este ceea ce creatorii teoriei numesc *noul război*.³⁹ Kaldor identifică trei mari caracteristici ale *noului război*. În primul rând ea utilizează termenul război pentru a sublinia caracterul politic al noului tip de război, chiar dacă el mai poate fi descris și drept crimă organizată (violență ilegală sau privatizată) sau ca violare masivă a drepturilor omului (violență împotriva civililor). O a doua caracteristică a *noului război* este aceea că războiul însuși este văzut ca o formă de mobilizare politică. A treia caracteristică consistă în tipul de economie pe care *noul război* le generează. El tinde să se concentreze în zone geografice unde statul modern nu are succes și unde distincțiile dintre intern și extern, public și privat, nu mai au același înțeles. Aceste zone se caracterizează prin ceea ce numim state fragile sau eșuate, qvasi-state sau state-umbră.

Ca și concluzie etică a prezentului capitol putem adopta criteriul decizional al unui mare filosof occidental și anume că este necesar, cu privire la orice război, de a considera nu atât justificarea sa conform prevederilor rezultate din acordurile precedente, ci mai ales justificarea reală pusă în balanța binelui pe care acesta îl aduce omenirii.⁴⁰

³⁷ Adjectivul „bune” din sintagma „arme bune” (kinder weapons) se referă la faptul că ele reduc masacrele și numărul victimelor colaterale. See Qiao, Liang, Wang, Xiangsui, idem, pp. 10 – 33 versiunea chineză originală.

³⁸ Vezi Hoffman, Frank J., *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia, December, 2007. Această abordare, sub diverse forme, o regăsim și în preocupările unor alți cercetători ai fenomenului, din SUA, Australia, China sau Rusia, precum Alan Dupont, Mike Evans, Rupert Smith, Peter Faber sau Antulio J. Echevarria II.

³⁹ Kaldor, Mary, *New and Old Wars: Organised Violence in a Global Era*, Cambridge: Polity Press, 1999. Alți susținători ai teoriei „noilor războaie” sunt: Herfried Munkler din Germania sau Martin van Creveld din Olanda.

⁴⁰ Russell, Bertrand, *The Ethics of War*, International Journal of Ethics, Vol. 25 No. 2, January, 1915, pp. 127–142.

4. Soluții pentru o viitoare viziune comună privind agresiunea

În prezent, domeniul agresiunilor (cu atât mai mult a celor nonconvenționale) nu este reglementat juridic nici prin dreptul public internațional, nici de legile războiului.

În scopul de a deveni mai pregătite și mai eficiente în contracararea agresiunilor nonconvenționale, statele vor trebui să își adapteze instituțiile, politicile, elementele securității lor naționale, armatele și sistemele legislative, într-o manieră coerentă și vizionară, dar mai întâi, ele trebuie să își modifice mentalitățile referitoare la percepția inamicului/agresorului de azi și asupra naturii reale a amenințărilor.⁴¹

Pe de altă parte, statele trebuie să investească mai mult în securitate și apărare, luând în considerare că armatele și agențiile lor complementare de securitate nu sunt pregătite, la nivelul capabilităților, să lupte împotriva metodelor nonconvenționale de agresiune, *altele decât terorismul*.

Apoi, statele trebuie să își ajusteze sistemele militare educaționale și de antrenament în conformitate cu noile cerințe strategice, operative și tactice impuse de contracararea agresiunilor de tip nonconvențional, aceasta implicând inclusiv instruirea comună a diferitelor agenții, militare și nonmilitare, la nivel național, dar și multinațional.

Problema este și mai complexă, deoarece securitatea are diferite nivele (individual, societal, național, regional, internațional și global) și multiple sfere de manifestare (militară, politică, economică, socială, de mediu) pe care statele trebuie să le acopere cu resursele lor militare și nonmilitare. Printre aceste nivele și sfere pot interfera contradicții, priorități, tensiuni, dileme, care fac și mai dificilă găsirea unei soluții viabile și eficiente pentru a contracara agresiunile sub înfățișarea lor de azi, de multe ori dificil nu doar de combătut, ci chiar de detectat.

Ce se întâmplă însă când un mijloc de agresiune nu este recunoscut ca atare, deși efectele pe care acesta le produce sunt cel puțin comparabile cu cele ale armelor consacrate juridic? Australia, Norvegia, Suedia, Statele Unite, Belgia, Canada, Danemarca, Germania și Olanda se află printre statele care și-au creat mecanisme sau proceduri naționale de revizuire a legalității armelor și metodelor utilizate în război.⁴²

Spre exemplu, Oficiul Legal Australian al Apărării a furnizat o listă de întrebări pe baza cărora să poată fi evaluată legalitatea noilor arme.⁴³ Adaptând această metodologie se poate obține un set concis și edificator de întrebări care să determine atât nonconvenționalitatea armei sau metodei, cât și legalitatea utilizării ei pe timpul unei agresiuni: care este scopul noii arme?; care sunt factorii favorizanți

⁴¹ Douglas Bland, profesor și conducător al programului de Studii de Management al Apărării la Școala de Studii Politice a Universității Queens susține: „Războaiele în care noi luptăm astăzi nu sunt asimetrice sau neregulate – ele sunt noile războaie regulate (...)” În Bland, Douglas, *Adjusting to the new regular warfare*, Canadian magazine Calgary Herald, May 15, 2007.

⁴² Confort Daoust, Isabelle; Coupland, Robin and Ishoey, Rikke, *New wars, new weapons? The obligation of States to assess the legality of means and methods of warfare*, IRRC June 2002 Vol. 84 No 846, pp. 345-363.

⁴³ În Daoust, Isabelle; Coupland, Robin and Ishoey, Rikke, op.cit., pg. 330. Prin armă se înțelege aici nu numai un nou tip de armament convențional, ci mai ales un nou mijloc de agresiune (psihologic, economic, cosmic, geofizic, etc).

pentru introducerea și utilizarea ei?; care este mecanismul său distructiv?; este noua armă special destinată pentru a afecta personalul?; ce tip de efecte este capabilă să producă?; există o alternativă la utilizarea ei?; a fost ea adoptată de forțele militare sau de agențiile altor state și de către cine?; este disponibilă o evaluare a datelor despre armă în urma utilizării ei de către forțele militare sau agențiile proprii sau ale altor state?

Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale nu s-a dovedit a fi mai util în conturarea conceptului de agresiune. Deși articolul 5 conferă Curții jurisdicție asupra acestui gen de crimă, exercitarea acestei jurisdicții poate avea loc numai odată ce o prevedere care să definească crima de agresiune va fi adoptată printr-un amendament la statut (articolul 5(2)).

Un grup special de lucru privind crima de agresiune a fost stabilit în anul 2002 de adunarea statelor reprezentate la ICC, cu scopul de a continua discuțiile asupra definiției, elementelor și condițiilor jurisdicționale ale crimei de agresiune.⁴⁴

Adoptarea unei definiții de către Adunarea Statelor Părți (ASP) ar putea avea loc la conferința de revizuire din anul 2010. Chiar și atunci, se poate spera timid în definirea cel puțin a tipurilor de agresiune convenționale, asupra cărora se poartă negocieri, după cum am arătat, de zeci de ani. Dacă marile puteri și-au prezervat status-quo-ul, tergiversând clarificarea problemei agresiunilor convenționale, ne putem întreba, pe bună dreptate, cât timp va mai fi încă necesar pentru includerea în corpusul legislativ internațional și a definirii și incriminării agresiunilor nonconvenționale, o problemă cu mult mai delicată și mai fluidă, rămasă deocamdată fără răspuns. Poate tocmai ajungerea la un acord referitor la agresiunile clasice va fi semnalul că puterile cu interese globale pot renunța la acest tip de agresiune depășit istoric și condamnat din punct de vedere etic de comunitatea internațională, pentru a-și impune interesele, repliindu-se pe alte poziții, prin utilizarea de facto a agresiunilor nonconvenționale, mai difuze, mai umane și mult mai dificil de descoperit și de incriminat.

Bibliografie:

- [1] ADAMS, James, **Următorul – ultimul război mondial. Arme inteligente și front pretutindeni**, Editura ANTET, 1998.
- [2] BARNES, Joe și Stoll, RICHARD J., **Preemptive and Preventive War: A Preliminary Taxonomy**, The James A. Baker III Institute For Public Policy, Rice University, Huston, march, 2007.
- [3] BLAND, Douglas, *Adjusting to the new regular warfare*, Canadian magazine Calgary Herald, May 15, 2007.
- [4] BOLTON, John R., *The United States and the International Criminal Court*, Observații în The Federalist Society. 14 Nov. 2002.
- [5] BREM, Stefan, *Tackling Non-Military Threats by Non-State Actors*, Lucrare prezentată la întâlnirea anuală a International Studies Association, Hilton Hawaiian Village, Honolulu, Hawaii, Mar 05, 2005.

⁴⁴ <http://www.iccnw.org> consultat la 09.10.2009 ora 12.10

- [6] DAOUST, Isabelle; COUPLAND, Robin and ISHOEY, Rikke, *New wars, new weapons? The obligation of States to assess the legality of means and methods of warfare*, International Review of the Red Cross, June 2002 Vol. 84 No 846, pp. 345-363.
- [7] DEMPSEY, Gary T., *Reasonable Doubt: The Case Against the Proposed International Criminal Court*, CATO Institute, 16 July 1998.
- [8] DINSTEIN, Yoram, *War, aggression and self-defence*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- [9] FABER, Peter, *Combination Warfare: A New NATO Strategy for the Asymmetric Risks and Challenges of the 21 Century*, Eseu la Senior Courses 100 and 101, Rome: NDC Press, 2003.
- [10] GALTUNG, Johan, *A Structural Theory of Aggression*, Journal of Peace Research, Vol. 1, No. 2 (1964), pp. 95-119, Sage Publications, Ltd., în <http://www.jstor.org/stable/423250>, consultat la 08.10.2009 17.25
- [11] HOFFMAN, Frank J., **Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars**, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia, December, 2007.
- [12] KALDOR, Mary, **New and Old Wars: Organised Violence in a Global Era**, Cambridge: Polity Press, 1999.
- [13] KOHR, Leopold, *The Power Theory of Aggression from The Breakdown of Nations*, Routledge & Kegan Paul, New York, 1957.
- [14] MAY, Larry, **Aggression and Crimes Against Peace**, Washington University and Centre for Applied Philosophy and Public Ethics, Cambridge University Press, 2008.
- [15] MICKELSON, Roger, *Nature of War. A Philosophy of War*, The Military Conflict Institute (TMCI), 2002.
- [16] MUREȘAN, Mircea, VĂDUVA, Gheorghe, **Războiul viitorului, viitorul războiului**, București, Universitatea Națională de Apărare, 2004.
- [17] MÜNKLER, Herfried, *The wars of the 21st century*, International Review of the Red Cross, March 2003 Vol. 85 No 849, pp. 7-22.
- [18] MÜNKLER, Herfried, **The new wars**, Rowohlt Tb., February 2004.
- [19] NECAŠ, Pavel, NIŽŇANSKÝ, Jaroslav, **Towards NATO Political and Military Strategy for the 21st Century**, Institute for Security and Defence Studies, MoD Slovak Republik, Bratislava, 2004.
- [20] QIAO, Liang, WANG, Xiangsui, **Unrestricted Warfare**, Beijing, PLA Literature and Arts Publishing House, February, 1999.
- [21] RUSSELL, Bertrand, *The Ethics of War*, International Journal of Ethics, Vol. 25 No. 2, January, 1915, pp. 127-142.
- [22] SCALES, Robert, Maj. Gen (ret.), *Fighting on the Edges: The nature of War in 2020*, paper associated with the NIC 2020 project.
- [23] SCHLESINGER, Arthur M. Jr., *War and the American Presidency*, New York, N.Y.: W.W. Norton & Co., 2004.
- [24] SCURTU, Ioan, STĂNESCU-STANCIU, Theodora, SCURTU, Georgiana Margareta, **Istoria Românilor între anii 1918-1940**, Cap. Nicolae Titulescu, Documente diplomatice, Ed. Universității din București, București, 2002.

- [25] TURNER, Mark, *UN panel close to framing a law on state aggression*, United Nations, February 6, 2007 in <http://www.worldproutassembly.org>, 10.10.2009 14.00
- [26] VĂDUVA, Gheorghe, *Războiul continuu, continuitatea războiului*, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, sesiunea anuală de comunicări, București, 2003.
- [27] WELSH, Steven C., **Preemptive War and International Law**, CDI Research Analyst, Dec. 5, 2003.
- [28] Strategia de securitate națională a României, București, 2007.
- [29]*** No. 3391. - *Convention for the Definition of Aggression*. Signed at London, July 3rd, 1933
- [30]*** UN GA Res. 3314 (XXIX), UN GAOR 29th Sess., Supp. No. 31 (14 Dec.1974) *Definition of Aggression*, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX).
- [31] *** *Legal prosecution of aggression required agreed definition*, Preparatory Committee on Establishment of International Criminal Court, 27 March 1996, First Session 5th Meeting (AM)
- [32] <http://www.militaryconflict.org/> accesat la 08.10.2009 17.05
- [33] <http://www.ipcs.org/> accesat la 05.10.2009 12.15
- [34] <http://ethics.sandiego.edu/applied/military/justwar.html> accesat la 04.10.2009 22.45
- [35] <http://smallwarsjournal.com/> accesat la 30.09.2009 21.15
- [36] <http://www.iccnw.org> accesat la 09.10.2009 ora 12.10
- [37] <http://www.scienceblog.com> accesat la 09.10.2009 ora 12.40
- [38] <http://www.worldproutassembly.org>, accesat la 10.10.2009 14.00
- [39] <http://www.pcr.uu.se/research/UCDP/confliktdatasetcatalog.pdf> accesat la 11.10.2009 17.40

TIPOLOGIA ȘI TRĂSĂTURILE SPECIFICE ALE AGRESIUNILOR NONCONVENȚIONALE LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE A STATELOR

Alfred VASILESCU*

The paper intends to propose taxonomy for aggression and to describe its typology, taking into account the development of concept, registered during the last two decades, from conventional interpretation to nonconventional understanding, and its translation from strictly military analysis to non-military aspects.

The second part is keen to show up a strong classification of nonconventional aggressions together with the highlighting of their specific characteristics, and the evolutionary means for aggression's development towards conflict and warfare.

Final part brought a conclusive outlook beside influence and effects that different types of aggression may have concerning national security of states.

1. O taxonomie a agresiunii

Lucrarea de față își propune în primul rând să evidențieze ce tipuri de agresiune există și sub ce forme se manifestă acestea, să încerce realizarea unei clasificări neexhaustive, dar necesare, a agresiunii, pentru a avea un tablou cât mai complet al vulnerabilităților, amenințărilor și riscurilor la care statele sunt supuse, atât din interior cât și din exterior. O a doua problemă urmărită este selectarea agresiunilor de tip nonconvențional și descrierea trăsăturilor lor definitorii. În fine, s-a dorit reliefa dificultăților pe care agresiunile (cu accent pe cele nonconvenționale) le creează asigurării securității statelor. Sunt de făcut două precizări metodologice, mai întâi. Prima se referă la congruența agresiunii, interpretată aici ca prim atac al unei entități statale sau non-statale împotriva unui alt actor internațional, cu termenii de risc și amenințare. Se observă că cele două taxonomii, cea a agresiunii și cea a tipurilor de riscuri și amenințări la adresa securității statelor au multe puncte comune. Este firesc să fie așa, atâta timp cât privim agresiunea ca pe o amenințare *realizată*, pusă în practică, sau ca pe un tip de risc a cărui potențialitate se confirmă. În al doilea rând este de menționat suprapunerea categorială parțială a noțiunilor de agresiune, conflict, confruntare și război, în sensul că anumite clasificări ale tipului de conflict, sau taxonomii ale războiului este inevitabil să coincidă cu tipurile de agresiune care stau la baza declanșării lor. De aceea am considerat că unele trăsături și denumiri ale tipurilor de agresiune pot fi interșanjabile cu sintagme utilizate în diverse abordări teoretice ale conceptelor sale conexe.

* Căpitan-comandor doctorand, Comandamentul Operațional Întrunit „Mareșal Alexandru Averescu”

Agresiunile se pot clasifica după un mare număr de criterii¹. Fără a avea pretenția că am epuizat subiectul, propunem o taxonomie care reunește cele mai importante soluții, atât proprii, cât și identificate în literatura de specialitate.

Astfel, agresiunile pot fi clasificate în funcție de: *natura agresorului, mijloacele și metodele utilizate, scop, cauze, tipologia actorilor, complexitate, magnitudine, abordarea sistemică, durată, frecvență, locul generării, tipul țintei, domeniul de manifestare, caracterul militar, tipologia violenței de masă, nivelul de anticipare, modul de percepere, nivelul de conștientizare, tipul de răspuns, gravitatea efectelor sau gradul lor de legalitate.*

Propunem următoarea taxonomie a agresiunilor:

În funcție de *natura agresorului*, agresiunile se pot împărți în trei categorii: *agresiuni sub-naționale* (incluzând conflicte politice, rasiale, religioase, culturale și etnice, care provoacă autoritățile statului național din interiorul său), *agresiuni a-naționale* (cum ar fi crima organizată la nivel regional, pirateria și activitățile teroriste, care nu sunt legate de țările cărora le aparțin, nu sunt parte a unui stat național și nici nu intenționează obținerea unui asemenea statut) și *agresiuni meta-naționale* (care includ mișcări religioase, organizații criminale internaționale și organizații economice informale, ce facilitează proliferarea armamentului, transgresând granițele statului național și operând la scară inter-regională sau chiar globală).²

În funcție de *mijloacele utilizate în agresiune*: *agresiuni convenționale* (clasice) și *agresiuni nonconvenționale*.

După *scopul agresiunii*: *agresiuni decisive, limitate, de răspuns și de tatonare.*

După *cauzele agresiunii*: *agresiuni provocate și neprovocate.*

După *tipologia participanților*, agresiunile pot avea loc între: *indivizi* (lideri); *indivizi și comunitate*; *comunități* (familiale, etnice, religioase, etc); *regiuni*; *comunități și regiuni*; *regiuni și stat*; *comunități și stat*; *indivizi și regiuni*; *indivizi și stat*; *state*; *stat și actori supra/nonstatali*; *actori supra/nonstatali*.

După *complexitatea atacului*: *agresiuni simple* sau *agresiuni complexe*.

În funcție de *magnitudinea atacului*: *agresiuni totale* și *agresiuni cu forțe limitate*.

Din *punct de vedere sistemic*: *agresiuni care vizează elemente*; *agresiuni care vizează relații* și *agresiuni care vizează procese*.

După *durată*: *agresiuni de scurtă durată*, *agresiuni de lungă durată* și *agresiuni permanente* (continue).

După *frecvența de apariție*: *agresiuni frecvente*, *agresiuni ciclice*, *agresiuni rare*, *agresiuni ocazionale* (de oportunitate), și *agresiuni unice*.

¹ În psihologie, la fel ca și în alte științe sociale și comportamentale, agresiunea se referă la comportamentul dintre membrii aceleiași specii, prin care se intenționează provocarea de ură sau durere. Comportamentul prădător sau defensiv între membrii speciilor diferite nu este în mod normal considerat agresiune. Agresiunea îmbracă o diversitate de forme între oameni, ea putând fi de ordin fizic, psihic, mental sau verbal. În ceea ce urmează, vom clasifica exclusiv agresiunile comise între actorii internaționali, statali și non-statali.

² Qiao, Liang, Wang, Xiangsui, **Unrestricted Warfare**, Beijing, PLA Literature and Arts Publishing House, February, 1999, pp. 253 – 254.

După locul de unde se generează: agresiuni externe (presiuni militare, blocade, acțiuni diversionist-teroriste, agresiuni psihologice, agresiuni militare ofensive, agresiuni cosmice), *agresiuni interne* (acțiuni separatiste, acțiuni teroriste din interior³) și *agresiuni combinate*.

După tipul țintei: agresiuni fizice (vizând bunuri materiale, viața umană, relații instituționale); *agresiuni simbolice* (vizând sistemul identitar, valorile) și *agresiuni cognitive* (vizând percepția).

După domeniul de manifestare: agresiuni fizice; politice; informaționale; economice; financiare; sociale; militare; culturale; civilizaționale; rasiale; etnice; religioase; mediatice; imagologice; virtuale; științifice; tehnologice; ecologice; de gen, etc.

După caracterul militar (varianta chineză)⁴: agresiuni militare (convenționale, atomice, bio-chimice, ecologice, spațiale, de război electronic, de guerillă, teroriste); *agresiuni trans-militare* (diplomatice, de rețea, de intelligence, psihologice, la nivel tactic, de contrabandă, trafic de droguri, în mediul virtual); *agresiuni non-militare* (financiare, comerciale, privind resursele, privind ajutorul economic, de reglare, de sancționare, mediatice, ideologice).

După caracterul militar (varianta americană)⁵: agresiuni militare (convenționale, nucleare, bio-chimice, ecologice, spațiale, de război electronic/informațional/ prin ISR, de guerillă, teroriste, prin utilizarea zonelor aeriene exclusive); *agresiuni supra-militare* (culturale, ideologice, privind resursele, prin rețele sociale, tehnologice, psihologice, informaționale, prin falsificare/prin fabricare, agricole, ale pieței negre, traficul de droguri la nivel global); *agresiuni non-militare* (diplomatice, financiare, comerciale, economice/privind ajutorul economic/ prin politicile economice, de reglare, de sancționare, mediatice/propagandistice/pe Internet, de intelligence, legale/morale, religioase/”sfinte”, prin schimbări forțate de populație/migrație).

După tipologia violenței de masă (militară și non-militară)⁶: agresiuni împotriva regimului (insurecții, revoluții, puciuri, lovituri de stat); *agresiuni*

³ Irimia, Ion, **Securitatea. Paradigme ale securității**, Universitatea Națională de Apărare, București, 2005.

⁴ Conform Qiao, Liang, Wang, Xiangsui, în idem, pp. 132 – 163 în versiunea chineză originală. Clasificarea este specifică teoriei *Războiului Nerestricționat*. Este util să specificăm că oricare dintre tipurile de agresiune prezentate se poate afla în combinație cu un altul sau mai multe altele, pentru a forma o complet nouă metodă de operare.

⁵ Conform variantei americane a *Războiului Nerestricționat*, în Faber, Peter, *Combination Warfare: A New NATO Strategy for the Asymmetric Risks and Challenges of the 21 Century*, eseu la Senior Courses 100 and 101, Rome: NDC Press, 2003. Prin *forme supra-militare ale războiului* (above-military forms of war) Faber înțelege conducerea luptei în domenii extinse ale activității umane, nefamiliare din punct de vedere militar, iar prin *forme non-militare de război* (non-military forms of war) el înțelege domenii mult mai restrâns definite, prin care operațiile militare au fost conduse anterior, chiar dacă folosește un mod abreviat. Este interesant de studiat comparativ și diferența “ideologică” de abordare dintre cele două clasificări, cea chineză și cea americană.

⁶ Clasificarea de față are ca punct de plecare taxonomia propusă de baza de date a Ethnic Conflicts Research Project (ECOR), apud Conflict Dataset Catalog, în <http://www.pcr.uu.se/research/UCDP/confliktdatasetcatalog.pdf>

naționaliste (intra sau inter-statale); *agresiuni între state și grupuri de state*; *agresiuni de decolonizare sau împotriva ocupației străine*; *agresiuni inter-etnice* (tribalism, între clanuri, șovinism, iredentism); *agresiuni banditești* (ale actorilor non-statali, ale elementelor criminale).

În funcție de nivelul de anticipare: *agresiuni previzibile* (posibile, probabile, improbabile); *agresiuni imprevizibile*.

După legalitate: *agresiuni legale* (de auto-apărare) și *agresiuni ilegale*.

După modul de percepere: *agresiuni reale* și *agresiuni imaginare*.

După nivelul de conștientizare al victimei: *agresiuni anunțate* și *agresiuni realizate prin surprindere*.

După tipul de răspuns: *agresiuni contracarate* (care nu produc efecte, sau produc efecte ne semnificative) și *agresiuni necontracarate* (care produc efecte semnificative).

După gravitatea efectelor: *agresiuni catastrofale* (număr mare de decese, imense distrugerii materiale, efect economic dezastruos pe termen lung, căderea drastică a piețelor financiare și de capital, prăbușirea PIB, întreruperea completă a funcționării sistemului guvernamental, pierderea totală a încrederii publice, nefuncționarea prelungită a infrastructurii critice); *agresiuni critice* (numeroase victime - morți și răniți, pagube materiale însemnate, efect economic sever, prăbușirea parțială a unor piețe și a unor indicatori economici, stoparea funcționării unor ramuri industriale, agricole sau de servicii, pierderea parțială a încrederii publice); *agresiuni majore* (mare număr de victime și importante pagube materiale, dificultăți economice și financiare importante cu caracter temporar mediu, oprirea funcționării unor instituții guvernamentale, zdruncinarea puternică a încrederii publice); *agresiuni moderate* (număr limitat de victime și pagube materiale, disfuncții la nivel instituțional și al sistemului economico-financiar, scăderea rapidă a încrederii publice); *agresiuni minore* (număr redus de victime sau exclusiv pierderi materiale, mici sincope de scurtă durată în funcționarea instituțiilor politice și a unităților economice și financiare, diminuarea încrederii publice).⁷

2. Tipologia și caracteristicile agresiunilor nonconvenționale

Orice om, fără a avea studii de politică externă sau cunoștințe în domeniul relațiilor internaționale, poate observa că lumea pe care el o cunoaște se transformă cu o viteză derutantă, că realitatea din jur devine din ce în ce mai fluidă, mai complicată și mai greu de înțeles și descris. Observă cum pacea și războiul nu mai sunt cum erau odată: militarii nu mai sunt singurii stăpâni ai câmpului de luptă, oștile nu mai stau față în față, etica războiului se află în suferință. Însă discrepanța cea mai importantă dintre războiul contemporan și războaiele trecutului este aceea că în

⁷ Adaptare pe baza *Threat Taxonomy for Critical Infrastructures and Critical Infrastructure Risk Aspects at EU-level*, VITA Consortium, 2006 în <http://homelandsecurity.tamu.edu> consultat la 26.09.2009 ora 17.45

războiul contemporan scopul declarat și cel acoperit sunt adesea două lucruri diferite⁸ și de aceea, susținerea opiniei publice față de deciziile factorilor politico-militari este fundamentată uneori pe premise eronate.

Agresiunea a căpătat noi trăsături, sub presiunea unor factori acceleratori convergenți ai mediului internațional de securitate, ea putând fi declanșată în moduri pe cât de nonconvenționale pe atât de surprinzătoare și greu de descifrat. Și aceasta nu e totul. Noile forme de agresiune și conflict au mai făcut simultan un pas, pe care l-aș numi dialectic, acela de a fi combinate cu efect sinergic, atât de către actorii internaționali statali, cât și de cei non-statali, astfel fiind aduse la un nivel superior de complexitate și eficiență.

Strategia de securitate a Statelor Unite definește 4 capacități și metode care pot amenința interesele SUA: cele tradiționale, cele neregulate, cele catastrofice (precum utilizarea armelor de distrugere în masă) și cele disruptive. Se observă că ultimele trei categorii fac parte, cel puțin parțial, din panoplia agresiunilor nonconvenționale.

Pentru a denumi acest gen de agresiune/război, diferite școli de gândire utilizează termeni diferiți. Pe de o parte, "inventatorii" chinezi îl numesc *război nerestricționat (Unrestricted Warfare)* punând accentul pe latura morală și etică a conflictului. Pe de altă parte, Statele Unite vorbesc despre *războiul combinațiilor (Combination Warfare)* o expresie mai degrabă tehnică și a-morală. Experți în relații internaționale sau studii strategice de securitate utilizează alți termeni pentru a desemna aceeași realitate: cel de *război continuu (Continuous Warfare)* sau *război total (Total Warfare)*. Australianii numesc această nouă realitate *confruntare complexă (Complex Warfighting)* iar rușii vorbesc despre *războiul multi-variantă (Multi-variant Warfare)*. Mai mult, militarii americani au inventat câteva forme plastice și comerciale pentru a arăta înfățișarea acestui tip de confruntare, numindu-l *război Lego (Lego Warfare)* sau *război polifonic (Polyphonic Warfare)*. Agresiunea, ca act unilateral, ca declanșator al conflictului, al confruntării și, în ultimă instanță, a războiului, poate fi, la rândul ei, purtată prin diverși vectori nonconvenționali independenți sau dozați în anumite combinații.

Toate aceste tipuri de agresiune/conflict/război se bazează și se vor baza, pe utilizarea diferitelor mijloace și metode de acțiune nonconvenționale, trans- sau non-militare (unele deja existente iar altele în curs de realizare) angajate în a-și produce efectele în diferite domenii. Pe baza bibliografiei studiate am putut identifica, în mod complementar tipului convențional militar, următoarele 35 de tipuri de agresiuni nonconvenționale: *agresiunea teroristă, agresiunea biologică, agresiunea chimică,*

⁸ Qiao, Liang, Wang, Xiangsui, op.cit. pp. 34-59. Acțiunea acoperită este o formă de agresiune indirectă concepută și condusă de stat. Prin aceasta se înțelege: lansarea de informații și dezinformarea, activitatea subversivă, organizarea de lovituri de stat și asasinarea politicianilor sau a personalităților excepționale ale vieții publice, acordarea de ajutor cercurilor opoziției politice și grupurilor dizidente, în special în domeniul culturii, științei, organizațiilor de tineret și a guvernelor care le promovează interesul național. Toate aceste activități sunt finanțate în secret. Acest gen de acțiuni au fost inițiate sub mandatul președintelui american Dwight Eisenhower, în 1954, dar și în perioada nazistă, când Germania concepuse un plan pentru distrugerea statelor din interior într-o manieră "soft". A se vedea William M. Leary, *The Central Intelligence Agency, History and Documents*, Alabama, 1984, p. 114.

agresiunea nucleară, agresiunea radiologică, agresiunea militară nonconvențională, agresiunea de tip guerillă, agresiunea spațială, agresiunea electronică, agresiunea cibernetică, agresiunea politică, agresiunea socială (între clasele și categoriile sociale, rasială, etnică, de gen), agresiunea economică, agresiunea financiară, agresiunea comercială, agresiunea ecologică, agresiunea vizând resursele, agresiunea științifică și tehnologică, agresiunea prin înșelare, agresiunea informațională, agresiunea psihologică, agresiunea mediatică, agresiunea propagandistică, agresiunea imagologică, agresiunea simbolică, agresiunea culturală, agresiunea religioasă, agresiunea civilizațională, agresiunea legislativă, agresiunea morală, agresiunea infracțională, agresiunea genetică, agresiunea psihotronică, agresiunea geofizică și agresiunea combinată (de efect sinergic).

Agresiunea teroristă este cea mai cunoscută și mai "în vogă" formă de agresiune contemporană, la nivel mondial. Formă extinsă a subversiunii, terorismul se definește ca fiind un ansamblu de acțiuni sau amenințări care prezintă pericol public și afectează securitatea națională, având următoarele caracteristici: sunt săvârșite premeditat de entități teroriste, motivate de concepții și atitudini extremiste, ostile față de alte entități, împotriva cărora acționează prin modalități violente și/sau distructive; au ca scop realizarea unor obiective specifice, de natură politică; vizează factori umani și/sau factori materiali din cadrul autorităților și instituțiilor publice, populației civile sau oricărui alt segment aparținând acestora și produc stări cu un puternic impact psihologic asupra populației, menit să atragă atenția asupra scopurilor urmărite.⁹ Organizarea acțiunilor teroriste implică folosirea: propagandei, hărțuirii și amenințării, sustragerii de valori, armament și echipament, atacului armat, cu bombă sau mine, asasinatului și răpirii, mijloacelor chimice, nucleare sau biologice, deturnării de fonduri și mijloace¹⁰, în acțiuni directe, acoperite sau indirecte (cu impact psihologic). După resortul său motivațional terorismul poate fi *explicit politic* (partizan, ideologic, autonomist sau de stat) sau *implicit politic* (rasist, șovin, xenofob, intolerant religios, protestatar, mafiot sau deviant).

În lucrările de specialitate se discută acum despre *noua agresiune teroristă* (*New Terror War*, în contrast cu agresiunea teroristă tradițională -*Traditional Terror War*). Din punct de vedere militar, războiul terorii în sens tradițional se caracterizează prin *utilizarea de resurse limitate pentru a purta un război nelimitat*. Dar dacă teroriștii își limitează operațiile la simplele abordări tradiționale precum folosirea bombelor, a explozibililor, a răpirilor de persoane, a asasinatelor, a deturnărilor de nave și aeronave, aceasta va reprezenta mai puțin decât nivelul maxim posibil de obținut, al terorii. Ceea ce răspândește cu adevărat teroarea în mințile oamenilor este considerat a fi întâlnirea terorismului cu variatele tipuri de noi și înalte tehnologii, care este foarte posibil să evolueze în noi tipuri de super-arme și pe de altă parte intersectarea sa cu impactul mediatic global al acțiunilor.

Agresiunea biologică. Utilizate în forme incipiente încă din antichitate, armele biologice reprezintă, pe termen lung, o mai mare amenințare teroristă pentru țările

⁹ Potrivit Legii nr. 535 / 2004 privind prevenirea și combaterea terorismului.

¹⁰ A se consulta IPS-3, **Doctrina pentru informații, contrainformații și securitate a armatei**, 2005, p. 43.

occidentale decât atacurile nucleare. Agresiunea biologică vizează micro-ținte care, atunci când ar fi atacate cu arme de distrugere în masă ar avea un macro-impact. Există numeroase microorganisme, virusuri și bacterii a căror virulență și contagiozitate au fost mult sporite prin procedee de laborator, astfel făcându-i rezistenți la tratamentul obișnuit și care pot provoca îmbolnăvirea oamenilor, animalelor sau a recoltelor. Aceste culturi microbiologice sunt apoi folosite ca atare, pentru contaminarea surselor de apă, depozitelor de hrană sau a terenului (prin pulverizarea de aerosoli) sau sunt inoculate pe diverse organisme – vector (purători) – insecte parazite (purici, păduchi, ploșnițe), rozătoare (șobolani, șoareci).

Atacul cu antrax al sectei Aum, din 1993, a demonstrat că un grup cu resurse financiare substanțiale și anumite cunoștințe în domeniul științific poate să declanșeze un atac biologic. Pericolul reprezentat de noile descoperiri în domeniul biotehnologiei nu derivă numai din experimentele cu micro-organisme patologice. Studiile asupra sistemului imunitar și a genomului uman conduc inevitabil la metode ce pot cauza oamenilor îmbolnăviri grave. Utilizarea unor virusuri create în laborator, în anumite arealuri, poate produce efecte catastrofale, atât la nivel social, dar și economic, fie și numai datorită faptului că producerea, cumpărarea și administrarea unui antidot poate fi extrem de dificilă și costisitoare. Foametea, indusă prin afectarea recoltelor sau sacrificarea șeptelului infestat, îndatorarea financiară masivă pentru a depăși acest gen de crize, pot ruina un stat sau îi pot crea dependențe nedorite față de terți, inclusiv față de originatorul agresiunii biologice, indiferent cât de mare (și inutilă în acest context) ar fi puterea militară a statului agresat.

Agresiunea chimică. Folosirea armelor chimice se practică din cele mai vechi timpuri (ne amintim banala tactică de otrăvire a fântânilor). Totuși nașterea atacurilor folosind muniție chimică s-a produs în secolul trecut, pe timpul primului război mondial, atunci când trupele germane au folosit împotriva combatanților francezi clorul, iar mai apoi, iperita (gazul muștar) în bătălia de la Ypres. Acest tip de agresiune, interzis de convențiile internaționale, se poate executa utilizând substanțe neuroparalitice (precum sarinul), vezicante (iperita), psihochimice (LSD), sufocante (clorul), iritante (acetofenona) sau incendiare (napalmul). Armele chimice sunt ieftine, pot produce pierderi mari și sunt relativ ușor de fabricat, chiar și de către țările în curs de dezvoltare. Anumite țări, cum ar fi Irakul, au fost acuzate că ar fi fost implicate în conflicte cu arme chimice în anii '80 ai secolului trecut. Deși interzise (sau tocmai de aceea) armele chimice, vectorul agresiunilor chimice, reprezintă o amenințare permanentă la adresa statelor. Armatele și serviciile de urgență trebuie să își mențină abilitatea de a rezolva pe scară largă atacurile cu arme chimice, ceea ce impune educație continuă, antrenament, planificare și resurse dedicate.

Agresiunea nucleară. Deși după utilizarea lor la Hiroșima și Nagasaki, în 1945, armele nucleare propriu-zise nu au mai fost folosite, statele nu pot ignora pericolul enorm reprezentat de utilizarea acestei teribile forme de agresiune, atât de către state iresponsabile, cât și de către entități nestatale, care ar putea intra în posesia unor elemente de plutoniu, uraniu îmbogățit sau chiar a unor ogive provenind din arsenalele dezafectate ale unor state. Singurele țări recunoscute oficial ca puteri nucleare sunt Statele Unite ale Americii, Rusia, Marea Britanie, Franța, China, India

și Pakistan, dar și Israelul ar putea fi adăugat neoficial, conform unor analiști, pe această listă.

Pot fi încadrate aici atât utilizarea armelor de nivel tactic cu muniție conținând uraniu sărăcit, cât și atacurile sau sabotajele executate de potențiali agresori asupra facilităților nucleare civile ale statelor.

Efectele psihologice ale armelor chimice, biologice și nucleare se produc nu numai în urma utilizării lor, ci, ceea ce reprezintă o componentă cheie a acestor tipuri de agresiuni, mai ales datorită amenințării cu recurgerea la folosirea lor. Exemplul clasic este cel legat de panica generată în SUA de “criza rachetelor” din Cuba, din 1962. Este de remarcat că atât agresiunile de tip bacteriologic, chimic cât și cele nucleare, deși au fost utilizate de către militari, nu pot aspira către statutul de “convenționalitate”, ele rămânând, prin utilizarea lor (în mod excepțional și izolat) cât și prin statutul lor în legislația internațională (care le interzice sau limitează) apanajul agresiunilor de tip nonconvențional.

Agresiunea radiologică. În general, efectele armelor radiologice sunt asemănătoare cu cele ale armelor nucleare: ele pot contamina o zonă relativ restrânsă, având la bază agenți radioactivi, cu efecte pe termen lung asupra zonei în care se utilizează. Costisitoare și greu de fabricat, ele stau mai ales la îndemâna statelor în a le utiliza. Evenimentul care le-a readus în conștiința opiniei publice mondiale și care a demonstrat fără tăgadă că agresiunile de acest tip asupra liderilor politici sau militari, dar și asupra sistemului de transport în comun, a marilor aglomerări urbane, pot fi extrem de concrete, a fost cazul Litvinenko (noiembrie 2006), agentul rus otrăvit cu poloniu 210.

Agresiunea militară nonconvențională, cuprinde toate acele acțiuni militare care nu pot fi caracterizate ca fiind convenționale, precum utilizarea dronelor în luptă, a armamentului sofisticat, a armelor cu puls electromagnetic, a armelor cu infrasonete sau a tehnologiilor laser, dar și a metodelor precum cumpărarea trădării liderilor inamici, etc. Criteriul încadrării unei agresiuni în această categorie rămâne raritatea, excepționalitatea mijloacelor sau tehnicilor folosite, concomitent cu utilizarea acestora de către forțele armate.

Agresiunea de tip guerillă, se situează adesea în zona gri, a confuziei, fie cu agresiunea teroristă, fie cu acțiunea forțelor speciale ale armatelor regulate. Guerilla (termen ce desemna inițial războiul de eliberare națională dus de poporul spaniol împotriva ocupantului francez în timpul lui Napoleon I, devenit un fenomen generalizat în America Latină după cel de-al doilea război mondial și legat istoric de numele lui Che Guevarra) preia puține metode de acțiune teroristă, cea mai evidentă deosebire dintre cele două fenomene fiind chiar spațiul unde cele două acționează: guerilla în mediul rural (partizanii guerillei au baze în zone greu accesibile: păduri, munți, junglă, departe de orașe, acestea fiind bastioane ale guvernului) iar terorismul în mediul urban (în special în zonele aglomerate). Forțele de guerillă au o ierarhie militarizată și folosesc, forțat sau benevol, cetățenii din zona unde operează. Acest tip de agresiune poate fi utilizat pentru destabilizarea regimurilor politice din interior, fără ca agresorul să riște o acuzație privind crima de agresiune.

Agresiunea spațială, domeniu nou al agresiunii nonconvenționale, se poate defini ca fiind exploatarea mediului cosmic pentru a conduce operații militare

complexe în timp real, fie prin utilizarea operațiilor spațiale strategice independente, fie prin sprijinul operațiilor clasice de nivel întrunit. Acest tip de agresiune se prezintă în ipostaze multiple. Ea poate fi un act de *negare* (*înșelare, întrerupere, interzicere, degradare sau distrugere*) sau o *operație directă*, desfășurată cu ajutorul sateliților împotriva unei ținte terestre sau spațiale.¹¹ Ea poate reprezenta o agresiune ISR (intelligence, supraveghere sau recunoaștere) "soft" asupra inamicului, sau un atac distructiv direct. Sistemele spațiale, prin posibilitățile extinse avute, asigură libertatea de mișcare și menținerea inițiativei, evaluarea pierderilor proprii (localizarea, identificarea cauzelor și a efectelor produse) sau comunicarea globală. În mod cert confruntarea pentru controlul spațiului circumterestru va fi una din cele mai importante mobiluri ale agresiunilor în secolul XXI.

Agresiunea electronică. Fie că incumbă atacuri radio, de rețea, sau utilizarea sistemelor radar pentru culegerea de informații neautorizate, acest tip de agresiune presupune folosirea unei game largi de arme și dispozitive sofisticate, dotate cu diverși detectori seismici, acustici și magnetici, și a generatoarelor de microunde utilizate pentru bruijajul și perturbarea comunicațiilor electronice ale inamicului și ale stațiilor sale de emisie radio și de televiziune. Mai mult, acest tip de arme poate produce afecțiuni foarte grave personalului expus efectelor lui. Pe lângă panică, aceste arme produc crize de epilepsie, halucinații, bruijajul impulsurilor nervoase, stări de vomă sau orbire temporară. Fie că sunt dispozitive cu infrasunete (anti-materie sau anti-personal), dispozitive cu fulgere luminoase (în regiunea vizibilă a spectrului sau în infraroșu apropiat) sau de tip Miotron cu undă de șoc (pentru bruijajul semnalelor nervoase din cortexul motor al creierului) ele nu seamănă cu nimic din arsenalul folosit în agresiunile convenționale.

Agresiunea cibernetică este acel tip de atac care poate provoca efecte împotriva oamenilor, proprietății, mediului sau serviciilor unei țări, cum ar fi: interzicerea furnizării serviciului (pierderea disponibilității sau adresabilității), dezvăluirea neautorizată (pierderea confidențialității), împiedicarea cu succes a tranzacțiilor și coruperea (pierderea integrității) datelor, a mijloacelor hardware, software sau a oamenilor.¹²

Cel puțin 120 de state din întreaga lume dezvoltă astăzi metode de folosire a Internetului în scopuri nocive, de la influențarea piețelor financiare până la atacarea rețelelor guvernamentale sau militare. De altfel, un "razboi rece cibernetic" în care să fie implicate majoritatea statelor de pe glob ar putea fi cea mai mare amenințare la adresa securității naționale în următorul deceniu, releva raportul pe 2007 al companiei de securitate informațională McAfee.

Capabilități dezvoltate în domeniu au mai ales Statele Unite, China și Rusia. Primele unități chineze de specialiști în atacuri ciberneticе au fost create în 2003 de către armată, ceea ce demonstrează importanța pe care Beijingul o acordă acestui tip de agresiune. Contraspionajul american a denumit aceste unități "Titan Rain".

¹¹ US Joint Publication JP 3-14 **Joint Doctrine for Space Operations**, Jan. 2009. A se consulta și Frater, Michael R. și Ryan, Michael J., *A taxonomy for military space operations*, Journal of Battlefield Technology vol 8, no 2, July 2005, p. 13.

¹² Firesmith, Donald G., **A Taxonomy of Security-Related Requirements**, Software Engineering Institute, în <http://www.sei.cmu.edu/library/assets/taxonomy1.pdf> 09.10.2009 ora 16.55

Pe locul doi în topul neoficial al statelor care folosesc atacuri cibernetice se află Rusia. În mai 2007, Estonia a acuzat Rusia că a coordonat un atac cibernetic masiv asupra mai multor instituții din statul baltic, atac care literalmente a blocat funcționarea țării. Atacurile asupra Estoniei au demonstrat necesitatea nu doar a unei coordonări naționale împotriva unor astfel de acțiuni, dar și a unei cooperări internaționale, cel puțin la nivelul NATO și UE pentru contracararea lor. De altfel, la cererea secretarului american al apărării, guvernele statelor membre NATO au analizat dacă aceste tipuri de atacuri nu intră sub incidența articolului 5 al Tratatului de la Washington, ceea ce ar putea determina pe viitor un răspuns militar împotriva agresorului.¹³

Agresiunea politică se traduce prin violență gestuală sau de limbaj/discurs politic, prin comportament social-politic coercitiv, chiar prin violență fizică.¹⁴ Ea poate urmări, prin intermediul utilizării canalelor mediatice, a propagandei ostile și a agenților de influență ai agresorului: crearea de instabilitate politică; proliferarea extremismului; instaurarea crizei de autoritate și a disoluției instituțiilor puterii; derapaje în aplicarea corectă a legislației democratice; stimularea politicilor de secesiune teritorială, de autonomism radical; coruperea interesului național; exacerbarea intereselor politice partizane; deteriorarea imaginii și a relațiilor externe ale statului; stimularea izolaționismului statului agresat.

Agresiunea socială (între clasele și categoriile sociale, rasială, etnică, de gen), se bazează pe stimularea dizarmoniilor și intereselor egoiste ale fracțiunilor societății statului agresat, indiferent de natura acestora. Agresiunile sociale pot viza: degradarea condiției socio-profesionale a cetățenilor; creșterea șomajului; exodul de inteligență; emigrația masivă a forței de muncă; degradarea stării generale de sănătate a populației sau a unor lideri; discreditarea anumitor profesii sau ocupații cheie (de militar, de parlamentar); crearea de perturbații demografice (scăderea ratei natalității prin politici inadecvate, sau scăderea ratei populației active prin încurajarea hedonismului social și deteriorarea imaginii despre muncă); sărăcirea intenționată a unor categorii mari de cetățeni (prin stimularea corupției și stagnarea dezvoltării statului); menținerea nesiguranței sociale (prin slăbirea predictibilității politicilor de stat sau a instituțiilor de sprijin al legii).¹⁵

Agresiunea etnică, considerată a fi o subcategorie a agresiunilor sociale, este un act ostil, care urmărește crearea unei stări conflictuale între etnii, în scopul subminării ordinii constituționale sau a păcii sociale în statul agresat. Se pot utiliza metode precum: stimularea recrudescenței presiunilor identitare; susținerea sau deturnarea mișcărilor de autonomizare a diferitelor zone pe criterii etnice; intensificarea victimizării și a izolaționismului cultural și lingvistic; crearea unui

¹³ Conform <http://stiri.kappa.ro/externe/14-02-2008/razboiul-cibernetice-arma-viitorului-165962.html> accesat la 20.10.2009 ora 14.00

¹⁴ Momoc, Antonio, *Agresivitatea ca legitimare a puterii politice. De la agresiunea gesturală și de discurs, la violența fizică*, Ed. Tritonic, Revista Româna de Comunicare „Jurnalism și Comunicare”, an III, nr. 4/2004.

¹⁵ Adaptare după Dolghin, Nicolae, Sarcinschi, Alexandra, Dinu, Mihai-Ștefan, **Riscuri și amenințări la adresa securității României. actualitate și perspectivă**, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004.

suport economic, cultural, informațional și internațional pentru o escaladare a diferendelor în vederea obținerii unui arbitraj internațional; crearea de privilegii pentru anumite etnii, ofensatoare pentru celelalte (discriminarea pozitivă radicală).

Agresiunea rasială poate fi concretizată prin mecanisme similare celei etnice.

Agresiunea economică, reprezintă faza post-concurențială în domeniul economic, adică trecerea unui prag care vizează transformarea concurenței în situație de criză și a crizei în conflict. Acest tip de acțiune presupune o beligeranță complexă și strategii multiple. Cele mai multe dintre aceste strategii sunt indirecte, trec prin componenta politică și, mai ales, prin cea financiară și vizează cucerirea piețelor și dominația în spațiul resurselor. Manifestarea acestui tip de agresiune este de regulă ascunsă, mascată sub forma competiției în limitele legale ale economiei de piață și de aceea, cu atât mai periculoasă, prin efectele pe care le produce, atât în mod nemijlocit și imediat, cât și indirect și pe termen lung.

Agresiunea economică este un tip de agresiune extrem de manifest în lumea de azi, prin avataruri precum: subminarea unor ramuri ale economiei naționale; proliferarea economiei subterane; prejudicierea unor sectoare de importanță strategică (industria de apărare, cea extractivă, cea petrolieră); nesiguranța proprietății; implementarea de macropolitici eronate; blocarea accesului la sursele de materii prime deficitare pentru economia statului agresat; blocarea accesului la tehnologii moderne sau acordarea accesului la acestea la prețuri fabuloase; diminuarea piețelor de desfacere; regionalizarea improprie; împiedicarea integrării în organisme economice internaționale; stimularea contrabandei și a traficului ilegal de mărfuri.¹⁶

Un tip special de agresiune economică îl constituie *agresiunea prin acordarea de ajutor economic*, care constă în oferirea de favoruri sau sprijin inițial statului agresat pentru a prelua controlul acțiunilor sale, prin crearea în secret, de condiționări ulterioare asupra sa;

Agresiunea financiară este un tip de agresiune care se manifestă cu o extraordinară putere în zilele noastre. Spre exemplu, în Asia de sud-est, în anii '90 un atac financiar surprinzător, planificat deliberat și inițiat de deținătorii capitalului mobil internațional (actori statali și non-statali) a servit pentru punerea la pământ a unei națiuni după alta din zona respectivă, națiuni care, nu cu multă vreme înainte de atac, se ridicaseră economic în mod spectaculos, fiind supranumite „micii tigri” și „micii dragoni” asiatici. Acest atac nu a putut fi justificat doar prin simpla autoreglare a piețelor financiare și de capital, prin jocurile dure ale competiției sau prin acțiunea legilor imuabile ale capitalismului. Agresiunea nici măcar nu a putut fi uneori recunoscută ca atare și cu atât mai mult probată, contracarată, condamnată, la fel cum s-ar fi întâmplat în cazul unei agresiuni armate, al unei invazii militare, sau al unui banal jaf. După numai primul val al atacului, economiile unui număr de țări au fost date înapoi cu 10 ani. Și de regulă ce este la început o înfrângere în plan economic se precipită într-un colaps al ordinii sociale și politice. Victimele rezultate din haosul constant nu sunt cu nimic mai puțin numeroase ca acelea rezultate dintr-un conflict regional convențional, iar rănilor cauzate organismului viu al societății chiar exced pe cele provocate de o agresiune clasică. În această agresiune vastă pe care au inițiat-o

¹⁶Idem.

(pentru că nu putem vorbi aici despre un conflict între doi beligeranți și cu atât mai mult despre un război având trăsăturile înrădăcinate în accepțiunea sa Clausewitziană) entitățile agresoare au angajat, fără utilizarea forței militare, exclusiv mijloace non-militare pentru atacarea statelor suverane. Această agresiune financiară este de fapt o formă de agresiune nonconvențională non-militară, conform taxonomiei prezentate anterior, care fiind cel puțin la fel de distructivă ca cea armată, nu varsă totuși nici o picătură de sânge, nici din partea victimei, dar nici a trupelor proprii. Principalul protagonist al acestei secțiuni a cărților de istorie se pare că nu a fost nici om de stat, nici strateg militar, ci mai degrabă un important actor non-statal.¹⁷

Criza globală declanșată în anul 2008 (un al doilea exemplu terifiant) are și ea la bază agresiuni de acest gen, împotriva, mai ales, a mecanismelor reglatoare ale economiei de piață, a regulilor concurențiale, a politicilor financiare de securitate, agresiuni inițiate de actori non-statali, trans-naționali și supra-naționali, mai întâi împotriva Statelor Unite ale Americii, dar care datorită interdependențelor generalizate, s-au repercutat sau au fost exportate în mod conștient, la nivel mondial. Devalorizarea artificială a monedei naționale; slăbirea sistemului bancar; creșterea nejustificată a datoriei publice; cultivarea neîncrederii populației în sistemul bancar; implementarea intenționată de politici fiscale neadecvate; blocarea sau influențarea negativă a creditării externe (prin manipularea cotațiilor de rating) fac parte din gama de metode utilizate în agresiunea financiară.

Agresiunea comercială poate include utilizarea în mod abuziv a legilor comerciale interne în arena internațională; ridicarea arbitrară sau renunțarea la barierele comerciale; aplicarea de sancțiuni comerciale; boicotarea (de facto sau de jure) a achiziționării anumitor produse vândute de statul agresat; instituirea protecționismului vamal și comercial; impunerea embargoului privind exporturile de tehnologie critică sau oferirea/retragerea statutului de țară favorizată în relațiile bilaterale.

Agresiunea ecologică se referă la un nou tip de conflict non-militar în care tehnologia modernă este folosită în mod conștient și dirijat pentru a influența starea naturală a cursurilor de apă, a mărilor și oceanelor, a scoarței pământului, a calotei polare, a circulației aerului în atmosferă și a stratului de ozon, cu scopul de a obține avantaje pentru entitatea agresoare. Acțiunile specifice acestui tip de agresiune pot fi: deteriorarea deliberată a calității mediului prin poluare intenționată, deversări de substanțe chimice; provocarea catastrofelor naturale; provocarea de accidente ecologice; vulnerabilizarea depozitelor de deșeurii toxice aflate pe teritoriul statului agresat; distrugerea resurselor turistice și ale monumentelor naturii.

Agresiunea vizând resursele numită în sens restrâns și *agresiune energetică* urmărește exploatarea sau furtul resurselor umane sau materiale ale statului agresat; *Agresiunea vizând resursele* poate fi legată de nevoi economice diverse, dar în special de hidrocarburi și apă potabilă.

¹⁷ După autorii chinezi, arma atacului (nu însă și sursa acestuia!) a fost marele speculator financiar George Soros. Ei au propus chiar și un nou nume pentru acest tip de agresiune: *război financiar în stil fundație* ("foundation-style" financial war). Vezi Qiao, Liang, Wang, Xiangsui, în idem, pp. 34-59 în versiunea originală chineză.

Câteva exemple: dacă va continua să prospere, Asia va consuma de trei ori mai multă energie decât Europa în anul 2020. Această rată așteptată a consumului o va face cu deosebire vulnerabilă la întreruperile aprovizionării cu petrol și electricitate. În ceea ce privește împruținarea rezervelor de apă potabilă, acesta este determinat și de faptul că consumul de apă pe plan mondial se dublează la fiecare douăzeci de ani. Sunt opinii care arată că din anul 2025 cererea mondială de apă proaspătă va depăși rezervele actuale existente cu peste 50%. Implicațiile de securitate în controlul și manipularea acestei resurse prețioase sunt evidente.

Agresiunile de acest tip nu înseamnă utilizarea unei clasice invazii militare pentru luarea în stăpânire a rezervelor solului sau subsolului statului agresat, ci aplicarea unor metode mai subtile, precum: preluarea forțată, prin constrângeri economico-financiare a câmpurilor de exploatare; câștigarea incorectă a licitațiilor, utilizând mita, amenințarea cu forța sau influența politică; șantajul asupra traseului căilor de transport și distribuție (conducte, strâmtoni); sprijinirea grupurilor criminale sau paramilitare în a menține instabilitatea zonelor de interes.

Agresiunea științifică și tehnologică poate implica dezvoltarea și impunerea unor standarde științifice, tehnologice sau industriale independente sau crearea de monopoli ale “utilizatorilor prietenoși”. Printre mijloacele utilizate enumerăm: degradarea fizică a patrimoniului tehnologic; împiedicarea statului agresat de a produce sau achiziționa tehnologie modernă; interzicerea accesului la patente și produse de invenție sau sustragerea acestora; interzicerea accesului oamenilor de știință și specialiștilor statului agresat la circuitul ideilor și la rezultatele cercetărilor științifice.

Un subset posibil al agresiunii tehnologice poate fi *agresiunea în cercetare-dezvoltare*. Investind în multiple fluxuri de cercetare și dezvoltare, în tehnologii revoluționare, statele își pot îmbunătăți flexibilitatea în a contracara strategiile asimetrice sau nonconvenționale ale oponentilor. În același timp, agresiunile de cercetare-dezvoltare vor ține, de exemplu, trendurile planificării NATO mereu deschise și îi vor menține potențialii inamici în echilibru.

Agresiunea prin înșelare. Prin prezentarea aparentei unei contrafaceri în ochii inamicului drept realitate, *agresiunea prin înșelare* permite contrafacerea imaginii reale a puterii militare, politice sau economice, cu scopul de a-i descuraja sau a-i intimida pe alți actori internaționali. Dacă în domeniul înșelării militare (military deception) experiența s-a sedimentat încă din antichitate, atingând apogeul (cel puțin cantitativ) prin operațiile americane și britanice din cel de al II-lea război mondial având ca scop derutarea armatei germane privind locul și momentul executării debarcării din Normandia, înșelarea non-militară a urmat alte coordonate. Astfel, se pot utiliza diferite metode, precum falsificarea și distribuția masivă de bunuri, de licențe, de monedă, sau stimularea pieței negre pentru subminarea ordinii și stabilității economice a statului agresat.

Agresiunea informațională cuprinde acele acțiuni îndreptate împotriva informațiilor sau sistemelor informaționale ale adversarului, în scopul atingerii unor obiective sau influențării anumitor ținte. Agresiunile informaționale nu sunt noi. Noutatea decurge din folosirea rezultatelor cercetării științifice pentru conceperea mesajelor astfel ca ele să aibă efectul scontat, precum și folosirea presei pentru

transmiterea mesajelor manipulative. Tehnicile agresiunilor informaționale de generația a doua constau în atacarea structurilor mediatice și a infrastructurilor informaționale. Atacarea lor face posibilă blocarea funcționării structurilor publice, atât a celor administrative cât și a celor productive. Statul agresat nu își mai poate, astfel, exercita puterea, nu mai controlează resursele și nu mai poate asigura cetățenilor săi un climat social normal. Agresiunea informațională vizează structuri ale domeniului politic, economic, social sau militar, nu doar pentru a le distruge sau a le paraliza, ci mai ales pentru a le influența procesele decizionale. Astfel, se face trecerea de la stadiul de violență organizată la stadiul de influențare ostilă. Agresiunea informațională nonconvențională este nu doar apanajul serviciilor secrete sau a factorilor de comunicare strategică ai statului, ci și misiunea forțelor armate, care și-au înființat structuri de operații informaționale (INFO OPS) bineînțeles, în măsura în care acestea nu sunt supuse unor limitări legale, doctrinare sau legate de capacitatea.

Agresiunea psihologică este un tip de agresiune nonconvențională deja testată cu succes începând din anii '50 ai secolului trecut, pentru a intimida inamicul și a-i supune voința, atitudinea și comportamentul chiar și fără luptă. *Agresiunea psihologică* poate include utilizarea informării și/sau dezinformării pentru a intimida un oponent și a-i eroda voința. Putem considera un exemplu recent: pentru a demoraliza sprijinitorii Coaliției din Irak, teroriștii și-au filmat atacurile, inclusiv cele sinucigăse, împotriva militarilor americani și răpirea cetățenilor străini, imagini pe care ulterior le-au difuzat pe canalele multimedia cât mai frecvent și cât mai extins posibil, ca audiență. Agresiunea psihologică își produce efectele nu numai pe canalele mediatice ci și prin rezultatele distructive ale atacurilor directe, fie ele convenționale (masacre, bombardamente) sau nonconvenționale (atacuri teroriste).

Agresiunea mediatică poate fi definită ca manipularea a ceea ce oamenii văd și aud, în scopul de a dirija opinia publică în sensul dorit de agresor. *Agresiunea mediatică* este de fapt, alături de cea informațională (sau în cadrul acesteia) cea mai concretă formă a războiului continuu. Agresiunile mediatice au nevoie de condiții favorabile în statul agresat pentru ca ele să poată avea efect: presa trebuie să fie liberă de orice control public, redacțiile trebuie să fie vaste și transnaționale, canalele de informare să fie private, accesul oamenilor la presă să fie liber, discernământul oamenilor să fie redus. Acesta este și motivul pentru care agresiunea mediatică este mult mai eficientă împotriva statelor democratice, sau cel puțin în acele state unde libertatea de exprimare și libertatea cuvântului se situează la cote rezonabile.

Agresiunea propagandistică este veche de când lumea. Ea poate fi definită ca un ansamblu de „acțiuni de comunicare persuasivă planificate, susținute de un sponsor, având drept scop final influențarea și chiar modificarea atitudinilor și comportamentelor unei audiențe-țintă selectate, pentru satisfacerea unor interese politice ale sponsorului, folosind informații și argumente false, parțial adevărate, denaturate, alături de cele adevărate și însoțite de diverse forme de constrângere și cenzură”.¹⁸ Ea poate sprijini extinderea zonei strategice de influență a agresorului prin promovarea imaginii sale favorabile, a valorilor sale fundamentale sau prin

¹⁸ Hentea, Călin, **Noile haine ale propagandei**, Editura Paralela 45, 2008, p.391.

justificarea intereselor sale agresive expansioniste. Agresiunea propagandistică, strâns legată de cea mediatică, așa cum a devenit ea manifestă pe timpul celui de al II-lea război din Golf (și al cărei exemplu clasic este cel al acțiunilor paralele și concurente ale CNN și ale Al Jazeera) a devenit utilizată, pe cât de inevitabil, pe atât de masiv și de rafinat.

Agresiunea imagologică este acel tip de agresiune care vizează proiectarea imaginii convenabile agresorului atât despre sine, despre entitatea agresată cât și asupra contextului situațional în ansamblu. Instrumentarul imagologiei cuprinde: poziționarea favorabilă în imaginarul publicului țintă; manipularea realității; mitologizarea elementelor proprii (sau demonizarea inamicului); cultivarea asiduă a elementului emoțional; accentuarea selectivă a informației; vizualizarea elementelor esențiale; programarea neurolingvistică.

Agresiunea simbolică se referă la producerea unui atac mediatic sau informațional asupra inamicului (deci exclusiv în afara mediului său fizic) cu scopul de a genera efecte precum pierderea credibilității, a identității și deformarea imaginii sale publice. Sunt atacate sau pervertite sistematic, istoria națională, mitologia fondatoare sau simbolurile identitare (imn, logouri, drapel, însemne heraldice) ale inamicului și propuse/impuse cele ale agresorului.

Agresiunea culturală se exprimă prin conducerea trendului cultural cu scopul asimilării, compromiterii sau distrugerii sistemelor de valori alternative. Prin *agresiunea culturală*, spre exemplu, se pot îngloba în mod deliberat sau coopta reprezentanții polilor cu viziuni diferite în “mainstream-ul” cultural impus de agresor sau dimpotrivă, se poate încerca atomizarea liantului social prin sprijinirea atitudinilor excesiv de libertariene, a creării vidului identitar sau axiologic, prin alterarea memoriei sociale. În termeni apropiați, această formă de agresiune se poate concentra pe formarea atitudinilor colective privind, spre exemplu, globalizarea, problemele politice, etnice, rasiale sau religioase, modernitatea, libertățile cetățenești etc, vizând, spre exemplu, decăderea sistemului educației naționale, promovarea multiculturalismului agresiv sau supraevaluarea anticulturii și a subculturii în statul agresat.

Într-un efort remarcabil, dar rămas relativ izolat, de a deschide o nouă perspectivă asupra provocărilor de securitate la care este supusă România de astăzi, Dona Tudor propunea managerierea la un nivel instituțional integrat a tuturor agresiunilor care amenință statul din interior, deoarece, ca regulă generală în utilizarea *agresiunilor combinate*, statul-țintă trebuie destabilizat mai întâi din interior. Agresiunile culturale pot lua numeroase forme: injectarea de dubii privind valorile culturii naționale; proliferarea kitschului; impunerea culturii de împrumut și a expansiunii culturale; impunerea unui complex național al inferiorității culturale; crearea unei confuzii naționale privind ierarhia valorilor; denigrarea diverselor personalități; politizarea actului cultural; promovarea neîncrederii și a lipsei de respect față de instituțiile naționale fundamentale; transformarea actelor culturale într-un apanaj exclusiv al falselor elite; spolierea patrimoniului național; intoxicarea și dezorientarea valorilor individuale; minimalizarea valorilor profesionale, tăierea încrederii în forțele proprii în interiorul domeniilor sociale productive excepționale; cultivarea unui sentiment de vinovăție națională pentru diferite motive; creșterea

izolării și dezaprobarea comunității internaționale; hiperbolizarea anumitor categorii sociale, inducând sentimentul de ridicol, illogic, rizibil, caricatural; excluderea unor anumite categorii sociale din viața socială; hrănirea tensiunilor inter-etnice, inter-rasiale și inter-religioase; crearea și întreținerea unui sentiment de insecuritate națională; îndreptarea populației spre sectarismul religios și îndepărtarea ei de biserica națională; supralicitarea programelor comerciale pentru subminarea bunului simț, normelor morale, eticii, obiceiurilor și tradițiilor; inducerea unui sentiment de inutilitate națională; fragmentarea conștiinței populare simultan cu exacerbară valorilor locale și regionale, în detrimentul conștiinței naționale.¹⁹ Am descoperit vreo pată de sânge în toate aceste acțiuni? Vreun glonț tras? Nu. Și totuși combinarea unor asemenea mijloace de agresiune nonconvențională poate distruge o țară sau o comunitate.

Agresiunea religioasă este acea formă de agresiune nonconvențională prin care se urmărește subminarea atât a instituțiilor clericale ale statului agresat cât și a fundamentelor vieții spirituale și a celei ritualice a cetățenilor săi, în scopul debusolării societății, a pierderii reperelor credinței și pe această bază a dezindividualizării, alienării sau acceptării prozelitismului agenților agresorului. Acest obiectiv poate fi atins prin metode variate, precum: compromiterea liderilor religioși; culpabilizarea celor cu opțiuni tradiționaliste; interzicerea practicilor cultice; acordarea de stimulente materiale în schimbul trecerii la altă religie; stimularea dezvoltării sectarismului și a sectelor religioase.

Agresiunea civilizațională poate fi înțeleasă ca o formă de impunere a modernității în arii ai căror locuitori sunt refractari la schimbarea modului lor de viață. Acest tip de agresiune nu se produce neapărat între civilizații decalate științific și tehnologic, ci poate avea loc și între țări comparabile ca nivel de dezvoltare, dar care au modalități diferite de a se raporta la noțiunile de progres, emancipare sau logică socială. Scopul declanșării unui asemenea tip de agresiune, inițiat de obicei în tandem cu mijloace de agresiune culturală, este de a crea trebuințe noi, dependențe de consum, noi piețe și consecutiv, încadrarea entității agresate în sfera de influență economică și politică a agresorului.

Agresiunea legislativă a lansat o polemică uriașă în relațiile internaționale. Ea caută să stabilească reguli favorabile și să descopere oportunități timpurii pentru națiunile puternice, care ulterior să fie formalizate prin legislația internațională, devenind obligatorii pentru întreaga comunitate internațională. Aceste reguli sunt aplicate diferitelor domenii: economic, cultural, ecologic, politic, etc. În viitor, confruntările în aria legislației se vor intensifica, vizând erodarea suveranității naționale (în numele prevenirii încălcării grosiere și sistematice a drepturilor fundamentale ale omului sau în sprijinul intereselor superioare ale structurilor instituționale supra-statale), justificarea intervenționismului și a impunerii dublului standard de către marile puteri. Acest tip de agresiune va continua a fi utilizat în mod conjugat, îndeosebi cu agresiunea economică și cea financiară.

¹⁹ Conform Tudor, Dona, **Manipularea opiniei publice în conflictele armate**, Cluj – Napoca, DACIA, 2001.

Agresiunea morală constă în culpabilizarea celui agresat pentru motive reale (dar mult amplificate sau distorsionate) sau imaginare și prin asumarea de către agresor a posturii de justițiar în relația bilaterală. Ea se poate concentra, spre exemplu, pe combaterea transferului ilicit sau iresponsabil de tehnologii critice legate de armele de distrugere în masă și pe controlul așa-zisilor cumpărători periculoși sau pe nivelul de respectare a drepturilor și libertăților cetățenești din țara agresată. Putem interpreta agresiunea morală în sens restrâns, ca pe o încercare de impunere a supremației culturale, religioase, a unui tip diferit de stil de viață sau mod de trai, sau în sens larg, ca pe o extensie a limitelor războiului clasic.²⁰

Agresiunea infrațională este un termen generic care subîntinde toate tipurile de activități criminale puse de agresor în slujba atingerii scopurilor sale, prin slăbirea forței de reacție a statului agresat. Agresorul poate crea sau stimula: rețelele de contrabandă (vizând aruncarea piețelor în confuzie și subminarea ordinii economice a inamicului); rețelele de trafic de droguri și creșterea numărului consumatorilor (urmărind obținerea de profituri bruște, masive și ilicite prin răspândirea flagelului în statul țintă); rețelele de crimă organizată; traficul de carne vie; răspândirea infraționalității juvenile (pentru a eroda potențialul tinerei generații); exploatarea criminalității economico-financiare (a gulerelor albe); corupția, toate în scopul slăbirii structurale a statului agresat.

Agresiunea genetică este, într-un fel, o formă asimetrică a războiului continuu, iar un astfel de conflict nu poate avea, încă, o strategie sau o doctrină explicite. Agresiunea genetică se va purta, probabil, pe următoarele coordonate: obținerea, prin mijloace genetice, a unor performanțe ieșite din comun în ceea ce privește calitățile luptătorilor proprii; crearea de mutații și de clone; crearea unor sisteme de influențare, prin mijloace genetice, a comportamentului unor populații; apariția și proliferarea terorismului genetic; manipularea în detrimentul adversarului a culturilor modificate genetic; exploatarea diferențiată a băncilor de material genetic. Deși pare a putea fi utilizată pe scară largă într-un orizont de timp nu prea apropiat, totuși, agresiunea genetică se arată a fi încă de pe acum un tip nonconvențional de agresiune având un potențial uriaș.

Agresiunea psihotronică. Psihotronica este disciplina biofizică ce studiază interacțiunile psihice la distanță. Obiectul de studiu al psihotronicii îl constituie fenomenele parasenzoriale (paranormale) care sunt denumite și fenomene PSI. Printre metodele folosite sunt: persuasiunea, programarea neurolingvistică, utilizarea clarviziunii, a hipnozei, a bioenergiei sau a magnetismului, a percepției extrasenzoriale (PES), a telepatiei, a telekineziei, a sugestiei (pentru a-i inhiba inamicului instinctul de conservare și a-i provoca stări depresive colective). Aplicarea acestor metode, deși improbabilă, chiar și la scară redusă, va putea influența decisiv capacitatea inamicului de a se apăra în fața unei astfel de agresiuni nonconvenționale.

Agresiunea geofizică. Componenta *geofizică* a confruntării constă într-un sistem de acțiuni nonconvenționale care vizează provocarea unor calamități și catastrofe cu influențe nocive asupra mediului de viață al oamenilor, localităților,

²⁰ Necaș, Pavel, Nižňanský, Jaroslav, *Towards NATO Political and Military Strategy for the 21st Century*, Institute for Security and Defence Studies, MoD Slovak Republik, Bratislava, 2004 p. 100.

terenurilor agricole, sistemelor de comunicații, în scopul realizării unor obiective importante, între care se situează și distrugerea potențialului și resurselor adversarului.

Formele ei concrete ar putea fi provocarea unor fenomene (ploi torențiale, uragane, grindină, avalanșe etc.) care să afecteze grav teritoriul inamicului și, mai ales, acele spații în care se află elemente ale industriei de război, sisteme de arme, încheșuri strategice, infrastructura critică, depozite și resurse.

Agresiunea combinată (de efect sinergic). Indiferent dacă este intenționată sau nu, folosirea *metodelor de operare combinate* a fost deja aplicată de multe națiuni în practica agresiunii și a războiului. Mai mult decât atât, unii teoreticienii au încercat să dezvăluie ce metode utilizează statele sub “procedura tăcerii” în relațiile lor internaționale pe timp de pace și nu strict necesar în circumstanțe conflictuale.

Conform acestora, punctul central al agresiunilor combinate se bazează pe următoarele reguli de angajare: crearea capabilităților și utilizarea a cât mai multe și variate tipuri diferite de agresiune, schimbarea importanței relative a acestora și a intensității utilizării lor odată cu schimbarea circumstanțelor și determinarea modului optim de îmbinare a agresiunilor tradiționale cu cele nonconvenționale, specific de la caz la caz, simultan sau alternativ, pentru atingerea succesului.²¹

Scopul final proactiv al agresiunilor combinate este deci acela de a exploata atât de multe forme și tipuri de agresiune câte sunt necesare. Agresiunile combinate, ca parte a „războiului polifonic”, văzut ca încercare complexă de a exploata nonconvențional domeniul cât mai diverse pentru atingerea propriilor obiective și interese²², vor deveni, în opinia mea, tipul obligatoriu de agresiune al viitorului, unica metodă de a obține succesul internațional și de a crea premisele obținerii victoriei în diferite conflicte. Agresiunile nonconvenționale vor fi din ce în ce mai utilizate de marile puteri (care dețin de altfel și majoritatea capabilităților în domeniu) pentru impunerea voinței lor în arena internațională, vor reprezenta unica șansă a statelor slabe de a supraviețui și în același timp vor reprezenta calea necesară a statelor cu ambiții de a-și spori potențialul.

3. Efectele agresiunilor nonconvenționale asupra securității naționale a statelor

Pentru moment, amenințarea cea mai proeminentă la adresa comunității internaționale pare a fi terorismul, unul din avatarurile cele mai puternice ale războiului asimetric. În ultima perioadă formele sub care terorismul se prezintă s-au diversificat exponențial. Ne confruntăm astăzi cu: terorismul informațional, economic, politic, antisocial, etnic, religios, cultural, distructiv, criminal, psihopatologic, de tip guerillă, infracțional, contra-patrimonial, CBRN, genetic, anti-identitar, aleatoriu, spațial, mediatic, în domeniul artistic, comunicațional și cibernetic.²³

²¹ Necaș, Pavel, Nižňanský, Jaroslav, op.cit. p.107.

²² Faber, Peter, **NATO in Countering Terrorism: Today and Tomorrow**, Rome, NATO Defense College, 2003.

²³ Mureșan, Mircea, Văduva, Gheorghe, **Războiul viitorului, viitorul războiului**, București, Universitatea Națională de Apărare, 2004, pp. 453 – 455.

Armele pe care aceștia le utilizează sunt avioane, tunuri, gaze otrăvitoare, bombe, agenți bio-chimici, dar la fel de bine pot fi viruși de computer, programe de căutare a informațiilor în rețea sau instrumente financiare derivate. Aceste arme, nerecunoscute încă în mod oficial ca atare, în teoriile și doctrinele militare, au produs deja amenințări serioase, deosebite de cele din trecut, în mod multidirecțional, diferit față de înțelegerea securității naționale a statelor.

Dar am văzut că agresiunile se realizează utilizând și mijloace diferite, altele decât terorismul: refugiați, trafic de armament, droguri, carne vie, rețele de crimă organizată transfrontalieră, mineriade, terorism, atacuri informatice, ale infrastructurii critice, ale sistemului de transport, afectarea imaginii țării, provocarea deliberată de catastrofe ecologice sau naturale, stimularea decalajului regional în procesele de democratizare, amenințarea cu utilizarea armelor de nimicire în masă, crearea de obstacole în calea bunei guvernări și foarte multe altele.

Noile tipuri de agresiune pun la încercare atât teoreticienii cât și practicienii războiului, primii încercând să redefinească și să structureze logic noua panoplie a dialecticii dintre cooperare și conflict, iar cei din urmă experimentând, cu mai mult sau mai puțin succes, planificarea și conducerea concomitentă a structurilor militare și de securitate clasice și a celor non-kinetice, mai nefamiliare, generând efecte insuficient înțelese și de aceea neexploatate la adevăratul lor potențial.

Expertiza și practica ducerii unor asemenea tipuri de operațiuni implică gestionarea unor riscuri sporite ale statelor privind degenerarea sistemului lor democratic, încălcarea drepturilor și libertăților cetățenești, anumite forme de cenzură, supraveghere intensificată (de masă), stat polițienesc, riscuri la care democrațiile tinere sunt expuse mult mai profund. Mai mult, etica forțelor militare este incapabilă pentru moment de a trece pragul datoriei, pentru a ține pasul cu societatea post-morală, care o include și o menține. Acest fapt poate crea o fractură între militari și societate, care reprezintă o vulnerabilitate atunci când este privită prin ochii opiniei publice. Cu toată existența acestor riscuri, statele sunt nevoite să țină cont de toată multitudinea de posibilități care le poate amenința interesele. Și lucrurile nu se vor opri aici.

Efectele obținute prin utilizarea agresiunilor nonconvenționale vor fi pe cât de diverse și extinse, pe atât de profunde: creșterea riscurilor legate de mediul înconjurător (reducerea rezervelor de apă, deșertificarea, creșterea nivelului mării și oceanelor, creșterea frecvenței de apariție a fenomenelor meteorologice extreme); inechitatea globală în creștere în ceea ce privește distribuția și consumul de bunuri și servicii, oportunitățile educaționale și condițiile de viață; dezechilibrul ratelor demografice și a valurilor adiacente de migrație; instabilitatea piețelor financiare internaționale și abilitate diminuată a statelor de a-și controla propria monedă și economie, în fine, în unele părți ale lumii, rapida dezintegrare a statelor²⁴.

Cei puternici se pregătesc din timp pentru a înfrunta pericolele nonconvenționale. Statele unite au dezvoltat nu doar noi doctrine sau tactici de război precum *operațiile centrate pe rețea* (Network Centric Operations- NCO), *operațiile*

²⁴ Münkler, Herfried, *The wars of the 21st century*, International Review of the Red Cross, March 2003 Vol. 85 No 849, pg. 11.

bazate pe efecte (Effects Based Operations- EBO), *războiul de nișă* (niche war), *războiul spațial* (space war)²⁵ sau *războiul cibernetic* (cyber war)²⁶ dar și platforme tehnice noi: sistemul de poziționare globală (Global Positioning System- GPS), afișaje pentru vizualizarea unităților (Visual Display Unit- VDU), elemente pentru scurtarea ciclului decizional (OODA Loop Cycle), aeronave fără pilot (Unmanned Air Vehicle - UAV), sisteme C4ISR, arme nonletale pentru controlul mulțimilor (non-lethal weapons- NLW)²⁷, arme cu puls electromagnetic (Electromagnetic pulse - EMP) etc., care arată nu doar precauția ci și disponibilitatea lor de a evolua către un alt tip de război, al viitorului. Alte mari puteri, precum China sau Rusia și-au luat și ele, după cum am arătat, cel puțin în anumite domenii, măsuri comparabile cu ale SUA.

Rând pe rând, statele se străduiesc să își revizuiască politicile și strategiile de securitate, dar au reușit până acum mai ales să definească vulnerabilitățile, riscurile și amenințările și mai puțin (sau în număr foarte redus) să se adapteze doctrinar și instituțional noii realități, dovada elocventă reprezentând-o reacția lor confuză, inefficientă, necoordonată și fundamentată ambiguu din punct de vedere axiologic și legal în fața agresiunii de tip asimetric, terorist.

Există însă și explicații obiective pentru acest tip de reacții. Pe când agresiunile sunt acțiuni reale, politicile sunt abstracții, rezultate prin contractii și summumuri simbolice. De aceea adaptarea celor din urmă la varietatea celor dintâi prezintă o anumită întârziere necesară găsirii de soluții concrete de contracarare a agresiunilor. Discrepanțe vor exista mereu și între realitate și reflectarea ei în conștiință, agresiunile nonconvenționale uneori nefiind percepute ca agresiuni, iar altele, anumite acte ostile fiind interpretate în mod eronat ca fiind agresiuni. După cum am văzut, agresiunile pot fi, pentru cel agresat, fie reale, fie imagine, ceea ce sporește dificultatea definirii lor. Interesant este că și agresiunile imagine sunt uneori cuprinse în politici.

Concluzionând, putem spune că agresiunile nonconvenționale sunt deja o realitate și vor deveni cu certitudine o metodă din ce în ce mai folosită pentru atingerea intereselor actorilor internaționali, atât pentru declanșarea conflictelor, cât mai ales pentru evitarea lor, datorită complexității, versatilității, efectului lor sinergic, dificil de detectat, de incriminat și de contracarat.

Bibliografie:

- [1] ADAMS, James, **Următorul – ultimul război mondial. Arme inteligente și front pretutindeni**, Editura ANTET, 1998.

²⁵ Astăzi, dar în special mâine, puterea va trece prin spațiu. SUA, Uniunea Europeană, Rusia, China, Japonia, India și Israel domină în prezent acest domeniu.

²⁶ *Războiul cibernetic* (Cyber war) este un termen care a fost utilizat pentru prima dată de David Ronfeldt și John Arquilla de la RAND Corporation.

²⁷ Noile arme non-letale pentru controlul mulțimilor sunt: generatoarele de infrasunete (care provoacă sentimente de greață), arme cu laser (pentru producerea orbirii temporare), muniția cu adezivi polimerici (care produc efectul de anti-tractare) sau arme pentru *războiul-graffiti* (pentru transformarea metalelor în materiale casante) etc.

- [2] BLAND, Douglas, *Adjusting to the new regular warfare*, Canadian magazine Calgary Herald, May 15, 2007.
- [3] BRACKEN, Paul, *Financial Warfare*, E-notes, Philadelphia, PA: Foreign Policy Research Institute, September, 2007.
- [4] DOLGHIN, Nicolae, SARCINSCHI, Alexandra, DINU, Mihai-Ștefan, **Riscuri și amenințări la adresa securității României. actualitate și perspectivă**, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004.
- [5] FABER, Peter, *Combination Warfare: A New NATO Strategy for the Asymmetric Risks and Challenges of the 21 Century*, Essays by Senior Courses 100 and 101, Rome: NDC Press, 2003.
- [6] FIRESMITH, Donald G., **A Taxonomy of Security-Related Requirements**, Software Engineering Institute, în <http://www.sei.cmu.edu/library/assets/taxonomy1.pdf>, 09.10.2009 ora 16.55.
- [7] GALTUNG, Johan, *A Structural Theory of Aggression*, Journal of Peace Research, Vol. 1, No. 2 (1964), pp. 95-119, Sage Publications, Ltd., în <http://www.jstor.org/stable/423250>, consultat la 08.10.2009 17.25
- [8] HENTEA, Călin, **Noile haine ale propagandei**, Editura Paralela 45, 2008.
- [9] IRIMIA, Ion, **Securitatea. Paradigme ale securității**, Universitatea Națională de Apărare, București, 2005.
- [10] LEARY, William M., **The Central Intelligence Agency, History and Documents**, Alabama, 1984.
- [11] MOȘTOFLEI, Constantin; VĂDUVA, Gheorghe, **Tendințe în lupta armată**, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004.
- [12] MUREȘAN, Mircea, VĂDUVA, Gheorghe, **Războiul viitorului, viitorul războiului**, București, Universitatea Națională de Apărare, 2004.
- [13] NECAȘ, Pavel, NIŽŇANSKÝ, Jaroslav, *Towards NATO Political and Military Strategy for the 21st Century*, Institute for Security and Defence Studies, MoD Slovak Republik, Bratislava, 2004.
- [14] QIAO, Liang, Wang, Xiangsui, **Unrestricted Warfare**, Beijing, PLA Literature and Arts Publishing House, February, 1999.
- [15] SCALES, Robert, Maj. Gen (ret.), *Fighting on the Edges: The nature of War in 2020*, lucrare asociată cu Proiectul NIC 2020.
- [16] VĂDUVA, Gheorghe, *Războiul continuu, continuitatea războiului*, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, sesiunea anuală de comunicări, București, 2003.
- [17] MOMOC, Antonio, *Agresivitatea ca legitimare a puterii politice. De la agresiunea gesturală și de discurs, la violența fizică*, Editura Tritonic, Revista Română de Comunicare „Jurnalism și Comunicare”, an III, nr. 4/2004.
- [18] MUREȘAN, Mircea, VĂDUVA, Gheorghe, **Războiul viitorului, viitorul războiului**, București, Universitatea Națională de Apărare, 2004.
- [19] MÜNKLER, Herfried, *The wars of the 21st century*, International Review of the Red Cross, March 2003 Vol. 85 No 849.
- [20] TUDOR, Dona, **Manipularea opiniei publice în conflictele armate**, Cluj – Napoca, Editura Dacia, 2001.
- [21] Strategia națională de securitate a României, București, 2007.

- [22] *Threat Taxonomy for Critical Infrastructures and Critical Infrastructure Risk Aspects at EU-level*, VITA Consortium, 2006, în <http://homelandsecurity.tamu.edu> 26.09.2009 ora 17.45.
- [23] <http://www.pcr.uu.se/research/UCDP/confliktdatasetcatalog.pdf> accesat la 27.09.2009 17.25.
- [24] <http://www.militaryconflict.org/> accesat la 08.10.2009 17.05.
- [25] <http://www.ipcs.org/> accesat la 05.10.2009 12.15.
- [26] <http://ethics.sandiego.edu/applied/military/justwar.html> accesat la 04.10.2009 22.45
- [27] <http://smallwarsjournal.com/> accesat la 30.09.2009 21.15
- [28] <http://www.sei.cmu.edu/library/assets/taxonomy1.pdf> 09.10.2009 ora 16.55
- [29] <http://homelandsecurity.tamu.edu> accesat la 26.09.2009 ora 17.45
- [30] <http://stiri.kappa.ro/externe/14-02-2008/razboiul-cibernetice-arma-viitorului-165962.html> accesat la 20.10.2009 ora 14.00.

NOI ACTORI ȘI TENDINȚE PE PIAȚA SECURITĂȚII

Laurențiu S. HAN*

The neo-liberal economic policies - privatization, free trade, slashed social spending - have come to dominate the world and, in the same time, the way of security approach: privatization.

The security privatization involves privatization of war, privatization of diplomacy, privatization of peace and privatization of intelligence and are mixed up private security companies (PSC) or private military firms/contractors/companies (PMF/PMCs/PMC), international nongovernmental organizations (NGO's) and PR & lobby firms.

While most PSC are involved areas of low intensity conflict, strategically special operations, where deploying traditional armed forces might be too politicaly and diplomatically risky, in ordinary information-gathering tasks or security-of-infrastructure work, their sector's reputation has suffered from bad publicity generated by certain players involved in abusive or clandestine activities in recent international conflicts such as those of Iraq, Afghanistan and across the African continent.

The PSC industry is now worth over \$ 100 bilion a year and with increasing absence of Western military support to international peace operations.

PSC are struggling to define how they should fit into Europe's traditionally state-dominated security and intelligence sector, and to persuade policymakers that their industry deserves formal recognition to reinforce its legitimacy.

Globalizarea, impactul tot mai extins al crizelor de tot felul, „dezangajarea statelor”, diminuarea relevanței instituțiilor internaționale în rezolvarea problemelor de securitate, apariția precedentului așa numitelor „coaliții de voință” dublate de contractori privați care intervin în locul forțelor ONU sau NATO, dezechilibrul de putere existent și ascensiunea rapidă a unor „actori non-statali” tot mai puternici în relațiile internaționale etc., generează evoluții greu predictibile și riscul apariției unor noi surse de incertitudine și insecuritate la scară globală.

Într-o lume în care actorii non-statali exercită o putere crescândă, în timp ce statele nu mai dețin „monopolul violenței” iar vechile instrumente ale diplomației și de garantare a securității internaționale, de tipul ONU, de exemplu, sunt depășite de complexitatea amenințărilor, au fost create noi mecanisme de intervenție, menținere a echilibrului și gestionare a crizelor, mare parte provenind din zona de intersecție a inițiativei private cu cea guvernamentală.

Sub diverse forme și accepțiuni, a existat și s-a mai vorbit despre o „piață din umbră” a informațiilor, despre o „piață a mercenarilor” sau o „piață a armelor” dar, până în ultimele două decenii, nu s-a putut vorbi despre o „piață a securității” în adevăratul sens al cuvântului, ca de altfel nici despre o „industrie a securității” (a nu se confunda cu industria de apărare!). Analiza modului în care „piața securității” a apărut, s-a dezvoltat și se manifestă ne poate oferi o perspectivă asupra implicațiilor

* Doctorand, Academia Națională de Informații.

și viitorului acestui domeniu pe care cercetarea științifică militară și de *intelligence* nu mai poate să îl ignore.

Cercetarea științifică trebuie să ia în considerare: cadrul doctrinar dominant și contextual în care are loc apariția și dezvoltarea industriei securității și a pieței aferente, categoriile de actori și de agenți ai acestora, dimensiunile domeniilor lor de interese, decizie și acțiune, mijloacele de care dispun și maniera în care acești actori le folosesc (comportamentul lor) sau sunt dispuși să le folosească (în funcție de valorile, scopurile și interesele acestora), nivelurile și dimensiunile acțiunilor lor, precum și implicațiile asupra mediului și stării de securitate.

1. Transformarea securității sub influența doctrinei economice liberale a „școlii de la Chicago”

Conform teoriilor din domeniul științelor militare, noțiunea de „securitate națională” are o sferă de cuprindere mai mare decât cea de „apărare națională”, și aceasta încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, când „activitatea economică s-a extins dincolo de limitele capacităților militare, ceea ce a făcut ca statele să devină incapabile să-și protejeze prin mijloace militare interesele economice”¹.

Ca urmare, în actuala etapă a globalizării, răspunsul la *dilema securității* („creșterea securității unui actor înseamnă reducerea securității altuia”²) depinde/este oferit preponderent prin intermediul companiilor și trusturilor economice, precum și al acțiunilor din sfera informațională, privată sau de stat, chiar dacă forța militară rămâne sursa primară a securității iar statul și națiunea se mențin încă în centrul noțiunii de securitate.

Teoriile economiei de piață – în special din sfera neo-liberală sau neo-conservatoare dezvoltate sub influența lui Milton Friedman la Universitatea din Chicago - și aprecierea securității din perspectivă preponderent financiară, reprezintă *noua ideologie* care tinde să influențeze și să determine redefinirea securității, prin deplasarea referențialului acesteia de la instituțiile și securitatea statului, a națiunii și colectivităților umane, a individului, spre sectorul privat, cel care crează plus-produsul/plus-valoarea, „avuția”, „prosperitatea” și „eficiența”. De aici mai e un singur pas până când securitatea colectivităților umane și chiar a statelor să fie reglată și asigurată de „mâna invizibilă” a raporturilor de forțe și interese de pe piața economico-financiară globală.

1.1 Războiul împotriva birocrăției

Alvin Tofler³ descria la începutul anilor '90 ascensiunea unei a treia forțe în lupta pentru putere dintre elitele politice și cele birocratice în SUA și la nivel mondial: marile trusturi mass-media. Acestea, datorită noilor tehnologii din domeniul IT&C, își extinseseră influența la nivelul întregii societăți, fapt ce le permitea să revendice un loc la masa puterii alături de elitele birocratice și cele politice.

¹ Sava, Ionel-Nicu, **Studii de securitate**, Editura Centrului Român de Studii Regionale, București, 2005, pp. 72-73.

² Ibidem, p. 67.

³ Toffler, Alvin și Heidi, **Război și antirăzboi**, Editura Antet, București, 1995.

Strânsa conexiune între sectorul privat (reprezentat de marile corporații, ce includ și segmentul mass-media) și clasa politică a facilitat, în parte, accesul marilor trusturi de presă la împărțirea puterii, în detrimentul birocrăției, în special. Odată cu afirmarea tot mai pregnantă a ideilor neo-conservatoare care propovăduiesc superioritatea eficienței sectorului privat în toate domeniile, existența unei birocrății solide, al cărei scop și cultură organizațională internă are la bază serviciul în *interes public*, reprezenta o piedică în aplicarea „principiilor corporatiste ale contrarevoluției” friedmaniene conform cărora, „birocrăția (*Big Government*) și elitele financiare trebuie să facă front comun pentru redistribuirea fondurilor publice către vârful societății”⁴.

Lupta pentru slăbirea și subordonarea birocrăției a culminat cu „declarația de război” a secretarului de stat Donald Rumsfeld – un reprezentant de seamă al intereselor corporatiste în guvernul SUA – care a identificat *birocrăția Pentagonului* ca fiind un *adversar* ce „reprezintă o amenințare, o amenințare gravă la siguranța Statelor Unite ale Americii”⁵ și care „subminează apărarea Statelor Unite și pune în pericol viețile oamenilor în uniformă”⁶.

Această *declarație de război* la adresa birocrăției din domeniul apărării naționale, un domeniu considerat până atunci sacru și intangibil, făcută în fața funcționarilor Pentagonului la 10 septembrie 2001, nu a fost preluată și dezbătută de mass – media, probabil și datorită atacurilor teroriste produse a doua zi. Acestea au monopolizat atenția întregii opinii publice americane și mondiale, dând în același timp un impuls și o motivație decisivă desființării și/sau suspendării regulilor birocratice și democratice ce guvernau acest domeniu extrem de sensibil. Un moment propice adeptilor „teoriei crizelor” friedmaniene, care sunt pregătiți și așteaptă astfel de momente pentru ca, pe fondul derutei, temerilor și incertitudinii generale, să-și poată pune în aplicare planurile de extindere a reformelor radicale dincolo de orice frontiere imaginabile anterior.

Conform noii doctrine promovată de Donald Rumsfeld, „Departamentul Apărării ar trebui să se concentreze cu precădere asupra competențelor sale fundamentale: lupta armată”⁷, pentru celelalte nevoi urmând a fi contractați furnizori privați care „pot oferi aceste activități neesențiale mai eficient și mai profitabil”⁸. După cum s-a putut constata ulterior, această privatizare/externalizare nu s-a limitat la „activitățile neesențiale” ci a cuprins întreg spectrul operațiunilor militare: de la planificarea și instruirea trupelor, până la operațiuni armate, culegerea de informații și interogarea deținuților, chiar dacă „Constituția Statelor Unite ale Americii (...) definește fără echivoc siguranța națională drept o îndatorire guvernamentală, și nu a unor companii private”⁹.

⁴ Klein, Naomi, *op. cit.*, p. 310.

⁵ Idem.

⁶ Scahill, Jeremy, **Blackwater: ascensiunea celei mai puternice armate private din lume**, Editura Litera Internațional, București, 2009.

⁷ Klein, Naomi, *op. cit.*, p. 311.

⁸ Idem.

⁹ Idem,

Persistența unei „presiuni private” și a unei „viziuni corporatiste” asupra organizațiilor tradiționale din domeniul securității este ilustrată și de anunțul făcut de Pentagon în 2003, conform căruia „va căuta să elimine drepturile care decurg din calitatea de funcționar public civil a majorității angajaților Departamentului Apărării (...)”, în scopul de „a oferi o mai mare flexibilitate și eficiență în angajare, promovare și concediere”, fapt ce, din punctul de vedere al sociologiei militare „se traduce în dezinstituționalizarea unei birocrății civile militare”¹⁰.

Una dintre motivațiile/justificările necesității unei astfel de acțiuni a reprezentat-o: încercarea de adaptare la cerințele mediului modern de securitate prin eficientizarea politicilor de personal după modelul corporatist, care promovează o înaltă specializare și mobilitate a resursei umane. Dacă o astfel de strategie funcționează în cazul unor instituții birocratice guvernamentale și până în ce punct poate fi ea extinsă fără să afecteze îndeplinirea principalelor sale funcții pentru care au fost create, rămâne de văzut și de analizat. Efectele pe termen scurt și mediu ridică mari semne de întrebare asupra capacității instituțiilor birocratice, care au aplicat pe scară largă reforme de tip corporatist, de a-și îndeplini atribuțiile esențiale, ajungându-se ca, în situații de criză, să fie nevoite să externalizate o serie de funcții ce nu mai pot fi acoperite de funcționari tot mai puțini, slab pregătiți și motivați.

Câștigarea războiului împotriva birocrăției și realizarea melanjului între elitele birocratice, politice și corporatiste este ilustrat elocvent de către două dintre cele mai influente personaje ale administrației Bush: Dick Cheney și Donald Rumsfeld. Ambii sunt adepți ai „Școlii de la Chicago” și artizani ai implementării „teoriei crizelor” la nivel guvernamental și militar. Legăturile strânse cu firme direct implicate și beneficiare de pe urma gestionării crizelor, mai mult sau mai puțin provocate, sunt de notorietate în cazul celor doi oficiali de rang înalt.

Trebuie menționat că, proiectul de privatizare masivă în domeniul militar a debutat în perioada mandatului de secretar al apărării a lui D. Cheney, între 1989 și 1993, în care a redus masiv cheltuielile militare și numărul trupelor (de la 2,2 la 1,6 milioane de oameni). Înainte de încheierea mandatului, Cheney a autorizat sucursala Brown and Root (ulterior denumită KBR ca urmare a fuziunii cu M.W. Kellogg) a companiei Halliburton, „să realizeze un studiu secret despre felul în care armata ar putea să privatizeze majoritatea serviciilor de suport (...) pentru operațiunile militare americane”¹¹. După cum era de așteptat, Halliburton devine principalul beneficiar al Programului de Sporire a Logisticii Civile a Pentagonului (LOGCAP – Logistics Civil Augmentation Program), câștigând licitația organizată de Pentagon în fața altor 36 de competitori, și asigurându-și un prim contract pe cinci ani fără nici o valoare nominală. Compania era „asigurată că toate costurile urmau să-i fie acoperite de Pentagon; în plus i se garanta un profit, adică ceea ce este denumit în contract *cost – plus*”, realizând, în același timp, o „inovație” în domeniul contractelor guvernului cu firmele private: „armatei nu i se mai oferea armament, ci servicii de management pentru operațiunile sale”¹².

¹⁰ Moskos Charles C. jr., *op. cit.*, pp. 13-14.

¹¹ Scahill, Jeremy, **Blackwater: ascensiunea celei mai puternice armate private din lume**, Editura Litera Internațional, București, 2009, p. 91.

¹² Klein, Naomi, *op. cit.*, p. 315.

11 septembrie 2001 a reprezentat momentul de relansare în forță a afacerilor din domeniul militar. Acesta a determinat în SUA, și prin reflexie și consecințele ulterioare și în alte țări, o creștere fără precedent, de la desființarea Tratatului de la Varșovia, a cheltuielilor militare și a activităților guvernamentale legate de securitate și combaterea terorismului, activități și funcții ce au urmat aceeași cale imprimată anterior: cea a externalizării către sectorul privat. Rezultatul, „o economie nouă, complet dezvoltată, în domeniile securității naționale, războaielor private și a reconstrucției după dezastre”, inventându-se „un nou rol pentru guvern, care nu mai viza securitatea națională, ci achiziționarea ei la prețul pieței”¹³.

Utilizarea sau transformarea dezastrelor, ca evenimente tragice și cu impact emoțional major, în oportunități de afaceri sau de schimbare de paradigmă, nu se putea realiza fără înfrângerea și decimarea birocrăției guvernamentale, a culturii sale organizaționale, respectiv diminuarea capacității și rolului instituțiilor statului. Odată cu înfrângerea birocrăției guvernamentale, ultimul bastion al apărării interesului public a căzut deschizând larg porțile administrării sale private, în conformitate cu interesele elitelor corporatiste de factură neo-liberală sau neo-conservatoare.

2. Privatizarea securității

Hegemonia SUA la începutul secolului XXI în afacerile, tendințele și orientările politico-ideologice, economice, culturale și militare mondiale au determinat adoptarea, uneori fără nici un fel de adaptare, a *modelului american* de către o mare parte a statelor lumii, atât ca urmare a mimetismului cât și al influenței politice exercitate în mod direct sau indirect de către *forțele pieței libere*. Evoluțiile și reconfigurările din domeniul american al securității reprezintă o radiografie premonitoare asupra modului probabil de evoluție viitoare a securității, cel puțin în sfera imediată de influență a SUA, și ne referim în primul rând la statele membre NATO, dar și la cele care au economii de piață deschise, complet liberalizate.

După cum am arătat, evoluțiile înregistrate până în prezent au la bază teoriile economice ale „Școlii de la Chicago” proiectate în sfera guvernamentală, militară și a afacerilor publice și puse în aplicare în conformitate cu „teoria crizelor”: rapid, pe fondul unor crize și amenințări „imnente” (care între timp au devenit permanente) și care facilitează adoptarea măsurilor necesare fără consultare publică, dar în numele „interesului public” și al „securității naționale”.

În final - conform constatării lui Naomi Klein – s-a ajuns, atât la „privatizarea infrastructurii necesare creării dezastrelor” cât și a celei „dedicate intervenției după producerea acestora”¹⁴.

De asemenea, „distincția dintre executarea de misiuni paralele, dacă nu identice, de către organizații civile și de către organizații militare, devine tot mai neclară. Faptul este ilustrat nu numai de demilitarizarea securității interne, dar, mai evident, de *privatizarea misiunilor militare*”¹⁵.

¹³ Klein, Naomi, *op. cit.*, pp. 322-323.

¹⁴ Ibidem, p. 312.

¹⁵ Moskos, Charles, C. jr., „Introducere” în Callaghan, Jean, Kernic, Franz (coord.), **Securitatea internațională și Forțele Armate**, Editura Tritonic, București, 2004, p. 14.

Redefinirea și reconfigurarea, în acest sens, a mediului de securitate la nivel global a început odată cu *privatizarea războiului* și se îndreaptă spre *privatizarea păcii*, simultan cu tendința de *privatizare a activității de intelligence*. Toate acestea se întâmplă în spatele sau în contextul „războaielor” împotriva terorismului, traficului de droguri, crimei organizate transfrontaliere sau, mai nou, al „luptei împotriva violenței de natură extremistă”¹⁶.

Aceștia sunt pașii către marea privatizare din domeniul securității care, odată îndeplinită, riscă să producă o lungă perioadă de tranziție dureroasă până la realizarea unei securități planetare reale, care să aibă în centrul său umanitatea și ființa umană, oriunde s-ar afla ea.

Astăzi companiile private de securitate – PSC (*Private Security Companies*), sunt tot mai prezente în teatrele de război, inclusiv cu misiuni de luptă. În momentul în care, de exemplu, a doua a forță militară ca mărime, după SUA, implicată în stabilizarea Irakului este formată din mercenari angajați de zeci de firme private, având contracte în valoare totală de sute de miliarde de dolari, cercetarea în domeniul securității nu mai poate ignora acest fenomen pe care să accelereze mutațiile sesizate deja, după încheierea Războiului Rece și, mai ales, după 11 septembrie 2001.

Deși, după cum afirmă Charles C. Moskos, „orientarea spre exterior a rolurilor militare reprezintă o evoluție recentă, ea trimite la *condottieri* – antreprenorii militari ai orașelor – state italiene din secolul al XIV-lea (...)”¹⁷ sau la „căpetenii de mercenari care se angajau în serviciul unui oraș, al unui principe sau al papii”¹⁸.

Principalii *condottieri* de pe piața securității sunt Companiile/Contractorii de Securitate Privată (*Private Security Companies/Contractors – PSC/PSCs*). PSC este denumirea agreată de către reprezentanții Firmelor Militare Private (*Private Military Firms – PMF*) în încercarea de a se distanța de nuanțele peiorative ale activității de mercenariat.

2.1 Privatizarea războiului

Se poate considera că privatizarea războiului a început odată cu apariția primelor grupuri de mercenari organizați *ad-hoc* pentru scopuri limitate, acționând în slujba unor guverne sau forțe insurgente din „state falimentare/eșuate” (*failed states*) și/sau corporații transnaționale.

Dublarea intereselor mercenarilor cu cele ale marilor corporații din domeniul minier și petrolier, interesate în controlul unor zone bogate în resurse naturale, a constituit principalul motor al dezvoltării mercenariatului modern până la dimensiunea sa actuală, o adevărată industrie prezentă acum în majoritatea teatrelor militare.

Cel care a pus bazele primei mari firme militare private (*Executive Outcomes*), conform accepțiunii moderne a termenului, este considerat a fi rodezianul Luther Eben Barlow, fost șef al serviciului de securitate al guvernului rasist de la Pretoria. S-a trecut astfel la etapa a doua a privatizării războiului prin transformarea acestor

¹⁶ Tsang, Steve, *Serviciile de informații și drepturile omului în era terorismului global*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2008, p. 314.

¹⁷ Moskos, Charles C. jr., *op. cit.*, p.13.

¹⁸ **Dicționarul explicativ al limbii române**, Editura Academiei RSR, București 1975, *passim*.

grupuri în societăți comerciale private, „prestatoare de servicii” (*Private Military Companies* –PMC), formate de această dată din foști luptători ai unor trupe de elită din armatele țărilor lor.

Experiența lor a început să devină interesantă pentru state ale căror „interese de securitate” puteau fi atinse prin efectuarea unor operațiuni strategice speciale și schimbarea discretă a unor regimuri din zone îndepărtate ale planetei. Brusuc, din „tolerați” mercenarii au devenit „utili”. Unele state, în conformitate cu noile tendințe de orientare spre *outsourcing* și diminuarea rolurilor în diverse domenii, au subcontractat anumite operațiuni și misiuni militare unor „furnizori” privați. În scurt timp mercenariatul s-a transformat într-o afacere înfloritoare, extrem de profitabilă.

Prima mare oportunitate pentru dezvoltarea subcontractorilor militari privați a apărut imediat după 1990. Încheierea Războiului Rece și reducerea masivă a forțelor armate a creat o nouă piață a forței de muncă, milioane de foști militari, atât din est cât și din vest, au devenit disponibili pentru angajamente și contracte private, mulți dintre aceștia cu pregătire specifică trupelor speciale sau serviciilor de informații.

În această perioadă s-a produs, practic, „legitimarea” și susținerea dezvoltării PMF-urilor prin angajarea și semnarea de contracte cu guverne, forțe militare și de securitate occidentale.

Guvernele, în consonanță cu interesele firmelor de securitate, au valorificat această nouă posibilitate nouă de a se implica în anumite conflicte sau „afaceri” de interes strategic, în afara granițelor, folosindu-se de mercenari care, de multe ori, nici nu știu de fapt pentru cine lucrează ci doar cine i-a angajat. De ce guvernul unui stat să implice forțele speciale ale armatei sau ale serviciilor de informații în operațiuni speciale departe de frontiere riscând ca, în caz de eșec sau deconspirare a implicării, să fie nevoit să dea explicații sau să răspundă la interpelări, când poate foarte bine să angajeze o firmă privată specializată, fără nicio legătură aparentă cu structurile de forță ale statului?

Un exemplu în acest sens îl reprezintă declarația unui oficial al Pentagonului (după uciderea la Fallujah a patru angajați ai firmei Blackwater, despre care s-a crezut inițial că aparțin armatei americane, n.n.): „Acele firme angajează pe oricine pot. Însă aceste persoane nu se află pe statul de plată al SUA, deci nu sunt responsabilitatea noastră”¹⁹.

Acest tip de reacție este de fapt o prelungire a vechii doctrine din domeniul operațiunilor strategice speciale, cea a *negării plauzibile*, „doctrină considerată multă vreme axiomatică și potrivit căreia, chiar dacă implicarea unui stat într-o acțiune secretă devine cunoscută, șeful de stat ar trebui să poată nega că a autorizat sau că chiar că a avut cunoștință despre ea (...)”²⁰.

Totuși, după cum afirma în 2004 Charles C. Moskos Jr. „unii analiști se tem că folosirea tot mai intensă a PMC nu diminuează costurile sociale și psihologice ale recurgerii la forță” iar aceste companii „trebuie aduse în orizontul examinării științei sociale militare tocmai pentru că știm atât de puține despre ele”²¹.

¹⁹ Duffy, Michael, *Când armatele private ajung în prima linie*, în *TIME*, 16.04.2004.

²⁰ Shulsky, Abram, N., **Războiul tăcut. Introducere în universul informațiilor secrete**, Editura Polirom, 2008, p. 151.

²¹ Moskos Charles C. jr., *op.cit.*, p.13.

Dezvoltarea firmelor militare private, odată cu multiplicarea și diversificarea amenințărilor, a căpătât în ultimul deceniu o amploare și anvergură operațională fără precedent, devenind o industrie privată ce derulează contracte de ordinul a sute de miliarde de dolari pentru guverne și companii multinaționale de pe întreg mapamondul. Acestea au ca angajați foști militari din forțele de elită, sunt dotate cu mijloace de luptă aero, navale și terestre moderne și desfășoară, sub contract, operațiuni independente sau în cooperare cu forțe regulate guvernamentale.

Războiul din Golf (1991) și apoi cel din Balcani au oferit oportunități nesperate de manifestare, atât pentru PSC-urile occidentale cât și pentru mercenarii mujahedini sau milițiile paramilitare sârbe și croate dar, războaiele recente din Irak și Afganistan au fost cele care au determinat o dezvoltare fără precedent a contractorilor militari privați, *transformându-i în adevărate corporații militare și armate private* (au desfășurați numai în Irak peste 150.000 de angajați).

Serviciile prestate în zonele de conflict se referă la: susținerea operațiunilor militare (construcții de baze militare, aprovizionare și asigurare logistică, transport, întreținere etc.); instruire, antrenament și consiliere militară sau de *intelligence* pentru forțe paramilitare sau forțe armate regulate; protecția unor oficiali, oameni de afaceri, jurnaliști, persoane din cadrul agențiilor umanitare, convoaie și obiective strategice (militare sau civile); acțiuni combatante de nivel tactic, armate sau de *intelligence*.

Ca urmare, forțele de securitate guvernamentale din statele occidentale dezvoltate (în special din SUA și Marea Britanie) au deja un competitor serios pe *piața securității*, care acționează după principiile economiei de piață, având o structură de organizare flexibilă, redusă numeric și o capacitate și viteză decizională și de mobilizare superioară, nefiind supus constrângerilor birocratice și dezbaterilor publice și/sau politice. PMC-urile și organizațiile tradiționale de securitate acționează împreună sau sunt/ pot deveni concurente.

De aici apare un prim subiect de reflecție și de analiză, respectiv răspunsul la întrebarea: *ce va rezulta din această coabitare concurențială și care vor fi consecințele asupra mediului și nivelului de securitate în viitor?*

Externalizarea serviciilor este inspirată din teoria eficienței economice instituită în mediul corporatist și, atâta timp cât tendința pe plan mondial - sau cel puțin în sfera politico-economică, de securitate și interese din care face parte și România - este de a se aplica această teorie *ad-literam*, inclusiv domeniului securității, ne putem aștepta ca, într-un viitor nu prea îndepărtat și, mai ales, fără să fim pregătiți, atât din punct de vedere al cadrului legal și doctrinar cât și al politicilor de personal, să avem filiale sau companii militare și de informații private, în paralel și în concurență cu structurile de forță ale statului.

2.2 Privatizarea păcii

Deși ONU permite implicarea unor ONG-uri în proiecte de asistență umanitară în zonele de conflict, a respins până acum ofertele venite din partea unor PSC-uri de preluare a misiunilor și rolului „căștilor albastre” de menținere a păcii în diferite zone ale globului, fapt ce nu exclude ca, în viitorul nu prea îndepărtat, să asistăm la o revizuire a acestei politici.

Firmele militare private sunt angajate de mai mulți ani într-o campanie de *lobby* susținută pentru a se putea impune ca alternativă la forțele ONU, NATO, Uniunii Europene sau ale Uniunii Statelor Africane pentru operațiuni de menținere a păcii în zonele de conflict, în special de pe *continentul negru*. Transformarea mercenarilor în trupe de menținere a păcii ar deschide un nou sector de afaceri pentru aceste firme, profiturile lor urmând să depindă doar de numărul crizelor sau conflictelor simultane de pe glob.

Vârful de lance al acestei ofensive a fi fost, conform lui J. Scahill, celebra și controversata companie militară americană Blackwater USA. Aceasta pare a fi prima care a înaintat o propunere detaliată pentru a trimite oameni în Sudan²², la scurt timp după vizita din iunie 2004 la Darfur a secretarului de stat american Colin Powell. Oferta includea, pe lângă mercenari înarmați, și elicoptere de luptă, vehicule blindate și un bombardier care poate lansa încărcături explozive și arme cu control prin satelit²³.

Un alt exemplu este legat de situația din Sierra Leone în timpul războiului civil declanșat la sfârșitul anilor '90 de Frontul Revoluționar Unit (RUF) care ocupase minele de diamant și ajunsese în 2004 la 20 de km de capitala Freetown, unde se refugiaseră zeci de mii de locuitori. Combatanții RUF au fost atacați de o forță privată de militari profesioniști cu bombe de aviație, tunuri și tancuri, aparținând firmei Executive Outcomes (E.O.). Militarii au fost angajați de către guvernul asediat iar costul misiunii a fost între 35 și 60 de milioane de dolari. La scurt timp după aceea, E.O. a oferit Națiunilor Unite sprijinul său în lupta împotriva genocidului din Rwanda.

Strategii EO au prezentat un plan detaliat de separare a celor două grupări etnice – tutsi și hutu printr-un coridor de trecere securizat pentru refugiați, dar secretarul general Kofi Annan, având încredere în capacitatea ONU de a soluționa criza, a refuzat oferta, afirmând: „lumea probabil că nu este pregătită pentru a trata menținerea păcii ca pe o misiune privată”²⁴.

În martie 2006, Cofer Black - vicepreședinte al Blackwater, fost șef al diviziei antiterorism a CIA - prezent la Expoziția și Conferința pe tema Forțelor din Operațiunile Speciale – SOFEX (*Special Operations Forces Exhibition and Conference*) ținută la Aman, Iordania, a reiterat viziunea corporatistă a companiei, susținând că: „*Blackwater era pregătită* (sbl. ns.) să trimită o brigadă în zonele de conflict sau de criză din întreaga lume”²⁵, dând ca exemplu regiunea Darfur din Sudan. Printre avantajele unei astfel de întreprinderi private, subliniate de Black și reluate de alți oficiali ai companiei cu diverse ocazii, ar fi: Blackwater se poate mobiliza mai rapid decât ONU sau NATO (de trei ori mai rapid), iar costul operațiunii ar fi mai mic (cu 60% mai ieftin)²⁶. Acest preț mai mic s-ar datora, după

²² „Încă din 2003 grupările rebele din Darfur, JEM (Justice for Equality Movement) și SLA (Sudan Liberation Army) se luptă cu guvernul. În 4 ani au murit peste 400.000 de oameni și peste un milion au fost evacuați”. (vezi Țăruș, Adriana, **Peace PR**, Editura Tritonic, București, 2007, pp. 99-100).

²³ Scahill, Jeremy, *Blackwater: ascensiunea ...*, p. 369.

²⁴ *Un nou sector în zonele de conflict – firmele militare private*, Mediafax, 07.05.2004.

²⁵ Ibidem, p. 363.

²⁶ Ibidem p. 365.

cum transpare din unele declarații, unui număr mai mic de soldați privați necesari pentru gestionarea aceluiași situații, bazându-se pe soldați mai bine pregătiți și pe o eficiență operațională sporită prin concentrarea pe înlăturarea amenințării principale. Campania de *lobby pentru Darfur*²⁷ (zona în care există și interese economice foarte mari), bine orchestrată, a ajuns inclusiv în stradă unde, la manifestațiile împotriva războiului din Irak, s-a ajuns să se strige „Afară din Irak, plecați în Darfur”. Jeremy Scahill afirmă că, „Darfur a devenit strigătul pentru o operațiune de redefinire menită să câștige contracte internaționale masive pentru firmele de mercenari” sau „biletul companiei către o lume de creștere potențială”²⁸.

Bineînțeles că ținta nr. 1 a atacurilor și campaniilor de *lobby* direcționate de firmele din industria securității private o reprezintă ONU, al cărui Departament pentru Operațiunile de Menținere a Păcii gestionează un buget estimat între 7 și 10 miliarde de dolari anual, dar ai cărui funcționari resping o implicare armată privată în cadrul forțelor internaționale destinate operațiunilor de menținere a păcii, deși există deschidere pentru achiziționarea anumitor servicii de sprijin logistic.

Legat de așa-numitul cost mai redus al unei intervenții private în acțiuni de menținere a păcii, P.W. Singer de la Institutul Brookings atrăgea atenția că: „Operațiunile NATO sau ONU implică o întregă rețea de angajamente și activități politice, nu doar un grup de indivizi cu arme și un avion CASA 212. Din acest motiv sunt scumpi și total diferiți”²⁹.

În mai 2006, jurnalistul Ted Koppel - unul dintre „avocații” intervențiilor militare private în zonele fierbinți de pe glob – lansa într-un articol din New York Times, sub forma unor întrebări retorice, o prognoză asupra unui viitor considerat de acesta inevitabil: „Deci, ce se întâmplă cu *următorul pas inevitabil* (sbl. ns.) – o forță militară defensivă plătită direct de corporații care vor beneficia cel mai mult de protecția lor? Dacă, de exemplu, o revoltă din Nigeria amenință puterea țării de a exporta petrol (și asta chiar se întâmplă), de ce să nu îi lăsăm pe Chevron sau Exxon Mobil să subscrie la trimiterea unuia sau două batalioane de mercenari”³⁰.

Referitor la o astfel de acțiune, Chris Taylor, vicepreședinte Blackwater, a menționat că ar putea trimite două batalioane de 600 de oameni fiecare, „cu aprobarea guvernului nigerian și cel puțin în urma unei înțelegeri tacite cu Washingtonul” și „ (...) fără nevoia de a încurca Congresul în problema obositoare

²⁷ „Acest gen de lobby încearcă de obicei să inducă oamenii în eroare... Problema care împiedică acțiunea eficientă în Darfur nu este doar o chestiune de costuri financiare. Adică, nu este vorba de un prag imaginar care, dacă firmele s-ar putea situa sub el, ar rezolva lucrurile. Adevărata problemă este aceea că zona este un dezastru politic, nu există un mandat ONU, nu există dorință politică externă de implicare, iar în plus, guvernul sudanez este obstrucționist și unilateral (însemnând că, dacă te duci acolo fără mandat, trebuie să fii hotărât să dărâmi toate ușile la pământ, să distrugi bazele militare etc. Și nici o firmă nu are capacitate pentru așa ceva, trimițând problema înapoi la SUA/NATO/ONU), împiedicând astfel o desfășurare utilă de forțe. Deci, chiar dacă există firme doritoare, trebuie să rezolve mai întâi aceste probleme”. *Ibidem*, p. 366.

²⁸ Scahill, Jeremy, *Blackwater: ascensiunea ...*, p. 366.

²⁹ *Ibidem*, p. 365.

³⁰ *Ibidem*, p. 372.

dacă americanii ar trebui să fie implicați din punct de vedere militar în națiuni suverane din Lumea a Treia”³¹.

Un rol important în coordonarea activităților de *lobby* la nivel internațional pentru implicarea firmelor militare private în acțiuni de menținere a păcii, îl are asociația comercială a acestor firme, I.P.O.A. (Asociația Internațională pentru Operațiuni de Pace), care – în cadrul unei susținute *campanii de redefinire* – a căutat să impună folosirea unei terminologii unice care să vină în sprijinul activităților de promovare. Astfel, firmele de mercenari sunt numite „companii militare private” (PMC) sau „companii de securitate privată” (PSC), iar mercenarii sunt numiți „soldați privați” sau „angajați civili”.

I.P.O.A. (a cărei denumire este apreciată ca orwelliană pentru că trimite la *Ministerul pentru Pace* de care vorbea George Orwell în romanul său „1984”, minister care avea ca obiect de activitate un război etern) se prezintă ca o organizație alcătuită din „cele mai profesioniste companii”, care au un *cod de comportament*, scris „cu ajutorul a zeci de organizații internaționale și non-guvernamentale, avocați ai drepturilor omului și oameni de știință”, și care acționează în „industria de pace și stabilitate”³².

În strânsă legătură cu aspirațiile companiilor ce o compun de a fi angajate în misiuni de pace pe continentul african, I.P.O.A. a fost profund implicată în eforturile de lobby împotriva legii antimercenari din Africa de Sud (promulgată totuși la 29 august 2006) care urmărea să-i împiedice pe cetățenii sud-africani să participe „ca luptători într-un conflict armat pentru câștigul armat” sau „să se implice în orice act menit să răstoarne un guvern sau să submineze ordinea constituțională, suveranitatea sau integritatea teritorială a unui stat”³³.

În contextul dezbaterilor pe marginea legii, ministrul sud-african al apărării a apreciat că „mercenarii sunt nenorocirea zonelor sărace din lume” și a acuzat „rolul sângeros al mercenarilor în istoria Africii”, despre care spunea că datează din 1960, când, imediat ce Congo și-a câștigat independența, „câinii războiului s-au năpustit în țară”³⁴. Legea antimercenari a fost introdusă în parlament în 2005 după ce s-a constatat că legea similară din 1998 nu era eficientă și peste șaiszeci de sud-africani erau bănuți că, sub coordonarea lui Simon Mann, fost ofițer britanic al SAS, fondator al companiilor Executive Outcomes și Sandline, s-ar fi implicat, în 2004, în răsturnarea guvernului din Guinea Ecuatorială care tocmai descoperise un zăcământ de petrol ce transforma țara în al treilea mare producător din Africa³⁵.

Chiar dacă unora dintre aceste firme de mercenari le-au fost aduse acuze grave în urma conflictelor din ultimele două decenii, plecând de la lipsă de moralitate și transparență în privința victimelor ori a contractelor încheiate, până la crime, abuzuri și implicarea în rețele de prostituție și de trafic cu arme (Bosnia și Kosovo) sau tratarea inumană a prizonierilor (Afganistan, Abu Ghraib și Guantanamo), forța financiară, conexiunile pe care aceste firme le au în diverse cancelarii și centre de

³¹ Ibidem.

³² Ibidem, pp. 374 – 375.

³³ Ibidem, p. 378.

³⁴ Ibidem, p. 379.

³⁵ Ibidem, p. 378.

decizie ale lumii, plus capacitatea de influență și persuasiune a marilor firme de lobby și PR arondate, fac ca privatizarea păcii, sub o formă sau alta, să pară a fi doar o chestiune de timp.

De asemenea, cu cât crește reticența statelor - sub presiunea opiniei publice naționale și/sau datorită lipsei de consens politic - în a trimite trupe sub egida ONU în misiuni umanitare, de stabilizare și menținere a păcii în diverse zone de conflict de pe glob, cu atât mai mult se impun PSC-urile ca „soluții la cheie”, gata să intre în luptă imediat ce banii au fost alocați sau deblocați.

Problemele ridicate de implicarea mercenarilor în conflictele internaționale necesită, conform lui Jeremy Scahill, răspunsuri la întrebările: „cine stabilește ordinea internațională?” (ONU? Statele? Oamenii bogați? Companiile?) și „în fața cui răspund acești soldați ?”³⁶.

Se poate argumenta că, din moment ce războiul reprezintă o sursă de profit privat, pentru a închide cercul vicios al (auto)întreținerii unor focare de conflict, ar trebui să facem și „pacea profitabilă financiar”. Dar, privatizarea păcii ar închide cercul ? Puțin probabil. Șansele cele mai mari sunt de a-l lărgi și de a-l scăpa total de sub control.

Primul care a imaginat, ca soluție la problema păcii și războiului, posibilitatea creării unor „Corporații de Pace” (*Peace, Inc.*) „de atestare internațională, fiecare având repartizată câte o regiune a globului”³⁷ a fost Alvin Toffler. Chiar dacă, după mai bine de un deceniu, nu s-a atins această fază, în multe altele însă imaginația autorului a fost întrecută iar temerile sale au fost confirmate în bună măsură, tocmai pentru că *aceste activități au fost lăsate în afara cadrului normal de reglementare și control*, devenind “factori de hazard” ce au la dispoziție „gigantice stocuri de război proprii”³⁸.

Concluzii

Prima concluzie și primul risc, totodată, ce rezidă din analiza evoluțiilor din domeniul securității este acela că, preocupați și concentrați asupra gestionării amenințărilor imediate sau „la modă”, avem tendința de a nu mai avea în vedere ansamblul, întregul *puzzle* al securității și consecințele pe termen lung ale propriilor noastre acțiuni sau inacțiuni, modul de evoluție al metodelor și mijloacelor de combatere a amenințărilor (vezi PMF/PSC) pe care le creăm și/sau le lăsăm să se dezvolte nestingherit și nereglementat, putând ajunge în punctul în care acestea vor deveni complet autonome și scăpate de sub orice control. Adică, adevărați „factori de hazard” ce dețin, pe lângă „stocuri de război proprii”, interese financiare imense și mijloace de influențare a unor decizii politice și/sau evenimente, putându-se pune în slujba celui care plătește mai bine, chiar împotriva politicii statului de apartenență dacă acesta nu are mijloace legale și de control adecvate.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Toffler Alvin și Heidi, *Război și antirăzboi*, Editura Antet, București, 1995, p. 266.

³⁸ „Desigur, pentru a preveni ca asemenea companii să devină factori de hazard, ar trebui stabilite reguli de teren internaționale stricte –comitete directoare transnaționale, monitorizare publică a fondurilor, eventual aranjamente speciale pentru a le închiria echipamente numai în scopuri anumite, în loc de a le permite să-și formeze gigantice stocuri de război proprii”.

Marea privatizare a securității, dacă nu este limitată, gestionată/controlată și reglementată corect, ne-ar putea lăsa în final fără securitate, fără unul dintre drepturile noastre fundamentale.

Astfel, pot fi sesizate deja o serie de *tendințe de evoluție ale mediului de securitate*, pe care managerii de vârf din cadrul structurilor cu atribuții în domeniul securității naționale vor trebui să le ia în calcul în (re)proiectarea și reinventarea misiunilor și organizațiilor pe care le conduc:

- abordarea securității în termenii economiei de piață va permite în continuare contractorilor privați ca, prin mijloace specifice de marketing, să lărgească „nișele de piață” pe care le-au ocupat deja și, totodată, să ofere noi produse de securitate sau chiar să creeze, în mod artificial, noi „nevoi” și „piețe de desfacere” pentru acestea³⁹;

- acapararea/monopolizarea domeniului consultanței de securitate și vinderea unor prognoze alarmiste pentru corporații și guverne în scopul „stimulării” cererii pentru produsele și serviciile pe care le oferă;

- organizațiile publice de securitate și/sau organizațiile internaționale de securitate se vor confrunta cu *lobby-ul* și concurența PSC-urilor pentru atragerea de surse de finanțare din bugetele destinate apărării și ordinii publice;

- propensiunea/ tentația decidentului politic de a apela la PMF - uri pentru a reduce costurile politice, sociale și psihologice ale intervențiilor militare externe, dar și pentru a răspunde doleanțelor exprimate de sponsorii campaniilor electorale și activității *lobby-ului* firmelor private;

- impunerea PMC – urilor ca soluții „la cheie” și, mai ales, rapide și „discrete” de rezolvare a unor conflicte și/sau situații de criză, cu preponderență în zone ale globului în care statele și organisme internaționale nu au interese, ori procedurile birocratice și de stabilire a consensului nu le permit luarea unor decizii politice și dizlocarea de forțe în timp util;

- dezvoltarea corporațiilor militare și de securitate private riscă să determine o escaladare a competiției și confruntării economice, a goanei după resurse și profit, spre forme care riscă, *in extremis* (în special în zone bogate în resurse din Lumea a Treia), să se poarte inclusiv cu mijloace militare letale, cu toate consecințele care decurg de aici;

- politicile PSC-urilor în domeniul resurselor umane vor obliga la mutații semnificative în politicile similare ale organizațiilor de securitate, dacă intenționează să-și mențină specialiștii, să rămână competitive și să-și poată îndeplini misiunile

³⁹ „Interesele mercenarilor nu coincid întotdeauna cu cele ale forțelor regulate. În timp ce militarii sunt interesați să scurteze războiul, pentru mercenari o prelungire a duratei conflictului înseamnă bani în plus”. (vezi Gheorghiu, Dan, *Câinii războiului mușcă din nou*, în cotidianul *Independent*, 2005).

pentru care sunt create, risc asupra căruia au atras deja atenția o serie de factori responsabili din SUA și Marea Britanie⁴⁰;

- dificultăți în menținerea standardelor operaționale și a culturii organizaționale, datorită creșterii numărului și fluctuației personalului, extinderii și multiplicării activităților necesare pentru a face față noilor forme de manifestare a amenințărilor.

Războiul economic și informațional permanent, în care sunt implicate state și companii și/sau forțe armate regulate și forțe militare private, fac ca managerii din orice domeniu, și mai ales cei ai organizațiilor de securitate, să fie confrunțați tot mai imperativ cu necesitatea proiectării de structuri și operațiuni menite să cunoască și să prevină potențialele riscuri generate acțiunile unor entități private tot mai performante și bine dotate din punct de vedere uman și tehnologic și ale căror scopuri și/sau apartenență sunt tot mai dificil de stabilit.

De asemenea, capacitatea analitică și decizională a structurilor manageriale va fi supusă unor presiuni suplimentare datorită vitezei de derulare a evenimentelor, multiplicării și disimulării intereselor actorilor și surselor de informare/dezinformare și conflict.

În consecință, presiunea pe care o pune apariția pe „piața securității” a unor concurenți agili, verștili și cu o viteză sporită de mobilizare, proiecție a forței și acțiune, obligă structurile militare și de *intelligence* ale statelor să-și reconfigureze și reinventeze misiunile și modul de organizare astfel încât, să se adapteze provocărilor în continuă schimbare ale mediului de securitate și, în același timp, să-și păstreze personalul calificat, să mențină pregătirea și cultura organizațională internă la un nivel competitiv, să atragă resursele bugetare și de încredere absolut necesare pentru îndeplinirea cu succes a misiunilor și să prevină amenințări de securitate și/sau derapaje ce pot fi „furnizate”, în lipsa unor reglementări și competențe foarte clar definite, chiar de către *furnizorii privați de securitate*.

Bibliografie:

- [1] DUFFY, Michael, *Când armatele private ajung în prima linie*, în TIME, 16.04.2004.
- [2] JOSAN, Simona, *ONU denunță lipsa de supraveghere a companiilor private de securitate în zonele de război*, MEDIAFAX, 06.11.2007.
- [3] KLEIN, Naomi, **Doctrina șocului: nașterea capitalismului dezastrelor**, Editura Vellant, București, 2008.
- [4] MOSKOS, Charles, C. jr., „Introducere”, în CALLAGHAN, Jean, KERNIC, Franz (coord.), **Securitatea internațională și Forțele Armate**, Editura Tritonic, București, 2004.

⁴⁰ „Această dezvoltare a firmelor ar putea duce la slăbirea sistemului de apărare al Marii Britanii. Chiar în momentul în care războiul de combatere a terorismului solicită la maximum forțele SAS, caracterul profitabil al sectorului privat conduce la atragerea unui număr foarte mare de personal. (...) Criticii afirmă că vânătorii de capete care acaparează personalul militar, riscă să transforme forțele de elită ale armatei în ceva puțin mai mult decât o școală de instrucție pentru PMC”, în *The Economist*, redacția, 27.03.2004.

- [5] SAVA, Ionel-Nicu, **Studii de securitate**, Editura Centrului Român de Studii Regionale, București, 2005.
- [6] SCAHILL, Jeremy, **Blackwater: ascensiunea celei mai puternice armate private din lume**, Editura Litera Internațional, București, 2009.
- [7] SCAHILL, Jeremy, *Armata din umbră a administrației Bush*, în NEXUS New Times Magazine, ediția română, decembrie 2007 – februarie 2008.
- [8] SHULSKY, Abram, N., **Războiul tăcut. Introducere în universul informațiilor secrete**, Editura Polirom, 2008.
- [9] TOFFLER, Alvin și Heidi, **Război și antirăzboi**, Editura Antet, București, 1995.
- [10] TSANG, Steve, **Serviciile de informații și drepturile omului în era terorismului global**, Editura Univers Enciclopedic, București, 2008.
- [11] ȚĂRUȘ, Adriana, **Peace PR**, Editura Tritonic, București, 2007.

INDEX DE AUTORI

- ANGHEL, Gabriel, 100
BADEA, Gheorghe, 72
BĂDULESCU, Aurelian, 311
BĂHNĂREANU, Cristian, 106
BOGZEANU, Cristina, 79
CURTEANU, Valentin, 141, 149
DUȚU, Petre, 79
FETIC, Sorin, 177
FILIP, Alin Constantin, 141, 149
FRUNZETI, Teodor, 9
GAVRILĂ, Georgeta, 33, 44
GOIAN, Ionel, 229
HAN, Laurențiu S., 398
JIANU, Nicolae, 322
MANOLACHE, Mihai, 285, 294
MARINESCU, Marian, 329
MĂRGĂRIT, Iulian, 305, 308
MUNTEANU, Vasile, 265
NĂSTASE, Constantin, 87
NEAG, Mihai-Marcel, 91
POSTELNICU, Carmen, 125
PETRACHE, Costinel, 299
PETRESCU, Daniel, 171
POPOVICI, Romeo, 115
ROMAN, N. Nicolae, 20
SARCINSCHI, Alexandra, 182
SĂCĂLEAN, Lucian, 132
SIMION, Eduard, 243
STAN, Ion, 277
STANCIU, Ion-Aurel, 57
SURDU, Răzvan, 243
ȘTEFĂNESCU, Roxana, 337
TUREAC, Cornelia, Elena, 141, 149
UNGUREANU, Adriana, 158, 164
URSU, Cătălin, 197, 210
VASILESCU, Alfred, 358, 376
VOICULESCU, Mihai, 221

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I“